

**WEEFKUNS IN SUIDER-AFRIKA
MET BESONDERE VERWYSING NA TAPYTE EN TAPISSERIEË**

DEUR

MARIA CATHARINA VAN DER WALT

**VOORGELÊ TER VERVULLING VAN 'N DEEL VAN DIE VEREISTES
VIR DIE GRAAD MAGISTER ARTIUM IN DIE FAKULTEIT LETTERE
EN WYSBEGEERTE, UNIVERSITEIT VAN PRETORIA**

JUNIE 1979

(Hierdie verhandeling is onderhewig aan regulasie G. 35 van die Universiteit van Pretoria en dit mag in geen vorm geheel of gedeeltelik gereproduseer word sonder die skriftelike toestemming van hierdie Universiteit nie.)

I N H O U D S O P G A W E

HOOFSTUK	BLADSY
BEDANKINGS	i
1. DIE TEKSTIEL EN WOLBEDRYF – HISTORIESE OORSIG	1
2. DIE GESKIEDENIS VAN SKAPE IN SUIDER-AFRIKA	9
3. DIE TOTSTANDKOMING VAN DIE HANDWEEFBEDRYF IN SUIDER-AFRIKA – HISTORIESE OORSIG	14
3.1. TYDPERK VAN TRADISIONELE INHEEMSE WEEFKUNS TOT +1830 GRAS EN BĪESIES	14
3.2. OORGANGSTYDPERK	15
INHEEMSE WEEFKUNS MET AANDUIDINGS VAN WESTERSE INVLOED – GLASKRALE, CHEMIESE KLEURSTOWWE EN WOL VANAF + 1830	
3.3. TWINTIGSTE EEU	19
TEKSTIELWEEFKUNS GEBASEER OP DIE BEGINSELS VAN DIE EUROPESE WEEFBEDRYF – TUISWEWERYE, INDUSTRIEË, KOÖPERATIEWE WERKWINKELS, REHABILITASIESENTRA EN PRIVAAT ATELJEESE AKTIEF VANAF 1904	
HISTORIESE AANLOOP	
3.3.1. DIE VERENIGDE OOS-INDIESE KOMPANJIE (V.O.C.)	19
3.3.2. DIE TYDPERK VAN BRITSE KOLONIALISASIE (VANAF 1814)	21
3.3.3. HANDWEEFKUNS KRY SY BESLAG IN SUIDER-AFRIKA	22
3.3.3.1. DIE WEEFSKOLE VAN EMILY HOBHOUSE VANAF 1905	22
3.3.3.2. DIE LADY CLARENDON WEAVING SCHOOL GESTIG DEUR MARGA MAYER GUTTER, 1933-1939	43
3.3.3.3. DIE STIGTING VAN DIE SUID-AFRIKAANSE WEWERSGILDE 1951	54
4. HANDWEEFWERKWINKELS IN SUIDER-AFRIKA ...	66
4.1. HANDWEEFWERKWINKELS IN TRANSVAAL	66
4.1.1. DIE ATELJEE VAN SUSAN MOOLMAN	66
4.1.2. DIE ATELJEE VAN MARGUERITE WEAVIND	71
4.1.3. DIE ATELJEE VAN KRISTYNA ROMANOWICZ	78
4.1.4. MAZANA RUG, LINE D WERKWINKEL	84
4.1.5. IPOPENG WEEFSENTRA	88

HOOFSTUK	BLADSY
4.1.5.1. VUKUZENZELE WERKWINKEL	90
4.1.5.2. MAPUSHA WERKWINKEL	98
4.1.5.3. OLIFANTSRIVIER WERKWINKEL	102
5. HANDWEEFWERKWINKELS IN DIE KAAPPROVINSIE	107
5.1. BARCOR WERKWINKEL (EDMS) BPK	107
5.2. LULANA ANGORA HANDWEWERS	110
5.3. SADA WERKWINKEL	112
6. HANDWEEFWERKWINKELS IN NATAL	117
6.1. EVANGELIESE LUTHERSE KERK (E.L.K.) KUNSEN KUNSHANDWERKSENTRUM	117
6.2. OTTO HOFMANN HANDWEAVING CO	142
6.3. TUFTEX (EDMS) BPK	146
6.4. ST JOSEPH'S WEAVING SCHOOL	148
6.5. MARJORIE POPE-ELLIS SCHOOL OF WEAVING	152
6.6. LOTENI BERGWEWERS	156
6.7. ZULU VALLEY RUGS (EDMS) BPK	160
6.8. TACTILE RUGS	162
7. HANDWEEFWERKWINKELS IN SUIDWES-AFRIKA ..	169
7.1. IBENSTEIN TEPPICHE	172
7.2. DORKA TEPPICHE	176
8. HANDWEEFWERKWINKELS IN DIE KONINKRYK VAN LESOTHO	183
8.1. ROYAL LESOTHO TAPESTRYWEAVERS	188
8.2. THORKILD	197
8.3. AFRO (PTY) LTD	198
8.4. SHERA WEAVING CENTRE	202
8.5. TULLYCRAFT	206
8.6. KOÖPERATIEWE HANDWERKSENTRA IN LESOTHO	209
8.6.1. KOPANA WEAVERS CO-OPERATIVE SOCIETY	212
8.6.2. THABONG	216
8.6.3. LERIBE CRAFT CENTRE	220

HOOFSTUK	BLADSY
8.6.4. THABANA-LI-MELE CO-OPERATIVE HANDICRAFT CENTRE	224
9. HANDWEEFWERKWINKELS IN DIE TRANSKEI	229
9.1. ST. CUTHBERT'S WEAVING SCHOOL	232
9.2. HILLMOND WEAVERS	235
10. HANDWEEFWERKWINKELS IN SWAZILAND	247
10.1. CORAL STEPHENS	250
10.2. ENQUABENI MISSION	254
11. HANDWEEFWERKWINKELS IN DIE REPUBLIEK VAN BOTSWANA	259
11.1. LENTSWE LA OODI WEAVERS	262
12. DIE BEKENDSTELLING VAN 'N RELATIEF ONBEKENDE KUNSVORM EN DIE DAAROPVOLGENDE GROEIENDE WAARDERING VIR DIE BESONDERE KUNS SOOS WAT DIT IN DIE PERS NA VORE TREE	273
13. 'N WAARDEBEPALING AAN DIE HAND VAN MAATSTAWWE WAT AANGEWEND WORD BY DIE BEPALING VAN DIE TEGNIESE GEHALTE VAN KUNSWEEFSELS WAARDEUR OOK DIE ESTETIESE GEHALTE BEPAAL WORD	285
13.1. GRONDSTOWWE	285
13.2. VOORBEREIDING VAN DIE ONVERWERKTE VESEL	291
13.3. 'N KLASSIFIKASIE VAN SUID-AFRIKAANSE TAPISERIEË	305
14. BRONNELYS	319
15. SUMMARY	347
16. AFBEELDINGS	349
71. BYLAE	

'n Volledige beredeneerde katalogus met foto's, asook 'n monsteralbum is by die Kunsargief aan die Universiteit van Pretoria ingehandig en kan daar geraadpleeg word.

(i)

BEDANKINGS

Sonder die finansiële hulp wat ek in die vorm van 'n studiebeurs van die Raad vir Geesteswetenskaplike Navorsing ontvang het, sou die navorsing nie kon plaasgevind het nie en ek is aan hulle hiervoor baie dank verskuldig.

Ek het in die bibliografie al die persone se name genoem van wie ek inligting ontvang het. Weens die groot aantal betrokkenes, kan ek nie elkeen hier afsonderlik bedank nie, maar wil ek tog my hoogste waardering uitspreek vir die waardevolle inligting wat ek van hulle ontvang het.

Die inligting wat hulle aan my verskaf het vorm die hart van hierdie studie.

Afgesien van hulle wat my met die inhoud van die studie gehelp het is daar ook nog die volgende persone wat bystand verleen het by die tegniese versorging van hierdie ondersoek.

Eerstens bedank ek graag professor F. G. E. Nilant vir die deeglikheid waarmee hy die werk nagegaan het, sy baie waardevolle wenke en die baie tyd wat hy aan my afgestaan het in die verband.

Aan Bettie van Wyk, vir die noukeurige taalkundige versorging, baie dankie.

Die uiters bekwame en waardevolle hulp van Heleen van Rensburg wat die werk so foutloos getik en pragtig uitgelê het, word hoog waardeer.

Ek dink ook met die hoogste waardering aan die baie opofferings van my goeie gade en my kinders wat hulle vakansies opgeoffer het om my rond te neem na die verskillende weefsentra wat wydverspreid oor die hele Suider-Afrika lê. Ek is ook dank verskuldig aan my man vir die baie foto's wat hy vir my geneem het en veral vir sy morele steun en aanmoediging en in besonder sy hulp met die proeflees.

Ten slotte my hartgrondige dank aan my moeder wat so dikwels haar hande vol gehad het met die versorging van ons woelige kroos. Sonder haar offervaardige hulp sou ek die werk nooit kon voltooi het nie.

HOOFSTUK 1

DIE TEKSTIEL- EN WOLBEDRYF — HISTORIESE OORSIG

Die aanhouding van mak skape het deur die eeue heen die nomadiese bestaan van jagters verander in die gevestigde lewenswyse van georganiseerde beskawings.¹⁾

Die beskerming van die kudde het die veilige voortbestaan van die gemeenskap beteken en 'n verskeidenheid godsdienstige rituele is van die vroegste tye af aan die skaap gekoppel.²⁾

Die verspreiding van die vernaamste skaaprasse het deur die eeue heen verband gehou met groot en invloedryke bewegings in die wêreldkultuurgeskiedenis wat met politieke mag en finansiële vooruitgang gepaard gegaan het. Die beskikbaarheid van die onverwerkte vesel het die moontlikheid van 'n bloeiende tekstielnywerheid tot gevolg gehad.

BABILONIË

Babilonië beteken "land van wol."³⁾ In die wetboeke van koning Hammurabi wat ongeveer 1800 v.C. regeer het, word koring, olie en wol as die drie vernaamste produkte van die land genoem.

EGIPTE

Die Hyksos, ook bekend as die "Herderkonings" wat Laer-Egipte gedurende 1780 - 1600 v.C. oorheers het, was bekwame skaaptelers.⁴⁾

Later, met die oorheersing van die Farao's, word die Egiptiese god Amur wat vanaf 1600 - 1200 v.C. aanbid is, dikwels voorgestel met die kop van 'n ram.⁵⁾ Omdat hulle geloof dit verbied het, is geen wol in hul tempels of grafkelders geneem nie.

Dit is insiggewend dat die oudste versierde weefstukke wat aan ons bekend is, deur die Egiptiese Christene, die Kopte, gedurende die eerste

-
1. Fouché, J.J., Voorwoord tot: Jacobson, E., An Illustrated World History of the sheep and wool industry.
 2. Jacobson, E., An Illustrated World History of the sheep and wool industry, p.1-16.
 3. Hanekom, A.J., The South African Wool Industry, p.10.
 4. Jacobson, E., op.cit., p.7.
 5. Ibid., p.14.

eeue na Christus, geweeft is. Dit word algemeen aanvaar dat toe Egipte deur die Arabiere ingeneem is, hierdie kuns deur die Moslems weswaarts na die Iberiese skiereiland versprei is.⁶⁾

GRIEKELAND

Die Griekse dinastie van die Ptolemiërs wat oor Egipte geheers het vanaf 323 - 30 v.C., het deur skaapteelt die wolnywerheid aansienlik verbeter.⁷⁾

Die Griekse filosoof Diogenes (412 - 323 v.C.) het onder meer geskryf dat dit in Megara

"beter is om onder hierdie mense 'n skaap te wees as hul eie kind."⁸⁾

Gedurende hierdie tyd het die gewoonte ontstaan om die lam kort na geboorte te reinig en met 'n goeie stuk Arabiese tekstielstof of leer te bedek. Hierdie bedekking is deur die skaap dwarsdeur sy lewe gedra. Drie keer per jaar is dit afgehaal om die dier met wyn en olie te was en sy wol te borsel. In goeie weer is hy gebad en elke skaap het 'n individuele naam gehad.

Max Hilzheimer assosieer die fyn wolkskaap met die bekende legende van die "Goue Vag."⁹⁾

Die ou Grieke het dan ook tapyte en tekstielstowwe vervaardig volgens die tapisserietegniek.¹⁰⁾

Die faam van die Colchiese skape van Griekeland het die ou Romeine bereik en hulle was die eerste nasie om Colchiese skape in te voer.

ROMEINE

Die Romeinse skrywer, Marcus Terentius Varro (116 - 28 v.C.) maak

-
6. *Biryukova, N.Y., The Hermitage Leningrad - Gothic and Renaissance tapestries, p.13.*
 7. *Jacobson, E., op.cit., p.8.*
 8. *Ibid.*, p.9.
 9. *Ibid.*, p.10.
 10. *Biryukova, N.Y., op.cit., p.13.*

die volgende opmerking waaruit die belangrikheid van skape in die geskiedenis van antieke Rome blyk:

"Wie sal die Romeine nie as 'n volk wat stam uit skaapherders erken nie?
Wie weet nie dat Faustulus die herder pleegvader was wat Romulus en Remus grootgemaak het nie?
Wie sal ontken dat dit die herders self was, wat die stad van Rome gestig het op die fees van Pales?"

(Pales was die Romeinse godin van herders wie se fees gevier is op 21 April.)¹¹⁾

Die beroemde tarentynse skaapras van die Romeine het eers na die koms van sy in ongeveer 325 v.C. uit die Ooste van sy gesogtheid as modeartikel ingeboet.¹²⁾

SPANJE

Die Romeinse inval in Spanje (c202 v.C.) het groot ontwikkeling in die Spaanse skaap- en wolindustrie gebring.

Die Griekse aardrykskundige en historikus Strabo (c63 v.C. - 24 n.C.) skryf dat die fynste moontlike wol van Iberië (Spanje) afkomstig is. Hy besing die onvergelyklike tekstuur van die tekstielstowwe wat deur die mense van Bastelanië gemaak is.¹³⁾

Na die val van die Romeinse Ryk is die skaapkuddes egter verwaarloos en het die gehalte van Spaanse wol agteruit gegaan.

Hoewel skaapteelt vanaf die vroegste tye oor die hele wêreld behalwe in Australië beoefen is, het dit sy hoogtepunt in die evolusie van die merino in Spanje bereik.

Hoewel daar geen onbetwiste bewyse bestaan nie, word dit vandag algemeen aanvaar dat die Feniciërs wat gedurende die elfde eeu v.C. die

11. Jacobson, E., *op.cit.*, p.10.

12. Hanekom, A.J., *The South African Wool Industry*, p.16.

13. *Ibid.*, p.37.

stad Cadiz in Spanje gestig het, 'n wolskaap met fyn wol uit Klein-Asië na Spanje gebring het.¹⁴⁾

Ná die Moorse inval in Spanje in 711 is die fynwol-nywerheid onoor-treflik verbeter. Gedurende die lang Moorse oorheersing van die agtste tot die dertiende eeu, het hulle ook fabrieke vir tapyt- en tekstielstof vervaardiging gestig.¹⁵⁾ Hierdie produkte het 'n gretige mark in Europa, Afrika en Klein-Asië gevind.

So is die kuns van die tapisserietegniek gedurende hierdie tyd deur die kunstenaars van Moslem-Spanje, wat die kuns oorspronklik van die Egiptiese Kopte geleer het, oor die hele Europa versprei.¹⁶⁾ Dit was die begin van 'n bloeitydperk in die tekstielkuns van Wes-Europa, wat tot in die agtiende eeu geduur het. Die tegniek het in dié tyd onder meer as "tapis Sarrasinois" (Frans), "Sarrasinoys werkers" (Vlaams) en "heidnische werk" (Duits) bekend gestaan.¹⁷⁾

Toe die More in 1609 uit Spanje verban is, het die Merino-cabanas die jaloerse besit van die Spaanse Kroon geword. In die sewentiende eeu is onder meer opgemerk:

"Daar is geen edelman in Spanje wat soveel regters en geregsdienaars het om hom te beskerm as die skaap nie."¹⁸⁾

Die hele ekonomie van Spanje was verweef met die skaap- en wolbedryf wat sy hoogtepunt in die sewentiende en agtiende eeue bereik het en die uitvoer van skape was in dié tyd met die dood strafbaar.¹⁹⁾

FRANKRYK EN VLAANDERE

Gedurende die dertiende eeu het Frankryk en Vlaandere die sentrum van die Middeleeuse tapisserienywerheid geword. Die kuns het ook in Duitsland en Skandinawië floreer.²⁰⁾

14. *Ibid.*

15. *Ibid.*, p.38.

16. *Biryukova, N.Y., op.cit.*, p.13.

17. *Ibid.*, p.14.

18. *Jacobson, E., op.cit.*, p.39.

19. *Hanekom, A.J., op.cit.*, p.21.

20. *Biryukova, N.Y., op.cit.*, p.4.

Die Franse kabinetsminister Jean Baptiste Colbert wat in die sewentiende eeu die Gobelin-staatstapissieriewerkwinkel in Parys gestig het, het ook op eie koste Spaanse merino's ingevoer om die kwaliteit van Franse wol te verbeter.²¹⁾

Gedurende die agtiende eeu was daar 'n afname in die tekstiel-nywerheid wat aan verskeie faktore te wyte was. Handweefnywerhede het die een na die ander gesluit totdat die laaste weefgetou ook in Oudenaarde, Vlaandere in 1772 stil geword het.²²⁾

Eers in 1938 tydens die einde van die vooroorlogse depressie, het die Tabardwerkwinkel in Aubusson die eerste Lurçat-tapissierie gewef wat 'n herlewing van die kunsvorm na die oorlog teweeg sou bring.²³⁾ Dit is opvallend dat dieselfde depressie ook 'n herlewing in weefhandwerk in Suid-Afrika meegebring het. Soos so dikwels in die wêreldgeskiedenis, het 'n besondere fenomeen hom ook in hierdie tyd onafhanklik op verskillende plekke in die wêreld voorgedaan. Dit was sover bekend die eerste keer in die geskiedenis dat hierdie kunsvorm gedurende 'n ekonomiese daling 'n bloeityd beleef het. Dit was waarskynlik aan die veranderde lewenswyse van die geïndustrialiseerde wêreld te wyte.

SKAPE EN WOL IN DIE BYBEL

In die Bybel word nie minder nie as 179 keer na skape verwys.²⁴⁾ Abraham, die aartsvader van die Israëliete was 'n vermoënde skaapboer. Jakob was die eerste skaapteler bekend wat doelgerig kleure probeer skei het om 'n ligter skaapras te teel.²⁵⁾ Hy het vir sy seun Josef, 'n kleed met lang moue gewef wat die jaloesie van sy broers gaande gemaak het. Die ou Hollandse Bybel skryf van 'n "veelkleurige kleed"

21. Jacobson, E., *op.cit.*, p.41.

22. De Wit, Gaspard., *Middeleeuse kunsvlyt het in Vlaandere herleef.*, *Die Burger*, vol.49, 11 Februarie 1964, p.2.

23. *Katalogus - Versameling hedendaagse tapissierieë aangebied deur die Peter Stuyvesant-stigting.*, p.2.

24. Jacobson, E., *op.cit.*, p.12.

25. *Die Bybel.*, Genesis 30:40.

maar daar bestaan onsekerheid met betrekking tot die vertaling.²⁶⁾

Die hoëpriesterkleed was waarskynlik volgens die tapisserietegniek gemaak. Dit was versier met rooi granaatmotiewe en met goue klok=kies behang.²⁷⁾ Dit is interessant dat fragmente koptiese weefstof eweneens met granaatmotiewe versier is. (Afb.307) Dit is ook bekend dat hierdie fragmente gedeeltes van priesterklede is.²⁸⁾ Die feit dat die Kopte die vroegste Christelike sendinggemeenskap in Egipte was skep die moontlikheid dat die tapisserietegniek deur Joodse sendelinge aan hulle oorgedra is en oorspronklik van die Jode afkomstig is.

-
26. *Die Bybel.*, Genesis 37:3 en II Sam. 13:18; Gemser, B. e.a., *Die Bybel met verklarende aantekeninge*, deel 1, p.86. "’n lang rok met moue: hierdie vertaling is onseker. Die betrokke woorde wat behalwe in Genesis 37:3, 23 en 32 nog net in II Sam. 13:18 voorkom, beteken: vlak, nl. van die hand of die voet. Daarvan is afgelei dat die rok tot aan die hande en voete gereik het. Dit is egter waarskynlik dat die woord "vlak" hier sien op stukke materiaal waaruit die kleed saamgestel is. Daarom dink sommige aan ’n bont rok waarvoor die Semiete blykbaar baie lief was. Dit was in alle geval ’n vorstelike kleed en het waarskynlik ooreengestem met die sogenaamde "wikkelkleed" wat op monumente uit die antieke Midde-Ooste voorkom. Vergelyk die nuwe Nederlandse vertaling: pronkgewaad."; Aalders, G. CH. e.a., *Korte Verklaring der Heilige Schrift met nuwe vertaling*, derde druk, deel 3, p.81. "De bedoelde voorkeur uitte zich in het bijzonder door de vervaardiging van een "bontgekleurd" gewaad. Het hier gebezigde woord is niet volkomen zekere be=duidenis: sommige verstaan het van een lang, over de handen en op de enkels afhangend gewaad. Maar de afbeeldingen van Aziatische vorsten op Egyptische tekeningen tonen dat levendige kleuren juist door de bewoners van Kanaän en Syrië als een be=wijs van bijzondere onderscheiding werden gewaardeerd."
27. *Die Bybel.*, Exodus 28: 4-8, 33-35; Kroeze, J.H., *Handboek: Bybelse geskiedenis van die Ou Testament. Die uittoeg uit Egipte was volgens hierdie publikasie ongeveer 1440 v.C.*, p.135.
28. Tydens Israel se deurtog deur die Woestyn by Sinai het die Israëliete voorskrifte met betrekking tot die priesterkleed ontvang. Die beskrywing van die priesterkleed kom dus in Exodus voor. Volgens S. du Toit het die Israëliete in 1700 v.C. na Egipte gegaan en het die uittoeg uit Egipte ongeveer 1280 v.C. plaasgevind. Du Toit, S., *Ou Testament en ou Ooste*, p.395-397. Volgens Gemser (deel 3, p.828) het Jakob en sy seuns eweneens in 1700 v.C. na Egipte getrek. Volgens Galasiërs 3:17 was die Israëliete 400 jaar in Egipte. Die uittoeg kan dus op ongeveer 1300 v.C. gestel word. Dit is egter bekend dat Jakob in Mesopotamië by Laban was vóór hulle Egipte toe getrek het. Die moontlikheid bestaan dus dat hulle die kuns van Mesopotamië af saam kon gebring het.

Van Christus se kleeed lees ons:

"Maar die onderkleeed was sonder naat, van bo af in een stuk gewewe."²⁹⁾

Sewehonderd jaar na Jakob sing Dawid van

"sneeu soos wol"

wat daarop dui dat wit skape toe reeds geteel is.³⁰⁾

Salomo onderrig die Israëliete

"die lam is vir julle kleding"³¹⁾

en die Talmoed raai hulle aan om eerder hul grond te verkoop en skape te koop as andersom.³²⁾

Die mooiste verwysing in die Bybel na skape word seker in Psalm 23 gevind:

"Die Here is my Herder
niks sal my ontbreek nie
Hy laat my neerlê in groen weivelde ..."

Skape het vroeg reeds met die beskuttingsgedagte verband gehou. Die woord "skaap" is die ekwivalent vir die Latynse "ovis" en die Griekse "avi" wat hul oorsprong het in "av" wat beteken om te hou en te beskerm.³³⁾

Hierdie oorspronklike woordbetekenis hou verband met 'n ou Zoeloe-tradisie naamlik om die "ngozwi" (rugslingersak waarin 'n vrou haar baba abba) van 'n baba van wie 'n ouer broer of suster gesterf het, nie van die gebruiklike bokvel nie, maar van 'n skaapvel te maak.³⁴⁾

In middeleeuse kastele het wol tapisserieë steeds beskutting teen die elemente verleen en in vandag se betonkonstruksies het ons die "warmte" wat wol verleen steeds nodig om ons lewensruimtes bewoonbaar te maak.

29. *Die Bybel.*, Johannes 19:23.

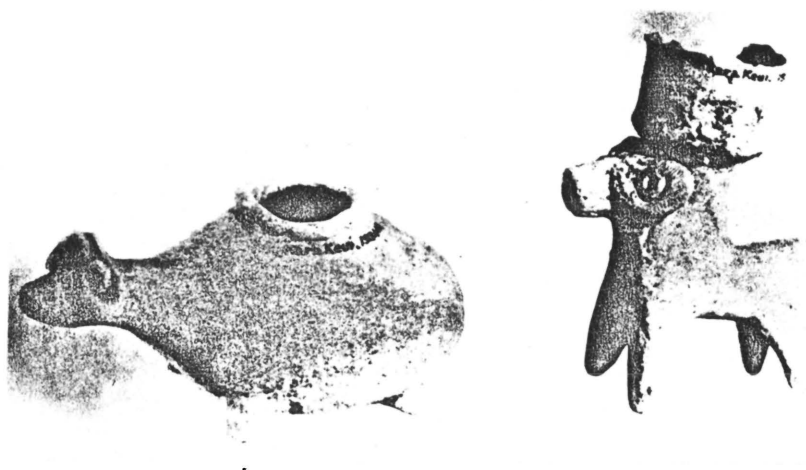
30. *Die Bybel.*, Psalm 147:16.

31. *Die Bybel.*, Spreuke 27: 23-26.

32. Jacobson, E., *op.cit.*, p.14.

33. Jacobson, E., *op.cit.*, p.1.

34. Junod, H.A., *The Life of a South African tribe*, deel 1, p.194, deel 2, p.50.

SKAPE HET GOUE HOEWE EN ORALS WAAR DIE SPORE
DAARVAN VERSKYN, VERANDER DIE GROND IN GOUD

- ou Spaanse spreuk.

Gebakte kleifigure van Siriese ramme - 2000 v.C.

HOOFSTUK 2

DIE GESKIEDENIS VAN SKAPE IN SUIDER-AFRIKA

Die eerste skape in Suid-Afrika was 'n inheemse vetstertras wat in die sestiende eeu deur 'n reisiger soos volg beskryf is:

"very big and very good meat, they have no wool on their backs, but haire and have great tailes, like the sheep in Syria."¹⁾

Dit word aanvaar dat hierdie skape uit Suid- en Sentraal-Asië suidwaarts deur Egipte en Oos-Afrika migreer het.

Toe Jan van Riebeeck op 6 April 1652 in die Kaap geland het, het hy die Hottentotte in besit van soortgelyke vetstertskape en beeste aangetrof.

Skape het in die vroeë beskawings van die inheemste Suid-Afrikaanse nasies egter 'n ondergeskikte rol gespeel, terwyl die klem op beeste geval het.

Aanvanklik het die Hollandse Vryburgers deur middel van ruilhandel skape vir vleis bekom. 'n Stuk tabak, 'n paar krale, of 'n lengte koperdraad, wat gemeet is van die skaap se kop tot die punt van sy stert, was in dié tyd die aanvaarde ruilmiddele vir 'n skaap.²⁾ Omdat die nomadiese Hottentotte gedurende die wintermaande na die binneland getrek het en die gewoonte gehad het om geruilde skape as hul regverdige eiendom terug te steel, het Jan van Riebeeck by die V.O.C. aanbeveel dat hulle hul eie skape moet teel. Veiligheidsalwe is skaapkuddes later op Robbeneiland, Dasseneiland, Meeueneiland en Schapeneiland aangehou.

In 1657 is die eerste vleisskape uit Holland ingevoer. In dieselfde jaar het Vryburgers grond gekry en het skaapteelt eers werklik begin. Die koloniste het egter die ramme eenkant gehou en so slegs een lam per jaar van 'n ooi gekry.³⁾

1. Jacobson, E., *An Illustrated World History of the sheep and wool industry*, p.104.

2. Ibid.

3. Ibid., Mentzel, O.F., *Description of the Cape, Van Riebeeck Vereninging 2*, p.212.

Vroeg in die agtiende eeu het Willem Adriaan van der Stel die V.O.C. versoek om opreggeteelde Spaanse wolskape na Suid-Afrika te stuur.⁴⁾ Die versoek is nie toegestaan nie, maar volgens Jacobson het hulle wel Persiese wolskape gestuur. Geen bevestiging vir hierdie bewerings kon egter in toepaslike argivale bronne gevind word nie.

Jacobson skryf verder dat deur kruisteling met inheemse skape, hier= die skape gou as ras verdwyn het.

MERINO (Afb.1)

Tot in 1787 toe die eerste merinoskape in Suid-Afrika aangekom het, is skape in Suid-Afrika slegs vir vleis geteel. Suid-Afrika was die eerste land buite Europa om van die gesogte merinoskaapas te bekom.⁵⁾ Koning Carlos IV van Spanje (1788-1808) het enkele merino= skape as geskenk aan Stadhouer prins Willem V van Holland (1766-1795), gestuur.⁶⁾ Die skape het nie in die klam Hollandse klimaat geard nie en twee ramme en vier ooie is vir eksperimentele doeleindes na Suid-Afrika gestuur. Kolonel Robert Jacob Gordon, kommandeur van die Kaapse Garnisoen, het die skape na die regeringsplaas Groenkloof, geneem waar hulle floreer het. Kort hierna het 'n opdrag gekom dat dit 'n fout was en dat die skape aan die Prins van Oranje behoort het en onverwyld na Holland teruggestuur moes word. Kolonel Gordon het toe slegs die aantal skape teruggestuur wat aanvanklik ontvang is en die nasate behou.⁷⁾

Op 7 Augustus 1795 het die Britte die Kaap binnegeval en die Garni= soen oorgeneem. Kolonel Gordon is ongenadiglik gekritiseer en as verraaier beskuldig. In wanhoop het hy selfmoord gepleeg. Sy ver= bitterde vrou het die land in 1797 verlaat. By haar op die "Brit= tania" was ook 'n paar merinoskape.⁸⁾ Skeepkapteins van die "Re= liance" en "Supply" het die orige ses-en-twintig skape na Australië uitgevoer. So het die eerste merino's uit Suid-Afrika in Engeland en Australië aangekom.

4. Boëseken, A.J., Simon van der Stel en sy kinders, p.167-168.

5. Ibid., p.105.

6. Ibid.

7. Ibid.

8. Ibid.

Die Van Reenen-broers was in dié stadium in besit van enkele merino's wat hulle vroeër van hul goeie vriend kolonel Gordon gekoop het. Hierdie merinoboerdery was die eerste skaapboerdery in Suid-Afrika wat wol vir die uitvoermark geproduseer het. Geleidelik het merino's oor Wes-Kaapland versprei, sodat wol in 1840 die vernaamste uitvoer=produkt was. Volgens Blommaert en Wiid was D.G. van Reenen en sy broers van die eerstes wat Spaanse wolskape ingevoer het en hulle met die Kaapse vetstertskape gekruis het.⁹⁾

Louis Trichardt merk in sy dagboek op dat hy in 1836 met meer as 3000 skape, ingesluitende 'n paar suiwer merino's oor die Vaalrivier getrek het.¹⁰⁾

RAMBOUILLET

Merino-stoetskape is uit Australië ingevoer, maar vanaf 1860 toe tweedstowwe in die mode gekom het, is voorkeur aan growwer wol verleen en generaal Louis Botha (1862-1919) het Franse Rambouillet skape ingevoer.¹¹⁾

Strooptogte, oorbeweiding, brandsiekte en onoordeelkundige skering na slegs ses maande het tot gevolg gehad dat Suid-Afrikaanse wol op die wêreldmark as "duimnaelwol" bekend gestaan het. Hierdie wol sou so kort as 'n man se duimnael wees en gevolglik te kort om te spin. Ook die Tweede Vryheidsoorlog (1899-1902) het 'n groot daling in skaapgetalle veroorsaak.¹²⁾

Vanaf 1904 is opreggeteelde merinoramme uit Australië ingevoer. In 1920 is by geleentheid 3 500 en 4 000 ghienies vir 'n enkele ram betaal.¹³⁾

CORRIDALE

In 1924 is Nieu-Seelandse Corridale-skape ingevoer.¹⁴⁾

-
9. *Ibid.*, p.108; Blommaert en Wiid, D.G. van Reenen se Joernaal 1803, Van Riebeeck Vereniging 18., p.4.
 10. *Ibid.*, p.109; Fuller, Louis Trichardts trek, Van Riebeeck Vereniging 13., p.17.
 11. *Vide.* 3.3.3.1, p. 24.
 12. *Ibid.*
 13. *Ibid.*
 14. *Ibid.*, p.113.

NAMAKWA-AFRIKANER

Die inheemse ronderib- of Namakwa-Afrikanerskaap is basies dieselfde skaap wat deur enkele inheemse stamme vir voedsel en seremoniële gebruike aangehou is.¹⁵⁾

Die toename in gehalte en getalle is eers weer in 1930-31 tydens die groot droogte en depressie gestuit.

Die Wolraad het in 1932 sy eerste openbare veldtog met die slagspreuk: "Dra meer wol"¹⁶⁾ geloods. Vandag is Suid-Afrika die vyfde grootste wolprodusent in die wêreld en die merino is steeds die belangrikste Suid-Afrikaanse wolskaap.

SYBOKKE (Afb.2)

In 1838 het kolonel Henderson die eerste drie sybokke, twee ramme en een ooi uit Turkye na Suid-Afrika ingevoer.¹⁷⁾ Die twee ramme het steriel geblyk te wees, maar op die boot is 'n ramlam gebore, wat die voortbestaan van sybokke in Suid-Afrika moontlik gemaak het.

Tans lewer Suid-Afrika vyftig persent van die beste sybokhaar op die wêreldmark.¹⁸⁾ Onverwerkte sybokhaar is sover bekend vir die eerste keer in 1820 uit Turkye, wat toe die enigste produsent was, uitgevoer.

In 1835 is daar in Engeland begin om sybokhaar te spin.¹⁹⁾

In die begin van die twintigste eeu is sybokhaar vir die eerste keer in Suid-Afrika aan die spin- en weefskole van Emily Hobhouse tot tekstielstowwe verwerk.

In 1830 het die eerste sendelinge in Lesotho min skape en geen bokke nie daar aangetref. Waarskynlik het hulle hul sybokke aanvanklik deur strooptogte bekom. Vandag lewer dié land vier persent van die sybokhaar op die wêreldmark en is daar nie minder nie as agt handweefnywerhede waar hierdie gesogte vesel verwerk word in tapyte,

15. *Ibid.*, p.114.

16. *Ibid.*, p.118.

17. *Kinghorn, P.M., Angora Goat Husbandry. Artikel uitgegee deur die Sybokhaarraad.*

18. *Grobler, M.C., Angorabokproefplaas. Angora-Bok en Sybokhaar-blad, Januarie 1976, vol.18. (nr.1), p.13.*

19. *Ibid.*

tapisserieë en kleeedstowwe.

KARAKOELSKAPE (Afb.3)

Die Duitser Paul Thorer het in 1909 die eerste karakoelskape uit Sentraal-Asië na Suidwes-Afrika ingevoer.²⁰⁾ Tot na die Eerste Wêreldoorlog was die boerdery in 'n eksperimentele stadium. Later is nog karakoelskape uit Bokhara Uzbekistan, vandag deel van die Sowjetunie, ingevoer. Produksie was hoofsaaklik op lamvelletjies vir die Europese modebedryf gerig. In die laat sestigerjare is die eerste promosieveldtog geloods om nuwe markte vir karakoelwol as neweproduk te ontgin.²¹⁾ Die waarde van die vesel as tapytwol is toe vir die eerste keer in Suid-Afrika besef.

Die frisse benadering tot 'n nuutgevonde grondstof het deur die eeue heen aanleiding gegee tot kunsskeppinge waarin die unieke eienskappe van so 'n stof meesterlik tot uitdrukking gebring kon word. 'n Soortgelyke, jeugdige lewenskragtigheid kenmerk die tapyt- en tapisserie-nywerheid in Suider-Afrika vandag.²²⁾

20. Kemsley, D., *Karakul Garments the status symbol*. *Export News*, Erkenning aan "Swakara S.A.", Desember 1975, vol.1. (nr.6), p.5-6.

21. Jacobson, E., *An Illustrated World History of the sheep and wool industry*, p.115.

22. Vgl. die gebruik van olievers by die van Eyck broers in die vyftiende eeu. Die buitengewone en kenmerkende kwaliteit van die olievers, naamlik die hoë glans, is deur hulle in die besonder na vore gebring. So word die kenmerkende growwe kwaliteit van Karakoelwol vandag eweneens deur Suid-Afrikaanse tapytwerers in die besonder beklemtoon.

HOOFSTUK 3

DIE TOTSTANDKOMING VAN DIE HANDWEEFBEDRYF
IN SUIDER-AFRIKA — HISTORIESE OORSIG

3.1 TYDPERK VAN TRADISIONELE INHEEMSE WEEFKUNS TOT ±1830

GRAS EN BIESIES

Geen tasbare bewyse kon opgespoor word nie van 'n tekstiel-weeftradisie onder die primitiewe volke wat Suider-Afrika voor die koms van die Westerlinge bewoon het.

Toe die Westerse setlaars in die sewentiende eeu hier geland het, was die Hottentotte en Boesmans in dierevelle geklee of het slegs lyfversierings gedra. Inboorlinge van die Kaapkolonie was tot 1903 nog in 'n relatiewe staat van naaktheid.¹⁾

'n Verskeidenheid gespinde garing of tou is wel algemeen aangetref. Sterk tou is onder meer uit die bas van die Ilalaboom en palmboom getwyn. Volgens dié proses word twee drade langs mekaar op die kaal dybeen geplaas. Met die palm van die een hand word die naaste toutjie na vore gedraai en as die hand teruggebring word, word die toutjie getwyn.²⁾ In die Kultuurhistoriese en Opelugmuseum in Pretoria word 'n lengte wilde-katoengaring bewaar wat in Noord-Transvaal gevind is. (Afb.4) Boesmans in die Woestynagtige dele van Botswana draai vandag nog 'n sterk tou van aalwynblare wat vir die stel van wildstrikke gebruik word.³⁾

'n Verdere eenvoudige ontwikkeling van die spintegniek is in die begin van die twintigste eeu in Lesotho aangetref. Die spintoestel het uit 'n stukke klei met 'n opening daarin en twee houtblokkies bestaan. Die vesel is deur die opening getrek, aan die houtblokkies vasgemaak en dan tot 'n garing getwyn.⁴⁾

Dit blyk dus dat 'n groot verskeidenheid tou wel algemeen getwyn en meerdoelig gebruik is. Maar, die stadium van ontwikkeling waarin

1. Junod, H.A., *The Life of a South African Tribe*, Deel 2, p.94.

2. Battiss, W., e.a., *The Art of Africa*, p.185.

3. 'n Voorbeeld van hierdie garing is in besit van mev A. Viljoen van Arcadiastraat, Pretoria.

4. Uys, D.S., *The Lesotho Mohair Industry*, publikasie van die Sybok=haarraad, p.88.

hierdie tou ineengewef is om 'n sagte plooibare stof te vorm, is sover bekend nie voor die koms van die Westerlinge bereik nie. Dit wil voorkom asof die naaste wat hierdie volke spontaan en uit eie inisiatief aan die weefkuns gekom het, die vleg van huishoudelike artikels van gras, biesies en riet, soms met behulp van tou, was. Die basiese metode waarop veral sekere van hierdie artikels gemaak is, stem baie ooreen met dié van die weefkuns. Dit verskil hoofsaaklik in dié opsig dat, vanweë die feit dat die materiaal stewig is en nie gespan hoef te word nie, geen raam benodig word nie.⁵⁾ Die eindproduk is dus ook nie volkome plooibaar nie. Hierdie artikels is tradisioneel deur die vrou gemaak. Artikels wat uitgesonder moet word vanweë 'n sterk ooreenkoms met die weefkuns, is die volgende: slaapmat (biesies en tou), graanmat, meelmat, saadmandjie, kleremandjie, mat wat gebruik word om die rigting van die nuwe tuiste aan te dui, mat waarop neute gedroog word, gastemat, vleismat, graanmandjie,⁶⁾ eetgereimandjie, watermandjie, wildevrugtemandjie, muskietnette,⁷⁾ visnette,⁸⁾ biersiwe⁸⁾ en bote wat voor die koms van die hamer en spyker ook van biesies gevleg is. (Afb.4-15) Hierdie primitiewe grasvlegwerk is slegs beoefen ter wille van die bruikbaarheid van die artikels.⁹⁾

3.2 OORGANGSTYDPERK VANAF ±1830

INHEEMSE WEEFKUNS MET AANDUIDINGS VAN WESTERSE INVLOED — GLASKRALE, CHEMIESE KLEURSTOWWE EN WOL

Sedert die koms van Jan van Riebeeck aan die Kaap, toe veelkleurige glaskrale op groot skaal ingevoer is, is trouvoorskote, hooftooisels, lyfgordels, liefdesbriewe en ander lobiageskenke algemeen deur inheemse bevolkingsgroepe vervaardig. (Afb.16-32)

Kraleweefkuns het egter in onbruik verval vanweë die feit dat die naald-en-garingmetode dieselfde resultate lewer en vinniger is.¹⁰⁾

Die Killie Campbellversameling in Durban en die Zoeloelandse Kultuurhistoriese Museum besit geen voorbeelde van kraleweefwerk nie.

-
5. Mnr. T.A. Taola, skoolhoof op Leribe, Lesotho, vertel egter van 'n ou man wat vroeër jare Basoetohoede op 'n houtraam aldaar gewef het.
 6. Hierdie mandjie kan tot drie mud graan berg.
 7. Hierdie nette is tot 2,44 x 6,08 m groot. Sien Stayt, H.A., *The Bavenda*, p.80, vir 'n afbeelding van so 'n net.
 8. Biersiwe is 61 x 15 tot 20 cm groot.
 9. Friede, Dr. E.P., *Rotsgraverings in Suid-Afrika*, *Bantu*, Maart 1969, vol.XVI. (nr.3), p.29.
 10. Louw, D., (Kunsinspekteur, Departement Bantoe-onderwys) *Onderhoud*, Augustus 1969, Pretoria.

Met industrialisasie en veranderde lewenswyse het die gebruikswaarde van hierdie artikels verlore geraak en word die vervaardiging van slegs sekere artikels nog vir die toeristemark beoefen. Hierdie artikels het 'n merkbare verandering ondergaan weens die veranderde doelstelling en bykomende gebruik van helderkleurige krale en later ook wol, chemiese kleurstowwe en sintese garings.

As gevolg hiervan is die reuk van die veld, die kosbare egtheid in so 'n mate aangetas dat 'n groot deel van die estetiese bekoring verlore geraak het. Die besondere uitdrukkingsvorme moet waardeur word as uitinge van die tyd waarin dit ontstaan het — dit spreek van die wanverhouding tussen twee verskillend gerigte kulture.

Mnr. B. Perry, handelsbestuurder van die Ekonomiese Ontwikkelings-korporasie van Suid-Afrika (Bpk.) onder wie se afdeling die ontwikkeling van Bantoe-kuns en -handwerk ressorteer, vertel van die stryd teen die modernisering van die ou handwerkkunste. Hy skryf dit toe aan foutiewe onderrigmetodes op sendingskole.¹¹⁾

Barbara Tyrrell haal die historikus Bryant aan waar sy skryf dat die vroeë inboorlinge by hul eerste kennismaking met die donkerkleurige gaasagtige katoenstof, bekend as "salempore" geglo het dat dit nie deur mensehande nie, maar deur watergeeste in die sand op die seebodem en in diep riviere gemaak is.¹²⁾ Hierdie stof was onder die Zoeloes as "lembu" bekend wat spinneweb beteken. 'n Soortgelyke stof, Duitse sis, word vandag nog uit Brittanje ingevoer as gunstelingkleedstof vir vroue.

Die Zambezi-Lozi het eweneens geglo dat krale uit die see afkomstig is en deur wit mans na hul land gebring is. Dié mans sou van ivoortande gelewe het en in seeskulpe geseil het wat met hul ware belaaï was.

11. Perry, B., *Onderhoud, Augustus 1974, Pretoria.*

12. Tyrrell, B., *Tribal People*, p.37.

Dit is opvallend dat Barbara Tyrrell se sketse van tradisionele klere=drag deurgaans bewys lewer van die algemene gebruik van veelkleurige glaskrale en salempore-katoenstof. Junod skryf ook dat inboorlinge sedert "onheuglike" tye westerse tekstielstowwe aanvaar het.¹³⁾

Die veronderstelling dat hier aan die suidpunt van Afrika geen primitiewe weefkuns sou bestaan het nie, klink baie onwaarskynlik in die lig van die hoë peil van ontwikkeling van die weefkuns in Sentraal-, Wes- en Noord-Afrika waar die Egiptenare reeds in die jaar 5000 v.C. linnedoeke geweeft het.¹⁴⁾ Die Kasai- en Kwibastamme van die destydse Sentraal-Kongo het vroeg reeds besondere tekstieltegnieke ontwikkel. Vroue weef 'n soort pluche-raffia op diagonale weefgetoue. (Afb.354) Die Ashantistam van Ghana pas onder meer 'n skermplaatdrukmetode toe. Hierdie stof is as "adinkra" bekend. Die Bambarastam van Mali in die Kameroen gebruik knoop- en doop- en batiktegnieke. Die Senufo van die Ivoorkus weef smal stroke katoenstof wat aanmekaar gewerk word en waarop mitologiese figure geverf word.¹⁵⁾ (Afb.355) In noordelike Nigerië word met wol en kameelhare geweeft (Afb.356) en in die suide met katoen.¹⁶⁾ Die Chopistam wat noord-oos van die Limpopomond woon, slaan die bas van die "mphama", 'n soort wilde vyeboom wat selfs aangeplant is om 'n garing te spin waarvan growwe tekstielstowwe geweeft is.¹⁷⁾ (Afb.357)

Een van die suidelikste tasbare bewyse van 'n primitiewe weefkuns in Afrika is 'n weefraam en -spoel wat noord van die Zambezirivier gevind is en in die Livingstone-museum bewaar word.

Dit is opvallend hoe arm Suid- en Oos-Afrika ten opsigte van 'n kultuurerfenis teenoor Sentraal- en veral Wes-Afrika staan.¹⁸⁾

Primitiewe beskawings in ander vastelande het vroeg reeds weefkuns beoefen. In Noord-Amerika het die eerste Europese setlaars die be=

13. Junod, H.A., *Op.cit.*, p.92.

14. Hoek, H.J.A., *Spin en Weefwerk, Die Christelike Vrou, Junie/Julie 1974, vol.XXXI, (nr.9), p.9.*

15. Wassing, R.S., *The Arts of Africa, p.39-49. 'n Primitiewe Senufo=weefgetou is in besit van mev. M.C. van der Walt.*

16. Gowenius, P., *Onderhoud, Augustus 1975, Botswana.*

17. Junod, H.A., *The Life of a South African tribe, Deel 1, p.94.*

18. Wassing, R.S., *Op.cit.*, p.39.

beskawings van die Navadjo-Indiane aangetref wat, sover bekend reeds sedert 1616 skape geteel het¹⁹⁾ en vroeg reeds 'n merkwaardige ontwikkelingspeil in wol-weefkuns bereik het.²⁰⁾ Dit is merkwaardig dat Columbus, die seun van 'n wol-kardeerder, reeds op sy tweede vaart na die Nuwe Wêreld in 1493 wolskape na die Amerikas ingevoer het. In Nieu-Seeland word die primitiewe Taaniko-sisalweefkuns beoefen.²¹⁾

Verskeie faktore moet in ag geneem word by die beoordeling van die relatiewe agterstand van die primitiewe Suid-Afrikaanse kultuurerfenis. Die vroeë inwoners van suidelike Afrika het 'n nomadiese bestaan gevoer en dit is onwaarskynlik dat hulle geen kontak met weefkuns noord van die Zambezi sou gehad het nie. Hulle kom trouens daarvandaan. So 'n nomadiese lewenswyse waar die lewensmiddele beperk en maklik vervoerbaar moes wees, het die menslike ontwikkelingsvermoë vanselfsprekend beperk. Dit moet in gedagte gehou word dat geïsoleerde klimaatstoestande die wolvag aantast en dat wolskape en Angorabokke nie in alle dele van Afrika aard nie. Op hul omswerwinge deur Afrika kon hul kuddes aan siekterampe omgekom het, of deur vyande gebuit gewees het en so kon die kuns gevolglik uitgesterf het. Bokke is nie in groot getalle by hulle aangetref nie en is hoofsaaklik vir religieuse gebruike gereserveer.²²⁾ Dit is prakties sinneloos om katoen te verbou as jy enige dag moet verhuis. Dié lewensomstandighede was sekerlik nie bevorderlik vir die ontwikkeling van 'n eie spin- en weefkuns nie, veral as gedink word aan die voortdurende oorlogvoering wat so 'n nomadiese bestaan afdwing.

Steyt skryf in 1931 dat die enigste inheemse tekstielweefkuns reeds uitgesterf het.²³⁾ Die BaVendastam van Noord-Transvaal was die laaste bevolkingsgroep wat gedurende die sewentiende eeu in die gebied suid van die Zambezi aangekom het. Hul kultuurbesit verskil in baie opsigte van dié van ander Suid-Afrikaanse stamme en toon 'n

19. Jacobson, E., *Op.cit.*, p.125.

20. Pendleton, M., *Navadjo and Hopi Weaving techniques*.

21. Mead, S.M., *The art of Taaniko weaving*.

22. Junod, H.A., *The Life of a South African tribe*, Vgl. Deel 1, p.194, en Deel 2, p.50. vir 'n beskrywing van die gebruike van skape en bokke.

23. *Ibid.*, Deel 2, p.92.

nouer verwantskap met die Zimbabwebeskawings van suidelike Rhodesië.²⁴⁾ Volgens Stayt is hulle dan ook die enigste bevolkingsgroep suid van die Zambezi wat vroeër 'n vorm van tekstielweefkuns beoefen het. Volgens hom is die stof, bekend as "masila" gewef van 'n garing wat gespin is van die saad van die Mudalaboom wat 'n soort wilde katoen is.²⁵⁾ Hy skryf dat hierdie stof 'n gewilde handelsartikel was en dat daar tydens sy navorsing nog klein stukkie in familiebesit was.²⁶⁾ Die BaVenda het relatief nouer kontak met die moederbeskawings noord van die Zambezi gehad as die stamme wat hulle verder suid bevind het. Die feit dat die BaVendaman handwerfkunste beoefen het en nie die vrou nie, dui daarop dat hul volkstradisies nog nie soveel deur oorlogvoering bedreig is nie en dat die man nie in so 'n groot mate die rol van vegter beklee het nie.

Die moontlikheid bestaan dus dat hul volkstradisies as gevolg van bo genoemde feite beter behoue gebly het, maar dat dit uitgesterf het kort na hul eerste kennismaking met die Westerse stof "salempore" wat reeds sedert 1830 deur handelaars aan hulle verskaf is.²⁷⁾

Vir alle praktiese doeleindes moet egter aanvaar word dat geen tasbare bewyse met betrekking tot die bestaan van 'n primitiewe tekstielweeftradisie hier te lande bestaan nie. Weefkuns soos dit vandag in Suid-Afrika aangetref word, is dus elders gegrondves.

3.3 TWINTIGSTE EEU

TEKSTIELWEEFKUNS GEBASEER OP DIE BEGINSELS VAN DIE EUROPESE WEEFBEDRYF — TUISWEWERYE, INDUSTRIEË, KOÖPERATIEWE WERK= WINKELS, REHABILITASIESENTRA EN PRIVAATATELJEES HISTORIESE AANLOOP

3.3.1 DIE VERENIGDE OOS-INDIESE KOMPANJIE (V.O.C.) 1652-1795

Die vroegste tekens wat dui op die moontlike beoefening van tekstiel=

24. Allison, Philip., *African Stone sculpture*, p.52.

25. Vgl. Stayt, H.A., *The BaVenda*, p.24. "In the old days the "shedu" of a chief's-wife was often made of "masila" cloth, the cotton material woven by the old BaVenda." Vgl. ook p.58.

26. Elof, prof. H., (Hoof Dept. Argeologie, U.P.), *Telefoniese onderhoud*, Maart 1975, Pretoria. Prof. Elof het uitgebreide soektogte na hierdie stof onderneem maar kon geen voorbeelde opspoor nie.

27. *Ibid.*

weefkuns in Suider-Afrika sedert die koms van Europese setlaars van die Kaap word gevind in die tyd van die Verenigde Oos-Indiese Kompanjie, toe 'n paar burgers gepoog het om 'n wewery op Stellenbosch op te rig.²⁸⁾ Ene Frederik Hyneman sou in diens geneem word om die stowwe te vervaardig.²⁹⁾

Hierdie vroeë poging het egter skipbreuk gely vanweë die Here Sewentien se afkeur daaraan. Hulle het gevrees dat dit die Hollandse handel skade sou berokken.³⁰⁾

Feite met betrekking tot hierdie gebeure is verwarrend. Volgens mev. M.M. Jansen was dit juis die Oos-Indiese Kompanjie wat gepoog het om vlas, indigo en katoen aan die Kaap te laat kweek met die oog op 'n wewery. Dit is deur die Goewerneur afgekeur.³¹⁾ Navorsing by die Kaapse Argiefbewaarpark kon geen bevestiging vir bogemelde bewering gee nie.

Bewyse bestaan dat hoede en ander artikels van "Caabse" wol in 1717 aan die Kaap gemaak is.³²⁾

Die aansoek deur die here Jan Andries Bam en Hendrik Carel Martheze op 17 en 19 Januarie 1790 aan die Goewerneur en Direkteur van Cabo de Goede Hoop, Cornelis Jacob van de Graaf, om stene te gebruik vir die herbou van hul afgebrande sypinnery, dui met sekerheid op die bestaan van 'n sypinfabriek. (Vgl. bylaag 1) Die aansoek is toegestaan, maar geen verdere korrespondensie is gevoer nie.³³⁾ Spinstraat in Kaapstad is na hierdie fabriek vernoem.

28. Hierdie beweringe hou moontlik verband met die aansoek wat Willem Adriaan van der Stel vroeg in die agtiende eeu aan die V.O.C. gerig het om Spaanse wolskape na die Kaap te stuur. Vide 2, p.10.

29. Thom, H.B., *Die Geskiedenis van Skaapboerdery in Suid-Afrika*, p.156-158. Volgens die hoof van die Kaapse Argiefbewaarpark is hierdie 'n standaardwerk wat op uitgebreide argivale navorsing berus. Brief verw. nr. 16/5/5/29.

30. Sauer, Elsabē., *Handweef in Suid-Afrika*. Afskrif van ongedateerde dokument in besit van mev. A. Viljoen, Pretoria.

31. Mev. Jansen wens wewersgilde geluk. *Die Transvaler*, 2 November 1955, vol.19. (nr.26), p.10.

32. Thom, H.B., *Op.cit.*, p.155.

33. *Kaapse Argiefbewaarpark*, C87., *Resolusies, Raad van Politie, 1790, Januarie - Junie*, p.413-418.

Dit is teleurstellend dat die Hugenote, wat vir van die beste handwewerye in Engeland en Skotland verantwoordelik was, hier in Suid-Afrika geen bydrae tot dié kunsvorm gelewer het nie. Miskien was daar toevallig geen wewers onder hulle nie, of dalk was die plaaslike Afrikanerskaap se wol nie geskik nie.

Die belangrikste rede moet egter gesien word in die feit dat die Kaap die Goeie Hoop op die seeroete tussen die Ooste en die Weste geleë is, en dat nie slegs noodsaaklikhede nie, maar selfs luukse ingevoer is. Uit China is sy ingevoer en uit Persië, pragtige kasjiertjalties. Volgens mev. Elsabé Sauer is waardevolle voorbeelde van laasgenoemde nog onder ou Kaapse families te vinde.

In 'n brief gedateer 23 Februarie 1671 word na 'n opname in die pakhuis van die V.O.C. verwys. Daar word melding gemaak van "vier stukken armozyne", en "een stuk Fulp", tekstielstowwe wat in daardie tyd gebruik is, asook ander ware. Die verslag meld dat goedere aan boord van 'n skip in die hawe na Batavia kan gaan, omdat dit nie in die Kaap benodig word nie.³⁴⁾ In die tyd van Goewerneur Ryk Tulbagh, was daar soveel weelde onder die burgers, dat hy wette moes maak om die buitensporige lewenswyse aan bande te lê.

Die feit dat alles beskikbaar was, het dus 'n vertragende effek op die totstandkoming van 'n eie inheemse weefkuns gehad.

Rondreisende handelaars het later selfs die Voortrekkers van rolle blousis, fluweel, lakengoed en katoen voorsien. Daar is reeds op gewys hoe die enigste moontlike vorm van inheemse tekstielweefkuns onder inboorlinge hierdeur uitgesterf het.³⁵⁾

3.3.2 DIE TYDPERK VAN BRITSE KOLONIALISASIE (VANAF 1814)

Gedurende die middel van die negentiende eeu het die industriële rewolusie in Europa plaasgevind en is dit begryplik dat daar gedurende

34. *Kaapse Argiefbewaarplek., C495., I en II Uitgaande Brieven, Raad van Politie 1668-1671, p.939. Die opname bevat geen spesifieke datum nie. Dit is moontlik dat die opname reeds gedurende die paar maande wat bogenoemde datum voorafgaan, gehou is.*

35. *Vide. 3.2, p.19.*

1003809
1003804

daardie jare geen handwewery in Suid-Afrika sou ontstaan hoewel die merinoskaap toe reeds hier gevestig was.

Die negentiende eeu word veral gekenmerk deur Britse kolonialisasie van Suid-Afrikaanse gebiede wat hoofsaaklik deur Swartmense bewoon is. In 1873 het die Pondo van Griekwaland-Oos ook Britse onderdane geword. Kort na die Pondorebellie van 1880 is die ou nedersetting Tsolo, wat "bergspits" beteken, aan die Verenigde Vrye Kerk van Skotland toegeken. Eerwaarde D. Erskine het die Somerville-sendingstasie op die plek opgerig. Die huidige Tsolo, wat na die rebellie as veiligheidsmaatreël nader na Umtata verskuif is, was vroeër 'n buitepos van die Anglikaanse Kerk wat deur Biskop Key³⁶⁾(Ley)³⁷⁾ be-
arbei is. Hierdie sendingstasie het later die naam "St. Cuthbert's Mission" gekry. Sedert 1835-38 het die Groot Trek plaasgevind. Kort na die Tweede Vryheidsoorlog (1899-1902) is sendingaktiwiteite van die Britse kerkgenootskappe onder Suid-Afrikaanse Swart bevolkings-
groepe aansienlik uitgebrei. In die begin van 1904 is 'n weefskool vir Pondomeisies by die St. Cuthbert's-sendingstasie opgerig.³⁸⁾
(Vgl. bylaag 8) Dit is sover bekend die eerste sendingweefskool wat in Suid-Afrika gestig is en het sedert Julie 1905 onder die Kaapse Departement van Onderwys geressorteer.

Die ellende en armoede wat die Tweede Vryheidsoorlog meegebring het, sou ook die noodsaaklike behoefte onder die Boeregemeenskappe van die Transvaal en Vrystaat laat ontstaan wat aanleiding kon gee tot die begin van 'n eie inheemse handweefkuns.

3.3.3 HANDWEEFKUNS KRY SY BESLAG IN SUIDER-AFRIKA

3.3.3.1 DIE WEEFSKOLE VAN EMILY HOBHOUSE (1905 - ±1955)

Emily Hobhouse se doelstellings met die stigting van weefskole vir jong boeremeisies kort na die Tweede Vryheidsoorlog was in alle opsigte

36. Holt, Eerw. Basil., *Place names in the Transkeian Territories.*, 1959, Johannesburg Africana-museum, p.11.

37. Wigan, mej. E.M., *Brief aan mnr. M.A. Ruane, 27 Julie 1918, Tsolo.*

38. Wigan, mej. E.M., *Verslag aan die Sekretaris van die Departement Myne en Industrieë, 15 Oktober 1921; Vide. bylaag 8; Die St. Cuthbert's Weaving School is vandag nog produktief en word onder die Transkeise weefskole op p.233 uitvoerig behandel.*

filantropies en nasionaal.³⁹⁾ Dit sou in die eerste plek opvoedkundige inrigtings wees maar met die oog op industriële vooruitgang. Die gedagte was dat die weefopleiding en toerusting wat aan jong meisies verskaf is, uiteindelik op selfonderhoudende tuiswewerye onder die oorlogsverarmde boeregesinne sou uitloop.⁴⁰⁾ Emily Hobhouse se kennis van die natuurlike grondstowwe van die land, die geskiedenis, en die huislike omstandighede van die mense het haar op die weefkuns laat besluit. Sy het haar kort na die oorlog in Skotland in weefkuns bekwaam. Hierdie onderneming van Emily Hobhouse is moontlik gemaak deur die skenkings van die "Home Industries Fund" en die "South African Distress Fund"⁴¹⁾ asook ander filantropiese organisasies en persone van wie skenkings mettertyd ontvang is. (Vgl. bylaag 4) Die komitee van die geaffilieerde organisasie "Boer Home Industries and Aid Society" was soos volg:

Voorsitster	-	Mev. Mackarness
Ere-sekretaresse	-	Mev. Warr
Ere-tesouriere	-	Mej. Margaret Clark
Lede	-	Mej. Emily Hobhouse, lady Charlotte Graham Toler, mev. F.W. Hirst, mej. E.D. Bradby, mej. I. Pretorius, mnre. G.P. Gooch en W.H.F. Alexander. ⁴²⁾

Op 25 Januarie 1905 het Emily Hobhouse en twee helpsters, Margaret Clark en suster Adeline met sewentien kratte spinwiele,⁴³⁾ handweefgetoue en tente aan boord van die "Kronprinz" uit Antwerpen vertrek.⁴⁴⁾ (Vgl. bylaag 2)

39. Ruane, M.A., Verslag van die Transvaalse Tuisnywerheidsraad aan die Direkteur van Onderwys, 10 Maart 1911, Pretoria.

40. Verslag van die "Boer Home Industries and Aid Society", Spinning, Weaving etc. March 1905 - May 1906, gepubliseer Junie 1906, p.2. (Smuts-Clarkversameling, Vrystaatse Argiefbewaarplek)

41. "Boer Home Industries and Aid Society", Verslag van penningmeester, 24 Mei 1906. Vide. bylaag 4.

42. Verslag van die "Boer Home Industries and Aid Society" wat handel oor spin en weef as Boeretuisnywerheid vanaf Maart 1905 tot Mei 1906, (Smuts-Clarkversameling, Vrystaatse Argiefbewaarplek)

43. Clark, Margaret., Ongedateerde verslag aan "South African Distress Fund" (Smuts-Clarkversameling, Vrystaatse Argiefbewaarplek - aanwinstnr. 357.

44. Steyn, adv. Gladys S., Brief aan mev. H.J.A. Hoek, 27 Desember 1973. Vide. bylaag 2.

Deur die toedoen van ds. Colin Fraser (skoonvader van President Steyn) is die eerste weefskool op Philippolis gestig. (Vgl. bylaag 3)

Op Saterdag 11 Maart 1905 is die eerste ses leerlinge ingeskryf.⁴⁵⁾ Sestien spinwiele, ses weefgetoue en 'n breimasjien het in die groot sonverligte werkkamer gestaan.⁴⁶⁾

Emily Hobhouse skryf:

"Since last week we have made a great start. At 8 a.m. on Monday, six girls appeared, aged from sixteen to twenty-two years, brightlooking and eager, very shy and quiet. They took to the work like ducks to water, and quite shamed us (remembering our own efforts), by the rapidity with which they learnt to spin, and sat at the loom as if they had never done anything else. A seventh girl, whose mother called on me three times to beg permission, came on Friday, and to-morrow the number will be increased to twelve.

Miss Clark is training one girl, H.S., on the knitting machine, and we have many orders for socks from gentlemen in Johannesburg, Pretoria, etc. We have strong hopes of supplying these knitters with homespun wool of the country. H. has made rapid strides with the machine in this week's teaching, and triumphantly carried home her work to show her father last night. She is the daughter of one of the Elders of the Church, and her mother died in Bethulie Camp. In order to come to us she gets up at 2.30 a.m. to wash, bake and iron to be free at 8 o'clock. She has her little brothers and sisters to bemother. So six hours at the machine, in addition to her home work, is pretty hard for a delicate girl; but she won't give in.

My great interest and anxiety at this juncture is how best to deal with the wool of the country. We want to use what is here and not import if possible, and for this purpose I am training all to spin. But the wool is very different to our English wool."⁴⁷⁾

Die boere het merinowol, basterskaapwol en sybokhaar aan haar geskenk. Generaal Louis Botha het 'n baal wol gestuur⁴⁸⁾ en van die Bloemfonteinse boerevereniging is verskeie vragte ontvang.⁴⁹⁾ Later toe nog

45. Van Reenen, Rykie., *Heldin uit die Vreemde*, p.90.

46. Hobhouse, Emily., *Brief aan die komitee van die "Boer Home Industries and Aid Society"*, 9 Maart 1905 (Smuts-Clarkversameling, Vrystaatse Argiefbewaarplek). Vide. bylaag 3.

47. Hobhouse, Emily., *Brief aan die komitee van die "Boer Home Industries and Aid Society"*, 19 Maart 1905, Philippolis (Smuts-Clarkversameling, Vrystaatse Argiefbewaarplek).

48. Vide. 2, p.11.

49. Hobhouse, Emily., *Brief aan Lady Charlotte Toler*, 22 Oktober 1905, (Smuts-Clarkversameling, Vrystaatse Argiefbewaarplek).

'n skool in Langlaagte gestig is, het kommandant Malan hulle besoek en 'n baal merinowol belowe. Hy het slegs een keer per jaar geskeer en Emily Hobhouse was verheug omdat sy wolwesels 10" lank sou wees en nie 1½" soos die meeste wat hulle ontvang het nie. Sy skryf dat hy ook nie sy skape in 'n kraal hou nie en dat die wol dus skoner sou wees. In die lig van die waterskaarste was dit 'n belangrike faktor.⁵⁰⁾

Die boervrou se kennis van natuurlike kleurstowwe wat gedurende die Groot Trek gebruik is, is deur Emily Hobhouse ontgin.⁵¹⁾ Van besembos is 'n diep rooskleur verkry (slegs sekere tye van die jaar). Van okkerneut is bruin en van perskeblare liggeel verkry. Nuwejaarsbos, kriebos, granaat en elandswortel is ook gebruik.⁵²⁾ Urine het kleurvastheid aan die indigo verskaf. Die probleme wat aanvanklik ondervind is om die paaslike grondstowwe te bemeester veral met betrekking tot kleuring, blyk duidelik uit die volgende uittreksel uit 'n brief wat langer as drie jaar nadat die onderneming begin is geskryf is:

"I fear your remarks about the uselessness of the dyed Angora filled Miss Piccard with unholy joy.⁵³⁾ She hailed the opportunity of sending you some specimen veld dyes. She has a supreme contempt for all their "dirty drabs" and protests the only possible veld dye she has ever seen is made of floor stain, ink or Reckett's blue. Still our policy has always been to encourage dying on the farms where they have the pull over us as regards plants and water and though their first experiments were not always successes aesthetically, if they (tuisspinsters) have taken pains and coloured the yarn evenly we feel bound to give them their extra 2d. per lb."⁵⁴⁾

Emily Hobhouse en Margaret Clark het meermale geskryf van hul probleme om tydens piekniekuitstappies die lang sterk plantwortels waarvan kleurstowwe vervaardig is uit die klipharde en droë grond te kry!⁵⁵⁾

50. Hobhouse, Emily., Brief aan die komitee van "Boer Home Industries and Aid Society", 11 Maart 1906, Langlaagte.

51. Komiteeverslag, Junie 1906 (Smuts-Clarkversameling, Vrystaatse Argief=plek).

52. Van Reenen, Rykie., Op.cit.

53. Mej. Piccard is die weefdeskundige wat die komitee van die "Boer Home Industries and Aid Society" kort na die stigting van die Philippolis-skool na Suid-Afrika gestuur het toe dit geblyk het dat suster Adeline nie so 'n kenner is as wat aanvanklik gemeen is nie.

54. Rowntree, mej. Marian., Brief aan Emily Hobhouse, 2 Junie 1908, Philip=polis.

55. Hobhouse, Emily., Brief aan Lady Charlotte Toler, 22 Oktober 1905, Langlaagte.

'n Groot verskeidenheid artikels is geweeft. Margaret Clark skryf:

"... but the crafts are new, and there is no tradition to hand down a high standard, so they must learn for themselves what excellence is. This will still need patient work. Now that the people see what their girls can make while they live at home — the pile rugs, carpeting, hangings, blankets, travelrugs and materials for cloaks and coats and men's suits — there come cries from all parts of the Transvaal and the Orange River Colony to beseech that teachers may be sent for their girls also at Lichtenburg, Rustenburg, Heidelberg, Middelburg, Potchefstroom, Wolmaransstad, Pietersburg, Winburg, Jacobsdal, Schweizer-Reneke and other places ..."56)

Ontwerpe uit hierdie tyd sluit die volgende muurbehangsels in: "Geduld en moed", "Vandag is 'n dag", "More is 'n dag", die "Wag 'n bietjietapyt" asook gordynstof met maanblommotiewe wat in tapisseriebinding geweeft is.⁵⁷⁾(Afb. 33-37)

Die meisies is terselfdertyd in die sake van die onderneming opgelei. Die "Handwerk Bond" wat op 'n koöperatiewe lees geskoei was, is gestig en nadat meisies die skool verlaat het om die kuns tuis te beoefen en ook familie en vriende daarin op te lei,⁵⁸⁾ was hulle in staat om die finansiële sy van die onderneming te behartig.⁵⁹⁾ Die milde toekennings en fondse wat deur verskeie persone aan hierdie onderneming gemaak is, het dit vir Emily Hobhouse moontlik gemaak om mettertyd ook elders weefskole te stig.

Oorvloedige hulp in die vorm van toerusting is van Graaf Bothmer, lid van die "Boer Home Industries and Aid Society" uit Duitsland ontvang.⁶⁰⁾ Verskeie vragte toerusting is van Gravin Asinelli, lid van die "Boer Home Industries and Aid Society" uit Switserland ontvang. 'n Besending toerusting het deur die bemiddeling van mev. Isabel Barrow van die Amerikaanse lesers van die "Christian Herald"

56. Clark, Margaret., *Verslag aan "Boer Home Industries and Aid Society"*, Somerset.

57. Die Nasionale Museum in Bloemfontein, en die Kultuurhistoriese en Opelugmuseum in Pretoria besit enkele van hierdie kosbare stukke.

58. Hobhouse, Emily., *Brief aan Lady Charlotte Toler*, 20 Mei 1906.

59. Clark, Margaret., *Verslag aan "Boer Home Industries and Aid Society"*, (Smuts-Clarkversameling, Vrystaatse Argiefbewaarplek).

60. Hobhouse, Emily., *Brief aan Lady Charlotte Toler*, 20 Mei 1906.

van New York gekom.⁶¹⁾ Baie van hierdie toerusting was waardevolle familie-erfstukke, sommige selfs met ivoorinlegsels, maar het meesal in 'n versplinterde breekspul hier aangekom.⁶²⁾ Plaaslike skrynwerkers het maande geneem om 'n paar bruikbare toestelle uit hierdie besendings te prakseer. 'n Deense skrynwerker in Johannesburg het die herstelwerk teen £6-10 per week gedoen, 'n bedrag wat die organisasie byna nie kon bybring nie.⁶³⁾

Dit moet in gedagte gehou word dat die hele onderneming van Emily Hobhouse in 'n tyd gekom het toe spinwiele en handweefgetoue in Europa na die solder uitgeskuif is. Die industriële rewolusie het toe so pas sy tol aan handwerkkunste geëis en die algemene houding gedurende hierdie tyd was van oorweldigende oorgawe en bewondering vir die masjien. Daar is in die tyd selfs gedigte oor die masjien geskryf en handweeftoerusting het in onbruik verval. Dit is dus te begrype dat handweeftoerusting gedurende hierdie tyd oorfloediglik na Suid-Afrika gestuur is.

Hierdie skenkings het Emily Hobhouse in staat gestel om in Junie 1905 na Johannesburg te gaan waar sy die Langlaagte Weefskool naby die Krielkindertehuis gestig het.⁶⁴⁾

Werkverdeling is ingestel sodat die Philippolisweefskool meisies in tuisweef kon oplei terwyl die Langlaagteweefskool weefonderwyseresse sou oplei om mettertyd skole in ander distrikte te stig. Bestuurslede van die Suid-Afrikaanse Vrouefederasie het hierdie weefskool besoek en fondse beskikbaar gestel om die helfte van die verblyfonkoste van tien meisies te dra.⁶⁵⁾

Die werkomstandighede en mensemateriaal waarmee sy in Johannesburg

61. *Ongedateerde verslag van "Boer Home Industries and Aid Society" aan lede, (Smuts-Clarkversameling, Vrystaatse Argiefbewaarplek).*

62. *Hobhouse, Emily., Brief van komitee van "Boer Home Industries and Aid Society", 21 Januarie 1906, Langlaagte.*

63. *Hobhouse, Emily., Brief van komitee van "Boer Home Industries and Aid Society", 1 Februarie 1906.*

64. *Hobhouse, Emily., Brief aan Lady Charlotte Toler, 23 Julie 1905.*

65. *Hobhouse, Emily., Brief aan komitee van "Boer Home Industries and Aid Society", 11 Maart 1906, Langlaagte.*

moes werk, was nie so gunstig soos in Philippolis nie. Die gebou het veel te wense oorgelaat. Dit was koud en trekkerig en het geen vloer gehad nie. Dit was dus byna onmoontlik om die werk skoon te hou.⁶⁶⁾

Emily Hobhouse skryf dat Langlaagte volgens 'n Hollandse spreekwoord die plek is waar Kain begrawe is en dat dit 'n neerdrukkende effek op almal het.⁶⁷⁾

Jong weesmeisies is hier opgelei maar ds. W. Kriel van die Kinderhuis het mej. Hobhouse in kennis gestel dat hy aan die einde van Mei 1906 die oorblywende ses weesmeisies uit die onderneming sou onttrek.⁶⁸⁾ Ten spyte van die hoogstaande tegniese verfyndheid en gehalte van produkte by die Langlaagteskool wat onder die leiding van die Skandinaawiese weefonderwyseres mev. Augusta Goetzsche, gelewer is, is die skool na Pretoria onder die naam Transvaal Weverij oorgeplaas.⁶⁹⁾

Augusta Helmquist (12 September 1873 Aarhus, Denemarke)⁷⁰⁾ is op 28 April 1900 met die argitek Siegfred Goetzsche getroud. Hy is in 1902 in Suid-Afrika deur De Beers Consolidated Mines aangestel en die egpaar het hulle in Johannesburg gevestig.⁷¹⁾ Augusta Goetzsche sou ook later in die Suid-Afrikaanse weefgeskiedenis 'n belangrike rol vervul om met haar kennis van die weeftegniek die Suid-Afrikaanse weefkuns te verfyn.⁷²⁾ Sy het ook 'n lintweefgetou aan die weefskool geskenk. Haar leerlinge het onder meer vir die eerste keer sagte babakombersies van suiwer merinowol geweef. Emily Houbhouse was verheug oor die sukses wat sy met die merinoskering behaal het omdat daar 'n heffing van 20% belasting op ingevoerde komberse was en sy

66. Clark, Margaret., Verslag aan "Boer Home Industries and Aid Society", p.12. (Smuts-Clarkversameling, Vrystaatse Argiefbewaarplek nr.357).

67. Hobhouse, Emily., Brief aan die komitee van die "Boer Home Industries and Aid Society".

68. Hobhouse, Emily., Brief Lady Charlotte Toler, 20 Mei 1906.

69. Clark, Margaret., Brief aan die komitee van die "Boer Home Industries and Aid Society", 29 Junie 1907, Johannesburg.

70. "Stamtavle over Familien Goetzsche". (familiestamboom vertaal deur die Deense konsulaat, Durban).

71. Goetzsche, Eric., Brief aan M.C. van der Walt, 16 Junie 1976, Durban.

72. Vide. 3.3.3.2, p.51.

het die hoop uitgespreek dat die plaaslik vervaardigde komberse goed sou verkoop.⁷³⁾

In September 1905 het die skool 'n wye Sweedse weefgetou bestel. Dit sou hulle in staat stel om groot komberse en ander groter artikels te weef. (Afb.38-46) Later sou hulle ook skenkings van kombersweefgetoue ontvang. Nadat sy die verskillende plaaslike wolgrondstowwe bemeester het, het Emily Hobhouse na ander moontlikhede uitgereik.

Katoenproduksie in die laagliggende warm streke het gedurende die tyd in so 'n mate toegeneem dat die regering se plantkundige, mnr. Burt Davy 'n sak ongepluisde katoen aan haar gestuur het. Die enigste pluismeule in die land het egter aan die regering behoort en klein handmeulens het £6 stuk gekos.

Vlas is gedurende die tyd verbou deur 'n firma wat roulynolie geproduseer het en hulle het ook aan haar geskryf om navraag te doen na haar belangstelling in dié grondstof. Die regering het gedurende die tyd vlas op Potchefstroom en by Skinners Court verbou.⁷⁴⁾ Mnr. Burt Davy het haar uitgenooi om hul veselverrottingsproses te kom besigtig. Gedurende dieselfde week het 12 vlasbrekers uit Switserland aangekom. Emily Hobhouse skryf: "I hope we shall be able to prepare the fibre sufficiently well to spin and weave some sheets for Cape Town. You will perceive this is still rather in the future tense, but I feel excited and interested about it."⁷⁵⁾ Of hulle ooit in hierdie eksperiment geslaag het, is nie bekend nie. Vandag word geen vlas in Suid-Afrika verbou nie en alle linne word uit Ierland ingevoer.⁷⁶⁾

Emily Hobhouse skryf ook van 'n soort fyn jute wat sy van 'n man uit Natal ontvang het en waarmee hulle eksperimenteer het. Die Wol- en Tekstielfnavorsingsinstituut in Port Elizabeth eksperimenteer vandag ook met jute en gebruik dit veral as 'n skering in tapyte.⁷⁷⁾

73. Hobhouse, Emily., *Brief aan die komitee van die "Boer Home Industries and Aid Society"*, 11 Maart 1906, Langlaagte.

74. Hobhouse, Emily., *Brief aan Lady Charlotte Toler*, 20 Mei 1906.

75. Hobhouse, Emily., *Brief aan die komitee van die "Boer Home Industries and Aid Society"*, 2 Maart 1908, Wesselstraat 305, Arcadia, Pretoria.

76. Veldsman, dr. D.P., (Direkteur van die Wol- en Tekstielfnavorsingsinstituut van die W.N.N.R., Port Elizabeth), *Onderhoud met M.C. van der Walt*, Februarie 1976.

77. *Ibid.*

'n Ander belangstelling van mej. Hobhouse was sy. Uit Switserland het sy 'n syweefgetou ontvang. Mnr. J. Howard, Regeringsentomoloog, het vir haar wurms en blare gebring en het belowe om kokonne wat in die Spelonken⁷⁸⁾ geproduseer word, te stuur.⁷⁹⁾ Uit 'n brief van Margaret Clark is dit duidelik dat sukses met sywewery wel behaal is.

Regeringsteun het meegebring dat verskeie vooraanstaande politici pakke van die tweedstowwe gedra het wat by die skole gemaak is. (Afb.43)

Emily Hobhouse skryf:

"General Smuts has been wearing his suit, but says he feels like a female ostrich in it. The men are too silly — they have never worn tweed and can't somehow feel at home in it. In reality they all look extremely handsome in it, which I go about telling them all day long and I know it's comfortable, because I wear it myself, but they insist it scratches their skin — quite absurd you know. So it is worn in the Transvaal as a patriotic duty with a very bad grace, far different from the Cape where even the Editor of the Cape Times walks proudly about preening himself and saying "I am dressed in Boer tweed."⁸⁰⁾

President Steyn het ook tydens 'n besoek aan die Langlaagteweefskool 6 jaart swart wolstof gekoop vir 'n jas om op die plaas te dra. Lady Hely-Hutchinson van Kaapstad het gordynstof gekoop en so is die skole geleidelik van 'n plaaslike mark voorsien.

Sedert die stigting van die Philippolisskool is verskeie uitstallings gehou:

In April 1906 is van die weefwerk op die Randse Paasskou tentoongestel. In Desember 1906 is 'n suksesvolle tentoonstelling in Pretoria gehou. £160 se goedere is tydens die uitstalling gekoop. Die sogenaamde "trekrug" was baie gewild en is teen 30/- verkoop. Mev. Louis Botha het tydens die uitstalling die beste geweefde tapyte gekoop.

78. Waarskynlik naby Potchefstroom waar die regering se navorsingsplaas was.

79. Hobhouse, Emily., Brief aan die komitee van die "Boer Home Industries and Aid Society", 22 Oktober 1905.

80. Hobhouse, Emily., Brief aan Lady Charlotte Toler, 22 Junie 1908, Pretoria.

Emily Hobhouse sonder die kledstowwe op hierdie uitstalling wat deur mejuffrou Trichardt vir haar broer en vader, kommandant Trichardt, gewef is, uit vanweë die hoë kwaliteit.⁸¹⁾(Afb.44)

Kledstof en tapytmonsters wat in 1907 deur mej. M. Rowntree na Engeland geneem is, is op die "South African Products Exhibition" in die Tuinboukundige Saal in London ten toon gestel. Mej. Ruth Fry het die komitee van die "Boer Home Industries and Aid Society" by die openingseremonie op 23 Februarie verteenwoordig. Koning Edward VII, wat die geleentheid bygewoon het, het haar na die stalletjie ontbied om die aard van die werk aan hom te verduidelik. Beide die koning en die koningin het groot belangstelling in die werk getoon en die koningin het 'n rol wit sybokhaarkledstof gekoop. Die Prins van Wallis het die stalletjie eweneens met belangstelling geïnspekteer.⁸²⁾

Kort hierna het die Hollandse regeringskommissie belas met die Suid-Afrikaanse produkteuitstalling in Amsterdam 'n versoek aan die komitee van die "Boer Home Industries and Aid Society" gerig om ook van hul produkte by die uitstalling in te sluit.⁸³⁾ In 1908 is 'n uitstalling in Kaapstad gehou.

Verskeie weefdeskundiges was gedurende hierdie jare behulpsaam by die onderneming onder wie mej. M. Piccard, mnr. M.P. Milroy en mej. M. Rowntree.⁸⁴⁾ Boeremeisies wat hulself onderskei en later as onderwyseresse ander skole gestig het, was Cato Bosman, Hester Strauss, Sarie Bezuidenhout, Coetie van der Merwe en 'n mejuffrou Trichardt.

Verskeie neweondernemings is mettertyd deur die tuisnywerheidsrade gestig: mandjievlegwerk, volstruisvereverwerking, leerwerk, 'n kantfabriek en 'n wolverviltingsfabriek.⁸⁵⁾ Die wolverviltingskuns wat by laasgenoemde beoefen is, wys moontlik so ver terug as die vroegste

81. Hobhouse, Emily., Brief aan komitee van "Boer Home Industries and Aid Society", 9 Desember 1906, Johannesburg.

82. Verslag van die "Boer Home Industries and Aid Society", Mei 1907, p.5.

83. Verslag van die "Boer Home Industries and Aid Society", Mei 1907, p.5. (Smuts-Clarkversameling, Vrystaatse Argiefbewaarplek).

84. Rowntree, M., Brief aan Emily Hobhouse, 2 Junie 1908, Philippolis.

85. Ruane, M.A., Verslag aan Direkteur van Opvoeding, p.11.

wolverwerking aan die Suidpunt van Afrika tydens die periode van die V.O.C. toe hoede van Caabse wol hier vervaardig is.⁸⁶⁾ (Verg. bylaag 6, p.11) Die onderneming het van krag tot krag gegaan maar voordat die drie jaar om was waartydens Emily Hobhouse deur die "South African Distress Fund" geborg sou word, het die Liberale Party, wat in 1906 in Engeland aan bewind gekom het, verteenwoordigende bestuur aan Transvaal en die Vrystaat gegee. Die onderskeie regerings het die finansiering van die tuisnywerhede oorgeneem.⁸⁷⁾ In 1907 het die Parlement £3 500 en in 1908 £4 000 vir hierdie skole bewillig. Transvaal en die Vrystaat het hul eie huisvlytrade, ook bekend as tuisnywerheidsrade aangestel om onder meer die weefskole te beheer.

Emily Hobhouse het tot in 1908 in adviserende hoedanigheid in hierdie rade gedien. Mnr. M.P. Milroy het as adviseur in die Vrystaatse raad gedien. Emily Hobhouse se ou vriendin mej. Maynie Fleck (*Augustus 1975) is in 1908⁸⁸⁾ as sekretaresse van die Vrystaatse raad benoem en het die artikels in 'n winkel in Mainstraat, Bloemfontein bemark. Hierdie skole het aanvanklik onder die Departement van Landbou geressorteer en later onder die Departement van Mynwese en Industrieë.⁸⁹⁾

In die Vrystaat het Emily Hobhouse die volgende spin- en weefskole aan die huisvlytrade oorhandig: Bloemfontein, Philippolis, Winburg (drie skole), Ficksburg, Bethlehem, Smithfield en spinskole te Boshof, Brandfort, Heilbron en Bultfontein.

In Transvaal is mnr. E. Garnett,⁹⁰⁾ lid van die Departement Opvoedkunde en president van die Pretoriase Normaalkollege as voorsitter van die tuisnywerheidsraad benoem. In Transvaal het Emily Hobhouse die volgende weefskole aan hom oorhandig: In Pretoria die Transvaal Weverij, vroeër die Bellevue skool, asook skole op Ermelo, Schweizer-

86. Vide. 3.3.1, p.20; Vide. bylaag 6, p.11.

87. Verslag van die komitee van die "Boer Home Industries and Aid Society", Desember 1908, p.1.

88. Steyn, Gladys., Brief aan Hester Hoek, 21 Oktober 1975. Dokument nr.3.

89. Schoeman, S., (Hoof sentrale argiefbewaarplek). Brief aan M.C. van der Walt, 5 Julie 1976, Pretoria. Vgl. lêers IP.60/4, IP.60/4/19, IP.60/5 en IP.60/7 in die sentrale argiefbewaarplek.

90. Oberholzer, C.K., Vyftig jaar in die Onderwys, 1901-1951.

Reneke, Belfast and Lichtenburg en spinskole op Vrededorp, Roseville, Irene, Heidelberg en Roodepoort. Spinskole op plase in die distrikte Bloemhof, Standerton, Lydenburg, Rustenburg en Heuningneskrans, en 'n skool wat in Januarie 1906 deur Hester Strauss in Pietersburg gestig is, is ook oorhandig.⁹¹⁾

Emily Hobhouse het die werk met tevredenheid afgegee maar was tog bekommerd oor die nuwe rigting wat ingeslaan is deur die vervanging van die handgespinde wol met die masjiengespinde produk.

Uit Kaapland, Rhodesië en selfs Sentraal-Afrika is vertoë gerig om spin- en weefskole ook daar gevestig te kry.⁹²⁾ In hierdie tyd was daar gesê dat weefkuns sal bly bestaan selfs nadat die myne uitgeput is en Johannesburg tot niet gegaan het.

Emily Hobhouse het in 1908, vergesel van Johanna Roodt na Engeland teruggekeer met die voorneme om die kantmaakkuns te bestudeer. Later sou 'n kantfabriek op Koppies in die Vrystaat opgerig word.⁹³⁾

Die skole het een na die ander doodgeloop. 'n Verslag wat deur mnr. M.A. Ruane, organiseerde van die Transvaalse weefskole voorberei is, het vanaf Junie 1907 tot Desember 1910 reeds 'n aansienlike daling in die leerlingtal van die Transvaalse weefskole getoon. (Vgl. bylaag 6, p.6) Mnr. Ruane het sy kommer oor die toestand uitgespreek en gehoop dat die nuwe elektriesaangedrewe kaardmasjien wat in die "Transvaal Weverij" in Pretoria geïnstalleer is, 'n vars stukrag in die onderneming sou wees.⁹⁴⁾ Die "Transvaal Weverij" is desnieteen=

91. Hobhouse, Emily., *Brief aan komitee van die "Boer Home Industries and Aid Society"*, 27 Januarie 1906.

92. Hobhouse, Emily., *Brief aan komitee van die "Boer Home Industries and Aid Society"*, 11 Maart 1906, Langlaagte.

93. *Raadsverslag van "Boer Home Industries and Aid Society"*, 10 Desember 1908, p.4.

94. Mnr. M.A. Ruane het tekstielkuns aan die Universiteit van Leeds bestudeer en is deur Emily Hobhouse na Suid-Afrika gebring waar hy later organiseerder van die Transvaalse weefskole was. *Verslag aan die Direkteur van die Departement Onderwys*, 10 Maart 1911, Pretoria (Sentrale Argiefbewaarplek); Vide. bylaag 6, p.6.

staande gedurende 1916 gesluit. Die toerusting en dienste van 'n meneer Carruthers, destydse superintendent van die weefskool is toe na die Sentrale Gevangenis oorgeplaas.⁹⁵⁾ Mej. Sannie Scholtz en 'n mejuffrou Malan se dienste is eweneens na die Gevangenisowerheid oorgeplaas. Mnr. M.A. Ruane, organiseerder van die Transvaalse weefskole is toe as tekstiëdeskundige in die Departement Verdediging aangestel.

Die uitbreek van die Eerste Wêreldoorlog het waarskynlik nie 'n geringe rol in die sluiting van 'n groot aantal Emily Hobhouse weefskole, veral in Transvaal, gespeel nie. Die feit dat die Transvaalse skole mettertyd van masjinaalvoorbereide garings gebruik gemaak het en dat hierdie garings weens invoerbepelkings gedurende die oorlog onverkrygbaar was, het moontlik 'n rol gespeel in die sluiting van hierdie ondernemings.⁹⁶⁾ Die Vrystaatse skole het vir 'n langer periode van tuisgespinde wolgarings gebruik gemaak en dit kan aanvaar word dat hulle om die rede nie so kwesbaar was tydens die invoerbepelkings wat die oorlog meegebring het nie en dat hulle daarom langer produktief gebly het. Die Vrystaatse skole is egter ook een na die ander gesluit. Tussen 1913 en 1914 is die weefskool in Bethlehem gesluit om 'n hoër huishoudskool te word.⁹⁷⁾ 'n Weefskool in Bloemfontein is gesluit en in 1907 is die Meisieskool Oranje in die plek daarvan gestig.⁹⁸⁾ Advokaat Gladys Steyn skryf dat dit haar ongelukkige taak was om hierdie skool te sluit. Sy meen dat die skole in daardie stadium hul oorspronklike doel gemis het.⁹⁹⁾ Emily Hobhouse se ideaal naamlik 'n selfonderhoudende boeregemeenskap soos wat dit vroeër in Europa en vandag nog in 'n mate in Skandinawiese lande bestaan, is nooit heeltemal verwesenlik nie. In 1918 het mej. Helen

95. Canham, A., (Ondersekretaris van die Departement Myne en Industrieë), Brief aan mnr. C. Handley, 13 Maart 1918, Pretoria (Sentrale Argief=bewaarplek).

96. Shephard, H., (Bestuurder van die Griqua Manufacturing Co.), Brief aan die sekretaris van die Departement Myne en Industrieë, 16 Maart 1918, Port Elizabeth.

97. Mayer-Gutter, Marga., Onderhoud, 10 November 1975, Pretoria.

98. Hoek, mev. H.J.A., Onderhoud, 10 November 1975, Pretoria.

99. Steyn, adv. Gladys., Brief aan mev. H.J.A. Hoek, 27 Julie 1973.

F. Girdwood egter nog weefopleiding aan 'n Bloemfonteinse skool ondergaan.¹⁰⁰⁾ Die vernaamste tegniese probleem wat waarskynlik bygedra het tot die sluiting van die skole, was die feit dat hoë gehalte handgespinde wol nie ononderbroke voorsien kon word nie. Die weefskole het aanvanklik handgespinde plaaslike wol van tuisspinsters op die platteland gekoop. Vanweë 'n gebrek aan voldoende fondse was die komitee nie in staat om afgeleë tuisspinsters en wewers gereeld te besoek om 'n hoë spingehalte en tredhouding met nuwe modes te handhaaf nie. Dit het dikwels gebeur dat bale gespinde wol en sybokhaar wat deur die weefskole bestel is, na die spinsters teruggestuur is vanweë die lae spingehalte, onegalige en onaantreklike kleuring en veral die lywigheid van die garing.¹⁰¹⁾ Hierdie toestand het tuisspinsters ontmoedig vir wie hierdie kuns geen volkstradisie was nie. Weefsters was ook nie altyd in staat om vir gespinde wol te betaal voordat hul artikel geweef en verkoop was nie. Die gebrek aan fisiese kontak tussen spinsters en weefsters het uiteindelik daartoe aanleiding gegee dat die Transvaalse skole later masjiengespinde wol gebruik het.

Mnr. Ruane¹⁰²⁾ het gedurende hierdie tyd sy vertrouwe in die kommersiële waarde van handweefkuns heeltemal verloor. In 'n verslag aan die Departement Bantoesake wat gedurende die vroeë twintigerjare 'n belangstelling in handweefkuns begin toon het, het mnr. Ruane dit duidelik gestel dat handweefkuns as kommersiële instelling "obsolete" is.¹⁰³⁾

Een van die belangrikste oorsake vir die sluiting van die skole was waarskynlik die veranderde lewenswyse en verbetering in die ekonomie wat kort na die Eerste Wêreldoorlog deur die toenemende industrialisasie en gevolglike ontvolking van die platteland meegebring is.

Fabrieke wat gedurende hierdie tyd in Transvaal opgerig is, het beter

100. Girdwood, Helen. F., Brief aan die ondersekretaris van die Departement Myne en Industrieë, 7 September 1918, Bloemfontein.

101. Hobhouse, Emily., Brief aan Lady Charlotte Toler, 23 Junie 1905, Langlaagte.

102. Vide. p.34 en p.40.

103. Ruane, M.A., (Tekstiëdeskundige), Verslag aan die Senior Ordonansie offisier, 30 Julie 1918, Pretoria.

werkgeleenthede aan behoeftige vroueweefters gebied. Die handgemaakte artikel kon prysgewys nie met die masjienprodukt meeding nie. Die tyd dat 'n handgeweefde artikel as 'n luukse kunsartikel erkenning sou kry, het nog nie aangebreek nie. Mev. Marga Mayer-Gutter meen ook dat die skole voeling met modeneigings verloor het, en dat hul produkte daarom nie meer in aanvraag was nie. 'n Verslag wat mnr. M.P. Milroy van die Vrystaatse Tuisnywerheidsraad in November 1921 aan die sekretaris van die Departement Bantoesake gestuur het, het egter aan die lig gebring dat daar op daardie stadium nog elf klein handewewerye of skole in die Oranje Vrystaat produktief was. Teenoor die negatiewe houding van mnr. M.A. Ruane, organiseerder van die Transvaalse weefskole, het mnr. M.P. Milroy van die Vrystaatse Tuisnywerheidsraad aansienlik meer vertroue in die bedryf gehad. Hy meld in die verslag dat verkope vanaf £100 per jaar gestyg het to £4 000 per jaar en dat die nywerheid indien dit goed georganiseer en gekontroleer word 'n goeie toekoms behoort te hê.¹⁰⁴⁾ Mnr. M.P. Milroy was eweneens minder geneë om van industrieel voorbereide garings gebruik te maak en gevolglik was die Vrystaatse skole tydens invoerbeperkings wat die oorlog meegebring het, nie so kwesbaar as die Transvaalse skole nie.

Die Springfonteinskool het nog in 1937 bestaan toe dit deur mev. Hester Hoek besoek is. Die skool op Trompsburg het nog in die vroeë veertigerjare aan mev. Marga Mayer-Gutter geskryf en om hulp gevra.¹⁰⁵⁾ Sy kon nie in daardie stadium help nie en ook dié skool is mettertyd gesluit. Die laaste wat van hierdie skole gehoor is, is dat daar in Maart 1963 nog 'n skool wat na Emily Hobhouse vernoem is in die Vrystaat sou bestaan het.¹⁰⁶⁾

Die feit dat die geïndustrialiseerde kulturele situasie handweefkuns se kommersiële waarde misken het, en omdat die kuns gevolglik gedurende daardie jare slegs opvoedkundige waarde sou gehad het, het meegebring dat die regering weefinstansies mettertyd aan die Departement Onderwys

104. Milroy, M.P., (Inspekteur van die Oranje Vrystaatse Tuisnywerheidsraad), *Ongedateerde verslag aan die Sekretaris van die Departement Bantoesake wat in November 1921 by die Departement ontvang is.*

105. Mayer-Gutter, Marga., *Onderhoud*, 10 November 1975, Pretoria.

106. "Engel van Liefde", *Patrys*, Maart 1963, p.26.

sou oordra. Onderwyseresse en toerusting het op dié wyse later onder tegniese kolleges, onderwys kolleges, hospitale en tronke geressorteer. Die Bloemfonteinse Kollege vir Gevorderde Tegniese Onderwys asook die Pretoriase Kollege vir Gevorderde Tegniese Onderwys het vandag nog leerstoele vir weefkuns.¹⁰⁷⁾

Dit is belangrik om te beseef dat hoewel die skole en wewerye van Emily Hobhouse almal mettertyd gesluit is, die kuns nooit heeltemal uitgesterf het nie. Die geslag jong meisies van 1905-1908 het die kuns wel nie georganiseer bly beoefen nie maar het dit wel nie verlear nie. Toerusting het behoue gebly en weefonderwyseresse is mettertyd in hospitale en tronke, waar weefkuns as terapie beoefen is, aangesel. Enkele klein weefstukke wat later vir tuisgebruik deur vroue geweef is, is opgespoor. Handgeknoopte tapyte van afvalkleedstofstroke wat gedurende die eerste helfte van die 20ste eeu Transvaalse en Vrystaatse huise versier het, getuig van besondere ontwerpvernufdigheid. Dit is 'n handwerkkuns wat Emily Hobhouse gedurende die oorlog in konsentrasiekampe aan Boervroue geleer het. (Afb.45)

Die enigste weefskool wat vandag nog produktief is en wat op indirekte wyse kontak met Emily Hobhouse gehad het, is die Skool vir Blindes op Worcester.¹⁰⁸⁾ (Vgl. bylaag 5, p.1) Emily Hobhouse het 'n volledige uiteensetting gegee van probleme wat sy tydens die vestiging van die weefbedryf in Suid-Afrika ondervind het. Sy het dit as volg uiteengesit: reiskoste van die personeel, invoerbelasting op toerusting, hoë kostes in die algemeen, hul eie onkunde en swak watervoorsiening.

Emily Hobhouse het benewens bogemelde probleme ook permanente struikelblokke vir die Suid-Afrikaanse weefbedryf voorsien: tekort aan watervoorsiening op afgeleë plekke, die hoë somertemperatuur wat 'n relatief lae produktiwiteit tot gevolg het, die groot afstande tussen werkers en weefsentra en die hoë spoortariewe.¹⁰⁹⁾

107. Dijkstra, S.J., *Onderhoud*, 6 November 1975.

108. Hobhouse, Emily., *Brief aan Lady Charlotte Toler*, 22 Junie 1908, Pretoria; *Vide. bylaag 5*, p.1.

109. Hobhouse, Emily., *Brief aan komitee van "Boer Home Industries and Aid Society"*, 1 Februarie 1906, Philippolis.

Ons sal sien hoe hierdie probleme vandag nog aktueel is, veral in tuislandnywerhede.

Emily Hobhouse het die basiese grondslag vir weefkuns hier in Suid-Afrika gelê. Sy was die ontdekker van die waarde van die Suid-Afrikaanse vesels en veral van sybokhaar wat sy toe reeds in gordyne verwerk het. Dit sal blyk hoe die toerusting en kennis wat sy na Suid-Afrika gebring het, later benut sou word toe 'n volgende oplewing van die weefkuns plaasgevind het.

Na afloop van die Eerste Wêreldoorlog sou daar weer 'n tydelike oplewing in die beoefening van dié kunsvorm in Suider-Afrika wees. Britse immigrante ondernemers was nou vir die eerste keer geïnteresseerd in die arbeid van inheemse swart bevolkingsgroepe maar eweneens slegs met die oog op opvoedkundige filantropiese doelstellings.¹¹⁰⁾ Enkele sendingskole het weefkuns as vak begin doseer. Oorlogsverminkte oudsoldate het begin terugkeer en Emily Hobhouse se toerusting wat vir enkele jare stilgestaan het, is weer ingebruik geneem om hierdie mense van 'n heenkome te voorsien.

Vanaf 1918 het die Departement van Myne en Industrieë uitgebreide korrespondensie met verskeie voornemende ondernemers en sendingskole gevoer.¹¹¹⁾ Uit hierdie korrespondensie het dit duidelik geword dat die volgende knelpunte die vooruitgang van die handweef-industrie gedurende en kort na die Eerste Wêreldoorlog gestrem het:

1. 'n Gebrek aan opgeleide onderwyseresse en instrukteurs wat gewillig was om onder afgeleë gemeenskappe te werk.¹¹²⁾
2. 'n Gebrek aan handboeke.¹¹³⁾ Dit blyk dat mnr. M.P. Milroy,

110. Apthorp, M.G., (Magistraat op Lady Frere), *Verslag aan die Sekretaris van die Departement Myne en Industrieë, 15 Oktober 1921, Lady Frere, (Sentrale Argiefbewaarplek).*

111. Vgl. die volgende lêers in die Staatsargief, Pretoria: IP.60/1/19, IP.60/2, IP.60/2/19, IP.60/3, IP.60/6, IP.60/4, IP.60/4/19, IP.60/5 en IP.60/7.

112. Fleck, mej. Maynie., (Sekretaresse van die Oranje Vrystaatse Tuisnywerheidsraad), *Brief aan die Departement Opvoeding, 22 Maart 1918, Bloemfontein.*

113. Canham, A., (Ondersekretaris van die Departement Myne en Industrieë), *Brief aan C. Handley, 4 April 1918, Pretoria.*

weefinstruktuur in diens van die Oranje Vrystaatse Tuisnywerheidsraad 'n weefhandboek sou geskryf het.¹¹⁴⁾

3. 'n Gebrek aan plaaslik vervaardigde en eenvoudige toerusting.¹¹⁵⁾
4. Die beskikbaarheid van plaaslik gespinde katoen. Slegs die Woodstock fabriek naby Kaapstad het op daardie stadium katoengaringsgespin en slegs vir eie gebruik. Alle ander katoengarings moes ingevoer word.¹¹⁶⁾
5. 'n Gebrek aan voldoende fondse.

Gedurende die vroeë twintigerjare was die volgende instansies in 'n mindere of meerdere mate gemoeid met handweefkuns in Suider-Afrika:

- Comrades of the Great War (SA), Whitehead Chambers, Mainstraat 46, Port Elizabeth.
- Die Sentrale Gevangenis, Pretoria.
- Die Oranje Vrystaatse Tuisnywerheidsraad, Provinsiale Onderwysdepartement, Bloemfontein.
- St. Cuthberts Spin- en Weefskool, Tsolo, Oos-Griekwaland, Kaap Provinsie.
- Indaleni Hoërskool vir Bantoemeisies, Indaleni via Richmond, Natal.
- Mnr. Northby, Plaasbestuurder, Glen Greydistrik, oor Queenstown.

Laasgenoemde skool is deur mnr. C. Handley gestig. Hy het die skool aan die Departement Bantoesake, wat oorweeg het om die skool na die

114. Direkteur van Gevangeniswese., Brief aan C. Handley, 19 April 1918, Pretoria.

115. Cooke, Ellen, M., (Prinsipale van die St. Hilda's Industrial High School for Native Girls), Brief aan die sekretaris van die Departement Myne en Industrieë, 17 November 1921, Ehlonhlweni.

116. Handley, C., Brief aan die Ondersekretaris van die Departement Myne en Industrieë, 12 Maart 1918, Drivers Drift; Wigan, E.M., (Prinsipale van die St. Cuthberts sendingskool), Brief aan die Sekretaris van die Departement Myne en Industrieë, 20 Oktober 1921, Tsolo.

Lady Freredistrik te verskuif, aangebied. Bevestiging vir die uitvoering van hierdie oorwegings kan nie opgespoor word nie.

Die enigste weefinstruktrise wat gedurende hierdie tyd op beroepe van die Departement Myne en Industrieë reageer het, was Sannie Scholtz, voorheen onderwyseres by die Emily Hobhouse weefskool te Lichtenburg en later in diens van die Gevangeniswese.¹¹⁷⁾ Sy was vir 'n kort tydperk behulpsaam op mnr. Northby se plaaswewery en by die Indaleni Hoërskool vir Bantomeisies.¹¹⁸⁾

Mej. E.M. Wigan, prinsipale van die St. Cuthberts weefskool het gedurende 1913, gedurende die tyd toe mej. Herd prinsipale van die Transvaal Weverij in Pretoria was, by laasgenoemde skool besoek afgelê. Mej. Wigan het tydens hierdie besoek van die langvesel kruiselingwol wat die Transvaal Weverij op daardie stadium van die regeringsplaas op Potchefstroom gekry het, bekom.

Mnr. M.A. Ruane wat tekstielkuns aan die Universiteit van Leeds bestudeer het en deur Emily Hobhouse na Suid-Afrika gebring is, was op daardie stadium aan die Departement van Verdediging verbonde en het gedurende hierdie tyd wyd gereis en kontak met al bogemelde weefinrigtings gehad. Hy het hoofsaaklik opgetree as raadgewer en so sy kennis versprei. Hy het onder meer in Julie 1921 as beoordeelaar opgetree by 'n uitstalling van handwerk van inheemse Swart bevolkingsgroepe wat weefwerk ingesluit het in Durban.¹¹⁹⁾ Hierdie uitstalling het wye belangstelling uitgelok en was geheel en al uitverkoop.¹²⁰⁾ In Augustus 1918 het die Departement van Myne en Industrieë 'n telegram uit Umtata ontvang waarin gevra word of mnr. Ruane 'n uitstalling van handwerk van die inheemse Swart bevolkingsgroepe in November in Umtata kan beoordeel.¹²¹⁾ (Vgl. bylae 6,7 en 8) Mnr. M.A. Ruane is egter na 'n aanval van die 1918-griepepidemie gedu-

117. Scholtz, Sannie., Brief aan die Sekretaris van die Departement Myne en Industrieë, 1 Augustus 1918, Pretoria.

118. Eerw. A.W. Cragg., (Prinsipaal van die Indaleni Hoërskool vir Bantomeisies), Brief aan die Sekretaris van die Departement Myne en Industrieë, 23 April 1920, Indaleni.

119. Wigan, E.M., Brief aan mnr. Ruane, 27 Julie 1918, Tsolo; Vide. bylae 6,7 en 8.

120. Ruane, M.A., Brief aan die Senior Ordonansoffisier, 30 Julie 1918, Pretoria.

121. Magistraat op Tembu., Telegram vanaf Tembu, Umtata gestuur aan die Departement Myne en Industrieë, (Sentrale Arsiebewaarplek. Pretoria)

durende 1919-20 oorlede.¹²²⁾

'n Uitstalling van handgespinde sybokhaargaring wat deur die "Weaving School for disabled soldiers" in Port Elizabeth gespin is, het in 1921 op die Royal Agricultural Show in Derby wye belangstelling uitgelok. Mnr. A. Canham, die Suid-Afrikaanse Kommissaris van Handel in London het op 6 Julie 1921 in 'n brief aan mev. Roger Chew, prinsipale van die "Weaving School for disabled soldiers" in Port Elizabeth, geskryf:

"The attendance at our exhibition was exceptionally large, estimated at about 80,000 people. His Majesty the King visited the Pavillion on Wednesday, and was especially shown these specimens, in which he showed much interest."

Die gebrek aan voldoende finansiële steun het egter 'n remmende uitwerking op al hierdie instansies gehad.

In 1921 het die finansiële toestand waarin die wêreld kort na die oorlog verkeer het 'n skerp daling in die sybokhaarindustrie teweeg gebring.¹²³⁾ Dit het daartoe aanleiding gegee dat 'n konferensie van sybokhaarprodusente op 26 Augustus 1921 in Port Elizabeth gehou is. Tydens hierdie konferensie is die belangrike besluit geneem om 'n fabriek opgerig te kry vir die vervaardiging van kambollonte en -garings. Sir Lewis Richardson het £10 000 vir hierdie skema beskikbaar gestel en die regering is genader vir 'n lening ten bedrae van £300 000.¹²⁴⁾ Presies wanneer die fabriek opgerig is kon nie vasgestel word nie.

Hierdie fabriek sou eers veel later gedurende die sestigerjare 'n radikale verandering in die handweefbedryf in Suid-Afrika teweeg bring.

122. Sekretaris van die Departement Myne en Industrieë., Brief aan die Prinsipale van die St. Cuthberts Mission School, 15 November 1921, Pretoria.

123. Sekretaris van die Departement Landbou., Brief aan die Sekretaris van die Departement Myne en Industrieë, 17 Augustus 1921, Pretoria.

124. Reuter., Slump in Mohair Industry, Rand Daily Mail, 26 Augustus 1921, vol.15 (nr.5801), p.5.

Die handweefbedryf in Suid-Afrika was gedurende die twintigerjare nog steeds in sy kinderskoene en die een onderneming na die ander het doodgeloop.

Ten spyte van die feit dat dit onder regeringsamptenare begin duidelik word het dat handweefkuns slegs opvoedkundige waarde besit het en geen finansiële moontlikhede as industriële nywerheid ingehou het nie,¹²⁵⁾ het die Sekretaris van die Departement Bantoesake reeds tydens 'n konferensie in 1921 aanbeveel dat handweefnywerhede onder die Kôsas van die Transkei gevestig moet word.¹²⁶⁾ Omdat spin- en weefkuns gedurende hierdie jare slegs as opvoedkundige middele beskou is, is alle ondernemings wat bereid was om hul ondernemings onder plaaslike Teg-niese Kollegas te laat inlyf finansiëel deur die Departement Opvoeding gesteun. Enkele nyweraars, onder wie mev. W. Roger Chew was nie ten gunste daarvan nie omdat die artikels dan nie verkoop kon word nie en die werkers gevolglik geen inkomste sou hê nie.¹²⁷⁾ Die moontlikhede wat die kunsvorm vir die nywerheid inhou sou eers veel later toe die kulturele reaksie teen industrialisasie gekom het, as sulks steun van regeringsweë ontvang. Die aanwending van handspin- en weefkennis vir kommersiële doelstellings sou eers gedurende die sestiger- sewentigerjare deur die Ekonomiese Ontwikkelingskorporasie van Suid-Afrika (Bpk.) en die Departement van Bantoe-administrasie en -ontwikkeling

-
125. *Sekretaris van die Departement Myne en Industrieë., Verslag oor die Offisiële Konferensie in 1921, Transkeigebiede, Algemene Raadsresolusie nr. 48. Die stigting van spin- en weefskole - gestuur aan die Sekretaris van die Departement Bantoesake, 2 November 1921, Pretoria.*
126. *Offisier in beheer., Verslag insake die "Aanmoediging van tuisnywerhede in Bantoeservate", gestuur aan die Ondersekretaris van die Departement Myne en Industrieë, 28 Mei 1919, Pretoria; Sekretaris van die Departement Bantoesake., Brief in verband met Bantoe Tuisnywerhede aan die Sekretaris van die Departement Myne en Industrieë, 9 Oktober 1919, Pretoria; Sekretaris van die Departement Bantoesake., Verslag insake die oprigting van 'n spin- en weefskool in die Transkei aan die Sekretaris van die Departement Myne en Industrieë, 1 Oktober 1921, Pretoria.*
127. *Roger Chew, W., Brief aan die Eerste Minister, 16 Oktober 1925, Port Elizabeth; Sekretaris van Myne en Industrieë, Brief aan mev. W. Roger Chew van die Spin- en Weefskool vir Oud-soldate, 6 November 1925, Pretoria.*

benut word.¹²⁸⁾

Weefkuns as kommersiële instelling het gedurende die twintigerjare begin uitsterf totdat 'n volgende finansiële insinking gedurende die depressie van die vroeë dertigerjare meegebring het dat die Afrikaanse vrou opnuut met handarbeid in haar gesin se lewensonderhoud moes help voorsien.

3.3.3.2 DIE "LADY CLARENDON WEAVING SCHOOL" GESTIG DEUR MEV. MARGA MAYER-GUTTER (1933-1939)¹²⁹⁾

Dit is ironies dat 'n volgende finansiële laagtepunt nodig was om die

128. Die *Ekonomiese Ontwikkelingskorporasie van Suid-Afrika (Bpk.) (Vroeër die Bantoe Beleggingskorporasie)* was sedert die sestigerjare behulpsaam by die stigting van die volgende handweefnywerhede: Mazana Rug (p.84), Sada werkwinkel (p113). Hillmond Weavers (p.237) is deur die Xhosa-ontwikkelingskorporasie, tans die Transkei-ontwikkelingskorporasie, gestig.

129. Mayer-Gutter, Marga, gebore 2 Mei 1898.

1912: Lê 'n musiekeksamen af in Bethlehem in 'n gebou wat 'n Emily Hobhouse weefskool gehuisves het en skryf aan haar moeder van die swaar wit en bruin wolkomberse wat die vroue daar weef;

1913: Matrikuleer aan die Hoërskool Fouriesburg;

1917: Verwerf die OIII-sertifikaat; plus een jaar Huishoudkunde;

1918: Huishoudkunde onderwyseres aan die Hoërskool Winburg;

1919: Wen 'n prys ter waarde van £200 van die Onderwysdepartement vir huishoudkunde-lesingaantekeninge in Afrikaans;

1920: Studeer aan die Instituut vir Volksvoeding onder prof. L. van Leersum;

1922: Bestudeer Maatskaplike Werk, Amsterdam;

1923: Hoof van Huishoudskool, Bethlehem;

1926: Welsynsbeampte op Brits onder 700 gesinne gemoeid met die bou van die Hartebeespoortdam;

1928: Tree in huwelik met kunsskilder Erich Mayer;

Jan. 1928 - Junie 1930: Skilderreise met karavaan deur die land. Kom in aanraking met die volgende sendingstasies waar weefkuns beoefen is: Marianhill Natal (Rooms-Katoliek), St. Cuthberts, Transkei (Anglikaans), Kentani, Transkei (Anglikaans), Pella, tussen Springbok en Kakamas (Luthers), Roma, Lesotho, (Rooms-Katoliek). Sy het opgemerk dat baie tapyte geweef word. Hierdie tapyte het randpatrone gehad maar geen sentrale motiewe nie, soms is strepe ingeweef. Sy het ook geen inheemse motiewe opgemerk nie en ook nie dat tapisserieë geweef is nie. Alle artikels was destyds deur die Europese weefdosente ontwerp; Mayer-Gutter, Marga., Onderhoud, 28 Julie 1976, Harmoniehof, Pretoria.

handweefnywerheid in Suid-Afrika te laat herleef. Die vooroorlogse depressie van die dertigerjare het weer eens talle behoeftige vroue werkloos gelaat en uit hierdie smeltkroes sou die kuns weer na vore tree.

Gedurende die depressie het mev. Mabel Malherbe, burgemeesteres van Pretoria die sogenaamde "sopkombuise" ingestel om die depressienood onder behoeftige vrouebroodwinners te verlig. Hierdie vroue het komberse oorgetrek en dieselfde voorregte geniet as die mans wat gedurende daardie jare padwerkers was. Mev. Marga Mayer-Gutter, eggenote van die kunsskilder Erich Mayer het as welsynswerkster aan die hoof van hierdie sopkombuise gestaan. Die finansiële omstandighede was nie gunstig vir skilders nie en haar salaris was die ver= naamste bron van inkomste vir die Mayer-egpaar in dié tyd.

Toe mev. Mabel Malherbe as senator aangestel is, het die nuwe burge= meester, mnr. Ivan Solomon wat op 31 Oktober 1932 verkies is¹³⁰⁾ die sopkombuise gesluit en gevolglik was behoeftige vrouebroodwinners weer sonder inkomste. Vroeg in 1933, nadat sy lank te voet werk ge= soek het, het mev. Marga Mayer-Gutter moeg en moedeloos tuisgekome.¹³¹⁾ Sy het pas gesit toe 'n mevrou Webb, 'n weduwee met vyf kinders klop en haar nood kom bekla. Hulle het nie meer kos in die huis nie en sy kry geen werk nie. Mev. Marga Mayer-Gutter het gaan koffie maak en ernstig gebid vir uitkoms.¹³²⁾ Sy self sou haar huis moes opsê omdat sy nie meer die huur kon betaal nie.

In die voorhuis het 'n spinwiel as ornament gestaan. Die Mayer-eg= paar het dit tydens hul karavaanomswekking van die Ermeloweefskool gekoop.¹³³⁾ Mev. Webb het besondere belangstelling in die spinwiel getoon en die volgende opmerking van haar (soos deur mev. Marga Mayer-Gutter aangehaal) sou die daaropvolgende oplewing in weefkuns in Pretoria inlei:

130. Engelbrecht, prof. S.P., *Pretoria 1855-1955*, p.378.

131. Stead, Rinie., *Marga Mayer-Gutter ons Baasweefster*. *Lantern*, September 1971, vol.XXI (nr.1), p.14.

132. Mayer-Gutter, Marga., *Dagboek*, Kunsdokumentasiesentrum, Raad vir Geesteswetenskaplike Navorsing, verwysingsnommer: MA.75-75-20; Mayer-Gutter, M., *Onderhoud*, November 1975, Pretoria.

133. Mayer-Gutter, Marga., *Onderhoud*, 10 November 1975, Pretoria.

"O mev. Mayer, dis asof ek 'n ou vriend raakloop, ek het só lanklaas 'n spinwiel gesien. Ek was tien jaar oud toe my moeder by Emily Hobhouse leer spin en weef het. Sy het my ook geleer."¹³⁴⁾

Die gedagte het dadelik by mev. Marga Mayer-Gutter ontstaan om handgespinde breiwool teen 'n laer prys as die masjiengespinde produk te bemark. Mev. Webb het onthou dat Emily Hobhouse se skole destyds wol teen drie sjielings per pond gespin het en hulle het bereken dat dit op daardie tydstip moontlik ook betalend kon wees.

Mev. Marga Mayer-Gutter het dieselfde aand 'n brief aan haar broer, mnr. H. Gutter, 'n boer in die Winburgse distrik, geskryf en hom gevra om wol aan haar te stuur. Sy het ook aan die oorblywende skole van Emily Hobhouse in Bloemfontein en op Trompsburg en Philippolis — wat toe nog die huisvlytwinkel in Bloemfontein van komberse en tweedstowwe voorsien het — geskryf om 'n paar handkaarders te bekom. Mej. Maynie Fleck, jarelange sekretaresse van die Vrystaatse Tuisnywerheidsraad het egter geantwoord dat hulle geen handkaarders beskikbaar gehad het nie. Mev. Marga Mayer-Gutter het ook aan die sendingstasies geskryf waar sy en Erich Mayer op sy skilderreise aangedoen het. So het sy daarin geslaag om van eerwaarde W.A. Mazwai, van Kentanie-weefskool twee paar handkaarders as blyk van welwillendheid te verkry.¹³⁵⁾ Later het sy nog twee paar van hom gekoop. Van die St. Cuthberts-weefskool¹³⁶⁾ het sy twee paar handkaarders gekoop. Deur middel van die Suid-Afrikaanse Vrouefederasie, die "Benevolent Society" en die Rooi Kruisorganisasie het mev. Marga Mayer-Gutter nog drie spinwiele in en om Pretoria bekom.¹³⁷⁾ Drie weke na mev. Webb se besoek aan haar het agt vroue in die Mayers se woning op die hoek van Troy- en Bereastraat, wol gewas, gekaard en gespin.

Die wolverkope was egter maar swak. Die wol het begin ophoop. Die vroue het toe besluit om handboeke en 'n weefraam (+ 60 cm wyd) van

134. Stead, Rinie., *Op.cit.*, p.18.

135. Mazwai, eerw. W.A., *Brief aan mev. Marga Mayer-Gutter*, Kunsdokumentasiesentrum, Raad vir Geesteswetenskaplike Navorsing.

136. *Vide.* p. 233.

137. Mayer-Gutter, Marga., *Onderhoud*, September 1975, Pretoria.

meneer Van Schaik te koop en begin om tweedstowwe te weef. Meer weef-toerusting is deur middel van koerantadvertensies verkry. Vriende van mev. Marga Mayer-Gutter, die Middelbergs van Loenersloot, Holland, het 'n Sweedse weefgetou (een meter wyd) aan die vroue geskenk. Mev. Marga Mayer-Gutter het komiteelede begin werf¹³⁸⁾ en in 1933¹³⁹⁾ (1931?) tydens 'n vergadering van vooraanstaande vroue, is die "Pretoriase Spin- en Weefskool" amptelik gestig.¹⁴⁰⁾

Die Sekretaris van Arbeid het in 1933 tien sjielings per week vir elke weefster bewillig. Die skool het kort na die stigting met twaalf werkers na 'n saal in die ou hospitaal in Potgieterstraat verskuif. In 1933 toe die skool na die ou Afsonderingshospitaal in Weseinde oor=geplaas is, is die naam verander na "The Lady Clarendon Weaving School." Meer spinwiele is opgespoor en twee en dertig vroue kon daar in diens geneem word. Die weefskool het mettertyd hul grond=stowwe van Dodds en Brothers, wolagente in Port Elizabeth aangekoop. Die destydse prys het gewissel van vier tot ses pennies per pond vir die verskillende Suid-Afrikaanse wolsoorte; fyn merino-, sterk merino-, basterskaap-, Corridale-, Suffolkwol en sybokhaar. Die weefskool het swart karakoelwol van 'n mev. Forsyth in Suidwes-Afrika gekoop. Hulle het begin eksperimenteer en het onder meer gevind dat Corridalewol relatief lae krimp- en verviltingshoedanighede besit. Dit is beskou as 'n uitstekende wol vir die weef van tweedstowwe. Mev. Marga Mayer-Gutter het vasgestel dat ongekleurde wol kreukeltraag is. Die kookproses in chemikalië verwyder die natuurlik kartels uit die wolvesel en so verloor die wol sy inherente kreukeltrae eienskap. Die feit dat hierdie weefskool se tekstielstowwe kreukeltraag was, het aan hulle 'n mark in Engeland besorg.¹⁴¹⁾

Die weefskool het baie kleurkombinasies gemaak uit die groot verskei=

138. *Ibid.*

139. *Van der Westhuysen, prof. H.M., Erich Mayer Album, p.2. Volgens hierdie publikasie was die stigtersvergadering in 1933 gehou. In die lig van die feit dat mnr. Ivan Solomon op 31 Oktober 1932 as burgemeester van Pretoria verkies is, kan aanvaar word dat 1933 wel die korrekte datum is. Mev. Marga Mayer-Gutter het tydens 'n onderhoud in September 1975 die datum van die stigtersvergadering op 1931 gestel. Sy was egter nie meer heeltemal seker van die datum nie.*

140. *Stigterslede van die Pretoriase Spin- en Weefskool was: Haar Eksel= lensie, die Gravin van Clarendon, mev. Charlotte Parker, Machteld Posthumus, Crissie van Warmeloo, Lilian Solomon en mev. I. Hoogenhout. Later was mevroue Pirow en Kuschke komiteelede.*

141. *Mayer-Gutter, M., Onderhoud, September 1975, Pretoria.*

denheid natuurlike skakerings wat tot hul beskikking was. Urinegekleurde sybokhaarlokke se skoonheid is reeds in dié tyd ontdek. "Dyola"-kleurstof is gebruik slegs in die enigste drie tapisserieë wat die skool vervaardig het. Die enigste twee tapisserieë wat opgespoor kon word het byna onherkenbaar verbleik. Die vroue het ook vasgestel dat skaapwol meer stofabsorberend as sybokhaar is en dat laasgenoemde daarom 'n beter grondstof vir tapytweef is. Hulle kennis van die plaaslike grondstowwe het mettertyd in so 'n mate uitgebrei dat van hierdie monsters wat onder meer die krimphoedanighede van verskillende spintipes aandui, selfs by die Wolsekretariaat in Genève, Switserland, bekendgestel is. Hulle kennis van die weeftegniek het egter nie met dieselfde tempo toegeneem nie. 'n Mevrou A. Viljoen¹⁴²⁾ uit die Ermelo distrik het haar hulp aangebied en het met haar gebrekkige kennis in dié vroeë stadium probeer hand bysit en veral gehelp met die opskering.

Erich Mayer¹⁴³⁾ het gratis ontwerpe verskaf en was ook die eerste Suid-Afrikaanse kunsskilder wat hom op die terrein van die tekstielkuns gewaag het. Sy kennis van die tegniese moontlikhede en beperkinge van die medium was 'n waardevolle riggsnoer in sy ontwerpe. Hy het voorgestel om ter wille van die mark 'n tipiese Suid-Afrikaanse karakter aan die produkte te verleen. Mev. Marga Mayer-Gutter haal Erich Mayer as volg aan: "Hoe nasionaler 'n toegepaste kuns is, hoe groter is die internasionale appresiasie."¹⁴⁴⁾

Die waarde van Erich Mayer se ontwerpe is veral geleë in die ontginning van die inheemse motief wat tot in daardie stadium nie vir Suid-Afrikaanse weefkuns aangewend is nie. Inheemse boksoorte, roofdiere, blomsoorte, driehoek en Boesmantekeninge is in sy verwerkings opgeneem. (Afb. 47-57)

142. Mevrou Viljoen het vroeër in Kenia leer weef, waar die gesin gewoon het tot kort na die nasionale bewuswording van die Kikuyu-stam in die vroeë dertigerjare en waaruit die Mau Mau beweging gedurende die veertigerjare tot stand gekom het. Dit is moontlik dat mevrou Viljoen aan 'n sendingskool van die "Church of Scotland Mission" aldaar met weefkuns in aanraking gekom het. Weefkuns is in Skotland veral deur die Franse setlaars wat gedurende die Franse Rewolusie in 1789 uit Frankryk gevlug het, gegrondves.

143. Van der Westhuysen, prof. H.M., Erich Mayer Album, p.7. Erich Mayer is op 19 April 1876 in Karlsruhe, Duitsland gebore en in 1960 in Suid-Afrika oorlede.

144. Mayer-Gutter, Marga., Onderhoud, 28 Julie 1976, Pretoria.

Tydens die egpaar se karavaanomswerwings gedurende die tydperk 1928-30 het hulle inheemse erdewerk versamel. Die enigste Boesmantekeninge wat hulle besigtig het, was aan die Caledonrivier tussen Fouriesburg en Lesotho. Hierdie tekeninge het visse uitgebeeld. Erich Mayer se verwerkings van Boesmantekeninge vir tapisserieë en tapyte berus egter op die Versamelde Boesmantekeninge deur Dorethea Bleek, suster van W.H.J. Bleek, neef van Erich Mayer se moeder.¹⁴⁵⁾ Mnr W.H.J. Bleek, stigter van die Bantoeïstiek het in Kaapstad onder die Boesmans gewerk wat strafwerk aan die breekwater gedoen het. Dit was inderdaad op aanbeveling van die Bleekfamilie dat Erich Mayer na Suid-Afrika verhuis het en daar kan aangeneem word dat hy kort na sy aankoms in Suid-Afrika deur middel van die Bleeks met die Boesman-kultuur kennis gemaak het.

Die weefskool het verskeie belangrike opdragte ontvang. Gedurende 1933 het die vroue in opdrag van advokaat Charles te Water twee tapyte vir Suid-Afrikahuis in London geknoop.¹⁴⁶⁾ (Afb.54) Mev. Marga Mayer-Gutter het hierdie twee tapyte met die hulp van Toos Bokhorst, 'n Nederlandse immigrante weefster, voltooi.

Omdat die weefgetoue nie groot genoeg was nie is dië tapyte in twee afsonderlike dele geknoop en later aanmekaar geheg. Die een tapyt beeld twee swartwitpense wat water drink uit. 'n Weerkaatsing van die diere is in 'n ligter skakering geknoop.¹⁴⁷⁾ Van hierdie ontwerp is sover bekend ten minste twee tapyte geknoop. Die ander tapyt wat vir Suid-Afrikahuis geknoop is, se sentrale motief bestaan uit vier kleipotte met 'n randpatroon van driehoeke, doringbome en bokke wat deur tiers bespring word. Sporaksis en disamotiewe is in die agtergrond geknoop.¹⁴⁸⁾ Van hierdie ontwerp is 'n onbekende aantal tapyte geknoop. Hierdie twee tapyte is later in Switserland tentoongestel.

145. Mayer-Gutter, Marga., *Bedanking aan dr. en mev. P. Koornhof tydens Erich Mayergedenkuitstalling, Suid-Afrikaanse Nasionale Taal- en Letterkundemuseum, Bloemfontein, 13 April 1976.*

146. Stead, Rinie., *Op.cit.*, p.20. Volgens hierdie publikasie is die tapyt in 1931 geknoop. Hierdie datum is tydens 'n onderhoud met mev. Marga Mayer-Gutter op 28 Julie 1976 bevestig. Dit is egter onwaarskynlik dat die skool op daardie datum reeds bestaan het. Ons neem aan dat die skool eers in 1933 gestig is; Vide. p. 46.

147. Die oorspronklike ontwerp op grafiekpapier is in besit van Die Suid-Afrikaanse Nasionale Taal- en Letterkundemuseum in Bloemfontein.

148. Von Geyso, R., *Ons huldig 'n skilderpionier - Erich Mayer, Lantern, Januarie-Maart 1959. Vol. 8 (nr.3), vgl. p.212 vir afbeelding van hierdie tapyt.*

Dit het sedertdien van die toneel verdwyn en kon nie opgespoor word nie.¹⁴⁹⁾

Van die Gravin van Clarendon, eggenote van die destydse goewerneur-generaal, het die skool opdrag ontvang om 'n tapyt en tapisserie as trougeskenk vir die Hertog van Kent en Prinses Marina van Griekeland, wat op 29 November 1934 in Westminster Ahdy getroud is, te weef.¹⁵⁰⁾ In die tapyt (Afb.55) se randpatroon is gebruik gemaak van 'n herhalingsmotief wat springbokke voorgestel het.¹⁵¹⁾ Die sentrale veld van die tapyt is skoon gelaat. Van hierdie ontwerp is mettertyd 'n beperkte aantal tapyte geknoop.¹⁵²⁾ Die tapisserie (Afb.56) het vier tipies Suid-Afrikaanse figure uit daardie tyd uitgebeeld: 'n Zoeloe=kryger met assegaai en skild, 'n Zoeloevrou met seroet op haar kop, 'n Boer met sy patroonband en veldhoed en 'n Boervrou in voortrekker=drag. 'n Tweede tapisserie is op hierdie ontwerp as trougeskenk vir 'n suster van mev. Marga Mayer-Gutter geweef. Haar suster, Cora is getroud met 'n mnr. Johannes Bruwer, later Professor in Volkekunde aan die Universiteit van Stellenbosch.

Deur bemiddeling van Lady Clarendon het die skool bestellings van Lady Violet Astor, suster van 'n destydse Britse Kabinetsminister en wat gedurende daardie tyd hoof van 'n bekende Londonse modehuis was, ontvang.

Van Sir George Albu, Johannesburgse mynmagnaat, het die skool 'n tapisserieopdrag ontvang. (Afb.57) Omdat Erich Mayer toe op 'n skil=derreis was, is die ontwerp deur Cythna Letty gemaak. Hierdie tapisserie is sover bekend die vroegste prentetapisserie met verhalende inslag wat in Suidelike Afrika geweef is. Die tafereel is 'n naïef

149. Thom, A.W., namens Direkteur van Kultuurbetrekkinge, Departement Inligting, London, Brief aan M.C. van der Walt, 4 Mei 1976. Tydens besoeke aan Suid-Afrikahuis in 1970 en 1972 kon die tapyte ook nie opgespoor word nie.

150. Burke's peerage Co., List of all Royalty's, 1970, p.44-45.

151. Slabbert, C., "Rondom die wêreld van kuns en lettere", Rapport, 7 Desember 1975. Vol. 6 (nr. 2), vgl. p.18 vir 'n afbeelding van hierdie werk.

152. Die Suid-Afrikaanse Nasionale Taal- en Letterkundemuseum in Bloemfontein is in besit van 'n tapyt wat later op hierdie ontwerp geknoop is.

realistiese uitbeelding van die Albugesin, hul plaaswoning en werf. Die gesinslede is in die sentrum van die tapisserie uitgebeeld. Flora op die plaas sluit lemoenbome, aalwyne en turksvye in. 'n Mak wildebees, mak springbok en tarentale wat die gesin aangehou het, is saam met hul drie honde en beeste uitgebeeld. Veel detail het ongelukkig verlore gegaan omdat die kleure baie verbleik het. Die werk was vir talle jare aan sonlig blootgestel.¹⁵³⁾ Sir George Albu se helder rooi hare, Lady Albu se kenmerkende wit hoed en die oudste dogter se lang vlegsels — karaktereienskappe wat so getrou moontlik uitgebeeld was — is as gevolg van die verbleiking vandag nouliks te onderskei. Die eens helder kleure het weer plek gemaak vir die natuurlike wolskakerings. Die verstrooiing van graspolletjies op die tapisserie herinner sterk aan 'n vereenvoudigde voorstelling van die vroeë Franse "millefleurs" tapisserieë. Die volgende inskripsie is in die tapisserie ingeweef:

"George Albu
His wife Betty
Georgina Susan & Julia
Their daughters
+ 1938 +"

Sedert die afsterwe van Sir George Albu in 1972 het die tapisserie in besit van sy dogter Julia Grimston gekom wat dit vir R5 uit die boedel gekoop het.

Hierdie opdragte het hoë aansien aan die skool besorg en 'n mark vir hul produkte in Suid-Afrika en Engeland besorg. Met uitsondering van die Albu-tapisserie is al die werke uit hierdie weefskool ongeteken en ongedateer.

Die skool het sy produkte hoofsaaklik deur middel van uitstallings bekend. Die Engelstalige dagblad "The Star" het in 1934 op hul jaarlikse tentoonstelling van vrouehandwerk in die Selbourne Saal in Johannesburg 'n stalletjie aan die "Lady Clarendon Spinning and

153. Grimston, mev. Julia M., *Onderhoud*, 6 Augustus 1976, Johannesburg.

Weaving School" beskikbaar gestel. (Afb.58) Die koerant het die weefskool hoog aangeprys.¹⁵⁴⁾ Die Suid-Afrikaanse wol is sagter as die Skotse wol waarvan tweedstowwe destyds geweef en in Suid-Afrika bemark is. Die sogenaamde "motorrug" was ook gedurende hierdie tyd van die oop motor hoog in die mode. Hulle het selfs bestellings vir dubbelweeftweedstowwe, tapyte, tapisserieë en gordynstowwe ontvang, waarvoor hulle in daardie stadium nie eintlik oor die nodige kundigheid beskik het nie.

Die ervare Sweedse weefdeskundige, mev. Augusta Goetzsche wat vroeër jare in Langlaagte en Pretoria waardevolle tegniese hulp aan Emily Hobhouse se weefskole verleen het, het die uitstalling bygewoon. Sy was toe reeds ver gevorder in jare. Op die uitstalling was 'n handweefgetou waarvan die skering opgestel was om die kuns aan die besoekers bekend te stel. Die uitstalling, vol tegniese tekortkominge, het 'n swak indruk op mev. Goetzsche gemaak. Mev. Mayer-Gutter het haar oor die finansiële nood van die vroueweefters ingelig, en om hulp gevra. Sy het ingewillig om te help en daarna het sy drie oggende per week gratis weefles aan die vroue gegee. Haar hulp was vir 'n tweede keer in die Suid-Afrikaanse weefgeskiedenis van groot waarde met betrekking tot die tegniese aspekte waarin sy goed onderlê was.¹⁵⁵⁾

'n Mevrouw Wilson, 'n vrou uit Yorkshire wat as huishoudster vir die Engelse goewerneur-generaal, die Graaf van Clarendon na Suid-Afrika verhuis het en na haar uittrede uit laasgenoemde se diens as tronkbevaarderess die gevangenes leer spin het, het haar ook na haar uittrede uit die staatsdiens by die skool aangesluit.

Sedert 1936 is jaarliks uitstillings deur Lady Clarendon in die ballsaal van die goewernewoning in Kaapstad gereël. Na die tweede uitstalling in 1938 het die "Lady Clarendon Spinning and Weaving School" ook vertoonkaste op die Windsor Castle posboot gekry. Die skool het ook op die Rykstentoonstelling in 1936 op Milnerpark uitgestal.

154. *Ongedateerde koerantuitknipsel, Raad vir Geesteswetenskaplike Navorsing, Kunsdokumentasiesentrum.*

155. *Vide. 3.3.3.1, p. 28.*

Bestellings het ingestroom maar mev. Marga Mayer-Gutter het gevoel dat haar kennis nie opgewasse was om sommige van die opdragte te hanteer nie. Sy het al meer die behoefte gevoel om verder oorsee te gaan studeer en aan die einde van 1936 het die geleentheid hom voorgedoen.

Minister Oswald Pirow, destyds Minister van Buitelandse Sake het die ideaal gekoester om spin- en weefskole dwarsoor die land vir jong meisies wie se ouers aan die spoorweë verbonde was op te rig. Mev. Marga Mayer-Gutter het sy geesdrif gedeel soos blyk uit haar briewe.¹⁵⁶⁾ Sy is op staatskoste oorsee gestuur om verslag te doen oor die organisasie van vrouearbeidskampe in Duitsland om landsdiens te verrig en die depressienood te verlig. Na haar besoek het sy 'n kort somerweefkursus vir toeriste aan die Saterglaten weefskool in Insgön, Dalecarlia, Swede bygewoon. Die kursus is deur mej. T. Tillquist aangebied. Mev. Marga Mayer-Gutter het hier opleiding ontvang in dubbelweef en tapisserieweef. Tydens die kursus het sy 'n lengte dubbelweeftweedstof op 'n kontramarsweefgetou met agt trappers geweef.

Na haar terugkeer in Suid-Afrika het mev. Mayer-Gutter 'n baadjie vir Erich Mayer van die stof laat maak. (Afb.59) In Saterglaten het mev. Marga Mayer-Gutter Ester Haakonsen, later beter bekend as Essie Greenwood ontmoet wat gedurende dieselfde tyd 'n kursus in damaskweef by die skool bygewoon het. Mev. Haakonsen is in Suid-Afrika van Sweedse ouers gebore maar het in Swede grootgeword. Sy is aan die "Handabetets Vänner", Stockholm in weefkuns opgelei.¹⁵⁷⁾ Mev. Ester Haakonsen het aangebied om in 1937 na Pretoria te kom om met die weefskool behulpsaam te wees. Sy het vir 'n jaar lank tot 1938 gratis les aan die vroue gegee en is daarna met mnr. Greenwood getroud.¹⁵⁸⁾ Mev. Essie Greenwood het later gedurende die veertiger=

156. Mayer-Gutter, Marga., Brief aan ouers. In bewaring by Kunstdokumenasiesentrum, Raad vir Geesteswetenskaplike Navorsing.

157. Dellatola, Lesley., Paarl in tapisserie, Suid-Afrikaanse Panorama, September 1977, vol.22 (nr.9), p.36.

158. De Villiers, Annakie., Twee vroue weef hul eie materiale, Hooftstad, (Madelief), 4 November 1971, vol.4 (nr.188), p.1.

jare 'n handweeffabriek in Pretoria op die been gebring. Sy was die eerste persoon in Suid-Afrika wat die waarde van die inheemse sending=weefkuns van die E.L.K. Kuns- en Kunshandwerksentrum¹⁵⁹⁾ besef het en dit in haar geskenkwinkel "Greencloggs" in Andriesstraat, (tussen Kerk- en Vermeulenstraat) Pretoria op die Suid-Afrikaanse mark geplaas het. Mev. Essie Greenwood het in 1976 die opdrag vir 'n reuse tapisserie vir die Paarlse Burgersentrum, getitel "Kaapse Landskap" voltooi. (Afb.60-61)

Mev. Marga Mayer-Gutter het tydens haar toer ook vir 'n maand na Helsinki in Finland gegaan. Reeds in 1936 tydens haar besoek het sy opgemerk dat daar nie meer in Swede op handspinwiele gespin is nie¹⁶⁰⁾ maar dat industrieel voorbereide garing gebruik is om mee te weef. Dit was wel nog algemeen in Noorweë om met handgespinde garings te weef. Mev. Marga Mayer-Gutter het na Suid-Afrika teruggekeer en die nuwe kennis wat sy opgedoen het, toegepas.

Na die uitbreek van die oorlog in November 1939 kon die vroue beter inkomstes by die ammunisiefabriek kry, die hospitaal is benodig vir die verpakking van ammunisie, die regering het sy subsidie onttrek en die "Lady Clarendon Spinning and Weaving School" is gesluit. Die weefinrigting het sy doel gedien. Oor 'n tydperk van ses jaar het dit werk verskaf aan twee-en-dertig behoeftige vrouebroodwinners.¹⁶¹⁾

Mev. Marga Mayer-Gutter se ideaal van weefsentra dwarsoor die hele land was nie verwesenlik nie. In haar verslag aan Minister Pirow het sy die Duitse Vrouelandsdienskampe as oorlogsvoorbereiding ontmasker. Sy het nooit weer van hom gehoor nie. Sy het haar tydelik aan die weefgetou onttrek, en 'n betrekking as fabrieksinspektre by die Departement van Arbeid gekry en het na Port Elizabeth verhuis. Eers later toe sy op 'n plaas naby Alexandrië in die Oos-Kaapprovinsie begin boer het, het sy haar weefaktiwiteite hervat, en swart vroue in die weefkuns opgelei. In 1954 is vier spinwiele, vier weefgetoue en van Erich Mayer se ontwerpe en verskeie geweefde artikels deur 'n

159. Vide. p.

160. Mayer-Gutter, Marga., *Onderhoud*, September 1975, Pretoria.

161. *Bandopnames van onderhoude wat mej. L. Daneel met mev. Marga Mayer-Gutter gevoer het*: Kunsdokumentasiesentrum, Raad vir Geesteswetenskaplike Navorsing.

brand wat in mev. Marga Mayer-Gutter se huis in Alexandrië uitbreek het, vernietig. Hierdie kosbare stukke was hoofsaaklik oorspronklike toerusting van Emily Hobhouse se skole. Tinkie Botha, wat gedurende die dertigerjare hoofdame van die Lady Clarendon-weefskool was en onder meer behulpsaam was met die weef van die Albu-tapisserie, het na die oorlog saam met mev. Marga Mayer-Gutter na Alexandrië verhuis. Na haar huwelik met mnr. Gert Botha het sy op 'n plaas in die Lydenburgse distrik 'n weefskool vir swart vroue gestig. Deur bemiddeling van mev. Marga Mayer-Gutter het sy tweedstowwe vir oud-president C.R. Swart en mev. Nellie Swart gewee. Mev. Tinkie Botha was ook behulpsaam met die weef van 'n lengte fyn merinotweedstof in opdrag van mnr. Claase van Knipscheer van Holland vir 'n rok vir Prinses Beatrix van Nederland. 'n Poging van die Departement van Bantoe-administrasie en -ontwikkeling om die skool wat deur mev. Tinkie Botha in die Lydenburgse distrik gestig is na die Swazi-tuisland te verskuif het misluk en die skool is toe gesluit.¹⁶²⁾ Mev. Tinkie Botha het na Pretoria verhuis en gedurende die vroeë sewentigerjare het sy tapyte gewee wat deur mev. Annali Franken ontwerp en in Pretoria bemark is. Sedert Januarie 1976 is sy as instruktrise by die Ekonomiese Ontwikkelingskorporasie van Suid-Afrika (Bpk.) se projek Mazana Rug, Line D (Edms) Bpk. in Bosbokrand, Oos-Transvaal aangestel.¹⁶³⁾ Dit sou later blyk hoe Susan Moolman, vandag een van Suid-Afrika se bekendse tapisserieweefsters, by mev. Marga Mayer-Gutter kom kers opsteek het en sodoende Emily Hobhouse se werk tot die huidige deurgevoer het.

3.3.3.3 DIE STIGTING VAN DIE SUID-AFRIKAANSE WERWERSGILDE 1951 -

Die Departement van Landbou het gedurende die depressiejare, wat 1932-33 begin het besluit om beter gebruik te maak van wol en velle wat destyds bykans verniet weggegee moes word. Mej. Hester J.A. Olivier,¹⁶⁴⁾ later bekend as Hester Hoek is in Desember 1935 na Skotland gestuur om

162. De Villiers, Annakie., *Twee vroue weef hul eie materiale, Hoofstad, (Madelief)*, 4 November 1971, vol.4 (nr.188), p.1.

163. Mayer-Gutter, Marga., *Onderhoud*, 11 Desember 1975, Pretoria; Vide. 4.1.4, p.85.

164. Hoek, H.J.A., *Onderhoud.*, 7 Mei 1976, Pretoria. Mej. Hester J.A. Olivier (*Bethlehemdistrik 1 Maart 1912) is in 1942 met mnr. P.W. Hoek, (later Professor in die Departement Rekeningkunde, Universiteit van Pretoria) getroud.

die verwerking van wol te gaan bestudeer.¹⁶⁵⁾ Op aanvraag van mev. Edith O'Conner, destyds voorsitster van die Suid-Afrikaanse Vrouelandbou-unie het sy ook spin- en weefkuns bestudeer aan die Scottish Woollen Technical College in Galashiels.¹⁶⁶⁾ Daarna het sy op 'n uitgebreide studiereis vertrek waartydens sy Holland, Denemarke, Swede, Duitsland, Tsjeggo-Slowakye, Hongarye, Oostenryk, Italië en Frankryk besoek het.

Na haar terugkoms in Desember 1936 het sy tot 1942 met twee spinwiele en agt handweefgetoue per trein deur Suid-Afrika gereis. Op elke klein dorpie het sy 'n weeklange spin- en weefkursus aangebied en dan weer verder gegaan. Hierdie reise het die kuns opnuut aan die gemeenskap bekend gestel. Sy sou haar in 1962 verder in die tapisseriekuns in Holland bekwaam en een van die weefsters word wat meegewerk het aan Suid-Afrika se eerste groot plaaslik ontwerpte en ge-weefde tapisserie "Die Vrou"¹⁶⁷⁾ wat alombekend sou word en wye erkenning aan die kunsvorm in Suid-Afrika verleen het.

Dit is opvallend dat in die vroeë weefgeskiedenis van Suid-Afrika, telkens tydens finansiële laagtepunte daadwerklik gestrewe is na die totstandkoming van 'n eie industrie, maar dat daaropvolgende bloeitydperke weer die agteruitgang van die handweefnywerheid beteken het. Die omstandighede was van so 'n aard dat tot in die laat dertigerjare slegs behoeftige vroue gekwalifiseer het om in Suid-Afrika in hierdie kuns opgelei te word. Dit het bekend geword as 'n kuns vir die sogenaamde "poor white". Die ongelukkige gevolg was dat sodra daar ekonomiese opbloei was, die vroue wat die kuns om den brode beoefen het, elders beter besoldiging kon kry en die kuns weer op die agtergrond geraak het. Vermoënde vroue wat hierdie kuns gedurende daardie vroeë jare uit liefde wou beoefen, was genoodsaak om in Europa te gaan studeer. Handweefkuns sou nie gevestig raak alvorens mense wat hierdie kuns uit liefde sou beoefen nie die geleentheid kon kry om die tegniek daarvan te bemeester nie.

Vroeg in die vyftigerjare het daar 'n verandering in hierdie toestand

165. *Dit is insiggewend dat sowel mev. Marga Mayer-Gutter as mev. H.J.A. Hoek as kinders grootgeword het in 'n distrik waar 'n Emily Hobhouse weefskool nog produktief was. Hoewel die vroue nie in noue kontak met die weefskool was nie, het beide kennis daarvan gedra.*

166. *Ibid.*

167. *Vide. p.60.*

gekom toe wewersgildes in Johannesburg, Kaapstad, Pretoria en Stellenbosch gestig is. Weefkuns in die Kaap is tot op hierdie stadium op 'n onafhanklike wyse deur individuele weefsters, wat vir hul plesier ge-weef het, ontwikkel.

Mej. Germaine Berthe Rouillard¹⁶⁸⁾ het 'n vername bydrae gelewer wat gedurende die vroeë vyftigerjare tot die stigting van 'n Wewersgilde in Kaapstad gelei het. In 1926 het sy tydens 'n besoek aan haar suster Gilberte Laroque in Madagaskar vir die eerste keer met weefkuns in aanraking gekom. In Tanarive het sy die "Ecole des Arts Appliques" besoek. Sy skryf: "There I was spellbound with the indigenous weaving."¹⁶⁹⁾ Hierdie wildesy en katoen "Lambamens" het 'n blywende indruk op haar gemaak en sy het besluit om self te leer weef. By 'n protestantse sendingstasie het 'n Malgassiese vrou haar in die tegniese aspekte van die inheemse weefkuns op die eiland ingelei. Die Malgassiese vrou het op primitiewe horisontale weeframe geweef. Hierdie weeframe het ongeveer vyftig cm. bokant die grond op pale gerus en die vrou het met hul bene voor hulle uitgestrek op die grond gesit en weef. Mej. Germaine Rouillard het na afloop van haar vakansie 'n soortgelyke weefraam na haar ouerhuis op Mauritius teruggeneem. In 1933 tydens haar kunsstudies in Parys, Frankryk het mej. Germaine Rouillard weer met weefkuns in aanraking gekom. Sy het verskeie tapisserie-uitstallings bygewoon en onder meer weefwerkinkels in Aubusson besoek. Na voltooiing van haar studies in 1939 wou mej. Germaine Rouillard na Mauritius terugkeer. Die boot waarop sy gereis het, het by Kaapstad aangedoen.

As gevolg van die oorlogsgevaar ter see kon die reis na Mauritius nie voortgesit word nie en was sy genoodsaak om in Kaapstad te bly. Gedurende 1940 het mej. Germaine Rouillard spinlesse by die hoofkantoor van die Organisasie vir Oorlogsfondse in Kaapstad aangebied.¹⁷⁰⁾ Deur bemiddeling van mej. Frieda Ollemans het sy vanaf 1941 tot 1956 weefkuns aan die Frank Joubert kunssentrum op Rondebosch doseer. Hierdie

168. Malan, A., Brief aan M.C. van der Walt, 13 Julie 1976, Rondebosch. Mej. G.B. Rouillard is op 31 April 1904 in Vacoas, Mauritius gebore.

169. Rouillard, G.B., Ongedateerde brief aan M.C. van der Walt.

170. Rouillard, G.B., Dagboek.

lesse is aanvanklik op die primitiewe Malgassiese weefraam aangebied.¹⁷¹⁾ Mettertyd het sy 'n Hollandse weefgetou van 'n Hollandse immigrante egpaar in Kaapstad gekoop.

Gedurende die vroeë veertigerjare het mev. Elsabé Sauer¹⁷²⁾ haar besoek. Mej. Germaine Rouillard skryf dat mev. Elsabé Sauer se moeder 'n weefgetou uit Europa vir haar dogters ingevoer het, maar dat nie een van die dogters aanvanklik in weefkuns belang gestel het nie. Mev. Elsabé Sauer het later wel begin weef om haar bejaarde moeder te plesier.

By die "Skool vir Blindes" op Worcester het mev. Elsabé Sauer die opskering van die weefgetou leer bemeester en soos mej. Germaine Rouillard dit stel: "with a few talking lessons from me and bringing me her work to criticise"¹⁷³⁾ het mev. Elsabé Sauer aanvanklik haar kennis uitgebrei. Mej. Germaine Rouillard en mev. Elsabé Sauer het dikwels gesels oor die moontlikhede wat 'n organisasie wat grondstowwe en toerusting aan wewers kon verskaf, sou inhou.

Mej. Germaine Rouillard het in 1950 Lady Oppenheimer, wat self 'n ywerige weefster was, in Kaapstad by 'n gemeenskaplike vriendin ontmoet. In Johannesburg was destyds enkele professionele weefsters onder wie Eva Kottler, eggenote van beeldhouer Moses Kottler. Lady Oppenheimer en mej. Germaine Rouillard het hul gemeenskaplike probleme lank bespreek en besluit dat gildes georganiseer behoort te word. Die plan is ingevoer en nog in dieselfde jaar is die Johannesburgse Wewersgilde onder leiding van Lady Oppenheimer gestig.

Mej. Germaine Rouillard was gedurende hierdie tyd in die Protektoraat van Basoetoland wat onder Britse bestuur was (vandag die Koninkryk van Lesotho) besig om 'n verslag vir die regering voor te berei insake die weefbedryf in die land. (Vgl. bylaag 11)

171. Rouillard, G.B., Ongedateerde brief aan M.C. van der Walt, (+ Julie 1976) Red Cross Home, Graaff-Reinet.

172. Sauer, D., Telefoniese onderhoud, 10 Mei 1976, Stellenbosch. Elsabé Aling is op 17 Januarie 1899 te Klerksdorp gebore. Sy is in 1921 met dr. Paul Sauer, later Minister van Lande, getroud. Elsabé Sauer is op 8 Mei 1963 in Pretoria oorlede.

173. Rouillard, G.B., Ongedateerde dokument.

Kort na haar terugkeer uit Basoetoland het mej. Germaine Rouillard in samewerking met haar studente 'n advertensie in Kaapstadse dagblaai geplaa en 'n vergadering vir weefsters vir 24 Junie 1950 belê.¹⁷⁴⁾ Mej. Germaine Rouillard se vernaamste aandeel in die ontwikkeling van weefkuns in Suid-Afrika is geleë in die inisiatief wat sy geneem het om die Kaapstadse wewersgilde te stig. Tydens hierdie vergadering waarvan mev. Sauer¹⁷⁵⁾ voorsitster was is die Kaapstadse Wewersgilde gestig en is mev. Elsabé Sauer as Presidente gekies.¹⁷⁶⁾

Die tyd dat weefkuns slegs 'n kuns vir die armblanke in Suid-Afrika was, was nou verby. Elkeen wat belanggestel het was welkom om by 'n gilde aan te sluit en die kuns tuis te beoefen.

Mev. Elsabé Sauer was die eerste vrou met 'n versiene blik van weefkuns as kunsuitdrukking wat deel van die Suid-Afrikaanse kultuur moes word. Die moontlikheid dat mev. Elsabé Sauer deur middel van haar skoonmoeder 'n indirekte kontak met die weefkuns van Emily Hobhouse gehad het, is nie uitgesluit nie.¹⁷⁷⁾

Emily Hobhouse het kort na haar aankoms op Philippolis 'n telegram aan Con Cloete, suster van mev. Mary Sauer (skoonmoeder van mev. Elsabé Sauer) gestuur met die versoek om met die huishouding te kom help.¹⁷⁸⁾ Mev. Mary Sauer was onder meer 'n boesemvriendin van die skryfster Olive Schreiner¹⁷⁹⁾ wie se weefgetou later in besit van mev. Elsabé Sauer gekom het.¹⁸⁰⁾ 'n Ander familielid van die Sauers, dr. Hans Sauer van Kimberley, was goed bevriend met Cecil John Rhodes en het onder meer gedurende Desember 1895 in Grootte Schuur tuisgegaan.¹⁸¹⁾ Dit is opmerklik dat een van die eerste Vlaamse tapisserieë wat na Suid-Afrika gekom het, 'n geskenk aan Cecil John Rhodes was.¹⁸²⁾ Moontlik was mev. Elsabé Sauer selfs van hierdie

174. *Kunsoort wat maklik gered kan word.*, *Die Burger*, 8 Junie 1950, vol. 35, p.8.

175. *Ongedateerde koerantuithknipsel in besit van mej. G.B. Rouillard.*

176. *Homeweavers form a guild - mrs. P. Sauer president*, *Cape Argus*, 26 Junie 1950, vol.94, p.4.

177. *Botha, Anna.*, *G'n masjien kan by hulle kersvashou nie*, *Dagbreek*, (Vrouebylaag) 8 Desember 1963, vol.17 (nr.22), p.5.

178. *Van Reenen, Rykie.*, *Op.cit.*, p.93.

179. *Scholtz, J.J.J.*, *Die "ongewone" Sauers.*, *Huisgenoot*, 16 April 1976, vol.15, p.43.

180. *Koorzen, Hannes.*, *Onderhoud*, 6 Maart 1976, Kaapstad.

181. *Scholtz, J.J.J.*, *Op.cit.*, p.45.

182. *Vide. p. 273 en 278.*

tapisserieskenking bewus.

Nadat haar man minister geword het, het sy dit haar lewenstaak gemaak om weefkuns as kunsuitdrukking onder die Suid-Afrikaanse vroue te propageer. Sy het die geesdrif en drang tot selfuitdrukking onder die vroue raakgesien maar sy het besef dat die gebrek aan grondstowwe, toerusting en veral opleiding 'n ernstige stremming was. Deur die individuele weefsters in gildes saam te snoer, het sy 'n oplossing vir al hierdie probleme probeer vind.

Gedurende September 1951 het die Kaapstadse Wewersgilde hul derde uitstalling gereël.¹⁸³⁾ Vervolgens is 'n wewersgilde in Stellenbosch gestig en op 30 Oktober 1951 is die eerste bestuursvergadering van die Pretoriase gilde gehou.¹⁸⁴⁾ Die Johannesburgse Wewersgilde wat in 1950 gestig is het later doodgeeloop, maar is in 1974 weer in die lewe geroep.¹⁸⁵⁾ In 1952 is al hierdie wewersgildes saamgesnoer tot die Suid-Afrikaanse Wewersgilde waarvan mev. Elsabé Sauer tot haar dood in 1963 presidente was.

Die weefsters moes aanvanklik die mas opkom deur die bietjie kennis wat hulle gehad het onder mekaar te deel en tapisserieë in privaatsbesit te besigtig. Tydens 'n demonstrasie van die Pretoriase Wewersgilde op Maandag, 17 Augustus 1953 is twee skape voor die publiek geskeer en op Vrydag, 21 Augustus 1953 om elfuur voormiddag is 'n romp en serp wat ondertussen van die wol gespin en geweef is, aan die publiek vertoon.¹⁸⁶⁾

Die Pretoriase Wewersgilde het die gleentheid gekry om onderrig van Waltraud Hindloev¹⁸⁷⁾ te ontvang. Sy het in 1953, na afloop van haar studie aan die Meisterschule für Mode onder mej. Eleonore Maass die Meisterprüfung van die Hamburgse Wewersgilde, suksesvol afgelê. In

183. *Third exhibition by Cape Guild of Weavers., Ongedateerde koerantuitset, Suid-Afrikaanse Nasionale Galery, Kaapstad.*

184. Hoek, mev. Hester., *Onderhoud*, 6 Maart 1976, Pretoria.

185. Moriati, L., *Kunswerke uit gras, brakhare, Die Transvaler*, 25 Julie 1975, p.8.

186. *Wewersgilde maak geskiedenis in 5 dae van skaap se rug na klerekas, Die Transvaler*, 26 Augustus 1953, p.13; *Spin- en weefuitstalling, Die Transvaler*, 27 Augustus 1953, vol.16, (nr.279), p.10; vgl. vir foto, *Die Transvaler*, 25 Augustus 1953, vol.16, (nr.271), p.5.

187. Waltraud Hindloev (gebore Maass) *25 Oktober 1921, Bauerhufen, Duitsland.

1956 het sy na Suid-Afrika geïmmigreer. Mev. Waltraud Hindloev is inderdaad een van die eerste Suid-Afrikaanse weefsters wat 'n deeglike skoling ondergaan het. Sy het ook die geleentheid gehad om haar kennis onder Suid-Afrikaanse weefsters te versprei. Gedurende 1959, 1960, 1968 en 1969 het sy weefkuns aan die Pretoriase Kollege vir Gevorderde Tegniese Onderwys doseer.¹⁸⁸⁾ Van Suid-Afrika se begaafte weefsters, onder meer mev. Hester Hoek, Elsabé Sauer en Susan Moolman het hierdie kursusse bygewoon. Mev. Waltraud Hindloev was gedurende die vyftigerjare ook behulpsaam by die Hillmondwewery wat later na die Transkei verskuif is. In April 1976 was sy behulpsaam met die weef van die tapisserie "Kaapse Landskap"(Afb.60-61) vir die Paarlse Burgersentrum. Sy het ook reeds verskeie opdragte vir kanselklede waarvan sommige in samewerking met mev. Susan Moolman, uitgevoer. Haar bydrae is veral geleë in die tegniese ontwikkeling van weefkuns in Suid-Afrika.

Alhoewel meeste lede van die Suid-Afrikaanse wewersgildes hulle hoofsaaklik bepaal het tot die weef van huishoudelike artikels, het 'n belangstelling in tapisserieweef stadigaan onder enkele vroue ontstaan.

Mev. Elsabé Sauer het vroeg reeds 'n verwerking van een van Pierneef se skilderye,¹⁸⁹⁾(Afb.62) in besit van mev. Anna Preller (Kaapstad) geweef. Sy het ook twee tapisseriekartonne van Bettie Cilliers-Barnard uitgevoer. Die eerste beeld 'n meisie met eende in haar skoot uit en het in die familiekring as "Die hand vol vere" bekend gestaan.¹⁹⁰⁾(Afb.63) Die tweede is 'n abstrakte werk. (Afb.64)

In die laat vyftigerjare het die Transvaalse Provinsiale Administrasie besluit dat hulle nuwe gebou met kunswerke versier moes wees. Doktor W. Nicol, voorsitter van die kunskomitee belas met die versiering van die gebou, het voorgestel dat die Transvaalse vroue 'n bydrae moet

188. Retief, mev. S., *Klasregister Pretoriase Kollege vir Gevorderde Tegniese Onderwys*.

189. Sauer, D., *Onderhoud*, 10 Mei 1976, Stellenbosch.

190. Krige, Mary., *Onderhoud*, 10 Mei 1976, Stellenbosch.

lewer.¹⁹¹⁾

Mev. Bettie Cilliers-Barnard sou 'n tapisserie ontwerp wat dan vervolgens deur mev. Elsabé Sauer, Hester Hoek en Susan Moolman geweef sou word. Die drie vroue het na veel eksperimente besluit dat hul kennis te beperk was en op 1 Maart 1962 het hulle saam na die ateljee van mnr. Claasse van Knipscheer in Laren, Holland vertrek.¹⁹²⁾ Na 'n maandlange tapisserie-kursus aan hierdie ateljee het hulle na die Skandinawiese lande, België, Frankryk en Rusland vertrek om beroemde tapisserieë aldaar te besigtig en geskikte weefgetoue te bestel.

Terug in Suid-Afrika is die wolmengsel deur 'n Johannesburgse chemiese firma in agtien basiese kleure gekleur. Hierdie kleure is verder deur kaarding vermeng om die twee-en-vyftig kleure te verkry wat uiteindelik in die tapisserie gebruik is. Die garing is met die hand gespin en op 'n wolskering geweef.

Mev. Bettie Cilliers-Barnard het aan die einde van 1960 eweneens op 'n uitgebreide toer deur Europa vertrek waartydens sy die werkwinkel van Jean Lurçat en Picart Le Doux in Parys besoek het en die kuns van die kartonnis leer bemeester het.¹⁹³⁾ Kort na haar terugkoms uit Europa het mev. Bettie Cilliers-Barnard die karton vir "Die Vrou" voltooi.

Daar was baie kritiek op die ontwerp maar dit is tog uiteindelik deur die komitee belas met die versiering van die gebou goedgekeur en sou in drie afsonderlike panele geweef word.

In September 1962 het mev. Elsabé Sauer begin weef. Sy is egter kort daarna op 8 Mei 1963 oorlede.¹⁹⁴⁾ Mev. Hester Hoek en Susan Moolman het sowel hul eie as haar deel van die werk voltooi en op Woensdag 6 November 1963 is die voltooide stukke skoongemaak, gestryk en aanme-kaargewerk.

191. *De Villiers, Annakie., Die wewerskuns: 'n skool van geduld, Hoofstad, 9 Februarie 1971, vol.3, (nr.268), p.16.*

192. *Koerantuitknipsel van plaaslike Larenkoerant - in besit van mev. Susan Moolman.*

193. *Cilliers-Barnard, B., Telefoniese onderhoud, Maart 1976, Pretoria. Bettie Cilliers-Barnard is in 1919 op Rustenburg gebore.*

194. *Moolman, S., Onderhoud, 31 Maart 1976, Pretoria.*

Die tema van die tapisserie, "Die Vrou" beskryf die vrou in haar drie lewensfases: die jeugdige ontluikende, die ryp volwasse, en die besinnende ouderdom.¹⁹⁵⁾(Afb.65) Die drie temas word tot 'n eenheid verbind deur die bewegende lyne in die agtergrond wat verbeeldingsruimtes skep waarin die vroue hulles bevind. Wat komposisie betref is hierdie tapisserie gegrond in die vroeë Europese tapisserieë uit die elfde en twaalfde eeue, waarvan die Duitse "Minneteppich", "Jongeling met bok", uit die versameling van die Hermitage in Leningrad, 'n goeie voorbeeld is.¹⁹⁶⁾ Hierdie vroeë middeleeuse tapisserieë is meestal lang smal panele waarin die komposisie soos 'n fries ontvou. Die horison is ongeveer een derde van onderaf en die horisontale landsvlak is besaai met uitdrukkingvolle plant- en diervorms. Die afsonderlike opeenvolgende eenhede is meesal deur die lyne van 'n gekrulde parkamentrol in die agtergrond tot 'n eenheid saamgevoeg.

Die tapisserie, "Die Vrou" kom in hooftrekke met al hierdie komposisionele elemente ooreen. Die hoë ontwerpgehalte van die karton, met ander woorde die hoë mate van vereenvoudiging van die vorms, ontnem die werk egter van 'n hoër essensiële kunstgehalte. Die uitdrukkingvolle, menslike elemente ly skade as gevolg van die suiwer plat vlakke en veral die trefkrag van kommunikasie, naamlik die gesigte, word hierdeur popagtig, koud en uitdrukkingloos. Die probleem is geleë in die moeilike onderskeiding van die terrein van die tapisseriekuns wat op die grens tussen industriële tekstielontwerp en essensiële skilder- en beeldhoukuns geleë is.

Die werk herinner sterk aan Saint Saens se "Dwase Maagde" en die aanbieding van die blaarvorms vind aansluiting by Picart Le Doux. Hierdie tapisserie bly een van Suid-Afrika se belangrikste werke in hierdie medium. Mev. Bettie Cilliers-Barnard se vermoë as kartonkunstenares, is veral in haar kennis van weeftegniek geleë.

195. *The Provincial Building, Pretoria.*, Inligtingspublikasie, p.18.

196. *Biryukova, N.Y.*, Op.cit., p.15.

Mev. Elsabé Sauer was die dryfkrag agter die totstandkoming van hierdie eerste groot Suid-Afrikaanse tapisserie.

Die gebou van die Transvaalse Provinsiale Administrasie het 'n finansieële bloeitydperk in Suid-Afrika ingelei wat die oprigting van verskeie groot argitektoniese projekte tot gevolg gehad het en wat gepaard gegaan het met 'n ontwikkeling in die tapisseriekuns in die besonder. Die Jan Smuts-lughawekompleks, die Ernest Oppenheimer-skouburg in Welkom, die gebou van die Kaapse Afdelingsraad, die Nico Malan-skouburg in Kaapstad, die Merinogebou in Pretoria asook die Paarlse Burgersentrum is sedertdien met tapisserieë versier.

Die binneversiering van moderne betonboukonstruksies vereis monumentale kunsuitdrukking wat in diens van die argitektuur staan, wye muuropervlaktes bedek, warmte en bewoonbare tekstuur verleen en terselfdertyd weens die snel veranderende ruimtelike behoeftes verplaasbaar moet wees.¹⁹⁷⁾(Afb.60) Die tapisseriekuns voldoen bevredigend aan al hierdie vereistes en as gevolg van die aanvraag wat sedertdien ontstaan het, het die kunsvorm 'n bloeitydperk beleef.

Ook ander tekstielkunste het sedertdien in Suid-Afrika in aanvraag gekom. In die binneversiering van die Carltonsentrum in Johannesburg is van handgeknoopte sybokhaartapyte gebruik gemaak. In die kantore van die Johannesburgse Stadskouburg hang handgeweefde sybokhaargordyne. In die Sandtonse Burgersentrum hang 'n appliekwerk van Ernst en Jo Ullmann.¹⁹⁸⁾

Inmiddels het sendingskole oor die hele land, veral in die tuislande en buurstate 'n verneme rol begin speel om eweneens om filantropiese redes weefkuns aan die inheemse swart bevolking bekend te stel.

Na-oorlogse immigrante het gedurende die vroeë vyftigerjare na Suid-Afrika gekom en verskeie handweefwerkinkels is gestig wat meer op

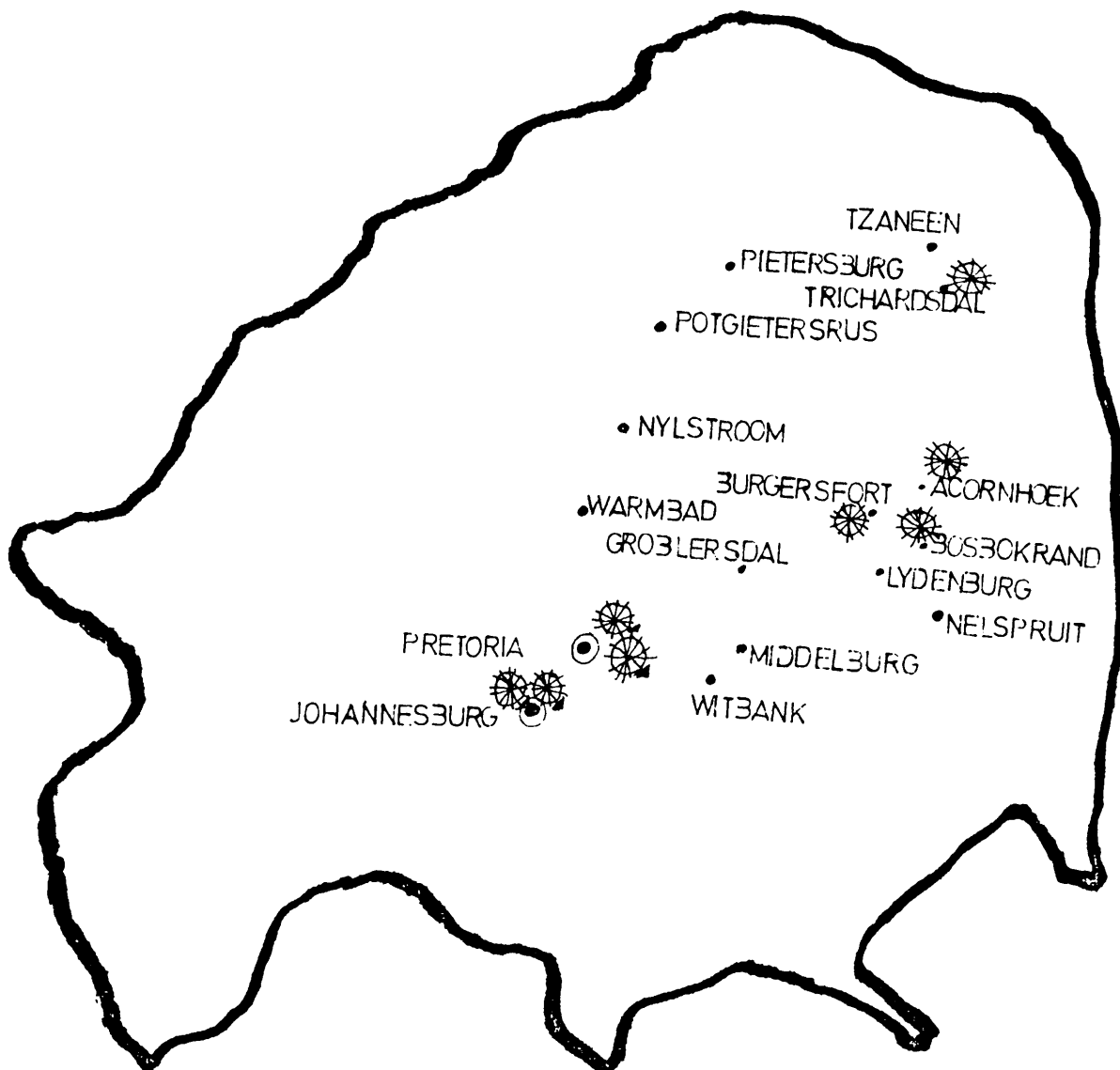
197. *Le Corbusier het onder meer na tapisserieë verwys as "wandnomade".*

198. *Die Sandtonse Burgersentrum het die appliekwerk in 1975 uit die boedel van Ernst Ullmann gekoop teen die bedrag van R10 000.*

'n nywerheidsgrondslag geskoei is en 'n verskeidenheid huishoudelike artikels vervaardig. Die nywerhede het 'n opvallende ontwikkeling in Suid-Afrikaanse binnenshuiseversiering meegebring.

Mettertyd sou die Suid-Afrikaanse tapyt- en tapisseriekuns veral van sendingskole, selfs oor die grense van die land bekend raak.

DIE VERSPREIDING VAN WEEFWERKWINKELS
IN TRANSVAAL

HANDWEEFWERKWINKELS IN SUIDER-AFRIKA4.1 HANDWEEFWERKWINKELS IN TRANSVAAL4.1.1 DIE ATELJEE VAN SUSAN MOOLMAN

Susan Moolman¹⁾ is op 4 Oktober 1916 op Swartruggens as Susan Liebenberg gebore. Sy het haarself mettertyd as Suid-Afrika se eerste ernstige tapisserieweefster uitgesonder. Na voltooiing van haar skoolopleiding in 1936 het sy handelskuns aan die Tegniese Kunsskool van Johannesburg bestudeer, waarna sy ook 'n onderwyserskursus gevolg het.

Na voltooiing van haar opleiding is sy in 1940 met Jan H. Moolman getroud. Hulle het hulle op Stellenbosch gevestig waar hulle tot die einde van 1948 gewoon het. Gedurende 1941 tot 1944 het sy borsuurwerk aan die Tegniese Kollege op Stellenbosch doseer. Daar het sy goed bevriend geraak met Elsabé Sauer. Hulle het saam begin weef en eksperimenteer met primitiewe selfgemaakte toerusting.²⁾ Hulle het later weeftoerusting van die "Institute for Disabled People" bekom.³⁾

Gedurende 1944 het sy weeflesse by Eva Kottler, eggenote van Moses Kottler in Johannesburg geneem. Alhoewel sy deur die lesse 'n mate van tegniese vaardigheid opgedoen het, was die lesse te kommersieel gerig vir haar besondere belangstelling.

Deur bemiddeling van die Reddingsdaadbond het Susan Moolman Marga Mayer-Gutter se adres in Alexandrië bekom. Die daaropvolgende Julie-maand het sy haar besoek met die voorneme om spin- en weeflesse by haar te neem. Hiervoor was Marga Mayer-Gutter nie te vinde nie. Marga Mayer-Gutter se ideaal om weefskole oor die lengte en breedte van die land te vestig, kon nie verwesenlik word nie en sy het haar

-
1. Moolman, S., *Onderhoud*, Pretoria, 22 Januarie 1976.
 2. "She learnt her weaving from Mrs. Sauer", *Ongedateerde koerantuitknipsel*. Plakboek S. Moolman.
 3. Hierdie organisasie was 'n rehabilitasiesentrum vir oudsoldate in Kaapstad.
 4. Dit was 'n na-oorlogse kultuurorganisasie wat rehabilitasiewerk onder die verarmde inwoners van Johannesburg gedoen het.

tydelik van die weefgetou onttrek. Susan Moolman se vasbeslotenheid om haar in hierdie kuns te bekwaam en die wete dat Marga Mayer-Gutter op hierdie tydstip die enigste kundige persoon was van wie sy hier te lande kennis gedra het, was die aansporing tot 'n uitgerekte briefwisseling. Uiteindelik het Marga Mayer-Gutter ingestem.⁵⁾

Aan die einde van 1944 het sy op die stasie, De Kol in Oos-Kaapland aangekom en vir die volgende twee en 'n half maande het sy toegang gehad tot 'n rykdom van eksperimentele monsters wat Marga Mayer-Gutter tydens haar pioniersjare in Pretoria geweeft het. "Hier het ek my liefde vir ons eie natuurlike vesels geleer."⁶⁾(Afb.66)

Marga Mayer-Gutter het aan haar die moontlikhede van verskillende spintipes verduidelik en haar dan aan haarself oorgelaat om te eksperimenteer. Sodoende het sy haar eie oorspronklikheid gestimuleer. Sy het geleer dat wanneer verskillende spintipes gemeng en dan ge-kaart word, die fynwol se vesels opbreek en 'n variase in die weefdraad gee — 'n beginsel vir die weef van tweedstowwe. Kort na haar vertrek in 1945 het die woonhuis met al hierdie waardevolle monsters, toerusting en tapisserie-ontwerpe van Erich Mayer afgebrand.

In 1949 het die Moolmangesin na Pretoria verhuis waar Susan Moolman kennis gemaak het met Essie Greenwood,⁷⁾ wat toe 'n weeffabriek in die middestad gehad het.

In 1958 het die Moolman-egpaar deur bemiddeling van die Eisenhower-beurs op 'n studiereis na Amerika, Kanada en Nieu-Mexiko vertrek waar hulle agt maande rondgereis en ook 'n tydjie aan die Universiteit van Berkeley studeer het. In elke sentrum wat hulle besoek het, het hulle met wewers geskakel. Die belangstelling in tekstuurweef en inlegweef was gedurende daardie tyd baie sterk onder Amerikaanse wewersgildes. Die Navadjoweefkuns het nuwe moontlikhede aan haar oopgestel.(Afb.65)

5. Barret, Trevor and Rosemary., "An Artist in Wool". *South African Garden and Home*, November 1974, vol.13011, p.87-90.

6. Moolman, S., *Onderhoud*, 22 Januarie 1976, Pretoria.

7. Vide. p.52.

Haar deelname aan die tapisserie "Die Vrou" was haar eerste belangrike bydrae tot die weefkuns in Suid-Afrika. Die Europese studiereis⁸⁾ wat Susan Moolman in die geselskap van Elsabé Sauer en Hester Hoek meegemaak het voordat hulle hierdie werk aangepak het, is reeds bespreek.⁹⁾

Susan Moolman het die eerste bydrae tot Kerkweefkuns in Suid-Afrika in die vorm van kanselklede gelewer. Haar bydrae tot die kultuurskat van die Suid-Afrikaanse volk is egter veral geleë in die tapisserieë wat sy geweef het. Hierdie tapisserieë is die eerstes wat die Blanke bevolkingsgroep verteenwoordig en van 'n definitiewe kunsgehalte is.

Die hoë standaard van vakmanskap wat sy aan haarself stel, kon sy bereik deur haar kundige oplossings van tegniese weefprobleme. Sy het verder uitgebrei op die kennis van inheemse vesels wat sy by Marga Mayer-Gutter opgedoen het. Sy weef met 'n inslaggaring bestaande uit vyf en twintig persent sybokhaar en vyf en sewentig persent Corridale-wol, waardeur sy die beheerbaarheid van die wol met die glans van die sybokhaar kombineer. Die grondstowwe word deur chemiese firmas in die vesel gekleur en soos die verf van 'n skilder op die palet gemeng word, word die kleure gemeng gedurende die kaardingsproses en daarna op 'n spinwiel saamgespin.¹⁰⁾ Elke vesel behou sodoende sy eie identiteit. Dit kan vergelyk word met die postimpressionis Seurat, se kleurgebruik. Vir die skeringgaring word twaalf garings van die beste kwaliteit kambolwol saam getwyn. Hierdie garing het 'n breekrag van 6,3 kg en word vir haar voorberei deur die Wol- en Tekstiel Navorsingsinstituut in Port Elizabeth. Met behulp van gewigte word die spanning van elke skeringgaring eweredig beheer.

Wanneer 'n weefstuk van die weefgetou afgehaal word, word dit op 'n tafel gespan wat dieselfde grootte as die weefstuk is, met roesvrye spykertjies vasgeslaan en daar gelaat om droog te word. Aan die bo-

8. "Ministersvrou leert aan het weefgetouw"., Laren koerant, uitknipsel in besit van mev. Susan Moolman.

9. Vide. p. 60 en 61.

10. "Weavers dash to bring VIP tapestry to city"., Cape Times, 7 Julie 1972, p.12.

kant word 'n stoffeerband vasgewerk wat met spykertjies aan 'n houtbalk vasgeslaan word sodat die tapisserie vry hang. Aan die onderkant hang 'n koperstaaf. Hierdie afrondingswerk verseker 'n perfekte hangende stuk. Die krimphoedanigheid van die wolskering maak dit moontlik.

Belangrike tapisserieë wat deur Susan Moolman geweef is sluit "Die Fontein" (Afb.67) wat deur Bettie Cilliers-Barnard ontwerp is, en deur 'n tapisserie in besit van die Brusselse Stadsraad geïnspireer is, in.

Haar kennis van tweedstowwe was 'n belangrike fondament waarop sy verder kon bou om die knotjies-wolgaring te twyn wat gebruik is vir die kleurvlekkies in die tapisserie "Somer".¹¹⁾ (Afb.68) Die garing verleen 'n driedimensionele effek wat 'n lewendige ligspeling tot gevolg het. Die besondere tekstuur verhoog die tekstielkwaliteit van die tapisserie. Hierdie tapisserie het soveel waardering van die Franse kartonnis, Mathieu Matigot ontlok, dat hy haar persoonlik genader het met die versoek om saam met hom te weef. Hy het ook sy waardering vir haar goeie smaak uitgespreek.¹²⁾ Hul eerste gesamentlike projek sou 'n tapisserie vir die Arcadia-kunsmuseum in Pretoria wees. Die ontwerp wat hy voorgelê het en wat die abstrakte voorstelling van 'n protea-hart was, is egter deur die keurkomitee van die Arcadia-kunsmuseum afgekeur.

'n Onlangse belangrike opdrag wat Susan Moolman voltooi het, is die tapisserie "Nag in die Karoo" (Afb.69) wat deur Cecily Sash vir die Wolraad ontwerp is.

In 1960 het sy 'n goue medalje op die Randse Paasskou vir 'n rok- en jas-ensemble verower.¹³⁾

-
11. "Baasweefster skrik nie vir reuse take"., Die Burger, (Vroueblad), 11 Julie 1972, vol.57, p.8.
 12. Matigot, Mathieu., Brief aan Susan Moolman, 10 April 1975.
 13. "She learnt her weaving from Mrs. Sauer"., Ongedateerde koerant=uitknipsel. Plakboek S. Moolman, +11 November 1960.

Sy het aan verskeie groeputstallings deelgeneem. Vir die afgelope vier en twintig jaar neem sy gereeld aan die jaarlikse uitstallings van die Suid-Afrikaanse Wewersgilde deel.

Sedert 1965 het Susan Moolman en Waltraud Hindloev¹⁴⁾ kontak gemaak en het hulle enkele gesamentlike uitstallings gehou. Susan Moolman het ook aan enkele groeputstallings¹⁵⁾ deelgeneem.¹⁶⁾

-
14. De Villiers, Annakie., "Tapisserieel en haar tuin is Susan se groot voorliefdes", Hoofstad, (Donderdag-tydskrif vir die vrou), 14 Desember 1972, vol.5, (nr.220), p.1.
 15. Susan Moolman het aan die volgende uitstallings deelgeneem: Sanlam-gebou, Pretoria 1968; Hedendaagse Suid-Afrikaanse Tapisserieel 1972-Nasionale Galery, Kaapstad 1972, Kunsmuseum, Johannesburg 1973. Katalogus:Saambou-kunstentoonstelling van werke deur Susan Moolman en Waltraud Hindloev; "Oeroue vorm gewild"., Die Vaderland, 21 Desember 1972, vol.XXXIV, (nr.10795), p.13; Dellatola, Lesley., "Modern tapestry bold and free"., The Star, 12 Maart 1973, p.15.
 16. 'n Volledige katalogus van tapisserieel uit die ateljee van Susan Moolman tot 1976:
 - a) Boesmantekeninge, (Afb.66), miniatuurtapisserie, tapisseriebinding, 4 skeringgarings 5 inslaggarings op 1 cm.², sybokhaar op vissersgaring, 40x74 cm., 1948, K: Erich Mayer, W: Susan Moolman, G:v.o.: S.M., (Vergunning Pretoriase Wewersgilde - Jubileumuitstalling, Universiteit van Pretoria, 1976).
 - b) Die Vrou - paneel: Besinnende Ouderdom, (Afb.65), tapisseriebinding, 5 skeringgarings, 10-14 inslaggarings op 1 cm.², 75% wol 25% sybokhaar op wol, geheel: 213x547 cm., afsonderlike panele: 244x183 cm., November 1963, K: Bettie Cilliers-Barnard, W: Susan Moolman, G: l.o.: Bettie Cilliers-Barnard., v.o.: S.M., (Transvaal Provinsiale Administrasie, voorportaal tot Administrateurskantoor).*
 - c) Die Fontein, (Afb.67), tapisseriebinding, 5 skeringgarings, 10-14 inslaggarings op 1 cm.², 75% Corridale wol 25% sybokhaar op wol, 150x173 cm., 1969, K: Bettie Cilliers-Barnard, W: Susan Moolman, G:l.o.: Bettie Cilliers-Barnard, v.o.: S.M., (Universiteit van Pretoria, voorportaal Jasmyn dameskoshuis).**
 - d) Somer, (Afb.68), tapisseriebinding, 3 dubbelskeringgarings, 6-10 inslaggarings op 1 cm.², 75% Corridale wol 25% sybokhaar op wol, 600x150 cm., Julie 1972, K: Christo Coetzee, W: Susan Moolman, G:v.o.: Christo Coetzee, l.o: Susan Moolman, (Departement van

* Moolman, J.H., "Begin van 'n nuwe kuns? Ons land se eerste groot tapisserie"., Huisgenoot, 17 April 1964, vol.XLII, (nr.2195), p.75.

** "Besondere huis met besondere vrou"., Die Perdeby, 9 Julie 1972.

4.1.2 DIE ATELJEE VAN MARGUERITE WEAVIND

Marguerite Weavind is in Oktober 1934 in Pretoria gebore as dogter van Coral Stephens¹⁷⁾ en het in 'n weefatmosfeer grootgeword. Haar eerste weeflesse het sy van haar moeder ontvang. Sy het in Pretoria aan die "Diocesan School for Girls" (D.S.G.) gematrikuleer¹⁸⁾ en haar vanaf 1954 tot 1957 aan die Universiteit van die Witwatersrand as arbeids-terapeut bekwaam.¹⁹⁾ Hier het sy weefkuns onder mnr. Greives en mej. B. Jack bestudeer. Vanaf 1958 tot 1959 het sy by die "Royal Waterloo Hospital" in London gewerk en vanaf 1959 tot 1961 by die Stadshospitaal in Kaapstad.²⁰⁾

In Maart 1966 is sy met 'n regsgeleerde, mnr. Dudley Christopher Weavind getroud en het sy na Johannesburg verhuis. Daar het sy by die Johannesburgse Wewersgilde aangesluit en aktief begin weef. In

16. d) (vervolg van p.70)

Vervoer, lughawe Jan Smuts, sitkamer vir baie belangrike persone, (toegang voorbehou).***

e) Nag in die Karoo, (Afb.69), tapisseriebinding, 5 skeringgarings, 10-14 inslaggarings op 1 cm.², 75% Corridale wol 25% sybokhaar op wol, 224x168 cm., 1975, K: Cecily Sash, W: Susan Moolman, G:v.o.: Cecily Sash, l.o:S.M., (Suid-Afrikaanse Wolraad, Merinogebou, portaal van die Raadsaal).****

Kanselklede***** in pers, blou, groen, rooi, geel en wit met motiewe en kerksimbole sedert 1966 in samewerking met Waltraud Hindloev vir die volgende Nederduits Gereformeerde gemeentes geweeft: Pretoria, Universiteitsoord, Matubatuba, Verwoerdburg, Knysna, Potchefstroom, Volksrust, Pietermaritzburg, Pretoriase Polisiekollege, Langebaan, Wonderboom, Bryanston, Sundra, Upington, Bethal, Militêre kollege, Bloemfontein.

*** Mesman, E., "Wandtapyte vertoon in Kunsmuseum"., Die Burger, 26 Julie 1972, vol.58, p.2; "Tapestry in S.A. today"., Pretoria News, 4 Desember 1972, p.15.

**** Strydom, A., "Wolkunswerk onthul"., Landbouweekblad, 12 Desember 1975, vol.49, (nr.58), p.102.

***** Kerkweefkuns het besonder laat in Suid-Afrika ontwikkel. In 1955 is £33 000 vir 'n middeleeuse handgeweeftde en handgebor=duurde priesterkleed in Engeland betaal. Vgl. Die Transvaler van 2 November 1955 vir die artikel - Mev. Jansen wens wewers=gilde geluk, vol.19, (nr.26), p.10.

17. Vide. p. 251.

18. Weavind, Marguerite., Brief aan M.C. van der Walt, 15 April 1976, Jo=hannesburg.

19. Weavind, Marguerite., Onderhoud, Mei 1975, Johannesburg.

20. H.E.W., "Craftsmanship"., Rand Daily Mail, 17 September 1971, p.13.

1960 het sy haar eerste tapisserie geweef en haarself sedertdien uitgesonder as Suid-Afrika se vernaamste verteenwoordiger van 'n groep avant garde tapisserieweefsters.²¹⁾ Sy is ook besonder produktief as tuis-tapisserieweefster.

Sy weef op 'n vertikale houtweefgetou van 330 cm. wyd wat deur beeldhouer Michael Fleischer vir haar gemaak is. Die handgespinde sybokhaarinslag waarmee sy weef is in die Coral Stephenswerkwinkel in Swaziland voorberei.²²⁾ Tot in 1975 het sy van linnskerings gebruik gemaak maar sedertdien gebruik sy wol. Sedert 1971 is 'n Bapediweefster, Grace Hutamo in haar ateljee behulpsaam.

Marguerite Weavind het 'n wye begrip en waardering vir tapisserieekuns soos wat dit vandag in verskillende wêrelddele beoefen word. Die verskeidenheid verskyningsvorme beskou sy as deel van die mens se ontvanklike ingesteldheid op sy omgewing. Sy het 'n groot bewustheid van geografiese en historiese omstandighede wat 'n uitwerking op ontwerp en weeftegnieke het. Elke wêrelddeel bied sy eie grondstowwe met sy besondere karaktertrekke aan wewers.²³⁾

Daarbenewens is tapisserieekuns vir haar 'n lewende kuns waar nuwe tegnieke uit die voorafgaandes groei.²⁴⁾ Sy stel haarself ten doel om in Suid-Afrika 'n eg Suid-Afrikaanse weefkuns daar te stel.

Sy ontgin bykomende tegnieke soos appliek-, borduur-, knoop en borselwerk.²⁵⁾ (Afb.77,78) Enersyds lok haar eksperimente met oop skeringdrade bewondering uit vanweë die lugtige effek, maar andersyds word

21. Havenden, Pat., "The agony and ecstasy of weaving a tapestry"., The Star, 14 September 1972, p.86.

22. Prendini, H., "The girls who got weaving"., The Star (bylae Woman), 2 Junie 1976, p.4.

23. Weavind, Marguerite., Lesing tydens uitstalling van hedendaagse Suid-Afrikaanse tapisserieë in die Johannesburgse Kunsmuseum, 1972.

24. Ibid.

25. Katalogus., Hedendaagse Suid-Afrikaanse tapisserieë, 1972.

sy gekritiseer vir haar eksperimente met loshangende driehoeke en spieëltjies.²⁶⁾ Sy self sê dat 'n mens 'n idee kry, maar voordat jy dit nie uitgevoer het en die voltooide produk op 'n afstand sien nie, weet jy nie of dit "fantastic or just kitsch"²⁷⁾ is nie.

Marguerite Weavind het verskeie tapisserie-uitstallings en -werk=winkels besoek. In 1972 het sy galerye in Frankryk, Spanje en Engeland besigtig. Sy het ook die Gobelin-werkwinkel in Franryk besoek. In 1974 het sy die weefateljee van Essie Greenwood in Somerset-Oos besoek en in 1975 die weefateljee van Susan Moolman in Pretoria. Sy het 'n besondere waardering vir die tegniese perfeksie wat Susan Moolman bereik het. Sy koester 'n hoë waardering vir die oorspronklikheid in die werk van die Amerikaanse weefster Sheila Hicks.

Marguerite Weavind het onder meer ontwerpe van die volgende kunstenaars geweef: Cecil Skotnes, Bettie Cilliers-Barnard, Eduardo Villa, Cecily Sash, Johan van Heerden, Douglas Portway en Judith Mason. (Afb.70-80) Hoewel sy hoofsaaklik ontwerpe interpreteer en weef, skryf sy van 'n al sterker behoefte om self te ontwerp.²⁸⁾

Sy het reeds aan verskeie groeputstallings deelgeneem en het die meeste eenmantentoonstellings van tapisserieë in Suid-Afrika gehou.

26. Windner, H.E., "Pristine freshness"., Rand Daily Mail, 8 Oktober 1973, p.12.

27. Weavind, Marguerite., Onderhoud, Mei 1975, Johannesburg.

28. Weavind, Marguerite., Brief aan M.C. van der Walt, 15 April 1976.

Sy het ook aan verskeie groeputstallings²⁹⁾ deelgeneem.³⁰⁾

-
29. Dellatola, Lesley., "Modern tapestry bold and free"., *The Star*, 12 Maart 1973, p.15; Uitstallings waaraan Marguerite Weavind deelgeneem het: Goodman-galery, Sandton, Desember 1968, * Goodman-galery, Sandton, ** September 1971, *** Hedendaagse Suid-Afrikaanse Tapisserieel, Kaapstad, Johannesburg, Pretoria, 1972, **** Winter Kuns-tentoonstelling van Groep 51, Johannesburg, 1973, **** Suid-Afrikaanse Kuns, Nasionale-galery, Athene, Griekeland, 1975, **** Margery Pak-Gallery, London, Februarie 1974, **** Tapisserieel ontwerp deur Douglas Portway, Goodman-galery, Sandton, Junie 1974, **** Marguerite Weavind en Coral Stephens, Goodman-galery, Sandton, Maart 1976. ****
-

* Katalogus.

** Katalogus.

*** H.E.W., "Craftmanship"., *Rand Daily Mail*, 17 September 1971, p.13.

**** Express Reporter, "History making tapestry show"., *Sunday Express* (Today), 17 September 1972, p.1.

**** Katalogus.

**** Katalogus.

**** Weavind, Marguerite., Onderhoud, Junie 1976, Johannesburg.

**** Davidtz, B., "Portway haal nuwe hoogtes in wandtapyt"., Die Vaderland, 25 Junie 1974, vol.XXXVII, (nr.107695), p.15.

**** Uitnodigingskaartjie.

30. Volledige katalogus van tapisserieel uit die ateljee van Marguerite Weavind tot 1976:

- a) Die Heilige Anna, tapisseriebinding, 4 skeringgarings, 5 dubbelinslaggarings per 1 cm.², linne en sybokhaar, 300x180 cm., 1960, K: Cecil Skotnes, g:a: Skotnes M.W., Opdrag Anglikaanse Kerk, Piggs Peak, Swaziland.
- b) Beeldhouvorm, tapisseriebinding, 4 skeringgarings, 5 dubbelinslaggarings per 1 cm.², linne en sybokhaar, 250x250 cm., 1964, K: Eduardo Villa, g:a: Villa, M.W., Uitstalling Egon Geunter, 1965.
- c) Die verbintenis tussen Swaziland en Japan, tapisseriebinding, 4 skeringgarings, 5 dubbelinslaggarings per 1 cm.², linne en sybokhaar, 270x180 cm., 1965, K: Cecil Skotnes, M.W., Opdrag Marshall Clark ysterertsfirma.
- d) Afrika, tapisseriebinding, drie afsonderlike panele horisontaal geweeft, 4 skeringgarings, 5 dubbelinslaggarings per 1 cm.², linne en sybokhaar 480x330 cm., 1966, K: Cecil Skotnes, g:a: Skotnes, M.W., Opdrag Hotel President, Johannesburg.
- e) Familie, tapisseriebinding, 4 skeringgarings, 5 dubbelinslaggarings per 1 cm.², linne en sybokhaar, 150x90 cm., 1967, K: Cecil Skotnes, g:a: Skotnes, M.W., Uitstalling Goodman-galery, Johannesburg, Desember 1968.
- f) Rooi Familie, tapisseriebinding, 4 skeringgarings, 5 dubbelinslaggarings per 1 cm.², linne en sybokhaar, 180x120 cm., 1967, K: Cecil Skotnes, g:a: Skotnes, M.W., Uitstalling Goodman-galery, Johannesburg, Desember 1968.

30. (vervolg van p.74)

- g) Triptiek, tapisseriebinding, 4 skeringgarings, 5 dubbelinslaggarings per 1 cm.², linne en sybokhaar, 210x150 cm., 1967, K: Cecil Skotnes, g:a: Skotnes, M.W., 2/3 mev. A. Nott, Johannesburg.
- h) Moeder, tapisseriebinding, 4 skeringgarings, 5 inslaggarings per 1 cm.², linne en sybokhaar, 120x80 cm., 1967, K: Cecil Skotnes, g:a: Skotnes, M.W., mnr. J. McCall Davindson, Ramsgate.
- i) Lewensboom, tapisseriebinding, 4 skeringgarings, 5 dubbelinslaggarings per 1 cm.², linne en sybokhaar, 90x150 cm., 1968, K: Cecil Skotnes, g:a: Skotnes, M.W., Uitstalling Goodman-galery, Johannesburg, Desember 1968.
- j) Kerksimbole, tapisseriebinding, 4 skeringgarings, 5 dubbelinslaggarings per 1 cm.², linne en sybokhaar, 180x240 cm., 1968, K: Cecil Skotnes, g:a: Skotnes, M.W., Opdrag Bishops Chapel, Bishops Court, Kaapstad.
- k) Afrikaveelvuldigheid, tapisseriebinding, 4 skeringgarings, 5 dubbelinslaggarings per 1 cm.², linne en sybokhaar, 300x180 cm., 1968, K: Bettie Cilliers-Barnard, g:a: Cilliers-Barnard, M.W., Opdrag A.H. Margueson & Co., Johannesburg.
- l) Groei, tapisseriebinding, 4 skeringgarings, 5 dubbelinslaggarings per 1 cm.², linne en sybokhaar, 150x130 cm., 1968, K: Bettie Cilliers-Barnard, g:a: Cilliers-Barnard, M.W., mnr. D. Bieber, Johannesburg.
- m) Evolusie, tapisseriebinding, 4 skeringgarings, 5 dubbelinslaggarings per 1 cm.², linne en sybokhaar, 150x130 cm., 1968, K: Bettie Cilliers-Barnard, g:a: Cilliers-Barnard, M.W., Schlesinger=organisasie.
- n) Egte vorm, tapisseriebinding met fraings, 4 skeringgarings, 5 dubbelinslaggarings per 1 cm.², linne en sybokhaar, 90x120 cm., 1968, K: Bettie Cilliers-Barnard, g:a: Cilliers-Barnard, M.W., mev. A. Nott.
- o) Komposisie in oker, tapisseriebinding, 4 skeringgarings, 5 inslaggarings per 1 cm.², linne en sybokhaar, 154x125 cm., 1968, K: Edoardo Villa, g:a: Villa, M.W., Edoardo Villa, Johannesburg.
- p) Komposisie, tapisseriebinding, 4 skeringgarings, 5 inslaggarings per 1 cm.², linne en sybokhaar, 185x123 cm., 1968, K: Edoardo Villa, g:a: Villa, M.W., mnr. McLaren, Johannesburg.
- q) Komposisie, tapisseriebinding, 4 skeringgarings, 5 inslaggarings, per 1 cm.², linne en sybokhaar, 120x180 cm., 1970, K: George Boys, g: Boys, M.W., mev. Davidson, Bedfordview.
- r) Gewonde sog, tapisseriebinding, 4 skeringgarings, 5 dubbelinslaggarings per 1 cm.², linne en sybokhaar, 120x150 cm., 1970, K: Cecily Sash, g: Sash, M.W., mnr. de Haan, Meredale, Johannesburg.
- s) Die aartappelseun, tapisseriebinding, 4 skeringgarings, 5 dubbelinslaggarings per 1 cm.², linne en sybokhaar, 60x90 cm., 1970, K: Cecily Sash, g:a: Sash, M.W., mev. G. Hutton, Linksfield Ridge, Johannesburg.

30. (vervolg van p.75)

- t) *Nocturne*, tapisseriebinding, omraming van groen effebinding, 4 skeringgarings, 5 dubbelinslaggarings per 1 cm.², linne en sybokhaar, 175x129 cm., 1970, K: Cecily Sash, g:a: Sash, M.W., Vergunning Suid-Afrikaanse Nasionale Kunsgalery, Kaapstad.
- u) *Woud*, tapisseriebinding, 4 skeringgarings, 5 dubbelinslaggarings per 1 cm.², 190x123 cm., 1971, K: Cecily Sash, g:a: Sash, M.W., mev. H. Schmit, Standerton.
- v) *Appliektapisserie*, tapisseriebinding, appliekwerk vasgewerk op sybokhaarstoffeerstof, 4 skeringgarings, 5 dubbelinslaggarings per 1 cm.², linne en sybokhaar, 720x420 cm., 1970, K: Cecil Skotnes, g:a: Skotnes, M.W., Metodistekerk, Durban.
- w) *Die skoonheid en die ondier*, tapisseriebinding, 4 skeringgarings, 5 dubbelinslaggarings per 1 cm.², linne en sybokhaar, 180x120 cm., 1971, K: Cecil Skotnes, g:s: Skotnes, M.W., mnr. Harari, Johannesburg.
- x) *Naakfiguur*, tapisseriebinding, 4 skeringgarings, 5 dubbelinslaggarings per 1 cm.², linne en sybokhaar, 180x120 cm., 1971, K: Cecil Skotnes, g:a: Skotnes, M.W., Cecil Skotnes, Johannesburg.
- y) *Totem A en B*, tapisseriebinding, 4 skeringgarings, 5 dubbelinslaggarings per 1 cm.², linne en sybokhaar, 75x330 cm., 1971, K: Cecil Skotnes, g:a: Skotnes, M.W., Uitstalling Goodman-galery, Johannesburg, 1971.
- z) *Komposisie*, tapisseriebinding met fraings, 4 skeringgarings, 5 inslaggarings per 1 cm.², linne en sybokhaar, 120x180 cm., 1971, K: Cecil Skotnes, g:a: Skotnes, M.W., Schlesinger-organisasie.
- aa) *Masker*, tapisseriebinding, 4 skeringgarings, 5 dubbelinslaggarings per 1 cm.², linne en sybokhaar, 150x180 cm., 1971, K: Cecil Skotnes, g:a: Skotnes, M.W., mev. Marqueson.
- bb) *Liggende figuur*, tapisseriebinding, 4 skeringgarings, 5 dubbelinslaggarings per 1 cm.², linne en sybokhaar, 113x186 cm., 1971, K: Cecil Skotnes, g:a: Skotnes, M.W., Vergunning Suid-Afrikaanse Nasionale Kunsgalery, Kaapstad.
- cc) *Die Tuinprovinsie*, tapisseriebinding, 4 skeringgarings, 5 inslaggarings per 1 cm.², linne en sybokhaar, 630x330 cm., K: Cecily Sash, g:r.o. Sash (handtekening), Opdrag Provinsiale Administrasie, Natal.
- dd) *Sittende naakfiguur*, tapisseriebinding, 4 skeringgarings, 5 dubbelinslaggarings per 1 cm.², linne en sybokhaar, 150x240 cm., 1971, K: Sydney Kumalo, g:a: Kumalo, M.W., Sydney Kumalo, Dube-dorpsgebied, Soweto.
- ee) *Afrika-karnaval*, tapisseriebinding, 4 skeringgarings, 5 dubbelinslaggarings per 1 cm.², linne en sybokhaar, 125x162 cm., 1971, K: Bettie Cilliers-Barnard, g:a: Cilliers-Barnard, M.W., Uitstalling Goodman-galery, Johannesburg, September 1971.
- ff) *Geel Geel*, tapisseriebinding, 4 skeringgarings, 5 dubbelinslaggarings per 1 cm.², linne en sybokhaar, 120x150 cm., 1971, K: Marguerite Weavind, g:a: M.W., Uitstalling Goodman-galery, Johannesburg, September 1971.

30. (vervolg van p.76)

- gg) Chardon, tapisseriebinding, 4 skeringgarings, 5 dubbelinslaggarings per 1 cm.², linne en sybokhaar, 120x150 cm., 1971, K: Marguerite Weavind, g:a: Weavind, M.W., mev. F. Muller, Johannesburg.
- hh) Gee die ware ding, tapisseriebinding, 4 skeringgarings, 5 dubbelinslaggarings per 1 cm.², linne en sybokhaar, 120x150 cm., 1971, K: Linda Goodman, g: Goodman, M.W., Linda Goodman, Johannesburg.
- ii) Tapisserie A, tapisseriebinding, 4 skeringgarings, 5 dubbelinslaggarings per 1 cm.², linne en sybokhaar, 150x120 cm., 1973, K: Douglas Portway, g:r.o. Portway 1/3 mnr. J.P. Schlesinger, 2/3 Stadsraad, Sandton.
- jj) Tapisserie B, tapisseriebinding en bykomende tegnieke, oop skeringgaring, 4 skeringgarings, 5 dubbelinslaggarings per 1 cm.², linne en sybokhaar, 120x240 cm., 1973, K: Douglas Portway, g:r.o. Portway, Uitstalling Goodman-galery, Johannesburg, Junie 1974.
- kk) Oosterse Tapisserie C, tapisseriebinding met loshangende weefsel, 4 skeringgarings, 5 inslaggarings per 1 cm.², linne en sybokhaar, 150x240 cm., 1973, K: Douglas Portway, g:a. Portway, M.W., mev. de Vletten, Swaziland.
- ll) Mandala Vlieër D, tapisseriebinding en loshangende weefsel, 4 skeringgarings, 5 dubbelinslaggarings per 1 cm.², 60x cm., stertgedeelte: 45 cm., 1973, K: Douglas Portway, g:a. Portway, M.W. Douglas Portway, Frankryk.
- mm) Komposisie, tapisseriebinding met borselwerk, 4 skeringgaring, 5 dubbelinslaggarings per 1 cm.², linne en sybokhaar, 250x120 cm., K: Johan van Heerden, g:a. Johan van Heerden, M.W., Marguerite Weavind.
- nn) Tapisserie F, tapisseriebinding met borselwerk, 4 skeringgarings, 5 dubbelinslaggarings per 1 cm.², linne en sybokhaar, 90x120 cm., 1973, K: Douglas Portway, g:a. Portway, M.W., 1/3 mnr. Liebwitz, Johannesburg, 2/3 mnr. Crossthuarte, Kaapstad.
- oo) Beeldhouttapisserie G, tapisseriebindings met keramiekkrale en fraiings van die skeringverlenging, 4 skeringgarings, 5 (dubbel) inslaggarings per 1 cm.², 300x165 cm., 1973, K: Douglas Portway, g:a. Portway, M.W., Marguerite Weavind, Johannesburg.
- pp) Fook, tapisseriebinding appliekwerk breiwerk Rya en fraiings, linne en sybokhaar, 240x150 cm, 1973, K: Norman Cathrine, g:a. Cathrine, M.W., Goodman-galery, Johannesburg.
- qq) Landskap, tapisseriebinding, 4 skeringgarings, 5 dubbelinslaggarings per 1 cm.², linne en sybokhaar, 335x638 c.m, 1974, K: Ernst de Jong, g:r.o. de Jong, M.W., Opdrag Springs Stadsaal.
- rr) Tarentaal, tapisseriebinding, 4 skeringgarings, 5 dubbelinslaggarings per 1 cm.², linne en sybokhaar, 150x235 cm., 1974, K: Cecily Sash, g:a. Sash, M.W., Gertrude Posel, Johannesburg.
- ss) Nestlê-tapisserie, tapisseriebinding, 4 skeringgarings, 5 dubbelinslaggarings per 1 cm.², linne gouddraad en sybokhaar, 450x270 cm., 1975, K: Cecily Sash, g:r.o. Sash, M.W. Opdrag Nestlêgebou, Randburg.

4.1.3 DIE ATELJEE VAN KRYSTYNA ROMANOWICZ

Krystyna Romanowicz is op 15 Januarie 1941 as Krystyna Dzikowska in Bronowo, Pole gebore. Vanaf 1949 tot 1958 het sy aan die Szkoła Plastycina te Yelenia Góra studeer. In 1959 het sy by die Wyższa Szkoła Sztok Plastycynych te Łódź ingeskryf, maar by die afsterwe van haar moeder en die gevolglike gebrek aan finansiële steun was sy verplig om haar studies te staak en te begin werk.³¹⁾ In 1960 het sy by die Warskouse Universiteit ingeskryf en in 1966 die meestersgraad in Aardrykskunde behaal.³²⁾ Tydens haar studiejare het sy praktiese werk in Rusland, Tsjeggo-Slowakye, Hongarye, Joegoslavië, Oos- en Wes-Duitsland, Finland, Swede en Denemarke gedoen. Sy het gedurende haar kunsstudie onder meer onderrig van die internasionaal bekende ontwerp- en tapisserie-kunstenares Zofia Butrymowicz Drozdowska, ontvang. Drozdowska het reeds aan die Internasionale Tapisserie Biennale in Lausanne, Switserland asook in 1972 aan die Lewende Kunsuitstalling in die Carltonsentrum, Johannesburg deelgeneem.

30. (vervolg van p.77)

- tt) Skulpvorms, tapisseriebinding, 4 skeringgarings, 5 inslaggarings per 1 cm.², getwynde wol en sybokhaar, 120x150 cm., 1975, K: Ernst de Jong, g:r.o. de Jong, Uitstalling Pieter Wenning-galery, Johannesburg, September 1975.
- uu) Voëlverskrikker, tapisseriebinding driedimensioneel, 4 skeringgarings, 5 dubbelinslaggarings per 1 cm.², getwynde wol en sybokhaar, 150x210 cm., 1975, K: Judith Mason, g:a. Mason, M.W., Le Seuer-stigting, Kaapstad.
- vv) Hierdie fragmente, tapisseriebinding driedimensioneel met appliekwerk, 4 skeringgarings, 5 dubbelinslaggarings per 1 cm.², linne en sybokhaar, 270x210 cm., 1975, K: Judith Mason, g:a. Mason, M.W., Marguerite Weavind, Johannesburg.
- ww) Luiperd, tapisseriebinding, 4 skeringgarings, 5 dubbelinslaggarings per 1 cm.², linne en sybokhaar, 240x75 cm., 1975, K: Judith Mason, g:a. Mason, M.W., Marguerite Weavind, Johannesburg.
- xx) Lazarus - neem die doeke weg, tapisseriebinding, 4 skeringgarings, 5 inslaggarings per 1 cm.², linne en sybokhaar, 120x150 cm., 1976, K: Judith Mason, g:a. Mason, M.W., Uitstalling Goodman-galery, Johannesburg, Augustus 1976.
- yy) Voël, tapisseriebinding, 4 skeringgarings, 5 dubbelinslaggarings per 1 cm.², linne en sybokhaar, 110x110 cm., 1976, K: Judith Mason, g:a. Mason, M.W., Uitstalling Goodman-galery, Johannesburg, Augustus 1976.

31. Romanowicz, C., *Onderhoud*, Mei 1976, Johannesburg.

32. "Met twee koffers en R14 in Suid-Afrika"., *Rapport* (Foto Rapport), 9 Mei 1976, vol.6, (nr.24), p.18.

Op 30 April 1966 is Krystyna Dziczkowski met 'n Poolse argitek, Andrzej Romanowicz getroud. In 1968 is tweelingseuns uit die huwelik gebore.

In 1970 het die egpaar na Finland gevlug omdat hulle die val van die Poolse regering gevrees het en op 15 Oktober dieselfde jaar het hulle na Suid-Afrika ge-emigreer. Hul tweelingseuns het elf maande later in Suid-Afrika aangekom.

Gedurende hul eerste verblyfjare in Suid-Afrika het Krystyna Romanowicz as kartograaf by 'n Johannesburgse firma gewerk waar sy die geleentheid gehad het om Engels te bemeester aangesien sy in daardie stadium slegs Pools en Russies magtig was.

Kort na hul aankoms in Suid-Afrika het haar eggenoot 'n vertikale weefraam van 250x300 cm. vir haar gemaak. Sy het begin eksperimenteer met plaaslike grondstowwe wat sy self chemies (Bayer) kleur, spin en weef. Sy maak ruimskoots gebruik van sowel sisal as koperplaat, kara=koelwol en ander wolsoorte en soms klein hoeveelhede sybokhaar vir die inslag en Poolse linne vir alle skerings.³³⁾ Haar werk is sterk en stewig sodat dit met 'n stok uitgeslaan kan word. Die sterk linne=skerings en sisal verseker 'n stewige stuk wat nie uithang nie maar terselfdertyd ook nie die vraag na warmte wat 'n betonmuur stel, volkome bevredig nie.

Vir Krystyna Romanowicz moet 'n wewer in eerste instansie kunstenaar wees en tweedens getrou aan sy tyd skep. Sy ontwerp al haar tapisserieë self en het 'n groot bewondering vir die internasionaal beroemde Poolse weefkunstenaresse Magdalena Abakanowicz, Wojuech Sadleir en haar eertydse dosente Butrymowicz asook die Joegoslaviese Jagoda Buič. Sy neig tot 'n driedimensionele uitdrukkingswyse waarby haar interpretasie van onder meer die Kangogrotte die grense van tradisionele tapisserie=kuns oorskry en die vorm van 'n tekstielobjek begin aanneem. Hoewel sterk beïnvloed deur Magdalena Abakanowicz, staan haar werke nog nie selfstandig in die ruimte soos sagte beeldhouwerke nie, maar is oor die algemeen nog sterk aan die wand en plafon gebonde.

33. *Jacobsz, Salome., "Oorgenoeg wandtapyte maar g'n vertconplekke"., Beeld, (Vroueblad), 7 Mei 1976, vol.2, p.7.*

Haar tegniese virtuositeit stel haar in staat om in hierdie verbeeldingryke driedimensionele skeppinge wat dikwels uit 'n verskeidenheid komponente opgebou is, die integriteit van 'n tegniese bevredigend geïntegreerde geheel te behou.

Haar kartografiese en aardrykskundige belangstelling kom tot uiting in die opvallend geografiese kontoere van haar kleuraanbieding. Hoewel haar tegniese uitdrukkingsvorme sterk in die Skandinawiese Rajatapisseriekuns gegrond is en sy sterk bewustheid ten opsigte van hedendaagse internasionale stylneiginge toon, put sy tematiese materiaal uit die Suid-Afrikaanse landskap. (Afb.81-84).

Sedert die Romanowicz-egpaar se aankoms in Suid-Afrika het sy Mosambiek, Swaziland en Lesotho besoek. Sy beplan om die Victoria-waterval en 'n kremetartboom te besigtig voor haar volgende uitstalling.³⁴⁾

In Julie 1976 het sy 'n uitnodiging van die Switserse Regering ontvang om met die oog op die 1977 Tapisserie biennale in Lausanne 'n werk vir beoordeling aan die keurkomitee te stuur. Die enigste beperking is dat die werk minstens 8 x 8 m. groot moes wees. Dit is die eerste keer dat 'n individuele Suid-Afrikaanse kunstenaarwewer so 'n geleentheid te beurt val.

Krystyna Romanowicz het reeds aan verskeie uitstallings deelgeneem³⁵⁾

34. Ogilve, Germaine., "She weaves wallcarpets at home"., Sunday Times, (Magazine, Mainly for Woman), 5 Januarie 1975, p.8.

35. Februarie-Maart 1974, Tapisserie- en keramiekuitstalling: Krystyna Romanowicz en Illana Slomowitz, Lidchi-kunsgalery,* Januarie 1975, Johannesburgse Wewersgilde, Universiteit Witwatersrand,** Augustus 1976, Lidchi-kunsgalery. 'n Uitstalling wat vir Mei 1976 beplan was, het vanweë die ekonomiese situasie in die land deur die mat geval, omdat die Lidchi-kunsgalery tydelik gesluit was. Die Natalse Suid-Afrikaanse kunsvereniging het Krystyna Romanowicz uitgenooi om in Oktober 1976 deel te neem aan die uitstalling "Fibre and Soft Sculpturing" in Durban.

* Hierdie uitstalling is die eerste en enigste tapisserie-uitstalling in Suid-Afrika tot dusver wat bevredigend beantwoord het m.b.t. beligting en ruimtebeleving aan die eise wat die besondere kunsvorm aan sy omgewing stel. Die uitstalling is in die volgende koerantartikels bekendgestel: Windner, H.E., "Ceramics, weaving team up"., The Star, 1 Maart 1974, p.20; Joubert, J., "Crafty arts"., Sunday Express (Town), 10 Maart 1974, p.1.

** Van Wyk, E., "Knoopkuns", Suid-Afrikaanse Panorama, Junie 1974,

'n Volledige katalogus van werke uit Krystyna Romanowicz se ateljee tot 1976 word in die voetnotas gegee.³⁶⁾

35. (vervolg van p.80)

vol.19, (nr.6), p.28-31. Vgl. hierdie publikasie vir afbeelding van Krystyna Romanowicz se werk; Mackay, G., "'Mediaeval fort' has modern interior"., The Star, (Property Star), 18 Januarie 1975, p.11.

36. Volledige katalogus van werke uit die ateljee van Krystyna Romanowicz tot 1976:

- a) Kangogrotte I, tapisseriebinding, 3 skeringgarings, 3 vyfdubbele inslaggarings per 1 cm.², Shephardtapytwol en Poolse linne, 147x152 cm., gedateer: a.r.o.: 1972, geteken: a.r.o.: Krystyna Romanowicz, r.o.: monogram, (Uitstalling Lidchi-kunsgalery, Augustus 1976).*
- b) Kangogrotte II, (Afb.81), tapisseriebinding, hekelwerk en fraiings, 3 skeringgarings, 8 inslaggarings per 1 cm.², Shephardtapytwol en sisal op Poolse linne, 140x150 cm., geteken a.r.o.: Krystyna Romanowicz, r.o.: monogram, gedateer 1972, (Vergunning Lidchi-kunsgalery).
- c) Kangogrotte III, tapisseriebinding, 3 skeringgarings, 12 inslaggarings per 1 cm.², Shephardtapytwol op Poolse linne, 150x150 cm., geteken: a.r.o.: Krystyna Romanowicz, gedateer a.r.o.: 1974, r.o.: monogram.
- d) Kangogrotte IV, tekstuurweef, 3 skeringgarings, 3 vyfdubbele inslaggarings per 1 cm.², wol en sybokhaar op linne, 150x200 cm., geteken: a.r.o.: monogram, gedateer 1973, eienaar: mnr. Ilane Słomowitz, Hydepark.
- e) Kangogrotte V, driedimensionele tekstielobjek aan dak gebonde, 1 skeringgaring, 2 inslaggarings per 1 cm.², sisal, sybokhaar getwynde en ongespinde merinowol, 220x0,90x3,25 cm., 1975, (Vergunning Lidchi-kunsgalery).
- f) Tsitsikamawoud I, verskeidenheid tegnieke met fraiings, 3 skeringgarings op 1 cm.², sisal en wol op linne, 270x150 cm., geteken: a.r.o.: Krystyna Romanowicz, gedateer 1974, eienaar: mnr. Pieter Huskin, Umtata.
- g) Tsitsikamawoud II, verskeidenheid tegnieke, 3 skeringgarings, 15 inslaggarings op 1 cm.², handgekleurde ongespinde merino, handgekleurde sisal, Shephardtapytwol op Poolse linne, 150x150 cm., geteken: a.r.o.: Krystyna Romanowicz, gedateer 1974, (Uitstalling Lidchi-kunsgalery, Augustus 1976).
- h) Tsitsikamawoud III, sagte beeldhouwerk aan dak gebonde met fraiings, 1 skeringgaring, 1,5 inslaggaring op 1 cm.², geborselde sisal, wol en sybokhaar, 260x100x100 cm., ongeteken, ongedateer, (Uitstalling Lidchi-kunsgalery, Augustus 1976).
- i) Boom in rooi en geel, tapisseriebinding, 3 skeringgarings, 10 inslaggarings op 1 cm.², wol en sisal op linne, 150x150 cm., geteken a.r.o.: Krystyna Romanowicz, gedateer 1974, eienaar: mev.

* Bruwer, Johan., "In die Lidchi-kunssaal - Kuns om in te woon"., Beeld, 6 Augustus 1976, vol.2, p.11.

36. (vervolg van p. 81)

Jill Meyersohn, Dunkeld, Johannesburg.

- j) Groot boom, tapisseriebinding, 3 skeringgarings, 2 vyfdubbele inslaggarings per 1 cm.², Shephardwol en sisal op linne, 124x154 cm., geteken: a.r.o: Krystyna Romanowicz, r.o: monogram, gedateer 1974, (Uitstalling Lidchi-kunsgalery, Augustus 1976).
- k) Jakarandas, tapisseriebinding, 3 skeringgarings, 2 vyfdubbele inslaggarings op 1 cm.², sybokhaar en Shephardtapytwol op linne, 125x150 cm., geteken: Krystyna Romanowicz, gedateer 1974, eienars: mev. Jill Meyersohn, Dunkeld, Johannesburg.
- l) Blomme I, tapisseriebinding, 3 skeringgarings, 10 inslaggarings op 1 cm.², Shephardtapytwol op linne, 100x50 cm., gedateer 1973, (Uitstalling Lidchi-kunsgalery, 1976).
- m) Blomme II, tapisseriebinding, 3 skeringgarings, 12 inslaggarings per 1 cm.², Shephardtapytwol en sybokhaar op linne, 100x150 cm., gedateer 1973, eienares: mev. Alina Piskorek, Berareo, Johannesburg.
- n) Blomme III, tapisseriebinding, 3 skeringgarings, 10 inslaggarings per 1 cm.², 75x75 cm., geteken: a.r.o: K: Romanowicz, gedateer 1973, eienares: mev. Polina Cardlewood.
- o) Swart orgidee, Rya-tegniek en tapisseriebinding, 3 skeringgarings, 10 inslaggarings per 1 cm.², Shephardtapytwol op Poolse linne, 140x140 cm., geteken: a.r.o: K: Romanowicz, gedateer 1973, eienaar: Adam Snopek, Randburg.
- p) Sonsondergang in die Karoo, verskeidenheid tegnieke, 3 skeringgarings, 2 vyfdubbele inslaggarings per 1 cm.², Shephardtapytwol op linne, 150x100 cm., geteken: a.r.o: K: Romanowicz, gedateer: a.r.o: 1973, eienares: mev. Marek Celinski, Mayfair-Wes, Johannesburg.
- q) Natuur, Rya-tegniek, 2 skeringgarings, 10 inslaggarings per 1 cm.², Shephardtapytwol op linne, 100x150 cm., geteken: a.r.o: Krystyna Romanowicz, gedateer: a.r.o: 1972, eienares: mev. S. Trojanowski, Germiston.
- r) Saturn, dubbele Sumategniek, 3 skeringgarings, 10 inslaggarings op 1 cm.², karakoelwol en sybokhaar, 150x150 cm., geteken: a.r.o: K: Romanowicz, gedateer 1974, eienaar: Adam Noel, Swakopmund.
- s) Polonez, verskeidenheid tegnieke, 3 skeringgarings, 10 inslaggarings op 1 cm.², Shephardtapytwol en sybokhaar op linne, 200x135 cm., geteken: a.r.o: K: Romanowicz en r.o: monogram, gedateer: a.r.o: 1975, eienaar: mnr. Abrey Snider, Oaklands, Johannesburg.
- t) Vlerke, tapisseriebinding, 3 skeringgarings, 10 inslaggarings op 1 cm.², sybokhaarlonte, merinolonte en Shephardtapytwol op linne, 148x76 cm., K: Jerry Pietrzau, geteken: a.r.o: Krystyna Romanowicz, r.o: monogram, gedateer: a.r.o: 1974, eienares: Krystyna Romanowicz.
- u) Genesis, (Afb. 83 en 84), Koptiese lusse, macramé en tapisseriebinding, 2 dubbele skeringgarings op 1 cm.², sisal, koperdraad, bronsplaat, 1975, (Uitstalling Lidchi-kunsgalery, Johannesburg, Augustus 1976).
- v) Goplana, (Afb. 82), tapisseriebinding, 3 dubbelskeringgarings, +10 inslaggarings per 1 cm.², merinowol, sybokhaar en sisal, 150x300 cm., geteken: r.o: monogram, 1975, (Uitstalling Lidchi-kunsgalery,

(vervolg van p.82)

Johannesburg, Augustus 1976).

- w) Nucleus, tapisseriebinding, 3 skeringgarings, 15 inslaggarings op 1 cm.², sybokhaar, sisal, koperdraad en bronsplaat op linne, 150x150 cm., geteken: a.r.o: K: Romanowicz, r.o: monogram, gedateer a.r.o: 1975, (Uitstalling Lidchi-kunsgalery, Johannesburg, Augustus 1976).
- x) "Torn of plenty", driedimensionele tapisserie, 1 dubbelskeringgarings, 2 inslaggarings per 1 cm.², bronsplaat, sisal en ongespinde wol op linne, 160x180 cm., 1975, (Uitstalling Lidchi-kunsgalery, Johannesburg, Augustus 1976).
- y) Seekat, tapisseriebinding en macramé, 1 skeringgarings, 10 inslaggarings op 1 cm.², sisal, sybokhaar en wol, 150x300 cm., 1975, (Uitstalling Lidchi-kunsgalery, Johannesburg, Augustus 1976).
- z) Maan, tapisseriebinding en hekelwerk, 3 skeringgarings, 10 inslaggarings per 1 cm.², Shephardtapytwol en wollont op linne, 150x150 cm., geteken: r.o: monogram, 1975, (Uitstalling Lidchi-kunsgalery, Johannesburg, Augustus 1976).

4.1.4 MAZANA RUG, LINE D. (PTY) LTD.

Posbus 120
BOSBOKRAND
Lebowa Tuisland
Tel: 43

TZANEEN

BOSBOKRAND

KRUGERWILDTUIN

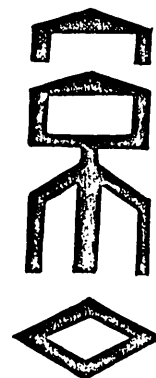
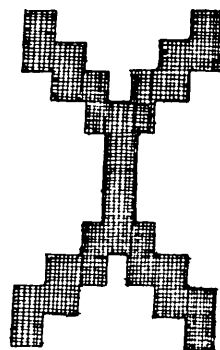
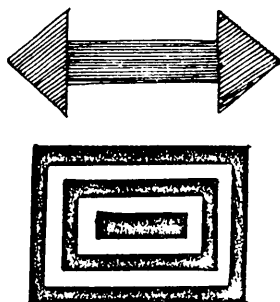
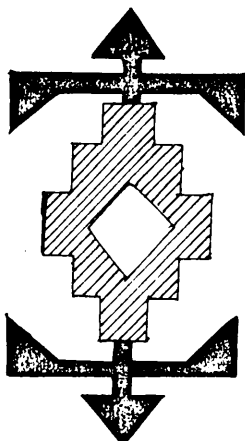
JOHANNESBURG

Besturende Direkteur: Frank Daniel
EKONOMIESE ONTWIKKELINGSKORPORASIE VAN
SUID-AFRIKA BPK.

Fabrieksbestuurder en ontwerper: Mev. Tinkie Botha

Wewers: Shangaanvroue

GEOMETRIESE MOTIEWE:

HISTORIESE AGTERGROND VAN MAZANA RUG, LINE D. (PTY) LTD

In 1963 het die Duits-gebore Frank Daniel deur Afrika geryloop en hom uiteindelik in Suid-Afrika gevestig.

Terwyl hy aan 'n toermaatskappy verbonde was, het hy dikwels hierdie vraag van toeriste gehoor: "Waar kry 'n mens iets wat tipies Suid-Afrikaans is?"³⁷⁾

Die hedendaagse neiging tot egte natuurlike produkte het hom laat besluit om 'n tapytwewery te begin wat eg-Suid-Afrikaanse produkte sou lewer. Met behulp van die Ekonomiese Ontwikkelingskorporasie van Suid-Afrika (Bpk.) is die werkwinkel wat benewens geweefde artikels ook houtkerfwerk vervaardig op Bosbokrand in Oos-Transvaal in die Lebowa-tuisland opgerig.

WAARDERING

Mnr. Gerhard Höhn, wat deur mnr. Daniel as bestuurder-ontwerper aangesel is kom uit Duitsland waar hy tekstielontwerper was. Mnr. Höhn gebruik hoofsaaklik inheemse geometriese motiewe.³⁸⁾ Sy Shangaanwewers toon volgens hom 'n gebrekkige kunsagtergrond en daarom maak hy hoofsaaklik van motiewe uit Ndebele-muurskilderings, Zoeloekralewerk en voorwerpe uit Wes- en Sentraal-Afrika gebruik. (Afb.85-87) Hierdie geometriese motiewe word buitensporig vergroot en van alle detail gestroop om 'n dinamiese, kragtige weergawe in tapyte van tot 4 x 6 m. te verkry. Motiewe en kleurkombinasies word by die Westerse smaak aangepas. Muurbehangsels van klein afmetings is oppervlakkige reproduksies van Afrikamotiewe. Gerhard Höhn het die wewery verlaat en in Januarie 1976 'n privaat onderneming op Witrivier begin.³⁹⁾ Mev. Tinkie Botha⁴⁰⁾ beklee tans hierdie pos.

GRONDSTOWWE

'n Lywige garing word gespin uit karakoelwol wat nie geeraard of gekam is nie en op 'n vlasskering uit Beiere wat op 'n vertikale handweefraam opgestel is, geweef.

37. Sonnekus, K., "From Kraal to gallery", *Bantu*, Mei 1973, vol.XX, (nr.5), p.16.

38. "Vir die kieskeuriges", *Hoofstad*, 17 November 1972, vol.5, (nr.197), p.17.

39. Vide. p.318.

40. Vide. p.54.

Terwyl gemiddeld 3,5 kg. karakoelwol per m.² vir handgeweefde matte met 'n fyngespinde garing gebruik word, word hier tot 14 kg. per m.² gebruik.⁴¹⁾

Die tapyte is gevolglik baie swaar en die growwe tekstuur verleen 'n sterk handgemaakte voorkoms daaraan. (Afb.88-90) Tog word baie aan kwaliteit ingeboet deur die gebruik van oortwynde ongekamde karakoelwol wat op sig self 'n bros vesel is en geneig is om in hierdie verwerking gou plat te trap, voos te loop en veral moeilik is om skoon te hou.

Tot betreklik onlangs was die enigste toevoeging tot die natuurlike kleurskakerings gebleikte bruin karakoelwol, wat goudkleurig is.⁴²⁾ Sedert die sentrum groot tapisserieë begin vervaardig het, is 'n klein hoeveelheid pastelagtige tinte tot hierdie kleurkaart toegevoeg.⁴³⁾

Wewerkunstenaars van tapisserieë geniet groot uitingsvryheid. Die egtheid van die weergawes is opvallend. Die tapisserieë beeld dikwels genretonele met vegtende figuurtjies en diere teen 'n ligte agtergrond uit. Die uitbeelding van menslike figure en diere is geneig om 'n verband met rotstekeninge te weerspieël veral met betrekking tot die komposisie van losstaande motiewe wat 'n swak eenheid vorm. 'n Algemene gebrek aan kennis van tekstielontwerp is opvallend. Ontwerpgehalte is betreklik laag. (Afb.91-93)

'n Nuwe verwikkeling het ontstaan as gevolg van die samewerking met Hannes Harrs. Harrs is in Duitsland gebore en woon sedert 1950 in Suid-Afrika waar hy sy studies aan die Johannesburgse Kunsskool voltooi het. Gedurende die einde van 1975 en vroeg in 1976 is uitstallings van vyf en twintig van sy tapisserie-ontwerpe, geweef deur Mazana Rug, in die Kraalgalerye dwarsdeur die Republiek uitgestal.⁴⁴⁾ (Afb.94 en 95) Elkeen van sy ontwerpe is herhaalbaar tot vyf.⁴⁵⁾

41. "Vir die kieskeuriges"., *Hoofstad*, 17 November 1972, vol.5, (nr.197), p.17.

42. Höhn, G., *Onderhoud*, Augustus 1974, Bosbokrand.

43. *Onderhoud.*, *Bestuurder Sandton-Kraalgalery*, Julie 1975.

44. Schmidt, Leonie., "Elke stuk genommer", *Kunskalender, Die Transvaler*, (Ritsgids), 23 Januarie 1976, p.4; Hierdie uitstalling was gewaardeer vir R22 000 en stukke word teen R450 tot R2 600 aangebied.

45. Slabber, Coenie., "Rondom die wêreld van kuns en lettere", *Rapport*, 7 Desember 1975, vol.6, (nr.2), p.18.

Die kunsmatigheid van vooropgesette kunstenaarsontwerpe het skeiding tussen kunstenaar en uitvoerende handwerker tot gevolg wat spontane artistieke kreatiwiteit sterk belemmer. Prototipes vir Hannes Harrs ontwerpe kan in Afrika-beeldhoukuns gevind word. Die swaar kubus-motiewe werk ongunstig in op die mobiele swewende karakter van die tapisseriemedium. Hannes Harrs se oormatige belangstelling in die inheemse Afrika-motief het tot gevolg dat sy ontwerpe nie die moontlikhede van die weefgetou ten volle benut nie.

WAARDERING

Gerigtheid op die toeristemark is geneig om 'n curiositeitsbeleding van die inheemse motief mee te bring. Dit is 'n ernstige aantasting van die dieperliggende waardigheid van motiewe en het oppervlakkige kunsskepping tot gevolg. Hierdie neiging is veral pynlik in miniatuur tapisserieë⁴⁶⁾ wat dikwels op Wes-Afrikaanse maskers gegrond is. Dit wil voorkom asof Europese immigrante as gevolg van 'n insiglose, oppervlakkige meelewing 'n maklike prooi vir hierdie gevaar is.

Dié tekortkoming doen geen afbreuk aan die gewildheid van hierdie produkte op die Amerikaanse mark wat vanuit 'n winkel in New York bedien word nie. Die sterk handgemaakte voorkoms verseker egter 'n wye aanhang.⁴⁷⁾

-
46. *Onsuiwerheid in die tekstielterminologie in Suid-Afrika maak dit moeilik om uitsluitel oor sekere benaminge te verkry. Tapisserie=kuns is uiteraard 'n monumentale kunsvorm wat met groot afmetings geassosieer word. Vir werke wat in die tapisserietegniek gewee is, maar klein afmetings het, bestaan daar nog nie 'n erkende term nie. Ter onderskeiding noem ons hierdie werke miniatuurtapisserieë.*
47. *Kleinhandeldistribusiepunte in Suid-Afrika: Kraalgalerye in Sunny-side, Pretoria, Johannesburg, Sandton en Kaapstad.*

4.1.5 HISTORIESE AGTERGROND VAN DIE IPOPEG WEEFSENTRA

"Ipopeng" is 'n Suid-Sothowoord wat beteken: "doen dit vir jouself". Ipopeng is die oorkoepelende organisasie waaronder drie Transvaalse sendingweefsentra van die Rooms Katolieke kerk ressorteer naamlik die Olifantsriviersendingstasie werkwinkel, die Vukuzenzele werkwinkel en die Mapusha werkwinkel.

Die inisiatief vir die stigting van hierdie weefsentra het oorspronklik uitgegaan van eerwaarde Charles Kuppelweiser uit Italië wat sedert 1961 in Suid-Afrika woon.⁴⁸⁾ Hy vertel dat hy teruggedink het aan sy kinderjare in Suid-Tirol. In hierdie herinneringe het hy onthou hoe sy moeder saans gesit en spin en weef het, en die gedagte het by hom ontstaan om aan die groot getal swart vroue wat alleen tuis bly terwyl hul mans trekarbeid verrig, 'n nering te bied wat aan hulle 'n inkomste sal gee. Soos eerwaarde Kuppelweiser dit stel: "Die primêre gedagte is om hulle op te voed en hulle werksgeleenthede aan te bied. Daar is soveel talent onder die mense dat ons dit verder moëns ontwikkel."⁴⁹⁾

Twee ander sendelinge, eerwaarde Anthony Graf van die sendingstasie te Acornhoek en eerwaarde Joseph Knapp van die Burgersfort-sendingstasie, albei van dieselfde tuisdorp in Italië as vader Charles, het onderskeidelik in 1962 en 1968 na Suid-Afrika geëmigreer. Vaders Graf en Knapp het net so sterk gevoel om die swart volke op te hef en het eweneens by die onderneming betrokke geraak.

WERKSAAMHEDE

Aanvanklik het hierdie wewerye net wol geeraard en gespin maar mettertyd is die bedrywighede uitgebrei en het die sentra ook met weefwerk begin.

Benewens hierdie aktiwiteite, is gepoog om die algemene lewensstandaard te verhoog en is kursusse in die volgende rigtings aangebied: bouwerk, tuinwerk, naaldwerk, huishoudkunde, higiëne en 'n lees- en skryfkursus

48. "Weefwerk in die Stad te koop aangebied"., Oggendblad, (vir die vrou), 27 Junie 1975, vol.3, (nr.819), p.12.

49. Ibid.

vir die ongeletterdes.

Suster Cassian Theiss⁵⁰⁾ wat vroeër aan die "St. Joseph's Weaving School" by die Marianhill-klooster in Natal verbonde was en vandaar 'n wye invloed in verskillende weefkringe uitgestraal het, is na Burgersfort oorgeplaas. Sedert 1972 het sy daar 'n een- tot twee-jaarlange spin- en weefkursus aangebied.

Die drie weefsentra het 'n totale werkerstal van sowat tweehonderd vroue wat vrylik uit die omgewing gewerf word.

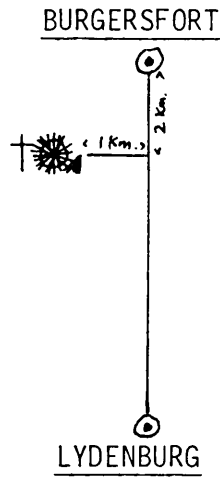
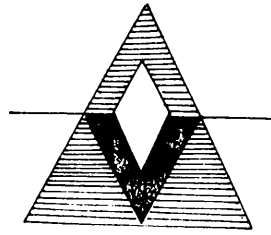
Die weefsentrums wat onafhanklik van die kerk funksioneer, kan later as die Lebowa en Gazankulu tuislande onafhanklik word, deur 'n private persoon of instelling oorgeneem word.⁵¹⁾

50. Vide. 4.1.5.1, p.91 en 6.4, p.149.

51. Kuppelweiser, C., Onderhoud, Pretoria, Junie 1975.

4.1.5.1 VUKUZENZELE-WERKWINKEL

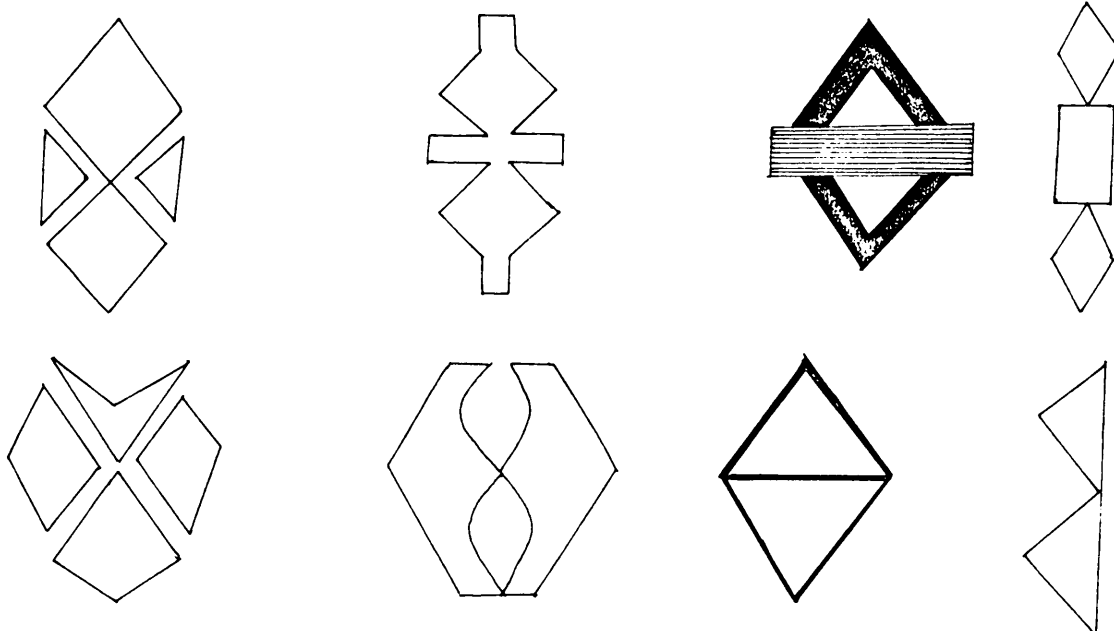
Posbus 51
BURGERSFORT
Transvaal
Tel: 47

ONDERNEMING VAN IPOPENG:

Bestuurder: Eerw. Joseph Knapp
Weefdosen: Suster Cassian Theiss
Wewers: Bapedi- en Zoeloevroue

GEOMETRIESE MOTIEWE

HISTORIESE AGTERGROND VAN VUKUZENZELE WERKWINKEL

Suster Cassian Theiss is op 9 Maart 1930 in Suid-Tirol, Italië gebore.⁵²⁾ Sy het tekstielontwerp aan die Kölner Werkshule (Hochshule für Kunst und Entwurf) onder professor W. Tenwen en mevrou G. Koenig studeer. Suster Cassian het weefsentra in Switserland en Duitsland besoek.⁵³⁾ In 1966 het sy as weefdosenent by die "St Francis College"⁵⁴⁾ te Marianhill oorgeneem en in 1972 het sy na Burgersfort gekom.

Haar invloed strek oor 'n wye gebied in Natal en Transvaal. Die weefdosenent by Lotenibergwerwers⁵⁵⁾ is 'n oudstudent van haar. Die ooreenkoms tussen die tapytweefkuns van Olifantsriviersendingstasie en Lotenibergwerwers is opvallend. (Afb.111,112,166 en 167)

Kort na suster Cassian Theiss se aankoms op Burgersfort in Maart 1972 het produksie by die werkwinkel en afsonderlike opleidingskool 'n aanvang geneem.

Die tapisseriekuns van Vukuzenzele het invloed ondergaan onder die twee weefsters, Patience Mgogoolo 'n vroeëre instruktrise by die "St Francis College" en Margaret Mkungo wat suster Cassian Theiss sedert 1975 op haar jaarlikse besoeke aan die "St Francis College" vergesel. Onderweg doen hulle altyd by die E.L.K. Kuns- en Kunshandwerksentrum op Rorkesdrift aan.⁵⁶⁾

Kenmerkende styleienskappe van Rorkesdrift wat hulle meegebring het na Burgersfort het veral betrekking op die agtergrondinkleding in klein gebroke vlakke deur hoenderspoorkeperbinding. Die kleurgebruik het sedertdien helderbont geword. Gekompliseerde komposisies vorm sedert hierdie sterk beïnvloeding beter geïntegreerde eenhede as wat voorheen by die Vukuzenzelewerkwinkel die geval was.

Die voor- en agtergrond word eweneens beter geïntegreer en hierdeur beweeg Vukuzenzele nader aan tradisionele tekstielontwerp. Deur die wyer gebruik van vloeiende lyne in natuurvorme en menslike figure be-

52. Theiss, C., *Brief aan M.C. van der Walt, 30 September 1975.*

53. Theiss, C., *Onderhoud, 6 Oktober 1976, Burgersfort.*

54. *Vide. 6.4, p. 149.*

55. *Vide. 6.6, p. 157.*

56. *Vide. 6.1, p. 117.*

weeg die sentrum weg van bonkige statiese vorms wat tradisioneel van Zoeloe en Bapedikunsuitdrukking is. Die bekende hut-berg-tafereel word nie geweef nie.

GRONDSTOWWE

Handgespinde karakoelwol en sybokhaar word op katoenskerings geweef. Die hoeveelheid skeringdrade wissel van 2 - 8 per 10 cm. Wol is met die hand chemies gekleur of in natuurlike skakerings en motbestand.⁵⁷⁾ Daar word gekonsentreer op die produksie van tapisserieë en gordynstof. Geometriese motiewe word op gordynstof geweef. 30 m.² is die gemiddelde maandelikse produksie. (Afb.96)

Werk by hierdie werkwinkel is nog in die eksperimentele stadium. Studente begin deur in die buitelug op takke vrye weefwerk te doen. (Afb. 97) 'n Grondvorm vir hierdie werk word gevind in Dorian Zachai se "Hond" van 1962. (Afb.373) Op die stoep hang 'n skering uit die dakbalke met klippies onderaan. Hierdeur weef die beginners droë gras en veldblomme asook oorskietwol. (Afb.98) Suster Cassian Theiss vind hierdeur 'n noue aansluiting met die tradisionele biesieslaapmat asook hedendaagse Amerikaanse eksperimentele tegnieke van onder meer Thelma Becherer.⁵⁹⁾

Figuratiewe tapisserie-onderwerpe wissel van Bybelse taferele tot verhale uit die volksgeskiedenis, mitologie en genretonele. In die tapisserieë kan drie groepe volgens onderwerp onderskei word.

1. BYBELSE TAFERELE ONTWERP DEUR SUSTER CASSIAN THEISS

In die uitbeelding van die meeste werke in hierdie groep is die ongelykheid tussen ontwerp-gesofistikeerdheid en die naïewe interpretasie en gebrekkige weefvaardigheid van die wewers opvallend.

57. Mgogoolo, P., *Onderhoud*, 6 Oktober 1975, Burgersfort.

58. Dorian Zachai is in 1932 in Amerika gebore en is vandag een van Amerika se vooraanstaande wewers. Vgl. Larsen, J.L., *Beyond craft*, p.51.

59. Thelma Becherer is in 1916 in Amerika gebore en is vandag een van Amerika se vooraanstaande weefsters. Vgl. Larsen, J.L., *Beyond craft the art fabric*, p.112.

In die tapisserie "Gebed" (Afb.99) stem die syaansig en grasia van lyn in die figuur sterk ooreen met figuurstudies van Hillmondwewers⁶⁰⁾ wat eweneens deur 'n vrou van Europese afkoms ontwerp is. (Afb.258) 'n Onegtheid is in die ietwat geforseerde pogings tot Afrikanisering te bespeur. Teenoor die ongemak en styfheid van die stoïsyns onbeweeglike figure wat deur inheemse Afrikane ontwerp is, staan die losmaking van figure uit die agtergrond duidelik uit. Deur middel van geboë lyne verkry ledemate en kleding vryheid en beweeglikheid. Hierdie stylkenmerk is oor die algemeen bekend in sentra wat sterk Westerse invloed ondergaan het. Suster Cassian Theiss is eweneens geneig om haar eie ontwerpe deur studente te laat weef.

Hierdie verskil tussen uitdrukkingsvorme van Westerse en inheemse swart Afrikane berus op 'n verskeidenheid faktore. Verskeie kunshistorici het opmerkings in die verband gemaak. Underwood beskryf abstraksie in negerbeeldhoukuns as "prelogiese vorm".⁶¹⁾ Levy-Bruhl beklemtoon die nie-logiese aard van primitiewe denke.⁶²⁾

Hubert en Mauss interpreteer Underwood volgens die hedendaagse Westerse skuldgevoel as sou die uitspraak 'n aantasting van die neger se menswaardigheid wees. Hulle meen dat 'n neger se denke normaal funksioneer wanneer hy iets skep. Westermann praat van die "plofbare denke".⁶³⁾ Westermann en Underwood se teorieë hou verband met mekaar. Hierdie teorieë wat hoofsaaklik dui op 'n emosionele skeppingskrag is sinvolle insoverre primitiewe kunstuitdrukkinge sonder voorafsketse vir die eerste keer 'n visuele beeld aanneem namate die kunstenaar werk soos wat dit ook tradisioneel die gebruik was. Die kunswerk word dus gedurende die uitvoering primêr deur die tegniese moontlikhede en beperkinge van die medium bepaal en nie soos by Westerlinge by wie die vooringenome idee en voorbereidende sketse tradisioneel oorheersend is nie.

60. Vide. 9.2, p. 237.

61. Underwood, Leon., *Figures in Wood*, p.19. Vgl. ook *Bronzes of West Africa* deur dieselfde skrywer, Voorwoord, p.v.

62. Levy-Bruhl, Lucien., vertaling: Clare, L.A., *Primitive mentality*, p.35-37.

63. Westermann, Diedrich, *The African Today*, p.39-40.

In die opsig, naamlik dat die tegniese moontlikhede van die grondstof 'n rigsnoer vir die ontwerp is en nie andersom nie, is die tegniese gehalte van primitiewe kuns oor die algemeen natuurliker as die van 'n groot deel Westerse kuns.

Hierdie teorie kan egter nie in alle opsigte deurgevoer word nie. Die ikonografiese betekenisinhoud van die fetisjmaskers en totems van Wes- en Sentraal-Afrika moet waardeur word as die uitdrukking van die humaniteit van daardie besondere kultuurgemeenskappe.

Die bewering in Battiss, Franz Grossard en Junod se publikasie⁶⁴⁾ dat die negerbeeldhouer homself nie soos die Westerling tot die naturalistiese kopiëring van die natuur beperk nie, maar vrylik met die natuurlike gelaatstrekke ontwerp, is slegs aanvaarbaar vanuit 'n Westerse oogpunt.

Hierdie uitdrukkingswyse is in werklikheid geen vryheid nie maar 'n gebondenheid in andersgerigte norme. Die kunsuitdrukking van die Suid-Afrikaanse swart wewer, toon inderwaarheid groter gebondenheid in sy kubistiesgegronde norme as wat die meer labiele Westerling in die toepassing van sy norme wat gegrond is in die kopiëring van die natuur weerspieël.

In hierdie kulturele gerigtheid speel nie slegs die tegniese moontlikhede en beperkings van die medium nie (in hierdie geval die weefgetou) maar ook die tradisionele ontwerp-kuns van die besondere gemeenskap 'n bepalende rol. Hierdie twee faktore dra onder die Suid-Afrikaanse swart wewer by tot die weef van staties geometriese motiewe en figure. Onder die sterk invloed van suster Cassian Theiss en die vroeë Europese kerkkuns waaraan wewers by sendingstasies blootgestel is, beweeg die Vukuzenzele weefsentrum weg van statiese strakheid wat deur middel van die reguit liniêre benadering van tradisionele Afrikakuns bereik word, na 'n styl van bewegingsvryheid deur middel van 'n geboë liniêre benadering. Hierdie "nuwe" figuratiewe styl word redelik algemeen

64. Battiss, W., e.a., *The art of Africa*, p.27.

onder swart Suid-Afrikaanse wewers van veral sendingskole opgemerk. (Afb.102)

2. BYBELSE TAFERELE ONTWERP DEUR DIE WEWERS (AFB.100-105)

Die Rooms Katolieke invloed kom sterk na vore in tapisserieë met motiewe waarvan die prototipes na die vroeë Bisantynse kerk-kunste teruggevoer kan word.

'n Insiggewende integrasie van simboliese motiewe word in die "Madonna", (Afb.100) "Dawid bespeel die harp vir Saul" (Afb.101) en "Eliëser se ontmoeting met Rebekka", (Afb.104) waargeneem. In kombinasie met attribute van kerkheiliges, stralekrans, donker baarde, los beweeglike heupklede, kamele en Dawid se harp kom tradisioneel animistiese geometriese motiewe op kleding en hutte in tapisserieë voor. Stylkenmerke toon 'n ooreenkoms met die houtkerfpanele van Frans Hodi in die Rooms Katolieke kerk op Qumbu. (Afb.364) Hy is tapyt- en tapisserie-ontwerper by Hillmondwewers⁶⁵⁾ en het 'n sodanige invloed erken wat hy by "St Francis College"⁶⁶⁾ ondergaan het. Suster Cassian was voorheen aan die "St Francis College" verbonde. Egiptiese kindertapisserieë van Bybelse onderwerpe, dra dieselfde eienskappe.⁶⁷⁾ By hulle is dit egter geen vreemde verskynsels nie maar deel van hul eie kultuurerfenis, veral wat die kleding betref.

"Dawid bespeel die harp vir Saul" (Afb.101) is 'n sprekende voorbeeld van die gekrenkte selfvertroue van die wewer. Die onegte nabootsing spreek van 'n onnatuurlike verwestering. 'n Vooropgesette idee word op die weefgetou afgedwing. Die rigting van die harpsnare werk gewelddadig in op die natuurlike gang van die skering. Die werk oortuig nie. Beweeglike los kleding is opvallend in "Die Heilige Stefanus". In "Die poorte van die Hemel" word die heilige Christophorus met die Christuskind op sy arm uitgebeeld. Die aggressiwiteit wat uit die oë van Christophorus en die Kind spreek, val vreemd op teen die fyn geraffineerde

65. *Vide.* 9.2, p. 237.

66. *Vide.* 6.4, p. 149.

67. Forman, W. en B., *Tapisseries de la jeune Egypte*, Afb.1.

detail in die lower. Soortgelyke aggressiewe gesigsuitdrukkinge word ook in koptiese stowwe en Egiptiese kindertapisserieë geopenbaar.⁶⁸⁾(Afb.303 en 367) Dit kan hoofsaaklik toegeskryf word aan die tegniese onbeholpenheid van die wewer, en die kulturele onversoenbaarheid van die sosiale situasie. Dit moet in gedagte gehou word dat koptiese stowwe eweneens aan 'n vroeë Christelike sendingskool in die heidense Egiptiese gemeenskap van destyds, gewef is.

In "Die goeie Herder" (Afb.105) kom die integrasie van figuratiewe style gegrond in vroeë Europese kerkkunste en animistiese geometriese motiewe gemaklik voor. Hierdie naïewe tapisserie val eerlik en aangenaam op. "Die Madonna" (Afb.100) beeld die heilige maagd Maria uit met die Christuskind in haar regterarm. Sy word voorgestel as die seënbringende wat op die troon sit. In die vroeg Christelike en Romaanse kuns kom hierdie tipe madonnavorstelling algemeen voor. 'n Kenmerk van hierdie vroeë madonnavorstelling is die erns en strengheid van uitdrukking en houding wat tot aan die begin van die Gotiek gehandhaaf is en nou ook opvallend is in hierdie uitbeelding.⁶⁹⁾

3. UITBEELDING VAN GENRETOELE, DIE VOLKSGESKIEDENIS EN -MITOLOGIE

Die weefstyl van hierdie tapisserieë val oor die algemeen gemakliker en natuurliker op as Bybelse taferele.

"Boskat" (Afb.106) vertel die naïewe verhaal van 'n wilde kat wat kos van 'n skilpad vra. Die invloed van die Evangeliese Lutherse Kerk Kuns- en Kunshandwerksentrum van Rorkesdrift is opvallend in hierdie werk. Die agtergrondinkleding in klein gebroke vlakke met behulp van hoenderspoorkeperbinding is onmiskenbaar op die lees van Rorkesdrift-tapisserieëkuns geskoei.

68. Kybalová, Ludmila., Die alten Weber am Nil, Koptische Stoffe, p.15-21.

69. 'n Soortgelyke Romaanse kwaliteit in die komposisie kan eweneens in Afb.360 en 364 opgemerk word. Vgl. Esmé Berman se opmerkings in die verband: Art and artists of South Africa, p.192.

WAARDERING

Die wisselvallige gehalte van tapisserieë uit die Vukuzenzelewerkwinkel is opvallend. Dit kan hoofsaaklik toegeskryf word aan die sterk maar onverwerkte wisselwerking tussen die kultuurbesit van die Suid-Tirools gebore suster Cassian en haar leerlinge, gebore en getoë in die bodem van Afrika, wat hier in die Christelike geloof byeengebring is.

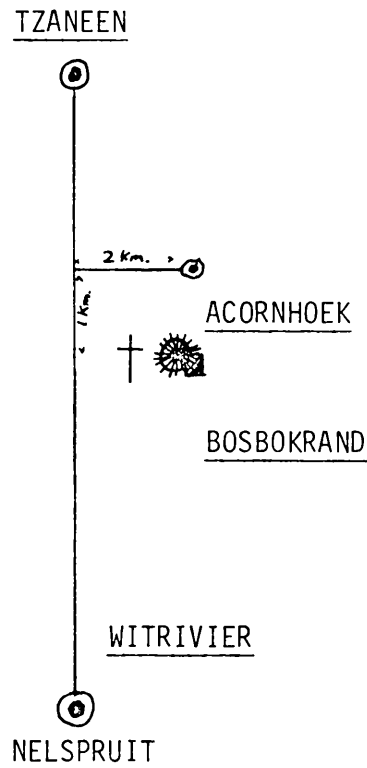
Vreemdsoortige, onversoenbare motiewe en styleienskappe kom in verwarde en onverwerkte kombinasies voor. Die weergawes van Bybelse taferele in 'n omgewing van Afrikagebonde genretonele herinner sterk aan soortgelyke Bybelse weergawes uit die sewentiende eeuse Nederlandse en Italiaanse kunsgeskiedenis. Kultuurhistories is hierdie tapisserieë insiggewend maar esteties verkeer die verskillende gewortelde styleienskappe nog in 'n redelike onverwerkte en onversoenbare situasie. Die weergawes van vreemdsoortige motiewe en styleienskappe dui op 'n oppervlakkige meelewing van Joodse waardes en gewoontes en as gevolg hiervan is die egtheidsgehalte en kunswaardigheid van 'n groot gedeelte Bybelse taferele onoortuigend. 'n Joodse Moeder Maria in die omgewing van Vendahutte bly ongeloofwaardig.

Die werk van Vukuzenzele werkwinkel word hoofsaaklik in Suid-Afrika bemark.⁷⁰⁾

70. Kleinhandeldistribusiepunte: Devcraft, Johannesburg, Klaus Wasserthal, Pretoria; Uitstallings: St. Francis College, Marianhill, Januarie 1974, (3de prys uit 28 inskrywings), Barclayplein, Pretoria, Junie 1975, Wewersgilde, Johannesburg, September 1975, Duitse Klub, Johannesburg, November, 1975.

4.1.5.2 MAPUSHA-WERKWINKEL

Posbus 35
 ACORNHOEK
 1360
 Tel: 2002

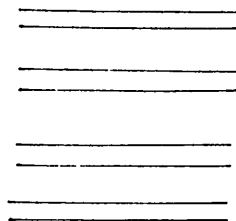
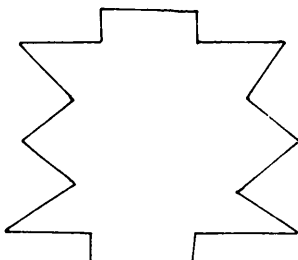

Die sendingstasie is geleë tussen twee distrikte van die Lebowatusi-land naamlik Mapulaneng wat aan Lebowa behoort en waar Noord-Sotho's en Sepedi's woon en Shangaan wat aan Gazankulo behoort.

Die naam van die weefsentrum is 'n kombinasienaam wat van al twee die distrikte afgelei is.

ONDERNEMING VAN IPOENG:

Bestuurder: Eerw. Anthony Graf

GEOMETRIESE MOTIEWE

HISTORIESE AGTERGROND VAN DIE MAPUSHA WERKWINKEL

Eerwaarde Anthony Graf, wat in die Italiaanse Tirool grootgeword het, is sedert 1962 in die Suid-Afrikaanse sendingveld werksaam. "Ek wou die Swartman sosiaal ophef en 'n nuwe belangstelling gee — iets wat hom terselfdertyd 'n inkomste sou gee", sê eerwaarde Graf.⁷¹⁾

In 1972 het sy gedagtes gekristalliseer en het hy 'n paar vroue van die Rooms Katolieke sendingstasie naby Acornhoek na Burgersfort gestuur vir die bywoon van 'n weefkursus van ses maande onder leiding van suster Cassian Theiss op Burgersfort. 'n Gebou is ondertussen by die Acornhoek sendingstasie opgerig en drie handweefgetoue is uit Duitsland ingevoer.⁷²⁾ Deur die internasionale kerkorganisasie "Inter Church Aid" het die bekende Duitse weefdosente, Ernestine Kurz Suid-Afrika besoek.⁷³⁾ Sy het Burgersfort besoek waarvandaan sy op uitnodiging van eerwaarde Graf ook na Acornhoek gegaan het. Sy het haar hulp aan eerwaarde Graf aangebied en gedurende vyf maande vanaf November 1974 tot Mei 1975 waartydens sy die weefsters op Acornhoek onderrig het, het sy 'n groot tegniese en estetiese verbetering in die werk te weeg gebring. Die vroue by Mapusha werkwinkel weef nog matte en muurbehangsels, maar konsentreer sedertdien op die weef van tekstielstowwe vir gordyne, beddekens en tafeldoeke in 'n verskeidenheid patroonweeftegnieke.

GRONDSTOWWE

Aanvanklik is van masjiengespinde sintesevesels gebruik gemaak. Sedert 1975 is onder leiding van Ernestine Kurz onverwerkte merino- en kara=koelwol aangekoop, deur die werkers gepluis, gekaard en gespin. 'n Klein hoeveelheid Engelse en Nieu-Seelandse wol word ook gebruik. Die skerings van tekstielstowwe is van katoen terwyl tapyte op linne=skerings gewef word. Die wol word sedert 1973 in klein hoeveelhede met chemiese kleurstowwe gekleur.

WAARDERING

Die tekstielstowwe getuig oor die algemeen van 'n netjiese afwerking

71. "Shangaanweefkuns by Barclayplein"., Hooftad, (Vroueblad), 23 Junie 1975, vol.8, (nr.68), p.15.

72. "African motifs catch the eye"., Wayfarer's Capital talk, Pretoria News, 12 Junie 1975, p.15.

73. Graf, A., Onderhoud, 2 Julie 1975, Pretoria.

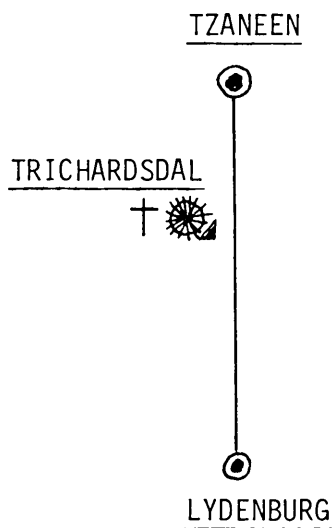
en beantwoord aan die hedendaagse smaak vir die natuurlike wol-skake-rings wat gemaklik by neutrale kleurkombinasies inskakel. Motiewe word deur middel van inlegweef op die stowwe aangebring terwyl siergarings afwisselende teksture daaraan verleen. Die sterk handgemaakte effe swaar voorkoms maak hierdie stowwe by uitstek vir binneversiering met 'n plattelandse voorkoms geskik waarby meubels uit die Ou Kaapse platteland tans baie gesog is. Van die drie Ipopengweefsentra waar matte, tapisserieë en tekstielstowwe onderskeidelik geweef word, moet Mapusha-weefsentrum uitgesonder word weens die hoogstaande gehalte wat binne so 'n kort tyd met tekstielvervaardiging bereik is.⁷⁴⁾

74. Afset: Werke word by Klaus Wasserthal, Sunnyside, Pretoria en by die Johannesburgse tak van Inter Church Aid in Kolping House, Berea, Johannesburg bemark. Vriende in Baagr, Switserland, verkoop 'n klein gedeelte van die produkte en daar bestaan 'n sterk moontlikheid vir toekomstige uitvoer na New York; Uitsallings: Groepuitstalling van Ipopeng, gereël deur die Suid-Afrikaanse Kunsstigting, Pole, Junie 1974, Inter Church Aid, Berlyn, September 1974, Groepuitstalling, Ipopeng, Klaus Wasserthal, Pretoria, Junie 1975.

4.1.5.3 OLIFANTSRIVIER WERKWINKEL

Posbus 55
 LEVUBU
 0929
 Vendale

Posbus 3
 TRICHARDSDAL
 Transvaal
 Tel: Trichardsdal 2211

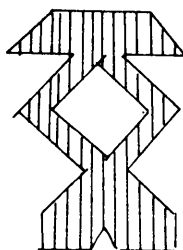
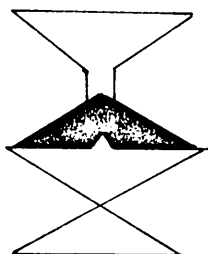
ONDERNEMING VAN IPOPENG:

Bestuurder: Eerw. Charles Kuppelweiser

Weefdosente: Mev. M. Malangabi (Xhosavrou)

Wewers: Venda

GEOMETRIESE MOTIEWE

HISTORIESE AGTERGROND VAN OLIFANTSRIVIER WERKWINKEL

Mevrou M. Malangabi is sedert Junie 1975 by die Olifantsrivier werkwinkel aangestel as weefonderwyseres. Sy was voorheen voltydse weefster by die St. Cuthberts-weefsentrum in die Transkei. Haar aanvanklike weefopleiding het sy van 'n mejuffrou Caine in die Transkei ontvang. Na een jaar opleiding by die weefskool kwalifiseer die weefsters en kan hulle by die Olifantsrivier werkwinkel diens aanvaar.

Die sentrum verskaf werk aan sowat twintig Pedi- en Sesothovroue. Elke weefster ontwerp en weef heeltemal onafhanklik en word per voltooide stuk besoldig.

TOERUSTING EN GRONDSTOWWE

In hierdie werkwinkel word op vyftien spinwiele en tien eenvoudige vertikale weeframe gewerk.

Die inslag word met tafelvurke aangeslaan. Weefsters gebruik hoofsaaklik karakoelwol en 'n klein hoeveelheid sybokhaar in tapyte. Masjiengespinde helderkleurige Imbali-wol word gebruik vir die weef van lopers, handsakke en tapyte met 'n nop. Die skering is deurgaans katoen. Die Turkse knoop word toegepas by die maak van 'n klein hoeveelheid tapyte met 'n nop.

WAARDERING

Dieretappte word gekenmerk deur 'n groot verskeidenheid diere wat in natuurlike kleure oor die oppervlakte verstrooi is. (Afb.109) Die stryd tussen die spiraal-dinamiese barok komposisie van Westerse kunsausdrukking en die star frontale komposisie van klassieke Afrikakuns is ontstemmend. Die simmetriese tweedimensionele samestelling van die akkedis en kewer is sterk op tradisionele uitdrukkingsvorme gegrond.⁷⁵⁾ In teenstelling hiermee toon die haas en onvoltooide luiperd deur 'n suggestie van beweging waardeur hulle 'n derde dimensie bekom, 'n

75. Vgl. hedendaagse inheemse Suid-Afrikaanse houtkerfwerk wat vir die toeristemark gemaak word en in die omgewing van die Nasionale Krugerwildtuin en die Hluhluwewildtuin te koop aangebied word. Vgl. ook motiewe op die tradisionele stoel en koprus van Suid-Afrikaanse en Sentraal-Afrikastamme. 'n Versameling van ongeveer 300 koprusse wat deur 'n eerw. Jaques versamel is word gedeeltelik in die Africana Museum in Johannesburg en in die Lemana opleidingskollege naby Louis Trichardt, Noord-Transvaal bewaar.

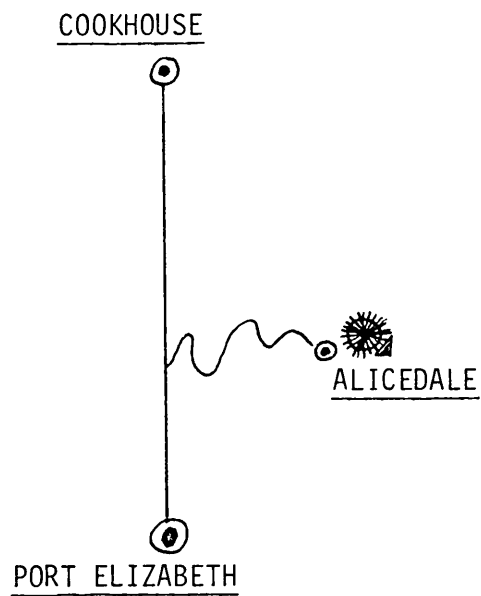
nouer verwantskap met Westerse uitdrukkingsvorme. Hierdie kenmerk van verwestering kom ook op muurbehangsels van die "Marjory Pope Ellis School for Weaving" (Afb.163) in Natal voor. Die gebruik om diere van foto's uit 'n boek na te boots kan hiervoor verantwoordelik gehou word. Dit word as 'n belangrike teken van die kwynende kinderlike selfvertroue van die weefsters beskou en kan gesien word as die oorgang na 'n meer geïnhibeerde kunsvorm wat weg van die nuwe kuns beweeg. Foutiewe onderrigmetodes is moontlik die oorsaak hiervan.⁷⁶⁾ Die nuwiteit van "Die laaste Avondmaal" (Afb.110) is opvallend. Die kombinasie van geometriese en figuratiewe style kom gemaklik voor. Judas Iskariot sit links voor. Die karakoeltapyte word deur 'n growwe spindikte, ongelyke weefgehalte en karakoelfraaiings gekenmerk. (Afb.111) Die voorkeur vir natuurlike monochroom kleurskakerings en die sterk gebondenheid aan die tradisionele uitdrukkingsvorme van die Venda, hoofsaaklik variasies op die piramide-motief verleen 'n hoë eegtheidsgehalte aan die werk.⁷⁷⁾

76. Vide. 6.1, p. vir mev. U. Lundbohm van Rorkesdrift se opmerking in die verband.

77. Vide. 4.1.5, p. 88. Bemerking word deur Ipopeng behartig.

5.1 BARKOR-WERKWINKEL (EDMS) BPK.

ALICEDALE
6135
Kaap
Tel: 15

Privaatonderneming: Jan-Paul Barnard

Wewers: Xhosas

HOOFSTUK 5

HANDWEEFWERKWINKELS IN DIE KAAPPROVINSIEHISTORIESE AGTERGROND VAN BARCOR WERKWINKEL (EDMS) BPK.

Jan-Paul Barnard is in Desember 1937 op Morgenson, Transvaal gebore.¹⁾ Hy het aan die Hoërskool Unionsdale gematrikuleer en hom daarna aan die Universiteit van Pretoria in die Regte bekwaam.²⁾

Tydens 'n besoek aan Alicedale in 1966 het hy bewus geword van die moontlikhede van 'n sybokhaartekstielnywerheid. Kort daarna het hy op 'n uitgebreide studiereis na Europa vertrek.³⁾ Tydens dié reis het hy veral die moontlikheid ondersoek om meganiese masjiene te gebruik ter wille van 'n hoër produktiwiteit maar sonder om die handgemaakte voorkoms te skaad. In Duitsland het hy onder meer die volgende firmas besoek: Schafhorst, Meyer, Domier en in Switserland Matesa, Sultzer en Ciba-Geigy. Hy het ook 'n tekstielfirma besigtig in Spanje. Voorts het hy navorsing by die Suid-Afrikaanse Wol- en Tekstielfnavorsingsinstituuት in Port Elizabeth gedoen.

Hierna het hy 'n motorhuis op Alicedale teen R5,00 per maand gehuur en vir twee en 'n half jaar gewerk aan die ontwerp en bou van sy toerusting.

In September 1967 het produksie begin. In Oktober 1969 het eksperimente bevredigend gevorder en is 'n lengte sybokhaargordynstof in New York aan Knoll Internasionaal bekendgestel. Die stof is besonder goed ontvang en is in Amerika teen tagtig dollar per meter bemark. Knoll Internasionaal beskou hierdie tekstielstowwe by uitstek geskik om te kombineer met meubels wat onder meer deur die beroemde Bauhausontwerpers, Mies van der Rohe en Marcel Breuer ontwerp is. Jan-Paul Barnard skryf self: "In my benadering tot binneversiering hou ek die beginsel minder is meer (less is more) soos deur Mies van der Rohe gekonstateer, voorop. Hierby sluit ek die gebruik van natuurlike grondstowwe aan."⁴⁾

1. Barnard, Jan-Paul., Brief aan M.C. van der Walt, Julie 1976, Alicedale.

2. Barnard, Jan-Paul, Onderhoud, Mei 1974, Alicedale.

3. Spaarwater, Estelle., "Van weef wis hy niks nie", Die Huisgenoot, 19 Julie 1974, vol.29, p.12-13.

4. Barnard, Jan-Paul., Brief aan M.C. van der Walt, Julie 1976, Alicedale.

Jan-Paul Barnard skep vanuit die beginsel van funksionele vormgewing en is veral beïndruk met die verband wat hierdie beginsel met estetiese bevrediging het.

GRONDSTOWWE EN TOERUSTING

Onverwerkte, urinegekleurde asook gewasde en gekamde sybokhaarlont word van die wolmark en die firma Internasionale Kambolmaker in Port Elizabeth gekoop. 'n Verskeidenheid spintipes word terwille van afwisselende tekstuur in die weefsel voorberei. Die meganiese spintoestel hou vyftig werkers voltyds besig. Manlike wewers lewer gemiddeld tweehonderd meter weefstof per dag. Terwille van hoër produktiwiteit word op 'n basis van agtuurskofte gewerk.

Chemiese kleurstowwe van die Ciba-Geigy-firma word vir die kleuring gebruik en 'n Shellproduk verseker motbestandheid.

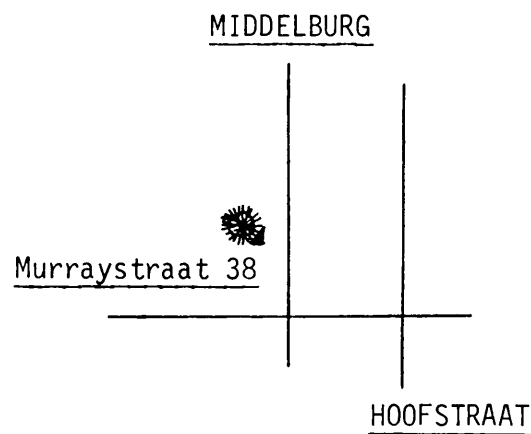
Alhoewel die werkwinkel aanvanklik tapyte van karakoelwol geweef het, word hoofsaaklik sybokhaargordynstof bemark.⁵⁾ Dit vereenvoudig die bemarkingstelsel.⁶⁾

5. Vermaak, Kitty., "Sybokhaar en jou huis is anders", *Die Transvaler*, (Vroueblad), 13 Julie 1976, p.10.

6. Die firma bemark drie weeftipes: (1) 'n Swaar gordynstof van lywig-gespinde garing (lenotegniek om uitsakking te voorkom), (2) 'n Mediumdikte diggeweefde gordynstof (effebinding), (3) 'n Fyn deursigtige sonfiltergordynstof wat yl geweef en lig van gehalte is (lenotegniek). (Vgl. Monsteralbum, p.2). Hierdie gordynstowwe word in Suid-Afrika by die volgende Jan-Paul Barnard-winkels bemark: Waterkantstraat, Kaapstad, Andriesstraat, Pretoria, Hyde Park Corner-winkelsentrum, Johannesburg en Port Elizabeth. Die werkwinkel voer gordynstof uit na die volgende lande waar dit in honderd en twintig verskillende kleinhandeldistribusiepunte bemark word: Australië, Denemarke, Amerika, Frankryk, Switserland, Finland, Engeland, Duitsland, Italië en Holland.

5.2 LULANA ANGORA-HANDWEWERS (EDMS) BPK.

Posbus 48
MIDDELBURG
5900
Kaap
Tel: 172/432

Privaatonderneming: K.A. LABORATORIUM SAAMTREK TRUST

Wewers: Kleurlinge

HISTORIESE AGTERGROND VAN LULANA ANGORA-HANDWEWERS (EDMS) BPK.

Hierdie nywerheid het in 1972 begin produseer en weef uitsluitlik huis-
houdelike artikels soos kussingslope, lopers, tafeldoeke, dekens en
gordynstof. Die sybokhaarlont word by die Internasionale KamboImaker
in Port Elizabeth voorberei. Kamgaring wat op elektriesaangedrewe
spinwiele gespin word, word by die werkwinkel met Ciba-kleurstowwe
stroopgekleur. Kleure het 'n gedempte dowwe voorkoms.⁷⁾ Chemiese
behandeling verseker motbestandheid.

Drie manlike wewers en twee vroue weef op horisontale getoue.

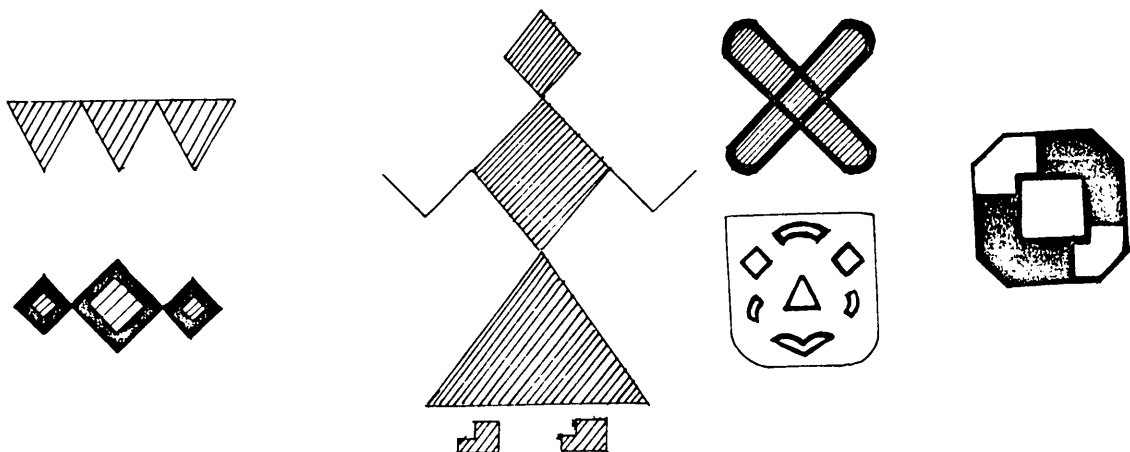
7. Afset: In Suid-Afrika word produkte by die volgende kleinhandel-
distribusiepunte bemark: Helen de Leeuw, Johannesburg, Johannes-
burgse Wewersgilde, Johannesburg, Greatermans, Kaapstad. 'n
Besondere diens word aan tuiswewers verskaf deur die verkoop
van gekleurde sybokhaargaring asook oorskietwol van verskillende
kleure en lengtes. Produkte word na Kalifornië uitgevoer. Vgl.
monsteralbum, p.4 en 16.

5.3 SADA WERKWINKEL

SADA
Kaapprovinsie

Die projek van die Xhosa Ontwikkelingskorporasie (X.O.K.) is binne die Ciskei gebiedsowerheid geleë en neem Xhosas in diens.

Bestuurder: Mnr. A. Dubelt

GEOMETRIESE MOTIEWE

HISTORIESE AGTERGROND VAN SADA WERKWINKEL

'n Hollandse immigrant, Albert Dubelt het hierdie tuisnywerheid in 1966 gestig. In Holland, waar Albert Dubelt opgegroeï het, is Smirna-knooptegniek as stokperdjie beoefen.⁸⁾ Die tegniek, waarvolgens geen weefgetou gebruik word nie, het sy ontstaan meer as 2 000 jaar gelede in 'n plek met die naam Izmir in Turkye gehad. Gedurende daardie tyd het net bejaardes en kinders die kuns beoefen.⁹⁾ Die gebruik van die metode het stadigaan uitgesterf en vandag bestaan daar geen oorspronklike Smirnatapyte nie.

Hier in Suid-Afrika het Albert Dubelt as tydverdryf vir sy vrou 'n klein tapyt gemaak. Soveel mense het hom versoek om ook vir hulle sulke kleedjies te maak dat hy besluit het om dit op 'n industriële basis te vervaardig.

In 1966 het 'n klein werkwinkel in Kroonstad begin produseer. Gedurende 1971 is die werkwinkel in samewerking met die Xhosa Ontwikkelingskorporasie (X.O.K.) op versoek van die Regering na die Ciskeiuisland verskuif ten einde ontwikkeling aldaar te stimuleer. Die werkwinkel met 'n kapasiteit vir vyfhonderd werkers is op Sada opgerig.

Slegs tapyte word vervaardig. Die projek van die Departement Bantoe-administrasie in Sada is in 1975 aan hierdie industrie oorgedra. Sisalweefwerk word sedertdien hier vervaardig. (Afb.114)

TOERUSTING EN GRONDSTOWWE

Die wol word geknoop op 'n swaar sintetiese gaas wat op 'n raam gespan is. 'n Ontwerp op grafiekpapier dien as handleiding. Vroeër het die werkwinkel ingevoerde tapytwol gebruik. Vandag word 'n plaaslike produk van Union Spinning Mills gekoop. Akriëlgarings word ook gebruik. Dit neem 'n gemiddelde werker agt uur om 600 cm.² wat uit 1 600 knope bestaan, te vervaardig. Een Xhosavrou knoop sowat 0,093 m.² per dag en daarvoor benodig sy ongeveer 0,454 kilogram wol.¹⁰⁾ Die getal vrouens wat aan een tapyt knoop, wissel na gelang van die tapyt se

8. Aktueel, Xhosas knoop nou Turkse Wolmatte., *Die Goue Vag*, Oktober 1972, vol.2, (nr.8), p.20.

9. Aktueel, Xhosas knoop nou Turkse Wolmatte., *Die Goue Vag*, Oktober 1972, vol.2, (nr.8), p.20.

10. Raath, Essie., "Geskiedenis kultuur, gewaarborg vir vyftig jaar", *Bantu*, Augustus 1974, vol.XXI, (nr.8), p.2.

grootte. Twee mense sal byvoorbeeld aan 'n tapyt van 100 x 200 cm. werk, terwyl sewe gelyktydig aan 'n tapyt van 300 x 400 cm. sal knoop.

BEMARKING

Die onderneming is in die besonder op die Amerikaanse en Europese markte gerig. Deur bemiddeling van die Xhosa Ontwikkelingskorporasie is die Suid-Afrikaanse Wolraad ook by die bemarking van hierdie tapyte betrek. Toe mnr. Wouter Strasters, industriële bestuurder van die projek Amerika in 1973 besoek het, het 'n New Yorkse handelaar 'n bestelling ter waarde van R20 000 geplaas. Die proefneming was so geslaagd dat die betrokke handelaar aan die begin van 1974 'n bestelling ter waarde van R1 miljoen oorweeg het, mits die ontwerpe by die Amerikaanse smaak aangepas kon word. Die Amerikaanse kopers verkies die egte inheemse motiewe bo die Sjinese, Turkse en Persiese kopiërings wat by die werkwinkel vervaardig word.

TAPYTE

Die ontwerpe word deur Albert Dubelt self gemaak. 'n Opvallende en aantrekklike kenmerk is definitiewe breë randpatrone en die omlýning van motiewe. Drie groepe ontwerpe kan onderskei word.

1 INHEEMSE MOTIEWE

Grondvorme van hierdie groep tapyte is kralewerk en hutversierings van die Xhosa en ook ander inheemse stamme. Variasies van die diamant en driehoek kom die meeste voor. (Afb.114,115)

2 ONTWERPE VAN GEMENGDE HERKOMS

Hierdie tapyte vind enersyds grondvorme in Afrikamaskers en ander inheemse motiewe en andersyds in Turkse, Persiese en Sjinese tapytmotiewe wat dikwels in die randpatrone aangewend word. (Afb.116)

3 KOPIËRING VAN TURKSE, PERSIESE EN SJINESE TAPYTMOTIEWE

Hierdie motiewe word meestal heelwat vereenvoudig; soms word motiewe uit verskillende tapyttipes gesamentlik aangewend en soms word 'n spesifieke tapyt soos ondermeer 'n Tekke Bokhara so getrou moontlik nageboots (Afb.117,118)

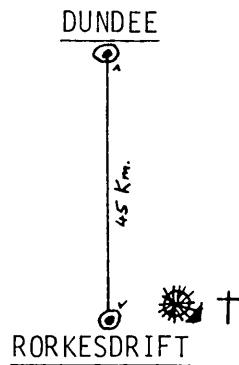
WAARDERING

Die internasionale wolmerk is aan hierdie tapyte toegeken en hulle word ook vir vyftig jaar gewaarborg. Die uitstalling van die Xhosa Ontwikkelingskorporasie op die Randse Skou het in 1974 'n goue medalje in die afdeling ligte nywerheid ontvang. Die langerige pool van die tapyte straal 'n besondere rykheid en warmte uit, maar die kwaliteit en kleur van die masjinaalvoorbereide wol ontbreek aan die aantrekklike kleuren en tekstuurafwisseling wat kenmerkend van handgespinde en handgekleurde wolgaring is. Alhoewel die knoopmetode en grondstowwe verskil, bestaan daar 'n sterk ooreenkoms in die ontwerpe van hierdie werkwinkel en dié van Tullycraft¹¹⁾ (Vgl. Afb.118 en 238) in Lesotho. Dit kan toegeskryf word aan die feit dat albei werkwinkels kunshandwerktydskrifte wat ontwerpe aan tuiswewers voorsien, raadpleeg. Dit beïnvloed die oorspronklikheidsgehalte van die werk en dit kan gevolglik nie vergelyk word met tapyte uit ander werkwinkels wat van oorspronklike kunstenaarsontwerpe gebruik maak nie.

11. *Vide.* 8.5, p.207.

6.1 EVANGELIESE LUTHERSE KERK (E.L.K.) KUNS- EN KUNSHANDWERK-
SENTRUM

PK. RORKESDRIFT
Oor Dundee
3016
Tel: 3

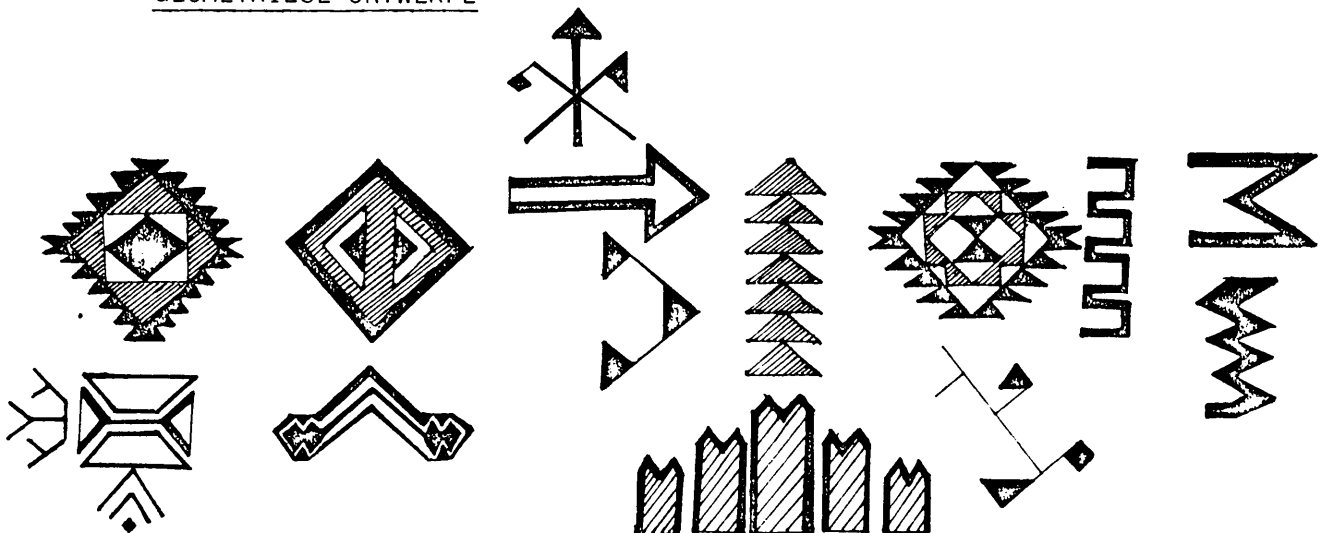

Sendingskool van die Evangeliese Lutherse Kerk van Swede

Prinsipaal van Kunsskool: Otto Lundböhlm

Wewers en ontwerpers: Zoeloevroue en beeldende kunststudente van verskillende bevolkingsgroepe in Suider-Afrika — hoofsaaklik Zoeloes en Tswambo's.

GEOMETRIESE ONTWERPE

HOOFSTUK 6

HANDWEEFWERKWINKELS IN NATALHISTORIESE AGTERGROND VAN EVANGELIESE LUTHERSE KERK (E.L.K.) KUNS- EN KUNSHANDWERKSENTRUM

In 1962 het die Sweedse Lutherse Kerk se komitee vir die bevordering van Afrikakuns en kunshandwerk die Sweedse egpaar Peder en Ulla Gowenius¹⁾ na Suid-Afrika gestuur met die opdrag om die Evangeliese Lutherse Kerk (E.L.K.) se Kuns- en Kunshandwerksentrum te stig.²⁾ Nadat hulle die land deurreis het, is die sentrum in 1963 te Umpumulu in Natal gestig. Werksaamhede wat met 'n weefwerkwinkel 'n aanvang geneem het, is deur die Evangeliese Lutherse Kerk van die Suid-Ooste-lyke Gebied (E.L.C.S.A.S.E.R.) geborg.

In 1965 het die sentrum na die Lutherse sendingstasie Oskarberg, verskuif.³⁾ Die sendingstasie is in 1875 deur eerwaarde Otto Witt⁴⁾ gestig en na Koning Oskar II vernoem.⁵⁾ Dit is by die geskiedkundig bekende Rorkesdrift geleë en staan onder die Zoeloes as Shijane (slag) bekend.⁶⁾

Die E.L.K.-Kuns- en Kunshandwerksentrum stel homself ten doel "om die unieke artistieke erfenis van Afrika te voed. Om dit deur middel van nuwe invloede verder uit te bou sodat dit 'n regmatige plek in die ontwikkelende en veranderende gemeenskap kan inneem. Om te verseker dat dit met maatskaplike veranderinge sal tred hou en dat kuns en kunshandwerk steeds 'n winsgewende afsetgebied sal vind. Om deur werkverskaffing die lewenspeil van die plaaslike bevolking te verhoog en om deur middel van studente 'n opvoedingsinvloed na die bevolking

-
1. Vide. 8.6.4, p.224 en 11.1, p.263 vir biografiese besonderhede en inligting oor die latere stigting van ander weefwerkwinkels in Suider-Afrika deur die Goweniussepaar.
 2. Gowenius, Peder., *Ongedateerde Inligtingsdokument*.
 3. Lundbohm, Malin., *Some facts about Rorke's Drift*, memorandum, Pretoria, Pretoria, 14 September 1970.
 4. Cave, N., "Black artist wins fame with his linocuts", *Pretoria News*, (2de seksie), 30 September 1974, p.1.
 5. Eglington, H., "The E.L.C. Art and Craft Centre at Rorke's Drift", *Artlook*, Oktober 1968, vol.23, p.14.
 6. Baneshik, Percy., "Home of arts and Victoria crosses", *Star*, 20 Februarie 1976, p.7. Op 22 Januarie 1879 het elf Engelse soldate 'n aanval van 'n oormag Zoeloes hier afgeweer. Hul heldemoed is met elf Victoria-kruise en 'n monument vereer.

uit te straal."⁷⁾

Die sentrum bestaan uit 'n skool vir beeldende kunste en afsonderlike werkwinkels.

DIE SKOOL

Die skool het sedert sy stigting in 1967 drie verskillende departemente gehuisves:⁸⁾

DIE BEELDENE KUNSSKOOL - DRIEJAARKURSUS

Die doelstellings van die skool is "om opgeleide personeel wat met sensitiwiteit en begrip in die rigting van outentieke uitdrukking in die visuele kunste kan arbeid, aan kuns- en kunshandwerksentrums en skole te voorsien."⁹⁾ Die skool kan tot veertig studente huisves. Dit is by die Departement van Bantoe-onderwys geregistreer.

Swart studente van oor die hele Suidelike Afrika wat in besit van 'n Junior Sertifikaat is, mag aansoek doen vir toelating tot die eerste klas. Aansoeke moet van drie tot vyf oorspronklike werke vergesel wees. By aanvaarding deur die prinsipaal word studente uitgenooi om lesings vir 'n proef tydperk van twee maande by te woon. Na afloop hiervan word die werk beoordeel. Op aanbeveling van die fakulteit word die studente wie se werk talent weerspieël, uitgenooi om vir die eerste jaar aan te bly.

KURRIKULUM:

Hoofvakke:

Skilderkuns

Grafiese Kunste

Aanvullende vakke:

Grafiese ontwerp

Fotografie

7. Gowenius, Peder, Katalogus - Uitstalling van die E.L.K.-Kuns- en Kunshandwerksentrum, Die Kunstgalerie, Durban, 1968.

8. Lundbohm, Malin, Brief aan M.C. van der Walt, 27 November 1973, Rorkesdriëf.

9. Lundbohm, Otto, Memorandum.

Praktiese oefening:

Weef
Tekstieldruk
Batik

Vakke in drie dimensies:

Hoofvak:

Beeldhoukuns

Praktiese oefening:

Pottebakkery
Houtwerk

Vakke in die vierde dimensie:

Kunsgeskiedenis
Teater (Musiek, Letterkunde, Drama)

EERSTEJAARKURSUS

Gedurende die eerste jaar word besondere aandag gewy aan basiese ontwerp, letterwerk, plakkaatontwerp, tekenkuns, grafiese kunste, skilder, weef, pottebakkery, beeldhoukuns en kunsgeskiedenis.

TWEEDEJAARKURSUS (slegs op uitnodiging)

Die tweedejaarkursus berus op 'n breë voortsetting van die eerste jaar se werk.

Tydens hierdie jaar word aanpassings vir individuele studente gemaak om besondere belangstellings vollediger te dek. Sekere kursusse word op opsionele basis aangebied om spesialisasie aan te moedig. Fotografie, syskermdruk, scrafito en fresko word tot die kursus toegevoeg. Lesse in ateljeewerk beslaan 'n totaal van 34 uur per week.

VAKLEERLINGPROGRAM IN DERDE JAAR (slegs op uitnodiging)

'n Vakleerlingprogram kan in een of twee rigtings gekies word. In die derde jaar word belowende studente opgelei om te kwalifiseer vir poste as werkwinkelopsieners, ontwerpers, ambagslui, onafhanklike vryskutkunstenaars en, hopelik, in die toekoms, kunsonderwysers. Studente gaan voort met werk in beeldende kunste, tekstielontwerp en pottebakkery.¹⁰⁾

10. Klasfooie vir beeldende kunstestudente beloop R100 per jaar.

KUNS EN KUNSADVISEURSKURSUS - TWEEDE JAAR

Hierdie kursus is in 1962 ingestel en in 1969 beëindig. In 1973 is dit weer ingestel met die oog daarop om sendinghospitale van arbeids-terapeute en ook tuislandwerkwinkels en fabriek van opgeleide personeel te voorsien. In 1968 was 12 gegradueerdes reeds in 12 hospitale werksaam.¹¹⁾

Toelatingkwalifikasies: Junior Sertifikaat asook die eenjarige huishoudkundekursus wat by die skool aangebied word. Studente met 'n onderwys- of verpleegdiploma kan sonder die huishoudkunde-diploma tot die kursus toegelaat word.

KURRIKULUMMediese vakke:

Gesondheidsopvoeding
 Higiëne
 Hospitaaletiek
 Noodhulp
 Anatomie

Kuns- en Kunshandwerkvakke:

Spin	Borduur
Kleur	Tekstiële druk
Weef	Batik
Brei	Kleremakery
Hekel	Pottebakkery
Houtwerk	Leerwerk
Horing- en beenwerk	

Algemene vakke:

Huishoudkunde
 Opvoedkunde
 Boekhou
 Engels
 Teater
 Musiek

11. Gowenius, Peder., Memorandum, 1969.

Hierdie kursus word deels by die sentrum en deels by die Ceza Sending-hospitaal aangebied.

HUISHOUDKUNDEKURSUS - EEN JAAR

Hierdie kursus het 'n redelike lang geskiedenis aangesien die Lutherse Kerk met 'n totaal van 13 hospitale in Suidelike Afrika 'n voortdurende vraag na gekwalifiseerde personeel in kookkuns, voedingsleer, naaldwerk, kindersorg en arbeidsterapie ondervind het.

Toelatingsvereiste: standerd agt-sertifikaat. Dit is 'n voorbereidende kursus tot die kuns- en kunsinstruieurskursus. Die huidige kursus volg die voorgeskrewe leerplan van die Departement van Bantoe-onderwys.

KURRIKULUM:

Huishoudkundevakke:

Persoonlike versorging
 Die kombuis
 Die huis
 Voedingsleer
 Maaltydbeplanning
 Kookkuns
 Bak
 Wasgoed

Handwerkkunste:

Spin
 Kleur
 Weef
 Brei
 Kleremakery

Algemene vakke:

Engels
 Boekhou
 Higiëne
 Kindersorg
 Musiek

Ingrid Cedermarck, die kleuteronderwyseres en Ola Granath wat ook brei- en hekelwerk tot die kursus toegevoeg het, het hierdie kursus se standaard aansienlik verhoog.

HANDWERKKUNSTE - EEN TOT SES MAANDE

Kursusse in die volgende vakke word aangebied: weef, tekstieldruk, kleremakery, huishoudkundige vakke en pottebakkerie. Die aanbieding van die kursusse berus op die behoeftes van die kerk, die hospitale en distrikwerkwinkels.

Sedert die stigting is die sentrum van 'n verskeidenheid personeel= lede bedien. In 1968 is Peder Gowenius, stigter van die sentrum, uit die Republiek van Suid-Afrika gedeporteer. Die Gowenusegpaar het na Lesotho uitgewyk waar hulle die Lentswe La Oodi-weefsentrum gestig het. Die Sweedse egpaar Ola en Lillenor Granath, onderskeidelik kunsdosent en kleuteronderwyseres is in die plek van die Gowenusegpaar by die sentrum aangestel. In 1970 het hulle na Swede teruggekeer en is deur Otto en Malin Lundbohm vervang. Hierdie egpaar was tot in 1976 nog aan die sentrum verbonde. Die groot aanvraag vir opleiding en produkte wat hierdie sentrum lewer, het tot gevolg gehad dat die getal personeellede mettertyd vermeerder het. In 1968 het die personeel uit sewe Sweedse dosente en twee Suid-Afrikaanse dosente bestaan.¹²⁾ In 1975 was daar sewe swart dosente en vyf Sweedse dosente werksaam.

Die reputasie wat die sentrum vir homself opgebou het, het tot gevolg gehad dat meer studente aansoek doen as wat ingeneem kan word. Studente kan dus streng gekeur word. In 1967 was daar sewehonderd applikante vir veertig plekke. Inskrywings vir 1973 was soos volg: tien beeldende kunstestudente, twintig huishoudkundestudente en agt naaldwerkstudente. Tot aan die einde van daardie jaar het 'n totaal van 173 studente aan die sentrum gekwalifiseer. Tussen dertig en veertig studente word jaarliks opgelei. In 1974 het die werkwinkels aan honderd en vyftig tot tweehonderd mans en vroue werk verskaf.

In September 1973 het die raad van die sentrum besluit om die kunsskool uit te brei en die prinsipaal, mnr. Otto Lundbohm van die administratiewe werk te onthef sodat hy meer aandag aan sy beeldende kunstestudente kan wy. Reëlins is onder meer getref om 'n wyer verskeidenheid kursusse aan te bied, om bykomende woonplek te verskaf en om 'n groter getal studente in te skryf.

12. Eglinton, Hope., *The E.L.C. Art and Craft Centre at Rorke's Drift. Artlook, Oktober 1968, vol.23, p.14.*

Die skool se vernaamste bydrae tot die Suid-Afrikaanse kunsgeskiedenis is waarskynlik veral geleë in die radikale omwenteling wat daar in die beoefening van grafiese kuns en kunshandwerk onder swart Suid-Afrikaners teweeggebring is.

Peder en Ulla Gowenius het hul studente vry gemaak van die korttermyn handelsoorwegings wat gedurende die oorgangstydperk swart Suid-Afrikaanse handwerkkunstenaars gedwing het tot minderwaardige toeristekunstigheids- en individuele kunstenaars tot patetiese pogings om aan die eise van die Westerse kunstradisie te voldoen.

Die treurige resultaat van die kommersialisering en blatante verwestering van die tradisionele Afrikahandwerkkunste wat kenmerkend van die oorgangstydperk was, kan onder meer aan foutiewe onderrigmetodes aan sendingskole toegeskryf word. Die gevolglike dilettante kunstigheid wat sensitiewe, estetiese onderskeidingsvermoë by die Suid-Afrikaanse koperspubliek belemmer het, het daartoe meegewerk om hierdie kunste uiteindelik in 'n doodloopstraat te laat beland. Die Goweniusegpaar het op 'n tydstip ingegryp toe Suid-Afrika hulle die allernodigste gehad het. Hulle het met hul radikale onderrigmetodes inderdaad die tydperk van die nuwe Afrikakuns in Suider-Afrika ingelei.

Die feit dat die produkte van hierdie sentrum aanvanklik hoofsaaklik in Europa en Amerika bemark is, maar ondertussen al meer in aanvraag in Suid-Afrika self is, dien as bewys van die verandering in die Suid-Afrikaanse smaak. Suid-Afrikaners is vinnig besig om 'n sensitiewe onderskeidingsvermoë en fyn aanvoeling te ontwikkel om egte kunswaardigheid in handwerkkunste van kunssinnige smakelooshede en dilettante kunstigheid te kan onderskei.¹³⁾

Die opvoedingsinvloed wat vanuit hierdie sentrum na ander handwerk- en veral weefsentra oor die lengte en breedte van die land uitgestraal is, blyk duidelik uit die stylverandering wat by die geringste

13. Greenwood, Essie., *Voorwoord tot katalogus, E.L.K.-Kuns- en Kuns=handwerkcentrumuitstalling, Pretoriase Kunsmuseum, Arcadia Park, September 1970.*

kontak met hierdie sentrums elders opgemerk word.¹⁴⁾(Afb.106 en 266)

Die opleiding, bekendstelling en bemarking van individueel skeppende kunstenaars het veral in die grafiese rigting 'n "oplewing" in Suid-Afrika bewerkstellig wat ook in Europa en Amerika reeds hoë waardeering uitgelok het. (Afb.360 en 361)

Die Owambokunstenaar, John Muafangejo, een van die skool se begaafdeste studente, is na sy opleiding as kunsonderwyser aan die Odibe skool te Oukwanyama, Owambo, aangestel. Tydens 'n groeptentoonstelling van swart Suid-Afrikaanse kunstenaars in 1974 in Johannesburg, skryf Johan Bruwer onder meer dat die uitstalling "beslis deur die grafiese werk van John Muafangejo oorheers word".¹⁵⁾ Sy eenvoudige verhalende benadering waarin hy getrou bly aan die vereenvoudigde lyn en dekoratiewe karakter van die lino-medium, word in die artikel beklemtoon en hoog waardeer. Die Ernst Behnsen-kunsprys ter waarde van R500 is in 1971 aan hom toegeken.¹⁶⁾

John Muafangejo het tydens sy studiejare verskeie tapisserieë ontwerp en geweef wat later bekendheid verwerf het. Die Pretoriase Kunsmuseum het ondermeer van hierdie tapisserieë aangekoop.

Azaria Mbatha, nog 'n oudstudent van die kunsskool het bekendheid verwerf toe sy lino "Die openbaring van die heilige Johannes" in 1965 vir die uitstalling "Kuns Suid-Afrika Vandag" aanvaar is.¹⁷⁾ Hy het 'n prys ter waarde van R100 tydens die uitstalling verower. Die Suid-Afrikaanse Nasionale Kunsmuseum in Kaapstad het "Die openbaring van die heilige Johannes" (Afb.360) na afloop van die uitstalling aangekoop. In 1965 is twee van sy lino-werke deur die Museum vir Moderne Kuns in New York aanvaar. Die keurkomitee van die museum het die werke vir die kragtige uitdrukking en tegniese vaardigheid aangeprys.

14. *Vide.* 4.1.5.1, p.91 en 10.2, p.255.

15. Bruwer, Johan., "In Diakonia-huis - Getrou aan Karakter", *Beeld*, 12 November 1974, vol.1, p.14.

16. Windhoek verteenwoordiger, Behnsen-kunspreis fllr Dörte Berner. *Die Allgemeine Zeitung*, 19 Maart 1973, vol.58, (nr.55), p.2.

17. Cave, N., "Black artist wins fame with his lino-cuts", *Pretoria News*, (tweede seksie), 30 September 1974, p.1.

Na afloop van sy studie aan die inrigting het hy grafiese kunste aan die Kunsfact in Stockholm bestudeer en in 1967 na Suid-Afrika teruggekeer. In 1970 het hy weer na Swede gegaan om die skoolleindeksamen af te lê ten einde vir 'n universiteitskursus te kan kwalifiseer. In April 1974 is werke wat hy in Swede gelewer het, in Durban tentoongestel.

Michael Zondi was eweneens voorheen aan die sentrum verbonde.¹⁸⁾

KUNSHANDWERKWINKELS

Werkwinkels is ingestel met die volgende doelstellings: "om die ontwikkeling van selfstandige individueelskeppende kunstenaars aan te moedig, fasiliteite vir die ontwikkeling van tuisnywerhede te skep, die skool te subsidieer en werkgeleenthede vir die inwoners van die omgewing te verskaf."¹⁹⁾ Die sukses van die werkwinkels het bygedra tot die vinnige uitbreiding van die sentrum. In die uitvoering van 'n desentralisasieskema is kleiner werkwinkels sedert die stigting van die hoofsentrum te Rorkesdrift by afgeleë sendingstasies te Appelbosch, Mahlangana en Amoibe in Kwa-Zulu opgerig.

Die sentrum neem ongeveer 200 mense in diens waarvan 120 wewers is en 70 by die Shyanewerkwinkel te Rorkesdrift werksaam is. Sommige van hulle woon tot twee ure se stap van die sentrum af. Vakleerlingskap in die werkwinkels duur gewoonlik van een tot ses maande.

POTTEBAKKERYWERKWINKEL

Die pottebakkerwerkwinkel het 'n sterk invloed op die weef=

18. Zondi en Sydney Kumalo was van die eerste swart Suid-Afrikaanse kunstenaars wat 'n professionele beeld verkry het. Michael Zondi het groot aanmoediging van die Sweedse Lutherse Kerk in Suid-Afrika ontvang. Hy het onder meer 'n opdrag van die kerk ontvang om 'n kapel vir die sendingstasie te Appelbosch te ontwerp, te bou en te versier. In daardie stadium was hy landgoedbestuurder by die Appelboschsendingstasie. Van sy beeldhouwerke is sedertdien in talle private en openbare versamelings in Brittanje, die V.S.A., Kanada, Swede, Duitsland en Holland ingesluit. Hy word ook in die versameling van die Suid-Afrikaanse Nasionale Kunsmuseum in Kaapstad verteenwoordig. Berman, Esmé., *Art and Artists in South Africa*, p.17, 202 en 315; De Jager, prof. E.J., *Michael Zondi, Suid-Afrikaanse Panorama*, Februarie 1975, vol.20, (nr.2), p.9.

19. Van der Merwe, prof. H.W., *Openingsrede*, op.cit.

werkwinkel uitgeoefen. Die werkwinkel is aanvanklik deur die Deense Regering geborg. Dit is in 1968 deur Kirsten en Peder Tjberg gestig. In 1969 het Anne en Ole Nielsen die werkwinkel by hulle oorgeneem.²⁰⁾ Sedert hul vertrek bied die Kaapstadse pottebakster, Marietjie van der Merwe kort vakansiekursusse aan.²¹⁾

Die versieringselement in potte toon 'n sterk verwantskap met flambojante, figuratiewe motiewe wat op tapyte, tapisserieë en gedrukte tekstielstowwe aangetref word. 'n Belangrike deurbraak om erkenning het in Oktober 1972 tydens 'n uitstalling in die Suid-Afrikaanse Nasionale Kunstgalerie gekom. Die Rorkesdriftpotte is deur kritici geprys as: "die bekendstelling van 'n nuwe dimensie en 'n nuwe tradisie van ware hedendaagse Afrikakuns."²²⁾

Tot in daardie stadium het die werkwinkel finansieel swaar op die weefwerkwinkel gerus.²³⁾ Sedert dié uitstalling het die pottebakkerij-werkwinkel van krag tot krag gegaan en in April 1974 het die pottebakkers twee pryse gewen op 'n nasionale kompetisie wat deur Brickor geborg is.²⁴⁾

TEKSTIELDRUKWERKWINKEL

Die tekstieldrukwerkwinkel het ontstaan na verskeie eksperimente wat in 1967 deur Azaria Mbatha begin is en in 1968 onder leiding van Malin Lundbohm in 'n selfstandige werkwinkel gekristalliseer het. Sy het 'n metode van syskermdruk ingevoer waarby kleurvaste kuipkleuring op suiwer katoenstowwe toegepas word. Maggie Dlomo is toesighoudster en Malin Lundbohm tegniese adviseur. Die ontwerpe word hoofsaaklik deur studente van die kunsskool voorsien. Soms lewer handwerkkunstenaars uit die onderskeie werkwinkels ontwerpe.

Die beginsels van tradisionele tekstieldrukontwerp in Westerse en Oos-

20. Lundbohm, Malin., Dokument.

21. Van der Merwe, Marietjie., Onderhoud, Julie 1974, Rorkesdrift.

22. Van der Merwe, prof. H.W., Openingsrede.

23. Raath, Essie., "Zulu art in Florence", Bantu, Junie 1974, vol.XXI, (nr.6), p.7.

24. Lundbohm, Otto., Dokument.

terse lande waarby die verstrengeldheid van die dekoratiewe elemente in die agtergrond en voorgrond sterk na vore tree, is opvallend in die ontwerpe wat hier gebruik word. (Afb.134 en 135) Sedert die koms van Otto en Malin Lundbohm na die sentrum het hierdie styleienskap na alle werkwinkels uitgebrei. Die besondere styl verteenwoordig 'n omgeswaai van die statiese geometriese Afrikakuns na die beweging=ryke hedendaagse figuratiewe styl.

Die sterk beweging van geaksentueerde vorms, die uitdrukking van krag en die oorskryding van grense tussen die verskillende mediums, 'n verskynsel wat vandag op alle lewensterreine voorkom, is kenmerkend. Pathos, prag en die vergroting van afmetings is eweneens eienskappe wat telkens in die geskiedenis in 'n besondere kulturele konteks van vernuwing en oorgang sterk na vore getree het. Al hierdie eienskappe spreek so sterk in die werk van hierdie sentrum dat dit die sentrum van ander weefsentra onderskei. Naas die sterk invloed wat deur die stigterslede van die sentrum op die weefwerkwinkel uitgeoefen is, is hierdie die vernaamste enkele invloedsfaktor wat in aanmerking geneem moet word by die waardering van die figuratiewe tapisserieë.

DIE WEEFWERKWINKEL

Die stigting van die weefwerkwinkel in 1962 te Umpumulo deur Peder en Ulla Gowenius, was in werklikheid die begin waaruit die sentrum soos dit vandag daar uitsien, gegroei en ontwikkel het. Dit is dan ook hierdie werkwinkel wat aanvanklik 'n reputasie aan die E.L.K.-Kuns- en Kunshandwerksentrum verleen het en wat tot onlangs die hele sentrum finansieel moes dra. In 1965 is die aktiwiteite van die weefwerkwinkel na Rorkesdrift verskuif. Weefwerkwinkels te Appelbosch, Mahlangana en Amoibe in Kwa-Zulu is vandag nog produktief.

Die beweging van tradisionele kundighede met behulp van bykomende westerse tegnieke en grondstowwe na outentieke kontemporêre kunsuitdrukking, is veral opvallend in hierdie werkwinkel.

Alina Ndebele Khumalo, 'n oudstudent van die Gowenusegpaar is sedert hul vertrek in 1968 as toesighoudende instruktrise by die hoofwerkwinkel

te Rorkesdrift aangestel. In 1965 het sy tydens 'n reeks uitstillings weefateljees in Swede en Denemarke besoek.²⁵⁾ Hierdie reis het egter geen invloed op haar werk uitgeoefen nie. Jessie Dlamini, eweneens 'n oudstudent van Peder en Ulla Gowenius is hoofassistente in die werkwinkel. Ulla Gowenius het sedert hul vertrek in 1968 vir kort periodes na Rorkesdrift teruggekeer waartydens sy opknappingskursusse aangebied het. Hierdie gebruik is in 1970 gestaak.

TOERUSTING EN WERKMETODES

Toerusting bestaan uit ongeveer twintig horisontale handweefgetoue en dertien spinwiele. Lywige handgekaarde en handgespinde karakoelgaring word met chemiese kleurstowwe van Imperial Chemical Industries (I.C.I.) en die Bayer Farben Fabrieken gekleur. Indantreen word in hierdie proses gebruik. Die wol word op ongebleikte linnskerings geweef. In enkele tapisserieë word van plaaslike merinowol wat van Zoeloeboere in die omgewing gekoop word, asook van sybokhaar gebruik gemaak ter wille van tekstuurafwisseling. Hierdeur word egter meer aan duursaamheid ingeboet as wat aan estetiese gehalte gewen word.

Voordat wewers tot die werkwinkel toegelaat word, woon hulle die voorbereidende kursus in die handwerkkunsdepartement by die kunsskool by. Hierdie kursus kan van een tot ses maande duur. Groot klem word op tekenkuns gelê en studente word veral geleer hoe om groot oppervlaktes te vul. 'n Opvallende vrees vir oop ruimtes is veral in figuratiewe ontwerpe uit die werkwinkels kenmerkend. Na die suksesvolle aflegging van hierdie kursus word studente as vakleerlinge in die werkwinkel in diens geneem. Aanvanklik werk hulle in spanne saam met een of twee van die ou wewers en later as onafhanklike handwerkkunstenaars wat individueel ontwerp, maar dikwels nog saam weef.

Koöperatiewe arbeidslewering waarby die gesellige gesindheid en sterk ontwikkelde gemeenskapsgevoel tradisioneel belangriker as 'n hoë produktiwiteit is, is soos in meeste weefsentra in Suider-Afrika wat nie in die eerste instansie vanuit handelsoorwegings ontstaan het nie ook hier merkbaar.

Alle ontwerpe word aan Alina Khumalo voorgelê en sy maak soms aan=

25. Ndebele Khumalo, Alina., Onderhoud, Julie 1974.

bevelings veral met betrekking tot kleurkeuses om 'n deurlopende standaard te probeer handhaaf.

Stagnasie van ontwerpe wat eeue lank Afrikakuns oorheers het, en steeds wêreldwyd deur industriële ontwerpers ervaar word, word teengewerk deur ontwerpers by geringe aanduiding van herhaling na ander opdragte op ander weefgetoue te verskuif. Hierdie gewoonte verfris die oorspronklikheid van wewerkunstenaars. Hulle weef ondermeer handsakke. Belowende sketse uit die tekstieldrukwerkwinkel of kunsskool word dikwels aan wewers opgedra. Die wewers geniet algehele vryheid van interpretasie by die uitvoering van sulke sketse en werk nooit van 'n volledige karton af nie. Spontane kreatiwiteit aan die weefgetou word ten alle koste beskerm.

Die werkwinkel produseer hoofsaaklik tapyte en tapisserieë wat as volg geklassifiseer word:

1 GEOMETRIESE TAPYTE

In tapyte word hoofsaaklik van nonfiguratiewe geometriese motiewe gebruik gemaak. Die groepe motiewe wat algemeen voorkom, is hoofsaaklik in die animistiese, Christelike en sekulêre wêreld gegrond.

1.1 ANIMISTIESE MOTIEWE (Afb.119-124)

Uit die tradisionele erfenis van pre-Westerse Afrika is variasies van die piramied, veral in die chevronvorm die algemeenste. Hierdie esoteriese motiewe kan teruggevoer word tot grondvorme uit kralewerk, muurskilderinge en die houtkerfwerk van alle Swart Suid-Afrikaanse bevolkingsgroepe.²⁶⁾

Peder en Ulla Gowenius het 'n grondige studie van die Zoeloekultuur gemaak. Hulle het gepoog om die reeds verlore ikonologiese inhoud van tradisionele simbolekode opnuut aan hul studente bekend te stel en die gebruik van die motiewe in tapyte aan te moedig. 'n

26. Arnott, B.M., (Vakkundige beampte), *Voorwoord tot Katalogus, uitstalling van die E.L.K.-Kuns- en Kunshandwerksentrum, Rorkesdrift, 1968.*

Gebrek aan belangstelling het hierdie karige brokkies kennis na die vertrek van die Goweniusegpaar egter weer laat vervaag. Alhoewel hierdie motiewe nog onafskeidbaar deel van die studente se alledaagse milieu en daardeur van hul tradisionele erfenis vorm, het hulle vandag 'n uitsluitlik dekoratiewe betekenis.

1.2 CHRISTELIKE MOTIEWE (Afb.122)

Uit die oorgangstydperk wat deur sendingaktiwiteite gekenmerk word, is variasies op die Griekse kruis oorgeneem. Die kruis het reeds in die vorige eeu die aanname van die Christendom deur die draer van die motief in kralewerk aangedui. Dit is opvallend dat die punte van die kruis dikwels in die vorm van 'n pylpunt is. Die kruis neem soms dieselfde voorkoms in Kaukasiese tapyte aan.

1.3 SEKULÊRE GEÏNDUSTRIALISEERDE MOTIEWE (Afb.124)

Uit die moderne sekulêre wêreld is 'n verskeidenheid motiewe oorgeneem. Motiewe gebaseer op speelkaarte, padtekens, handelsmerke en letters en syfers kom algemeen voor.

Bogenoemde animistiese, Christelike en sekulêre motiewe word sonder inagneming van die oorspronklike ikonologiese betekenisinhoude as suiwer dekoratiewe motiewe vrylik langs mekaar geplaas. Dit is betekenisvol in die lig van die kulturele heterogeniteit waarin die swart Suid-Afrikaan homself vandag bevind. Hierdie suiwer dekoratiewe aanwending van motiewe wat aanvanklik wyd uiteenlopende betekenisinhoude gehad het, kom vandag universeel onder tapytvervaardigers oor die hele wêreld voor. Die gesamentlike aanbieding van bogenoemde drie groepe motiewe het in sommige gevalle ook 'n uitwerking op die komposisie. Teenoor die sterk frontaal gesentreerde komposisies van die tradisionele Afrikakuns (Afb.121) tref ons nou asimmetriese neigings in die komposisies aan. (Afb.120)

Geometriese motiewe by Rorkesdrift het onder die bekwame leiding van Sweedse leermeesters reeds 'n merkwaardige ontwikkeling ondergaan. Die versiering van die primêre motief kom reeds in gevorderde stadium voor. Hierin word Rorkesdrift-tapyte van ander Suid-Afrikaanse tapyte onderskei. Dit is 'n ontwikkeling wat gewoonlik volg nadat

die simboliek van die primêre motief verlore geraak het.²⁷⁾

'n Natuurlike ontwikkeling wat sedert 1966 sporadies opgemerk is, is die bykomende aanwending van figuratiewe motiewe in oorwegend geometries-abstrakte tapyte. Hierdie nakende, vegtende, swart figuurtjies herinner sterk aan die uitbeelding van die menslike figuur in prehistoriese rotsskilderkuns. Dit is gegrond op die inkleding van bewegende stokmannetjies. Die tipe figuur in 'n komposisie wat die indruk skep van 'n onsamehangende menigte, kom eweneens sterk in John Muafangejo se lino-afdrkke (Afb.361) en werke uit ander werkwinkels aan die sentrum na vore. 'n Voorbeeld van hierdie tipe werk is 'n tapyt wat Philda Majozi gewef het nadat sy van tapyt na tapisserie weef oorgeskakel het. (Afb.119)

In hierdie tapyte bestaan, net soos by die meeste ander Suid-Afrikaanse werkwinkels, 'n relatiewe gebrek aan randpatrone. Enkele tapyte is van elementêre randpatrone, soms slegs bo of onder of aan die sye voorsien.

2 TAPISSERIEË

In teenstelling met die tapyte is tapisserieë deurgaans bewusverhalend. Vanweë die algehele gebrek aan 'n figuratiewe piktorale kunstradisie by die Zoeloe en ook by die meeste ander Suid-Afrikaanse inheemse bevolkingsgroepe, is komposisie, vormgewing en kleur idiosinkraties of minder oorspronklike verwerkings van foto's en reproduksies wat mettertyd deur die Sweedse dosente aan die wewers oorgedra is. Alle figuratiewe kunsuitdrukking is dus die direkte gevolg van 'n stimulerende en sterk kulturele kruisbestuivingsaksie wat deur die Sweedse sendinggemeenskap teweeggebring is.

27. *In vergelyking met tapyte wat elders vervaardig word, is dit opvallend dat die versieringselement in die Midde-Oosterse lande reeds tot so 'n mate uitgebrei het dat die oorspronklike primêre motief dikwels slegs by nadere ontleding opgemerk word. Die mate van ontwikkeling wat Rorkesdrifttapyte in hierdie verband ondergaan het, stel dit min of meer op dieselfde vlak as die tapyte van die Indiaanse Navadjostam in Amerika. (Afb.313) Dit moet egter in ag geneem word dat die Navadjostam sover bekend reeds sedert die sestende eeu tradisionele skaapboere is en vroeg reeds die weeftegniek van sendelinge geleer het en dat die Rorkesdrift-werkwinkel eers in 1963 gestig is.*

Die vier temas wat oor die algemeen in tapisserieë aangebied word, sluit volksmitologie en folklore, volksgeskiedenis, genretonele en Bybelse taferele in. Die weergawes is in teenstelling met geometriese tapytontwerpe deurgaans homogeen en afsonderlik uitgebreid.

2.1 DIE VOLKSMITOLOGIE EN FOLKLORE (Afb.125-137)

Fabels uit die volksmond het deurgaans opvoedkundige, sedelike strekings en speel meestal in die dierewêreld af. Die inhoud van mites waarin diere dikwels die hoofrol vertolk, herroep vrese en gelowe wat in die verre primitiewe volksverlede gegrondves is.

2.2 DIE VOLKSGESKIEDENIS (Afb.138-143)

Peder Gowenius se diepgewortelde en waarderende belangstelling in die volkskultuur en geskiedenis van die inheemse Afrikaan het herlewering in belangstelling onder die wewers tot gevolg gehad. 'n Opkomende gevoel van nasionalisme is meermale merkbaar in die wyse waarop temas uitgebeeld word. "Die kalbasemense" (Afb.139,140) en "Die Ovambo verhaal" (Afb.141) is ondermeer historiese uitbeeldings. Wreedhede tydens Tsjaka se regeertyd, soos die geleentheid waartydens 'n swanger vrou se maag op bevel oopgesny is, is ondermeer uitgebeeld.

2.3 GENRETOELE (Afb.138 en 145)

Die alledaagse prosaïese lewensgang by die tradisionele kraal word dikwels in teenstelling met die moderne stadslewe uitgebeeld. Die verhaal ontvou meermale met 'n rykdom van verhaaldetail in afsonderlike kompartemente waarby die twee wêrelde en hul onderskeie lewensritmes onderskei kan word. Daar word nie gesoek na dieper waardes nie maar met 'n natuurlike fenomenologiese inslag en fyn waarnemingsvermoë word die wesenlike verskynsels belig. 'n Stadsgesig met bushalte verbeeld die moderne lokasielewe, 'n hut en veewagters die lewensruimte in die tuisland.

2.4 BYBELSE TAFERELE (Afb.144 en 146. Vergelyk ook Afb.360 en 361)

Vroegchristelike kuns het deur die eeue heen in verskillende sendinggemeenskappe sterk ekspressiewe uitdrukkingskrag geopenbaar. Dit is interessant dat van die vroegste voorbeeld van tapisserie-kuns wat bewaar gebly het, eweneens deur 'n sendinggemeenskap geweef is. Die Koptiese kerk was die eerste Christelike kerk in

Egipte. Die ooreenkoms wat Rorkesdrift-tapisserieë van Bybelse temas met Koptiese fragmente toon, is betekenisvol. Die verstarde gesigsuitdrukkings en naïwiteit is in beide gevalle onmiskenbaar.

Die beperkte tegniese vaardigheid en heterogene onversoenbare kulturele omstandighede moes in albei gevalle min of meer dieselfde uitwerking op die menslike belewingswêreld en kunsskepping gehad het. Die verwilderde, vreesagtige gesigsuitdrukkings en anonimiteit, kan afgesien van tegniese onbekwaamhede, aan die uitwerking van 'n botsing tussen onversoenbare waardestrukture op die menslike gees toegeskryf word.

WAARDERING

Die kulturele sintese en kruisbestuiwing aan hierdie sentrum het tegnies sowel as esteties, produkte vol vitale krag en jeugdige integriteit tot gevolg gehad.

Die tradisionele Afrika-handwerkkunste het met die bekendstelling van nuwe tegnieke, grondstowwe en figuratiewe kunsuitdrukkingsvorme deur Sweedse kunstenaars, 'n bykans onherkenbare gedaanteverwisseling ondergaan. Dit is opnuut in die estetiese erfenis en tradisies van die verlede gegrondves en tegelyk deur die tegniese vernuftighede en artistieke impulse van die hede hernu. (Vgl. Afb.358-363)

Die gelukkige en gemaklike verhouding tussen ontwerp en tegniek wat vanweë die relatiewe primitiwiteit in alle volkskunste aangetref word, kan ook in Rorkesdrift aan die eerlike en direkte uitdrukking van die medium toegeskryf word.

In die weefkuns as volkskuns is die estetiese en tegniese kwaliteite onafskeidbaar ineen verweef. Die handwerkkunstenaars van Rorkesdrift behou 'n mate van anonimiteit waardeur hulle hulself nie as kunstenaars nie, maar as nederige vakmanne beskou. Die verhaal word eenvoudig direk vertel in die terme wat die medium toelaat. In die waardering van hierdie werk is dit opvallend dat die estetiese gehalte van die komposisie ondergeskik is aan die verhaalinhoud wat spontaan in die tegniese moontlikhede van die medium vorm aanneem. Die vorme leef dus in harmonie met die medium en bring sodoende sy besondere karakter en wese na vore.

Die estetiese lewenskragtigheid en kunswaardigheid is dus in 'n groot mate in die tegniese tekstielkwaliteit²⁸⁾ geleë.

Peder en Ulla Gowenius het die grondslag vir alle latere ontwikkeling in die Suid-Afrikaanse naïewe tapisserieweefkuns gelê. Ulla Gowenius is die enigste persoon wat tot nog toe aan die sentrum verbonde was wat professionele weefopleiding ondergaan het. Die invloed wat aanvanklik in Rorkesdrift en later in Thabana Li Mele en Lentswe La Oodi van die Gowenusegpaar uitgegaan het, het mettertyd indirek deur middel van studente-uitruiling na afgeleë werkwinkels oor die hele Suider-Afrika uitgebrei. Hierdie grondlegging bly steeds 'n sterker ingrypende invloed op die naïewe Suid-Afrikaanse tapisserieweefkuns en mag nie onderskat word nie.

Die algemene toepassing van afskaduwings- en inlegweeftegnieke van veral hoenderspoorkeperbinding verleen aan die werk 'n hoë tekstielkwaliteit. Hierdie tegnieke word so wyd toegepas dat dit kan dien om Rorkesdrift as "skool" te onderskei. Dieselfde tegnieke, veral in die agtergrond-inkleding in klein gebroke vlakke is later by Thabana Li Mele en Lentswe La Oodi opgemerk en kan gevolglik met sekerheid aan die onderrigmetodes van Ulla Gowenius toegeskryf word. Hierdie styleienskap het die afgelopen aantal jare in verskeie afgeleë weefsentra in Suider-Afrika begin kop uitsteek. Dit het geblyk dat elkeen van hierdie sentra op die een of ander wyse invloed van Rorkesdrift ondergaan het. (Afb.141,252,266 en 294)

28. Die tekstielkwaliteit word in 'n groot mate bepaal deur die besondere tekstuur en veral die relatiewe kleuringsvatbaarheid van die lywige handgespinde karakoelgaring. Nie slegs die gesigsintuig nie, maar ook die tassintuig word direk betrek en juis hierin lê die verdienstelike kwaliteit van die tapisseriemedium as monumentale kunsvorm ten opsigte van die hedendaagse betonargitektuur wat die aanvraag vandag in welvarende lande verseker. In die huidige tydvak van ideologiese opstand teen die vernietigende mag van die tegnologie wat sedert die industriële rewolusie onder meer die algemene smaak met masjinale massaproduksie verlaag het, herleef 'n herwaardering vir uitdrukking deur die vrye mensehand. Die kragtige herlewing van handwerkkunste wat veral na die Tweede Wêreldoorlog in die Skandinawiese lande tot groot hoogtes gevoer is, is eweneens na Suid-Afrika deur Sweedse kunstenaars gebring. In hierdie lande was die handwerkkunste nooit werklik deur die masjien bedreig nie maar het parallel met die masjienprodukte ontwikkel en veral die weefkuns het 'n gesonde lewende boeretradisie en volkskuns gebly wat van die beroemdste hedendaagse tapisseriekunstenaars opgelewer het.

Prototipes van die besondere aanbieding van hierdie universeelbekende tegnieke kan in die Egiptiese kindertapisserieë van Harrania teruggevind word. Dit is veral opvallend in blaarvorms, die uitbeelding van water en in die algemeen die agtergrondinkleding. (Afb.368 en 369)

Die groot waardering wat Peder Gowenius vir die Egiptiese argitek Ramesses Wissa Wassef se pedagogiese beginsels het, kom nie slegs in die tegniese aanbieding van die werke van hierdie sentrum na vore nie, maar veral in die spontane kommunikerende krag van die verhaaltrant in die tapisserieë.²⁹⁾ Peder Gowenius het dan ook erken dat, nadat 'n wewer die nodige selfvertroue bekom het, hy ten gunste van eksterne invloed is. Die sterk ooreenkoms wat die Rorkesdrift-tapisserie "Olfante" (John Muafangejo) met Egiptiese kindertapisserieë toon, dui moontlik op 'n visuele kontak wat Muafangejo met laasgenoemde kuns sou kon gehad het. Die aanbieding van die figure in "In ons kerk" dui eweneens op die moontlikheid van so 'n invloed. Muafangejo was 'n leerling van die Gowenusegpaar. (Afb.125,131,144,366 en 370)

Die oorwegend verhalende karakter, wat spruit uit Peder Gowenius se pedagogiese beginsel wat berus op 'n deeglike bespreking van die onderwerp voordat 'n skets gemaak word, het sedert die Gowenusegpaar se vertrek en veral die afgelope aantal jare begin verander.

Die tekstieldrukwerkwinkel, onder leiding van Malin Lundbohm het mettertyd 'n betekenisvolle invloed op die weefwerkwinkel begin uitoefen. Die uitdrukkingskrag van die tapisserie as monumentale kunsvorm wat in diens van die argitektuur staan en waarby die simboliese kommunikerende karakter primêr is, het begin terugstaan ten gunste van 'n hoër en suiwerder dekoratiewe gehalte in die ontwerp.

Tapisserieë waarvan die ikonologiese inhoud ondergeskik aan die ontwerpgehalte geword het, is sedertdien direk van tekstieldrukontwerpe geweef. "Die allermooiste" (Afb.134 en 135) is 'n voorbeeld van so 'n tapisserie. Die voor- en agtergrond is sterker ineengeskakel deurdat die motiewe kleiner word en van 'n suiwerder dekoratiewe gehalte is. (Afb.129) 'n Gehakte, effe grillerige sterk omlynde motief wat direk uit die tekstieldrukwerkwinkel na die weefwerkwinkel ingevoer is, het sedertdien 'n

29. *Vide. 11.1, p. 266.*

kenmerkende styleienskap geword. Die besondere motief vind deur hoenderspoorkeperbinding 'n hegte aansluiting in die weeftegniek en is as sodanig hoogs bevredigend.

Hierdie motief wat in tapisserieë en tapyte aangetref word, word ook in die pottebakkerwerkinkels toegepas. Dit is betekenisvol dat die motief geen grondvorm in tradisionele Afrikakuns het nie en tog oortuigend die taal van Afrika spreek. Dit is waarskynlik die vryer hedendaagse bewegingryke weergawe van die star tradisionele chevron uit die tydperk van pre-Westerse Afrika. Die oorspronklikheid van die motief wat uit eie geleedere ontstaan en gegroei het, verhoog die egtheidsgelalte van latere tapisserieë bo die gewilde tapisserieë van die sestigerjare waarvan sommige uitbeeldings nog in so 'n mate na grondvorme in Egiptiese kindertapisserieë teruggelei het, dat dit meermale op klakkelose nabootsing gedui het. 'n Redelike onlangse invloed op Rorkesdrift-tapisserieë is dié van die twintigste eeuse Franse tapisserieë. "Die Groot Rooi Voël" van Esther Nxumalo voer in die tema en veral in die uitbeelding van die poot regstreeks na Jean Lurcat se beroemde "Rooi haan" terug. Hierdie Rorkesdrift-haan besit geen noemenswaardige verhaalinhoud nie, maar maak suiwer op dekoratiewe gelalte aanspraak. Die verhaal wat wel aangebied word, is onbelangrik.

Die uitbouing van die invloed wat die weefwerkinkel onder die tekstiel-drukwerkinkel begin ondergaan het, kan in verste konsekwensie lei tot die totale verswelging van die verhalende waarde wat die tapisserieë tot dusver tot groot mate bo suiwer ontwerp-kuns tot essensiële kuns-uitdrukking verhef het. Dit is 'n gevaar waarteen gewaak sal moet word sodat die tapisserieë steeds sy essensiële monumentale karakter sal behou en nie sal degradeer tot 'n suiwer dekoratiewe tekstiel-kuns nie.

Die gebrek aan skryfkuns het meermale in die wêreldgeskiedenis tot verbeeldingryke kunsskepping aanleiding gegee wat primêr kommunikerende waarde besit het. In terme van geometriese motief dink mens aan die primitiewe Afrikastamme, Midde-Oosterse nasies, die Nieu-Seelandse Maori's en die Amerikaanse Indiane. Die Egiptiese hiërogliewe kan beskou word as 'n tussenganger tussen suiwer geometriese en figuratiewe kunsvorme met ikonologiese waarde-inhoud. Die Christelike sendingkerk

was dikwels in die geskiedenis die impuls tot kunsskepping wat primêr kommunikatief in 'n analfabetiese samelewing opgetree het. Dit is basies dieselfde fenomeen wat hom vandag in die nuwe figuratiewe tapisserieë op Rorkesdrift manifesteer.

Vanweë die relatief ongebonde uitdrukkingsvryheid wat by die sentrum ervaar word, beantwoord slegs 'n klein persentasie van die gelewerde werk aan die vereistes van die Westerse kopersmark se tradisionele kunswaardering wat aan die hand van abstrakte norme beoordeel word.

Die behendige hantering van onder meer perspektief- en anatomieprobleme is nie primêr in hierdie gemeenskap nie — die taalinhoud is primêr. Soos Ramses Wissa Wassef dit stel: "Kuns het sy essensiële betekenis van kommunikasie onder en tussen mense verloor. Ek is geen pessimis nie, maar kan ook nie voorgee dat ek die beperkte kunswetenskap kan waardeer soos die oorgrote meerderheid vandag blindelings wel doen nie. Wat beskou hulle as kuns? Wat is kuns as dit nie die natuurlike uitdrukking van individuele verbeelding, denke en emosie is nie? My kinders gee uitdrukking aan al bogenoemde en meer, uit die diepte van hul siele — vrylik. Kuns is 'n vryheid van uitdrukking, 'n persoonlike interpretasie van alle betekenisvolle dinge — alles wat suiwer en opreg, openhartig en eerlik is. Dit is deel van die taal van die mens — universeel gepraat en verstaan.

Die valsheid en komplikasies het nog nie my jong kunstenaars geaffekteer nie en het hulle so, volgens my oortuiging in staat gestel om wat essensieel in kuns is, te bereik."³⁰⁾

Peder Gowenius omskryf die ongeskondenheid van sy wewerkunstenaars deur hul vermoë: "to run naked." Die onbedorwe, spontane egtheid en integriteit wat so eenvoudig direk en verfrissend gedagtes oordra, is waarskynlik ook in die Rorkesdrifftapisserieë die mees gewaardeerde element. Die vernaamste ooreenkoms tussen die werk van die Zoeloehandwerkkunstenaars van Rorkesdrift en die Egiptiese kinderwewers van Harrania is dat inspirasie direk uit die natuur kom en dat die aanbieding fenomenologies subjektief gekleur is en geen natuurwetenskaplike weergawe is van wat die

30. Ramses, Wissa Wassef., *op.cit.* (vrye vertaling).

oog as instrument sien, verwing deur kennis van kunshistoriese styl-
rigtings nie, maar van wat die mens as mens direk in die natuur ervaar
en uit sy hart weergee.³¹⁾

TOEKOMSTIGE UITBREIDINGS

Vanweë Rorkesdrift se ligging op die Natalse oewer van die Buffelsrivier
is omstandighede gunstig vir die uitbreiding van sy tuisnywerhede na die
Nqutu-distrik in Kwa-Zulu net oorkant die rivier.

In Nqutu bestaan 'n groot tekort aan werkgeleenthede. Die Rorkesdrift=
kunssentrum het 'n waglys van honderde Zoeloes waarvan 'n groot getal
kom uit die Nqutu-distrik wat onder die nadelige gevolge van platteland=
se oorbevolking gebuk gaan.

Die Tomlinson-kommissie het verslag gedoen dat, as die Nqutu-distrik
landboukundig ten volle sou ontwikkel, dit moontlik sou wees om werk
en 'n redelike inkomste vir 13 000 mense te verskaf. Sedertdien was
daar egter geen landboukundige ontwikkeling nie en die bevolking tel
nou reeds ongeveer 80 000.

Die gedagte om arbeidsgerigte tuisnywerhede soos spin, weef en pottebak=
kery in die Nqutu-distrik op te rig, geniet groot belangstelling.

Mejuffrou Jo Thorpe van Durban, 'n getroue ondersteuner van die sentrum,
beplan 'n organisasie van vriende van Rorkesdrift met die oog op die
insameling van fondse vir hierdie doel.

Vooruitgang van die projek word onder meer deur die volgende faktore ver=
traag:

- Die besteding van winste en gevolglike uitbreidings aan toerusting
en geboue is onderworpe aan goedkeuring deur die Lutherse Kerk.
- Die aankoop van 'n masjien vir die kam van die wol sal voorafgegaan
moet word deur die aanlê van elektrisiteit. Dit beteken groot uit=
gawes.
- Visums wat die Suid-Afrikaanse Regering aan die Sweedse onderwysers
uitreik is slegs vir kort tydperke geldig, moet telkens hernu word

31. *Van den Berg, prof. J.H., De Dingen. Vgl. ook Het Menselijk Lichaam
deel I en II van dieselfde skrywer.*

- en die moontlikheid dat dit geweer kan word, is steeds daar.
- Daar was groot teenkating van die boere om die plaas van sowat 5 000 hektaar waarop die sentrum geleë is en waarop die meeste kunstenaarwerkers woon, by Kwa-Zulu in te lyf. Hoofleier Buthe=lezi weier om met die Regering te onderhandel aangesien hy die grondgebied wat in 1936 aan die Zoeloes toegesê is, as onvoldoende beskou.
 - Die Staat het wel 'n ander groot plaas aan die Lutherse Kerk aangebied, maar hulle sien nie hul weg oop om te verskuif nie aangesien hulle vrees dat hulle van hul bekwame wewerkunstenaars in die dikstrik kan verloor.

Die toekoms van die sentrum word dus deur velerlei probleme bedreig, wat opgelos sal moet word.³²⁾

32. *Kleinhandeldistribusiepunte in Suider-Afrika: Klaus Wasserthal, Pretoria, Devcraft, Pretoria, Johannesburg, Helen de Leeuw, Johannesburg, mej. Jo Thorpe, Durban.*

Uitstallings: Die Skool van Kuns en Ontwerp, Stockholm, Swede, November 1962, Die Skool van Kuns en Ontwerp, Stockholm, November 1963, Die Skool van Kuns en Ontwerp, Stockholm, November 1964, "Rorska Museet", Gothenburg, Swede, Maart 1965, Twee studente neem deel aan die uitstalling "Kuns Suid-Afrika Vandag", Johannesburg, Julie 1965, "Alliance Francaise", Durban, Julie 1965, Museum van Moderne Kuns, Stockholm, Swede, Januarie 1966, Malmø-museum, Malmø, Swede, April 1966, Galery 101, Johannesburg, Oktober 1966, NSA-galery, Durban, Junie 1967, Suid-Afrikaanse Nasionale Kunsgalery, Kaapstad, Junie 1967, Twee studente neem deel aan die uitstalling "Kuns Suid-Afrika Vandag", Johannesburg, Julie 1967, Louisiana-kunsgalery, Kopenhagen, November 1967, Die Kunsgalery, Durban, Julie 1968, Vier tapisserieë verteenwoordig Suid-Afrika in die kunshandwerkbiennale in Venesië Italië, 1968, Pietermaritzburgkunsmuseum, Mei-Junie 1969, Vyf studente neem deel aan 'n "Hedendaagse Afrika-uitstalling", London, Engeland, Augustus-September 1969, Reisende uitstalling in Kanada, 1969-1970, Die Nasionale Kunsmuseum, Stockholm, Swede, April-Mei 1970, Die Kunsgalery, Durban, Junie 1970, Pretoriase Kunsmuseum, September-Oktober 1970, Die Kunssaal, Port Elizabeth, November 1970, Die Vereniging van Grafiese Kunste, Stockholm, Swede, November-Desember 1971, Suid-Afrikaanse Kunsvereniging, Worcester, Kaapprovinsie, 1971, Kaffrarianmuseum, Kingwilliam's Town, Mei 1971, Oos-Londense Museum, Oos-Londen, 1972, Galery Ploymen, Nymegen, Holland, 1972, Suid-Afrikaanse Nasionale Kunsgalery, Kaapstad, November 1972-Maart 1973, Nasionale Museum en Kunsgalery, Botswana, Gaborone, Maart 1973, Wêreldbiennale van Kuns=handwerk, Sao Paolo, Brasilië, April 1973, Suid-Afrikaanse Kunsvereni=ging, Kaapstad, Desember 1973-Januarie 1974, Kunssaal, Port Elizabeth, November 1973, Oos-Londense Museum, Februarie 1974, Internasionale

32. (vervolg van p.133)

Kunshandwerkskou, Florence, Italië,* 3 April-5 Mei 1974, Suid-Afrikaanse Kunsvereniging, Pretoria,** April 1974, Honderdjarige Bestaansjaarviering, Swede, Mei 1974, Swart Suid-Afrikaanse kunstenaars, Dia-koniahuis, Johannesburg,** 11 November-23 November 1974, Durbanse Kunstgalery, Desember 1974, Rorkesdrift-uitstalling, Sao Paolo, Zoeloe-kuns en kultuur, 1974, Koninklike Museum, Brussel, België, April-Mei 1975, Antropologie-museum, Wenen, Oostenryk,*** Augustus-Oktober 1975, Lille, Frankryk, November 1975, Suid-Afrikaanse Kunsvereniging, Hoofgalery, Carlton Hotel, Johannesburg,**** 20 Februarie-26 Maart 1976, Swart Suid-Afrikaanse kunstenaars, Brooklyn-museum en Openbare Biblioteek, New York,* 25 Maart-16 Mei 1976.

* Van Wyk, E., "Kunsprestasie", Suid-Afrikaanse Panorama, Julie 1974, vol.19, (nr.7), p.20-21.

** Katalogus.

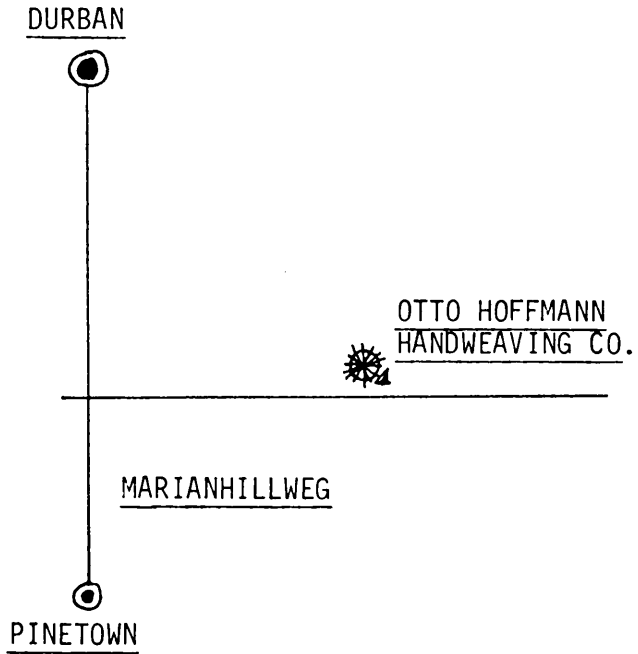
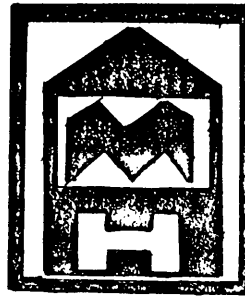
*** Bruwer, Johan., "In Diakonia-huis - Getrou aan karakter", Beeld, 12 November 1974, vol.1, p.14.

**** Basson, Jenny., "Geskiedenis/Kultuur: Europa kyk na Kwa-Zulu", Bantu, Januarie 1975, vol.XXII, (nr.1), p.2.

**** Anderson, P., "U.S. Showing for Rorke's Drift art", Pretoria News, (Town), 10 Februarie 1976, p.1.

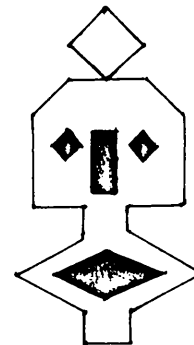
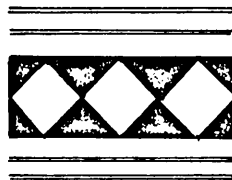
6.2 OTTO HOFFMANN HANDWEAVING CO.

Marianhillweg 203
MARIANHILL
Natal
Tel: Pinetown 726773

Privaatonderneming: Otto Hoffmann
Weefdosent: Elizabeth Weinberger
Wewers: Hoofsaaklik Zoeloe- en Xhosavroue

GEOMETRIESE MOTIEWE

HISTORIESE AGTERGROND VAN OTTO HOFFMANN HANDWEAVING CO.

Na-oorlogse Europese immigrante wat hulle gedurende die laat veertiger- en vroeë vyftigerjare in Suid-Afrika gevestig het, het 'n belangrike bydrae tot die ontwikkeling van die handweefbedryf in die privaatsektor gelewer.

In 1951 het die Weinbergersgesin, lede van 'n wewersfamilie uit Rosenheim, Beiere in Suid-Afrika aangekom.³³⁾ Hulle het hulle op Marianhill gevestig waar die twee seuns houtkerfwerk aan die onderwysersopleidingskollege van die Rooms Katolieke kerkskool onderrig het. Weefonderrig is daar ook op eenvoudige rame deur suster Cassian Theiss, lid van die susters van die Kosbare Bloedorde, aangebied.

In 1952 het 'n skoonseun, Otto Hoffmann uit Oos-Pruise hom en sy gesin by die res van die familie aangesluit.³⁴⁾ Otto Hoffmann wat op 31 Januarie 1925 in Duitsland gebore is en wat veearts van beroep was, het al sy dokumente in die oorlog verloor en fondse om hom te herbekwaam, het ontbreek. Onder sy leiding het die familie tot laataand nou saamgewerk om hul eie onderneming op die been te bring.

In Rosenheim was Weinberger senior ontwerper in sy broer se wewery "Die Weberei Weinbergers."³⁵⁾ Sy dogter, Elizabeth, gebore op 25 April 1929 het vanaf 1946 tot 1948 tekstielontwerp aan die Blocherer Schule te München studeer. Daarna het sy na die wewery op Rosenheim teruggekeer waar sy verdere opleiding in weeftegniek ondergaan het. Sy is ontwerpster, toesighoudster en instruktrise.

GRONDSTOWWE

Dië familie wat, getemper deur 'n oorlog se swaarkry, geleer het hoe om artikels van repe ou kouse en voos klerasie te weef, kon aanvanklik hier ook die mas opkom deur uit afvalstukke van tekstiel- en klerefabrieke iets bruikbaar te weef. Badkamermetjies en tafelmetjies word nog steeds by hul onderneming van afvalstroke tekstielstof gewef. Die afvalnylonstof van 'n onderklerefabriek verleen 'n sagte fyn voorkoms aan die

33. Hoffmann, Otto., *Onderhoud*, 3 Junie 1973, Marianhill.

34. Ent-White, C., "Happiness is a family affair", *South African Garden and Home*, Mei 1973, p.5-13.

35. Heider, I., *Kunsthandwerk in der Bewahrung - Weberei Ludwig Weinberger, Kunst und Handwerk*, 1975, vol.19, (nr.2), p.48.

tafelmatjies. (Afb.148)

Later was hulle finansieel in staat om die onverwerkte grondstowwe te koop. Aanvanklik is alles met die hand gedoen. Tans is handewerk gedeeltelik deur masjiene vervang.

Onverwerkte bale dralon word uit Duitsland ingevoer en in Maydonkaai, Durban, met basacryl- en astragone kleurstof gekleur. Die kombinasie van die twee kleurstowwe gee uitstaande resultate. Die een is sterk teen sonlig en die ander sterk teen seep en water bestand.

Ná die kleurproses word die dralon na die wewery gebring waar dit masjinaal gespin word. 'n Paar kontrasterende kleure word soms saam gespin om moelinegaring te vervaardig waarvan 'n stippelstof gewef word.

Mej. Weinberger vind dralon 'n uitstaande skeringgaring. 'n Groot voordeel daarvan bo katoen is die feit dat dit nie krimp³⁶⁾ nie. Dit is 'n belangrike oorweging by die vervaardiging van huishoudelike artikels wat dikwels gewas moet word. Gordyne, dekens, tafeldoeke, lopers en klein vloermatte maak 'n groot persentasie van die wewery se produkte uit.

Die meeste artikels is van 100% dralon. Dit is 'n besonder sterk vesel en vanweë sy lae prys word artikels teen mededingende pryse bemark. Die vesel het die kenmerkende sintetiese gladde blink voorkoms. Verskillende faktore by die voorafbehandeling van die vesel dra tot die verhoging van 'n kunsmatige helder voorkoms by. Onverwerkte bale dralon word stroopgekleur. Die vesel kleur gelykmatig, hard en skerp. Hierdie skril voorkoms word verhoog deurdat die vesel masjinaal gespin word en elke kleur in die weefsel dig op homself sluit. Hierby werk die voorkeur vir 'n verskeidenheid helder uitstaande kleure verder ongunstig in.

WAARDERING

Die hoë egtheidsgehalte wat natuurlike vesels aan stowwe verleen moet

36. Weinberger, E., Onderhoud, 3 Junie 1973, Marianhill.

nie in hierdie produkte gesoek word nie. Die alledaagse vrolikheid is op die smaak van die algemene koperspubliek gerig en nie vir eksklusiewe smaak bedoel nie. Die looperweefsels het dikwels geen selfkant nie, maar is aan die sye gestik om uitrafeling te voorkom. Hierdie gebruik is tegnies sowel as esteties onbevredigend. Fraiings van die wit skeringverlenging rond die stukke af. (Afb.149)

'n Klein persentasie karakoeltapyte, (Afb.147) asook gordynstof van sybokhaar en tafeldoeke word hoofsaaklik in natuurlike skakerings vervaardig. Hierdie gordynstowwe word van dié van Coral Stephens en Hillmondweewers onderskei deur 'n donsige weefseloppervlak wat deur die kaardgaring verkry word.³⁷⁾

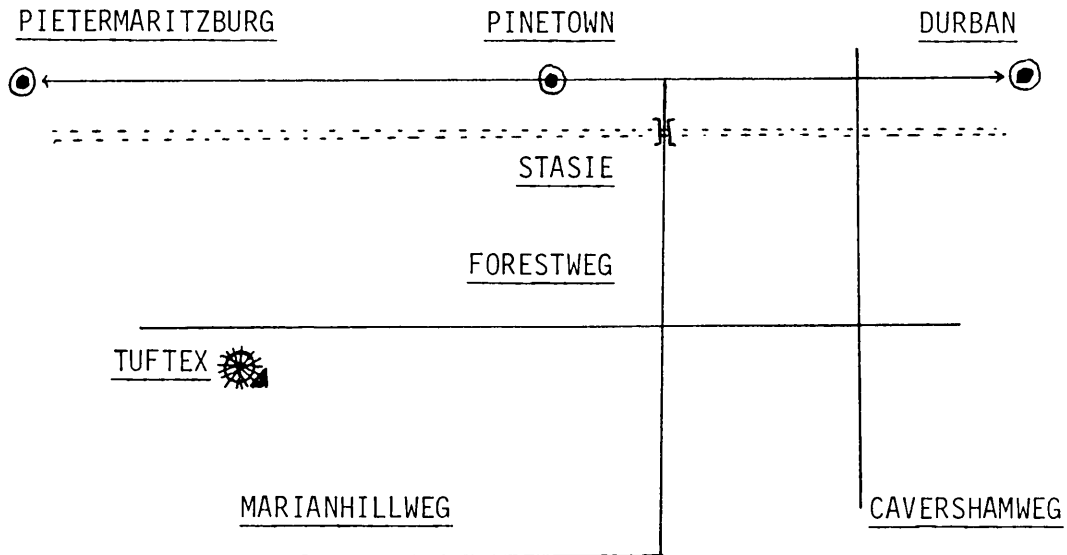
Die ander twee werkwinkels vervaardig gordynstof van kambolgaring wat 'n gladde weefseloppervlak verleen.

Sedert 1972 word miniatuur tapisserieë op 'n eksperimentele basis vervaardig. Mejuffroue E. Weinberger en A. Hoffmann voorsien die ontwerpe wat styf en ongemaklik voorkom vanweë die gebrek aan professionele tapisseriewewers. 'n Oordrewe en insiglose geïnteresseerdheid in die Afrika motief is kenmerkend. Die blomontwerpe met loshangende vlegsels wol en pool is 'n duidelike bewys van die eksperimentele stadium waarin miniatuur tapisserieë nog is. Dit toon 'n sterk ooreenkoms met die Amerikaansgebore Sheila Hicks se werk. (Afb.150,153 en 371)

37. Gordynbehangsels word in die volgende afmetings van sybokhaarkaardgaring geweeft: 1,83x3,54 m. met fraiings, 1,83x3,54 m., 1,27 m. wyd en 1,83 m. wyd. Bemerking: 'n Swaer van Otto Hoffmann, mnr. G. Weinberger, woon in London en is in beheer van die uitvoere van die familie se weefondernemings nl. "Weinberger Brothers" (Ierland), "Die Weberei Weinbergers" (Rosenheim, Duitsland), asook die Otto Hoffmann Weaving Co. op Marianhill. Tapyte word na die Verenigde State van Amerika, Engeland, Australië en Japan uitgevoer. Kleinhandeldistribusiepunte in Suid-Afrika: Shephard and Baker, Durban, John Orr's, Johannesburg en Stuttards, Kaapstad.

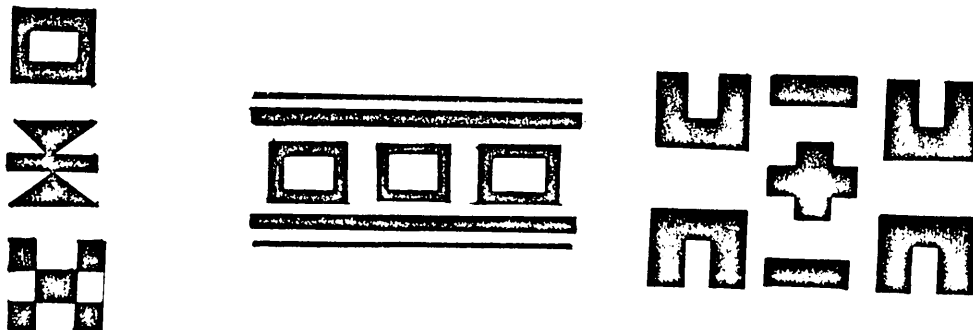
6.3 TUFTEX (EDMS) BPK.

Posbus 161
PINETOWN
Natal
Tel: 724078

Privaatonderneming: Bill Sandbach
Wewers: Hoofsaaklik Zoeloemans

GEOMETRIESE MOTIEWE

HISTORIESE AGTERGROND VAN TUFTEX (EDMS) BPK.

Mnr. Weinberger³⁸⁾ het in 1968 uitverkoop en Bill Sandbach het die onderneming by hom oorgeneem.

'n Durbanse Chemiese firma bleik donkerkarakoelwol vir die firma. Geen kleuring word by die fabriek gedoen nie. Die kambolwol word van Kamatex Mills bekom.

Fraaiings word vervaardig en in matte met 'n yl nop as inslagdraad gebruik.³⁹⁾ Matte met 'n nop word dus nie geknoop nie en kan van beide kante gebruik word. Agt Zoeloemans weef en sewe spin.

Ontwerpe berus hoofsaaklik op basiese geometriese motiewe wat by die smaak van die Westerse koperspubliek aangepas is. (Afb.154-156) Die besondere herhalingspatroon en verhoudingsafmeting verleen 'n inheemse voorkoms aan die Westerse vierkantmotief. Die kruismotief is sedert kerstening eweneens 'n inheemse motief. Die lywige karakoelgaring het 'n growwe tekstuur tot gevolg.

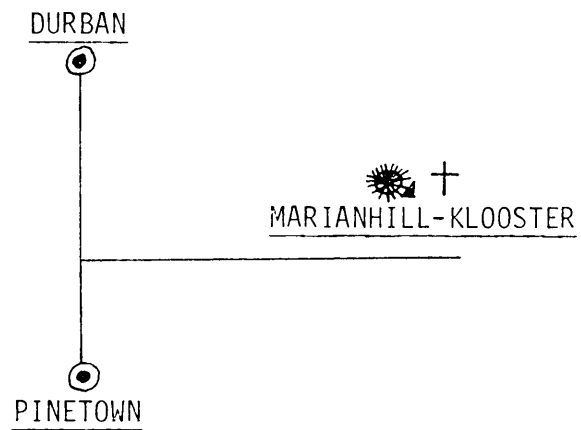
Sedert 1976 word hoofsaaklik groot effekleurige akriel- en karakoel-tapyte⁴⁰⁾ geweef.

-
38. Mnr. Weinberger is die swaer van mvr. Otto Hoffmann en bemark laasgenoemde se produkte in Engeland. Vide. 6.2, p.143.
 39. Hoffmann Handweaving Co. pas dieselfde metode toe.
 40. Agente vir hierdie produkte is: Prosperitas, Posbus 2426, Pretoria, B.S. Vorster & Co., Von Brandisstraat 25, Johannesburg en Paynes Home Centre, Weststraat, Durban.

6.4 ST. JOSEPH'S WEAVING SCHOOL

St. Francis College
Marianhill-Klooster
MARIANHILL

Tel:

Rooms Katolieke Kerkskool

Weefdosente: Suster Cassian Theiss

Studente: Hoofsaaklik Zoeloes en Xhosas

HISTORIESE AGTERGROND VAN ST. JOSEPH'S WEAVING SCHOOL

Die weefdepartement aan hierdie sendingskool is in 1948 deur suster Basillissa begin.⁴¹⁾ In 1966 het suster Cassian Theiss oorgeneem.⁴²⁾

Jaarliks word vyf tot tien studente gedurende 'n driejarige weefkursus opgelei. In 1972 was twee en twintig studente vir hierdie kursus ingeskryf. Studente begin hul opleiding tussen die ouderdomme van vyftien en twee en twintig jaar en het meestal hul laerskoolopleiding voltooi.

Leermetodes berus hoofsaaklik op konvensionele Westerse metodes. Tydens hierdie navorsing het dit aan die lig gekom dat hierdie metodes dikwels onder swart studente aanleiding gee tot kunsskepping waarvan die inherente styl-egtheid aangetas is as gevolg van 'n neiging tot nabootsing en soms selfs kopiëring wat aan 'n ernstige gebrek aan selfvertroue toegeskryf kan word.⁴³⁾

Die weefwerk van suster Cassian en die beeldhouwerk van suster Johanna, beide aktiewe kunstenaresses, dien op 'n indirekte wyse as voorbeeld vir studente. Temas uit die Bybel soos ondermeer "Die Laaste Avondmaal" (Afb.157) en "Madonna en Kind" (Afb.100) toon soms 'n opvallende Bizantynse invloed.⁴⁴⁾ (Vgl. ook Afb.364) "Die vlug na Egipte" (Afb.159) neig daarenteen om 'n kerskaart-tipe ontwerp te weerspieël.

Na aanleiding van die feit dat haar studente reeds hul laerskoolopleiding voltooi het, sê suster Cassian:

41. Suster Johanna., *Onderhoud*, Junie 1973, Marianhill.

42. Theiss, Suster Cassian., *Onderhoud*, Oktober 1975, Burgersfort. Vide. 4.1.5.1, p.91.

43. Gowenius, P., *Onderhoud*, Augustus 1975. Vgl. Peder Tyberg, vroeër aan die E.L.K.-Kuns- en Kunshandwerksentrum te Rorkesdrift verbonde, se meestersverhandeling wat handel oor opleidingsmetodes onder verskillende kultuurgemeenskappe.

44. Dit is van belang dat Flinders Petrie aan antieke krale wat deur Stayt onder Noord-Transvaalse stamme gevind is 'n Bizantynse oorsprong toeken of dit as namaaksels van antieke Bizantynse krale beskou. Vgl. Stayt, H.A., *The Bavenda*, p.27; Die wisselwerking tussen die vroeë Egiptiese Koptiese kultuur en die vroeë Christelike Westerse kultuur is ook opvallend in Koptiese portretskilderkuns in die Golenitschew versameling. Daar bestaan dan ook 'n opvallende ooreenkoms tussen die vroeë Egiptiese Christelike Weefkuns en die hedendaagse Christelike Weefkuns van inheemse Suid-Afrikaanse volke. Vgl. Kybalova, L., *Die alten Weber am Nil, Koptische Stoffe*, p.30.

"This is no guarantee that they have any idea of design and my hardest struggle was to develop this ability in my first batch of pupils. I realised I had to start right from the beginning and show them what was meant by a square, a triangle or horizontal.⁴⁵⁾ They had to be taught not to copy, and to use their own imaginations."

Groot nadruk word op tegniese weefopleiding gelê. Wol en katoen word gebruik. Tapisserieë word met fraiings van die skeringverlenging, afgerond. 'n Gelykmatige weefdigheid getuig van die deeglike tegniese onderrig wat die skool verskaf. 'n Ernstige probleem wat ondervind word is om geskikte werkgeleenthede vir studente te vind na voltooiing van hul kursus. Met die oog hierop word weefstudente ook in krale-, vilt-, brei-, borduur- en naaldwerk opgelei. Die grootste persentasie studente word later by Hillmondweewers aangestel, soos ondermeer Frans Hodi wat ontwerper daar is.⁴⁶⁾ Enkeles word as arbeidsterapeute by die kreupelsorgtehuis net buite Umtata aangestel. Die weefonderwyseres by Lotenbergweewers,⁴⁷⁾ Girlie Mzilikazi het ondermeer haar opleiding hier voltooi. 'n Betekenisvolle invloed word dus vanuit hierdie skool uitgestraal. Desnieteenstaande gaan minstens een derde van die studente verlore vir die weefnywerheid. Suster Cassian stel nasorgsentrums by hospitale asook tuisnywerhede in lokasies voor om hierdie probleem op te los.

Suster Cassian is in 1972 na Burgersfort⁴⁸⁾ verplaas. Sedertdien het weefaktiwiteite aan die St. Joseph's Weaving School tot stilstand gekom.

45. Pietermaritzburg korrespondent, "Sisters from the Tyrol bring art to Marianhill", *Natal Mercury*, 28 Junie 1972, vol.120, (nr.33 051), p.9.

46. Vide. 9.2, p.237.

47. Vide. 6.6, p.157.

48. Vide. 4.1.5.1, p.91.

Die verwagting is egter dat sy mettertyd terugverplaas sal word.

Aangesien hierdie sentrum primêr 'n opleidingsentrum is, word die werk nie op groot skaal bemark nie.⁴⁹⁾

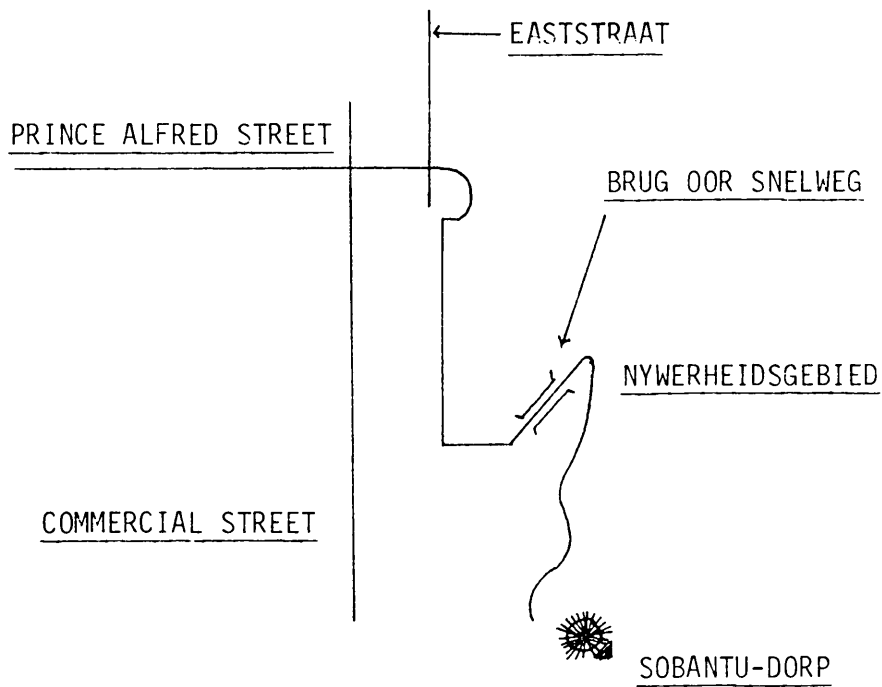
49. *Uitstallings: Die veertien kruiswegstasies, Durban Kunsgalery,* April 1970, Natal weefkuns - Marianhill en Sobantudorp, Tatham Kunsgalery,** Pietermaritzburg, Junie 1972.*

* Pietermaritzburg korrespondent, "Woman of the scene - the fourteen stations of the cross in tapestry", *Natal Mercury*, 13 April 1970, vol.118, (nr.32 365), p.15.

** Pietermaritzburg korrespondent, "Exhibition of Natal weaving", *Natal Witness*, 15 Junie 1972, vol.127, (nr.31 178), p.6.

6.5 MARJORIE POPE ELLIS SCHOOL OF WEAVING

Sobantu-dorp
PIETERMARITZBURG

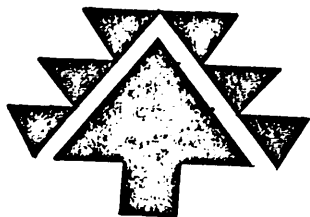

Onderneming van die Departement van Bantoe-administrasie en -ontwikkeling

Bestuurderes: Mev. E. St. John Ward

Weefsters: Zoeloevroue

GEOMETRIESE MOTIEWE

HISTORIESE AGTERGROND VAN MARJORIE POPE-ELLIS SCHOOL OF WEAVING

Die skool is deur Marjorie Pope-Ellis as die "Ashburton School of Weaving" gestig.⁵⁰⁾ Gedurende die Eerste Wêreldoorlog het sy as ambulansbestuurderes in die Rooi Kruis gedien. Die weefkuns waarmee sy gedurende hierdie tyd in aanraking gekom het, het 'n blywende indruk op haar gemaak.⁵¹⁾ Na die oorlog het sy na haar ouers se plaas te Ashburton in die omgewing van Pietermaritzburg teruggekom. Die gebrek aan werkgeleenthede vir swart vroue het haar so gehinder dat sy besluit het om vroue op die plaas in die weefkuns op te lei. Marjorie Pope-Ellis het by haar afsterwe 'n bedrag geld aan die skool nagelaat en in 1959 het die skool na Sobantu-dorp verhuis. Sedertdien is dit 'n nie-winsgewende onderneming wat onder die Departement Bantoe-administrasie en -ontwikkeling ressorteer.

Die winsgrens word so laag as moontlik gehou deur die weef van groter artikels. Alle winste moet vir die instandhouding van die skool aangewend word. Geen uitbreidings word beoog nie.

GRONDSTOWWE

Twee onverwerkte bale merinowol maak die jaarlikse verbruik van die skool uit. Die merinowol word hoofsaaklik in natuurlike roomkleur as agtergrond gebruik. 'n Klein hoeveelheid karakoelwol word saam met wit merinowol geeraard om 'n aantreklike grys kleur te verkry. Deur 'n swart karakoelgaring saam met 'n wit merinogaring te twyn, word 'n peultjies-siergaring verkry wat ondermeer gebruik word om die oë van diere te weef. (Afb.165) Alle artikels word op katoenskerings gewef. Behalwe chemiese kleurstowwe word ook van natuurlike kleurstowwe gebruik gemaak. Van uieskille word 'n vuilerige geel verkry, van boom-bas bruin en ligusterblare gee 'n bleekgroen. Kleuring geskied in paraffiendromme op 'n oop vuur. Dieselfde kooksel blare word 'n paar agtereenvolgende kere gebruik en die kleur verbleek gevolglik met elke lot. Geen sure word in die kleurproses gebruik nie. Die soutbyvoegings is onakkuraat en kleurvastheid kan gevolglik nie gewaarborg word nie.

50. St. John Ward, E., *Onderhoud, Pietermaritzburg, 6 Mei 1974.*

51. Gardener, Nancy., "A vision woven into reality", *South African Garden and Home, Mei 1975, vol.14 005, p.40-42.*

Dit word deur die bestuur aanbeveel dat hierdie artikels droogskoon-gemaak word, ook vanweë die hoë verviltingsmoontlikheid van merinowol en die krimphoedanigheid van die katoenskerings. Die dertien weefsters kaard en spin self die wol wat hulle benodig om 'n vooraf voorbereide karton van eie keuse te weef. Elke weefster het 'n verskeidenheid ontwerpe tot haar beskikking. Hierdie ontwerpe word teen die agterkant van die skering vasgeheg om 'n akkurate weergawe te verseker.

Ontwerpe kan in drie groepe geklassifiseer word.

1 BARBARA TYRRELL-ONTWERPE (Afb.160-162)

Die grootste groep kartonne is deur Barbara Tyrrell vir die skool gemaak. Haar sketse en beskrywings van die tradisionele kleredrag van inboorlinge van Suider-Afrika is deur die Universiteit van Natal met 'n ere-doktorsgraad in die filosofie bekroon. Die oorspronklike sketse word in drie volumes in die Killie Campbell-biblioteek in Durban bewaar.⁵²⁾ Die ontwerpe is hoofsaaklik op bogenoemde werke gebaseer en toon die tradisionele drag van Suid-Afrikaanse inboorlingstamme in fyn besonderhede. Hierdie ontwerpe is beskrywend en tegelykertyd van dekoratiewe gehalte. Die aanwending van die ontwerpe het egter die selfvertroue van die wewers geskaad. Die gevolglike geïnhibeerde houding is geneig om tot kunsskepping aanleiding te gee waarvan die inspirasie nie meer direk uit die natuur kom nie, maar deur kunshistoriese stylrigtings beïnvloed is.

2 DIERE-ONTWERPE (Afb.163-164)

Afbeeldings van diere wat in boeke verskyn, dien as grondmotiewe vir hierdie groep ontwerpe wat deur die wewers self gemaak word. Die driedimensionale benadering by hierdie tapisserieë is opvallend. Die uitbeeldings bly sonder enige werklike egtheid of kunswaardigheid en wek steeds die indruk van kopiërings.

3 GEOMETRIESE ONTWERPE WAARVAN DIE GRONDMOTIEWE IN TRADISIONELE ZOE-
LOEKRALEWERK GEVIND KAN WORD (Afb.164 links, 8, 222 en 317)

Die kleure is getrou aan die kleure van die krale. Die helder skoon motiewe doen aangenaam aan.

52. Tyrrell, B., Tribal Peoples of Southern Africa.

WAARDERING

Verkreë motiewe stagneer en weefsters toon hulle inisiatief slegs in vrye kleurkeuses wat deur die beperkte beskikbaarheid van kleure be- grens word. Kleurgebruik berus hoofsaaklik op 'n kontraswerking van die wye roomkleurige agtergrond waarop die figure in swart of donkerbruin aangebring word. Helderkleurige kleding (gewoonlik skakerings van rooi met 'n kleiner hoeveelheid blou) breek die strakheid in 'n aan- gename stemming.

Verskeie faktore dra daartoe by dat hierdie tapyte slegs as muurdeko- rasies geskik is: die figuratiewe ontwerpe leen hulle daartoe, maar ook die tapyte met geometriese motiewe wat in klein afmetings gemaak word, moet verkieslik opgehang word. Die onsindelike agtergrondskleure is vanweë die spesifieke kleurprosesse nie wasbaar nie. Die tapyte is hoofsaaklik van merinowol geweef, wat 'n fyn vesel met min drakrag, hoë verviltingsmoontlikheid en krimphoedanigheid is. Op 'n vloer sal die merinowolgedeeltes 'n kort lewensduur hê en vinnig afloop terwyl die karakoelgedeeltes langer sal hou.

Die tapyte is gelykmatig geweef en lasplekke vertoon netjies. Dit kan ook verwag word van 'n inrigting wat reeds soveel jare bestaan en waarvan die eerste weefsters nog steeds produktief is.

Mev. Annie Ndlela weef reeds sedert haar twaalfde jaar toe die skool nog op die plaas was.⁵³⁾ In 1959 het sy saam met die skool na Sobantu- dorp verhuis en met ses en twintig jaar weefondervinding agter die rug, het sy 'n egalige tegniek ontwikkel.

BEMARKING

Die werk word vanuit die Departement Bantoe-administrasie en -ontwik- keling⁵⁴⁾ se kantore in Pietermaritzburg bemark.⁵⁵⁾

53. Ndlela, Annie., *Onderhoud*, Mei 1974, Sobantu-dorp; Tydens 'n vakansie het sy tuis vir *haarself* 'n klein tapisserie van die Zoeloehoofman (Barbara Tyrrell-ontwerp) op 'n kissie geweef. Dit hang in haar sitkamer.

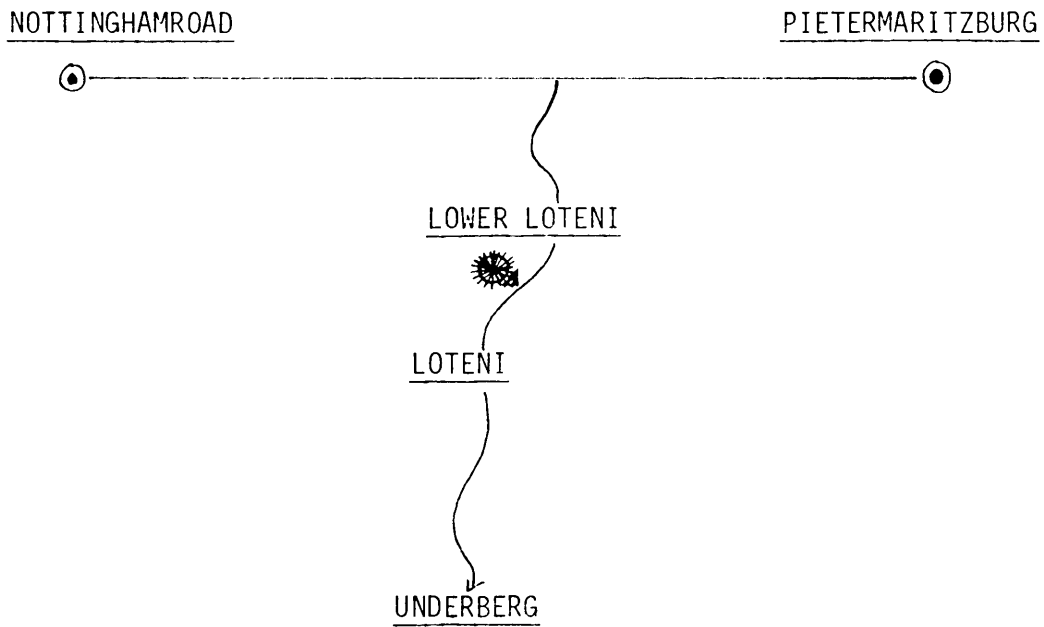
54. St. John Ward, A., *Onderhoud*, Mei 1974.

55. In Junie 1972 het die sentrum saam met die St. Joseph's Weaving School* in die Tatham Kunsgalery, Pietermaritzburg, uitgestal.

* Vide. 6.4, p.149.

6.6 LOTENI BERGWEWERS

PK. LOWER LOTENI
3281

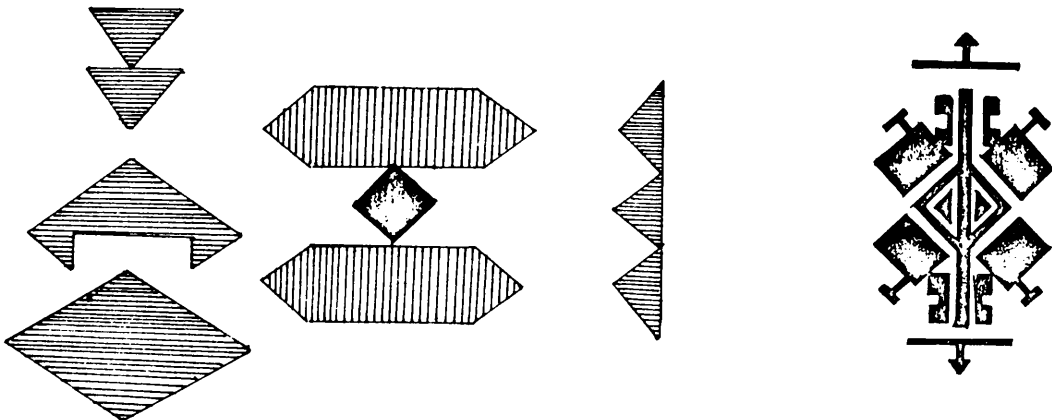

Privaatonderneming

Direkteure: P. Peterson
C. Nottcutt

Wewers: Zoeloevroue

GEOMETRIESE MOTIEWE

HISTORIESE AGTERGROND VAN LOTENI BERGWEWERS

Gedurende Desember 1972 het P. Petersen en C. Notcutt op eersgenoemde se vakansieplaas 'n wewery met vier Zoeloevrouens begin. Die direkteure wat in Durban woonagtig is, besoek die wewery slegs gedurende naweke.

Die weefonderwyseres, Girlie Mzilikazi het haar opleiding aan die St. Joseph's Weaving School onder suster Cassian Theiss voltooi. Die invloed wat sy daar ondergaan het, spreek uit die plaaswewery se produkte veral met betrekking tot ontwerp.⁵⁶⁾

Die weefsters het ondertussen tot twaalf aangegroei. Produkte word van die onverwerkte grondstowwe tot die voltooide artikel deur 'n enkele individu gemaak. Dit het 'n ongelyke gehalte tot gevolg. Gedurende naweke word ontwerpe voorgestel en deur die eenaars gekeur. 'n Opvallende eienskap is die gebruik van karakoel- of sybokhaar=fraaiings in plaas van die gewone skeringverlenging.

Die vyftien weeframe (80 cm. wyd) en een horisontale handweefgetou wat vir die weef van handsakke (dieselfde ontwerp as dié van Royal Lesotho Weavers) en ander klein artikels gebruik word, asook een weefraam van 160 cm. wyd, is plaaslik vervaardig.

Vier spinwiele is in gebruik. 'n Groot elektriesaangedrewe kaardmasjien is 'n waardevolle arbeidsbesparende middel.

GRONDSTOWWE

Die inslag is van karakoelwol en sybokhaar. Katoengaring van Bailes, Lyncett 8 - 12 word vir die skering gebruik. Gedurende naweke word kleuring onder toesig van die direkteure gedoen. Chemiese kleurstawwe word gebruik en byvoegings van sout en suur word gemaak. Hierna word die wol gewas. Natuurlike kleure word so ver moontlik gebruik en gedurende 1974 is slegs bruin en oranje tot die natuurlike kleurkaart toegevoeg.

56. Mzilikazi, G., Onderhoud, April 1975, Lower Loteni.

WERKE

Slegs tapyte word vervaardig en kan volgens ontwerp in twee groepe verdeel word:

1 TAPYTE ONTWERP DEUR DIE WEWERS WAT GRONDVORME IN GROOT EENVOUDIGE GEOMETRIESE HUTVERSIERINGSMOTIEWE VIND (Afb.166-167)

Hierdie tapyte is van wit, swart, grys en klein hoeveelhede chemiesgekleurde karakoelwol geweef. Die eenvoudige groot diamant- en piramied-motiewe herinner sterk aan tapyte wat by die Olifantsriviersendingstasie⁵⁷⁾ geweef is. (Afb.111-112)

2 VEROOSTERDE INHEEMSE MOTIEWE (Afb.168-169)

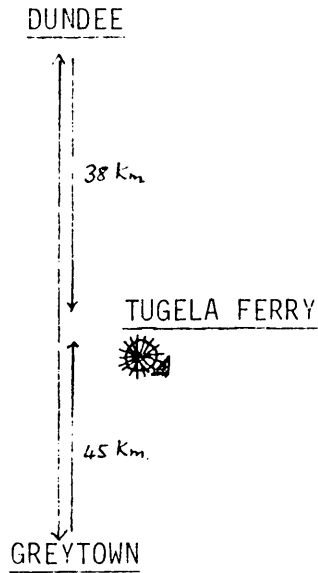
Navadjo- en Ndbele-motiewe met 'n sterk liniêre karakter wat neig tot 'n Oosterse dekoratiewe gehalte kom eweneens voor. Die afplating van die piramied- en diamantmotief, die gestileerde perkamentkrulmotief en die gesamentlike gebruik van rooi en swart is kenmerkende styleienskappe wat van die Navadjo-Indiane, wat 'n sterk Oosterse invloed in hul geometriese motiewe weerspieël, oorgeneem is.⁵⁸⁾

57. *Vide.* 4.1.5.3, p. 103.

58. *Artikels word by die werkwinkel en by Crafters Lodge in Durban bemark.*

6.7 ZULU VALLEY RUGS (EDMS) BPK.

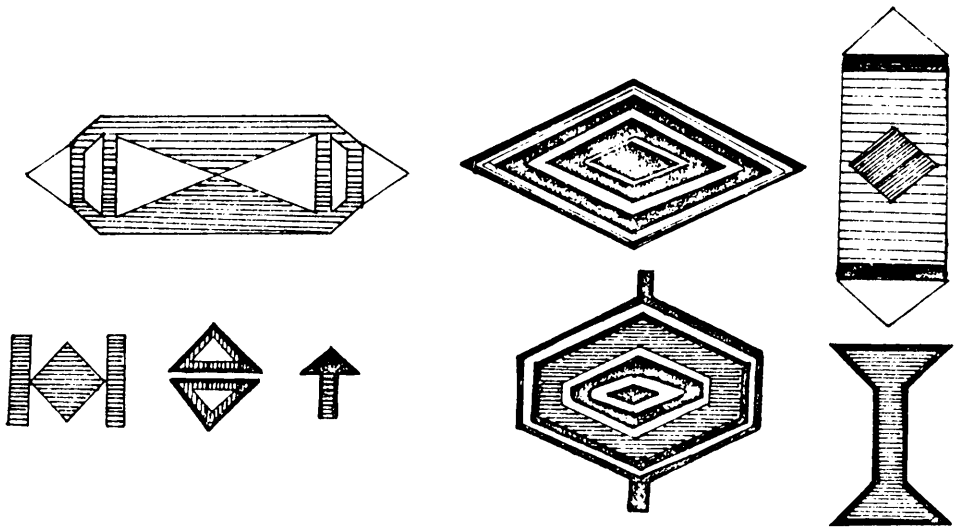
PK. TUGELA FERRY
Oor Greytown
Natal

Privaatonderneming: Mark Francis

Wewers: Zoeloevroue

GEOMETRIESE MOTIEWE

HISTORIESE AGTERGROND VAN ZULU VALLEY RUGS (EDMS) BPK.

Mark Francis vervaardig handgeknoopte matte van helderkleurige masjien= voorbereide Cirdarwol. Sowat ses en dertig knope word per vk. cm. volgens die smirnategniek op wit gaas geknoop. Die nop is \pm 2-3 cm. lank.

Die ontwerpe berus op variasies van die tradisionele diamant- en piramiedmotief wat deur Zoeloekralewerk geïnspireer is. (Afb.170-172) Die omlyning van motiewe met swart verleen 'n definitiewe karakter aan die tapyte wat hoofsaaklik in roesbruin skakerings met teenstellings van wit en hawermout teen 'n ligter bruin of rooi agtergrond geweef is. Die rooi-swart-wit kleurkombinasie asook die herhaling van sterk afgeplatte diamantmotiewe in opeenvolgende afmetings in mekaar, toon 'n besonder sterk ooreenkoms met die Navadjo-matte van die Amerikaanse Navadjo-Indiane. Die agtergrond word soms in kompartemente verdeel. Die matte word van ander Suid-Afrikaans vervaardigde matte onderskei deur die breë randpatrone. Die algemene indruk is van 'n gerigtheid op die buitelandse mark met 'n curiositeits belangstelling.

Die tapyte word in twee groottes geknoop: 183 x 122 cm. en 68,5 x 137 cm.⁵⁹⁾

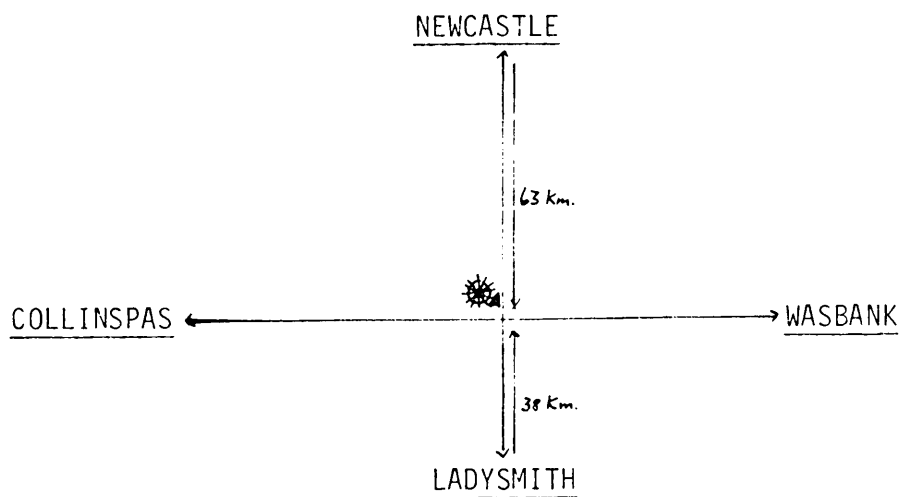
59. *Bemarking: Carpet Boutique, Commercialstraat 12, Pietermaritzburg, telefoon 82616.*

6.8 TACTILE RUGS

PK. WASBANK

Natal

Te1: 1602

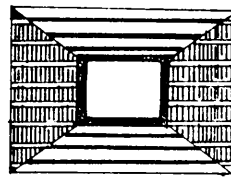
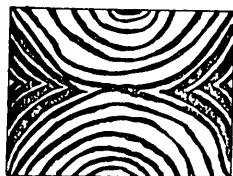
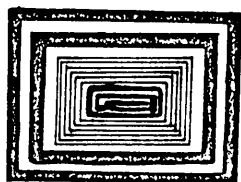

Privaatonderneming: Boet Cronjé

Kartonkunstenares: Valmai Edwards

Wewers: Zoeloevroue

TAPYTMOTIEWE

HISTORIESE AGTERGROND VAN TACTILE RUGS

Meneer Hermanus B. Cronje,⁶⁰⁾ beter bekend as Boet en sy vrou Maria E. Cronjê, beter bekend as Ria is skaapboere naby Biggarsberg op die plaas Mielietuinshoek.⁶¹⁾ In 1970 toe wolpryse 'n laagtepunt bereik het, het hulle besluit om eerder self die wol van hul skape te verwerk.

Die plaas grens aan die Zoeloetuisland waar arbeid as gevolg van 'n gebrek aan werkseleenthede geredelik beskikbaar is.⁶²⁾

Die Cronjê's was altyd in Oosterse matte geïnteresseerd en het 'n grondige studie van dié onderwerp gemaak.

Kennis opgedoen by die Durbanse Openbare Biblioteek, is ingespan en met ou fietsonderdele is 'n spinwiel geprakseer.⁶³⁾ 'n Klein weefraam is van onbewerkte gomboompale gemaak.

Nadat Ria Cronjê self die kuns bemeester het, het sy begin om Zoeloevroue wat op die plaas woon daarin op te lei. Die eerste tapyt het sy van die onverwerkte wol tot die voltooide produk heeltemal self ontwerp en gemaak. (Afb.173)

In daardie stadium is van die inheemse diamantmotief gebruik gemaak.⁶⁴⁾ Die besef het egter gou tot hulle deurgedring dat by sulke reproduksiewerk nooit 'n werklike persoonlike styl kon ontwikkel nie omdat die toepassing van hierdie motiewe tot 'n groot mate gestagneer het. Hulle het gevolglik besluit om kunstenaarsontwerpe te bekom. In Maart 1970

60. Mnr. Cronjê is op 23 November 1927 op die familieplaas "Mielietuinshoek" gebore en mev. Cronjê is op 21 April 1927 op die familieplaas "Vermaakskraal" in die distrik Helpmekaar gebore.

61. Katz, Dina., *Habitat Interview - Dina Katz talks to Valmai Edwards, Habitat, 1975, vol.13, p.5.*

62. *Cronjê, Boet., Onderhoud, 6 April 1974, Mielietuinshoek.*

63. Katz, Dina., *op.cit.*, p.5.

64. *Cronjê, Ria., Onderhoud, 3 Mei 1974, Mielietuinshoek.*

het hulle die kunstenaars Valmai Edwards⁶⁵⁾ ontmoet. Sedertdien ontwerp sy al die tapyte wat op die plaas gemaak word.

Ten einde nader aan die werkwinkel te woon was Valmai Edwards en haar gesin genoodsaak om uit Johannesburg te verhuis en hulle op die nabygeleë plaas "Lucky Bean", te vestig.

In 1974 was daar sestig Zoeloevroue in die werkwinkel op Mielietuinshoek werksaam. Voor die werkwinkelgebou is in 'n skeerskuur geweef. Agt vroue spin, twee is met die kleurwerk behulpsaam en die res knoop.

Vyf en twintig vertikale weeframe en ses spinwiele, nog volgens die oorspronklike ontwerp, is gedurende 1976 nog in gebruik.

Wanneer bestellings vir uitermate groot tapyte ontvang word, word 'n spesiale groot raam vir die doel opgerig, soos die geval met 'n tapyt van 5,17 x 6,69 m.⁶⁶⁾ wat 341 kg. geweeg het en wat vir die kantoor van die besturende direkteur van die Carltonsentrum in Johannesburg bestem was. In 1978 het die firma opdrag van die argitek van die nuwe Volkskassentrum in Pretoria ontvang om 'n ronde tapyt vir die banksaal te knoop.

GRONDSTOWWE

Die oorspronklike gedagte was om die merinowol te gebruik wat op die plaas geproduseer word. Dit het gou geblyk dat hierdie wol te fyn van tekstuur is en te min weerstand en staankrag bied. Op aanbeveling van die Suid-Afrikaanse Wolraad, knoop Tactile Rugs sedertdien 'n kombinasie van karakoelwol en sybokhaar op 'n vlasskering.⁶⁷⁾

WERKMETODE

Die was en kam van die wol, wat 'n ingewikkelde en tydrowende proses is, word deur die Port Elizabethse Wolwassery en -Kammery gedoen. Die sybokhaarlonte word in die vesel gekleur voordat dit gespin word. Chemiese kleurstowwe van "International Chemical Industries" word gebruik. Vir

65. *Vide.* 6.8, p.165.

66. Van Wyk, E., (Redaktrise), "Knoopkuns", *Suid-Afrikaanse Panorama*, Junie 1974, vol.19, (nr.6), p.28-31; "3,5 miljoen knope in die mat", *Hoofstad*, 31 Augustus 1978, p.33.

67. "Matmakery hou ledige hande besig", *Landbouweekblad*, 17 Julie 1973, vol.29, (nr.55), p.84-87.

4,5 kg. wol word 1,37 liter water, 500 g. growwe sout en 400 g. mieresuur gebruik. Uit die drie basiese kleure, geel, blou en rooi, word ongeveer 'n honderd verskillende kleurskakerings verkry. Hierna word die garing gespin.

Valmai Edwards se skaaltekeninge word volgens twee verskillende metodes tot 'n bruikbare knoppatroon verwerk. Ontwerpe wat uit ingewikkelde gekurfd segmente saamgestel is, word op deursigtige papier nagetrek en met behulp van 'n oorhoofse projektor vergroot. Die beeld word op 'n stuk papier (die grootte van die uiteindelige tapyt) wat teen die muur vasgeplak is, geprojekteer en nagetrek. Die segmente word van nommers voorsien en die weefsters gebruik wol met 'n ooreenstemmende nommerkode.

Ontwerpe wat uit 'n aantal reguit lyne of volledige sirkels bestaan, word direk op 'n stuk papier van die korrekte grootte geteken. 'n Akkurate ontwerp word op die manier verseker en misvorming van vergrote motiewe word verhoed. Hierdie ontwerpe word aan die agterkant van die weefraam vasgeheg en noukeurig deur die weefsters gekopieer.

Die Shiordes, of Turkse knoop, word gebruik. Elke knoop word afsonderlik met die hand geknoop. Tussen elke ry knope word 'n enkeldraad vas deur die skering geweef. 'n Gemiddeld van 4 knope per cm. word geknoop maar daar kan tot vyftig knope per 6,5 vk. cm. geknoop word en daar is 'n voorneme om dit te verfyn. 'n Goeie werker kan gemiddeld 77,4 vk. cm. per dag knoop.⁶⁸⁾ 'n Tapyt van 500 x 400 cm. neem drie maande om te voltooi.⁶⁹⁾ Werkers onderneem stukwerk op kommissiebasis. Daar word gepoog om sover moontlik 'n gelyke gehalte te handhaaf.

Alle ontwerpe word deur Valmai Edwards voorberei. Sy het 'n driejaar-lange kursus in handelskuns aan die Johannesburgse Kunsskool voltooi. Daarna was sy met reproduksie- en uitstallings gemoeid. Na haar huwelik met John Edwards, pottebakkeronderwyser, het sy haar aandag op pottebakkerij begin toespits. Sy beskou klei as 'n uiters moeilike medium. Om klei te leer ken, te beheer en te bemeester, verg baie dissipline van 'n kunstenaar. Om tapyte te ontwerp was egter vir haar van die begin af 'n vreugde. Sy het nooit nodig gehad om die weeftegniek te bemeester nie. Groepwerk, waarby verskillende persone die afsonderlike

68. Van Wyk, E., (redaktrise), *Knoopkuns*. Suid-Afrikaanse Panorama, Junie 1974, vol.19 (nr.6), p.28-31.

69. Burgers, R., *Matmakery hou ledige hande besig*, Landbouweekblad, 17 Julie 1973, vol.29 (nr.55), p.84-87.

prosesse beheer en meewerk om een doel te bereik, hou volgens haar die groot voordeel in dat die ontwerper nie blindelings by elke proses betrokke is nie en wanneer die werk voltooi is, in staat is om dit objektief te kan beoordeel. Valmai Edwards beskou hierdie verrassende geë waarwording as 'n betekenisvolle en leersame element in groepwerk. Sy het sedertdien geleer wat met wol gedoen kán en nié kan word nie. En hoewel sy haarself in die ontwerpe so vry soos 'n kunstenaar met sy palet voel, beperk sy haarself na gelang die medium hom aan haar bekendstel en sy uit haar ondervinding leer. Sy lei haarself al meer na eenvoud.

WAARDERING

Elke tapyt word om 'n kern, wat as visuele fokuspunt dien, beplan. (Afb. 174-183) Hierdie enkele abstrakte motief in groot afmetings wat hoofsaaklik op die vierkant, sirkel en driehoek berus, is geneig om 'n dramatiese karakter aan te neem deur 'n kleurgebruik wat hoofsaaklik op lig- en skadueffekte berus. Valmai Edwards se belangstelling in optiese illusies is opvallend in hierdie ontwerpe. Die kleurgebruik word deurgevoer deur sagte oorgange waar die oog gelei word van die helderste glanswit tot die donkerste swart met fyn sensitiewe skakerings van bruin, geel, blou en pers tussenin. Die verskillende teksture van die dowwe karakoelwol en die helder sybokhaar word aangewend om hierdie effek te verhoog. Die gedagte word verder uitgebou deur die bykomende tegniek van reliëf. Dit word op dieselfde wyse aangewend as wat by antieke Chinese tapyte aangetref word. Dit herinner ook aan die raffiakuns van die Kasaistam in Kenia wat in die handel as Kasaifluweel bekend staan. (Afb.29) Die gewone pool lengte (\pm 1,25 cm.) word gevarieer deur motiewe in afwisselende lengtes te knip. Dieperliggende spore, (donkerkarakoelwol) word in die hoogliggende pool (ligte sybokhaar) gesny. Hierdeur verkry die tapyte 'n losser voorkoms, wat 'n lewendige effek verleen, namate die wisselende strale van die son op verskillende tye van die dag op die pool val. Benewens die gesigsintuig word die tasintuig ook deur hierdie wisselende poolhoogte betrek.

Die verlenging van die wit linneskering word in fraiings geknoop. Die gedempte kleurskakerings skakel maklik by die meeste kleurskakerings in. Valmai Edwards sê: "Hier op die platteland het die kleure van die winterveld, na die eerste winter wat ons hier gewoon het, 'n ingrypende

verandering in my kleurgebruik meebring. Dit het tot my deurgedring hoe skel 'n oranje tapyt in hierdie landskap sou lyk. Sedertdien bepaal ek my by kleurkombinasies wat die natuur in ons omgewing komplementeer."⁷⁰⁾

Die sensitiewe oorgange tussen subtiele kleurnuanses is die bekoorlikste element van hierdie tapyte. Die rykheid van die diggeknoopte pool met die glans van sybokhaar verleen 'n besonder luukse voorkoms. Die kombinasie van sybokhaar en karakoelwol is uiters effektief in die tekstuur van die produk ten spyte van die feit dat die gepaardgaande ongelykheid in gehalte 'n twyfelagtige faktor by die beoordeling van die tegniese kwaliteit en lewensduurte is. Die feit dat die internasionale wolmerk aan hierdie produkte toegeken is, is 'n belangrike aanduiding van kwaliteit.⁷¹⁾

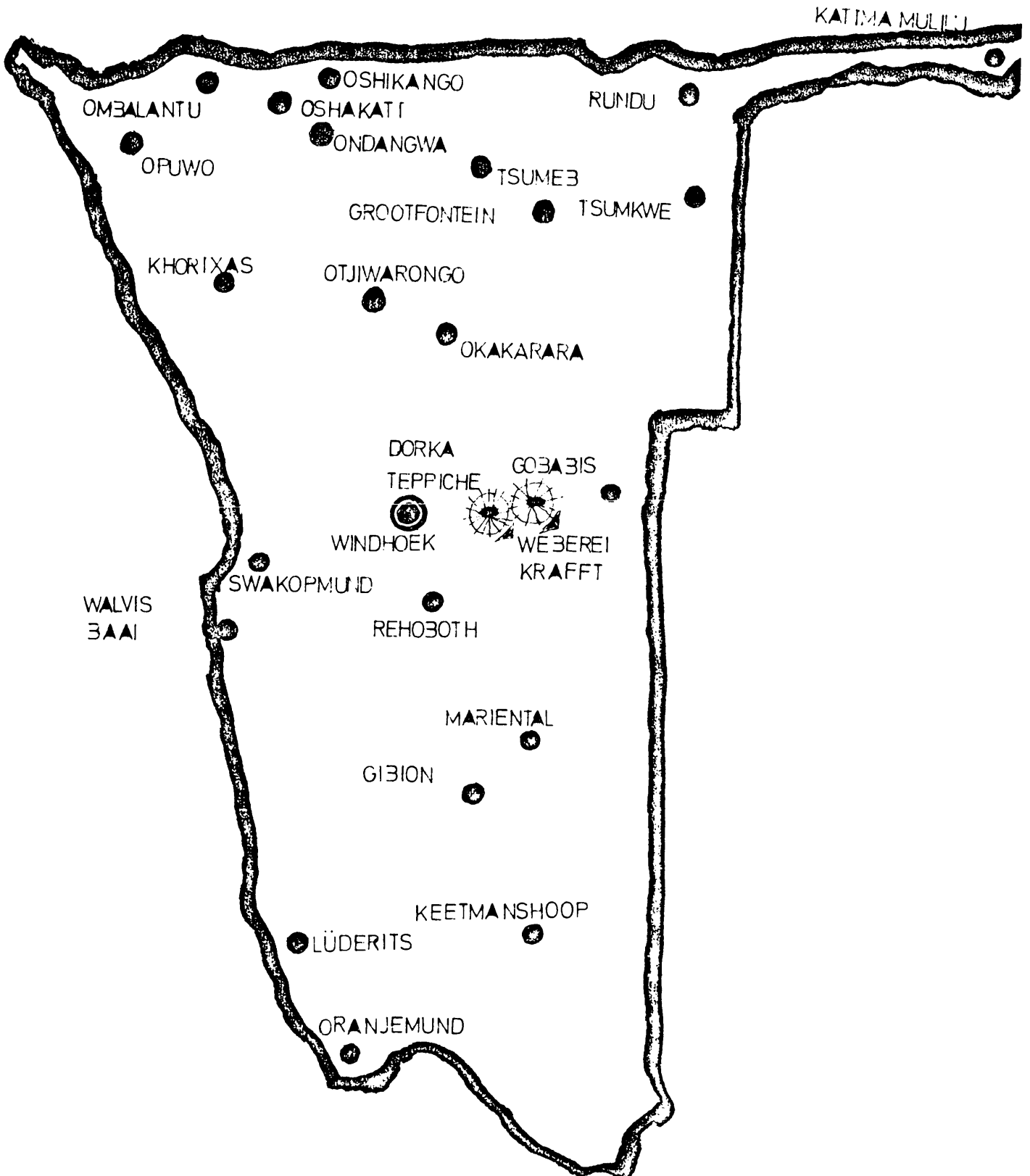
Die ontwerpvrwyheid en neiging tot asimmetriese balans val ongewoon op in die tapytmedium, maar in 'n komplementerende konteks kan 'n estetiese bevredigende geheelbeeld in die binneversiering van 'n vertrek geskep word met hierdie tapyte.

70. Vermaak, Kittie., "Twee plaasvroue wys wat gedoen kan word", Die Vaderland, 3 Desember 1973, vol.XXXVIII, (nr. 107 422), p.18.

71. Uitstallings: Afset geskied deur middel van uitstalling en 'n winkel tussen Ladysmith en Newcastle. Hopman Revellas, Hazeldene, November 1971, Goodman-galery, Johannesburg, November 1973,* Galery van die Natalse Kunsvereniging, Durban, April 1974, Sybokhaarraad se uitstal-lokaal by die Randse Skou, April 1974, Nelspruit, Junie 1974, Goodman-galery, Johannesburg, Desember 1974, Goodman-galery, Johannesburg, Desember 1975, Sakekamer Sasolburg, November 1976, Die woning van mnr. en mev. J. Griessel, Pretoria, November 1976.

* Davidtz, Bonnita., "Inheemse matuitstalling skep gunstige indruk", Vaderland, 5 Desember 1973, vol.XXXVII, (nr. 107 424), p.15.

DIE VERSPREIDING VAN HANDWEEFWERKWINKELS
IN SUIDWES-AFRIKA

HOOFSTUK 7

HANDWEEFWERKWINKELS IN SUIDWES-AFRIKADIE LAND EN SY MENSE

Suidwes-Afrika is 'n uitgestrekte maar ylbewoonde gebied. Hierdie woestynagtige land grens aan die Atlantiese Oseaan aan die suid-wes-telike kant van Afrika. Die gebied strek van Angola in die noorde tot aan die grens van die Kaapprovinsie van die Republiek van Suid-Afrika in die suide en suid-ooste, en ten ooste tot aan Botswana. In die noord-oostelike deel van die gebied is die Caprivi, 'n eienaardige geografiese projeksie in die grensgebied tussen Zambië en Botswana.

Die gebrek aan water maak van hierdie land 'n onverbiddelike streek en het aan hom die naam "Dorsland" besorg. Benewens die Kunene- en Kavangorivier in die noorde en die Oranjerivier in die suide, waar digte plantegroei voorkom, is daar geen riviere wat dwarsdeur die jaar vloei nie. Die reënval is laag en wisselvallig sodat uitgestrekte gebiede deur langdurige droogtes geteister word. Weswaarts is die gebied so droog dat geen vorm van landbou moontlik is nie.

Die Namibwoestyn beslaan ongeveer een vyfde van die gebied en strek langs die hele kuslyn.

Weiding het 'n lae drakapasiteit.

Die bevolking is heterogeen.¹⁾

Die Ovambo's het gedurende die voor-koloniale tyd (tot 1906) die gebied in die noorde beset. Hulle was landbouers en veeboere en het ook van hul visvangste uit die riviere geleef. Vandag nog woon byna 60% van die inwoners in die noordelike gebied. Vanweë hulle gevestigde tradisies en leefwyse was die Ovambo's nie in die ongenaakbare omstandighede

1. *Benaderde statistiek in 1974: 396 000 Ovambo's, 99 000 Blankes, 75 000 Damaras, 56 000 Herero's, 56 000 Kavango's, 37 000 Namas, 32 000 Kleurlinge, 29 000 Oos-Caprivië, 26 000 Boesmans, 19 000 Rehoboth-Basters, 7 000 Kaokolanders, 5 000 Tswanas, 15 000 Ander, Totaal: 852 000. Departement van Statistiek., R.S.A., (benadering van getalle van bevolkingsensus van 6 Mei 1970).*

van die suidelike en sentrale gebiede geïnteresseerd nie. Hierdeur het hulle die wreedhede van die nomadiese stamme van laasgenoemde gebiede vrygespring. Hul kulturele erfenis is gevolglik ryker as die stamme wat hulle verder suid bevind het.

Vroeë inwoners van die suidelike en sentrale gebiede was die Boesmans, Namas en Damas.

Die Boesmans het wild gejag en ook van die wilde vrugte van die veld geleef. Die Nama wat ook as die Hottentotte bekend staan en 'n sterk ooreenkoms met die gelaatstrekke van die Boesmans toon, het uit hul kuddes beeste, vetstertskape en bokke 'n bestaan gemaak. Die Dama, ook genoem Damara of Bergdama, is 'n stam wie se ontstaan en geskiedenis duister is. Hulle is 'n kort, swart negroïde tipe wat verskil van die Nama en die Suid-Afrikaanse Bantoe. Hulle het die taal van die Nama aangeneem vir wie hulle as slawe gewerk het en dit het daartoe gelei dat hul eie taal uitgesterf het.

Die Herero is 'n volk wat na die suide migreer het en daardeur skermutseling met die Namas onvermydelik gemaak het. Die Rehoboth-Basters van die suide is van gemengde blanke en Namabloed.

Gedurende die periode van voortdurende oorlogvoering tussen die verskillende nomadiese stamme het Suidwes-Afrika buite die soewereiniteit van Europese mag gebly. Sedert die vroeë tydperk van die V.O.C. se bemoeienis met die Kaap die Goeie Hoop het blanke jagters, ontdekkers en sendelinge die gebied besoek. Van die kleiner stamme was in die 19de eeu verplig om beskerming van Europese magte te vra.

In 1880 het Nama-hoofmanne gedeeltes van die kus aan die Duitse handelaar F.A.W. Lüderitz verhandel wat sy nuutgevonde grondgebied onder beskerming van Duitsland geplaas het.

Later is die Duitse mag geleidelik oor die hele gebied uitgebrei. In 1906 het die Duitse magte vrede in die gebied bewerkstellig. Hierdie Duitse tydperk het groot klem op ekonomiese bloei gelê.

In 1908 is diamante naby Lüderitz ontdek. Die ekonomiese ontwikkeling het werkseleenthede aan die ontwrigte bevolking verskaf wat in die baie oorloë hul besittings en hul tradisionele lewenswyse verloor het.

Die Eerste Wêreldoorlog het die einde van die Duitse bemoeienis beteken. In Julie 1915 is die Duitse troepe onttrek en is beheer aan die Suid-Afrikaanse Regering oorgedra. Sedertdien administreer 'n Suid-Afrikaanse administrateur die gebied.

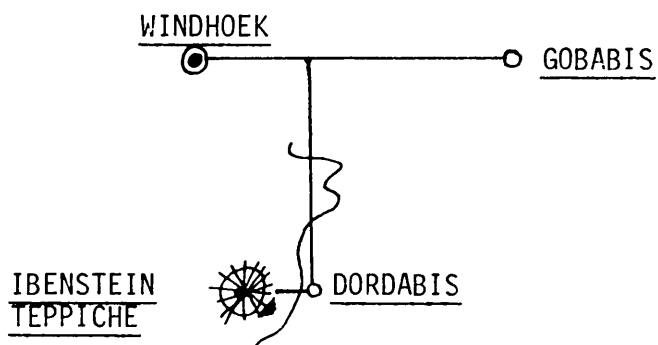
Die Ekonomiese Ontwikkelingskorporasie van Suid-Afrika Bpk. poog steeds om die mark vir inheemse kuns en -handwerk uit te brei. Hulle skep werkseleenthede vir mense wat andersins nie werk sou hê nie, byvoorbeeld kreupeltes, blindes en tuberkuloselyers. Besondere aandag word aan werkspanne in die veld, individuele kunstenaars asook handwerk-kunstenaars bestee. Daar word gepoog om aan hul skeppings 'n individuele karakter te gee. Die produksie van funksionele items word bevorder. Die Ekonomiese Ontwikkelingskorporasie koop ondermeer houtkerfwerk van Kavango en fyn biesiemandjies van Owambo. Sedert 1965 het die korporasie inheemse kuns en -handwerk ten bedrae van R5 000 in Suidwes-Afrika gekoop.²⁾

Inheemse tapytontwerp in die Suidwes-Afrikaanse tapytindustrieë toon 'n relatiewe groter verfyning soos ook ander primitiewe handwerk-kunste van die inwoners van hierdie gebied teenoor stamme verder suid. Dit kan toegeskryf word aan die gevestigde tradisies en leefwyse van die Owambo's wat nie deur 'n nomadiese bestaan onderbreek is nie. Die styl ooreenkoms van figuratiewe tapytontwerpe met pre-historiese rotstekeninge kan moontlik gesoek word in die geaardheid van die Nama wat ook sterk Boesmangelaatstrekke toon. Hierdie ooreenkoms kan nie aan kopiëring van rotstekeninge toegeskryf word nie.

2. "South West Africa Survey 1974", Gepubliseer deur die Departement van Buitelandse Sake van die Republiek van Suid-Afrika, p.45.

7.1 IBENSTEIN TEPPICHE WEBEREI KRAFFT

Posbus 23
DORDABIS
Tel: 8

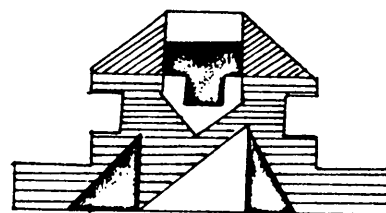
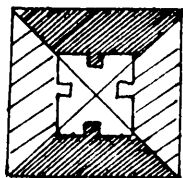
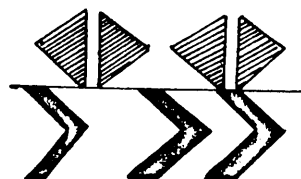
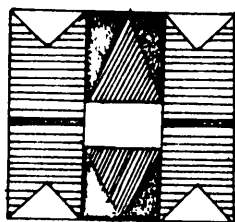
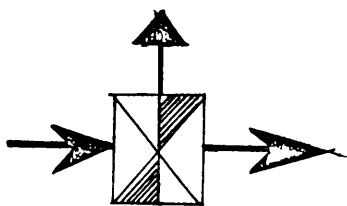

Privaatonderneming

Direkteure en ontwerpers: Sabine Krafft
Marianne Krafft
Berenike Gebhardt

Wewers: Damas en Owambo's

GEOMETRIESE MOTIEWE

HISTORIESE AGTERGROND VAN IBENSTEIN TEPPICHE

Marianne Krafft, gebore 1906 en Hermann Korn (1908-1946) albei afkomstig van Duitsland, het hulle in 1935 in die Dordabisomgewing gevestig.³⁾

Marianne Krafft het vroeg in die vyftigerjare nadat sy vir die soveelste keer moes staan en toekyk hoe "onbruikbare" karakoelwol op die plaas verbrand word, besluit dat sy dit nuttig kan gebruik. Sy is na Duitsland om deeglike weefonderrig te ondergaan. Die nodige weeftoerusting is aangeskaf en by haar terugkeer in Suidwes-Afrika kon sy werk verskaf aan mense wat op die plaas woon en vir wie daar nie voorheen werkgeleenthede was nie.

Tot op hierdie tydstop was die waarde van karakoelskape slegs in die lamvelletjies geleë. Marianne Krafft het sedert 1952 wyer bekendheid aan karakoelwol as tapytwol verleen. Die vesel was vir die eerste keer in die "Lady Clarendon Weaving School" vir dié doel aangewend. Sedertdien is die wolsoort deur die Buro vir Standaarde getoets en word dit wyd aanbeveel vir die vervaardiging van matte in handwewerye oor die hele land.

Weens haar hoë ouderdom en gebrek aan belangstelling in die wewery onder familieledede in daardie stadium het Sabine Krafft in 1963 aan die Departement van Bantoe-administrasie en -ontwikkeling voorgestel dat hulle die onderneming en toerusting by haar oorneem met dien verstande dat sy vir twee jaar leiding aan die Departement verleen.⁴⁾

Die Odendaalrapport het aanbeveel dat die Departement aandag moes skenk aan die moontlike oprigting van spin- en weefprojekte in Suidwes-Afrika, waar onverwerkte grondstowwe volop is.⁵⁾ Berseba en Tses, waar nagenoeg 30 000 karakoelskape aangehou word, is in die verslag as geskikte plekke genoem.

Die kantoor van die Hoof Bantoesakekommissaris het 'n opdrag aanvaar

3. Roos, N.O., Die skilderkuns van Suidwes-Afrika, (D.Phil. - Kunsgesk.) April, 1974, p.22.

4. Lêer L.191/1281, Dept. Bantoe-administrasie en -ontwikkeling, Tuisnywerheid - mnr. S. Velsich.

5. Odendaalrapport, Dept. Bantoe-administrasie en -ontwikkeling, Tuisnywerheid, p.459.

om tuisnywerhede in bogemelde gebiede te vestig. Die onderneming van Marianne Krafft is egter vandag nog in privaat besit.⁶⁾ Hierdie plaasindustrie neem 'n totaal van twintig werknemers in diens waarvan vyf spin en twaalf weef.

GRONDSTOWWE

Karakoelwol wat op die plaas geproduseer word, word daar gewas, ge-kaard, gespin, met Bayer chemiese kleurstof permanent gekleur en op katoenskerings geweef.

Tapyte, tapisserieë en gordynstof word geweef. 'n Klein getal tapyte word volgens die Smirnaknoop vervaardig. 2,5 Skeringdrade word per 1 cm. gespan.

Vier groepe tapyte word onderskei:

- 1 INHEEMSE ONTWERPE word spontaan (sonder voorafsketse) deur Dama- en Owambowewers direk op die weefgetou ontwerp en geweef. Hierdie ontwerpe is eenmalig.

Twee groepe word onderskei:

- 1.1 GEOMETRIESE ONTWERPE (Afb.184-186) word in natuurlike skake-rings of chemiesgekleurde wol (helder soos kralewerk) geweef. Die vierkant en piramide is gegrond op primitiewe Afrika-ontwerp. Sirkel- en pylmotiewe het eweneens uit primitiewe grondvorme van die pyl en boog en hutgrondplan ontwikkel, maar kan ook op Westerse padtekens gegrond wees. Hierdie motiewe kom ook in antieke Midde-Oosterse tapyte voor. Afmetings wissel van 120 x 80 - 240 cm.
- 1.2 DIEREMOTIEWE (Afb.187-190 en 204) word in natuurlike skake-rings en/of chemiesgekleurde wol geweef en motiewe word dikwels in blokke (vooraf deur Westerse nyweraars verskaf) of in landskapagtige agtergrondinkleding geweef. Fyn besonder=

6. Krafft, S., Brief aan M.C. van der Walt, Augustus 1974, Dordabis.

hede kenmerk die weergawes van diere en bome wat 'n fyn, rankerige neiging toon waardeur dit van die res van inheemse tapytontwerp in Suid-Afrika onderskei kan word. Die voorgrond is beter met die agtergrond geïntegreer as by ander Suid-Afrikaanse inheemse weefontwerp en staan daardeur in nouer verband met tradisionele tekstielontwerp. Die tema herinner aan Persiese en Indiese diere- en jagtapyte. Die motiewe neig om 'n aansluiting by pre-historiese rotstekeninge te toon en word gekenmerk deur besonder interessante kleurgebruik. Hierdie tapyte is in afmetings van tot 200 x 300 cm. beskikbaar.

- 2 TAPYTE VAN WESTERSE ONTWERP (Afb.191-202) word ontwerp deur Marianne Krafft. Sy is 'n oudstudent van Johannes Itten, stigterslid van die Bauhaus. Marianne Krafft beeld ook die Suidwes-Afrika landskap en inboorlinge in water- en olieverfskilderye uit. Frank Gebhardt, die huidige bestuurder van die onderneming het tekstielontwerp aan die Werkkuns Schule in Wuppertal, Wes-Duitsland onder Rudolf Schoofs⁷⁾ studeer. Gedurende 1969 het Volker Berner hier ontwerp.⁸⁾ Die band wat deur hom met Dorka Teppiche bestaan, is meermale in latere ontwerpe van Ibenstein Teppiche sigbaar. Ander ontwerpers is Sabine Krafft, Anna Perlia en Berenike Gebhardt. 'n Wyd uiteenlopende ontwerpverskeidenheid word bemark.
- 2.1 GEKNOOPTE TAPYTE (Afb.191-197) word volgens die Smirna-tegniek vervaardig. Knoopdigtheid is 2,5 per 1 cm.² Tegnieuse afwerking is van hoë gehalte.
- 2.2 GEWEEFDE TAPYTE (Afb.198-201)
- 3 KOMBINASIE VAN GEWEEFDE EN GEKNOOPTE TAPYTE (Afb.202) word ook vervaardig.

PRODUKSIE EN AFSET

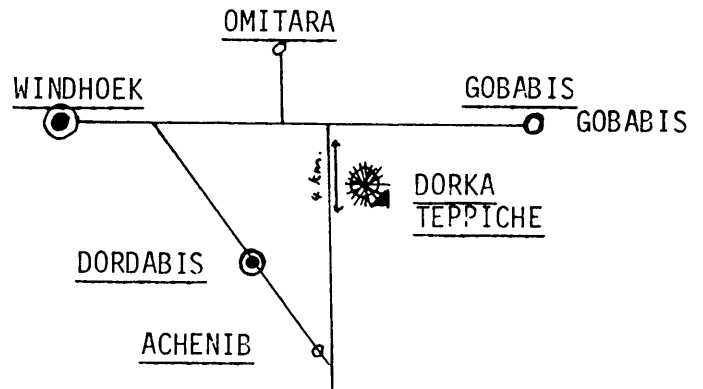
Alle Westerse ontwerpe is herhaalbaar maar word slegs op bestellings vervaardig en kan in afmetings tot 250 x 370 cm. geweef word.

Weberei Krafft het reeds aan verskeie groepuitstallings in Windhoek, Pretoria en München deelgeneem.

7. Gebhardt, Frank., Brief aan M.C. van der Walt, 11 September 1975, Dordabis.
8. Vide. 2.7, p.177.

7.2 DORKA TEPPICHE

Posbus 17
 OMITARA
 Suidwes-Afrika
 Tel: 1322

Privaatondernemer, weefinstrukteur en ontwerper:

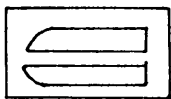
Wewers:

Mnr. Volker Berner

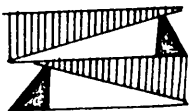
Owambo's, Damas en Namas.

GEOMETRIESE MOTIEWE

STREKE

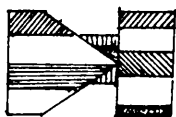
DRIEHOEK

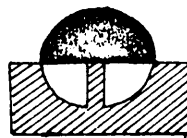
KINDERLAND

NATE (VOEË)

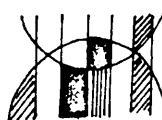
KRINGE

CUL DE SAC

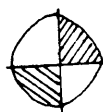
OLYFROOI

Z

SIRKELSEGMENTE

BAROK

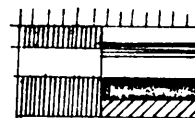
ROSEI

OASE

OPEENSTAPELING

HISTORIESE AGTERGROND VAN DORKA TEPPICHE

Volker Berner is op 13 Augustus 1940 in Nürenberg, Duitsland gebore.⁹⁾ Hy het as tekstielontwerper aan die Tegnieuse Staatskollege¹⁰⁾ in tekstielontwerp en Ingenieurswese in Münchberg, Beiere onder die bekende nywerheids- en tekstielontwerper professor Stefan Eusemann¹¹⁾ gekwalifiseer. Hy het ook aan die Akademie vir Beeldende Kunste in Nürenberg studeer waar hy sy vrou, Dörte Wunsch ontmoet het. Hy het 'n praktiese weefkursus aan die firmas Kaliko GmbH in Bamberg en Weber en Ott A.G. in Forschheim¹²⁾ gevolg.

Gedurende uitgebreide staptoere om die wêreld,¹³⁾ het hy Turkye, Griekeland, Iran, Italië en Spanje¹⁴⁾ besoek. In Afrika het hy 'n toer oorland van Kaïro na Kaapstad onderneem. Hy is veral deur die tapyt-industrie in Afghanistan beïndruk.

Na hul huwelik in 1966 het die Berners na Suidwes-Afrika gekom waar Volker Berner as grafiese ontwerper by 'n drukkery in Windhoek gewerk het.¹⁵⁾ Daarna was hy bestuurder-ontwerper by die Weberei Krafft¹⁶⁾ op die plaas Ibenstein in die Dordabis-distrik.

Gedurende 1968 het hy na Duitsland teruggekeer waar hy vir 'n jaar tekstielontwerp by 'n fabriek in Erlangen, Beiere beoefen het. In die tyd het hy 'n grondige studie van kleuring gemaak.¹⁷⁾

Hy en sy vrou het na Suidwes-Afrika teruggekeer en in Desember 1969 het werk op die plaas Dorka, in die distrik Omitara 'n aanvang geneem.¹⁸⁾

Hul voorneme is om 'n bestaan uit kunsvorme te maak waarin elkeen groot

9. Berner, Dörte., Dokument.

10. Barrett, Rosemary en Trevor., "Art and Craft in the Bush", South African Garden and Home, Februarie 1975, vol.14 002, p.37.

11. "Tapyte sal vroue se harte steel", Die Suidwester, 18 November 1970, vol.26, p.2.

12. Reiche Gestaltungskraft aus Süddlichen Breiten, Fränklicher Sonntag, 13 Maart 1976, vol.28, (nr.10).

13. "Karakul wool carpets to be exhibited in Windhoek", The Windhoek Advertiser, 19 November 1970, vol.31, (nr.7023), p.2.

14. Berner, Dörte., Dokument.

15. Diederiks, R.J., Onderhoud, 26 Mei 1975, Brits.

16. Vide. 7.1, p. 173.

17. Diederiks, R.J., Onderhoud, 15 Februarie 1975, Brits.

18. Berner, Volker., Brief aan M.C. van der Walt, 28 Augustus 1974, Omitara.

vreugde vind; soos Volker skryf: "omdat ek plesier daarin vind."¹⁹⁾ Die Berners vorm 'n noue artistieke vennootskap. Terwyl Volker tapyte en tapisserieë produseer, is Dörte besig om uit Suidwes se seepsteen en klipharde kwartsietiese sandsteen beelde te beitel.²⁰⁾

TOERUSTING EN GRONDSTOWWE

Die buitengewoon droë klimaat van Suidwes-Afrika het die oorspronklike ses ingevoerde houtspinwiele binne ses maande laat kraak. Hulle is vervang met 'n tuisgemaakte toestel waarin die tradisionele houtwiel met 'n fietswiel vervang is. Ook die ingevoerde handweefgetoue het na 'n kort dienstyd ingegeë. Tans is daar altesaam sewe vertikale weeframe. Vier hiervan is uit Duitsland ingevoer en die ander drie is kopieë wat deur Seevers Tischler in Windhoek gemaak is.²¹⁾ Die skering word van katoen van die Bailes-firma in Durban²²⁾ gespan en vir die inslag word ongeveer nege ton karakoelwol wat uit die suide van Suidwes-Afrika afkomstig is, per jaar verwerk. Kleurvaste anilien-kleurstof van Imperial Chemical Industries (I.C.I.) word gebruik.²³⁾

Nege spinners, veertien wewers, 'n Owamboman wat by die kaarding en kleuring behulpsaam is en twee vir algemene werk vorm deel van die totale aantal werkers wat wissel tussen twee en twintig en nege en twintig.²⁴⁾ Die werkers is hoofsaaklik Owambo's, Damaras en Namas wat op 'n huurkontrakbasis werk.²⁵⁾ Hulle is baie gretig om te leer, harde werkers en trots op die kuns wat hulle singend in 'n ontspanne atmosfeer beoef. Vroue doen die spinwerk en die mans weef.

19. *Ibid.*

20. Dörte Berner het reeds in Windhoek* uitgestal en aan 'n groepuitstalling in Nürnberg deelgeneem waar sy saam met Sabine Krafft van die "Krafft Weberei" uitgestal het.** 'n Groep van drie sittende vroue is in die permanente uitstalling van die Suid-Afrikaanse Nasionale Museum in Kaapstad.*** Die "Ernst Behnsen Preis für Kunst" is in 1972 aan haar toegeken.****

* "Kuns in die son in Verwoerdpark", *Die Suidwester*, 27 Maart 1973, vol.28, p.2.

** "Tapyte sal vroue se harte steel", *Die Suidwester*, 18 November 1970, vol.26, p.2.

*** Barrett, Rosemary en Trevor., *op.cit.*, p.37.

**** Windhoek verteenwoordiger, "Behnsen Kunstpreis für Dörte Berner", *Die Allgemeine Zeitung*, 19 Maart 1973, vol.58, (nr.55), p.2.

21. Diederiks, R.J., *Onderhoud*, 26 Mei 1975, *Brits*.

22. Berner, Dörte, *Brief aan M.C. van der Walt*, 8 April 1976, *Omitara*.

23. Berner, Volker., *Brief aan M.C. van der Walt*, 28 April 1976.

24. Berner, Volker., *Telefoniese onderhoud*, 24 Maart 1976.

25. Berner, Volker., *Onderhoud*, Mei 1974, *Johannesburg*.

WERKMETODE

Die proses begin met die sortering van die geskeerde wol in verskillende natuurlike skakerings waarvan daar soveel as veertien in 'n baal kan wees. Die wol word op 'n kaardmasjien van Duitse fabrikaat voorberei. Voordat die wol gespin word, word dit met lanolien behandel. Dit maak die wol makliker hanteerbaar. 'n Lywige, knobbelrige garing word gespin wat 'n interessante tekstuur aan die eindproduk verleen. Daarna word die wol gewas en deur Volker Berner in groot konkas op 'n oop vuur in die buitelig gekleur. Die wol word buite opgehang om droog te word en daarna in maklik hanteerbare bolle gerol. 'n Spesiale oprolmetode verseker in 'n groot mate dat die spanning van die inslag dieselfde bly — 'n belangrike aspek in 'n kwaliteitproduk. Ligte wol word direk gekleur maar donker wol word eers gebleik. Volker Berner berei die kanton voor op 'n papier van dieselfde grootte as die beoogde mat. 'n Kleurkaart dien as gids vir die wewer en stem ooreen met nommers wat hy op elke area aanbring. Die kaart word aan die agterkant van die skering geheg om 'n akkurate weergawe te verseker. Dit is 'n tydsame proses maar lewer bevredigende resultate. Die wewer is geen medewerker nie, maar voer slegs die weefwerk uit. Hy is wel vry om spontaan lopers te weef op die oorskietskering aan weerskante van die tapyt waarmee hy besig is.

Vier ontwerptipes word geweef:

1 FIGURATIEWE MOTIEWE

- 1.1 TAPYTE MET DIEREMOTIEWE (Afb.204) is die enigste ontwerp wat direk op die weefgetou deur die wewers self ontwerp word. Die nuwe uitdrukkings word gekenmerk deur fyn besonderhede om onderskeiding te vergemaklik. 'n Vlakvark sal byvoorbeeld slag-tande hê, sekere voëls sal met 'n bont veredos uitgebeeld word en 'n slang sal van dekoratiewe patrone voorsien wees. Grondmotiewe kan teruggevoer word na pre-historiese rotstekeninge hoewel inspirasie direk uit die natuur geput word. Die tapyte word dwarsdeur die jaar in klein afmetings wat wissel tussen 25 - 120 cm. en van tyd tot tyd in groter afmetings bemark. Hierdie tapyte toon 'n sterk ooreenkoms met tapyte van dieselfde aard wat deur Ibenstein Teppiche vervaardig word. (Afb.187-190)

1.2 DIE KINDERLANDTAPYTE (Afb.205-207) word deur Volker Berner self ontwerp en verbeeld hoofsaaklik uitsigte op landskappe wat uit naïewe abstraksies van madeliefies, treine, berge, riviere en wolke saamgestel word. Volker Berner se bewondering vir Paul Klee is in hierdie naïef-kinderlike motiewe sigbaar. Sagte rondings en 'n subtiële kleurgebruik is kenmerkend. Die tapyte kan as muurbehangsels gebruik word, maar is nie in die eerste plaas vir hierdie doel gewef nie. Hulle is beskikbaar in groottes wat wissel van 2 x 1,5 en 2,5 x 4 m.

2. ABSTRAKTE MOTIEWE

2.1 ABSTRAK-GEOMETRIESE ONTWERPE MET REALITEITSBETREKKING IN 'N VER-SKEIDENHEID NATUURLIKE SKAKERINGS (Afb.208-212) wat wissel van swartbruin tot grys en roomwit, neig tot 'n dramatiese effek. Die grondmotiewe van oë, voete en mielies word ondermeer opgebreek in 'n abstrakte herhalingspatroon wat die hele oppervlak van die mat dek. Die geometriese neiging, veral in die opeenstapeling van driehoeke skep 'n inheemse atmosfeer wat geaksentueer word deur die sterk lig- en skadu-effekte wat deur die tipiese kleurgebruik van dramatiese kontraswerking verhoog word. Hierdie tapyte word in afmetings wat wissel van 1,5 x 2 m. tot 2,5 x 4 m. bemark.

2.2 ABSTRAKTE ONTWERPE IN CHEMIESGEKLEURDE WOL (Afb.21-215) berus eweneens op abstraksies van ondermeer Bantoeskilde en visse. Motiewe word na die grondvorme van die vierkant, keël, driehoek en sirkel teruggevoer en word verder deur reguit en/of geboë lyne in kleurvlakke opgebreek. Hierdie herhalingspatrone word teen mekaar gelê met besondere lig- en skadu-effekte wat 'n deursigtige ligspel tot gevolg het.

WAARDERING

Die verskeidenheid kleure, waarvan tot sestig skakerings in een tapyt onderskei kan word, weerspieël die sonverbleikte Suidweslandskap en is een van die aantreklikste eienskappe van hierdie tapyte. Alle tapyte word deur die besondere tekstuuroppervlak van grofgespinde karakoelwol, die afwesigheid van randpatrone en die gevlegte wit katoenfraiings van die skeringverlengings gekenmerk. 'n Vername opdrag

wat Dorka Teppiche uitgevoer het, was die tarentaletapisserie vir die Windhoek Stuben.²⁶⁾

26. *Produksie: Die maksimum wydte van die tapyte is drie meter. Dit kan tot drie maande neem om 'n tapyt van 300x400 cm. met gekompliseerde ontwerp te voltooi. Maandelikse produksie beloop gemiddeld 709 vk. m. Daar word gepoog om pryse op 'n redelike vlak te hou sodat soos Volker Berner dit stel: "die mense wat werklik daarvan hou, die tapyte kan bekostig."* * Afset vind hoofsaaklik op uitstallings en vanaf die werkwinkel self plaas. *Uitstallings: Aan huis van mnr. en mev. Hennie Diederiks, Klein Windhoekweg 29, Windhoek, ** November 1970, Upingtonskou, *** 1970, aan huis van dr. en mev. Fanie Naudé, Victoriastraat 46, Waterkloof, Pretoria, **** Oktober 1971, aan huis van mnr. en mev. Michael Sweatman, 3de straat 25, Melville, Johannesburg, **** Mei 1974, Bielefeld, Wes-Duitsland, **** 1975, Möbelhaus Grünthal, Nürnbergersstraat 243, Bamberg, **** Maart 1976. Tapyte is reeds na Amerika, Oostenryk, Duitsland en Switserland uitgevoer.*

* Berner, Volker., Brief aan M.C. van der Walt, 28 Augustus 1974.

** Uitnodigingskaartjie.

*** Diederiks, R.J., Onderhoud, 6 September 1975, Brits.

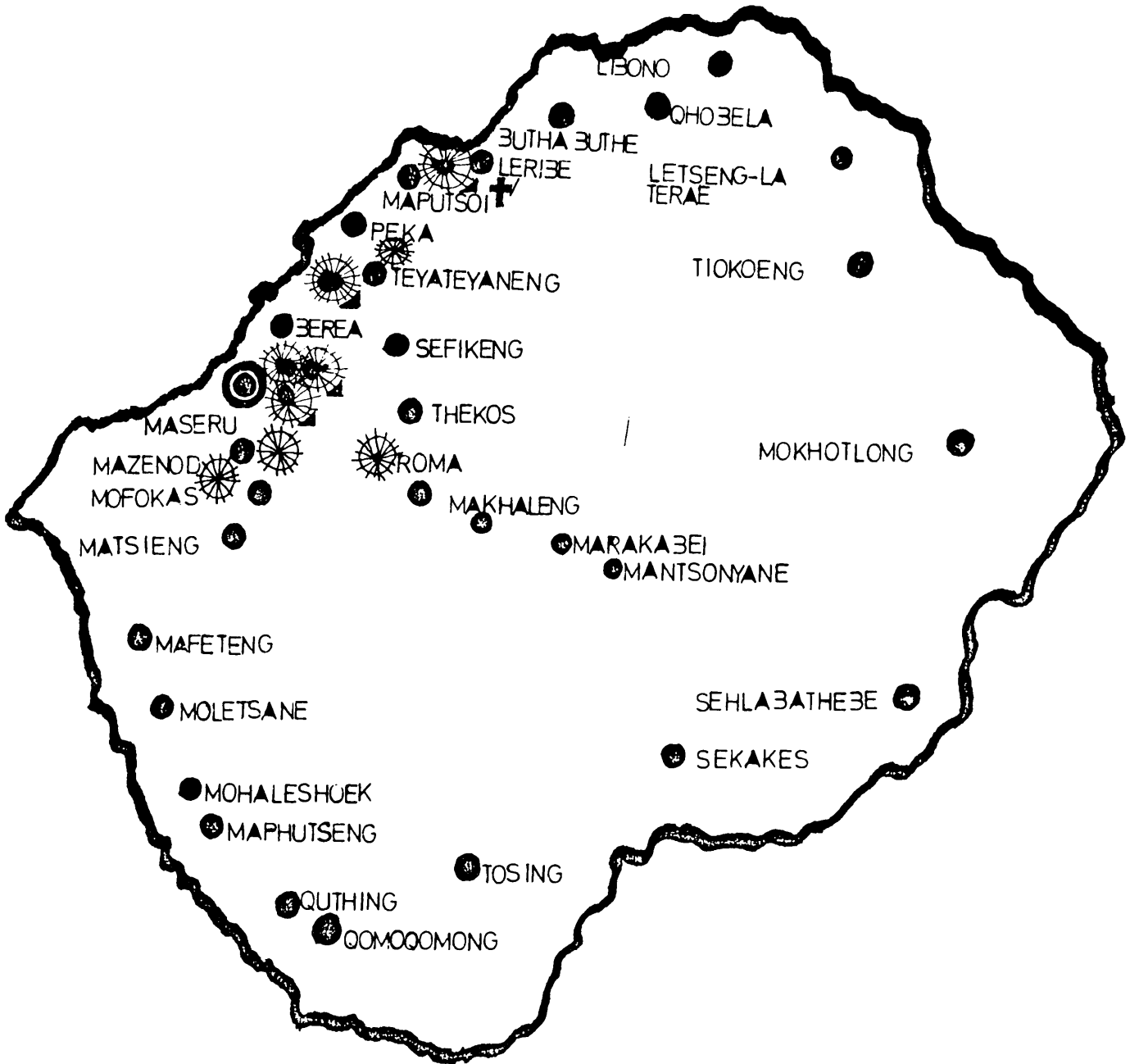
**** Uitnodigingskaartjie.

**** Uitnodigingskaartjie.

**** Berner, Volker., Telefoniese onderhoud, 24 Maart 1976.

**** Gilligan, B., "Crafty couple", Sunday Express (Journal), 12 Mei 1974, p.8. 'n Kleurfoto van werke verskyn in die koerant; Reiche Gestaltungskraft aus Südllichen Breiten Kunst aus Südwesafrika: Teppiche, Skulpturen und Grafiken in Bambergs Kleine Galerie, Fränklicher Sonntag, 13 Maart 1976, vol.28, (nr.10).

DIE VERSPREIDING VAN HANDWEEFWERKWINKELS
IN DIE KONINKRYK VAN LESOTHO

HOOFSTUK 8

HANDWEEFWERKWINKELS IN DIE KONINKRYK VAN LESOTHODIE LAND EN SY MENSE

Lesotho is 'n bergagtige land geleë binne die grense van die Republiek van Suid-Afrika. Die Drakensberg, daar bekend as die Maluti's bereik in Lesotho sy hoogste spits (3 550 meter bo seespieël). Die Oranje-rivier wat in die berge ontspring, kronkel saam met die Sengurivier in eindelose strome en spruite tussen berge en diep skeurvalleie na die uitgestrekte vlaktes van die Karoo en die Atlantiese Oseaan aan die weskus van die Republiek van Suid-Afrika.¹⁾ Die grondkleur is 'n ligte vaalgrys en die landskap is klipperig. Vir eeue het nomadiese Boesmans in die berge gewoon en geswerf en meer as 150 rotstekeninge nagelaat.²⁾ Gedurende die sewentiende eeu het swart mense uit die noorde in Lesotho aangekom en teen 1818 het die groot kryger Moshoeshe die Grote, die verstrooide stamme in een volk verenig.³⁾ Hy het baie aanvalle van die Zoeloes en die Matebeles afgeslaan en sy nuutgevonde land in 1865 onder die beskerming van Brittanje geplaas. Sedertdien was hierdie land bekend as die Protektoraat van Basoetoeland wat in 1966 die onafhanklike koninkryk van Lesotho geword het.

KULTUURAGTERGROND

Die Basoetoevolk wat maar net meer as honderd jaar oud is, het die grootste deel van sy kultuurbesit van die Zoeloes geërf. Ontwerpkuns is uitsluitlik tot "litemas" — vereenvoudigde blompatrone — op kleipotte en mure beperk. Juweelversierings het uit kleikrale en sade bestaan. Die kleure wat die veld kon bied, was hul kleurkaart en velle hul kleding. Die koms van die Engelse kolonialiste na hul ongerepte land, het egter verandering meegebring. Kleurvolle glaskrale en die later bekend Basoetoe-kombers is toe uit Birmingham, Engeland ingevoer en later ook in Johannesburg vervaardig.⁴⁾ Maar vandag is selfs dié geleende tradisie en tipiese voorkoms van baie jare besig om uit te sterf. Die Basoetoe met sy gevlegde grashoek en bont kombers op die

-
1. Schmidli, Vreni., Openingsrede, "Royal Lesotho Tapestry Weavers", Suid-Afrikaanse Kunsvereniging, 19 Julie 1971, Pretoria.
 2. Ongedateerde Regeringspublikasie, Departement Inligting, Lesotho.
 3. "The Prehistoric Art treasures of Lesotho", Ongedateerde publikasie van die Departement Inligting, Lesotho.
 4. Ongedateerde Regeringspublikasie, Departement Inligting, Lesotho.

rug van 'n ponie is nie meer 'n algemene gesig nie.

Diere vorm 'n integrale deel van die Basoetoe se lewenswyse en hulle noem hulself graag "die kinders van die koei."⁵⁾ Groot dele van hul hoogland is slegs per voet of op die rug van die Basoetoeponie bereikbaar.

Die eerste Europese sendelinge het in 1830 in Lesotho aangekom. Hul=te het min skape en geen bokke nie onder die bevolking aangetref. Dit word algemeen aanvaar dat Basoetoeboere deur middel van rooftogte en ruilhandel sybokke en skape in hulle besit gekry het. Aanvanklik het hierdie diere 'n religieuse funksie vervul. Die geloof bestaan vandag nog dat swart bokke die bose geeste verdryf. Die veeboere het mettertyd hierdie arm land die vierde grootste sybokhaarprodusent in die wêreld gemaak.⁶⁾ As gevolg van oorbeweiding en onoordeelkundige skering het die kwaliteit van Lesotho se sybokhaar egter die afgelope aantal jare sterk afgeneem.⁷⁾

Boere bring hul sybokhaar na weefsentra waar pryse in 1974 tussen 65c en 75c per kilogram gewissel het.⁸⁾ Sedert 1975 het die regering prysbeheer van sybokhaar ingestel. Weefsentra word sedertdien verplig om die natuurlike vesel teen 'n vasgestelde prys van 'n sentrale regeringsdepot te koop.

ARBEIDSPROBLEME

Vanweë die feit dat meer as die helfte van die manlike bevolking trek=arbeid op plase, fabriek en myne in die Republiek van Suid-Afrika verrig, moet hoofsaaklik van vroue-arbeid in ontwikkelende nywerhede gebruik gemaak word. 'n Ander probleem wat in die bedryf ervaar word, is die feit dat kunshandwerk sedert die kulturele rewolusie hul ge=bruikswaarde verloor het en die maak daarvan in onguns verval het. Die Lesotho National Development Corporation ondervind probleme om Basoetoes bewus te maak van die kunswaarde van hierdie artikels en om

5. *Tourism in land of mountains*, Ongedateerde publikasie van die Departement Inligting, Lesotho, 1974.

6. *Lesotho Weefkuns*, Bantu, Desember 1971, vol.XVIII, (nr.27), p.16.

7. Uys, D.S., The Lesotho Mohair Industry - History and Evaluation, (M.Sc.-Landb.) verhandeling, Februarie 1971, p.88.

8. Mapetla, M., Onderhoud, 6 Februarie 1974, Mazenod.

hul geloof in die toekoms daarvan te herstel. Sedert die L.N.D.C.-winkel "The Basothu Hat" in Oktober 1972 geopen is, het belangstelling in die tradisionele kunste herlewe, maar slegs terwille van die kommersiële waarde van die artikels nou verkry het.⁹⁾

'n Algemene ongemotiveerdheid vir die verrigting van alle vorme van handarbeid bly pynlik merkbaar en waardevolle arbeidskrag gaan verlore omdat dit verkeerd gekanaliseer word.¹⁰⁾ Daar word dus meermale probleme ondervind by die poging om handwerkkunste lewend te hou.¹¹⁾

INDUSTRIËLE SITUASIE

Sonder 'n enkele fabriek was die industriële situasie in Lesotho met die verkryging van onafhanklikheid een van die ontmoedigendste in die hele Afrika. In 1967 het die Eerste Minister die Parlement gevra om wetgewing in te dien wat voorsiening sou maak vir die totstandkoming van die "Lesotho National Development Corporation", (L.N.D.C.) 'n staatsorganisasie wat die bevordering van beleggings in Lesotho as doelstelling sou hê.

In September 1967, nege maande na onafhanklikheid is mnr. Wynand van Graan as besturende direkteur van die L.N.D.C. aangestel. Die L.N.D.C. het 'n industriële rewolusie in Lesotho teweeggebring, en het ook stewige fundamente op ander terreine van kommersiële aktiwiteit gelê. Die twee belangrikste industrieë is die "Basuto Sheepskin Products" en die "Royal Lesotho Tapestry Weavers."

Sedert die onttrekking van mnr. Wynand van Graan¹²⁾ se dienste uit die L.N.D.C. op 31 Julie 1973 het die onderneming se doelstellings 'n aksentverskuiwing ondergaan. Die bestuur het hulself voortaan ten doel gestel om die mense van Lesotho te help om hulself te help.

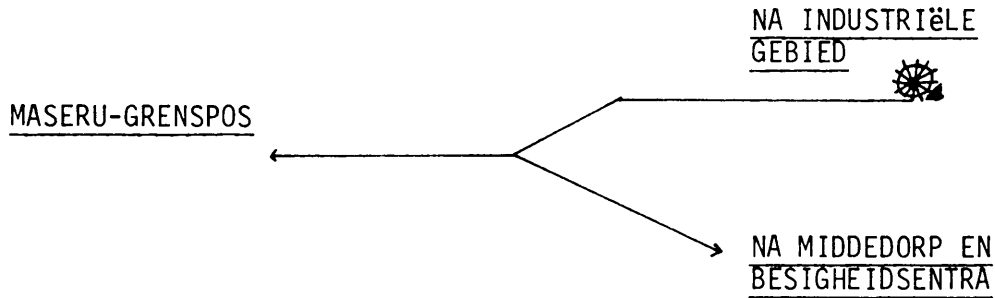
Die uitbreiding van die toeristebedryf speel 'n belangrike rol in die behoud van handwerkkunste wat in sy huidige opset tot 'n groot mate

-
9. Mohapi, Chris., (Skakelbeampte van die L.N.D.C.), Onderhoud, 9 Februarie 1974, Maseru.
10. Taola, mnr., (Hoof-tegniese adviseur en skoolhoof van die Kuns- en kunshandwerksentrum van die Heilige Maria-sendingskool), 10 Februarie 1974, Leribe.
11. Mohapi, Chris., op.cit.
12. Parker, A., "Wynand van Graan - National Builder", Personality, 12 Februarie 1970, p.115-121.

op die toeristemark aangewys is. Nieteenstaande verskeie probleme in die arbeidstekort lewer Basoetoevroue vandag deur die verwerking van sybokhaar in nege verskillende handweefwerkswinkels 'n belangrike ekonomiese bydrae tot die ontwikkeling van hul land wat in die hart van die ryk Suid-Afrikaanse mark geleë is.

8.1 ROYAL LESOTHO TAPESTRY WEAVERS (PTY) LTD.

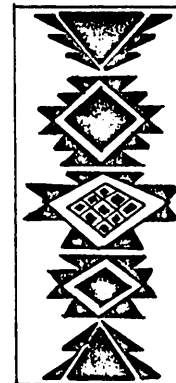
Posbus 734
MASERU
Lesotho
Tel: 3011

Projek van die Lesotho National Development Corporation

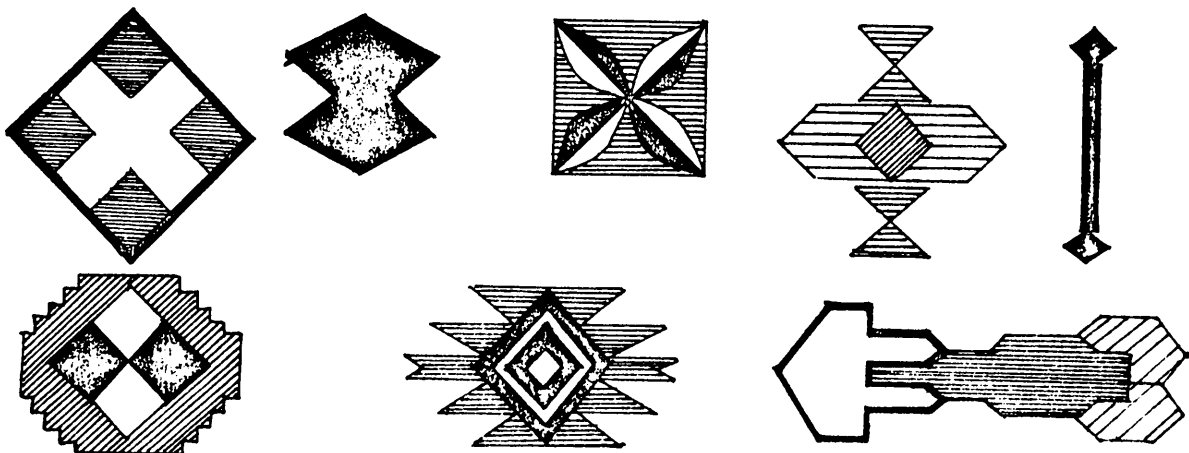
Direksie tydens stigting:

E.A. Lebona (Voorsitter)
Wynand van Graan (Alt. N. .B. Brink)
H.W. Laycock (Brit.)(Alt. L.B. Lelean)
H. Thogersen (Deens) : S.M. Taona

"Liefdesbrief"

GEOMETRIESE MOTIEWE

HISTORIESE AGTERGROND VAN ROYAL LESOTHO TAPESTRY WEAVERS (PTY) LTD.

Die Lesotho Royal Tapestry Weavers is 'n projek van die Lesotho National Development Corporation. Die doelstellings van hierdie organisasie is die ontwikkeling van Lesotho en die verhoging van die lewensstandaard van die bevolking. Mnr. Wynand van Graan het die inisiatief geneem om deur die benutting van die plaaslike sybokhaar 'n handweefprojek te ontwikkel. In Augustus 1968 het mej. Vreni Schmidli, 'n Switserse tekstielontwerpster in Maseru aangekom om met die onderneming behulpsaam te wees.¹³⁾ In September dieselfde jaar is die fabriek betrek en in November het die opleiding van die eerste ses weefsters begin. In Desember 1968 het die weeftoerusting uit Switserland aangekom. In Maart 1969 tydens die installering van die kleurapparaat, het die werkswinkel begin produseer.¹⁴⁾

In Februarie 1972 het mej. Schmidli se kontrak verstryk en het sy na Switserland teruggekeer. Mnr. H. Thogersen, 'n Deense tekstielkunstenaar het haar as bestuurder opgevolg. Mnr. Thogersen het aan die skool vir tekstielkuns in Kopenhagen gegradeer. Hy is besonder gesteld op tegniese afwerking en het 'n nuwe metode vir die opskering ingevoer. 'n Gelykmatiger weefdigtheid is verseker en die kleurkaart is uitgebrei.

In 1970 het die personeel uit twee en twintig Basoetovroue bestaan. In 1974 was dit 91.¹⁵⁾ Basoetovroue word beskou as besonder geskik vir die werk vanweë hul verantwoordelike posisie in die besondere samelewing waar die mans deur trekarbeid meestal weg van hul huise is. 'n Goeie weefster kan soveel as 20 cm.² per dag weef. Hulle het 'n natuurlike sin vir dekorasie en tradisioneel versier vroue die klei-

13. Feldberg, Leon., (Redakteur), "Royal Lesotho Weavers Exhibition", *S.A. Jewish Times*, 10 Maart 1972, vol.33, (nr.26), p.17.

14. Schmidli, mej. Vreni., *op.cit.*

15. Thogersen, mev. E., *Onderhoud*, 6 Februarie 1974, Maseru.

mure van hul hutte met "litemas".¹⁶⁾

OPLEIDING

Verskillende tegnieke is op die proef gestel. Aanvanklik het weefsters klein lopers gemaak. Elke vrou moes probeer om 'n sirkel uit die hoof te weef, daarna met behulp van grafiekpapier. Ten slotte moes hulle hul eie ontwerpe op 'n stuk papier teken en dit na goedkeuring deur mej. Schmidli self weef. Tans gebruik die vroue gewone papier of grafiekpapier na willekeur. Dit bring mee dat die eindprodukt nie altyd 'n presiese weergawe van die skets is nie, maar soos mej. Schmidli dit stel: "Die verrassings is gewoonlik aangenaam."¹⁷⁾

Opleiding is hoofsaaklik tegnies gerig. Die vroue se ongekompliseerde en fris benadering tot ontwerp geniet soveel aanvraag dat daar verkieslik nie met formele kunsonderrig ingemeng word nie. Mej. Schmidli sê daar is net nie die urelange penkouery wat op kunsskool ondervind word en wanneer na die oorsprong van 'n aantrekklike motief gevra word, sal hulle lag en kopskuddend antwoord: "Ek het dit net ge=doen."¹⁸⁾

TOERUSTING EN GRONDSTOWWE

Die oorspronklike toerusting is uit Switserland ingevoer. Tapisserieë wat volgens kunstenaarskartonne geweef word, word op plaaslike vervaardigde vertikale weeframe gemaak. Hierdie rame stem baie ooreen met die weeframe waarop die Egiptiese kindertapisserieë geweef word en waarby die weefstuk in een posisie bly hang terwyl die weefster naderhand op 'n stellasië werk.

Vir die skering word linne gebruik. Die inslag is hoofsaaklik plaaslike sybokhaar. 'n Gedeelte van die sybokhaar word na Port Elizabeth gestuur om daar met karakoelwol gemeng en tot kambolwol voorberei te word. Die karakoelwol gee groter staankrag aan die vesel en 'n natuur=

16. "Litemas" is 'n herhalingsmotief van liniêre blompatrone. In nrs. 3 en 14 van "Royal Lesotho Tapestry Weavers" se pryslys vir geometriese ontwerpe kan toepassings van hierdie patrone in die weefkuns gesien word.

17. Schmidli, mej. Vreni., op.cit.

18. Schmidli, mej. Vreni., op.cit.

like grys kleur word verkry.

Drie verskillende spindiktes word met die hand voorberei. Die fyn garing word hoofsaaklik in hekelwerk gebruik. Tot vier garings word saam getwyn om groter staankrag en 'n tekstuurafwisseling in die eindproduk te verkry.

Die wasproses waarby Eropon H.D. gevoeg word om die vetterigheid uit die wol te absorbeer en ammoniumsulfiet om dit te suspendeer, volg nou. Die uitspoelwater bevat Mittin F.F. wat motbestandheid verseker en die kleurproses volg wat met behulp van die Ciba-Geigy chemiese preparaat gedoen word. Op 40° C. word die vesel ondergedompel en wanneer kookpunt bereik is, word dit vir 75 minute ondergehou.¹⁹⁾ Die sybokhaar word in 'n wasmasjien uitgespoel en in sonlig gedroog. Groot sorg word toegepas met bogenoemde chemiese prosesse om 'n hoë tegniese standaard te handhaaf.

Drie verskillende ontwerptipes word in tapyte en tapisserieë geweeft:

1 GEOMETRIESE TAPYTONTWERPE (Afb.216-222)

Geometriese ontwerpe berus hoofsaaklik op variasies van die diamant- en piramiedemotiewe — soms in afwisselende groottes, soms met getrapte sye en soms verdeel om deur middel van ligte en donker kleure lig- en skadu-effekte te verkry. Geen detail kom op die agtergrond nie en baie min op die binne-oppervlak van die hoofmotiewe voor. Die hoofmotief sal wel soms teen 'n afgebakende agtergrond geplaas word, maar 'n werklike randpatroon ontbreek. Toepassings van die liniêre blompatroon wat in die kleimure van hul huise gegraveer is, kom meermale voor. Variasies van die piramiedevorm neem soms met die toevoeging van strepe die vorm van 'n pyl aan. Die "liefdesbriewe" kan onder hierdie groep geklassifiseer word. Die ontwerp van hierdie miniatuur-tapisserieë is van die tradisionele Zoeloetrouphant, 'n kralevoorskoot, ontleen. Deur middel van die kralevoorskoot is die getal beeste bekend gemaak wat die bruid se ouers as lobola van die bruidegom se ouers verwag.²⁰⁾ Wanneer die kralevoorskoot opgehang word teen 'n muur,

19. Mahamarië, Agnes., *Onderhoud*, Februarie 1974, Maseru.

20. Lobola is die prys wat die bruidegom se ouers vir die bruid aan haar ouers moet betaal. Dit is gewoonlik 'n getal beeste.

moet die groot motief altyd bo wees want die groot motief (a) simboliseer die seun as man en hoof van die gesin; die klein motief (b) simboliseer die meisie as die mindere in die huweliksverband. Die twee rooi motiewe (c en d) simboliseer die harte van die seun en meisie wat warm vir mekaar klop maar iets skei hulle van mekaar — die betaling van die lobola. Dit word aangedui deur die middelste motief (e) en die getal diamante daarop dui die hoeveelheid beeste aan wat betaal moet word. Na die betaling van die lobola is die twee in die huwelikstaat verenig. Die voorskoot word dan op so 'n wyse gevou dat die twee halwe diamantvorme bo en onder, een volledige diamantmotief vorm. Niks staan meer in hulle weg nie en hulle vorm nou saam een geheel.²¹⁾ (Vgl. geometriese skets "liefdesbrief" en Afb.222)

Hierdie miniatuur-tapisserieë word in dieselfde helder kleure as die Zoelokrалеvoorskote wat as grondmotief dien, geweef. Die wit simboliseer suiwerheid. Die rooi simboliseer warmbloedige jeug= liefde. Die weefsters dra vandag nie meer kennis van die betekenis wat hierdie kleure in die ou dae in die boodskappe oorgedra het nie. Die weefdosente het hulle hieroor ingelig.

Toeriste vind die bekoring van die klein liefdesverhaal gewoonlik onweerstaanbaar en met die oog op die toeristemark word hulle dan gewoonlik in klein afmetings geweef. Ten spyte van die feit dat die sentrum op die toeristemark mik, poog hulle om nie bloot kuriositeite te lewer nie²²⁾ maar hulle voer soms bestellings uit en sal wel 'n Basoetoeheid of vlag op aanvraag weef.

Tapyte met geometriese ontwerpe word in wydtes van tot 250 cm.

-
21. *Vroeër was die gebruik onder die Zoeloes dat die krалеvoorskoot as huwelikspand teen die muur van die vrou se hut opgehang word. Owerspel deur die vrou is in 'n baie ernstige lig beskou en was die enigste erkende grond tot egskeiding. Wanneer 'n man sy vrou daarvan verdink het, het hy die reg gehad om die krалеvoor=skoot van die muur te verwyder. Hierdie stap het die huwelik ontbind. As 'n vrou na haar man terugkeer en dit so aantref, was dit vir haar die boodskap om uit die man se kraal te vertrek. Die gewoonte het in onbruik verval en vandag gee sowel die Zoeloes as die Basoetoes 'n ring as trouband.*
22. M.F., "Geometric tapestries", *Natal Daily News*, (Womans Daily News), 11 Junie 1971, p.19.

en van enige verlangde lengte gemaak.

2 BASOETOE-TAPISSERIEË (Afb.223-226)

Die groep, bekend as "Basoeto-tapisserieë" wat deur uitgesoekte weefsters gewef word, verbeeld hoofsaaklik vier ontwerptipes. Dit is individuele werk, ontwerp en gewef deur een vrou. Hierdie tapisserieë beeld verhale uit die volksgeskiedenis, tipiese dorps=taferele, volksmites asook reproduksies van Boesmantekeninge in die berge uit. Die verhale moet altyd van onder na bo gelees word.

2.1 VERHALE UIT DIE VOLKSGESKIEDENIS (Afb.225)

"Koning George se eerste besoek aan Lesotho" beeld die besoek van die Britse koningshuis in 1947 aan Lesotho uit. Drie Basoetoes ry op hul ponies om die koning te gaan ontmoet. Die koning en koningin arriveer in afgeslote hoogheid in 'n soort huisomraming. Regs bo sit die koning en koningin klein en sonder detail onder 'n Union Jack wat vertel dat hulle weer terug in Engeland is. Die tapisserie is sterk verhalend en naëf van aard.

2.2 TIPIESE DORPSTAFERELE (Afb.223)

Dorpstaferele verbeeld die prosaïese bestaan van die klein dorps=gemeenskappe. Wanneer hierdie tapyte in hul geheel beskou word, blyk dit dat die hele tapisserie gevul is met 'n bergagtige landskap, gehul in lig- en skaduweevlekkende waarteen 'n verskeidenheid van huisies, figuurtjies, bome en diere verskyn. Die landskap skep maklik die indruk dat dit vanuit die lug gesien word. Dit is egter nie die geval nie. Gedurende die weefproses vertel die weefster haar verhaal van onder na bo. Hierdie besondere tapisserie bestaan dus uit afsonderlike taferele wat afsonderlik en in opeenvolging beskou moet word. Geen aanduiding in die vorm van 'n omraming of iets dergliks word egter verskaf om die opeenvolging van die afsonderlike taferele aan te dui nie. By hierdie behandeling kom 'n waarderingsbeleving in opeenvolgende momente ter sprake. Afbeelding 223 verteenwoordig hierdie groep tapisserieë. Die onderste tafereel van hierdie tapisserie beeld vroegoggend in die dorpie uit. Die mense slaap nog. Groot rustige donker vorms is oor die tafereel versprei.

Die son begin geel vlekke teen die landskap gooi. Hierdie kleure word oor die hele werk deurgevoer. In die volgende tafereel jaag veewagtertjies hul kuddes aan na die weiveld waar hulle die dag sal deurbring. Die daaropvolgende tafereel vertel van hul terugkoms en ontvangs deur hul moeders in die laatnamiddag. In die boonste en laaste tafereel is dit aand met die son se laaste strale teen die huis se mure. Die uitvoering is naïef, swaar, lomp vorms wat oor 'n groot afstand en sonder detail gesien word, lê oor die hele werk versprei. Daar is 'n algemene gebrek aan reële verhoudings. 'n Voël, byna die afmetings van 'n koei, kan swaar op 'n boompie, kleiner as hyself, rus. Die algehele gebrek aan perspektief word verlig deur die agtergrondkleurgebruik waarby sekere kleure resessief en ander progressief optree en sodoende 'n illusie van dieptewerking skep. Hierdie uitwerking is toevallig en word nie bewus deur die weefster uitgevoer nie. Aangesien hierdie werke as platvlak behandeling beskou word, niesteenstaande die feit dat by so 'n getroue verhaaltrant 'n meer realistiese werkswyse verwag kan word, gee die gebrek aan perspektief en reële verhoudings geen aanstoot nie. Afmetings hang klaarblyklik nou saam met die rol wat die verskillende voorwerpe in die verhaal speel. Hoe vernamer die rol, hoe groter die afmetings. Die wewers toon 'n algemene onvermoë om met skoon, helder kleure goeie kombinasies te maak. Dit wil voorkom asof hulle veiliger beweeg in die somberder, natuurliker kleure waarby waagstukke nie so groot is nie.²³⁾

2.3 MITES SOOS DIT IN DIE VOLKSMOND LEEF (Afb.224)

Hierdie mites word graag in tapisserieë vertel. Wilde diere, veral leeus, word in buitensporige afmetings uitgebeeld en skep die indruk van fantastiese oerdiere. 'n Element van drama en vrees is in hierdie werke teenwoordig. Dit herinner sterk aan die uitbeeldings van soortgelyke onderwerpe deur Egiptiese kinders aan die Harrania-weefskool.

2.4 BOESMANTEKENINGE (Afb.226)

Die uitvoering van Boesmantekeninge is onder mej. Vreni Schmidli se bestuur aangemoedig. Die werke word vanaf foto's gekopieer

23. Cheales, R., "Lyrical Beauty", *Star*, 20 Maart 1972, p.22.

en daar word gepoog om 'n getroue gelykenis weer te gee.²⁴⁾ Hier= die artikels word hoofsaaklik in klein afmetings met die oog op die toeristemark uitgevoer.

3 TAPISSERIEë GEWEEF OP KUNSTENAARSKARTONNE (Afb.227-233)

Die gedagte by die L.N.D.C. tydens die oprigting van die werkwinkel was aanvanklik dat alle tapisserieë volgens ontwerpe deur wêreld= beroemde kunstenaars geweef sou word.

Die Peter Stuyvesant-stigting wat deur dr. Anton Rupert in die lewe ge= roep is, funksioneer in noue kontak met kuns- en kultuurorganisasies dwarsoor die wêreld.²⁵⁾ Deur die bemiddeling van dié organisasie het mnr. Wynand van Graan hierdie ontwerpe bekom na onderhandeling met dr. W.J.H.B. sandberg, gewese direkteur van die Stedelijke Museum in Amsterdam.²⁶⁾ Daar is 'n ooreenkoms aangegaan waarvolgens die kunste= naar die eerste tapisserie wat volgens sy karton geweef word, na sy goedkeuring daarvan, as geskenk ontvang.

Sedert die Peter Stuyvesant-stigting nie meer in die direksie van die wewery verteenwoordig is nie, is die werwing van nuwe ontwerpe gestaak. Die weef van hierdie ontwerpe word beperk tot vyftig. Sodra hierdie getal matte wat deur die kunstenaar toegelaat is, geweef is, word die produksie van die groep matte gestaak.

Dit het gou geblyk dat die mark vir hierdie werke beperk is en nou word hulle slegs op bestellings geweef. Meer as 70 ontwerpe van kunstenaars is ontvang.²⁷⁾ Onder hulle is talle belangrike kunstenaars soos onder= meer: Alexander Calder, Victor Vasarely, Kumi Sugai, Karel Appel, Joseph Lacasse, Agam en Christo Coetzee. Die tapisserieë het inter= nasionale waardering uitgelok.²⁸⁾ Die feit dat die kunstenaars goed= keuring verleen het aan die weef van hul ontwerpe moet in sigself as 'n groot aanbeveling vir "Royal Lesotho Tapestry Weavers" se werk be= skou word.

24. Nrs. 1,3 en 7 in pryslys van Basoetoe-tapisserieë (1974).

25. Aschman, G., "Anton Rupert's World of Art", Sunday Times, (Colour Magazine), 28 Oktober 1973, (nr.3520), p.11.

26. International Artists Co-operate with Lesotho Weavers - Inligtings= brosjure van die Royal Lesotho Tapestry Weavers, Maseru.

27. Wêreldwyd gewild., Die Transvaler, 7 Desember 1970, vol.34, (nr.58), p.10.

28. International Artists Co-operate with Lesotho Weavers - Inligtings= brosjure van die Royal Lesotho Tapestry Weavers, Maseru.

Groot sorg word geneem om presiese weergawes van die ontwerp te versker. Die oorspronklike karton, wat op velle papier dieselfde afmeting as die uiteindelijke tapisserie geteken word, word aan die agterkant van die skering vasgeheg. Hierdie tapisserieë is van 'n verskeidenheid kleurkombinasies voorsien waaruit die wewers 'n vrye keuse kan maak.²⁹⁾

29. Die onderneming het reeds aan verskeie uitstallings deelgeneem. Die eerste uitstalling was die Randse Paasskou in 1970 waar hulle nie slegs bestellings ontvang het wat hulle maande lank besig gehou het nie, maar ook 'n goue medalje verower het. Op die 34ste Internasionale Uitstalling vir Kuns- en Kunshandwerk in Florence, Italië in April 1970 is hul uitstalling met nog 'n goue medalje bekroon. In 1971 het hulle by die vyfde Tweejaarlikse Internasionale Tapisserietentoonstelling te Lausanne, Switserland, uitgestal. Sedertdien het hulle uitstallings in die meeste van Suid-Afrika se groot sentra gehou. In Desember 1970 is 'n uitstalling van kunstenaarstapisserieë in die Suid-Afrikaanse Kunsvereniging se Herbert Evans-galery in Johannesburg gehou.* Gedurende Junie 1971 is 'n uitstalling in die Durbanse kunsgalery** en in Julie 1971 een in die Pretoriase Kunsmuseum aangebied.*** In Maart 1972 is 'n uitstalling van Lesotho-tapisserieë in die Sara Hassal-galery in Saxonwold, Johannesburg aangebied.**** In Suid-Afrika word hierdie werk by die volgende kleinhandeldistribusiepunte bemark: Helen de Leeuw, Pretoria, Johannesburg, Kingdom of Lesotho, Carltonsentrum, Johannesburg, Devcraft, Pretoria, Johannesburg. Die werke word na Amerika, Kanada, Engeland en Europa uitgevoer waar dit groot aanvraag van museums en privaatversamelaars geniet.

* Kunsredakteur., Kunsblad - foto, Hoofstad, 14 Desember 1970, vol.3, (nr.221), p.15.

** Maritz, B., "Exhibition of rare Lesotho tapestries", Natal Mercury, 11 Junie 1971, vol.119, (nr.32 726), p.16; M.F., "Geometric tapestries", Natal Daily News, (Woman's Daily News), 11 Junie 1971, p.19.

*** Foto., Pretoria News, 20 Julie 1971, p.5.

**** Davidtsh, Bonita, "Sotho's se 'Engel'-mat is pragtig", Die Vaderland, 9 Maart 1972, vol.XXXIV, (nr.10 852), p.12.

8.2 THORKILD

Die firma³⁰⁾ word in dieselfde gebou as die Royal Lesotho Tapestry Weavers gehuisves tot tyd en wyl hul fabriek voltooi is wat oorkant die straat in aanbou is.

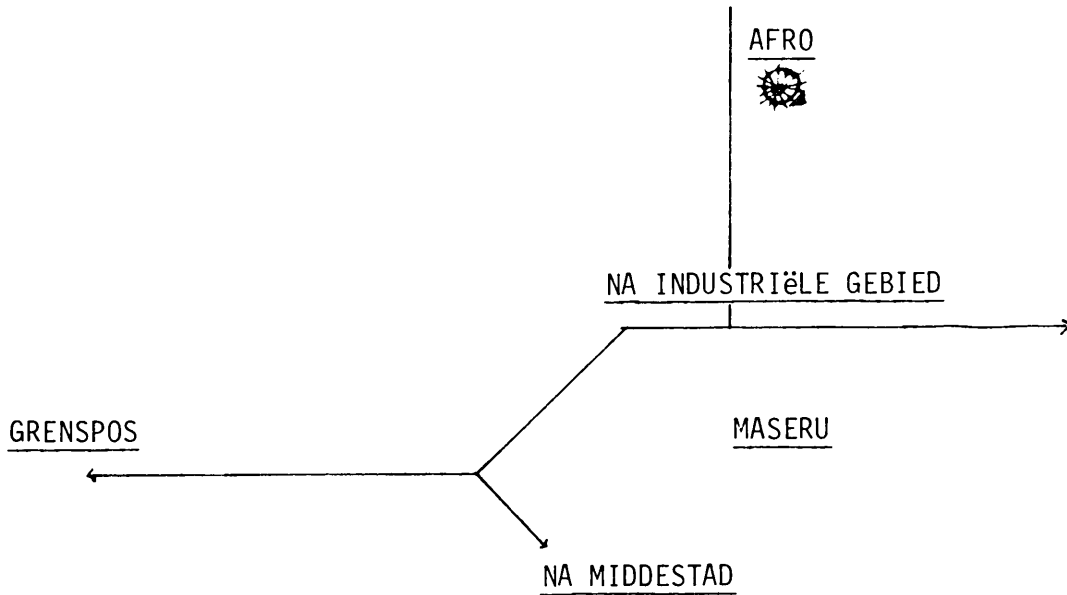
Met 'n personeel van tien Basoetoevroue weef die onderneming uitsluitlik dasse wat in winkels dwarsdeur die Republiek van Suid-Afrika beskikbaar is. Hierdie dasse word van masjiengespinde merinowol uit Kaapstad op 'n outomatiese masjien geweef. (Afb.222)

Heelwat eksperimente word uitgevoer met nylongaring asook skaapvelrepe maar die produkte word nog nie bemark nie. Sodra mnr. H. Thogersen se kontrak met Royal Lesotho Weavers verstryk, sal hy al sy aandag aan hierdie projek wy en waarskynlik ook matte begin vervaardig.

30. Posbus 734, Maseru, Lesotho, tel. 3011.
Direkteur: Mnr. H. Thogersen.

8.3 AFRO (PTY) LTD.

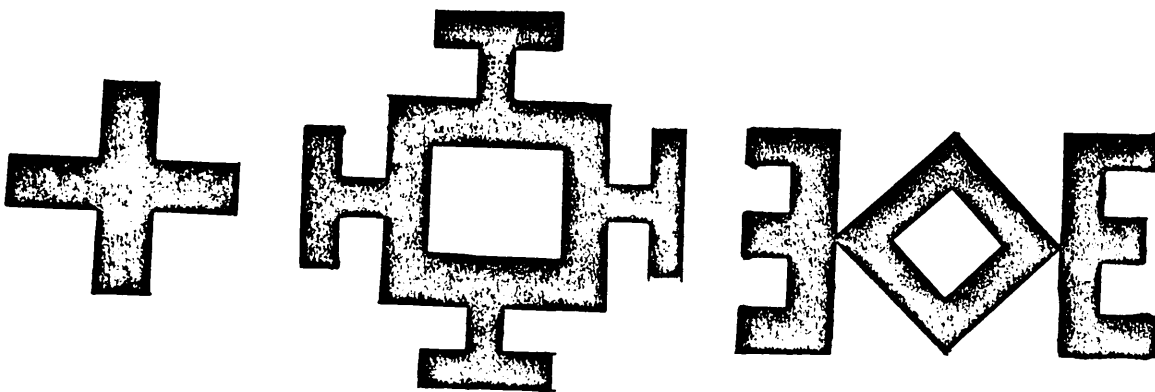
Industriële Gebied
MASERU
Lesotho

Direkteur: Mnr. Richard Leidner

Wewers: Basoetoevroue en -mans

GEOMETRIESE MOTIEWE

HISTORIESE AGTERGROND VAN AFRO (PTY) LTD.

In Februarie 1973 het 'n Oostenrykse argitek, mnr. Richard Leidner hierdie wewery in Maseru, hoofsaaklik met finansiële oogmerke gestig. Mnr. Leidner woon in Johannesburg en besoek die fabriek slegs twee-weekliks.³¹⁾

Sy bestuurder en ontwerper, mnr. Solomon Momola wat agt maande onder-vinding in 'n wewery in München, Duitsland opgedoen het, behartig toesig by die fabriek. Mnr. Momola was vroeër by die weeffirma Line D.³²⁾ op Bosbokrand werksaam. Hierdeur kan die opvallende ooreenkoms wat die werk vanuit tegniese en estetiese oogpunte met werke van Line D. toon, verklaar word.

GRONDSTOWWE EN TOERUSTING

Onverwerkte karakoelwol word deur 'n spintoestel in 'n knobbelrige los draad getwyn. 'n Gedeelte van die wol word in Kaapstad gebleik, die res word in hul natuurlike kleure geweef. Natuurlike kleure word gemeng om 'n donkergrys kleur te verkry. 'n Klein hoeveelheid sybokhaar word gekombineer met karakoelwol in sommige matte geweef. Vir die skering word uitsluitlik van linne gebruik gemaak.

Van die vyftig personeellede was slegs ses weefsters met weefwerk besig.³³⁾ Slegs twee vroue is behulpsaam by die spintoestel.

ONTWERPE

Ontwerpe wat deur die bestuurder en direkteur op klein velletjies papier geteken word, word deur die weefsters gevolg. Tradisionele motiewe word op 'n ongewone wyse aangebied. 'n Enkele detail uit so 'n tradisionele ontwerp, byvoorbeeld kruis of vierkant word buitensporig vergroot sodat hierdie enkele motief sonder enige detail die hele tapytoppervlakte beslaan. Deur hierdie vergroting gaan die normale afstand waarop hierdie ontwerpe gewoonlik gesien word, (hutsversierings van die pad af en kraleversierings op oog- tot hand-afstande) verlore. Die andersins bekende motiewe verkry 'n vreemde voorkoms. (Afb.234) Hierdie tapyte kan onderskei word van die tapyte vervaardig deur Line D. deur 'n lossere weefdigtheid en oor die alge-

31. Momola, Solomon., *Onderhoud*, 6 Februarie 1974, Maseru.

32. *Vide.* 4.1.4, p.85.

33. 6 Februarie 1974.

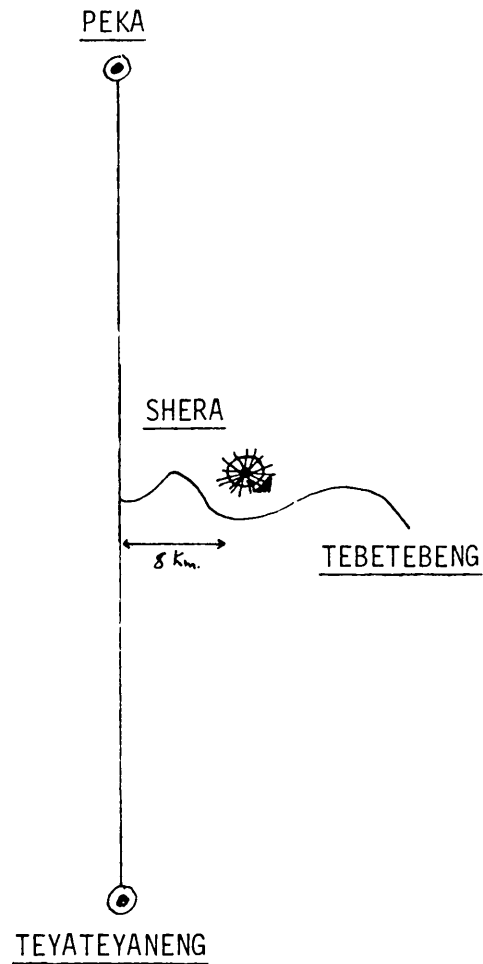
meen kleiner afmetings.

Die relatief lae pryse, die neiging om die Afrika-modegier in vereenvoudige verwesterde ontwerpe uit te buit, die opvallende handgemaakte voorkoms deur middel van die lywige en knobbelrig-gespinde garing, die neutrale kleurgebruik wat nie drasties inbreuk op enige binnenshuise kleurskema maak nie, asook die gebruik van karakoelwol wat goedkoper as sybokhaar is, is faktore wat vir die uitstekende verkope van die tapyte sorg. Ongelukkig sal die tapyte vanweë die tegniese voorafversorging waardeur die besonder handgemaakte modevoorkoms verkry word, 'n kort lewensduur en onbevredigende instandhouding hê.³⁴⁾

34. Afset: tapyte word slegs op bestelling geweef. Hulle winkels in die Nedpark Plaza, Hillbrow, Johannesburg, voed die Suid-Afrikaanse mark. Hierdie nywerheid is egter hoofsaaklik gerig op die Amerikaanse mark wat deur 'n winkel in New York bedien word. Arbeidbesparende maatreëls soos geen was-kam-kleurprosesse nie en masjinale spin maak relatief lae pryse moontlik. Die volgende afmetings word geweef: 1,82x2,73 m., 0,91x1,53 m. en 2,73x3,64 m.

8.4 SHERA WEAVING CENTRE

OOR TEYATEYANENG
Lesotho

Bestuurder: G.B. Carter

Wewers: Basoetomans en -vroue

HISTORIESE AGTERGROND VAN SHERA WEAVING CENTRE

Mnr. G.B. Carter, eertydse tekstielontwerper en direkteur van 'n tekstielfabriek in Lochester, Engeland is in 1971 deur 'n vriend in Lesotho, mnr. J.H.P. Darl oorreed om die moontlikheid van 'n soortgelyke onderneming in Lesotho te kom ondersoek. Kort nadat mnr. Carter Lesotho vir die eerste keer besoek het, het hy in Augustus 1972 daarheen verhuis met die doel om die weefonderneming te stig.

TOERUSTING EN GRONDSTOWWE

Spinwiele is uit Noorweë en weefgetoue uit Swede verkry. Vyf Basoetoevroue kaart, vyftien spin en van die ses wewers is een 'n Basoetoe-man.³⁵⁾

Sybokhaar word van die boere in die omgewing gekoop maar heelwat voorrade het oorspronklik uit Engeland saamgekom. Vir die skering van tapyte, handsakke en tafelmattjies word Ierse linne gebruik. In gordyne gebruik mnr. G.B. Carter katoen, terwyl dasse van Skotse tapisseriewol gewef word. Hy maak graag van sybokhaarskerings gebruik maar met die voorbehoud dat dit besonder fyn gespin moet wees.

Spinsters by die werkwinkel spin en twyn 'n verskeidenheid siergarings waarvan boeklee- en tweedkleedstowwe ondermeer gewef word. Chemiese kleurstowwe van Imperial Chemical Industries word met groot sorg deur mnr. Carter self in die kleurproses gebruik. 'n Verskeidenheid huishoudelike artikels word gewef waarvan tafelmattjies, dekens, handsakke en dasse die belangrikste is.

In mnr. Carter se ontwerpe geniet tekstuur met behulp van siergarings en 'n groot verskeidenheid patroonweef, besondere aandag. Hy is nie in tapyt- of tapisserie-ontwerpkins geïnteresseerd nie. Mnr. Carter se besondere voorliefde lê by die vervaardiging van kleedstowwe. (Afb.235-236)

Mnr. Carter se kontrak met die Lesotho-regering verstryk in 1976. In=

35. Carter, G.B., Onderhoud, Februarie 1974, Shera.

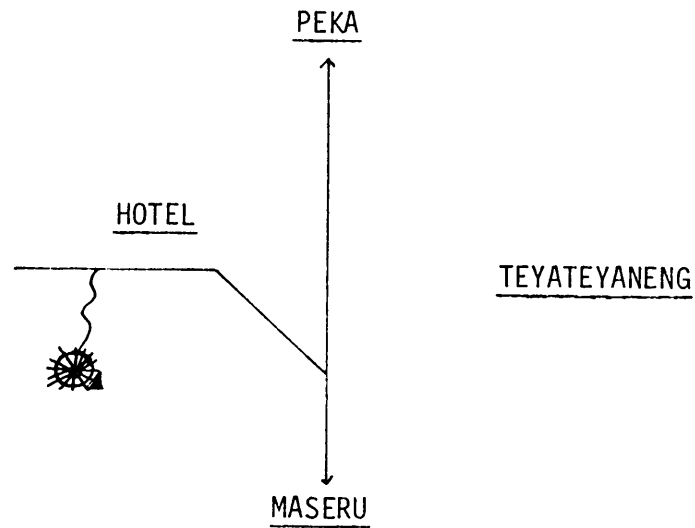
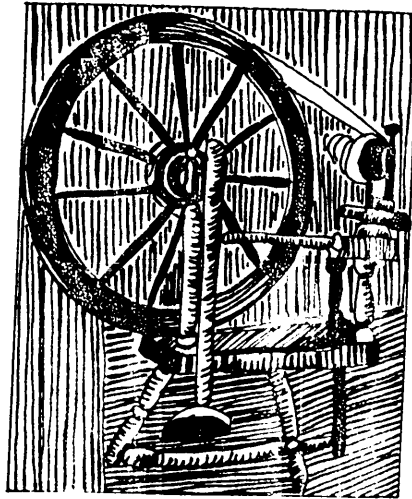
dien die onderneming sy sukses bewys, sal die werkwinkel moontlik na die Ficksburgbrug verskuif met die doel om meer van manlike arbeid gebruik te maak.

Met veertig jaar tekstielontwerp en weefondervinding, het mnr. Carter reeds 'n sterk gevoel vir tegniese finesse bereik en wend hy 'n doelgerigte poging aan om sy wewers tot fyn en hoogstaande werk te lei.³⁶⁾

36. *Bemerking: Pryse is besonder mededingend. Kleedstouwe van 92 cm. wyd word geweef. Afset geskied hoofsaaklik vanaf die werkwinkel. Die volgende kleinhandeldistribusiepunte bemark ook van hierdie artikels: Craft Corner, Kaapstad, Bamboo Shoot, George, L.N.D.C., Maseru en Helen de Leeuw, Johannesburg.*

8.5 TULLYCRAFT

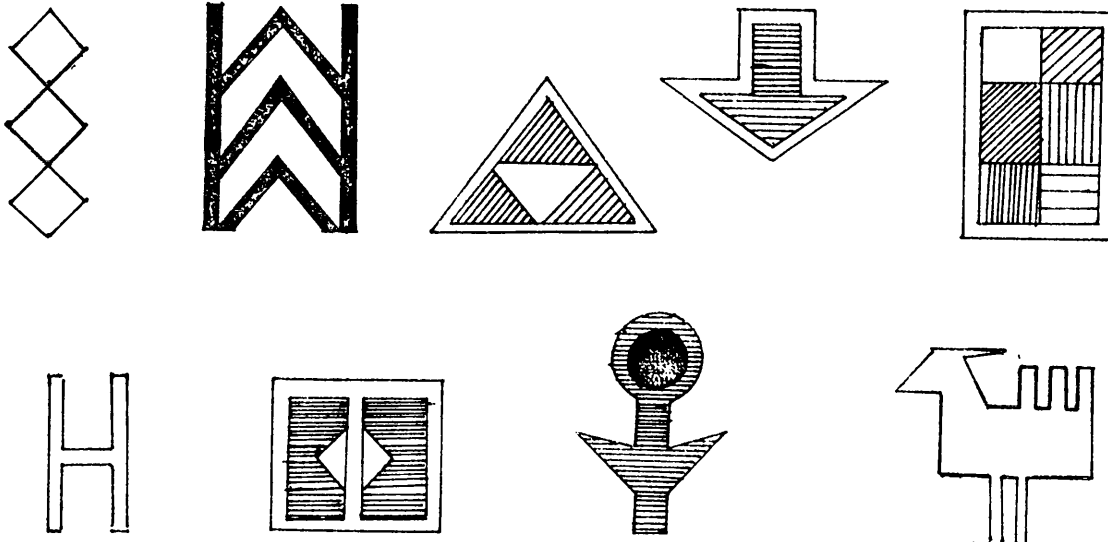
Teyateyaneng ("Ty")
Posbus 114
LESOTHO
Tel: 238

Direktrise: Mev. Gillian Gage

Weefsters: Basoetoevroue

GEOMETRIESE MOTIEWE

HISTORIESE AGTERGROND VAN TULLYCRAFT

In 1953 is hierdie onderneming deur mev. Mary Tully gestig. Sy het die sybokhaar wat aan boere teruggestuur is as "nie bemerkbaar nie", gebruik en aan agtien Basoetoevroue die Turkse knoop geleer. Na mev. Mary Tully se afsterwe in 1969, het mev. Gillian Gage die onderneming gekoop. Wat in daardie stadium 'n werkwinkel met slegs drie weefsters was, is uitgebrei na 'n reuse onderneming wat in 1973 werk aan vyfhonderd en twaalf Basoetoevroue verskaf het: tweehonderd weefsters, driehonderd spinsters wat ook kleurwerk behartig, en een en twintig by die wassery. Slegs vyftig van die weefsters was in die werkwinkel werksaam.³⁷⁾

GRONDSTOWWE EN TOERUSTING

Katoen word vir die skering en sybokhaar in die inslag van tapyte gebruik. Onder die aanvanklike bestuur van mev. Mary Tully is natuurlike kleurstof uit die omgewing gebruik.³⁸⁾ Sedert mev. Gillian Gage die onderneming oorgeneem het, word slegs van chemiese kleurstowwe gebruik gemaak. Vertikale weeframe word gebruik. Die vroue gebruik hoofsaaklik die Turkse knoop. Twee rye inslaggarings van agt tot nege dungespinde sybokhaarstringe word tussen elke ry knope met die hand geweef en losweg ingeslaan. Die knope word gemaak van agt tot nege dungespinde sybokhaargarings van lengtes van drie sentimeter. Daar word ongeveer 36 knope per 10 cm.² gemaak. Die nop word na voltooiing van die tapyt gelyk afgesny tot lengtes wat wissel tussen 1,25 cm. en 1,5 cm. Afgesien hiervan word 'n klein hoeveelheid geweefde tapyte vervaardig.

TAPYTE

Tapytontwerpe wat handwerktydskrifte vir die tuisbeoefenaars van borduur- en knoopwerk op gaas aanbied, word dikwels gebruik. (Afb.237-238) Hierdie ontwerpe berus gewoonlik op 'n verskeidenheid eenvoudige Oosterse en Skandinawiese tapytmotiewe. Die motiewe vind ook sterk aanklank by tapyte wat in die Departement Bantoe-administrasie en -ontwikkeling se werkwinkel op Sada geknoop word volgens dieselfde ontwerpe.³⁹⁾(Afb.118)

37. 7 Februarie 1974.

38. Pitso, Gladys., *Onderhoud*, Februarie 1974, Teyateyaneng.

39. Vide. 5.3, p.113.

Geometriese Afrikamotiewe wat hoofsaaklik op variasies van die piramiedemotief berus, word soms toegepas. Vanweë die lang yl nop van hierdie tapyte, gaan die skoon lyne verlore wat deel van die karakter van hierdie ontwerpe is. (Afb.240) Die motiewe is esteties nie bevredigend in hierdie tegniek nie. As die nop korter sou wees en die tapyt digter geweef was, sou die lyne skoon teen mekaar afgesny het en 'n suiwerder indruk gemaak het. Die verskynsel van Afrikagebonde motiewe, Westerse en Oosterse motiewe wat gesamentlik aangewend word, kom dikwels voor. (Afb.240) Vanweë die stylverskil tussen die verskillende groepe, is hierdie gesamentlike aanwending egter esteties onbevredigend. Kleurgebruik wissel van sagte, fyn kleure tot swaar aardkleure. In Afrikamotiewe word 'n dramatiese kleurgebruik toegepas met 'n verskeidenheid bruine en swart in kontras met wit. Tydskrifontwerpe is gewoonlik van pastelagtige kleurskemas voorsien, en word onveranderd gebruik.

Hierdie ontwerpe berus dus hoofsaaklik op reproduksiewerk.⁴⁰⁾ Dit tas die oorspronklikheidsgehalte en dus die kunswaardigheid aan.⁴¹⁾

40. Khati, Mastiti., *Onderhoud*, 15 Februarie 1974, Teyateyaneng.

41. Gedurende Augustus 1973 is 'n uitstalling in die Foundation of Creative Art-gallery in Killarney, Johannesburg gehou. Gedurende dieselfde tydperk is ook 'n uitstalling deur die Noord-Transvaalse tak van die Suid-Afrikaanse Kunsvereniging in die Burgerspark Hotel, Pretoria gehou; Tyson, H., "Comfort under foot helps poor village", *Star*, 18 Julie 1972, p.13; "Elk van die matte is 'n kunswerk", *Hooftstad*, 24 Augustus 1973, vol.6, (nr.127), p.16.

8.6 KOÖPERATIEWE HANDWERKSENTRA IN LESOTHO

In 1946 is tuisindustriesentrums in elk van die nege distrikte in Lesotho onder die borgskap van die Nasionale Skatkis van Basoetoe=land⁴²⁾ daargestel. Daar was ondermeer 'n matfabriek, 'n leerlooierij, keramiek-werkwinkel, slypery vanhalf-edelgesteentes, glasvlegwerk, 'n komborsfabriek asook weefwerkinkels.⁴³⁾

In 1949 het vier van bogenoemde industrieë gesluit.⁴⁴⁾ Die oorblywende vyf het in 1951 na 'n regeringsondersoek wat deur mej. Germain Rouillard gelei is gesluit.⁴⁵⁾ Die skema is toe oorgedra aan die drie hoofkerkgenootskappe in Lesotho. Die Hoëkommissaris van die Goewerneur-Generaal van Lesotho se oorlogsfonds het 'n bedrag van £50 000 vir die ontwikkeling van hierdie skema toegesê. Die volgende weefsentra is toe gestig:

- 1 Die St. Mary's School for Weaving onder die leiding van die Anglikaanse kerk in Leribe met Suster Marjory Jean as weefonderwyseres.
- 2 Die School for Weaving onder die Evangelies Lutherse Kerk te Maseru.
- 3 Die Rooms Katolieke Sendingskool te Mazenod met Suster Louise as weefonderwyseres.

Mettertyd is die kerkgenootskappe weer uit die skema onttrek en is die bestuur oorgedra aan die Basoetowerkers self. Die Departement van Gemeenskapsontwikkeling het hierdie stelsel van koöperatiewe handwerk=entrums ná onafhanklikheid in 1966 oor die hele land uitgebrei. Die doelstelling was die verbetering van die lewensstandaard van die Basoetoes in afgeleë gebiede.

42. Die "Basuthu National Treasury" is na onafhanklikheid in 1966 oorgedra aan Lesotho se Departement van Finansies.

43. Taola, W.L., (Hoof en tegniese adviseur by die Kuns- en Kuns-handwerkstentrum van die Heilige Maria-kerk skool te Leribe), *Onderhoud*, 12 Februarie 1974.

44. 'n Gebrek aan dryfkrag by die onderwyseres word deur mnr. W.L. Taola as die rede vir die sluiting van hierdie industrieë gegee.

45. Vide. 3.3.3.3, p. 56.

DOELSTELLINGS

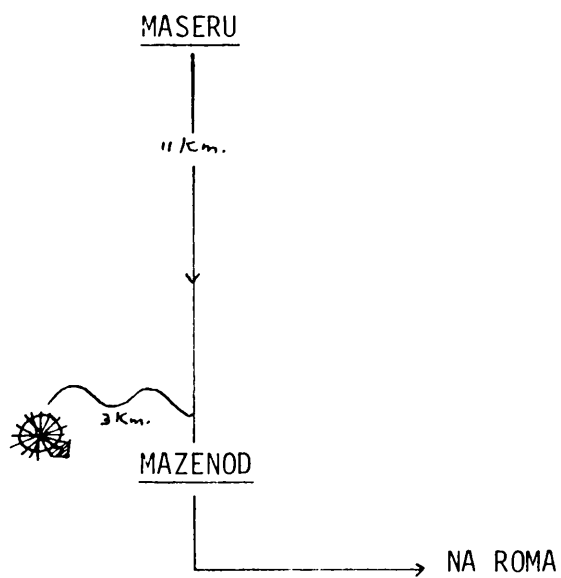
Die ondernemings staan bekend as dorpsindustrieë. 'n Komitee vir die bemerking van die produkte is aangestel. Weefskole is in weefwerk=winkels verander. Van bogenoemde drie werkwinkels bestaan tans nog net die skool te Leribe onder die vlerk van die Anglikaanse kerk. Suster Marjory Jean stel die onttrekking van die kerklike komitee vir 1979 in die vooruitsig. Mnr. W.L. Taola, hoof en tegniese adviseur van hierdie weefsentrum betreur dit en is van mening dat selfs al sal die susters eers in 1990 hul kragte uit die projek onttrek, die Basoetoes nog nie gereed sal wees om op eie bene te staan nie.⁴⁶⁾ Volgens mnr. Chris Mohapi kan die werk van die koöperatiewe handwerksentrums Thabong en Kopana vanweë die aansienlike verskil in gehalte teenoor die werk wat gedoen word onder blanke invloed by Royal Lesotho Tapestry Weavers, Leribe Craft Centre, Shera en Tullycraft, nie gesamentlik in die Basuthu Hat in Maseru uitgestal word nie. Dit moet in 'n afsonderlike gebou by die dorps-handwerksentrum uitgestal word omdat die kwaliteit 'n ongunstige indruk maak in vergelyking met die werk van bogenoemde private ondernemings.⁴⁷⁾

Die volgende koöperatiewe handwerksentra is in 1976 nog produktief: Kopana, Thabong, Thabana Li Mele en Leribe.

-
46. Taola, W.L., *Onderhoud*, 12 Februarie 1974. Sedert industrialisasie word 'n gebrek aan motivering om handwerk te verrig onder die Basoetoes opgemerk. Mnr. Taola meen dat hierdie situasie 'n vertragende uitwerking op die ontwikkeling van handwerknywerhede het. Mnr. Taola tree in 1977 uit met pensioen; Vide. bylaag 11, p.12.
47. Mohapi, Chris., (Skakelbeampte van die bemarkingskomitee vir koöperatiewe handwerksentra), *Onderhoud*, 7 Februarie 1974. Sonder die voortdurende aanmoediging van 'n Westerse fabrikant neig die gebrek aan ware belangstelling onder die Basoetoes in handwerk, om die kunsvorme te laat uitsterf. By handwerksentra waar die beheer deur die Basoetoes self uitgeoefen word, daal die gehalte en gevolglik verloor die produkte hulle mark.

8.6.1 KOPANA WEAVERS CO-OPERATIVE SOCIETY LTD.

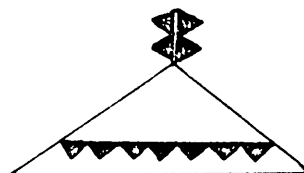
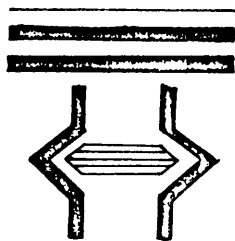
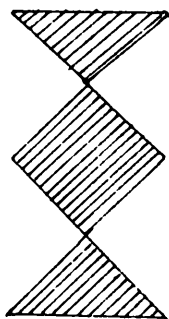
Poskantoor
MAZENOD
Lesotho

Bestuurder: Mnr. Vitalis Monyako

Weefsters: Basoetoevroue

GEOMETRIESE MOTIEWE

HISTORIESE AGTERGROND VAN KOPANA WEAVERS CO-OPERATIVE SOCIETY LTD.

Onder die bestuurskap van mnr. Vitalis Monyako vorm vroue uit die omgewing van Mazenod 'n vrye assosiasie wat aan hulself behoort.⁴⁸⁾ Die vroue kom daaglik met hulle kinders na die werkwinkel waar 'n gesellige luim heers.

TOERUSTING EN GRONDSTOWWE

Daar word gewerk op toerusting wat aangeskaf is met fondse afkomstig van die Soedanese regering, die internasionale ontwikkelingsfirma, Oxfarm wat spinwiele geskenk het en die Sweedse regering wat weefgetoue geskenk het. Aanvanklik het vroue weefonderrig aan die Roomse sendingskool te Mazenod onder Suster Louise ontvang. Toe sy na Kanada verplaas is, is die kerklike bestuur uit die weefsentrum onttrek en het mnr. Vitalis Monyako die bestuur oorgeneem.

Sybokhaar word van boere in die omgewing gekoop, by die sentrum ge-kaard, gespin en gewas, met kleurstof van Imperial Chemical Industries gekleur en vervolgens geweef. Skeringgaring word na willekeur van groothandelaars in Maseru gekoop. Elke vrou bewerk haar produk eiehandig van die onverwerkte haar tot die voltooide artikel.

TAPYTE EN TAPISSERIEË

Tapytontwerpe is baie eenvoudig en word hoofsaaklik geleen. So het 'n weefster met vier jaar ondervinding by Royal Lesotho Tapestry Weavers ondermeer die ontwerpe wat daar gemaak is, met haar meebring en op die wyse is dit aan die ander vroue sonder enige werklike tapytontwerpachtergrond oorgedra. Besonderhede word baie beperk. 'n Voorbeeld hiervan is die weef van Boesmantekeninge waarby die werklike verhouding bietjie vervaag het. 'n Landsvlag sal geweef word, (Afb.241) maar die regte verhoudings van die rooi en groen wat een tot tien teenoor die blou behoort te wees, is in hierdie tapyt ongeveer een tot vier. Tapisserie-ontwerp behels die gewone dorpstaferiele waarby die agtergrond gevul word met 'n versameling hutte, mense, diere en bome. (Afb.242)

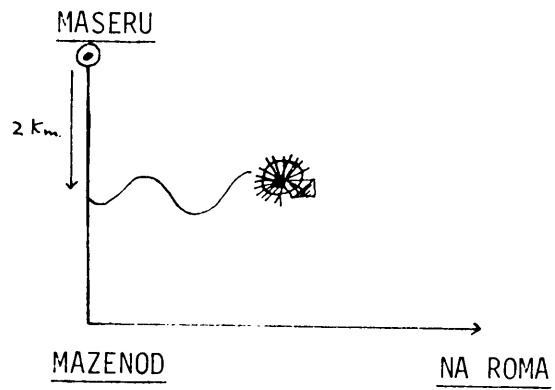
48. Monyako, Vitalis., Brief aan M.C. van der Walt, 7 Mei 1974, Mazenod.

Afgesien van 'n gebrek aan perspektief en verhoudingsgebreke in hierdie taferele, wat algemeen in alle Lesothotapyte ervaar word, kom 'n wanbalans dikwels voor. Die vroue is meer tuis in die gebruik van tradisionele geometriese motiewe en hiermee behaal hulle groter sukses. (Afb.243) 'n Gesentreerde diamantmotief gee minder probleme met balans as figuratiewe motiewe. Die kleurkaart is beperk tot taamlik dowwe, donker natuurlike skakerings van bruin, grys en groen teen 'n ligte agtergrond, of andersom. As gevolg van die wasproses waar min van die natuurlike vet laag om die vesel verwyder word, kleur die sybokhaar en die wol dof. Sommige weefsters pas 'n verskeidenheid van weeftegnieke toe wat hulle oorspronklik by Suster Louise geleer het. (Afb.244) Die garings word buitengewoon dik gespin en dit dra daartoe by dat die tapyte dik en swaar is. Die voltooide tapyte toon helaas 'n algehele gebrek aan afwerking en finesse en maak 'n indruk van dienlikheid eerder as aantreklikheid.⁴⁹⁾

49. Die pryse is ooreenkomstig tegniese en estetiese gehalte buitengewoon laag. Artikels word hoofsaaklik by die werkwinkel gekoop maar die werkwinkel het in September 1971 ook 'n uitstalling in die Walsh Marais-galery in Durban gehou; M.H., "Exhibition of Kopana rugs", Natal Daily News, 8 September 1971, p.17.

8.6.2 THABONG WEAVERS CO-OPERATIVE SOCIETY LTD.

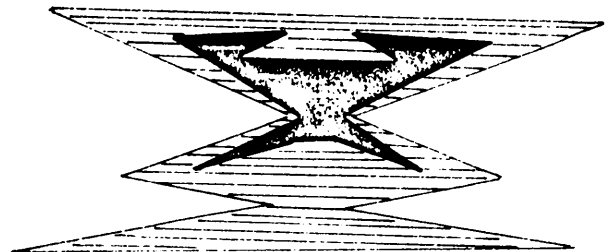
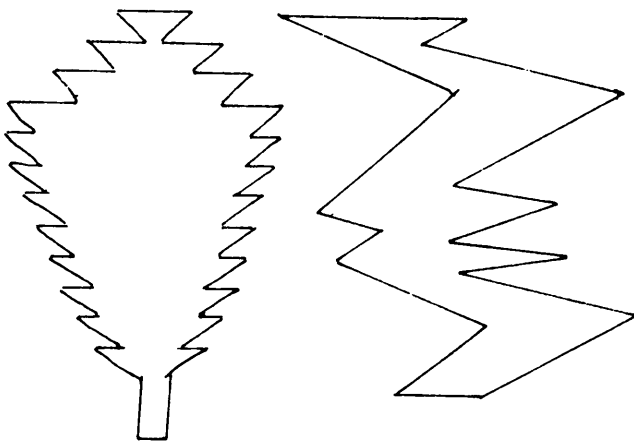
Posbus 81
MAZENOD
Lesotho

Sweedse boekhoudster: Michèle Leaderach
Orpenweg 3
MASERU
Tel: 3832

Weefsters: Basoetoevroue

GEOMETRIESE MOTIEWE

HISTORIESE AGTERGROND VAN THABONG WEAVERS CO-OPERATIVE SOCIETY LTD.

Die Thabong-wewers-koöperatiewe vereniging is 'n dorpsindustrie in die omgewing van Mazenod. Deur finansiële bewilliging van 'n mevrou David is die onderneming in 1967 gestig.

TOERUSTING EN GRONDSTOWWE

Eenvoudige vertikale weeframe is deur die dorpskrynerwerker gemaak en spinwiele is uit Swede bestel.

Die meeste van die vroue het hulle weefopleiding onder suster Louise aan die Rooms Katolieke Sendingskool te Mazenod voltooi.⁵⁰⁾ Twee vroue doen kleurwerk op 'n oop vuur agter die gebou. Tien vroue kardeer en spin die onverwerkte sybokhaarvesel. Twaalf vroue weef. Sybokhaar word van die boere uit die omgewing gekoop. Donkerbruin linne word as skeringgaring gebruik en die kleurstof word van Imperial Chemical Industries in Johannesburg bestel. Sowat agtien kleure is in gebruik. Suur en sout word in die kleurproses gebruik om kleurvastheid te verseker. Die estetiese gehalte is baie ongelukkig.

TAPYTE EN TAPISSERIEË

Geen voorbereide sketse word gemaak nie. Herkenbare voorwerpe, veral huise, voëls en berge is vervorm tot diamant-, piramied-, heksagoon- en oktagoonvorme. (Afb.245 en 247) Deur 'n horisontale afplatting verkry hierdie vorme 'n swewende voorkoms. (Afb.246) Die teenmekaarlegging van geometriese motiewe het 'n lig-skadukontraswerking tot gevolg. Daar is 'n opvallende neiging om modekleure in tapyte met suiwer geometriese motiewe te gebruik. Dorpstonele word gewoonlik in natuurlike okergeel, aardkleur, olyfgroen, donkerbruin en grys geweef.

Tydens die maandelikse vergadering van die komitee⁵¹⁾ vind 'n beoordeling en punte-toekenning van voltooide werke plaas. Punte word volgens 'n twaalfpuntskaal toegeken en 'n weefster se verdienste word daarvolgens bepaal. Daar word op die volgende punte gelet: weefdigte

50. Mapetla, mev. M., Onderhoud, 6 Februarie 1974, Mazenod.

51. Die komitee bestaan uit 'n bestuurderes, mev. Ruth Sekoene, onder-bestuurderes, mev. Mapetla en 'n boekhoudster, mev. Leaderach.

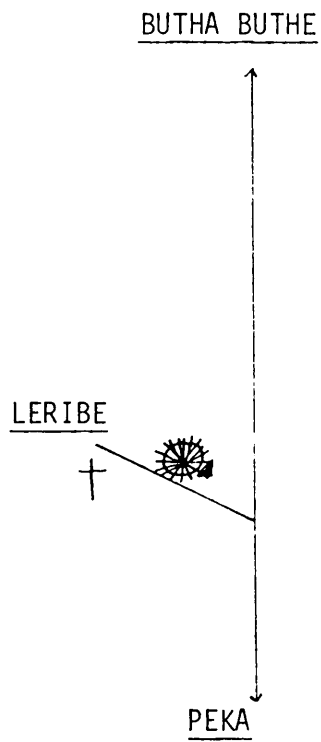
heid - 4 punte; gelykmatigheid van weef - 4 punte; balans van ontwerp - 4 punte. Kleure word nie beoordeel nie aangesien dit as persoonlike keuse beskou word.

Volpunte beteken vir die weefster van 'n tapisserie R6,00 per vk. m., en vir 'n tapyt R4,80 per vk.m.² Betaling op kommissiebasis het ten alle tye 'n positiewe uitwerking op kwaliteit en produktiwiteit.⁵²⁾

52. Die feit dat Helen de Leeuw van hierdie produkte bemark, is 'n aanduiding van kwaliteit. Afset geskied vanaf die werkwinkel.

8.6.3 LERIBE CRAFT CENTRE

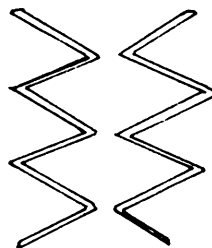
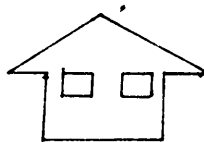
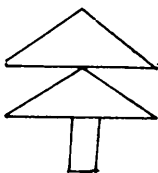
Posbus 43
LERIBE
Lesotho

Skoolhoof: Mnr. W.L. Taola

Adviseur: Suster Marjory Jean

GEOMETRIESE MOTIEWE

HISTORIESE AGTERGROND VAN LERIBE CRAFT CENTRE

Die Anglikaanse sendingskool te Leribe is in 1916 gestig. In November 1916 het briefwisseling tussen suster Marian van die St. Mary's Home in Leribe en die waarnemende sekretaris van die Departement van Myne en Industrieë, mnr. A. Canham, plaasgevind.

Hieruit blyk dat suster Marian toe reeds aansoek gedoen het om weef-toerusting te bekom.⁵³⁾

Mnr. Canham se verwysing na mnr. Van Velden, voorheen sekretaris van die Transvaal Wewery asook die Direkteur van Gevangenis, dui daarop dat die gevangeniswese toe reeds spin- en moontlik weefkuns aan gevange-nisse oorgedra het en dat van Emily Hobhouse se weeftoerusting later moontlik na Lesotho kon gegaan het.

Geen verdere korrespondensie kon opgespoor word nie en daar bestaan dus geen sekerheid oor hierdie moontlikheid nie. Mnr. J.K. Hind van die tekstielmeule het gedurende die veertigerjare weefkuns aan die sentrum doseer. Hy het ondermeer weefgetoue van Harris Looms in Kent, Engeland bestel.

In November 1972 is die Leribe-handwerksentrum as 'n deel van die regering se beleid van dorpsindustrieë gestig. Gekwalifiseerde weefsters wat in die skool opgelei word, word in die tuisnywerheid net langs die skool opgeneem. Hierdie handwerksentrum is die enigste in Lesotho wat nog onder kerklike bestuur staan.

OPLEIDING

Mnr. W.L. Taola, hoof en tegniese adviseur by die Leribe-handwerksentrum, het sy opleiding onder mnr. J.K. Hind voltooi. Hy sê van hom: "He was too high for us."⁵⁴⁾ Hy merk ook op dat die weefstude-nte nie soseer onderwysers nodig het om die teorie aan hulle te leer nie, maar eerder instrukteurs wat die praktyk aan hulle kan oordra.

Onder leiding van suster Marjory Jean en twee hulponderwysers is die driejarige kursus by die weefskool met sy 36 leerlinge steeds baie

53. *Vide. bylae 9 en 10.*

54. Taola, W.L., Onderhoud, 12 Februarie 1974, Leribe.

teoreties en aan die hand van 'n reeks handboeke.⁵⁵⁾ Evelyn Matsosa, voormalige leerling van die skool op Leribe wat aan die St. Catherines Teachers Training College studeer is in 1973 na Rorkesdrift gestuur om daar 'n studie van ontwerp in weefkuns te maak. Tydens 'n vakansie= besoek aan Leribe het sy mnr. Taola meegedeel dat die werk wat op Leribe gedoen word, tegnies veels te gevorderd vir haar is en dat sulke gevorderde werk nie op Rorkesdrift gedoen word nie.

GRONDSTOWWE

Sybokhaar word van die boere in die omgewing gekoop maar omdat die spin van die garing so tydrowend is en pryse snel styg, word soms van meul= gespinde sintetiese garings gebruik gemaak wat deur die Lesotho National Development Corporation aangekoop word. Baie van die handgemaakte aantreklikheid word deur die ewerediggespinde garing ingeboet. Bale's katoengaring sal mettertyd alle handgespinde sybokhaarskerings ver= vang waarop soms nog geweef word.⁵⁶⁾ Kleuring word hoofsaaklik met chemiese kleurstowwe gedoen maar daar word wel soms nog met uieskille gekleur. Kleurvastheid kan egter nie in alle artikels gewaarborg word nie.

HUISHOUDELIKE ARTIKELS, TAPYTE EN MINIATUURTAPISSERIEË

Die verskeidenheid patroonweef wat by die Leribe Craft Centre aan die hand van die reeds genoemde handboeke — waarvan Mary Black se boek die gewildste is — in huishoudelike artikels geweef word, bemoeilik die tegniese aspek van die weef aansienlik.

Dekens, komberse, tafelmatties, kussingslope en serpe word in 'n verskeidenheid weefpatrone en kleurkombinasies gemaak. Afwerking is besonder netjies en pryse relatief laag. (Afb.248 en 249) Die gehalte van hierdie artikels, waarvan sommige gelas is omdat die weefgetou nie breed genoeg is nie, is andersins hoogstaande. Tapyte is vanweë 'n te dikgespinde garing en swak ontwerp helaas nie van gelyke gehalte nie.

55. Handboeke in gebruik; (i) Black, Mary E., "New Key to Weaving", (ii) Cyrus, Ulla., "Manner of Swedish Handweaving", vertaal deur Viola Anderson, (iii) Tovey, John., "The Techniques of Weaving", London B.T. Batsford Ltd., New York.

56. Jean, suster Marjory., Onderhoud, 12 Februarie 1974, Leribe.

Daar is betreklik onlangs met die maak van tapyte begin. (Afb.251)

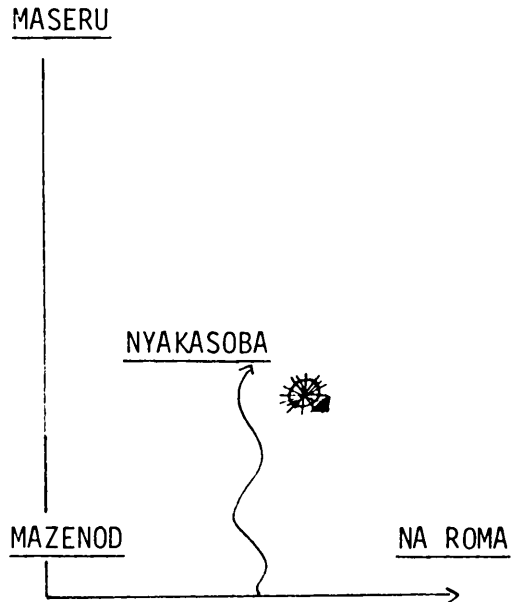
Ten spyte van sterk aanmoediging is die weefsters traag om hul eie ontwerpe te maak. In die uitsonderlike gevalle waar die weefsters wel hul eie ontwerpe geweef het, was dit gewoonlik 'n enkele ontwerp, byvoorbeeld 'n hut in groot afmetings wat so te sê die hele effekleurige agtergrond gevul het, en met 'n breë rand van afwisselende kleur afgerond is. (Afb.250) Van die 26 werksters was drie besig om te weef.⁵⁷⁾ Twee was besig met die afwerking van geweefde artikels en agt het gespin.⁵⁸⁾

57. 12 Februarie 1974.

58. *Bemerking: Sedert die Lesotho National Development Corporation in die lewe geroep is, bemerk die onderneming deur die organisasie maar die meeste verkope word nog in die uitstalokaal by die sentrum gedoen. Aantreklike perdetome, geweef in mandjeweefpatroon volgens 'n voorbeeld wat suster Marjory Jean uit Engeland saamgebring het, word na Australië, Nieu-Seeland en Engeland uitgevoer.*

8.6.4 THABANA-LI-MELE CO-OPERATIVE HANDICRAFT CENTRE

Posbus 301
MASERU
Lesotho

Wewers: Basoetoevroue en -mans

HISTORIESE AGTERGROND VAN THABANA-LI-MELE CO-OPERATIVE

Hierdie onderneming, geleë in die skilderagtige vallei van Thabana-Li-Mele, is in Desember 1972 deur Peder en Ulla Gowenius⁵⁹⁾ gestig. Vanuit die handwerksentrum te Thabana-Li-Mele is werkwinkels, wat op 'n koöperatiewe grondslag funksioneer, in naburige dorpie gevestig.

Die onderneming was 'n ongekende sukses. Onderhandelings is met Franse modehuise aangeaan. Bestellings ten bedrae van miljoene rande wat die onderneming vyf jaar besig sou hou, is geplaas. Binne twee jaar was die sentrum die grootste werkverskaffende organisasie naas die Lesotho-regering. Op hierdie stadium is Peder Gowenius om politieke redes egter uit Lesotho gedeporteer en die onderneming is gesluit.

Vervolgens is 'n gesamentlike poging van die Verenigde Volkere Organisasie (V.V.O.) en die Sweedse Internasionale Ontwikkelingsorganisasie (S.I.D.A.) in samewerking met die Lesotho-regering van stapel gestuur om hierdie eens bloeiende koöperatiewe kompleks te hervestig en verder te ontwikkel.

Die sentrum het aan die einde van 1974 begin met die heropening van die spinwerkwinkel te Ramabante, 'n dorpie 30 km vanaf die hoofwerkwinkel te Thabana-Li-Mele. Sedertdien is ook die tapisseriewerkwinkel te Nyakasoba, op die pad na Roma heropen.

Na gelang die aanvraag die produksie oorskry, maak toekomstige planne voorsiening vir die vestiging van bykomende werkwinkels in die omgewing.⁶⁰⁾

Die vernaamste aktiwiteite van die onderskeie werkwinkels het betrek-

59. *Vide. 6.1, p.117 en 11.1, p.263.*

60. *Onlangs is ook 'n keramiekpottelbakkery gestig. Thabana-Li-Mele: Inligtingsbrosjyre gedateer Januarie 1975.*

king op die verwerking van sybokhaar. Sybokhaar word in die onderskeie werkwinkels gespin en gekleur en kleeedstowwe en tapisserieë word geweef. Dekens, tafelmatta en klerasie word vervaardig.⁶¹⁾ Stolas word gebrei en gehekel. Alle artikels word op katoenskerings geweef.

Alle werkwinkels word vanuit die sentrale werkwinkel te Thabana-Li-Mele voorsien vanwaar bemarking ook behartig word.

By die verskillende werkwinkels is vyf en sewentig Basoetoes uit twintig verskillende dorpies in die omgewing werksaam. In 1974 was daar twintig spinsters, dertig weefsters en vier vroue by die kleurhuis werksaam.⁶²⁾

Die uiteindelige doelstelling van die onderneming is die oordraging van eienaarskap en beheer aan die werkgemeenskappe self.

TAPISSERIEË

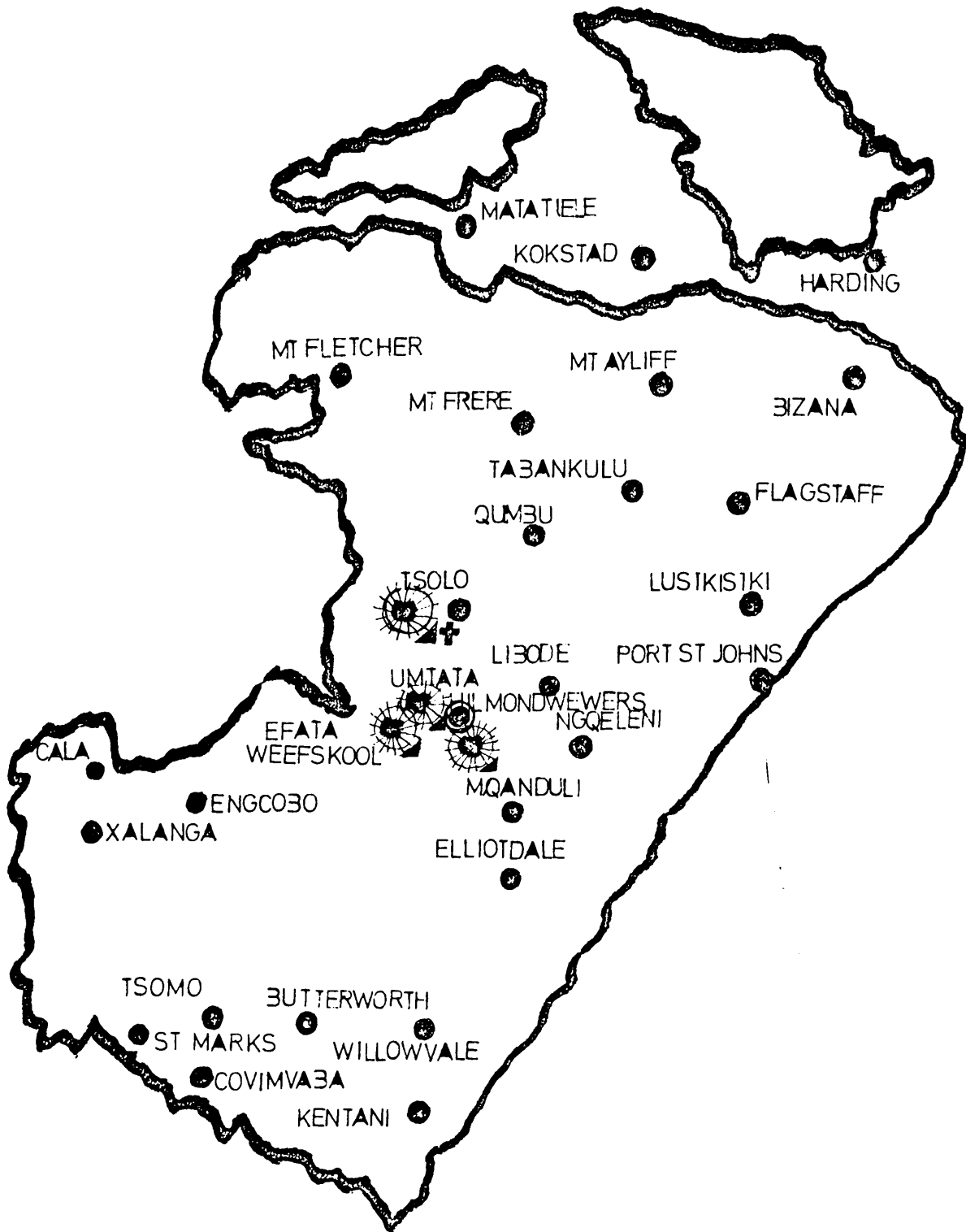
Tapissérieë wat gedurende die tydperk 1973-74 in die Nyakasobawerkwinkel geweef is, vertoon 'n sterk ooreenkoms met die werk van Rorkesdrift en veral Lentswe La Oodi. Sedert die heropening van die werkwinkel het enkele van die oorspronklike figuratiewe ontwerpe gestagneer. Hierdie ontwerpe het mettertyd vereenvoudig en word sedert 1975 met geringe variasies oor en oor herhaal.⁶³⁾ (Afb.252 en 253)

61. Steyn, Joey., "Weefwerk uit die blou-blou berge van Lesotho", *Hoofstad*, 5 November 1969, vol.2, (nr.180), p.35.

62. Bestuurder van Thabana-Li-Mele-Koöperatiewe handwerksentrum, *Brief aan M.C. van der Walt*, 23 Augustus 1975.

63. Bemarking: Die volgende kleinhandeldistribusiepunte bemark hierdie produkte: Lesotho Co-operative Handicrafts, Basuthu Hat, Maseru, Craft Corner, Kaapstad, Ivy's, Durban, Kingdom of Lesotho, Carltonsentrum, Johannesburg, Devcraft Distributors (Pty) Ltd., Esselenstraat, Sunnyside, Pretoria, Devcraft Distributors (Pty) Ltd., Diakonia-Huis, Jorissenstraat 80, Braamfontein, Johannesburg.

DIE VERSPREIDING VAN HANDWEEFWERKWINKELS
IN DIE TRANSKEI

HOOFSTUK 9

HANDWEEFWERKWINKELS IN DIE TRANSKEIDIE LAND EN SY MENSE

Transkei is geleë binne die suid-oostelike gedeelte van Suid-Afrika. Die natuurlike grense is die Groot Keirivier, die Drakensberg en die Indiese Oseaan. Die land grens aan Lesotho, Natal en die Kaapprovinsie en beslaan 'n oppervlak van sowat 4,5 miljoen hektaar. Weens die vrugbare grond en hoë reënval het Transkei uitstekende landboupotensiaal.

Die geskiedskrywer, J.H. Soga meen dat die Xhosa sy oorsprong in Oos-Afrika gehad het.¹⁾ Hul kultuur en taal is nou verwant aan dié van die Zoeloe. In beide nasies beoefen vroue die landbou. Die Gaikas en Galekas, soos hulle bekend gestaan het, het in 1750 van mekaar geskei en was noord van die Visrivier gevestig toe die eerste blanke setlaars gedurende die agtiende eeu met hulle in aanraking gekom het.

In 1730 het 'n jaggeseenskap met 'n groepie Xhosa-krygers op die walle van die Visrivier kennis gemaak. Hierdie kontak is deur sendelinge en handelaars uitgebrei. Sedert 1752 was daar nege grensoorloë tussen blanke setlaars en Xhosas wat hoofsaaklik die gevolg van veediefstalle was.

In 1778 is die Visrivier as die eerste grens tussen die Kaapkolonie en die Xhosastamme vasgestel. Tot in 1856 het die Xhosa-aanvalsmag 'n bedreiging gebly. Hulle was self vir die beëindiging van hul militêre mag verantwoordelik as gevolg van die "nasionale selfmoord" van die Xhosas in daardie jaar.

Volgens amptelike syfers het die bevolking van Brits Kaffrarië as gevolg hiervan tussen 1 Januarie 1857 en 31 Julie 1857 van 104 721 tot 37 229 gedaal.²⁾

In 1872 het die Britse regering verantwoordelike bestuur aan die Kaapkolonie toegeken. Die Britse owerheid het die Transkei van 1879 tot 1894 in sewe proklamasies as deel van die Kaapkolonie geannekseer. In

1. Rosenthal, Eric., Encyclopaedia of Southern Africa, p.593.
2. Rosenthal, Eric., Encyclopaedia of Southern Africa, p.94.

1910 het die Transkei saam met die Kaapkolonie deel van die Unie van Suid-Afrika geword. Op 26 Oktober 1976 het Transkei onafhanklik geword.

Die Transkeise volk bestaan uit die volgende twaalf stamme:

- 1 Die Kaapse Ngunigroep wat die Xhosa, Temboe, Mpondo, Mpondomise, Xesibe en Bomvare insluit en sedert die tweede helfte van die ses-tiende eeu in die gebied woon.
- 2 Sedert 1825 het kleiner stamme as gevolg van oorloë in Natal die gebied binnegestroom: Fingo (Amamfengu), Hlangwini, Bhaca en Wushe.
- 3 Die Suid-Sothogroep is uit die Kwená, Tlôkwa, Hlakwana en die Rolong saamgestel.

Die verskillende stamme word deur 'n verskeidenheid gebruike onderskei. Die Temboe, Gcaleka en Mpondomise word gekenmerk deur rooi komberse, langsteelpype en swaar kopdoeke wat deur die vroue gedra word.

Die Bhaca-groep onderskei hulself deur littekens aan die gesig.

Die Ama Xesibe-vroue word uitgeken aan hul dik, olierige gevlegde hare en geoliede velrompe.

Mpendovroue dra dun, lang gedraaide hare en kraalringe om die kop.

Welgestelde burgers bou hul huise volgens Westerse style maar die tradisionele woning is 'n groot hut waarin die vader, moeder en pasgetroude seuns se vroue met klein babas woon. 'n Tweede hut dien as bergplek en kombuis en 'n derde word deur die hubare dogters van die huis bewoon.

Volgens die sensusopname van 1970 het die Transkeise Xhosa toe 2 977 460 getel waarvan 43,8% in die Republiek van Suid-Afrika woonagtig was.

Die vernaamste landbou-aktiwiteite in Transkei is bees- en skaapboerdery

asook die produksie van mielies, graansorghum en peulgewasse. Teen 1972 was daar ongeveer 1 185 000 beeste en 2 605 000 skape en 1 314 000 bokke in die Transkei.

Phormium tenax en katoen word in Transkei verbou. Die twee vernaamste groeipunte is Butterworth en Umtata.

9.1 ST. CUTHBERTS WEAVING SCHOOL

TSOLO
Transkei

Anglikaanse sendingskool

Weefinstruktrise: Suster Anna (Xhosavrou)

Weefsters: Xhosavroue

HISTORIESE AGTERGROND VAN ST. CUTHBERT'S WEAVING SCHOOL

Die St. Cuthbert's Weaving School is in die begin van 1904 gestig en was, sover bekend, die eerste sendingweefskool in Suider-Afrika.

Die omstandighede waaronder hierdie skool aanvanklik funksioneer het, word duidelik in die verslag uiteengesit wat die destydse prinsipale, mej. E.M. Wiggan aan die Departement van Myne en Industrieë gestuur het.³⁾ Sy het advies van die Departement aangaande die handweefbedryf aangevra. Mnr. M.A. Ruane van die Departement het die skool op haar versoek besoek en in sy verslag ook verwys na die destydse omstandighede in die skool.

Die skool het gedurende die beginjare van ingevoerde spingarings gebruik gemaak.⁴⁾ Na mnr. Ruane se besoek tydens die Eerste Wêreldoorlog in 1918, toe invoerbepelkings daartoe gelei het dat die skool tydelik moes sluit, is plaaslike wolsoort vir die eerste keer by die skool gespin.⁵⁾

In 1972 het die skool vyftig leerlinge gehad. 'n Groot getal onbruikbare toerusting het 'n hele vertrek volgestaan. Suster Anna, 'n Xhosa-vrou is sedert die sestigerjare die enigste onderwyseres.⁶⁾

Die skool weef hoofsaaklik huishoudelike artikels. Fyn katoentafeldoeke word in 'n verskeidenheid weefpatrone vervaardig. Gordynstowwe, dekens, kussingslope, tafeldoeke, handsakke, lopers, tapyte, poncho's en romplengtes word van sybokhaar geweef. (Afb.254 en 255)

Van skaapwol word die volgende artikels op katoenskerings geweef: ge=

-
3. Wiggan, mej. E.M., (Prinsipale van die St. Cuthbert's Weaving School), Verslag aan die Departement Myne en Industrieë, 15 Oktober 1921, Tsoelo. Die verslag is deur die Departement van Bantoesake aangevra. Die Departement het destyds belanggestel om weeftoerusting van mnr. C. Hanley van Driver's Drift te koop om 'n tuisnywerheid op Umtata op te rig. Vgl. ook: Brief aan die Departement van Bantoesake aan die Sekretaris van die Departement van Myne en Industrieë, 1 Oktober 1921, Pretoria, (Staatsargief). Vide. bylaag 7, p.2-5 en bylaag 8.
 4. Dokument, 9 Julie 1918, Departement van Myne en Industrieë, Staatsargief, Pretoria.
 5. Wiggan, E.M., Brief aan mnr. M.A. Ruane, 27 Julie 1918, Tsoelo.
 6. Jubase, Eunice., Onderhoud, 1972, Tsoelo.

knoopte tapyte, poncho's en babakomberse.

Chemiese kleurstowwe sowel as plantaardige kleurstowwe soos uieskille en wattelbas word gebruik.

Die tegniese afwerking van die artikels wissel. Sommige werk is van hoogstaande gehalte, maar dit wil tog voorkom asof die skool ietwat uit voeling geraak het met die huidige modeneigings. Estetiese beginsels is nog gebaseer op die gedagte van algehele verwestering wat tydens die vroeë jare van die twintigste eeu in die Suid-Afrikaanse weefnywerheid oorheersend was. Klaarblyklik bestaan daar vandag nog geen waardering vir inheemse motiewe nie. 'n Ongewone verskynsel is die aanwending van 'n blommotief in 'n tapyt wat deur die weefster self ontwerp is. (Afb.257) Die enkele tapisserieë wat by die skool geweef word, word gewoonlik aan die hand van ontwerpe deur Coral Fourie, 'n plaaslike inwoner, geweef.⁷⁾(Afb.256) Dit is hoofsaaklik uitbeeldings van die konvensionele hutbergtafereel. Geen onderskeid word tussen tapisserie- en tapytontwerpe gemaak nie. Daar is ook geen onderskeid in die benadering tot die ontwerp van geknoopte en geweefde tapyte nie.

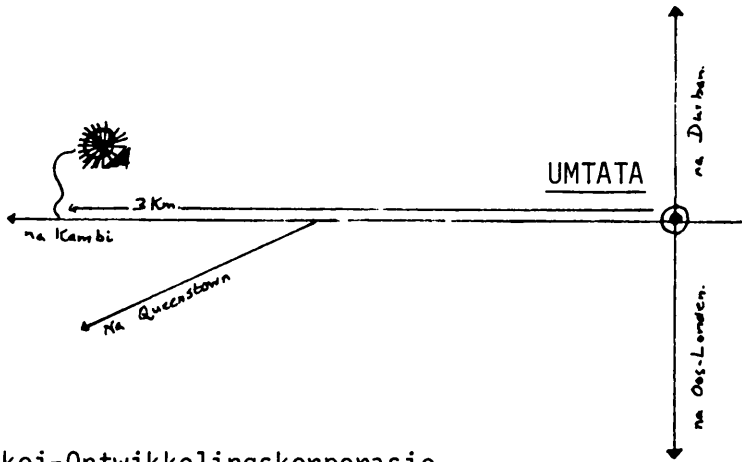
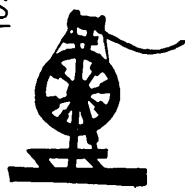
Die gebrek aan kunsopleiding is opvallend en is veral pynlik in die onbevredigende kleurkombinasies.

Die skool is 'n merkwaardige voorbeeld van die vroeë sendingweefskole waar huishoudelike artikels aan die hand van verouderde Westerse tegniese en estetiese beginsels hoofsaaklik ter wille van die opvoedkundige waarde geweef is. Belangstelling in die egte kunsartikels, die tapisserie waarin die Afrikaan uitdrukking aan sy eie waardes kon gee, het aan hierdie sentrum agterweë gebly.

7. Fourie, C., *Onderhoud*, 1972, Tsolo.

9.2 HILLMOND WEAVERS

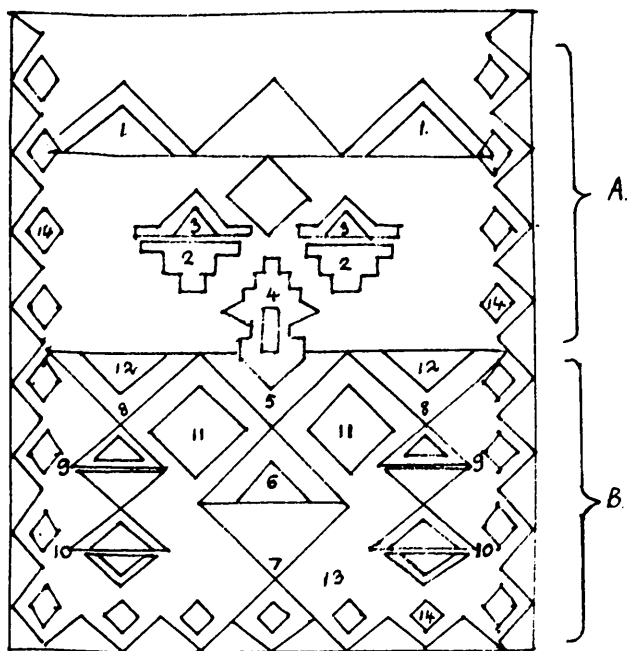
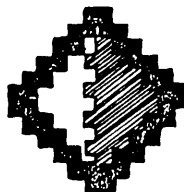
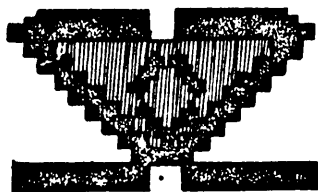
Posbus 192
UMTATA
Transkei

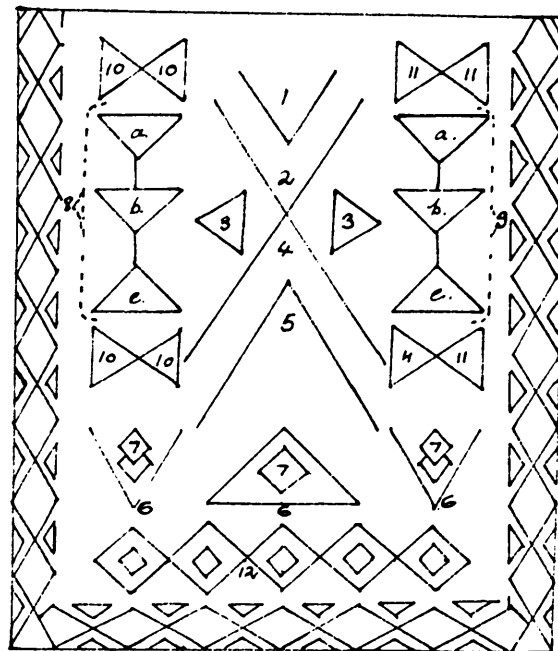
Direksie: Transkei-ontwikkelingskorporasie

Bestuur: Hildegard Lyons
Raymond Lyons

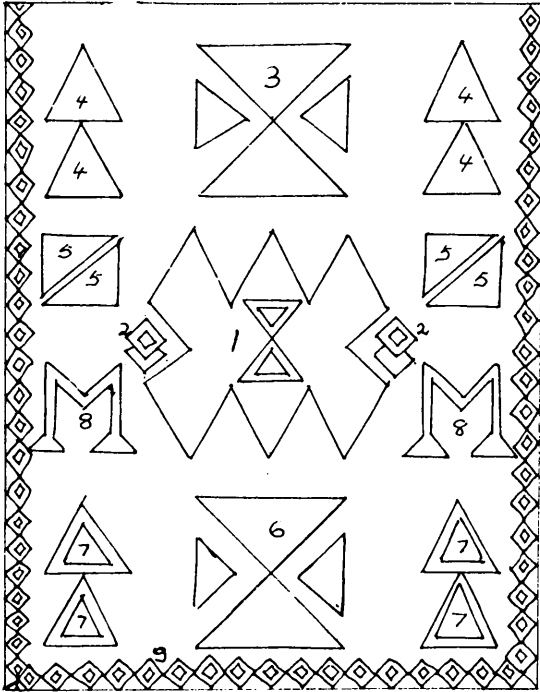
GEOMETRIESE MOTIEWE

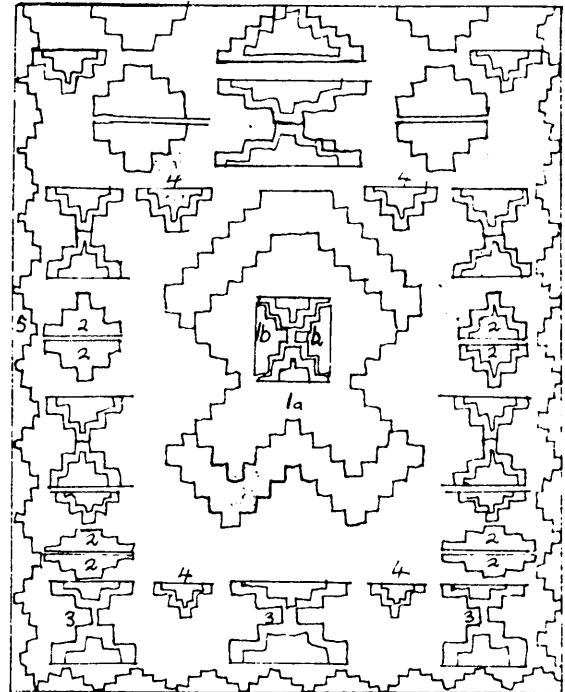
1. "Isisebenzi esinamandla."
Isi-kragtige betkman.

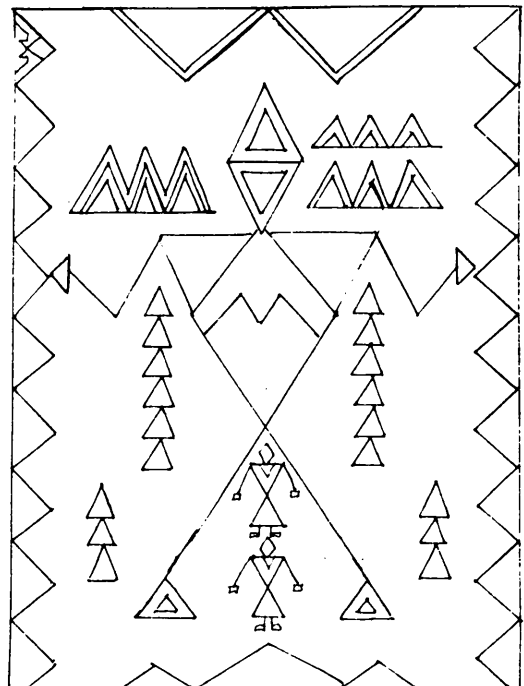
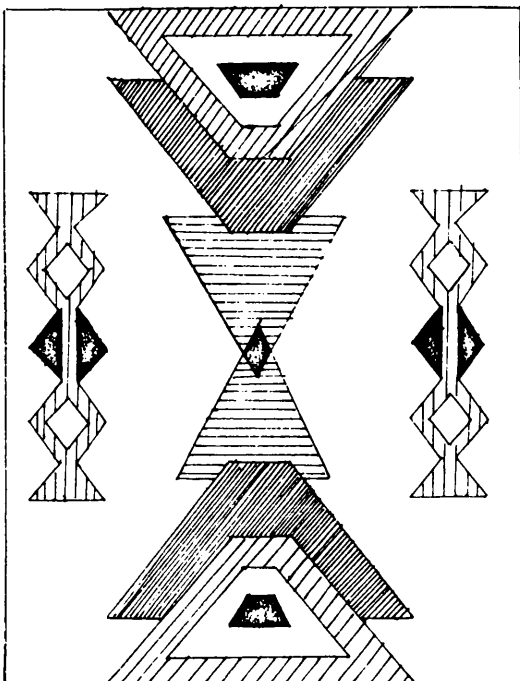
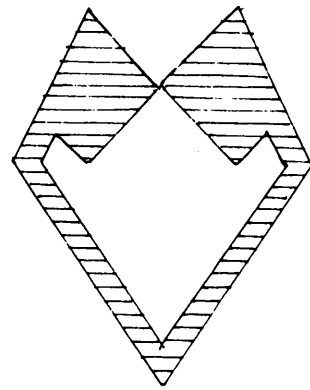
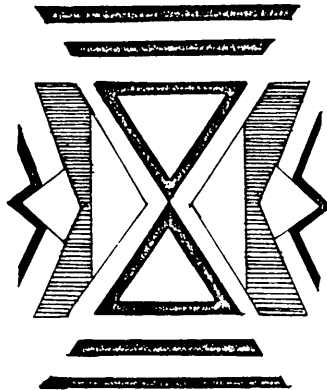
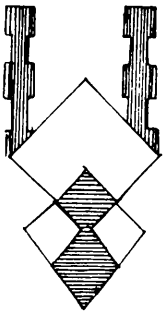
2. "Isinyo sothando Jwentobe"
Khe mino amvaar isefde.

3. "Dugubo Yomtskato"
(di Fourot)

4. "Umdazi ongenathando"
"Ni Cef. le Gese v. m. u."

HISTORIESE AGTERGROND VAN HILLMOND WEAVERS

In 1953 het Hildegarde Lyons uit Oos-Pruise, waar sy haar kinderjare deurgebring het, na Suid-Afrika geëmigreer. Gedurende dieselfde jaar het sy die Hillmond-handwewery in Brakpan gestig.⁸⁾ In die eerste jare is hoofsaaklik huishoudelike artikels uit katoen vervaardig. Tydens die laat vyftigerjare het sy met Waltraud Hindloev⁹⁾ in aanraking gekom en met haar hulp sybokhaargordynstof begin vervaardig. In 1964 is die onderneming op versoek van die Bantoe-beleggingskorporasie na Umtata verskuif.

Sedertdien het die wewery aan die voormalige Xhosa-ontwikkelingskorporasie, tans die Transkei-ontwikkelingskorporasie, behoort wat 'n geleidelike bestuursoorname deur Xhosawerkers beplan.

Twintigduisend kologram sybokhaarlonte word per jaar tot 62 700 m.² tekstielstof verwerk.

Chemiese kleurstowwe van Bayer word gebruik en motbestandheid word met Avalon verseker.¹⁰⁾ Tussen tweehonderd en driehonderd Xhosavroue is by die onderneming in diens. Die wewery vervaardig hoofsaaklik sybokhaargordynstof en 'n klein hoeveelheid tapyte en tapisserieë. Miniatuur-tapisserieë met voorstellings van slanke, inheemse figure wat deur Raymond Lyons ontwerp is, word volgens die dubbelweeftegniek vir die toeristemark vervaardig. (Afb.258) Hierdie figure toon 'n bewegingsvryheid wat vreemd aan inheemse kunsuitdrukking is.

Twee Xhosakunstenaars, Frans Hodi en Rossina Oewalana maak ontwerpe vir tapisserieë en tapyte.

Frans Hodi het 'n tweejarige kunskursus aan die Lumko Institution op Lady Frere onder eerwaarde Slattery¹¹⁾ voltooi en later vir vier jaar aan die St. Francis College te Marianhill studeer.¹²⁾ Die kennis wat hy aan genoemde sendingskole van die middeleeuse Europese kerkkunste opgedoen het, kom in sy komposisies tot uiting. Hy het ondermeer

8. Lyons, H., *Onderhoud*, Desember 1972, Umtata.

9. Vide. 3.3.3.3, p.59.

10. Vgl. *Monsteralbum*, p.3-8.

11. Hodi, F., *Onderhoud*, Desember 1972, Umtata.

12. Vide. 6.4, p.149.

houtkerfpaneel in opdrag vir die Rooms Katolieke Kerk op Qumbu uitgevoer waarin hierdie invloed sterk na vore tree. (Afb.364) Frans Hodi se ontwerpe toon dat 'n ooreenkoms in die benadering van sy onderwerp met die werke van Anastasia Mnisi wat aan die Vukuzenzele Weaving Centre¹³⁾ verbonde is en eweneens haar opleiding aan die St. Francis College voltooi het. (Afb.100) Hy is een van die min swart kunstenaars in Suider-Afrika wat 'n opregte belangstelling in inheemse geometriese motiewe toon en 'n daadwerklike poging aanwend om hierdie motiewe se oorspronklike ikonografiese inhoud na te speur en getrou in sy tapytontwerpe te gebruik.

Die tapyt "Isisebenzi esinamandla" (Afb.260)(die kragtige werkmans) (vgl. geometriese skets nr. 1) het sy oorsprong in 'n stuk kralewerk wat Frans Hodi in 1962 in die omgewing van Stutterheim gesien het by 'n twee en sewentigjarige vrou. Sy het dit as jong meisie gemaak om te dra as 'n eerbewys aan haar toekomstige man, op wie sy baie trots was. Dit was gebruikelik dat 'n vrou klere dra wat haar man welgevallig is. Die besondere stuk was 'n tipe borslap waarin die vrou haar toekomstige man as die middelpunt van die gelukkige gesin voorstel.

Die tapyontwerp wat aan die kralewerk ontleen is, stel die volgende voor:

A DIE GEESTELIKE VERMOËNS VAN DIE VADER

Voordat hy iets aanpak dink hy eers. Hierdie gedeelte stel nie die man self voor nie, maar dit wat uit hom voortkom.

- 1 Die seuns word deur gehalveerde vorms voorgestel omdat hulle nog nie volwasse is nie. Hulle taak lê weg van die huis af om vee in die veld op te pas, maar al is hulle bedags weg van die huis af bly hulle in die gedagtes van die vader. Hulle bly onder sy sorg omdat hulle saans weer huis-toe kom. Omdat hy te eniger tyd in die veld by hulle kan opdaag om te kom kyk hoe hulle hul werk doen, hou hulle hom ook in hul gedagtes. Die seuns se koppe is onderstebo — hulle gaan as't ware in die vader op. Hulle is deel

13. Vide. 4.1.5.1, p.91.

van mekaar. Wit beskryf die vader se verantwoordelikheidssin en sorgsaamheid. Die kinders dra skoon wit klere en is altyd netjies.

- 2 Die verstand van die vader is geel om die helderheid van sy denke te verbeeld.
- 3 Die gedagtes van die vader: Gedagtes word altyd deur onvolledige vorms voorgestel omdat 'n mens, wanneer hy aan iets dink, soos in 'n droom, nie die persoon of voorwerp voor hom het nie, maar slegs kenmerke van die persoon of voorwerp voor die gees kan roep. Omdat die vader intelligent is, is hy in staat om tegelykertyd aan meer as een ding te dink en ook belangrike dinge van minder belangrike dinge te onderskei. Wanneer hy aan iets begin dink (3a) groeï die gedagtes tot iets groot (3b) wat op 'n daad uitloop. Om die rede rus die gedagte op die skouer. Dit is belangrik om te onthou dat die uitvoering van die daad volg op die besluit wat die gevolg van die gedagte is. Deur middel van rooi en oranje word onderskei tussen belangrike en minder belangrike gedagtes.
- 4 Die vader se kop toon sy hare en baard wat eerbiedwaardigheid uitbeeld. Blou en rooi saam is 'n sterk uitdrukking van liefde. Rooi word veral met jeugliefde geassosieer terwyl blou met die ouderdom geassosieer kan word.

B DIE FISIËSE VERMOËNS VAN DIE VADER EN SY OORWINNINGS

- 5 Bolyf.
- 6 Onderlyf. Grys stel die donderkleurige vel voor. Mans dra nie soos vrouens en kinders, helder kleure nie — dit mag nie lyk of hy 'n rok aan het nie.
- 7 Bene.
- 8 Die arms van die vader is opgehef om te toon dat hy werk. Die skouer en elmoog is die kragpunte. Die hand is onbelangrik omdat dit niks beteken sonder die arm waarin die krag geleë is nie en

daarom vloei sy dade uit sy elmboë voort.

- 9 Die vader se oorwinnings, sy vegsvermoë as volksman en soldaat is belangriker as sy taak as vader, daarom is dit nader aan sy elmboog. Gedurende oorlogtyd word daar nie eens geploeg nie. Die vader kan sy krag vir 'n goeie of 'n slegte doel aanwend. Om dood te maak nêr om dood te maak is sleg (swart) maar om oorlog te voer om die land wat jy liefhet (rooi) te beskerm is tegelyk goed (rooi) en kwaad (swart).
- 10 Die vader se oorwinnings as gesinsman. Die besittings wat hy vir sy kinders byeenbring is groter (a) as die wat hy vir sy vroue reserveer (b). Hy hou niks vir homself nie want die besittings is die gemeenskaplike besit van die familie as geheel.
- 11 Die vrouens van die man is volwasse en daarom word hulle deur volledige vorms uitgebeeld. Hulle woon onder sy skouer om deur hom beskut te word. Wit toon die vader se sorgsaamheid.
- 12 Die dogters is nog nie volwasse nie, daarom is hulle vorms onvolledig. Hulle woon in die huis naby die moeders. Wit verbeeld die sorgsaamheid van die vader.
- 13 Die land vorm die agtergrond wat vrugbaar (grys tot swart) is. Groen is te lig om vrugbaar te wees en dan het hulle nie hoop nie.
- 14 Die bure word verteenwoordig in die randpatroon in rooi wat slegs drie sye omring. Een sy moet altyd oop wees. "Iswymo Scthando Iwentobe" — die meisie aanvaar liefde (vgl. geometriese skets nr. 2) het sy oorsprong in 'n gordel wat 'n jong meisie maak en aan haar beminde stuur as blyk dat sy liefde aanvaar word. Tradisioneel duur 'n huweliksaansoek een tot twee jaar, waartydens die jong meisie haar beminde wegstuur ten einde sy liefde te toets. Wanneer hy terugkom, kry hy 'n gordel, 'n halsversiering of breë armband van kralewerk as geskenk van sy beminde. Hierdie geskenk dra haar gedagtes aan hom oor en deel hom ook mee wat haar familie as lobola van hom vereis. Die sentrale motief van hierdie geskenk stel altyd die meisie voor. Weerskante is haar familie en onder

die lobola.

- 1 Gesig van die meisie.
- 2 Bolyf van die meisie.
- 3 Vrugbaarheid van die meisie. Oranje verteenwoordig die helderheid van haar vreugde om op kinders te kan hoop.
- 4 Onderlyf en bene.
- 5 Romp.
- 6 Lobola in beeste — oranje, blou en rooi druk liefde in beeste uit.
- 7 Kalfies.
- 8 Vader verskyn regs om die dogter te beskerm. Hy dra 'n kiere in sy regterhand vir die doel.
- 9 Moeder. (a) Kop, (b) lyf, (c) bene.
- 10 Broers verskyn regs om hul suster te beskerm.
- 11 Susters.
- 12 Kraal. Die hek is rooi omdat almal lief is om in die kraal te gaan. Die wit dui die openinge in die hek aan wat van bruin stokke gebou is en nie dig sluit nie.

"Ingubo Yomtshato" — die trourok (vgl. geometriese skets nr. 3) is gebaseer op 'n kledingstuk van kralewerk wat Frans Hodi gedurende die sestigerjare by 'n Xhosavrou van ongeveer 64 jaar oud in die omgewing van Alice gesien het. Hierdie kledingstuk was agter om die nek en om die middellyf vasgebind en was 'n geskenk van die bruid se ouers aan haar om hul gedagtes aan die jong egpaar bekend te stel. Dit het tradisioneel dieselfde waarde as 'n huweliksertifikaat gehad en het na die huwelik teen die hut se muur gehang om hulle gedurig aan hul ouers se

wense te herinner. Owerspel deur die vrou het die man regverdiging verleen om die kledingstuk van die muur te haal. Hierdie handeling het die huwelik ontbind. Die besondere kledingstuk wat hierdie tapyt inspireer het, se kleure was reeds erg verbleik maar vorms was nog duidelik sigbaar toe Frans Hodi dit gesien het.

Die bruid (A) word in die sentrale motief, haar vader en broers (B) bokant haar en haar moeder en susters (C) onderkant haar weergegee.

- 1 Die bruid. Pers beskryf die rykdom van haar ouers waarin sy grootgeword het. Die wit beskryf haar hoop op kinders. Die groen is die hoop dat haar ongeboore kinders wat sal grootword om 'n goeie nasie te wees wat die goeie dinge (donkergroen; nie ter wille van Christus nie: liggroen) ter wille van die goedheid self sal doen.
- 2 Die ongebore kinders van die bruid. Die hoop (wit) word gekoester dat hulle liefde (blou) van die moeder sal ontvang. Bruin stel die velkleur (jonger kind) voor. Deur die kinders met mekaar te oorvleuel, word hul onderlinge eenheidsband as kinders van een moeder beklemtoon en word hul eienskappe op mekaar oorgedra.
- 3 Die vader van die bruid se gesig en lyf is wit (hoop). Sy arms is blou en die omlýning rooi (sterk uitdrukking van liefde).
- 4 Die broers is bruin (velkleur) en reeds getroud.
- 5 Die kinders van die broers hoop (wit) ook saam met die familie op goeie en ontwikkelde dinge (donkergroen).
- 6 Die moeder van die bruid koester dieselfde verwagtinge as die vader (rooi, wit en blou).
- 7 Die susters word dieselfde as die broers uitgebeeld.
- 8 Die dogters van die bruid se suster word deur m-vorms uitgebeeld omdat dogtersname meesal met 'n M begin en omdat die eerste woord wat hulle sê altyd "ma" is terwyl die seuns se eerste woord altyd "n'tata" wat pa beteken, is.

- 9 Die kraalomheining is pers (rykdom) en bo oop (hek) en is rooi omdat almal lief is om in die kraal dinge te bespreek. Wit simboliseer die beeste wat nie nou in die kraal is nie maar in die veld omdat die familie nou daardie lobola bespreek.

Die vernaamste boodskap wat hierdie stuk oordra is dat die vrou by haar man moet bly en dat die man sy vrou moet versorg.

"Umfazi ongenathando" — die liefdelose vrou (vgl. geometriese skets nr. 4) het Frans Hodi, met sy kennis wat hy van tradisionele kralewerk opgedoen het, vrylik uit sy verbeelding geskep. Dit het betrekking op 'n vrou wat aan hom bekend is en wat slegs haar man en nie haar kinders nie, liefhet.

Die gedagte is dat hierdie kinders tot wreedheid geneig kan wees wanneer hulle volwasse is.

- 1a Die vrou word slegs deur haar maag voorgestel, wat die vorm van 'n kalbas het en hoofsaaklik betrekking op die baarmoeder het. Hierdie vrou is geseënd want hoewel sy haar kinders nie liefhet nie, is sy altyd swanger.
- 1b 'n Tweeling word in haar baarmoeder uitgebeeld. Hulle is skoon (geel) omdat hulle nog binne in haar baarmoeder is en, anders as die ander kinders, beskut is. Die oranje vertel van haar vreugde in die liefde wat sy vir haar man koester en die besef dat sy kinders aan hom kan gee. Die groen verbeeld die feit dat die liefde wat sy vir haar man koester nie ware liefde is nie maar slegs sinnelike aangetrokkenheid waardeur sy slegs kinders verkry.
- 2 Die tweeling van die vrou is nog klein en die ouer kinders versorg hul met liefde (blou).
- 3 Die ouer kinders het almal liefde vir die familie (rooi) maar gee nie vir hulself om nie en daarom is hulle vuil.
- 4 Die jong kinders van die vrou is vrolik (oranje) maar weet dat hulle ma hulle nie lief het nie en kan moontlik as hulle volwasse is

tot wreedheid neig.

- 5 Die ringmuur is sterk blou omdat die liefde van die kinders saambindend is.

Kleursimboliek was tradisioneel nie slegs volksgebonde nie, maar ook sterk omgewings- en veral ook persoonsgebonde. Tradisionele gebruike met betrekking tot kleuraanwending het grootliks saam met die vorige geslag uitgesterf. Kleure het vandag hoofsaaklik realiteitswaarde en nie meer soos vroeër simboliese waarde nie. Inligting wat deur middel van onderhoude bekom is, getuig dikwels van inkonsekwentheid en moet met 'n mate van skeptisisme bejeën word.

Die algemene kleursimboliek soos deur Frans Hodi aangewend, word kortliks uiteengesit:

Rooi	— is liefde (veral op 'n man), veral jeugliefde.
Swart	— is kwaad vir 'n mens; vrugbaarheid in 'n landskap.
Groen	— is tradisioneel nie aan 'n persoon gekoppel nie. Dit is die kleur van hoop. Deesdae word Christene deur groen gesimboliseer. Dit verteenwoordig sy onskuld en gasvryheid. Op 'n vrou beteken dit vrugbaarheid. Lig- en donkergroen het verskillende betekenisinhoud.
Wit	— hoop.
Oranje	— helderheid en vreugde.
Geel	— helderheid en vlugheid van verstand.
Pers	— rykdom.
Blou en pienk	— hou verband met die ouderdom. ¹⁴⁾

Die pylmotief wat dikwels in tradisionele handwerkkunste voorkom en vandag ook in tapyte in Suider-Afrika, het 'n insiggewende oorsprong in die Xhosakultuur. Dit was tradisioneel die gebruik dat Xhosabemindes die dae tot op hul huweliksdag aftel deur saans die Romeinse syfer I op die meisie se hutmuur te verf. Sou so 'n verhouding kort voor die

14. Hodi, Frans., Onderhoud, 1974, Umtata.

huweliksdag verbreek word, verf hulle 'n teken wat 'n huilende figuur voorstel en 'n rooi pyl daarby. As die verhouding wel voortgaan, word 'n geel son die aand voor die huweliksdag geteken.

Frans Hodi se tapisserie-ontwerpe is anders as sy tapytontwerpe, figuratief in die Westerse sin van die woord en beeld daaglikse gebeure uit. (Afb.264) As gevolg van die sterk verwestering wat hy aan die onderskeie sendingskole ondergaan het, word sy onderwerpe weergegee op 'n kleiner afstand as wat by afgeleë wewerye algemeen voorkom. Die sterk gemeenskapsbande is nog voelbaar maar die uitbeeldings bring nie die dorpstafereel in sy geheel na vore nie. Kleuraanwending is realisties.

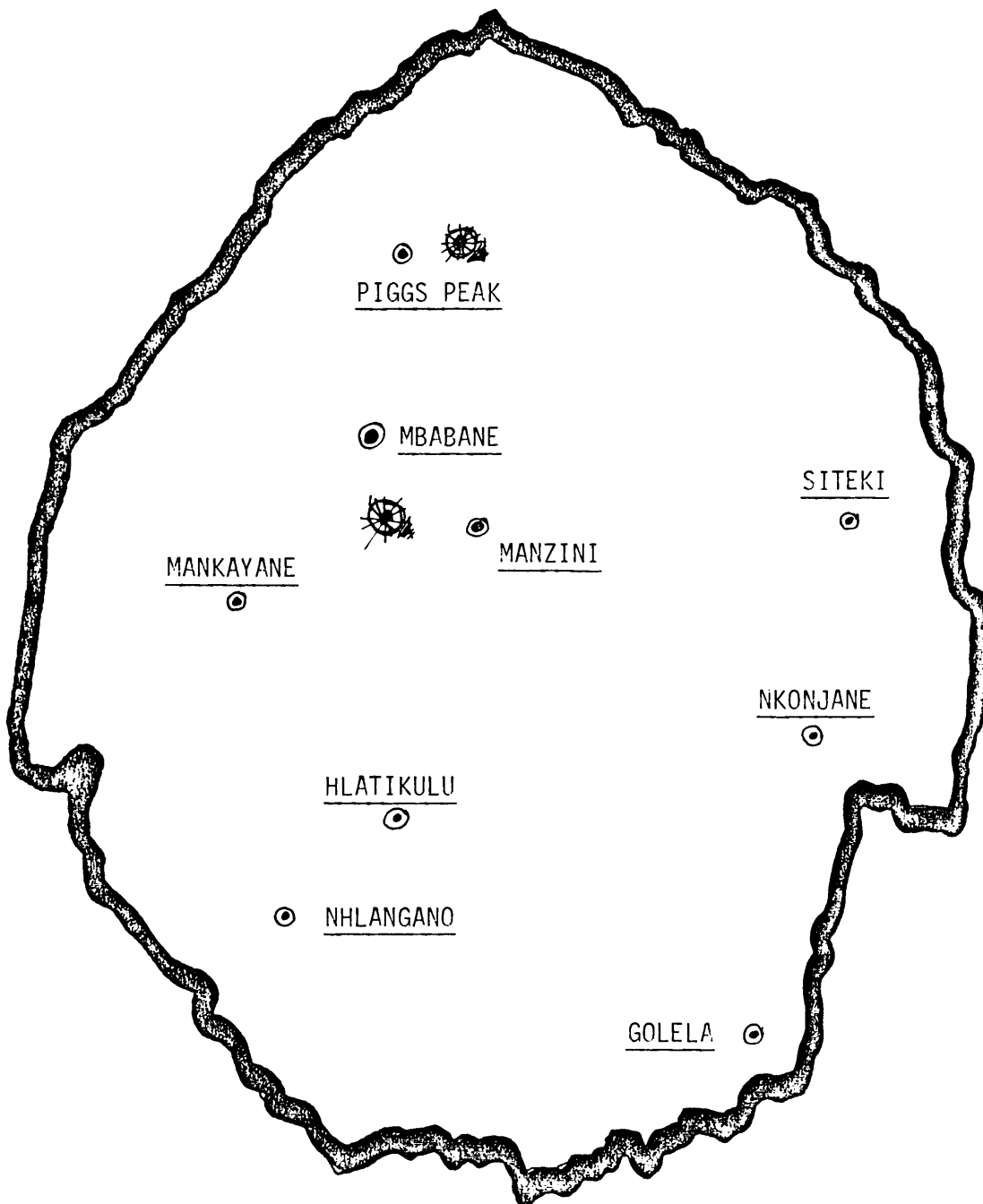
Rossina Oewalana, 'n Xhosa-kunstenares is ook tapisserie- en tapytontwerpster aan hierdie onderneming. Haar tapytontwerpe (Afb.259) weerspieël 'n groter egtheidsgehalte as haar tapisserieë (Afb.263) wat in 'n sterk Westerse idioom geskep is.

Die tegniese gehalte van werk uit hierdie werkwinkel is hoogstaande veral met betrekking tot die chemiese prosesse.¹⁵⁾ Kleure straal 'n besondere helderheid uit wat artikels uit hierdie werkwinkel uitsonder. Gordynstof is die vernaamste produk van die werkwinkel.¹⁶⁾

15. Potgieter, Org., "Antieke kunsvorms herleef in die Transkei", Die Huisgenoot, 14 November 1969, vol.XLII, (nr.2485), p.56-59.

16. Uitvoere na Europa is hoofsaaklik na Duitsland. Kleinhandeldistribusiepunte: Hillmond-wewers, Polley's-deurloop, Pretoria, Hillmond-wewers, Carltonsentrum, Johannesburg; Spaarwater, E., "Die prag van sybokhaar", Die Huisgenoot, Desember 1974, vol.53, (nr.8), p.46.

DIE VERSPREIDING VAN HANDWEEFWERKWINKELS
IN SWAZILAND

HOOFSTUK 10

HANDWEEFWERKWINKELS IN SWAZILANDDIE LAND EN SY MENSE

Swaziland word byna geheel en al deur die Republiek van Suid-Afrika omgrens. Slegs 96 km. van die land se oostelike grens is aan Mosambiek geleë. Geografies verdeel die land in vier streke van noord na suid. Vanaf die weste is dit die hoëveld, middelveld, laeveld en die Lebombogebied. Die hoëveld is 'n bergagtige streek met baie riviere en skeurvalleie. Groot dele word deur denneplantasies beslaan. Mbabane, administratiewe hoofstad van Swaziland, is tussen die heuwels geleë

Die middelveld is vrugbare grasland en is die digbevolkte deel van Swaziland. Lobombo, geregtelike hoofstad is in die pragtige Ezulwinivallei (Vallei van die Hemel) geleë. So ook Manzini, kommersiële en industriële sentrum van die land.

Die laeveld is tipiese bosveld.

Die Lebombo word deur drie riviere in diep vallei geskeur wat uitstrek na die kus van die Indiese Oseaan.

Die meerderheid van die bevolking (488 000) is Swazi's. Daar is ongeveer 12 000 ander Afrikane, blankes en mense van gemengde afkoms.¹⁾ Engels en Siswati is die offisiële tale.

Swaziland is reeds in die vroeë steentydperk bewoon. Uitgrawings in die Ngwenyaberge, naby Ka Duke dateer so ver terug as 43 000 voor Christus.²⁾ Daar is tussen twintig en dertig voorbeelde van rots-tekeninge in die land wat aan Boesmans toegeskryf word.

Die Boesman, die Sotho en Ntungwa-Nguni-groepe het voor die koms van die Swazi's in die agtiende eeu deur die landstreek geswerf. Die voorvaders van die Swazi's het tot ongeveer 1700 in Mosambiek gewoon.

-
1. *Swaziland.*, Ongedateerde Regeringspublikasie, Departement van Inligting, Swaziland.
 2. *Welcome to Swaziland.*, Regeringspublikasie, Departement van Inligting, Swaziland, Maart 1973, p.14.

Onder die leiding van Ngwane III het hulle na Natal getrek en ongeveer in 1750 oor die Lebomboberge na Swaziland. Gedurende die daaropvolgende honderd jaar het 'n los konfederasie van stamme 'n nasie geword. Mswati het vanaf 1840 tot 1868 geheers. Sedert 1840 het die blankes begin arriveer. Na Mswati se dood was die kommersiële en politieke belange van die blanke vir honderd jaar dominant. Die huidige noordelike, westelike en suidelike grense van Swaziland is in 1881 deur die Pretoriakonvensie tussen die Britse en Transvaalse Regerings vasgestel. Na die Tweede Vryheidsoorlog het Swaziland 'n Britse protektoraat geword. Vir ses en sestig jaar het Swaziland onder Britse beheer gestaan. Op 5 September 1968 het die land 'n soewereine staat met 'n konstitusionele monargie geword. Sedert 1921 heers koning Sobhusa II die Ngwengama (Die Leeu). Tradisie verleen aan hom mistiese karaktertrekke. Hy word as die beliggaming van die nasie beskou en sy gesondheid beteken die vooruitgang van die volk.

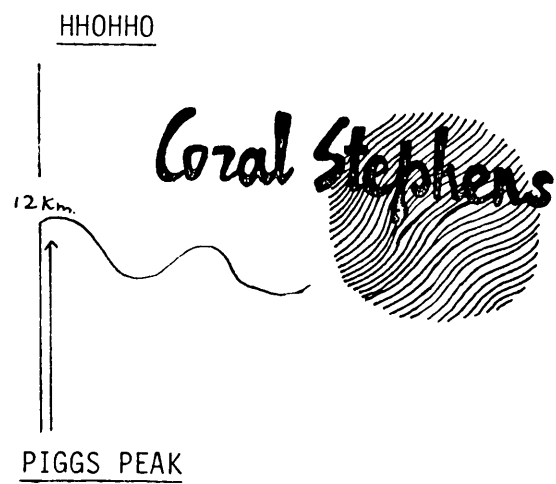
Swazi's dra 'n toga-agtige kleding, die "mahiya" en vrouens se hare word in 'n byekorfkapsel, soortgelyk aan dié van Koningin Nefertiti van Egipte gedra. Voor die kulturele rewolusie het die Swazi's in byekorfhutte gewoon.

Wat opvoedkundige en ekonomiese ontwikkeling betref, word die Westerse lewenspatroon vinnig aangeneem. Die Swazi's se sterk geloof in tradisionele rituele en seremonies bly egter diepgewortel.

Handwerkkunste word deur die regering geborg. "Small Enterprises Development Co. Ltd." (Sedco) ontwikkel kunshandwerkmarkte te Mbabane, Manzini, Nhlanguano en Piggs Peak met die oog op die toeristemark. Op hierdie markte word 'n groot verskeidenheid Swazihandwerkkunste wat van sterk Europese invloed getuig, te koop aangebied, ondermeer gevlegte mandjies, hekel- en breiwerk, kralehangers asook 'n groot versameling seepsteenbeelde.

10.1 CORAL STEPHENS

PK. PIGGS PEAK
Swaziland

Direkteure: Mev. Coral Stephens
Mev. Marguerite Weavind
Mej. I. Stephens

HISTORIESE AGTERGROND VAN CORAL STEPHENS

In 1948 het die egpaar Robert en Coral Stephens hulle in Piggs Peak, Swaziland gevestig.³⁾ Mettertyd sou mnr. Stephens, 'n bosboukundige van beroep, Swaziland se Minister van Finansies word, terwyl Coral Stephens, gebore op 9 Februarie 1910 in Johannesburg,⁴⁾ 'n handweef=nywerheid met wêreldwye bekendheid tot stand sou bring. Sy het in Johannesburg en Kaapstad opgegroeï en haar skoolopleiding aan die "St. Dominic's Acadamy for Girls" in Newcastle voltooi. In 1936 het sy in Pretoria vir die eerste keer met weefkuns in aanraking gekom. 'n Deense vriend het haar die basiese beginsels van weefkuns geleer. Sy het deur middel van selfstudie haar weefkennis uitgebrei. Haar liefde vir handgeweefde tekstielstowwe het sy reeds in haar woning in Pretoria openbaar toe sy gordyne van die St. Hilda-sendingstasie in Natal aangeskaf het.

Kort na hul vestiging in Swaziland het Coral Stephens met die uitsluit=like doel om haar nuwe tuiste in Piggs Peak van gordyne te voorsien, begin weef. Op versoek van die regering het die werkwinkel in 1948 met werkverskaffing as hoofdoelstelling, begin produseer. Sy het Sylvia Mantagna in diens geneem. Hierdie Xhosavrou, wat haar weef=opleiding aan die St. Cuthbert's-Rooms Katolieke kloosterskool in die Transkei ondergaan het, is sedert die beginjare van die onderneming 'n onmisbare steunpilaar en staan tans in beheer van die kleurseksie.⁵⁾

GRONDSTOWWE

Tussen vyftig en sewentig Swaziweefsters en tot twee honderd en vyftig spinsters is met die verwerking van die hoogste kwaliteit kambolsybok=haar en plaaslike merinowol gemoeïd. Die gespinde garings word met anilienkleurstof, soutsuur en natriumsulfaat gekleur en daarna onder=gaan dit 'n motwerende behandeling.⁶⁾

Die onderneming produseer stoffeerstof met 'n rubberbehandeling aan

3. Barrett, Rosemary en Trevor., "Mohair Fabrics from the Swazi Mountains", *South African Garden and Home*, Januarie 1976, vol.15001, p.99.

4. Stephens, Coral., Brief aan M.C. van der Walt, September 1976, Piggs Peak.

5. Cartwright, A.P., "Coral Stephens and her Swazi Weavers", Signature, Mei 1975, p.6.

6. Vgl. monsteralbum, p.3,4, en 9.

die agterkant (1,28 m. wydtes). Effekleurige tapyte (Turkse knoop), dekens (effebindings), komberse, kussingslope, stolas en gordynstof (1,5 m. wydtes)(Afb.265) word vervaardig. Effebindingstowwe sowel as swaar getekstureerde stowwe word ook geweef.

Ontwerpe wat groot aanvraag in Amerika geniet, is "Swazi Casement" in houtskool, "Swazi Drapery", "Swazi Lace" en "Swazi Stripe" in oker en indigo.⁷⁾

'n Dogter van Coral Stephens, Jane De Vletter, gebore in 1936 in Pretoria het in 1954 'n kunskursus aan die Hornsey School of Art in Londen voltooi. Tapyte wat by die werkwinkel geweef word, word vandag hoofsaaklik deur Coral Stephens en Jane De Vletter ontwerp.⁸⁾

WAARDERING

Die vernaamste opdrag wat Coral Stephens tot dusver uitgevoer het, was een van Jack Lenor Larsen, naamlik 'n gordyn vir die Filen-teater vir uitvoerende kunste in die "Wolf Trap Farm Park" in Washington.⁹⁾ Vir hierdie gordyn is 800 m.² sybokhaar op 'n nylonskering geweef. Die gordyn is 380 x 68 m. groot. Die Washington Evening Star het die gordyn in 1971 tydens die opening van die teater in 'n waarderende artikel aangeprys. In 1963 het 'n sybokhaarmat in besit van Jack Lenor Larsen 'n toekenning van die Kunshandwerkraad van die Verenigde State behaal.¹⁰⁾ Dit was uitgestal op die "Craft Collectors Exhibition" by

7. Stephens, Coral., Telefoniese onderhoud, Julie 1976.

8. Prendini, Hilary., "The Girls who got weaving", The Star (Woman), 2 Junie 1976, p.4.

9. Cartwright, A.P., op.cit., p.9.

10. Bemaking: Sedert die Amerikaanse tekstieldeskundige, Marilyn Meller hierdie produkte in Amerika bekend gestel het, het die uitvoermark in so 'n mate toegeneem dat meer as 60% van die totale produksie in Europa en Amerika bemerk word. Die balans word in Swaziland en die Republiek van Suid-Afrika, hoofsaaklik in Johannesburg en Kaapstad van die hand gesit. Die beroemde binneversierder, Jack Lenor Larsen van New York het alleenreg op sekere ontwerpe. Die Larsenorganisasie het takke in Ulrich, Stuttgart, Amsterdam en Lissabon asook vertoonhuise in die Verenigde State van Amerika. Coral Stephens ontwerp ook vir Wilhelm Goetermann van Stuttgart, een van die vooraanstaande tekstielhuise in Wes-Duitsland, asook vir "Interweave" in Brittanje; Jack Lenor Larsen is ondermeer medeskrywer van die boek Beyond craft, the art fabric. Hierdie publikasie is die mees verteenwoordigende van hedendaagse tapisserie-kuns.

die "Museum of Contemporary Crafts" in New York.

Gedurende die Wêreldhandelskou wat in 1970 in New York gehou is, het die wit- en grys gordynstof bekend as "Swazi Clouds" 'n goue medalje as die "most Fabulous Fabric in the world" gewen.¹¹⁾

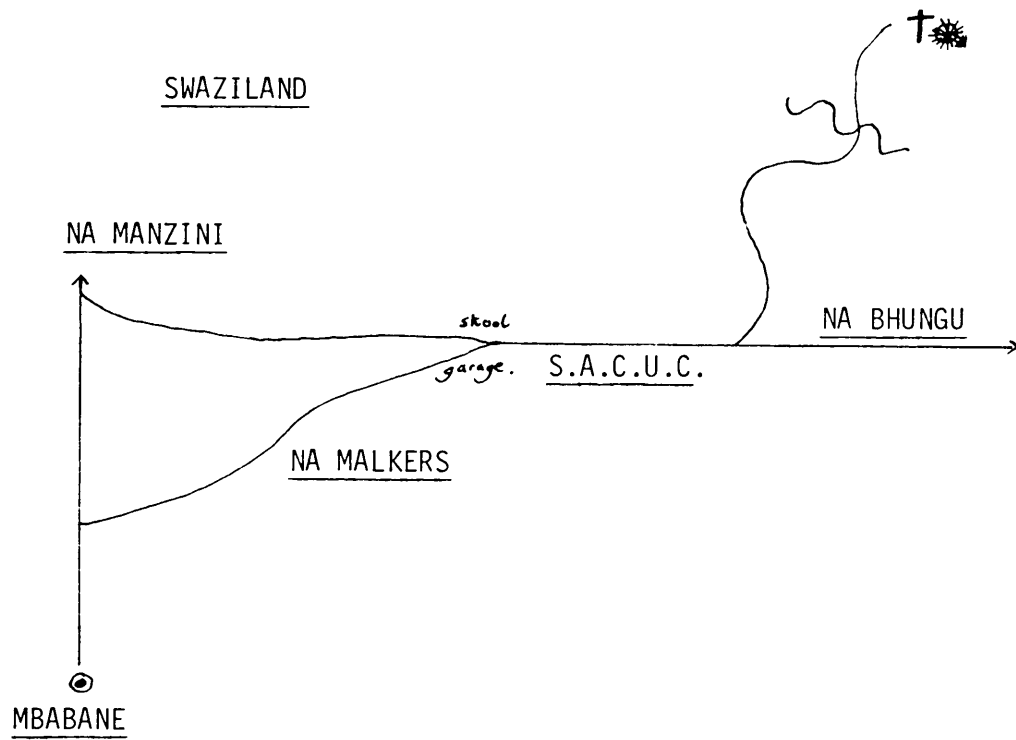
Tekstielstowwe uit hierdie werkwinkel is in verskeie belangrike tereurs gebruik. Dit versier ondermeer die staatshuis van Koning Sobhusa van Swaziland en gordynstof hang ook in die Raadsaal van die Wolraad in Pretoria. Die gordyne is deur Norman Eaton bestel wat sowel argitek as binneversierder van die gebou was.

Gedurende 'n uitstalling van tapyte uit dié werkwinkel wat gedurende Mei 1976 in die Goodman-galery gehou is,¹²⁾ is die werk veral om die asimmetriese en abstrakte ontwerpe, aardkleure en "shaggy look" waardeur.¹³⁾

-
11. "Sculpture and rugs at Goodman Gallery", Sandton Chronicle, Mei 1976, vol.7, (nr.10), p.16.
 12. B.M., "Stunning carpets and sculptures", Zionist record and Jewish 28 Mei 1976, vol.22, p.11.
 13. Kleinhandeldistribusiepunte in Suid-Afrika is die Coral Stephens-winkel in Hyde Park, Sandton, Johannesburg asook winkels in Kaapstad. Daar is 'n permanente uitstalling van die werk in die Jack Lenor Larsen-uitstallokaal in New York. Uitstallings waaraan Coral Stephens deelgeneem het, sluitddie volgende in: Craftmans Market, Johannesburg, 1939, Pretoria, 1940, Binnehuis, Kaapstad, 1942, Craftmans Market, Johannesburg, 1945, Robert Hamilton Art basement, Pretoria, 1948, Jack Larsen, New York, 1950, Libertys, London, 1954, Jack Larsen, Zürich, 1960, Randse Skou, Wolraad, Johannesburg, 1962, Fortnum and Masons, London, 1965, Handelskou, Zambie, 1972, Goodman-galery, Johannesburg, 1975, Galery S, Nelspruit, 1976, Plettenbergbaai, 1976, Goodman-galery,* Johannesburg, 1976.

* Stephens, Coral., Brief aan M.C. van der Walt, 29 Julie 1976, Piggs Peak.

10.2 ENQUABENI MISSION

Rooms Katolieke Sendingskool

Weefsters: Swazi

HISTORIESE AGTERGROND VAN ENQUABENI MISSION

Weefaktiwiteite aan dië Rooms Katolieke sendingstasie is in 1958 onder die borgskap van die "South African General Mission" (S.A.G.M.) deur 'n mejuffrou Scutt begin.¹⁴⁾

Tydens die ondersoek in Mei 1975 was daar ses weefsters, twee spinsters en ses vroue by die kleurhuis werksaam.

GRONDSTOWWE

Sybokhaar, karakoelwol, merinowol van Swaziland en ingevoerde masjien=gespinde sintesegarings wat deur die S.A.G.M. bekom word, word gebruik. Tafelmatte, kussingslope en handsakke word gewef. 'n Besending masjien=gespinde sybokhaar is deur die toedoen van mej. Scutt uit Engeland ontvang. Besonder ligte fyn komberse en stolas is daarvan gewef. Oorskiet=stroke kledstof word van tekstielfabrieke op die Rand bestel en daarvan word badkamermatte en tafelmatjies gewef. Alle skerings word van katoen gespan. Chemiese kleurstowwe van "Imperial Chemical Industries" word gebruik.

Onverwerkte sybokhaar, karakoelwol en merinowol word in 'n beperkte aantal helder kleure gekleur. Twee spindiktes word voorberei. Ongespinde kambolsybokhaarlonte word soms afwisselend met gespinde garings ter wille van tekstuurafwisseling gebruik.

Afgesien hiervan word 'n verskeidenheid huishoudelike artikels gewef: tapyte, tapisserieë, kussingslope, dekens, katoenvoorskote en gaste=handdoeke, tafelmatjies, teemussies, serpe en stolas.

TAPISSERIEË, TAPYTE EN HUISHOUDELIKE ARTIKELS

Die tapisseriekuns is sterk beïnvloed deur die E.L.K.-Kuns- en Kuns=handwerksentrum te Rorkesdrift,¹⁵⁾ en die Marjorie Pope Ellis School for Weaving¹⁶⁾ van Pietermaritzburg.

Twee weefsters is vroeër na Rorkesdrift gestuur waar hulle onderrig in weef- en, in die besonder, ontwerp-kuns ontvang het. Een van hulle het die wewery sedertdien verlaat, maar die ander vrou, Afra Pembe is nog aan die sentrum verbonde. Ten spyte van bykomende tapisserie-opleiding wat sy by Rorkesdrift gehad het, verkies sy om huishoudelike artikels soos ondermeer voorskote te weef.

14. Nkambule, Margaret., Onderhoud, Mei 1975, Enquabeni.

15. Vide. 6.1, p.117.

16. Vide. 6.5, p.153.

Die enkele werk wat sy saam met 'n ander student tydens haar verblyf by Rorkesdrift gewef het,¹⁷⁾ hang in die gastehuis van die klooster. (Afb.266) Hierdie werk toon weer 'n sterk verband met algemene Rorkesdriftweefpatrone. Die kenmerkende agtergrondsbehandeling van hoender=spoorkeperbinding by die E.L.K.-Kuns- en Kunshandwerksentrum is opvallend. Die verspreiding van klein mens- en dierefiguurtjies teenoor die dramatisering van plantvorme, veral bome, is nog 'n stylkenmerk van die E.L.K.-Kuns- en Kunshandwerksentrum wat in hierdie werk sterk na vore kom. (Afb.279, 253 en 141)

Daarteenoor is die weef van hutte in dominerende afmetings, 'n kenmerk van die meeste verafgeleë weefsentra waar 'n algemene gebrek aan ontwerponderrig heers, ook hier meer opvallend. Die estetiese en tegniese kwaliteit kan origens nie 'n vergelyking met dié van Rorkesdrift-tapisserieë deurstaan nie. Die invloedstydperk was klaarblyklik te kort en die weefster was nie in staat om die kennis wat sy by Rorkesdrift opgedoen het, met haar terugkoms te handhaaf en aan haar medeweefsters oor te dra nie. Sy het gevolglik in vroeëre uitdrukkingsvorme teruggeval.

Miniatuurtapiserieë getuig van 'n sterk invloed wat hierdie inrigting van die "Marjory Pope Ellis School for Weaving" moes ondergaan het. (Afb.267 en 163) Die invloed van hierdie weefsentrum is meer blywend van aard as die van Rorkesdrift aangesien een van hul werke as voorbeeld dien en weefsters daagliks daaraan blootgestel word. Daarteenoor hang die Rorkesdriftwerk in afsondering in 'n vertrek waar weefsters nie vrye toegang het nie. Die eienskappe wat 'n sterk ooreenkoms met tapiserieë uit die "Marjory Pope Ellis School for Weaving" toon, is die klein menslike figuurtjies wat met groot sorg in bont kleedstowwe geklee is en teen 'n kenmerkende wit agtergrond staan. Selfs die afmetings van hierdie miniatuurtapiserieë stem met die werke van die weefskool ooreen. 'n Poging tot detail waartoe die weefster tegnies nie in staat is nie, is opvallend. Die weef van elementêre randpatrone om miniatuurtapiserieë is uitsonderlik.

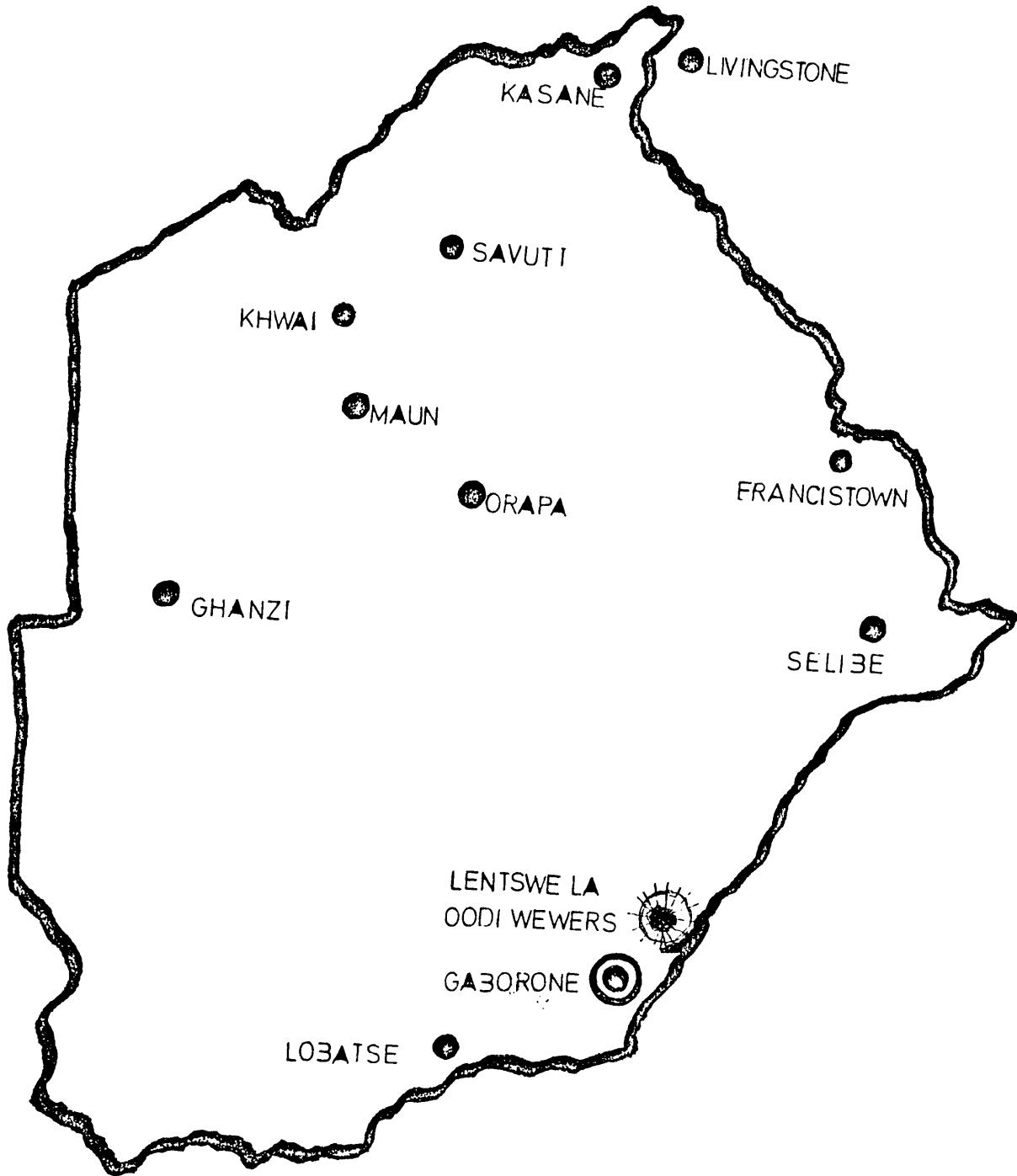
'n Verskeidenheid huishoudelike artikels word van masjinaalgespinde

17. Pembe, *Afra.*, Onderhoud, Mei 1975, Enquabeni.

garings in patroonweeftegnieke gewee. (Afb.268) Vanweë die swak spin=gehalte van die handgespinde garings aan hierdie sentrum is huishoude=like artikels wat van masjinaalgespinde sintesegarings gewee is, relatief van 'n hoër tegniese gehalte as die tapyte en tapisserieë wat van handgespinde inheemse wolsoorte gewee word. Dit kan moontlik toegeskryf word aan die feit dat die wolvag wat van plaaslike Swazi=boere aangekoop word, van lae spingehalte is. Die ongelyke lywigge=spinde plaaslike wolgarings het swaar onegalige weefsels tot gevolg. Lasplekke is eweneens onnet.¹⁸⁾

18. Hierdie produkte word slegs uit die werkwinkel bemark.

HANDWEEFWERKWINKELS IN BOTSWANA

HOOFSTUK 11

DIE REPUBLIEK VAN BOTSWANADIE LAND EN SY MENSE

Die oudste bekende inwoners van Botswana is die Boesmans, van wie daar vandag nog ongeveer 26 000 in die land woon. Slegs 4 000 leef nog as tradisionele jagters in die hart van die woestyn. In die noordweste van Botswana in die Tsodiloberge, bestaan nagenoeg 2 000 prehistoriese rotstekeninge, wat aan Boesmans toegeskryf word.¹⁾ Die berge is enig in die sin dat dit die enigste plek is waar Boesmans nog in die omgewing van prehistoriese rotstekeninge woon.²⁾ Implemente uit die steentydperk en glas- en kleikrale asook kleipotte uit die ystertydperk word nog in hierdie berge aangetref. Die Boesmans het hul rotstekentradisie verloor en gee vandag hoofsaaklik deur musiek en storievertellery uiting aan hul kunsgevoel.

Gedurende die vyftiende en sestiende eeu was daar 'n binnelandse migrasie van die voorouers van die huidige Tswananasie.

Die eerste opgetekende kennismaking met Britse sendelinge, waarvan Robert Moffat en David Livingstone die vernaamste was, het gedurende die eerste helfte van die negentiende eeu plaasgevind. Kennismaking met handelaars en goudsoekers het kort hierna gevolg.

In 1884 het Sir Charles Warren 'n militêre ekspedisie gelei om blanke vrybuiters oor die grens te verdryf.³⁾ Hierdie gebeurtenis word in 'n tapisserie van Lentswe La Oodiwewers beskryf.

Volgens die deklarasie van 1885 het die gebied die Britse Protektoraat van Betsjoeanaland geword.

Tydens die Tweede Wêreldoorlog het Tswanas die Britse troepe in Egipte help veg. Gebeure uit hierdie tydperk word eweneens in tapisserieë

-
1. Campbell, Alec C., *Republic of Botswana*. Ongedateerde publikasie van die Departement van Handel, Industrieel en Waterwerke, p.5.
 2. Mamashela, L.D., *Bushman Paintings of the Tsodilo Hills*. Botswana vol.1, (nr.2), 1974, Departement van Inligting, p.34.
 3. *Facts about Botswana*. Departement van Inligting, Augustus 1972, p.2.

van Lentswe La Oodiwewers verbeeld.

Op 30 September 1966 het die land die onafhanklike, soewereine Republiek van Botswana geword. Die Staatshoof is president sir Seretse Khama, wat die doelstellings en aspirasies van die volk wil grondves in die "Botswanakultuur, -waardes en -tradisies."⁴⁾

Hy is getroud met die Engelse dame Ruth Khama. Die Tswanavolk is deur hierdie huwelik relatief minder aan tradisionele waardes gebonde as ander inheemse bevolkingsgroepe in Suider-Afrika. Tswanas is ontvankliker ingestel op verwestering as die ander nasies en van hul volks-tradisies het relatief min behoue gebly.

Botswana, met 'n oppervlak van 569 800 km.² word in die weste deur Suidwes-Afrika, in die noorde deur Rhodesië en in die ooste en suide deur die Republiek van Suid-Afrika begrens. Volgens stamgrense is die land in nege distrikte en drie dorpsgebiede verdeel.

Die noordelike dele is tropies, die ooste is bosveld en die weste en suide variëer van semi-woestyn tot woestyn. Groot woestynggebiede en dele van die Okavango-delta het vanweë hul ondeurdringbaarheid 'n stukkie ongerepte Afrika met primitiewe inwoners en wilde diere gebly. Die wildreservate in die land, beslaan 50 000 km.² en daar word ongeveer 500 soorte voëls aangetref. In die Kgalagadiwoestyn is die gemiddelde reënval 450 mm. per jaar. Die noordweste en noordooste kry water van die Okavango- en Choberiviere. Die oostelike deel van die land is geskikte landbougebied en is ook die digsbewoonde deel van die land.

Die bevolking van 630 000 het 'n groeikoers van 3% per jaar. Die hoofstad en administratiewe sentrum Gaborone, is in 1962 aangelê en het 'n bevolking van 18 000.⁵⁾

Die veekudde is in 1971 op 1,8 miljoen geskat. Die belangrikste landbougewasse wat verbou word is sorghum, bone en grondbone. Botswana het

4. *Facts about Botswana*. B.D.P.-konferensie, Francistown, 1 April 1972, Departement van Inligting.

5. *Facts about Botswana*. Augustus 1972, Departement van Inligting, p.2.

'n wye verskeidenheid minerale rykdomme. Die Selebi-Pikwe-kopermyne is in die vroeë sewentigerjare aangelê. By Morupule is steenkoolmyne en by Orapa in die Kgalegadiwoestyn is 'n diamantmyn in Julie 1971 geopen.⁶⁾

Van Botswana se bewoners is 240 000 tradisionele boere, 38 000 is in industrieë werksaam en van die 50 000 burgers wat buite Botswana werk, is 25 000 op die Suid-Afrikaanse myne werksaam. Die lewe van die mynwerkers in Suid-Afrika het reeds meermale die onderwerp van die Lentswe La Oodi-tapisserieë gevorm.

HANDWERKKUNSTE

Volgens mnr. Jerry Rasetshwane, bestuurder van Botswana Crafts, 'n be=markingsorganisasie vir inheemse handwerkkunste, stel hul klante in die Verenigde State, Engeland, Skandinawië en die Republiek van Suid-Afrika slegs in die egte tradisionele kunste belang.

Ten spyte van probleme om artikels van individuele handwerkkunstenaars te bekom, soos in die geval van nomadiese Boesmans van wie hulle pyl-en-boogjagtoerusting koop, word industrialisering van kunshandwerk ontmoedig.⁷⁾ Velrompe, duimklaviere, volstruiseierdophalssnoere en houtkerfwerk word ondermeer bemark. 'n Pottebakkerij "Legaba Craft Centre" op Francistown, vervaardig wel Westerse eetserviese.

Die landbougemeenskappe van die Okavango-delta is tradisioneel vaardige biesiemandjievlegters. Hierdie mandjies, versier met tradisionele driehoekmotiewe, neem verskillende vorms aan en het 'n verskeidenheid gebruike, ondermeer as visnette en biersiwwe. Die bordvormige mandjies word gebruik om graan in te win en die mandjies wat van 'n deksel voorsien is, is tradisioneel as saadhouers gebruik.

Op Etsa en Maun maak grasmandjievlegters 'n florerende bestaan uit die plaaslike toeristemark, maar heldergroen- en persgekleurde graspatrone is helaas ook duidelike tekens van industrialisasie en foutiewe onder=rigmetodes in skole wat tydens die oorgangstydperk 'n agteruitgang in die estetiese gehalte van handwerkkunste tot gevolg gehad het.⁸⁾ Geen tradisie van weefkuns met gespinde garing op 'n weefgetou is aangetref nie.

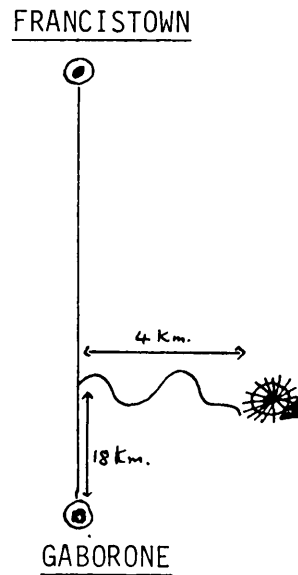
6. *Ibid.*

7. *Ibid.*

8. *Botswana Crafts and the Handicraft Industry.*, Botswana Regeringspublikasie, vol.1, (nr.2), p.47.

11.1 LENTSWE LA OODI WEAVERS (PTY) LTD.
(DIE BERGE VAN OODI-WEWERS)

Posbus 954
GABORONE
Botswana

Bestuurder: Peder Gowenius

Wewers: Tswanamans en -vroue

HISTORIESE AGTERGROND VAN LENTSWE LA OODI WEAVERS (PTY) LTD.

Peder Gowenius is in 1936 as die seun van 'n welgestelde boer in die suide van Swede gebore.⁹⁾ Sy moeder was 'n romanskryfster van Duitse afkoms. Hy is een van 'n gesin van vier broers en een suster. Op sewentienjarige leeftyd het hy by die Kunstfackskolan in Stockholm in= geskryf en van 1954 tot 1960 in beeldhoukuns studeer. Die laaste jaar van hierdie tydperk het hy aan 'n kunsonderwyserskursus gewy. Hier het hy sy vrou Ulla ontmoet wat haar gedurende die jare 1954 tot 1960 aan dieselfde inrigting in die tekstielkuns bekwaam het.¹⁰⁾ Sy is in 1934 uit 'n Sweedse kunstenaarsfamilie gebore. Uit hierdie studentehuwelik is twee seuns gebore, een in 1967 te Rorkesdrift, Natal en een in 1970 te Thabana-Li-Mele in Lesotho.¹¹⁾

Gedurende sy kinderjare het Peder baie Europese lande besoek. In 1960 het die egpaar na Suid-Afrika gekom en gedurende die eerste ses maande reise na alle uithoeke van die Republiek van Suid-Afrika asook na Rho= desië, Lesotho en Swaziland onderneem. Hulle het die inheemse handwerk= kunste tydens die reise deeglik bestudeer. Mettertyd sou Peder ook alleen studiereise na Oos-, Wes- en Noord-Afrika onderneem.

Die egpaar het in 1962 'n weefskool by die Sweedse sendingstasie op Umpomolo in Natal gestig. Die skool is in 1963 na Rorkesdrift¹²⁾ oor= geplaas. Die Gowenusegpaar het wêreldwye erkenning geniet vir die werk wat hulle daar gedoen het en verskeie uitstallings is gehou. Gedurende uitstallings wat in Maart - April 1966 in die Moderne Museum vir Kuns in Stockholm gehou is, het tussen 39 000 en 41 000 besoekers 'n uitstal= ling van Rorkesdrifttapyte en tapisserieë gesien.

In 1968 is Peder Gowenius egter uit die Republiek van Suid-Afrika gede= porteer. Hierna het Peder Gowenius 'n ooreenkoms met die regering van Lesotho aangegaan en gedurende dieselfde jaar 'n weefskool te Thabana= Li-Mele¹³⁾ gestig. Hierdie weefskool het uit 'n finansiële oogpunt ge= sien selfs die sukses oortref wat te Rorkesdrift behaal is.

In 1970 is Peder Gowenius ook uit Lesotho gedeporteer.

9. Gowenius, Peder., *Onderhoud*, Augustus 1975, Oodi.

10. Gowenius, Ulla., *Onderhoud*, Augustus 1975, Gaborone.

11. Gowenius, Peder., *Brief aan M.C. van der Walt*, November 1975, Oodi.

12. *Vide.* 6.1, p. 122.

13. *Vide.* 8.6.4, p. 225.

Tussen 1970 en 1972 het hy 'n aantal kunsusse oor onderrigmetodes in verskillende Europese lande aangebied. Dit is 'n onderwerp wat hom na aan die hart lê. Gedurende hierdie tyd het Ulla Gowenius na Rorkesdrift as dosente teruggekeer. In Oktober 1973 het die egpaar hulle in Botswana gevestig.

ONTSTAAN VAN DIE LENTSWE LA OODI-WEWERY

Na onderhandelinge met die Botswanaregering is 'n weefskool op die dorp Oodi gestig. Die onderneming is deur die "Botswana Development Bank", C.U.S.O. (Canadian University Overseas) en die Botswana Christian Council geborg.¹⁴⁾ Dit is as 'n maatskappy geregistreer maar funksioneer op dieselfde grondslag as 'n koöperasie. Die eienaarskap is gelykop verdeel tussen die werkers wat ook aandeelhouders is. As werkers kry Peder en Ulla Gowenius — wat hulle op die dorpie gevestig het — ook elk 'n aandeel. 'n Kwart van die wins word in 'n ontwikkelingstrust gestort wat soos 'n bank funksioneer. Dorpenaars kan lenings aangaan om die dorp te ontwikkel.

Peder Gowenius se primêre belangstelling is die ontwikkeling van die gemeenskap en 'n studie van hulle geskiedenis en kulturele erfgoed. Die noue verband wat daar tussen die weefkuns en die volksgeskiedenis van die wewers bestaan, werk stimulerend in op sy tanende belangstelling in die weefkuns. Hy erken dat hy in der waarheid belangstelling in weefkuns verloor het, maar die kennis wat hy daardeur indirek van die volksgeskiedenis opdoen, asook die sukses wat hulle tot dusver met weefkuns behaal het, dien steeds as aansporing om hom daarby te bepaal. Die mate van materiële vooruitgang wat hulle in die dorpie bewerkstellig het, het die stigting van ander projekte meegebring. 'n Skrynwerkwinkel asook 'n groentetuin is reeds aangelê. Van al hierdie gebeure word daar in die tapisserieë vertel.

INDRUKKE EN MOONTLIKE INVLOEDE WAT PEDER GOWENIUS TYDENS SY AFRIKAREISE KON ONDERGAAN

In teenstelling met die arm kulturele tradisie in Suider-Afrika, het Gowenius 'n ryk kulturele tradisie, veral in die Wes-Afrika-lande aangetref. Hy maak 'n skerp onderskeid tussen hierdie lande en dié van Oos-Afrika. Die weeftradisie wat hy in die Weste aangetref het, dateer

13. *Handicraft Industry.*, Ongedateerde publikasie van die Departement van Inligting, Botswana, vol.1, (nr.2), p.54.

sover as die vyftiende en sestiende eeue terug. Hy het 'n verskeidenheid weefsentra, ondermeer in Marokko, Tunisië, Algerië, Ghana, Mali en Nigerië besoek. Hy het ook vir die Nigeriese regering 'n ondersoek in verband met die moontlike oprigting van kunsskole in Nigerië onderneem. In die noorde van Nigerië word met wol en kameelhare geweeft terwyl in die suide van katoen gebruik gemaak word.

In Nigerië en Ghana het hy die Barihuise besoek. Daar het hy onder die indruk gekom van die betekenis wat kunsvoorwerpe vir die inheemse volke van Afrika het. Hy vertel dat sodra iemand sterf, 'n modderhut in die dorp gebou word. Daarin word 'n versameling figuurtjies geplaas wat wit, swart en soms rooi geverf word. Die figuurtjies beeld nie die lewensverhaal van die gestorwene uit nie maar daar bestaan wel 'n sekere verband. Na drie tot vier maande in die reën gaan alles tot niet.

Hy kom tot die gevolgtrekking dat die finale resultaat in hierdie geval nie belangrik is nie, maar dat kunsvoorwerpe slegs waarde besit tydens die periode wat daaraan gewerk word. Sodra 'n artikel voltooi is, verloor die skepper belangstelling. Daar bestaan byvoorbeeld geen behoefte om die figure van die Barihuise in museums of elders te bewaar nie. Dieselfde houding merk hy ook onder sy tapisserie-studente in Suider-Afrika op. 'n Tapisserie is vir die wewer slegs betekenisvol tydens die werkperiode. Die feit dat baie inheemse volke van Afrika nie tradisioneel kuns terwille van kuns geskep het nie, kan ook aan hierdie besondere waardebeplanning van kunsvoorwerpe toegeskryf word. Dit hou verband met die teorie van gebruikswaarde.

EGIPTIESE KINDERTAPISSERIEË

Hoewel daar 'n onderbreking in die eeue-oue Egiptiese weeftradisie gekom het, is die weefkuns steeds beoefen. In die vyftigerjare het die Egiptiese argitek Ramses Wissa Wassef met 'n eksperiment begin. Hy het elf- tot twaalfjarige kinders in die weefkuns opgelei en binne 'n kort tyd ongelooflike sukses behaal. Hy het in Europa, die Verenigde State van Amerika en Asië uitgestal.

In 1958 het Peder en Ulla Gowenius 'n uitstalling van hierdie Egiptiese

kindertapisserieë in Stockholm bygewoon. Hulle het sterk onder die indruk van die sjarme en spontaniteit van die werk gekom. Die invloed wat die Gowenusegpaar hier ondergaan het, was van deurdringende belang vir die ontwikkeling van nuwe weefkuns in Suider-Afrika veral met betrekking tot die toepassing van bepaalde onderrigmetodes.

OPLEIDING EN KEURING VAN WEWERS BY OODI

Groepe van twaalf studente word tot die wewery toegelaat.¹⁵⁾ Na 'n maandlange tegniese opleiding ondergaan hulle 'n ambagstoets waardeur slegs hul tegniese vaardigheid bepaal word. Gemiddeld drie tot vyf persone druij in hierdie toets en word weggewys. Studente wat wel die toets slaag, gaan 'n jaarlange werkkontrak as vakleerlinge aan. Na 'n jaar vind verdere keuring plaas en slegs diegene word in diens geneem wat daarin slaag om deur hul werk, wat kwalitatief en kwantitatief beoordeel word, ten minste R2 per dag te verdien.

Deur middel van 'n stelselmatige aftrekking van hul inkomste vir die volgende twee jaar, verwef hulle 'n aandeel in die onderneming. Na twee jaar bly slegs twintig tot dertig persent van hierdie wewers produktief. Die gehalte van die werk van die meerderheid neem na hierdie periode af as gevolg van die geestelike uitputting van hul oorspronklikheid — 'n probleem wat deur alle nywerheidsontwerpers ervaar word.

Die feit dat so 'n groot aantal instansies en persone weefkuns aan die Swart mense van Suider-Afrika geleer het en na jare geen, of weinig werk van esteties-hoogstaande gehalte kon bereik nie, laat mens wonder wat die grondslag van Peder en Ulla Gowenius se sukses is. Die uit-skakelingsproses wat hierbo beskryf is, dra ongetwyfeld daartoe by.

'n Groot verskeidenheid prototipes in die Egiptiese kindertapisserieë dien as leidraad. Gowenius erken dat hy die leermetodes wat hy toepas, van die Egiptiese argitek oorgeneem het wat die Egiptiese kindertapisserieë vervaardig.

Die belangrikste taak van die meester lê vir hom daarin dat hy sy studente na onafhanklike selfvertroue moet lei. Hy glo dat invloed van buite wel verfrissend op hulle inwerk en beskou dit as noodsaaklik maar

15. Gowenius, Peder., Brief aan M.C. van der Walt, 12 Augustus 1975, Oodi.

eers later wanneer hulle volkome selfvertroue het en dit nie hul selfvertroue sal skaad nie.

Die leerproses word in drie stadia verdeel en word gevolg deur 'n groepbespreking, waartydens waardebepalings van gelewerde werk gedoen word.

PERIODE VAN AFHANKLIKHEID

- 1 Eerstens word die student geleer om die weeftegniek te beheer. In hierdie stadium is die student ontvanklik ingestel op die leiding van sy meester wat slegs tegniese aspekte oordra. Ulla Gowenius is tegniese weefdosente.

PERIODE VAN LOSMAKING

- 2 In die tweede fase word die student tot onafhanklike vormgewing gelei. Peder Gowenius sit langs sy student en hulle voer 'n gesprek. Hulle gesels oor gebeure in die dorp en onder familieledede, nou en lank gelede. Tydens die gesprek word gesoek na 'n moontlike tapisserie-onderwerp. Gedagtes oor die onderwerp word uitgeruil. Tydens hierdie fase is die dosent fyn ingestel en hoogs ontvanklik. Peder Gowenius probeer deur fyn waarneming vasstel hoeveel belangstelling daar in der waarheid by sy student vir die onderwerp onder bespreking bestaan. By die geringste teken van 'n gebrek aan aandag, laat vaar hulle die onderwerp en gesels oor iets anders.

PERIODE VAN ONAFHANKLIKE SELFVERTROUE

- 3 Sodra op 'n onderwerp besluit is, onttrek Peder en Ulla Gowenius hulle geheel en al. Dit is die begin van die derde fase waarby die weefster alleen by haar weefraam gelaat word. Geen sketse word gemaak nie. Geen negatiewe kritiek word gelewer terwyl die stuk aan die vertikale weefraam is nie. Tydens hierdie periode sal die weefster selfs 'n afjak kry sou sy haar meester om hulp nader. Sy moet nou met onafhanklike selfvertroue die mas opkom.

Peder Gowenius glo dat wanneer 'n student in hierdie stadium hulp ontvang, haar selfvertroue geskaad word en sy in plaas van onafhanklik, onseker en afhanklik van haar meester gemaak word en haar spontaniteit as gevolg daarvan skade lei.

Aan die einde van elke maand word alle voltooide werk van die rame af-

gehaal. Op 'n vergadering wat deur alle wewers bygewoon word, ken 'n gekose komitee punte toe. Hiervolgens word elkeen besoldig. Tapisserieë word volgens 'n tienpuntskaal en tapyte, matte en dekens volgens 'n driepuntskaal beoordeel. Dit is 'n ope kompetisie waartydens die komitee openlik kritiek en waardering uitspreek. By hierdie geleentheid kry wewers self insig in die waardebeoordeling van hul werk en leer hulle self onderskei.

GRONDSTOWWE

Kambolwol word van die Internasionale Kambolmakers in Port Elizabeth gekoop. Karakoelwol word vir die inslag van tapyte gebruik terwyl cheviotwol, 'n Franse kruisteling, vir die inslag van tapisserieë gebruik word. Hierdie wol beantwoord beter aan sy doel aangesien dit growwer en goedkoper as die Nieu-Seelandse kruistelingwol is wat hulle vroeër gebruik het. Cheviotwol het 'n gehalte van 40. Vir die skering van groot tapisserieë en tapyte word linne gebruik. Katoen van die Standertonmeule word vir die skering van dekens gebruik.

Uit ses basiese Bayerkleure word ongeveer honderd een en dertig kleure gemeng. Hierdie kleure word jaarliks hernu maar nie met modeneigings in gedagte nie. Die vesel word teen motlarwes behandel.

Vir dekens word 30 skeringdrade op 10 cm. gespan.

Vir matte word 20 skeringdrade op 10 cm. gespan.

Vir tapisserieë word 20 skeringdrade op 10 cm. gespan.

Vir kledestof word 40 skeringdrade op 10 cm. gespan.

Kledestof word van S-gespinde skering en Z-gespinde inslag geweef. Dit verseker 'n dig-ineensluitende weefsel. Maandelikse produksie kom gemiddeld neer op 60 - 80 dekens/muurbehangsels, 20 - 25 m.² tapyte, 40 - 50 lopers van 180 cm.-lengtes elk en 20 m.² tapisserieë.

Elke tapisserieweefster weef gemiddeld 1 m.² per maand. Kledestof, dekens en vloermatte word deur Peder en Ulla Gowenius ontwerp en deur Tswanamans geweef. (Afb.269-274) Tapisserieë word deur die Tswanaweefsters self ontwerp en is verhalend. (Afb.275-296) Hierdie verhaal ontvou homself namate die weefster weef en lees van onder na bo. Temas van verhale ontspring uit die volksgeskiedenis soos dit in die volksmond leef, die daaglikse gebeure op die dorp asook menslike verhoudinge onder

dorpenaars en familieledede.

ALGEMENE KENMERKE VAN LENTSWE LA OODI-MATTE EN -TAPISSERIEË AAN DIE HAND VAN AFBEELDINGS

Die werk verteenwoordig basies dieselfde styltrant wat in Rorkesdrift¹⁶⁾ in Natal en Thabana-Li-Mele¹⁷⁾ in Lesotho aangetref word. Die styl is oor die algemeen naïefprimitief en die verband wat figuratiewe tapisserieë met Egiptiese kindertapisserieë toon, is in al drie gevalle opvallend.

Peder en Ulla Gowenius, wat die stigters van die drie bogenoemde inrigtings was, het klaarblyklik 'n dinamiese en blywende invloed op hul studente gehad. Desnieteenstaande het die drie weefsentra met verloop van tyd individueel onderskeidende kenmerke ontwikkel. Aan die hand van die verskille in die kunsopleiding, kan die tapisserieë van Lentswe La Oodi van die ander twee sentra se werk onderskei word. Rorkesdrift gebruik hoofsaaklik karakoelwol, Thabana-Li-Mele sybokhaar en Lentswe La Oodi Cheviotwol.¹⁸⁾

Cheviotwol is 'n fyn, sagte wol met 'n S-gehalte van 40. Die tekstuur wat hierdie wol aan tapisserieë verleen, is gevolglik nie so grof soos karakoelwol nie en ook nie so glansend soos sybokhaar nie. Cheviotwol neem kleur meer geredelik op as enige van die bogemelde vesels en het daarom 'n doodser, egaliger kleuroppervlakte tot gevolg. Die wol se drakrag en weerstand is laer as dié van sybokhaar en karakoelwol maar aangesien tapisserieë teen 'n muur hang en die vesel teen motte behandel is, hoef dit nie as 'n ernstige tekortkoming beskou te word nie. Tapyte word net soos in die geval van Rorkesdrift, van karakoelwol geweef.

Lentswe La Oodi-tapyte (Afb.270-274) kan van Rorkesdrifttapyte onderskei word deurdat eersgenoemde deur Peder Gowenius ontwerp word en daardeur oor die algemeen 'n sterker Westerse inslag toon. Die aanwending van geruite motiewe kom ook sterk op die voorgrond in Lentswe La

16. *Vide.* 6.1, p. 117.

17. *Vide.* 8.6.4, p. 225.

18. *Vgl.* p.9 van *monsteralbum*.

Oodi-tapyte. Die tapyte word verder onderskei deur 'n voorkeur vir die neutrale kleure van die natuurlike wolskakerings.

Rorkesdrifttapyte (Afb.119-124) word deur die wewers self ontwerp en die geometriese motiewe is sterker gegrond in die inheemse tradisionele kralewerk- en muurskilderingsmotiewe van die ou Zoeloekultuur. 'n Voorkeur vir die helder uitstaande kleure van die chemiesgekleurde wol is kenmerkend. Hierdie tapyte vind ook 'n sterk aanklank by Indiaanse Navadjomatte.

Thaba-Li-Mele weef slegs figuratiewe tapisserieë (Afb.252-254) van klein afmetings. Geen tapyte met geometriese motiewe word by die sentrum geweef nie. Die invloedstydperk van die Gowenusegpaar aan hierdie sentrum was relatief kort. Tapisserieë van hierdie sentrum verteenwoordig 'n nuwe voorstelling van min of meer dieselfde styltrant wat in 'n meer gesofistikeerde gedaante by Rorkesdrift en 'n ietwat minder gesofistikeerde gedaante by Lentswe La Oodi teëgekomp word. Die agtergrondkleding in klein gebroke vlakke, die helder kleurgebruik en geïnteresseerdheid in natuurvorme, kom na gelang van die duur van die invloedstydperk, in 'n sekere mate by al drie hierdie sentra voor.

Die kultuurhistoriese agtergrond van al drie bogenoemde wewergemeenskappe is verskillend en het verskille in onderwerpkeuse tot gevolg. Die Tswanas van Lentswe La Oodi is hoofsaaklik ongekersten teenoor die Zoeloes van Rorkesdrift (sendingstasie) wat almal Christene is.

'n Algehele afwesigheid van Bybelse onderwerpe word by Lentswe La Oodi waargeneem terwyl Bybelse onderwerpe baie gewild is onder die wewers van Rorkesdrift.

Die gemeenskap van Lentswe La Oodi, is 'n baie hegte gemeenskap van wie die meeste deur familiebande aan mekaar verbonde is. Gebeure in die dorp en onderlinge menslike verhoudinge speel 'n belangrike rol by die keuses van onderwerpe. Genretonele is 'n gewilde onderwerp in die gemeenskap. (Afb.275-296) Verhale is geneig om met die geringste aanleiding 'n politieke kleur te kry waarby die Republiek van Suid-Afrika se beleid van afsonderlike ontwikkeling dit dikwels moet ontgeld. (Afb.280) Peder Gowenius speel waarskynlik 'n vername rol in die politieke bemoeienis van werke by hierdie sentrum. Die Zoeloes is hier-

teenoor geneig om met trots hul volksgeskiedenis en volkshelde te ver-
eer en mites te beskryf,¹⁹⁾ en is nie besonder geïnteresseerd in die
alledaagse nie. (Afb.128 en 142)

Die kunsskool aan die E.L.K.-Kuns-en-Kunshandwerksentrum te Rorkes=
drift het 'n belangrike bydrae tot die hoë ontwikkeling in die weef=
styl van die Zoeloewewers aan die sentrum gelewer. Die kunsskool wat
sedert sy ontstaan in 1963 deur 'n verskeidenheid Sweedse dosente
bedien is, het 'n sterker mate van verwestering by Rorkesdriftwewers
te weeg gebring as wat die geval is by die naëwewer Tswanawewers aan
die Lentswe La Oodiweefsentrum.

Die Zoeloes openbaar in hul tapisserieë 'n sterker gebondenheid aan
tradisioneelgeworde tekstielnorme wat wêreldwyd geldig is. Met tra=
disionele algemene tekstielnorme word hier verwys na besondere styl=
eienskappe wat deur die eeue heen tydens hoogtepunte in die tekstiel=
kuns in tapisserieë weerspieël is. Daar word veral gedink aan die
besondere gemoedheid met natuurvorme en die romantiese plasing van
menslike figure en diere in oorweldigende natuurtonele. (Afb.141)
Agtergrondsvorme vorm 'n integrale deel van die voorgrond wat deur
'n arabesqueagtige liniêre benadering tot 'n bewegingsvolle geheel=
beeld verweef word, (Afb.129 en 138) asook die gewildheid van die
lewensboom asklassiekgeworde tekstielmotief is almal eienskappe wat
in 'n mindere of meerdere mate in Rorkesdrifftapisserieë na vore kom.
Die weefstyl van Rorkesdriftwewers het sedert die vertrek van die
Gowenusegpaar (Afb.125) reeds 'n groot mate van ontwikkeling ondergaan.
Die sterker dekoratiewe gehalte van ontwerpe kan aan die invloed van
Malin Lundbohm toegeskryf word. (Afb.134) Motiewe word sedert die
sewentigerjare meermale met swart omlin. 'n Natuurlike stylontwik=
keling wat ook by Rorkesdrift aangetref word, is die integrasie van
figuratiewe motiewe met geometriese motiewe in tapyte. (Afb.119)

Hierteenoor skep die Tswanas vanweë hul groter naëwiteit wat aan hul
relatief-gebreklike visuele tradisie en veral aan 'n groter gebrek
aan algemene kunskennis toegeskryf kan word, vryer van tradisionele
tekstielnorme. In hul weergawes is die verhaalinhoud primêr en die
mate waarin aan bogenoemde tekstielnorme beantwoord word, sekondêr.

19. Raphaely, R., "Weaving their way to fame", *Sunday Express (Journal)*,
1 Desember 1974, p.3.

Die stoere gebondenheid aan die statiese vierkant en kegelvorme in die uitbeelding van die mens, dier, boom en veral die hut is sterker by Lentswe La Oodi teenwoordig (Afb.278 en 291a) as in die swewende liniêre benadering van Rorkesdriftweewers wat beter aan bogenoemde eienskappe voldoen en veral die voorliefde in die uitbeelding van die hut as hoofmotief in genretonele is ook opvallend in ander minder ontwikkelde weefsentra in Suider-Afrika. (Afb.242, 250, 253 en 266) Lentswe La Ooditapisserieë toon 'n sterk ooreenkoms met Rorkesdrift=tapisserieë uit die sestigerjare toe die Goweniusinvloed nog suiwerder daar teenwoordig was. (Afb.131, 143 en 145)

TOEKOMS VAN DIE BEDRYF

Die dorpenaars sal moontlik in 1980 wanneer die Gowenusegpaar beplan om na Swede terug te keer, die projek oorneem en self bestuur.

Peder Gowenius sien geen probleme vir hierdie oorname nie.²⁰⁾ Die kwessie van menslike verhoudinge en probleme wat kan ontstaan in 'n gemeenskap wat so heg deur familiebande gebind is, is die enigste probleme wat hy vir die toekoms voorspel.²¹⁾

20. Gowenius, Peder., *Onderhoud*, Augustus 1975, Oodi.

21. *Bemaking: Werk word op die perseel verkoop. Kopers uit die Republiek van Suid-Afrika is Klaus Wasserthal van Pretoria en Helen de Leeuw van Johannesburg asook die Institute of Race Relations. 'n Klein hoeveelheid word deur vriende in Kanada bemark. Uitstallings: The Cottage (Helen de Leeuw), Johannesburg, * November 1974, Kunssaal, Port Elizabeth, Maart 1975, Nasionale Museum, Gaborone, Botswana, Augustus 1975, Montreal, Kanada, Desember 1975, Suid-Afrikaanse Kunsvereniging, ** Kaapstad, Maart 1976, Gesamentlik met die E.L.K.-Kuns- en Kunshandwerksentrum, Rorkesdrift, April 1976, Brooklynmuseum en biblioteek, New York, V.S.A.*

* Raphaely, R., "Weaving their way to fame", *Sunday Express* (Journal), 1 Desember 1974, p.3.

** Botswana Weaving Exhibition., *Cape Times*, 10 Maart 1976, p.6.

HOOFSTUK 12

DIE BEKENDSTELLING VAN 'N RELATIEF ONBEKENDE KUNSVORM EN DIE DAAROPVOLGENDE GROEIENDE WAARDERING VIR DIË BESONDERE KUNS SOOS WAT DIT IN DIE PERS NA VORE TREE

In Suid-Afrika het die tapisserieekuns en gevolglik ook waardering vir hierdie kunsvorm, betreklik laat ontwikkel. Anders as in Europa, is dit hier nie 'n geval van die herlewing van 'n volkstradisie nie, maar eerder die "ontdekking" van 'n kunsvorm wat tot onlangs vreemd en onbekend was. Die bekendstelling van die kunsvorm in Suid-Afrika het wel op dieselfde tydstip as die herlewing van tapisserieekuns in Europa plaasgevind.

Die vroegste tekens in Suid-Afrika van tapisserieë in die sin van essensiële kunswerke is 'n inskrywing in 1916 in die meubelinventaris van Grootte Schuur. Daarvolgens is 'n stel van vier tapisserieë deur 'n oom van Cecil John Rhodes in Stowe, Engeland op die veiling van die Hertog van Buckingham gekoop. Dië oom het twee van die tapisserieë aan Rhodes en twee aan sy niggie, mevrou Peacock, later Lady Lubbock, geskenk.¹⁾

Die eerste keer wat daarna in die pers van hierdie kunsvorm te hore gekom word, is gedurende die depressie van die dertigerjare toe die Lady Clarendon Spinning and Weaving School uitstallings in Johannesburg en Kaapstad gehou het.²⁾

In 1938 het mnr. F.V. Engelenburg, oudredakteur van die Volkstem en ondervoorsitter van die Akademie vir Wetenskap en Kuns sy besittings aan die Staat nagelaat. Dit het twee Franse en een Vlaamse³⁾ tapisserie ingesluit.

In 1959 word melding gemaak van Franse tapisserieë wat in Salisbury uitgestel is en binnekort na Kaapstad sou kom. Dit was die grootste uitstalling van tapisserieekuns wat tot op daardie stadium in die Suidelike

-
1. Eckert, dr. Irma., "Maria von Habsburg", *Die Burger*, 26 Februarie 1970, p.2; Vgl. ook *Grootte Schuur*, ongedateerde publikasie van die Departement van Inligting, p.28-54.
 2. Mayer-Gutter, Marga., *Brief aan ouers*, 19 September 1933, *Star uitknipsel*, Kunsdokumentasiesentrum, Raad vir Geesteswetenskaplike Navorsing.
 3. *Katalogus van voorwerpe in Engelenburghuiskunsversameling 1953*.

Halfroond gesien is.⁴⁾

'n Versameling van ses en veertig Franse tapisserieë van die sestende eeu tot die twintigste eeu, is gedurende Februarie 1960 in die Suid-Afrikaanse Nasionale Kunstgalerie en later in die Johannesburgse Kunstgalerie ten toon gestel.⁵⁾

Maurice Savin se uitbeelding van die twaalf maagde is deur kunstskrywers besonder hoog aangeskryf.⁶⁾ Die waardering is so hoog dat dit selfs as "wonderwerke" beskryf is.⁷⁾

Na die afsterwe van Erich Mayer in 1960 is in 'n huldeblyk in Die Burger verwys na die tapisserie-ontwerpe wat hy vir Suid-Afrikahuis in London gemaak het.⁸⁾ Dit was in werklikheid ontwerpe vir geknoopte tapyte.

Tydens 'n noenmaal in 1961 is die vyftien stramienwerkpanele⁹⁾ vir die Voortrekkermonument volgens die ontwerp van W.H. Coetzer onthul. Oral in die pers is hierdie "tapisserieë" hoog aangeprys.¹⁰⁾

Die waardering vir muurbehangsels was toe reeds by die Suid-Afrikaanse publiek aanwesig maar onkunde met betrekking tot die tapisserietegniek sou nog lank bestaan en alle tekstielmuurbehangsels is gedurende daardie jare "tapisserieë" genoem.

Gedurende 1962 het die bekende Nederlandse wewer van modestowwe, Wiek Claessen Suid-Afrika besoek. Hy het 'n lesing onder beskerming van die

4. A.F.V., "Ou kuns herleef in ons tyd - Franse tapisserieë vir toeskouer 'n fees vir die oë", Die Burger, 9 Februarie 1960, vol.45, p.2.
5. Brown, G., Onderhoud, 5 Maart 1976, Johannesburgkunsmuseum.
6. A.F.V., "Ou kuns herleef in ons tyd - Franse tapisserieë vir toeskouer 'n fees vir die oë", Die Burger, 9 Februarie 1960, vol.45, p.2.
7. A.F.V., "Ou kuns herleef in ons tyd", Die Burger, 9 Februarie 1960, vol.45, p.2.
8. Sapa., "Erich Mayer oorlede", Die Burger, 11 Augustus 1960, vol.46, p.2.
9. Borduurwerk op stramiengaas word stramienwerk genoem. Die internasionale Franse woord daarvoor is "petit point".
10. Grobbelaar, J.A., "Agt-en-veertig myl wol in grootse taferele. Vyftien tapisserieë in Monument gevier", Die Burger, 11 November 1961, vol.47, p.38-39; "Muurtapisserie 'n bron van besieling", Die Transvaler, 29 Augustus 1953, vol.16, (nr.281), p.8.

Suid-Afrikaanse Wewersgilde in Kaapstad gelewer.¹¹⁾ Hy het Marga Mayer-Gutter ontmoet en ondermeer die volgende opmerking teenoor haar gemaak: "Jul fynwol is onvergelyklik." In die daaropvolgende jaar het hy fyn wolstof vir die modehuis van Dior van haar bestel.¹²⁾

In 1963 het weefkuns en veral tapisseriekuns in Suid-Afrika deurbrake op verskillende terreine gemaak. Coral Stephens is aangeprys vir haar verskeidenheid inskrywings op 'n stokperdjietentoonstelling¹³⁾ in Kaapstad.

In 1963 is die Evangeliese Lutherse Kerk se Kuns- en -Kunshandwerksentrum op Umpomolo in Natal gestig. Sedert die einde van dieselfde jaar is werke van die sentrum in Swede en Denemarke uitgestal.

Die eerste uitstalling in die Museum vir Moderne Kuns in Stockholm, is deur meer as 38 000 mense bygewoon en binne die eerste twee en 'n half uur was al die werke uitverkoop.¹⁴⁾ Die werk word selfs aangeprys as van hoër gehalte as die Egiptiese kindertapisserieë¹⁵⁾ van Harrania.

Die werke het ook geweldige waardering in Helsinfors, Denemarke, geniet waar hulle in 1968 uitgestal is.¹⁶⁾ Gedurende dieselfde jaar is dit ook in New York en in 1969 in Kanada uitgestal.

Dit blyk dus dat die inheemse nuwe tapisserieë enorme aanhang in Europa gehad het toe slegs klein hoeveelhede van die produksie hier en daar in geskenkwinkeltjies in Suid-Afrika aandag begin trek het.

Gedurende dieselfde jaar het dit alombekend geraak dat die eerste tapis=

11. "Tapytkuns is duisende jare oud", *Die Burger*, ongedateerde uitknipsel in die Suid-Afrikaanse Nasionale Galery, Kaapstad.
12. Stead, Rinie., "Marga Mayer-Gutter, ons baasweefster", *Lantern*, September 1971, vol.XXI, (nr.1), p.14-21.
13. Alexander, F.L., "Interessante verskeidenheid van kunsambagswerk", *Die Burger*, 26 Junie 1963, vol.48, p.3.
14. Eglington, H., (uit 'n brief), "The E.L.C. Art and Craft Centre at Rorke's Drift", *Artlook*, Oktober 1968, vol.23, p.14.
15. Gowenius, Peder., *Onderhoud*, Augustus 1975.
16. Lundböhm, Malin., "Some facts about Rorke's Drift 1970", *Memorandum*.

serie wat in Suid-Afrika volgens die "Gobelintegniek"¹⁷⁾ geweef is, in die Transvaalse Provinsiale Administrasiegebou hang.¹⁸⁾

In 1964 word 'n breedvoerige koerantartikel aan die tapisserie-ateljee van Gaspard de Wit in Mechelen gewy.¹⁹⁾

In 1966 verskyn 'n kort huldeblyk aan Jean Lurcat wat gedurende die jaar oorlede is.²⁰⁾

Eleanore Esmonde-White het in 1966 die eerste prys vir haar ontwerp vir tapisserieë vir die foyer van die Ernest Oppenheimerteaater in die Welkomse Burgersentrum gewen.²¹⁾ Die tema van die tapisserieë is "Goud" en "Diamante". (Afb.382-385) Hierdie tapisserieë is in die Pinton Frere-ateljee in Aubusson, Frankryk geweef.

In 1967 het die E.L.K.-Kuns- en -Kunshandwerksentrum van Rorkesdrift in die Suid-Afrikaanse Nasionale Kunsgalery in Kaapstad uitgestel. Die galery het die tapisserie "In die Begin" gekoop. (Afb.143) Dit was die eerste aanduiding van erkenning wat die inheemse nuwe tapisseriekuns van Suid-Afrikaanse kunsgalerye geniet het.

Gedurende September 1968 het dr. W.J.N.B. Sandberg, vorige direkteur van die Stedelike Museum in Amsterdam en in daardie stadium, adviseur van die Jerusalem-museum, die "Royal Lesotho Weaving Co." in Maseru besoek.²²⁾ Hy was so beïndruk dat hy aangebied het om ontwerpe van kunstenaars van internasionale gehalte vir die fabriek te bekom. (Afb.227-233)

-
17. Gobelin is die algemene benaming vir 'n tapisserie wat in die Staatswerkwinkel "Manufacture Royale" in Parys geweef is. Hierdie werkwinkel is in 1672 gestig deur minister Colbert op die perseel van 'n ou kleurwerkwinkel wat aan die Gobelinfamilie behoort het. Die naam is eers gegee aan die werkwinkel en later aan die tapisserieë wat daarin geweef is. Soms word dit gebruik as sinoniem vir tapisserieë in die algemeen maar dit is streng gesproke foutief.
 18. F.B., "Nuwe Provinsiale gebou - aan versiering is R280,000 deur provinsie bestee", *Die Burger*, 27 November 1963, vol.49, p.2.
 19. De Wit, G., "Middeleeuse kunsvlyt het in Vlaandere herleef", *Die Burger*, 11 Februarie 1964, vol.49, p.2.
 20. Bouws, J., "Jean Lurcat - hy het tapisserieë in ons eie tyd laat herleef", *Die Burger*, 23 Februarie 1966, vol.51, p.2.
 21. "Groot prys vir Kaapse kunstenaars", *Die Burger*, 9 Mei 1966, vol.51, p.2.
 22. Royal Lesotho Weaving Co., *Inligtingstuk*.

Vertroue in die tegniese gehalte van die plaaslike weefnywerheid is stadigaan opgebou. Die hoogste lof het egter steeds uit Europa gekom.

Eleanore Esmonde-White het bekendheid as kartonkunskenares begin verworf. Haar deeglike insig in die weeftegniek en haar kennis en gevoel vir die historiese agtergrond van die medium het groot opdragte aan haar besorg veral in die Kaapprovinsie. Sy het ook twee tapisserieë vir die Raadsaal van die Kaaplandse Afdelingsbestuur in Waalstraat, Kaapstad ontwerp. (Afb.386) Beide is in die Pinton Frere-ateljee in Aubusson, Frankryk, geweef.

Voëlmotiewe versinnebeeld die voëlreservaat by Rondevlei. Bokmotiewe het betrekking op die wildreservaat by Kaappunt en die blaar- en boommotiewe simboliseer bosbou.²³⁾

Gedurende dieselfde tyd is die Nico Malanteater in Kaapstad met twee tapisserieë versier²⁴⁾ teweete Eleanore Esmonde-White se "Orpheus", (Afb.381) wat in Feletin, Frankryk geweef is en Erik Laubscher se "Toneel".²⁵⁾ "Orpheus" is onopsigtelik en geheimsinnig in die middel van die paneel tussen blare en vlieënde duiwe versteek — 'n gestilleerde son bo en die see onder getuig van Eleanore Esmonde-White se vaardigheid en aanvoeling vir die dekoratiewe gehalte van die medium. Erik Laubscher se "Toneel" is saamgestel uit geabstraheerde akteursfigure teen 'n landskapsagtergrond.

Die figure word in kleurvlakke geabstraheer. Hierdie tapisserieë is wel nie in Suid-Afrika geweef nie maar het wye aandag geniet en daartoe bygedra om die kunsvorm hier te lande bekend te stel.

In 1969 het die Peter Stuyvesant-kunsstigting sewe en dertig hedendaagse Franse tapisserieë wat tussen die jare 1941 en 1965 geweef is, in Suid-Afrika uitgestal.²⁶⁾ Hierdie versameling was verseker vir R100 000

23. "Kunsvorm herleef", *Die Beeld*, (Fotobeeld), 12 Oktober 1969, vol.4, p.21; Foto., *Die Burger*, 2 Oktober 1969, vol.55, p.2.

24. *Die Burger*, *Ongedateerde uitknipsel in die Suid-Afrikaanse Nasionale Galery*, Kaapstad.

25. Nico Malanteater, *Kruikpublikasie*.

26. Kühne, W.O., "Van sulke moderne kuns hou mnr. Fouché ook", *Die Burger*, 28 Februarie 1969, vol.54, p.6.

en is kort tevore deur twee miljoen mense in Kanada besigtig.²⁷⁾ Doktor Anton Rupert het 'n kunsgalery aan die Universiteit van Stellenbosch geskenk en die kosbare versameling is vir die eerste keer tydens die opening van die gebou in Suid-Afrika vertoon. Die belangstelling en waardering was enorm. Die komponis Arnold van Wyk het selfs musiek as begeleiding vir die tentoonstelling gekomponeer. Na afloop van die uitstalling het die tapisserieë op 'n reis dwarsdeur die Republiek van Suid-Afrika vertrek en is dit in vyf en veertig sentra tentoongestel.²⁸⁾

'n Belangstellingsontploffing is veroorsaak en in die daaropvolgende jare het tapisserieë al hoe meer in Suid-Afrika op die voorgrond getree. Aan die einde van 1969, na die uitstalling van hedendaagse Belgiese tapisserieë,²⁹⁾ het die Suid-Afrikaanse Nasionale Kunsgalery in Kaapstad die tapisserie "Plantaardige groei" van die Belgiese kunstenaar, Octaaf Landuyt gekoop.³⁰⁾ In September 1970 het professor Walter Battiss 'n uitstalling van die Evangeliese Lutherse Kerk se Kuns- en -Kunshandwerksentrum op Rorkesdrift in die Pretoriase Kunsmuseum geopen.³¹⁾ Hy het op die besondere interaksie van kultuurgroepe hier te lande gedui en sy vertroue uitgespreek in die toekoms van dié kuns.³²⁾

Die Pretoriase Kunsmuseum het tydens die uitstalling twee tapisserieë by sy permanente versameling gevoeg naamlik "Olifante" (Afb.131) en "In ons kerk." (Afb.144) Dit is die eerste tapisserieë in hierdie versameling. Dokter Irma Eckert het gedurende dieselfde jaar twee tapisserieë in Libertas en twee in Grootte Schuur herontdek.³³⁾ Dit is dieselfde tapisserieë wat in 1916 in die meubelinventaris van Grootte Schuur opgeteken is. Sy het hierdie werke geïdentifiseer as die volledige allegoriese reeks wat die vier wêrelddele verteenwoordig en deur die sewentiende eeuse Vlaamse tapisseriemeester, Lodewyk van Schoor gemaak

27. Stellenbosch se verteenwoordiger., "Moenie prulle by die deur koop nie", *Die Burger*, 27 Februarie 1969, vol.54, p.17.

28. "Uitstalling van tapisserieë", *The Bethlehem Express*, 29 Augustus 1969, vol.65, p.5.

29. Bokhorst, Matthys., *Katalogus vir uitstalling: hedendaagse Suid-Afrikaanse tapisserieë 1972.*

30. *Museumkaart.*, Suid-Afrikaanse Nasionale Kunsgalery.

31. *Katalogus.*, Uitstalling: E.L.K.-Kuns- en -Kunshandwerksentrum, Rorkesdrift.

32. Battiss, Walter., *Openingsrede*, E.L.K.-Kuns- en -Kunshandwerksentrum, Rorkesdrift, Pretoria Kunsmuseum.

33. Vide. 3.3.3.3, p.58 en p.273.

is.³⁴⁾ In hierdie allegoriese uitbeelding word Afrika gesimboliseer deur die Koningin van Skeba en Europa deur die Koningin van Habsburg.³⁵⁾ Die ander twee tapisserieë "Amerika" en "Asië" hang in Libertas.³⁶⁾

Die eerste tapisserie-uitstalling van hedendaagse tapisserieë is in 1972 in die Suid-Afrikaanse Nasionale Kunsgalery in Kaapstad, in die Johannesburgse Kunsmuseum en in die Pretoriase Kunsmuseum aangebied.³⁷⁾ Tydens hierdie uitstalling het die Suid-Afrikaanse Nasionale Kunsgalery sy tapisserieversameling uitgebrei deur die aankoop van "Liggende figuur" (Afb.71) van Cecil Skotnes en "Nocturne" (Afb.75) van Cecily Sash wat altwee deur die ateljee van Marguerite Weavind³⁸⁾ geweef is.

Die lukrake maatstawwe waarvolgens die twee en dertig werke vir hierdie uitstalling gekies is, bring die groot mate van onkunde aan die lig wat nog met betrekking tot die tegniese aspekte van hierdie medium in die pers bestaan, na vore. Vrye wolkunснаaldwerkstukke³⁹⁾ van Miriam Sacks is sy aan sy met tapisserieë uitgestal. Haar werke is wyd waardeer as "intiem" en sy het daarmee die "tapisseriekuns" die gesellige klein leefvertreke binnegedra.

Ten spyte van die vae onderskeid wat gemaak is,⁴⁰⁾ is Miriam Sacks se werke soms in die pers direk met die tapisserieë op die uitstalling vergelyk. Die loshangende skeringdrade in Douglas Portway se ontwerpe is in die pers gekritiseer as sou dit 'n gebrek aan insig in die medium toon.

-
34. *Kunskredakteur.*, "Vier kosbare wandtapyte "ontdek" in Premierswoning", *Die Burger*, 7 Februarie 1970, vol.55, p.1.
35. *Eckert, dr. Irma.*, "Maria von Habsburg - sy is 'n waardige simbool van die hele Europa", *Die Burger*, 26 Februarie 1970, vol.55, p.2.
36. *Groote Schuur.*, Ongedateerde publikasie van die Departement van Inligting; Vgl. p.25 en 30 vir afbeeldinge van hierdie tapisserieë.
37. *Hovenden, Pat.*, "The agony and ecstasy of weaving a tapestry", *The Star*, 14 September 1972, p.B.6.
38. *Katalogus.*, Hedendaagse Suid-Afrikaanse tapisserieë.
39. 'n Duidelike onderskeid moet getref word tussen tapisserieë en verbeeldingryke kunснаaldwerk wat vry met naald en garing of wol op die doek geborduur word.
40. *Bokhorst, Matthys.*, *Katalogus-voorwoord - Hedendaagse Suid-Afrikaanse tapisserieë*; *De Villiers, M.*, *Borduur byderwets met wol* vgl. p.97 vir afbeeldings van hierdie werk.

Daar is gevra waarom die Ullmanns⁴¹⁾ nie op die uitstalling verteenwoordig is nie.⁴²⁾

Die bevraagtekening van Marguerite Weavind se gebruik van bykomende tegnieke soos borduurwerk, appliek-, knoop- en borselwerk, oop ske-ringdrade en selfs loshangende stukkies gesnyde perspeks, bring 'n nuwe probleemstelling mee. In hierdie sin is veral Krystyna Romanowicz hoofverteenwoordigster van 'n klein groep avante garde weefsters wat die Suid-Afrikaanse eksponente is van 'n wêreldwye beweging wat na algehele vernuwning in die tapisserietegniek beweeg.⁴³⁾ Die bloeytydperk van die twintigste eeuse Franse tapisserie-kuns wat deur Jean Lurçat ingelui is, is in Europa en Amerika reeds afgesluit. Dit was 'n tydperk toe kunstenaars kartonne ontwerp het en in wewerye laat weef het. Die nuwe tydperk wat sedertdien betree is, is 'n tydperk van algehele vryheid van tegniek. Dit is opvallend dat wewerkunstenaars in die ware sin van die woord — waarmee bedoel word dat die kartonkunstenaar en weefkunstenaar een en dieselfde persoon is wat die werk van die ontwerp tot die voltooide produk deurvoer — weer na vore begin tree het.

Die Poolse kunstenaar, Magdalena Abakanowicz (Afb.374) is 'n vermaarde eksponente van hierdie nuwe tekstielkuns wat tydens die afgelope aantal jare die tradisionele tapisserieë verdring het op die tapisserie-Biennales wat sedert 1962 in Lausanne aangebied word. Die aanpassing van maatstawwe waarvolgens tekstielkunswerke vir hierdie uitstalling gekeur is, het reeds sedert 1965 op die tweede tapisserie-Biennale op 'n oorskryding van tradisionele grense gedui. In die katalogus van die tapisserie-Biennale van 1975 in Lausanne word die vraagstuk soos volg behandel:

-
41. Die appliek-muurbehangsels van Ernst en Jo Ullmann wat algemeen as die "Ullmann-tapisserieë" bekend geword het, skep verwarring. Die appliektegniek wat in die werke gevolg is, kan nie op tapisserie-benaming wat 'n besondere soort handweefsel is, aanspraak maak nie.
42. Green, Eldred., "Strong South African Flavour in Tapestries", The Cape Argus, 10 Julie 1972, p.11.
43. Essie Greenwood en Waltraud Hindloev het in 1976 'n reuse tapisserie vir die Paarlse Burgersentrum voltooi. (Afb. 60 en 61) In hierdie werk word die son deur 'n stuk macramewerk versinnebeeld terwyl loshangende plastiese krale reën voorstel.

"What is tapestry? In view of the diversity of the works that claim to belong to this denomination, it becomes arbitrary to fix precise technical characteristics. Tapestry can no longer be defined in terms of the functions that formerly were devolved upon it, iconographic, thermal or acoustical functions that have as we have been able to say, been taken over by television, central heating and new construction materials. It seems in any case that the purely plastic concern tends to prevail over the functional resolution.

Whatever the case may be, it behooves no one to issue a definition that must *a posteriori* be disengaged from the works themselves. The successive modifications of the Biennial's regulations bear witness to the flexibility that the jury intends to retain in this respect—ing Jean Lurçat's will. This regulations of the 1st Biennial indeed admitted only those works woven on high or low-warp looms, while anticipating expansions to other techniques for the following Biennials. Effectively, the 2nd Biennial admitted embroidery and applique. Still more flexible, the regulations of the 3rd Biennial created a section given to research, without any other stipulation. Along that same line the minimal size admitted fell successively from 12 sq. m. to 8 sq. m. then to 5 sq. m. in 1967. Without this adaptability experiment of predominantly mural or textile character would have been refused."

Hierdie algehele vryheid van tegniek dui op verwarring en is 'n uitdrukking van die tyd waarin ons leef. Dit is deel van die gelykmakingsproses en oorskryding van grense wat op alle lewensterreine ervaar word.

Net soos tapisserieë ook vir Le Corbusier "Wandnomade" was, was dit vir Lurçat beweeglike muurskilderye wat gevange is in hul tweedimensionaliteit en sodra dit buite hierdie beperking beweeg, is dit geen tapisserie meer nie, maar 'n "tekstielobjek."⁴⁴⁾

Die huidige vryheid van tegniek het reeds sover gevorder dat 'n werk selfs nie 'n tekstielstof as grondstof hoef te hê nie solank dit net in "garing"-vorm is — daar is bykans geen beperking meer nie. Dit is in der waarheid 'n dramatiese ingreep in die strukturele integriteit van 'n eeue-oue en edele tradisie wat nie slegs die karakter van die stuk aantas nie maar ook sy lewensduurte en funksie. Die plastiek en aluminium mandjies van die Amerikaner Ed Rossbach word ondermeer as kunsweefsels waardeur. (Afb.372)

Tekstielobjekte wat selfstandig in die ruimte staan en geen verwantskap met die wand of dak het nie, is vir die eerste keer in Suid-Afrika

44. Holger, Dirk., *Deutsche Tapisserie. Kunst und Handwerk, European Handicraft*, 4 April 1975, vol.19, p.140-147.

tydens die Pretoriase Wewersgilde se silwerjubeleumuitstalling in September 1976 in Pretoria gesien. Die naaste wat Suid-Afrikaanse kuns-skepping tot onlangs hieraan gekom het, is "Kangogrotte" (Afb.81) van Krystyna Romanowicz. Hierdie werk is driedimensioneel maar bly steeds aan die wand of dak gebonde.

Douglas Portway (Afb. 78 en 79) het in 1974 die eerste Suid-Afrikaanse kunstenaar geword wat 'n eenmantapisserie-uitstalling aangebied het. Al sy werke is deur die ateljee van Marguerite Weavind geweef.⁴⁵⁾

In 1975 is twintigste eeuse Franse tapisserieë weer in die drie vername Suid-Afrikaanse kunsgalerye uitgestal.

Hannes Harrs was die tweede Suid-Afrikaanse kunstenaar wat in 1967 'n eenman-uitstalling van vyf en twintig tapisserieë, geweef deur Mazana Rug,⁴⁶⁾ (Afb.94 en 95) in die Kraalgalerye in Suid-Afrika en in Amerika uitgestal het.⁴⁷⁾ Suid-Afrikaanse tapisserieë word ook gedurende dieselfde jaar in Athene uitgestal. Dit het 'n instelling geword dat Suid-Afrika by die kunshandwerk-Biennale in Florence ondermeer deur inheemse tapisserieë verteenwoordig word.⁴⁸⁾

'n Uitstalling van Rorkesdrift en Lentswe La Oodi-wewers is gedurende Maart 1976 in die Brooklyn Gallery in New York aangebied.⁴⁹⁾

Dit blyk dus dat die inheemse tapisserie in die bestek van dertien jaar (1963 - 1976) tot 'n gesogte kunsartikel ontwikkel het. Die nuwe handwerkkunstenaarstapisserieë van die E.L.K.-Kuns- en -Kunshandwerk-sentrum en later ook van die Lentswe La Oodiwerkwinkel het vroeg reeds erkenning in Skandinawië en Kanada geniet en later in Suid-Afrika self begin aandag trek sodat die produksie vandag hoofsaaklik hier te lande

45. Davidtsz, Bonnita., "Portway haal nuwe hoogtes in wandtapyt", Vaderland, 25 Junie 1974, vol.XXXVII, (nr.107 695), p.15.

46. Vide. 4.1.4, p. 86.

47. "Tapestries", Signature, Februarie 1976, p.10.

48. Rorkesdrift, 1968 - goue medalje, Hillmond-wewers, 1970 - goue medalje, Royal Lesotho Weavers, 1972 - goue medalje, Rorkesdrift, 1974 - goue medalje.

49. Basson, Jenny., Onderhoud, Departement van Inligting, Februarie 1976.

bemark word.

Die ateljee van Marguerite Weavind geniet wye erkenning in Suid-Afrika self terwyl die ateljee van Susan Moolman internasionale bekendstelling kan verwag deur die moontlike samewerking met 'n Franse kartonmeester van die formaat van Mathieu Matigot.

Krystyna Romanowicz het in Julie 1976 'n brief van die Switserse regering ontvang waarin sy uitgenooi is om in 1977 aan die tapisserie-Biennale in Lausanne deel te neem. Dit is die eerste keer dat 'n Suid-Afrikaanse weefkunstenaar in die geleentheid gestel was.

Die beplanning van 'n internasionale tapisserie-Biennale in 1979 in Suid-Afrika wat deur die Suid-Afrikaanse Wolraad, die Suid-Afrikaanse Lugdiens en die vrouetydskrif "Sarie" geborg word, sal waarskynlik 'n sterk stimulus vir die Suid-Afrikaanse tapisseriekuns beteken. Pryse ter waarde van R5,000 is beskikbaar gestel. Sewe en twintig lande waar die Suid-Afrikaanse Wolraad kantore het, sal elk twee tapisserieë stuur. Van Uruguay word tien tot vyftien tapisserieë verwag. Die Suid-Afrikaanse Kantverenigings is eweneens by die uitstalling betrek.

Die hoop word allerweë uitgespreek dat hierdie geleentheid 'n sterk aanmoediging vir Suid-Afrikaanse weefkunstenaars sal wees.

'N WAARDEBEPALING AAN DIE HAND VAN MAATSTAWE WAT AANGEWEND WORD BY
DIE BEPALING VAN DIE TEGNIESE GEHALTE VAN KUNSWEEFSELS WAARDEUR OOK
DIE ESTETIESE GEHALTE BEPAAL WORD

13.1 GRONDSTOWWE

Die grondstowwe wat gebruik word, vorm die inherente karakter en kwaliteit van elke tekstielkunswerk. Dit bepaal in 'n groot mate die lewensduurte van en verleen 'n besondere tekstuuroppervlak aan die eindprodukt. So noodsaaklik as wat vorm vir die beeldhouer en kleur vir die skilder is, is tekstuur vir die wewer.

Grondstowwe wat vir die Suid-Afrikaanse handweefnywerheid van belang is by die vervaardiging van tapyte en tapisserieë, is linne, katoen en wol vir skerings en wol en hare vir die inslag. Hierdie vesels sal kortliks bespreek word.

KATOEN is 'n plantaardige saadvesel en bestaan uit sellulose. Die mikroskopiese beeld van die vesel vertoon soos 'n plat buisie met skroefvormige windinge, wat 'n hoë elasticiteit aan die vesel verleen. Die vesel word bedek deur 'n waslagie wat verwyder moet word om voldoende kleurstofindringing te bewerkstellig. Voorafgekrimpte katoen is 'n geskikte skering vir huishoudelike artikels. Die vesel verweer gou in sonlig en is om die rede nie geskik in sonfiltergordynstof nie. Vanweë sy hoë elasticiteit en motbestandheid, gebruik Europese weefateljees katoen vry algemeen as skering vir tapisserieë.¹⁾ In die Midde-Oosterse tapytbedryf word eweneens hoofsaaklik van katoenskerings gebruik gemaak.²⁾

Plaaslike katoen se vesels is kort en kan nie meeding met katoen wat in Europa beskikbaar is nie. Om hierdie rede word katoen nie hier vir daardie doel gebruik nie. Volgens die gehalte katoen wat gelewer word, is die vernaamste katoenproduserende lande, Amerika, Egipte, China, Rusland en Indië.³⁾ Plaaslike katoen word gekweek in die omgewing van Upington, Vaalharts en Loskop. Gedurende 1975 is 220 000 bale katoenlint in Suid-Afrika geproduseer. Die plaaslike nywerheids-

-
1. Moolman, Susan., Tegniese aspekte van tapisserieweef, Lesing, 1975, Kunsmuseum Arcadia, Pretoria, p.7.
 2. Jacobson, Charles W., Oriental Rugs, p.159.
 3. Van Paassen, W.J.C., Rugrok, J.H. en Klinkenberg, C., Eenvoudige Textielwarenkennis, Wolters, Groningen, p.8.

verbruik is 300 000 bale katoenlint per jaar. Die balans van 80 000 bale is tot onlangs uit die Soedan ingevoer.⁴⁾ Plaaslike katoen word by die Standertonmeule gespin.

LINNE is 'n plantaardige stingelvesel wat uit vlas vervaardig word en uit sellulose bestaan. Die mikroskopiese beeld van 'n linnevesel toon 'n algehele gebrek aan natuurlike windinge. Die vesel is ook nie van 'n waslagie voorsien nie en gevolglik minder elasties as katoen. Vanweë 'n groter wanddikte is die vesel sterker en stywer as katoen en kreukel gevolglik meer as laasgenoemde vesel. 'n Sterk getwynde ongebleikte linnegaring word as skeringgaring in tapyte in die Suid-Afrikaanse tekstielbedryf gebruik.

Die volgende is die vernaamste vlasproduserende lande in volgorde van die gehalte vlas wat gelewer word: Ierland, Nederland, België, Rusland, Pole, die Baltiese state, Frankryk en Argentinië. Suid-Afrika produseer geen vlas nie. Vlas vir gebruik in Suid-Afrikaanse nywerhede, word uit Ierland ingevoer.

WOL se skeikundige samestelling is dieselfde as dié van hare. Die hoofbestanddeel van albei vesels is die eiwitstof, keratien. Die verskil tussen wol en hare is hoofsaaklik in die uiterlike veselbou geleë. (Afb.390 en 391) Die mikroskopiese beeld van albei vesels toon dat die veseloppervlakte met skubbe bedek is. (Afb.394-396) By hare lê hierdie skubbe digter teen die skede, terwyl dit by wol verder wegstaan.⁵⁾ Die aantal skubbe wat op 'n vesel voorkom, is 'n aanduiding van die kwaliteit van die vesel. Hoe meer skubbe per sentimeter voorkom, hoe fyner is die kwaliteit. Hierdie kwaliteit word in die wolnywerheid deur 'n s-syfer aangetoon. Die skubbe verleen 'n verviltingsmoontlikheid aan wol. Wanneer wol by 'n temperatuursverhoging en in die aanwesigheid van 'n verviltingsmiddel, byvoorbeeld seepwater, sterk gepers of gedruk word, krimp die vesel in lengte en breedte maar neem in dikte toe en op die weefseloppervlak ontstaan 'n viltlaag. Vervilting word met masjiene gedoen om besondere tekstielstowwe te vervaardig. Hierdie proses kan egter ook gedurende 'n foutiewe was-

4. Veldsman, dr. D.P., Onderhoud, Februarie 1976, Tekstielnavorsingsinstituut, W.N.N.R., Port Elizabeth.

5. Vgl. monsteralbum, p.1-5.

proses of by oormaat wrywing intree, soos byvoorbeeld by die dra van wolsokkies. Wat eintlik gedurende hierdie proses gebeur, is dat die vesel sag word en die skubbe onder mekaar inskuif. Die verviltingsmoontlikheid van wol is nou verwant aan die getal skubbe per sentimeter van die vesel. Hoe meer skubbe 'n vesel per sentimeter het, dit wil sê hoe hoër die kwaliteit, aangedui deur die s-syfer, hoe hoër is die verviltingsmoontlikheid. Om hierdie eienskap so ver moontlik uit te skakel, moet wol met 'n lae s-syfer gebruik word in tapyte wat hoë wrywing moet weerstaan.

Wol besit 'n hoë elastisiteit. Dit kan by normale lugvogtigheid twintig tot veertig persent gerek word voordat dit breek. Die elastisiteit van wol verseker vervormbaarheid. Met die verwarming van keratien in die teenwoordigheid van vog, verminder die elastisiteit van wol en dit word vervormbaar. Na afkoeling keer die elastisiteit terug maar die nuwe vorm bly behoue. Vervormbaarheid is 'n gunstige eienskap vir die tapyt- en tapisseriebedryf. Ongelykmatighede kom dikwels in handgeweefde artikels voor. Hierdie eienskap maak dit moontlik om sulke ongelykmatighede uit te stoom.⁶⁾ Goeie resultate word slegs bereik in gevalle waar sowel die inslag as die skering uit wol bestaan.

Omdat daar tussen die skubbe en krulle van wol baie lug voorkom, is wol 'n swakker hittegeleier as katoen en linne en voel dus warmer. (Afb.395)

Wol is ook sterk higroskopies. Dit kan tot veertig persent vog opneem voordat dit vogtig voel. Hierdie eienskap het tot gevolg dat skoon gewaste wol, waarvan die lanolienlagie verwyder is, kleurstofoplossings geredelik absorbeer.

Glans word veroorsaak deur die terugkaatsing van lig. Die grofheid of gladheid van 'n veseloppervlak bepaal dus die mate van glans wat

6. Vide. 4.1.1, p.68 vir 'n beskrywing van die ietwat gewysigde toepassings van hierdie metode deur Susan Moolman.

dit sal uitstraal. Hoe meer skubbe 'n vesel per sentimeter op die veseloppervlak vertoon, hoe swakker sal sy ligweerkaatsing wees en hoe dowwer sal dit vertoon. Dit is die rede waarom 'n hoë kwaliteit meri-nowol,⁷⁾ wat geskik is vir babaklere dof vertoon, terwyl 'n lae gehalte cheviotwol,⁸⁾ wat vir tapisserieë geskik is 'n hoër glans het.

Die geskiktheid van wol vir tapytweef word ondermeer bepaal deur die veerkragtigheidsgehalte. Karakoelwol het 'n hoë veerkragtigheid en daarom beveel die Suid-Afrikaanse Buro vir Standaarde hierdie wolsoort sterk aan in die tapytbedryf.

Geklassifiseerde tapytwol se s-gehalte is normaalweg onder veertig. Hierdie gehalte wol word ondermeer gelewer deur die Skotse Black-face skaap, die Arabiese Irakiskaap, die Indiese Bikkem-Beraskaap, die Navadjoskape van Noord-Amerika, die Romney Marshskaap van Nieu-Seeland en die karakoelskape van Suidwes-Afrika en die Kaapprovinsie.

Suid-Afrika se wol- en sybokhaarmerk is in Port Elizabeth geleë. Die Suid-Afrikaanse karakoelteelt is in die besonder gerig op kleinskapievelletjies vir die Europese modebedryf. Gevolglik word slegs ou skape geskeer waarvan die vesels dikwels verweer is. 'n Laegehalte karakoelwol kom sodoende op die mark. (Afb.391)

Suid-Afrikaanse karakoelskape se pigment (melanien) is hoofsaaklik grys, bruin en swart.⁹⁾ Slegs 'n klein hoeveelheid wit skape word geteel. Die hoeveelheid pigment in die vesel beïnvloed dikwels die brosheid van die vesel. Dit is die rede waarom donker karakoelwol brosser as ligte wolsoorte is.

Die slytweerstand van karakoelwol is veel laer as die van sybokhaar maar aangesien karakoelwol as 'n laegehalte vesel en sybokhaar as 'n hoëgehalte vesel beskou word, is hulle nie vergelykbaar nie.¹⁰⁾

HARE wat in die tekstielnywerheid gebruik word, is hoofsaaklik van bokke, kamele, perde en konyne afkomstig. Die vernaamste haarsoort

7. Vgl. *monsteralbum* p.4.

8. Vgl. *monsteralbum* p.9.

9. Vgl. *monsteralbum* p.1.

10. Veldsman, dr. D.P., Onderhoud, Januarie 1976, Port Elizabeth.

is sybokhaar¹¹⁾ van die Angorabok wat oorspronklik uit Ankara in Klein-Asië kom. (Afb.392)

Weens die feit dat die skubbe in sybokhaar op die veseloppervlak dig teen die skede lê, het sybokhaar 'n verskeidenheid eienskappe wat dit van wol onderskei. Die gladde veseloppervlak weerkaats meer lig as wol en daarom het dit 'n groter glans. Donker kleure absorbeer meer lig as ligte kleure en dus verhoog die natuurlike wit van die vesel sy glans nog verder. Urinegekleurde sybokhaar, bekend as lokke, is baie gewild onder tuiswewers en word ook in enkele nywerhede gebruik. Hierdie lokke is verward, bros en hard en word as die laagste kwaliteit haar aan die bok geklassifiseer. Sybokhaar is vry van die verviltings-eienskap wat veral fyn wolsoorte ongeskik vir vloerbedekkings maak. Die gebrek aan goed ontwikkelde skubbe bring mee dat sybokhaarvesels minder geneig is as wol om aanmekaar te heg. Gespinde sybokhaargaring is dus effe geneig tot ontspinning en die hele weefsel heg nie so dig ineem as wat die geval met wol is nie. Die gemiddelde sybokhaarvesel is langer as die gemiddelde wolvesel. Hierdie kwaliteit werk bogenoemde gevare van ontspinning en swak ineenhegting teen deurdat 'n hoë kwaliteit garing, gespin uit egaliger langer vesels oor 'n langer span, wel ineengewef is. Slegs 'n hoë weefdigheid of knoopdigtheid kan hierdie eiesinnige beweeglikheid teenwerk wat so tipies van 'n haar is. Omdat die vesel nie meegee nie, werk dit soveel moeiliker as wol en is die produksietempo vyftig persent laer as dié van wol.¹²⁾

Hierdie feit tesame met die groter gewig en relatief hoër prys van sybokhaar teenoor wol, verhoog die koste van sybokhaarprodukte aansienlik. In 1975 was die prys van onverwerkte kleinbokkiehaar op die Port Elizabethse wolmark R12,10 per kilogram.¹³⁾ Die situasie hou ongetwyfeld ook verband met die mode wat ondermeer deur die ekonomiese situasie bepaal word.¹⁴⁾

11. Vgl. *monsteralbum* p.1.

12. Gowenius, P., *Onderhoud*, Augustus 1975, Oodi, Botswana.

13. Veldsman, dr. D.P., *Onderhoud*, Februarie 1976, Port Elizabeth.

14. Outram, E.H.G., "Sybokhaar en die mode", *Die Angorabok- en sybokhaarblad*, Januarie 1977, vol.19, (nr.1), p.7-15.

Sybokhaar word in Amerika, Klein-Asië, Suid-Rusland, die Kaapprovinsie en Lesotho geproduseer.

SYBOKHAARPRODUKSIE — MILJOEN KILOGRAM¹⁵⁾

Jaar	V.S.A.	Turkye	Suid-Afrika	Lesotho	Totaal
1974	14,8	8,3	6,1	1,0	30,2
1975	3,8	4,1	3,7	0,6	12,2

Bostaande tabel weerspieël die geweldige daling in sybokhaarproduksie veral in Amerika. Aangesien Turkse sybokhaar direk na Rusland gaan, is daar prakties geen Turkse sybokhaar op die wêreldmark nie. Suid-Afrika produseer gevolglik op die oomblik ongeveer vyftig persent en Lesotho vier persent van die sybokhaar op die wêreldmark.¹⁶⁾

Die gehalte van Lesotho se sybokhaar het die afgelope aantal jare as gevolg van 'n verskeidenheid redes gedaal¹⁷⁾ terwyl die Kaapse sybokhaar vandag van die hoogste gehalte op die wêreldmark is.

SISAL (Afb.393) is 'n plantaardige vesel wat vanweë die lae prys toenemend in die Europese tapisserienywerheid gebruik word. Die Poolse kunstenaars Magdalena Abakanowicz gebruik vandag hoofsaaklik sisal in haar tapisserieë. In Suid-Afrika is Krystyna Romanowicz die enigste tapisseriekunstenaars wat die vesel gebruik. Sisal hou die voordeel in dat die tapisserie hardhandige behandeling kan weerstaan en slegs met 'n stok uitgeslaan word as dit skoongemaak word. Sisal ontbreek egter die warmte en beskutting wat wol aan 'n vertrek verleen. Die Departement van Bantoe-administrasie en -ontwikkeling gebruik sisal wel vryelik vir die vervaardiging van tapyte deur wewers in rehasiasiesentra.

15. Die Jaarverslag van die Sybokhaarraad vir die tydperk 1 Maart 1974 tot 28 Februarie 1975, p.3.

16. Kinghorn, P.M., (Tegniese beampste, Suid-Afrikaanse Sybokhaartelersvereniging, Jansenville), Angora Goat Husbandry, Artikel uitgegee deur die Sybokhaarraad.

17. Uys, P.S., Bokhaarproduksie in Lesotho, Die Angorabok- en Sybokhaarblad, Januarie 1971, vol.13, (nr.1), p.1.

13.2 VOORBEREIDING VAN DIE ONVERWERKTE VESEL

Die onverwerkte vesel ondergaan 'n reeks prosesse voordat dit geweef word. Deeglike voorsorg moet getref word in die uitvoering van hierdie prosesse om 'n produk van hoogstaande gehalte te verseker.

Vroeër het produsente die vuil, onverwerkte vesel op die wolmark in Port Elizabeth gekoop en die voorbereiding vanaf die tydrowende was- en kam of kaardprosesse af self behartig. Die Internasionale Wolwassery en -kammery op Port Elizabeth is toegerus om 'n diens van hoë gehalte teen 'n laer koste te lewer en vandag koop die meeste nywerhede die kambolwol en kambolsybokhaar. Dit is die skoon opgerolde kamlont, reg om gespin te word. Daar word kortliks tussen kamgaring en kaardgaring onderskei:

Basies verskil garings wat volgens kam- en kaardstelsels vervaardig word daarin dat die wolvesels in 'n kaardgaring (Afb.397) nie parallel lê nie en aansienlik in lengte wissel. As gevolg daarvan is die garing veral geskik vir die vervaardiging van lywige kleeedstowwe wat later in die afwerkingsproses vulling ondergaan om dit deur effense vervilting digter en swaarder te maak.

In die vervaardiging van kamgarings word daarna gestreef om die vesels so goed moontlik parallel te rangskik ten einde kleeedstowwe met 'n gladde, sagte skoon oppervlak te kan produseer. Deur die kamproses word die vesels verwyder wat korter is as 'n vasgestelde lengte, terwyl klits- en kaardbolletjies ook uitgekam word wat nie tydens kaarding uitgehaal is nie. Kamgarings word meestal fyner gespin as kaardgarings en meer draaiing word terselfdertyd ingevoer. 'n Sterker en meer egalige garing met 'n gladde oppervlak word sodoende verkry.¹⁸⁾

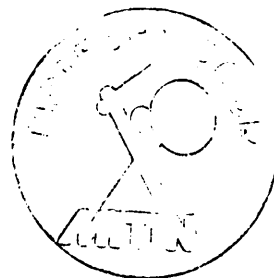
In die enkele gevalle waar wol wel by die wewery gewas word, moet daarop gelet word dat sintetiese wasmiddels gebruik word wat loog- en alkalie-vry is. Chloor wat vroeër in die bleikproses gebruik is, tas wol nadelig aan. Deesdae word dit meestal deur die gas wat brandende swael afgee en meer algemeen, peroksied wat goedkoper is, gebleik. Die Wol- en Tekstielfnavorsingsinstituut raai die bleik van wol af aangesien

18. Spiess, Mike., *Skaapboerdery in Suid-Afrika, boerderypublikasie, Wolraad*, p.551.

dit 'n skadelike uitwerking op die vesel het en dit geneig is om later, wanneer dit met sonlig in aanraking kom, weer die natuurlike gelerige kleur aan te neem. Die Franse kartonnis, Saint Saens, het dié probleem in sy tapisserie "Die See" opgelos deur hoogwit vlakke met sygaring te laat weef. Die Wol- en Tekstielfnavorsingsinstituut het 'n metode ontwikkel waarvolgens grys karakoelwol direk gekleur word sonder dat dit vooraf gebleik word. Daar is industrieë wat bruin karakoelwol bleik om 'n goudkleur te verkry. Hierdie gebruik verbros die vesel en verkort die lewensduur van die produk. Die goudagtige kleur wat verkry word, is egter hoogmode.¹⁹⁾

In baie werkwinkels word die vesel teen motte behandel. Die term motvry beteken dat die weefsel vry van motlarwes is, maar waarborg nie lewenslange motbestandheid nie.

Handelsmerke wat motvryheid aandui, is die volgende:

13.2.1 KLEURPROSES (Afb.400-402)

Weefsels word gekleur om dit uiterlik te verfraai en die verkoopswaarde te verhoog. Hierdie gebruik dagteken uit die vroegste tye. Vroeër is uitsluitlik van natuurlike plantaardige kleurstowwe soos indigo, gebruik gemaak.²⁰⁾

As gevolg van die veranderde kultuurhistoriese en gepaardgaande ekonomiese opset, word kleuring tans uitsluitlik met kunsmatige kleurstowwe gedoen. Dit was gebruiklik vir die Xhosavroue van 'n vorige geslag om geduldig elke seisoen haar komberse weer te kleur omdat die kleursel mettertyd verbleik het. Benewens die gebrek aan kleurvastheid het hier=

19. Vide. 4.1.4, p.86.

20. Weigle, P. en Rodriguez, M.H., *Natural Plant dyeing - a handbook*, vol.29, (nr.2), Baltimore, *Brooklyn Botanic Garden (Record)*, 1973; Schetky, E.J. Mc D. en Woodward, C.H., *Dye Plants and Dyeing - a handbook*, vol.20, (nr.3), Baltimore, *Brooklyn Botanic Garden*, 1964.

die stowwe in die huidige kultuuroopset vir alle praktiese doeleindes onverkrygbaar en buitensporig duur geword. Kopers verwag ook vandag 'n kleurvaste artikel.

Gewaarborgde kleurstowwe op die mark is Indantreen vir katoen, linne en rayon en helindonkenkleurstof vir wol en sy. Die bekende vervaardigers van chemiese produkte, "Bayer" en "Imperial Chemical Industries", verskaf betroubare kleurstowwe aan die Suid-Afrikaanse tekstielnywerheid.

Vesels moet deeglik gereinig en ontvet wees voordat kleuring kan plaasvind. Die kamlont, gespinde garing of geweefde doek, word in 'n warm kleurstofoplossing gedompel en heen en weer beweeg. Suur en sout speel 'n belangrike rol by die fikseringsproses wat volg en wat kleurvastheid verseker. Suur versnel die indringing van die kleurstof in die vesel, terwyl sout die verdere indringing teëhou deurdat dit die kleurstof fikseer wat reeds ingedring het. Onbeperkte moontlikhede lê in hierdie proses opgesluit vir nywerhede wat handkleuring beoefen. Die verskillende kleurvastheidskomponente naamlik, ligegtheid, wrywingsegtheid, vogegtheid en strykegtheid verskil onderling by elke kleurstof. Waar 'n produsent self kleuring behartig en dus die einddoel van elke vesel ken, kan hy 'n oordeelkundige kleurkeuse maak. Die kleur van gordynstof moet byvoorbeeld 'n hoë ligegtheid hê, terwyl dié van 'n tapyt hoë wrywingsegtheid moet hê.

Weefateljees in Europa behartig hierdie proses oor die algemeen nie meer self nie. Industrieelgekleurde garing word aangekoop en selfs in tapisserieë gebruik. Dit het gelykmatige dooie kleurvlakke tot gevolg. (Afb.377 en 378)

Die Suid-Afrikaanse handweefnywerheid onderskei hom van die Europese werkwinkels deur die algemene gebruik van handgekleurde grondstowwe teenoor die masjinaalvoorbereide garings wat in Europa en Amerika gebruik word. Die ongelykmatige kleurindringing wat die handproses kenmerk, asook skakeringsverskille wat waarneembaar is by wol wat by opeenvolgende geleenthede gekleur is, het 'n lewendige kleurwisseling tot gevolg wat essensieel in die kunsweefsel is.

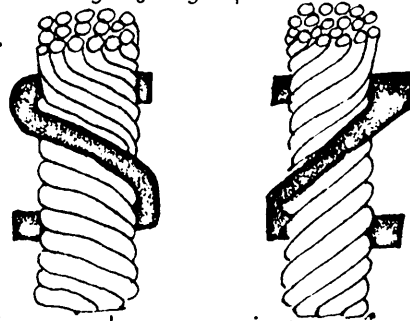
Die sterk handgemaakte karakter wat kenmerkend van die Suid-Afrikaanse

produkt is en waardeur dit 'n mark in Europa en Amerika bekom het, word hierdeur verhoog. Ander tapytvervaardigers wat diē verfrissende gebruik handhaaf, is die Navadjowewers van Noord-Amerika en Midde-Oosterse tapytvervaardigers. Industrialisasie van die tapytbedryf is helaas ook in hierdie lande besig om toe te neem.

In die Suid-Afrikaanse handweefbedryf word die vesel oor die algemeen eers gespin en daarna gekleur. Die spinproses word nog hoofsaaklik op handspinniewiele gedoen.

13.2.2 DIE SPINPROSES (Afb.398-399)

Die onverwerkte vesel bied onbeperkte moontlikhede aan handspinnings. Benewens die enkelgespinde garing, kan 'n verskeidenheid siergarings met allerlei variasies gespin en getwyn word. 'n Vesel word normaalweg kloksgewys maar kan ook antikloksgewys gespin word. Dit is algemeen bekend as s-spin en z-spin.

Wanneer 'n z-gespinde inslaggaring op 'n s-gespinde skeringgaring geweef word, word 'n digte ineensluiting van die weefsel verkry.²¹⁾

Hierdie garing kan versterk word deur twee garings te twyn. Dit staan bekend as twyngaring.

Die vernaamste siergarings wat deur variasies van die metode verkry word, is die volgende:

- 1 Peultjiesgaring (Mouliné) is die twyning van verskillende kleure garings van verskillende grondstowwe.²²⁾

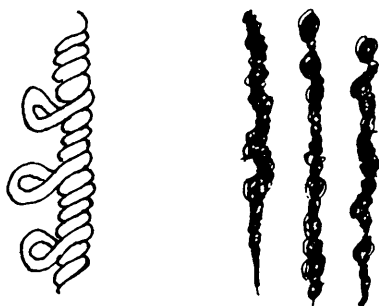
21. Vide. 11.1, p.268 vir die toepassing van hierdie metode deur Lentswe La Oodi Weavers.

22. Vide. 6.5, p.153 vir die toepassing van die metode deur die Marjory Pope-Ellis School for Weaving. Vgl. ook afb.165.

- 2 Knoopgaring word verkry wanneer die spinner periodiek die een garing terughou terwyl die ander vinnig gevoer word om 'n verdikking of knoppie om die eerste garing te vorm.²³⁾

- 3 Boekleegaring (Frottégaring) ontstaan deur die twyning van twee garings, waarby die een stadiger gevoer word as die ander sodat lussies vorm. Om verskuiwing teen te werk, word 'n derde sogenaamde fikseerdraad, daaromheen getwyn.²⁴⁾

- 4 Melangegaring word gevorm wanneer vesels van verskillende kleure goed saam gekaard en dan saam gespin word.²⁴⁾

23. Vide. 8.4, p. 203 vir die toepassing van hierdie metode deur Shera Weaving Centre. Vgl. afb. 235 en ook monsteralbum p.17.

24. Vide. 4.1.1, p. 68 vir die toepassing van hierdie metode deur Susan Moolman.

- 5 Jaspégaring word verkry wanneer verskillende kleure voorgaring saam gespin word.

- 6 Knotjiesgaring word verkry wanneer klein proppies veselmateriaal op die kaardvlies gestrooi word wat weer later in die gespinde garing duidelik sigbaar is.²⁵⁾

Een van die ongelukkige gevolge van industrialisasie vir die tekstiel=nywerheid is die verdwyning van die spinwiel uit die bedryf. Dit het reeds so ver gevorder dat selfs die Franse Gobelinfabriek en alle weefwerkinkels in Aubusson tapisserieë met industrieel-voorbereide garings weef. Afgesien van die gelykmatige doodse kleure, is die tek=stuurgehalte ook nie besonders nie. Dit verg 'n geniale kartonnis om 'n sprankelende geheel met oortuigende estetiese gehalte uit hierdie dooie materiaal te skep. Lurçat bereik sukses deur sterk afwisselende en kontrasterende kleurvlakke.

Die Navadjowewers en die Midde-Oosterse tapytvervaardigers vorm saam met die Suid-Afrikaanse tapytbedryf 'n verfrissende uitsondering op die algemene gebruik van industrieel-voorbereide weefgaring.

Denemarke, waar die mans tradisioneel die spinners is, is een van die weinig Noord-Europese lande waar die kuns van tuishandspinnings nog in

25. Vide. 4.1.1, p.67 vir die toepassing van hierdie metode deur Susan Moolman in die tapisserieekuns. Vgl. ook afb.40 vir die toepassing van die metode in Emily Hobhouse se skole en vgl. monsteralbum p.1. vir die toepassing van die metode deur Marga Mayer-Gutter. Tweed=stouwe word ondermeer van hierdie garing geweef.

beperkte mate beoefen word. Denemarke, Egipte en Suid-Afrika is ook die enigste lande waar handgespinde garing nog redelik algemeen in tapisseriewerkwinkels gebruik word.

Die onwederige afwisseling in tekstuuroppervlak en kleurvlakke verleen 'n karakter van inherente egtheid aan die ware handgemaakte tekstielkunswerk. Dit verhef 'n weefsel bo 'n handwerk tot 'n kunswerk. Dit spreek direk en persoonlik aan. Hierin is die lewenskragtigheid en waardigheid van die Suid-Afrikaanse handweefnywerheid geleë en nie soseer in die inheemse motiewe soos wat algemeen aanvaar word nie. Dié eienenskap is besonder waardevol, veral met betrekking tot die moontlikhede wat dit vir die Suid-Afrikaanse tapisserie-kuns inhou.

In hierdie era van enorme vernuwing en gedaanteverwisseling wat die tapisserie-kuns oor die hele wêreld beleef in die lig van die huidige herwaardering van die handgemaakte artikel, is dit onverklaarbaar dat die waarde van die spinwiel nog nie herontdek is nie en dat alle voraanstaande Europese tapisserie-ateljees steeds masjinaalvoorbereide garing in kunsweefsel gebruik.

Die relatief ongeskonde toestand waarin Suid-Afrika tot dusver met betrekking tot industrialisasie van die tekstielbedryf verkeer het, word helaas ook bedreig.

Die reuse Zegna Baruffa-spinmaatskappy van Vallemoso in Italië het reeds planne vir 'n spinfabriek van R4 miljoen vir die Transkei voorgelê.²⁶⁾ Hierdie fabriek behoort teen die einde van 1976 in bedryf te wees.

Dit is byna onbegryplik dat daar in Suid-Afrika, wat as een van die vernaamste wol- en sybokhaarprodusente in die wêreld beskou word, in hierdie stadium nog geen industriële spinnery is wat uitsluitlik gespinde wol en sybokhaar bemark nie. Dit kan moontlik 'n gevolg wees van die "Empire" anti-industrialisasie beleid wat eers na 1940 en veral na 1948 tot 'n einde gekom het.

Industriële tekstielfabriek spin slegs vir eie gebruik. Die Suid-Afri-

26. Van der Westhuyzen, V., (Redakteur), "Groot stoot vir tuislandekononomie", *Bantu*, (erkenning aan "The Star"), Desember 1975, vol. XXII, (nr.12), p.20.

kaanse Wewersgilde van tuiswewers bekom gespinde Suid-Afrikaanse wol deur 'n kontrak wat jare gelede aangegaan is en slegs as 'n guns ten duurste van hierdie nywerhede verkry word. South African Woollen Mills van Kaapstad wat Waverleykomberse bemark, verkoop aan die Suid-Afrikaanse Wewersgilde masjiengespinde merinowol. Van Table Bay Spinners in Bellville wat garing vir die Crossly-matfabriek op Harri-smith lewer, ontvang hulle tapytwol, bekend as Berberwol, wat 'n mengsel van karakoel, merino en 'n Oosterse skaapwol is. Daar word ook deur bemiddeling van die Wolraad met Svenmill onderhandel om sintetiese garing te bekom.

Geen masjiengespinde sybokhaar word in Suid-Afrika voorberei nie. Barkor, Lulana-Angora en enkele tuisspinners lewer handgespinde sybokhaar aan die Suid-Afrikaanse Wewersgilde. Dit het vanweë hierdie posisie vir die gilde goedkoper geword om goeie industrieelgespinde Nieu-Seelandse wol te koop wat hulle teen 'n billike prys van 50c per pond kan invoer.²⁷⁾

Hierdie ongelukkige toestand het die gelukkige gevolg gehad dat die kuns van die spinwiel onder tuiswewers en handwewerye in Suid-Afrika behoue gebly het.

Die feit dat handwewers vroeër ook self die wol gewas en gekam het maar sedert die stigting van die Port Elizabethse Wolwassery en -kammery, hierdie werk goedkoper daar kan laat doen, bring die besef tuis van die onkeerbare industrialisasiemasjien wat moontlik in die toekoms ook die kuns van die handspinner in Suider-Afrika kan bedreig.

Die moontlikheid bestaan dat die Zegna Baruffa-weefmaatskappy se spinfabriek binnekort industrieelgespinde garing goedkoper aan handwewerye sal kan verskaf as wat dit hulle op die oomblik kos om hierdie proses self te behartig met ingevoerde spinwiele wat voortdurende instandhouding verg. Hierdie fabriek is 'n potensiële bedreiging vir die volgehoue gebruik van handgespinde garing in die Suid-Afrikaanse handweefnywerheid.

26. *Dykstra, mev. S.J., (Sekretaresse, Pretoriase Wewersgilde), Onderhoud, Pretoria, 6 November 1975.*

Die reaksie van die kopersmark waarop hierdie besondere nywerhede tot dusver gerig was, sal waarskynlik deurslaggewend wees vir die toekomstige ontwikkelingsrigting wat die bedryf sal inslaan.

Die finansiële voordele wat massaproduksie inhou, is klaarblyklik. Sintetiese vesels het ondermeer reeds 'n stewige vastrapplek by Hoffman Handweaving²⁸⁾ gekry.

Die Zegna Baruffa-spinfabriek sal nyweraars voor 'n belangrike keuse stel. Daar sal waarskynlik groter spesialisasie in die bedryf kom. Deur hulle tot 'n ander kopersmark te rig, sal massaprodusente hulself onderskei van nyweraars wat op die kunswaardigheid van hul produkte gesteld is. Hoewel die geskiedenis die teendeel bewys het, sal die kwesbare voortbestaan van laasgenoemde groep na alle waarskynlikheid in die toekoms afhanklik wees van 'n gunstige wêreld ekonomie.²⁹⁾

13.2.3 DIE WEEFPROSES

Die gespinde garing word vervolgens aan die weefproses onderwerp. Die weefgetou waarop geweef word, hoef nie noodwendig by te dra tot die netheidsgehalte van die weefsel nie. Met relatief primitiewe toerusting kan deur bekwame aanwending tegniese hoogs bevredigende werk gelewer word. Eweneens maak die horisontale of vertikale stand van die weefgetou of weefraam geen verskil aan die gehalte van die werk nie.

Die deeglike voorbereiding van die skering is egter 'n essensiële voorvereiste waarop voortgebou moet word om 'n weefsel van netjiese gelykmatige weefgehalte te lewer. Tapisserieë uit Susan Moolman se ateljee getuig van die besondere voorsorg wat sy in hierdie verband tref.³⁰⁾

Verskeie tapisserieë wat deur Suid-Afrikaanse kunstenaars vir geboue in Suid-Afrika ontwerp is maar wat in Franse werkwinkels geweef is kan, wat skeringvoorbereiding betref, nie kersvashou vir die werk van

28. Vide. 6.2, p.144. Vgl. ook monsteralbum p.18.

29. Dit is opvallend dat handweefkuns in Suider-Afrika telkens gedurende ekonomiese laagtepunte in onderontwikkelde gemeenskapslae met filantropiese doelstellinge gevestig is.

30. Vide. 4.1.1, p.68 vir 'n beskrywing van haar metode.

Susan Moolman nie. Daar word veral gedink aan Eleanore Esmonde-White se "Orpheus" (Afb.381) gewef deur die Pinton Frere-maatskappy in Felletin en Erik Laubscher se "Toneel" wat albei in die Nico Malan-teater in Kaapstad hang en op ongelyk-voorbereide skerings gewef is. Dit is 'n tegniese swakheid waaraan meer Fransgeweefde stukke vandag mank gaan.

Die tapisserie "Heelal" (Afb.379) van Michel Seuphor, wat in die Gobelinateljee gewef is, is maar een voorbeeld uit die versameling hedendaagse Franse tapisserieë wat van Maart tot Julie 1975 in Suid-Afrika vertoon is wat hierdie swakheid dra.

Die weefseldigtheid en geribte tekstuuroppervlak word ondermeer bepaal deur die afstand tussen die skeringgarings, die digtheid van die inslaggarings en die verhouding van die inslaggaringsdikte tot die skeringgaringsdikte. Teoreties is die ideale weefdigtheid 'n relatief eweredige verspreiding van albei. In die praktyk word dit egter nie so aangetref nie. Hierdie verhouding tussen die inslag- en skeringgaringsdikte kan slegs as 'n gebrek beskou word in sommige tapisserieë waarvan die inslag uit sybokhaar en die skering uit katoen bestaan.

Vanweë die gladde, glyerige veseloppervlak en relatiewe groot gewig van sybokhaar, is tapisserieë en ook gordyne van hierdie vesel, geneig om te rek wanneer dit hang, as dit gewef is op 'n te fyn skering wat nie die gewig van die inslag kan dra nie.³¹⁾ 'n Hoë inslagdigtheid en uitermate sterk en diggespande skering met lae elastisiteit is verkieslik.

Die sterkgeribte voorkoms van antieke tapisserieë is verkry deur 'n fyn inslaggarings op 'n swaar skeringgarings. Hierdie voorkoms het sedert die begin van hierdie eeu uit die mode geraak en in Suid-Afrikaanse werkwinkels kom dit as gevolg van 'n dunner skering- en dikker inslaggarings ook nie meer so opvallend voor nie.

In tapisserieë en tapyte word die inslaggarings nie dwarsdeur die breedte van die skering gewef nie. Elke bepaalde kleur word heen en weef ge-

31. Vgl. *monsteralbum*.

weef binne die oppervlak wat deur die spesifieke kleur gevul moet word.

Hierdie oorspronklike kleurvlakke kan in 'n mate afsonderlik voltooi word maar moet sover moontlik aanmekaar geweef word (tapyte), en ook later met naald en garing aanmekaar gewerk word (tapisserieë). Dit is basies wat onder die tradisionele tapisserietegniek verstaan word.

In tapyte vorder die weefwerk dikwels gelykmatig oor die hele skering=wydte en vlakke word voortdurend deur die inslaggaring met mekaar verbind. By 'n tapisserie hang die agterkant vol los garing wanneer dit van die weefgetou afgehaal word, terwyl by eersgenoemde die agter- en voorkante presies dieselfde afgeronde voorkoms het en van beide kante gebruik kan word.

Afsonderlike kleurvlakke kan met mekaar verbind word deur verskillende ineenskakelingstegnieke.³²⁾

Afskaduwingstegnieke is in vroeë Wes-Europese tapisserieë toegepas om die beperkte weefkleurkaart aan te vul deur 'n derde tussenkleur met die ineensluiting van twee kleurvlakke te bekom.

Die beperkte kleurkaart wat oorspronklik aanleiding tot afskaduwings=tegnieke gegee het, en waardeur vyftiende en sestiende eeuse Europese tapisserieë tegelykertyd 'n hoë ontwerp- en tekstielgehalte bekom het, is onherroeplik verlore. Die onbeperkte beskikbaarheid van kleure wat sedert Jean Lurçat wewers daarop attent gemaak het, het 'n wispelturige en dikwels insiglose beperking van kleure tot gevolg. Afskaduwingstegnieke se oorspronklike doel het dus verlore geraak en die tegniek het gevolglik in 'n groot mate in onbruik verval. Bekende werkwinkels waar kleure onbeperk beskikbaar is, wend die tegniek vandag meestal ter wille van effek aan. Met uitsondering van enkele Franse meesters onder wie Lurçat en Picart le Doux, dra die dikwels swakdeurdagte kleurbeperkings selfs onder wêreldberoemde tapisserie=

32. *Algemene ineenskakelingstegnieke: (Afb. 405 en 406) (1) Vorms met onreëlmatige rande is besonder dekoratief en word meestal by teenstellende kleure aangewend. (2) Horisontale en vertikale gebroke lyne. (3) Vorms op gemarmerde of gevlaakte agtergrond. (4) Lig-donkerafskaduwing, ook genoem vlekvloeiing. (5) Geboë vorms. (6) Eweredige kontrasterende strepe. (7) Afskaduwingstrepe. (8) Inlegging, ook genoem hoenderspoorkeperbinding.* (9) Semi-diagonale lyne.***

* Redaksiekomitee vir tekstielterminologie., *Tekstielterme*, p. 82, W.N.N.R.

** Johē, Joseph., *The art of tapestry*, p. 244.

kunstenaars selde tot 'n hoër tekstielgehalte by.³³⁾

Die egtheidsgehalte van 'n tapisserie is geleë in die mate waarin die ontwerp aan die eise van die medium beantwoord, dit wil sê die mate waarin dit in tekstieltaal spreek. Die aanwending van inlegging- en afskaduwingstegnieke is onderskeidend en verleen tapisseriewaardigheid aan die ontwerp.

In Suid-Afrika word 'n vereenvoudige vorm van inlegging en afskaduwing algemeen gehandhaaf deur werkwinkels wat deur die Gowenusegpaar gestig is en deur 'n paar ander wat sterk onder hul invloed gekom het. Die aanwending van hierdie tegnieke hou by hierdie werkwinkels direk verband met die gebruik in Egiptiese kindertapisserieë uit Harrania.

Die tegniese gehalte het 'n bepalende uitwerking op die estetiese gehalte van die weefsel — die tegniese gehalte is in 'n groot mate die estetiese gehalte. Estetiese bevrediging word hoofsaaklik bepaal deur die egtheidsgehalte van die tapisserie. Egtheid word ondermeer bereik deur die mate waarin die ontwerp verantwoording aan die tegniek doen. Insoverre die ontwerp 'n getroue uitdrukking van die medium is, is dit ook esteties bevredigend.

Enige aanduiding van geforseerdheid met betrekking tot die oordraging van die idee op die medium, doen die tegniek geweld aan. Die natuurlike harmonie word versteur en die geslaagdheid met betrekking tot estetiese norme gaan verlore. Dit is dus duidelik hoe die tegniese gehalte die estetiese in 'n groot mate bepaal. Hierdie gedagte hou verband met die Bauhaus-beginsel van funksionele vormgewing. Die ineengestremeldheid van twee afsonderlike komponente bring 'n besondere problematiek in die weefkuns na vore. Die crux van hierdie probleem is hoe om hierdie twee komponente tot 'n bevredigende geheel te verenig. Tussen die kartonkunstenaar en die weefkunstenaar lê die kanton en die weefgetou. Hierdie verhouding is bepalend.

33. Vgl. *Le Corbusier se tapisserie "Nature Morte" wat ewegood 'n plakkaatontwerp kon wees met Picart Le Doux se tapisserie "L'Autome et*

By die behandeling van die tegniese bydrae van die weefgetou het dit duidelik geword dat Suid-Afrika met betrekking tot grondstofvoorsiening en voorafverwerking onbeperkte moontlikhede bied aan tapisserie-kunstenaars wat sensitief is vir die besondere eienskappe van die grondstowwe.

Jean Lurçat het ondermeer spesifieke reëls vir die kartonkunstenaar neergelê. Die essensiële voorbereiding van die karton sal nou nader omskryf word.

Die interpretasie van die karton hou verband met die rol wat die wewer speel. Afhangende van die kartonkunstenaar en die weefateljee, speel die wewer een van twee rolle. Hy kan 'n suiwer tegniese rol vervul deur 'n volledige karton so getrou moontlik te reproduseer of hy kan die besondere rol van skeppende medekunstenaar speel.

In die Suid-Afrikaanse weefbedryf word laasgenoemde gebruik in 'n mindere of meerdere mate in alle weefateljees toegepas.

In werkwinkels waar inheemse nuwe tapisserieë geweef word, geniet wewers in so 'n mate vryheid dat hulle soms slegs 'n velletjie papier van 9 x 12 cm. met 'n rowwe potloodskets as leidraad van 'n kunstenaar ontvang.³⁴⁾ Meestal weef hulle eenvoudig direk hul eie gedagtes.³⁵⁾

In hierdie gevalle bestaan geen breuk tussen die kartonkunstenaar en die wewer nie. Soos algemeen in volkskunste, vind die oordraging van die idee op die medium op 'n vrye natuurlike wyse plaas. Die tegniese vaardigheid van die wewer bepaal en beperk soms in sulke gevalle die ontwerpvirtuositeit. Desnieteenstaande spreek hierdie werke van 'n ongebonde suiwer vreugde waarby 'n tussenganger nie die spontaniteit belemmer nie of insiglose ontwerp die tegniek geweld aandoen nie.

John Muafangejo se werk "Die Owambovehaal" (Afb.141 en 286) gee 'n aangename aanduiding van die natuurlike gang van lyne met die rigting van die inslag. Dit wek die indruk dat die wol gemaklik en tuis lê.

34. *Vide.* 6.1, p.117.

35. *Vide.* 11.1, p.263.

Die ontwerp groei stadig in die weefsel. Die estetiese gehalte in hierdie tapisserie is in 'n groot mate in die tegniese vaardigheid geleë. Die getrouheid van die ontwerp aan die weeftegniek straal 'n egtheid uit wat ten spyte van perspektief en balanstekortkominge esteties bevredig.

Benewens insig in die tegniese beperkings en moontlikhede van die medium, dra die Swart handwerkkunstenaars van die E.L.K.-Kuns- en -Kunshandwerksentrum en die Lentswe La Oodi-weefsentrum deur doeltreffende onderrig kennis van tradisionele tekstielontwerp en is hulle in staat om bevredigend uitdrukking te gee aan die tradisionele mitologiese karakter van die medium wat die handwerkweefsel in die verlede van suiwer ontwerp-kuns onderskei en tot essensiële tapisseriekuns verhef het.

Die weefateljees van Susan Moolman, Marguerite Weavind en die Royal Lesotho Weavers wat kunstenaarsontwerpe weef, geniet nie die hoë mate van vryheid wat bogenoemde wewers wel het nie. As gevolg van die feit dat hulle vollediger werkspatrone van erkende kunstenaars ontvang, is hulle nie heeltemal so vry om terwyl hulle weef, uitdrukking aan die tekstielmedium te gee nie, alhoewel hulle vryheid van interpretasie geniet. In hierdie ateljees word die tegniese vaardigheid van die wewer dikwels aan bande gelê deur die karton wat aan hom voorgelê word en wat onbevredigend uitdrukking aan die medium gee. Die kartonkunstenaar se insig in die tekstielmedium moet in hierdie omstandighede sō diepgaande wees dat hyself in sy werkspatroon reeds reg kan laat geskied aan die besondere uitdrukkingsmoontlikhede waartoe die weeftegniek hom leen en waardeur hy homself van ander kunsuitdrukkingsvorme onderskei.

Jean Lurçat, wat self 'n wewer was, was deur sy diepgaande insig in die medium in staat om in alle opsigte binne die beperkings wat hy aan die medium gestel het, uitdrukking aan die tegniese moontlikhede te gee.

Dit is vergelykbaar met 'n komponis wat, terwyl hy 'n werk komponeer, die instrumente kan hoor speel. Die ateljees van Susan Moolman en Marguerite Weavind weef hoofsaaklik volledige maar ondoeltreffend voorbereide kartonne wat deur skilders en beeldhouers opgestel is wat

'n mindere en meerdere mate van insig in die medium toon.

Weens die gebrek aan tekstielontwerpopleiding wat in Suid-Afrika vir Blanke kunstenaars bestaan, vier onkunde met betrekking tot die tegniese moontlikhede van die medium hoogty. 'n Mate van geforseerdheid ten opsigte van die tegniek bly merkbaar in die meeste tapisserieë. Blanke kunstenaars wat in die weefmedium geïnteresseerd is bevind hulself vandag in dieselfde benarde posisie waarin meer gegoede vroue verkeer het wat vroeër in die Suid-Afrikaanse weefgeskiedenis in die weeftegniek belanggestel het.

Vir mindergegoedes was daar gedurende die vroeë weefgeskiedenis in die land vrylik geleentheid om hulself in die weefkuns te bekwaam. Onbeperkte opleidingsgeleenthede bestaan vandag vir Swart kunstenaars wat in hierdie rigting geïnteresseerd is. Blanke kunstenaars is egter op hulself aangewese. Vanweë die breuk van meer as drie eeue in die Suid-Afrikaanse weefkuns met enersyds sy Europese moedertradisies en andersyds sy moederbeskawings in Sentraal-Afrika en Oos-Afrika, moes die Suid-Afrikaanse weefnywerheid van nuuts af in 'n bestaande tapisserietradisie gegrondves word. As gevolg van die jeugdigheid van die bedryf wat vandag nouliks dertien jaar ononderbroke produktief is, is dit nog sterk in grondvorme elders gewortel.

Volgens hierdie grondvorme word vyf "tapisserieskole" onderskei. Die onafhanklike optrede van wewers en ontwerpers het tot gevolg dat so 'n klassifikasie slegs in die algemeen geldig is en nie suiwer deurgevoer kan word nie. Elke kunswerk moet gevolglik onafhanklik beoordeel en geklassifiseer word.

13.3 'N KLASSIFIKASIE VAN SUID-AFRIKAANSE TAPISSERIEË

13.3.1 TAPISSERIEË GEGRONDVES IN DIE EUROPESE TAPISSERIETRADISIE — HOOFSAAKLIK DIE FRANSE EN IN 'N MINDERE MATE DIE VLAAMSE EN SKANDINAWIESE TRADISIES

Hierdie groep bestaan hoofsaaklik uit tapisserieë wat in opdrag vir prestigegeboue geweef is deur die ateljee van Susan Moolman en sommige tapisserieë uit die ateljee van Marguerite Weavind.

Bettie Cilliers-Barnard se ontwerp vir die tapisserie "Die Vrou"

(Afb.54) getuig van die invloed wat sy gedurende haar besoek in Desember 1960 aan die ateljee van Picart Le Doux in Parys ondergaan het. Grondmotiewe kan in haar behandelingswyse van die gesigsvlakke teruggevind word in die tapisserie "Die dwase maagde" van Saint Saens. Haar tapisserie "Die fontein" vind 'n direkte oorsprong in "Die fontein" (Afb.67) wat vir die gemeenskapsentrum in Brussel gewef is en deur die weefwerkwinkel De Knipscheer in Laren gewef is. Die pikante weergawe van blaarmotiewe herinner sterk aan Picart Le Doux. Albei hierdie tapisserieë is deur Susan Moolman gewef.

Bettie Cilliers-Barnard se latere tapisserieë wat deur Marguerite Weavind se ateljee gewef is, is vryer van die gebondenheid aan die Franse tapisserieskool met 'n sterker Afrikagebondenheid. Bettie Cilliers-Barnard het haar deur selfstudie in Frankryk in Desember 1960 asook deur reise deur België, onderskei as die Suid-Afrikaanse kunstenaar wat deur haar kennis van die medium 'n weefbare en volledige werkspatroom aan wewers kan voorsien.³⁵⁾ By die voorbereiding van hierdie werkspatroom gebruik sy as leidraad altyd die wol waarin die tapisserie uiteindelik vergestaltung sal kry.³⁶⁾

Eleanore Esmonde-White is by uitstek die Suid-Afrikaanse kunstenaar wat 'n onbetwiste aanvoeling vir die tradisionele norme van die tekstiel-medium het. Haar kennis van tradisionele tekstielmotiewe stel haar in staat om meesterlike weergawes van menslike figure te gee. Haar aanwending van arabesque-lyne en blaarmotiewe om 'n romantiese agtergrond te skep, beantwoord eweneens aan tradisionele tekstielnorme. Die mitologiese inhoudsgehalte van haar tapisserieë verhef hulle bo suiwer ontwerp-kuns en dra grootliks tot die essensiële kunsgehalte by. Al haar kartonne is in Frankryk gewef en adem in alle opsigte 'n swaar Franse gees.

Haar tapisserieë "Goud" en "Silwer", (Afb.382-385) "Orpheus", (Afb.381) "Bokke en Voëls" en "Bosbou", (Afb.386) bevestig bogenoemde stelling wat motiewe en mitologiese inslag betref.

36. Moolman, S., *Onderhoud*, September 1975; Weavind, M., *Onderhoud*, April 1975.

37. Cilliers-Barnard, B., *Onderhoud*, Maart 1976.

Seemotiewe in Christo Coetzee se "Somer" (Afb.68) kan teruggevoer word na grondmotiewe in Dom Robert se "Tuin van die Sirene". (Afb.376) 'n Werk van Douglas Portway (Afb.78 en 79) toon sterk ooreenkoms met "Rooi Son" van Alexander Calder. (Afb.378) Douglas Portway se werke toon oor die algemeen 'n groter mate van vryheid en verbondenheid met Afrika en is hierdeur hoofsaaklik verteenwoordigend van die derde groep tapisserieë.

Cecily Sash het 'n besondere aanvoeling vir die dekoratiewe gehalte van die medium maar die toepassing van haar idees getuig van onkunde met betrekking tot die tapisserietegniek soos duidelik blyk uit haar ontwerpe "Nocturne" (Afb.75) asook "Woud" (Afb.76) en die werk in die Nestlégebou wat deur Marguerite Weavind gewef is. Die vernaamste beswaar teen 'n groot aantal tapisserie-ontwerpe wat vandag in Suid-Afrika deur skilders en beeldhouers gemaak word is in die besonder die eweredige verspreiding van horisontale en vertikale lyne in dieselfde werk. Die weefgetou leen hom by uitstek tot die weef van ontwerpe wat oorheersend in een rigting groei omdat die inslag, die enigste sigbare drade in die eindproduk slegs van regs na links gewef word terwyl die skering geheel en al bedek is. Sodra 'n eweredige verspreiding van vertikale en horisontale lyne volgens die ontwerp oor 'n lang span gewef moet word gebeur dit dat van hierdie drade nie gemaklik ineen-gewef kan word nie, maar dan aan die agterkant van die weefsel met naald en garing vasgewerk moet word, veral wanneer hierdie lyne dig teenmekaar voorkom. Sulke ontwerpe veroorsaak dus 'n rigting konflik in die weefsituasie wat nie aan die unieke eienskap waartoe die weefgetou hom leen, naamlik om in een rigting te "groei" uitdrukking gee nie. Dit verswak inderdaad die tegniese gehalte van die weefsel en dra nie die besondere estetiese moontlikhede wat die tegniek skep na behore voor nie.

13.3.2 GEOMETRIESE MOTIEWE MET IKONOLOGIESE INHOUDSGEHALTE UIT AFRIKA DIEN AS GRONDVORME VIR TAPYTONTWERPE

Hierdie motiewe het reeds sedert die vroegste tye 'n merkbare ontwikkeling ondergaan. Uit die klassieke tydperk is geometriese motiewe wat op huishoudelike artikels aangebring is, soos grafeerwerk op kleipotte, pokerwerk wat met 'n warm yster gedoen word op houtlepels, kopruste en die tradisionele stoel (Zoeloes) wat dwarsdeur Afrika en ook in Egiptiese grafte aangetref is, asook grafeerwerk en klei-

verfwerk op kleimure en misvloere wat vroeër met die hand en later met tandeborsels aangewend is en wat veral onder die Ndebele tot hoogtepunte gevoer is, oorgeneem. (Afb.7-32 en 324-358) Die driehoek is die vernaamste grondvorm wat van klassieke Afrika-kunshandwerk oorgeneem is. (Afb.297-304) Die halfmaan wat 'n gekurfde vorm is kom minder algemeen in Suid-Afrika voor. Die moontlikheid bestaan dat hierdie geometriese motiewe moontlik in die prominentste argitektoniese grondvorme in Afrika gegrondves is naamlik die Egiptiese piramide, (Afb.297) die byekorfhut van die Zoeloe (Afb.298) en die getrapte ingangsposte van die Ndebele.³⁷⁾(Afb.324-331) Daar bestaan ook 'n sekere verband met vrugbaarheidspoppe (Afb.300) wat onder alle Afrikabeskawings aangetref is en ook in Egiptiese grafte (Afb.301) gevind is en wat 'n ooreenkoms met die Kartaagse simbool van die vrugbaarheidsgodin (Afb.299) toon. Waar die driehoek sy oorsprong het, is onbekend maar dat dit verband hou met 'n vrugbaarheids- of lewenssimbool is baie waarskynlik. (Afb.297-304)

Uit die oorgangstydperk is Ikonologiese kralewerkmotiewe wat jong meisies en vroue tradisioneel aan hul beminde gestuur het, soos ondermeer liefdesbriewe, lyfgordels, hooftoisels en trouvoorskote wat veral deur die Zoeloes tot 'n hoogtepunt gevoer is, deur tapytwewers oorgeneem. (Afb.7-32) Die kruismotief (Vgl. ook Afb.299, 309, 311, 313, 314 en 329) is ook een van die grondvorme wat as gevolg van kerstening in kralewerk en muurskildering oorgeneem is en vandag in die weefkuns gebruik word. (Afb.300-303, 352, 312, 313, 19 en 322)

Grondvorme wat uit die moderne tydperk oorgeneem is, hou veral verband met padtekens en motiewe op reklameborde (Afb.329) wat uit die geïndustrialiseerde stadsgesig (Afb.328) en veral die landskaptoneel waargeneem is.³⁸⁾ Letters van die alfabet, veral die letter M, syfers en motiewe op speelkaarte (Afb.343) kom ook algemeen voor. (Afb.31) (Die letter M word veral gebruik om 'n vrou te simboliseer omdat die meeste vrouename met 'n M begin.) Die disharmonie tussen die klassieke abstrakte en die hedendaagse soms aggressief-realistiese vorme is

38. Binns, C.T., *The warrior people*, p.17-43.

39. Berman, E., *Art and artists of South Africa*, p.207.

veral opvallend vanweë die wanbalans wat dikwels in hedendaagse a-simmetriese voorstellings voorkom. (Afb.119, 120 en 328) Hierdie motiewe word, net soos rotstekeninge, universeel aangetref. Die verskyningsvorme varieer wel in afsonderlike wêrelddele en besondere verbande kan afgelei word.

Die vernaamste onderskeid wat getref kan word, is geleë in die geneigdheid tot 'n suiwer geometriese benadering teenoor 'n geneigdheid tot 'n geboë, liniêre ingesteldheid (Afb.308-312). Die geometriese ingesteldheid van tradisionele motiewe wat in Suider-Afrika aangetref word, neig tot basiese primêre (Afb.19) vorms sonder die uitgebreide versieringselement wat voorkom in wêrelddele waar 'n Oosterse invloed merkbaar is. Hierin word dit ondermeer onderskei van die Nieu-Seelandse Maoriweefkuns en die Indiaanse Navadjoweefkuns wat 'n bepaalde versieringselement bevat. (Afb.313-323) Daar is weliswaar 'n merkwaardige ooreenkoms tussen enkele motiewe wat vrylik onder die Suid-Afrikaanse Ndebele-stam en die Indiaanse Navadjostam aangetref word. (Afb.309,312,311, 326,329 en 352)

13.3.3 INHEEMSE NATIEWE TAPISSERIEË DEUR SWEEDSE LEERMEESTERS, GEGRONDVES IN DIE EGIPTIESE TAPISSERIETRADISIE

Die vernaamste verteenwoordigers van hierdie groep is afkomstig uit die ateljees van die E.L.K.-Kuns- en Kunshandwerksentrum te Rorkesdrift, Lentswe La Oodi-weefwerkwinkel in Botswana en in 'n mindere mate die Thabana Li Mele-werkwinkel in Lesotho.

Al bogenoemde werkwinkels is gestig deur die Sweedse tekstielkunsenaar Ulla Gowenius en haar eggenoot Peder, 'n bekwame pedagoog en beeldhouer wat met hul eie ryk Skandinawiese tapisserietradisie ook Afrika deeglik deurreis het en voortgebou het op die rykste tapisseriegeskiedenis van die vasteland, naamlik die Egiptiese.

Hulle is direk beïnvloed deur hul kennismaking met die werk van Ramses Wissa Wassef tydens 'n uitstalling van Egiptiese kindertapisserieë in die Museum vir Moderne Kuns in Stockholm gedurende die vyftigerjare. Die gedugte weefkombinasie van Swede en Egipte is in 'n groot mate verantwoordelik vir die welslae wat in hierdie onderskeie sentra behaal word.

Hoewel daar 'n breuk in die Egiptiese weeftradisie sedert die tyd van die Kopte gekom het, toon 'n vergelyking van die Kopte se weefwerk met die hedendaagse kindertapisserieë 'n onomwonde volks- en bodemgebondenheid. (Afb.306 en 369) Hoewel sommige motiewe in die Suid-Afrikaanse tapisserieë direk teruggevoer kan word na grondmotiewe in die Egiptiese kindertapisserieë, (Afb.125, 131, 144, 366 en 370) het wewers hier aan die suidpunt van Afrika reeds onderskeidend ontwikkel. (Afb.279, 283, 286 en 368) Die aanwending van geometriese motiewe, veral dié van die hut in tapisserieë hier te lande, hou geen verband met tradisionele tapisserie-ontwerp elders nie.

13.3.4 TAPYTE EN TAPISSERIEë WAT IN DIE SUID-AFRIKAANSE ROTSSKILDERKUNS EN ANDER FIGURATIEWE AFRIKA-KUNSTE GEGRONDVES IS

'n Klein getal dieretapyte, wat veral in Suidwes-Afrika deur inheemse Nama- en Damarawewerkunstenaars ontwerp word, dui op 'n sekere komposisionele en liniêre ooreenkoms met inheemse Boesmantekeninge. (Afb.187-190, 204 en 336) Hierdie tapyte val besonder eerlik en aangenaam op en hou nie 'n direkte fisiese verband met Boesmantekeninge nie maar is natuurlike, oorspronklike kunsskeppings. (Vgl. ook Afb.47-49, 66 en 226)

Die Royal Lesotho Tapestry Weavers het onder leiding van mej. Freni Schinidli Boesmantekeninge begin naboots. Hierdie werke neem 'n groot mate die vorm van toeristekuns aan. Erich Mayer se ontwerpe in die Lady Clarendon weefskool was eweneens in Boesmankuns gegrond. In verskeie wewerye spruit figuratiewe kunsskepping nog direk uit die sterk frontale benadering van tradisionele Afrikakuns. Hierdie natuurlike tradisiegebonde kuns uitdrukkingsvorme kom nie slegs in die weefkuns nie, maar kom ondermeer in die linoosnee en pottebakkerie van die E.L.K.-Kuns- en -Kunshandwerksentrum besonder sterk na vore. Hierdie uitdrukkingsvorme besit oor die algemeen 'n buitengewone sterk emosionele trefkrag. (Afb.358-361, 109 en 130)

Rorkesdrift se tapisserie- en tapytkuns het 'n wye invloedseer oor die hele Suider-Afrika. Opgeleide kuns- en kunshandwerkadvisers kry poste in hospitale en wewerye dwarsoor die hele land. Uitruiling van studente en die informele besoek wat wewers oor en weer bring, versprei hierdie invloed na afgeleë wewerye wat met dieselfde gedagte besiel is,

maar oor swak opleidingsgeriewe beskik. Hierdie wewerye se werk bereik ten spyte van 'n lang weeftradisie, soos byvoorbeeld St. Cuthbert's-weefskool en Leribe Kuns- en Kunshandwerksentrum wat reeds sedert die begin van hierdie eeu weef, as gevolg van die gebrek aan toereikende kunsopleiding geen kunswaardige estetiese gehalte nie. Powere pogings tot nabootsing het in die kunsuitdrukking van swart wewers na vore getree. Hierdie situasie is veral opvallend op afgeleë sendingstasies.

13.3.5 TAPISSERIEË WAT DIREK OF INDIREK IN DIE BEELDHOUKUNS VAN SENTRAAL-, OOS- EN WES-AFRIKA GEVESTIG IS EN DEUR DIE TOEPASSING VAN DIE KUBISTIESE WERKSWYSE TOT DIE NONFIGURATIEWE NEIG

Hierdie groep tapisserieë hou nie verband met 'n besondere tekstieltradisie nie en gaan gevolglik mank aan verskeie gebreke wat tot gevolg het dat hulle onbevredigend uitdrukking aan tekstielnorme gee. (Afb.71, 73, 74 en 95)

'n Verskeidenheid faktore dra daartoe by dat hierdie weefsel oor die algemeen esteties-onbevredigend is:

13.3.5.1 As gevolg van die ontwerperkunstenaars se gebrekkige insig in die tegniek en tradisioneelgeworde tekstielmotiewe, bereik hulle nie dieselfde hoogtes as eersgenoemde groepe nie. Hannes Harrs se tapisserieë, gewef deur "Mazana Rug" (Afb.94) is hoofsaaklik gegrondves in die beeldhouwerk van Sentraal-Afrika. Hierdie swaar geometriese vlakke is nie tradisioneel in die tapisserieekuns verantwoordbaar nie. Dit bied geen geleentheid tot die uitbouing van die tapisserietegniek wat deur die eeue heen sterk geneigdheid tot flambojante, pikante en rankerige arabesqueagtige plantvorme en menslike figure toon nie.

Die direkte oorplasing van beeldhoukundige vorms op die tapisserie-medium, blyk esteties onbevredigend te wees. Die swaar geometriese motiewe, neig om gewelddadig teen die swartekrag van die aarde in te werk op 'n weefsel wat los en beweeglik teen 'n muur hang en nie in direkte verbinding met die aarde staan nie. Soortgelyke geometriese motiewe is wel aanvaarbaar en ook suksesvol op die tapytkuns.

Die Rus, Serge Poliakoff, se tapisserieë toon 'n soortgelyke Afrika-

geïnspireerdheid. Hierdie motiewe laat geen reg aan die tegniek geskied nie en rus bowendien swaar op die muur.

13.3.5.2 Die tradisioneelgeworde verhalende inhoudsgehalte van die tapisserieekuns het dit deur die eeue heen bo suiwer ontwerp-kuns verhef. Insiglose abstraksie neig om die tradisionele essensiële kunsgehalte van die medium aan te tas. Die nonfiguratiewe ontwerpe van Douglas Portway en Bettie Cilliers-Barnard en Van Nazareth se tapisserieë wat in Portalegre, Spanje gewef is, asook "Toneel" van Erik Laubscher kan in sommige gevalle ewe goed in plakkaatverf uitgevoer gewees het, as dit nie ondermeer vir die interessante tegniese weeftruuks van Marguerite Weavind was nie. Hierdie weeftruuks kan egter self nie histories verantwoord word nie, maar is op die oomblik verfrissend. Hierdie tapisserieë is geneig om 'n suiwer dekoratiewe gehalte oor te dra. Die tyd sal egter die perenniale waardigheid en essensiële estetiese waarde daarvan moet bewys.

Cecil Skotnes verkeer in 'n unieke posisie met betrekking tot die tapisserieekuns vanweë die ooreenkoms wat die weeftegniek met die houtkerftegniek het. Die grein van die hout is vergelykbaar met die inslag van die weefsel en plaas 'n soortgelyke beperking op die karton. Die oordraagbaarheid van sy ontwerpe is egter nie genoeg om hoë tekstielgehalte te verkry nie. Die gebrek aan kleur bly 'n groot tekortkoming.

Tapisserieë in hierdie groep is uitsluitlik gewef in die ateljee van Marguerite Weavind.

As gevolg van die insiglose kleurgebruik deur sommige kunstenaars word afskaduwingstegnieke selde sinvol toegepas, naamlik om 'n derde tussenkleur te verkry. As dit wel toegepas word, word dit dikwels slegs ter wille van effek gedoen.

Verwarrende lyngebruik doen die natuurlike inslagrigting meermale op 'n onaangename wyse geweld aan.

Hierdie groep tapisserieë is nog relatief onbekend in Suid-Afrika en die buiteland en geniet nog nie die aanhang wat die Zoeloe- en Tswana-

tapisserieë wel geniet nie en het nog nie 'n soortgelyke eer as dië van Susan Moolman se ateljee tebeurt geval nie deur die waardering wat haar werk van die bekende Franse tapisseriemeester, Matigót ontlok het nie.

13.3.6 TAPISSERIEë, TEKSTIELOBJEKTE EN SAGTE BEELDHOUWERKE WAT IN DIE HEDENDAAGSE POOLSE TEKSTIELSKOOL GEGRONDVES IS

Krystyna Romanowicz (Afb.81-84, 371-374, 97 en 153) is die enigste Suid-Afrikaanse verteenwoordigster van die huidige tapisserieskool wat geheel en al van Jean Lurçat se norme weggebreek het en wat sedert 1965 algehele vernuwung in die tradisionele doelstelling van die weefkunste-naar teweeggebring het hoofsaaklik deur 'n oorskrywing van die tweedimensionele grense wat tot dusver aan die medium gestel is. Die ver naamste ontwikkeling is daarin geleë dat die wewer nou kunstenaarstatus in eie reg verkry het.

Die tegniese moontlikhede van die grondstowwe word in die huidige situasie tot die uiterste ontgin. Die nuwe doelstellings van hierdie kunsvorm is selfs in uitgelese kringe nog nie heeltemal duidelik nie en die tyd sal leer hoe lewensvatbaar die kunsvorm — wat nog in 'n eksperimentele stadium verkeer — is. Dit is in alle opsigte 'n getroue uitdrukking van die tydsgees.

Die uitnodiging wat Krystyna Romanowicz van die Switserse regering ontvang het om 'n werk vir beoordeling aan die komitee belas met die keuring van werke op die tapisserie-Biennale van 1977 in Lausanne te stuur, is in sigself 'n aanduiding van moontlike internasionale bekendstelling. Die enigste beperking wat aan hierdie werk gestel word, is dat dit ten minste 8 x 8 m. groot moet wees.

WAARDERING

By 'n bepaling van die gehalte van weefkuns in Suider-Afrika bestaan 'n wanbalans ten opsigte van die moontlikhede wat die besondere verwerking van Suid-Afrikaanse grondstowwe bied en die ontginning van hierdie moontlikhede deur ontwerp kundigheid.

Dit wil voorkom asof die grondstofverwerkingsmoontlikhede, naamlik die

handgespinde en handgekleurde growwe karakoel en glansende sybokhaar, nog nie ten beste benut is nie en dus terselfdertyd 'n toekomsbelofte inhou.

Hierby word veral gedink aan beeldhouers en skilders wat as gevolg van die feit dat hulle geen opleiding in die medium geniet het nie 'n gebrek aan insig in die beperkings en veral die moontlikhede van die medium toon. Dit het nie slegs betrekking op die estetiese nie, maar veral die tegniese karaktertrekke waarvan kennis gedra moet word alvorens die tegniese moontlikhede ten volle benut kan word.

Hierdie algemene tekort aan besondere kennis is minder opvallend by kunstenaarwewers wat werksaam is in werkwinkels waar uitstaande tekstielonderrig verskaf word soos die E.L.K.-Kuns en Kunshandwerk=sentrum te Rorkesdrift en Lentswe La Oodi-wewers in Botswana waar nuwe tapisserieë in die sin van volkskuns geskep word. Bykomend tot die uniekheid van hul sukses kan genoem word dat slegs twee uit meer as veertig weefskole wat sedert die begin van hierdie eeu gestig is, onmiddellik aanleiding kon gee tot egte individuele kunsuitdrukking wat die waardering van kunskritici tot in Skandinawië en Kanada gaande kon maak.

Onderrigmetodes onder die Suid-Afrikaanse swart gemeenskap blyk van fenomenale belang te wees. Die kern van die probleem lê nie soseer in 'n verwarring van kulturele waardes nie maar in 'n pynlike gebrek aan eiewaarde wat deur die direkte toepassing van Westerse onderrigmetodes tot patetiese leë nabootsing in inheemse kunsuitdrukkinge aanleiding gee. Dit blyk dat intellektuele, abstrakte, estetiese norme nie sondermeer op 'n utiliteitsgerigte gemeenskap van toepassing gemaak kan word nie. Abstraksie val buite hierdie lewenswyse en slegs in dié gevalle waar swart kunstenaars in 'n liefdevolle vertrouensverhouding vry uitdrukking kan gee aan hul eie tradisionele waardebesef naamlik 'n verhalende, is hul kunsuitdrukkinge eg en sinvol.⁴⁰⁾

40. By afgeleë gemeenskappe bestaan 'n groter moontlikheid vir die opbou van 'n gevoel van eiewaarde en 'n gevolglike spontane kunsuitdrukking wat eerlik en direk aanspreek sonder die soort selfbejammerende patos wat algemeen in swart stadskuns voorkom.

Die vraag ontstaan: wat is eg?

Die opleidingsituasie in hierdie uiters kwesbare delikate omstandigheid speel 'n kardinale rol. Dit is 'n pedagogiese probleem. Die liefdevolle aanvaarding van mekaar. Die pertinente verskil tussen die plattelandse en stadskuns van die hedendaagse swart Suid-Afrikaanse kunstenaars gee 'n dieper insig in hierdie probleem. Waarpatos in die hedendaagse stadskuns die vernaamste gevoelsuitdrukking in 'n opkomende portretkuns is, is geloofsvertroue en naïewe vreugde in die natuur en die genretoneel in die plattelandse kunsuitdrukking opvallend. Die miskennis van die andersoortigheid van die swart gemeenskappe het veral tydens die oorgangstydperk aanleiding tot 'n gevoel van gebrekkige eiewaarde gegee wat 'n aantasting van die egtheid van kunsskepping deur Swart kunstenaars tot gevolg gehad het. Die onvermoë om tussen curiositeit en egtheid te onderskei, bly steeds in beide gemeenskapsgroepe merkbaar, maar is vandag besig om op te klaar.

Abstrakte estetiese norme wat tradisioneel is van die Westerse kunstwaardering, is totaal sinneloos en val buite die primêre utiliteitsgerigte en tradisioneelselfvoorsienende Swart gemeenskappe. 'n Enorme vakuum het ontstaan in die opleidingsituasie wat op bogenoemde oortuiging berus het.

Die weeftoerusting is ondermeer nêrens in Suid-Afrika by die gemeenskappe aangepas nie. Een van die vernaamste redes waarom weefkuns sedert die begin van hierdie eeu tot vandag toe nog nie as 'n tradisie, veral onder die inheemse bevolking gevestig is nie, is hoofsaaklik geleë in die gebruik van tē gevorderde weeftegnieke en tē gesofistikeerde toerusting. Primitiewe volke dwarsoor die wêreld vir wie weefkuns 'n volkstradisie geword het, gebruik sedert die vroegste tye vereenvoudigde weeftegnieke, weeframe en spintoestelle wat beperkte ruimte inneem. Die Navadjo-Indiane weef ondermeer tussen boomstamme buite in die natuur. Die Senufu van die Ivoorkus weef op klein handweeframe van + 30 x 40 cm. waarvan die weefsels later aanmekaar gewerk word. Malgassiese weefsters weef op weeframe wat horisontaal rus op die pale wat in die grond geplant is met hul bene plat op die grond uitgestrek — tradisioneel 'n tipiese sitposisie ook van die Suid-Afrikaanse Swart nasies.

Die hele opset van weefkuns soos wat dit sedert die begin van hierdie eeu aan sendingstasies en ander nywerhede in Suider-Afrika beoefen word, sal moeilik daartoe lei dat hierdie kunsvorm as volkstradisie gevestig word.

Swart weefsters weef vandag net soos blanke weefsters gedurende die vroeë weefgeskiedenis in Suid-Afrika, om den brode en nie uit liefde vir die saak nie.

Liefde, vertrouwe en 'n diepgewortelde geloof in die verhouding tussen weefnyweraar en weefkunstenaar gee aan laasgenoemde selfvertroue om homself te wees in 'n vir hom kultureelvreemde situasie.

Die tekort aan toepaslike opleiding vir wit en swart kunstenaars in Suid-Afrika is, benewens die probleem van heterogene beskawingsgerigtheid, hoofsaaklik te wyte aan die algehele gebrek aan 'n tekstieltradisie waarop voortgebou kon word. Dit is dan ook die rede waarom die enkele tapisseriewerkwinkels wat wel in staat is om tapisserieë van hoogstaande gehalte in hierdie vroeë stadium te lewer, hul beginsels elders in Frankryk, Egipte, Swede en Pole gegrond het. Dit is begrypbaar dat grondmotiewe uit bogemelde lande se ryk tapisserietradisies na slegs dertien jaar van volgehoue beoefening van die kunsvorm nog 'n essensiële rol in die Suid-Afrikaanse bedryf vervul. Dit het tot gevolg dat geen selfstandige weefkuns in eie reg op 'n onbetwisbare tekstielgehalte aanspraak kan maak nie. Die hoë waardering wat die onderskeie weefateljees in Suider-Afrika wel in hierdie stadium te beurt geval het, is daarom 'n ongekende en brawe prestasie wat 'n belowende toekoms voorspel.⁴¹⁾

41. *Rehabilitasiesentra wat weefkuns as arbeidsterapie beoefen en enkele ander projekte wat nie in hierdie verhandeling uitvoerig behandel is nie. Hierdie hospitale, tronke en skole het 'n relatief lae produktiwiteit en bemark hoofsaaklik klein huishoudelike artikels soos kussingslope en tafelmatties uit industrieel voorbereide wol en katoen. Sisalverwerkingsprojekte word hierby ingesluit. Produksie van hierdie sentra is nie kunshistories van besondere belang nie.*

(a) Departement van Nasionale Opvoeding: Instituut vir blindes en dowes, Kerkstraat 126, Worcester.*

* "Kunswerke uitgestal", *The Northern Times*, 26 Maart 1971, vol.67, p.20. Vgl. monsteralbum, p.18.

41. (vervolg van p.316)

- (b) Departement van Bantoe-administrasie en -ontwikkeling** (Afb.116) (Sisalverwerking): Illingi-handvaardigheidsentrum, Pk. Illingi, oor Queenstown 5330 - mnr. Jan Nel, tel.2; Sada-handvaardigheid= sentrum, Sada-Bantoeorp, Pk. Whittlesee 5360 - mnr. Jan Nel; Osizweni-handvaardigheidsentrum, Privaatsak 643, Newcastle 2940, tel. Madedeni 34; Elandsdoorn-handvaardigheidsentrum, Pk. Den= nilton, distrik Groblersdal 0470 - mnr. L. Lombaard.
- (c) Departement van Bantoe-onderwys - Spesiale Skole: Nederduits Gereformeerde Kerkskole:*** Bosele-skool vir blindes, Klipspruit. Nederduits Gereformeerde Hospitaalskole: Kutlwanong-skool vir blindes en dowes, Posbus 288, Rustenburg - mnr. Niederheitmann; Nkhensani,**** Pk. Shiyandima; Maandaghoek-hospitaal vir teringlyers, Pk. Driekop, Lydenburg - mev. Ann Burger;***** Groothoek-hospitaal vir psigiatriese pasiënte;***** George Stegman-hospitaal, Saulspoort; Tshilidzini-hospitaal; Letaba-skool vir kreupeles, Posbus 24, Letaba 0870. Rooms Katolieke Sending-skole:***** St. Thomas-skool vir dowes, Posbus 275, King Williamstown; Church Agricultural Projects, Pk. Wasbank, tel. 1804; Dominikaanse skool vir dowes, Posbus 33, Hammanskraal 0400; Ikhwezi Lokusa-skool vir serebraalverlamdes, Posbus 156, Umtata 5100; Creative Resources.***** Posbus 59, Roodepoort 1725.
- (d) Sentra van die internasionale Rudolf Steiner Rehabilitasieorganisasie vir geestelike versteurdes:***** Camphill Village Crafts (vir volwassenes), Kalbaskraal, Wes-Kaap 7302, tel. Philadelphia 403; Camphill Village, Serowe, Botswana; Camphill Village Crafts (vir kinders), Cresset House, Posbus 74, Halfweghuis;***** Projek van Swazilandse Regering: Swazi Sisal Industries, Posbus 2, Lavumisa, Swaziland.
- (e) Die Bantoe Beleggingskorporasie van Suid-Afrika Beperk (B.B.K.): bemark bantoe-handwerk hoofsaaklik gras- en kralewerk vir die volgende winkels:***** Papatso, Hammanskraal - mnr. R. Loods; Edayizenza, Numbihek; Groothandelsaak, Nelspruit - mnr. Thinus van Heerden; Swazi, Witrivier.

** Van Schalkwyk, mev. N., (Departement van Bantoe-administrasie en -ontwikkeling), Onderhoud, 21 April 1976, Pretoria.

*** Theron, dr. J.P., Sendingsekreteraris, Onderhoud, Pretoria. Hierdie skole en hospitale is vanaf 1 April 1976 aan die tuislande oorgedra.

**** Ibid.

***** Matuutstalling van teringlyers., Hoofstad, (ongedateerde koerantuitknipsel).

***** Van der Westhuyzen, V., (Redakteur), Foto, Bantu, Julie 1974, vol.XXI, (nr.7), binneblad.

***** Van Rooyen, mev. H.C., (Departement van Bantoe-onderwys), Onderhoud, November 1975, Pretoria.

***** Dijkstra, G.J., (Sekretaresse Pretoriase Wewersgilde), Onderhoud, 4 November 1975, Pretoria.

***** Skolimosska, mev. S., Onderhoud, April 1976, Pretoria.

***** Ibid.

***** Visser, mnr. G., (B.B.K.), Onderhoud, April 1976, Pretoria.

41. (vervolg van p.317)

- (f) Weefsentra in die beplanningstadium: Die Amerikaanse beleggings=firma, Sedco wat ondermeer weefsentra in Lesotho ontwikkel het, is gemoeid met die beplanning van soortgelyke ontwikkeling in Swaziland.***** Mnr. Gerhard HBhn (*1973), voorheen verbonde aan Mazana Rug***** het na 'n driejarige weefkursus in Duits=land in 1972 na Suid-Afrika geïmmigreer. In Januarie 1976 het Hamatsa***** (Edms) Bpk. in William Lynstraat, Witrivier begin produseer. Mnr. N.M. Prinsloo, E. van Rooyen en G. HBhn is direkteure van die firma wat beplan om hoofsaaklik gordynstof te produseer. Hierdie firma het sedertdien gesluit en Gerhard HBhn is sedert 1977 aan die Royal Lesotho Tapestry Weavers verbonde. Thlamelang-skool vir kreupeles, Ph. Radithuso, oor Lichtenburg 2746 - mnr. J.G. le Roux;***** Efata-skool vir blindes en dowes, Posbus 177, Umtata; Gelukspan-skool vir kreupeles, Privaatsak X5005, Madendeni, Newcastle 2951.

***** Skolimosska, S., Onderhoud, op.cit., Hull het mev. S. Skolimosska genader met 'n versoek om met hierdie projekte behulpsaam te wees.

***** Vide. 4.1.4, p.85.

***** Vgl. monsteralbum.

***** Badenhorst, dr. C.H., Sendingkantoor, Johannesburg, 23 April 1976.

BRONNELYS

ARGIVALE BRONNESTAATSARGIEF - PRETORIA

Lêers I.P.60/4, I.P.60/4/19, I.P.60/5, I.P.60/7, I.P.60/1/19, I.P.60/2, I.P.60/2/19, I.P.60/3, I.P.60/6.

- Apthorp, M.G. (Magistraat, Lady Frere)
 Verslag aan die Sekretaris van die Departement Myne en Industrieë, Lady Frere, 10 Oktober 1921.
- Canham, A. (Ondersekretaris van die Departement Myne en Industrieë)
 Brief aan mnr. C. Handley (voornemende nyweraar), Pretoria, 13 Maart 1918 asook 4 April 1918.
- Cooke, E.M. (Prinsipale van die St. Hilda's Industrial High School for Native Girls)
 Brief aan die Sekretaris van die Departement Myne en Industrieë, Enkhlonhweni, 17 November 1921.
- Cragg, A.W. (Prinsipaal van die Indaleni Hoërskool vir Bantoemeisies)
 Brief aan die Sekretaris van die Departement Myne en Industrieë, Indaleni, 23 April 1920.
- Direkteur van Gevangeniswese. Brief aan C. Handley (voornemende nyweraar, Pretoria, 19 April 1918.
- Fleck, M. (Sekretaresse van die Oranje Vrystaatse Tuisnywerheidsraad)
 Brief aan die Departement Opvoeding, Bloemfontein, 22 Maart 1918.
- Girdwood, H.F. (Voornemende weefinstruktrise)
 Brief aan die Ondersekretaris van die Departement Myne en Industrieë, Bloemfontein, 7 September 1918.
- Handley, C. (Voornemende nyweraar)
 Brief aan die Ondersekretaris van die Departement Myne en Industrieë, 12 Maart 1918.

- Milroy, M.P. (Inspekteur van die Oranje Vrystaatse Tuisnywerheidsraad)
Ongedateerde verslag aan die Sekretaris van die Departement Bantoesake wat in November 1921 by die betrokke Departement ontvang is.
- Magistraat op Tembu. Telegram aan die Departement Myne en Industrieë.
- Offisier in beheer. Verslag aan die Ondersekretaris van die Departement Myne en Industrieë insake die aanmoediging van Tuisnywerhede in Bantoeservate, Pretoria, 28 Mei 1919.
- Roger Chew, W. (Hoof van weefskool vir oudsoldate)
Brief aan Eerste Minister, Port Elizabeth, 16 Oktober 1925.
- Ruane, M.A. (Weefdeskundige)
Verslag van die Transvaalse Tuisnywerheidsraad aan die Direkteur van Onderwys, Pretoria, 10 Maart 1911.
- Ruane, M.A. (Weefdeskundige)
Verslag aan die Senior Ordonnansie Offisier, Pretoria, 30 Julie 1918.
- Scholtz, S. (Voornemende weefinstruktrise - leerling van Emily Hobhouse)
Brief aan die Sekretaris van die Departement Myne en Industrieë, Pretoria, 1 Augustus 1918.
- Sekretaris van die Departement Bantoesake. Brief aan die Sekretaris van die Departement Myne en Industrieë insake Bantoesnywerhede, Pretoria, 9 Oktober 1919.
- Sekretaris van die Departement Bantoesake. Verslag aan die Sekretaris van die Departement Myne en Industrieë insake die oprigting van spin- en weefskole in die Transkei, 1 Oktober 1921.
- Sekretaris van die Departement Landbou. Brief aan die Departement Myne en Industrieë, Pretoria, 17 Augustus 1921.
- Sekretaris van die Departement Myne en Industrieë. Verslag oor die Offisiële Konferensie in 1921 oor Transkeigebiede, Algemene Raadsresolusie nr. 48. Die stigting van spin- en weefskole gestuur aan die Sekretaris van die Departement Bantoesake, Pretoria, 2 November 1921.

- Sekretaris van die Departement Myne en Industrieë Dokument, 9 Julie 1918.
- Shephard, H. (Bestuurder van die Griqua Manufacturers Co.)
Brief aan die Sekretaris van die Departement Myne en Industrieë, Port Elizabeth, 16 Maart 1918.
- Wigan, E.M. Verslag aan die Sekretaris van die Departement Myne en Industrieë, Tsolo, Transkei, 15 Oktober 1921.
- Wigan, E.M. Brief aan die Sekretaris van die Departement Myne en Industrieë, Tsolo, 20 Oktober, 1921.
- Wigan, E.M. Brief aan mnr. M.A. Ruane, Tsolo, 27 Julie 1918.

KAAPSE ARGIEFBWAARPLEK - KAAPSTAD

C.87, p.413-418, C495, p.939.

VRYSTAATSE ARGIEFBWAARPLEK - BLOEMFONTEIN

DIE SMUTS-CLARKVERSAMELING

- Clark, M. Verslag insake "Spinning, weaving, etc." aan die "Boer Home Industries and Aid Society" vir die tydperk Maart 1905 tot Mei 1906, gepubliseer in Junie 1906, p.2.
- Clark, M. Verslag "Boer Home Industries and Aid Society", 24 Mei 1906.
- Clark, M. Ongedateerde verslag aan die "South African Distress Fund", aanwins nr.357.
- Clark, M. Komiteeverslag, Junie 1906.
- Clark, M. Brief aan die borge van die "Boer Home Industries and Aid Society", Johannesburg, 29 Junie 1907.
- Raadsverslag. Raadsverslag aan die "Boer Home Industries and Aid Society", Mei 1907.
- Raadsverslag. Raadsverslag aan die komitee van die "Boer Home Industries and Aid Society", 10 Desember 1908.
- Hobhouse, E. Brief aan die komitee van die "Boer Home Industries and Aid Society", Philippolis, 9 Maart 1905.

- Hobhouse, E. Brief aan Lady Charlotte Toler, 22 Oktober 1905.
- Hobhouse, E. Brief aan die komitee van die "Boer Home Industries and Aid Society", Langlaagte, 11 Maart 1906.
- Hobhouse, E. Brief aan Lady Charlotte Toler, Langlaagte, 20 Mei 1906.
- Hobhouse, E. Brief aan die komitee van die "Boer Home Industries and Aid Society", Philippolis, 19 Maart 1905.
- Hobhouse, E. Brief aan die komitee van die "Boer Home Industries and Aid Society", Philippolis, 21 Januarie 1906.
- Hobhouse, E. Brief aan Lady Charlotte Toler, Langlaagte, 23 Julie 1905.
- Hobhouse, E. Brief aan die komitee van die "Boer Home Industries and Aid Society", Johannesburg, 29 Junie 1907.
- Hobhouse, E. Brief aan die komitee van die "Boer Home Industries and Aid Society", Wesselstraat 305, Arcadia, Pretoria, 2 Maart 1908.
- Hobhouse, E. Brief aan Lady Charlotte Toler, Pretoria, 22 Junie 1908.
- Hobhouse, E. Brief aan die komitee van die "Boer Home Industries and Aid Society", Johannesburg, 9 Desember 1906.
- Rowntree, M. Brief aan Emily Hobhouse, Philippolis, 2 Junie 1908.

KUNS-DOKUMENTASIESENTRUM

RAAD VIR GEESTESWETENSKAPLIKE NAVORSING

Verwysingsnommer: M.A.75-75-20.

- Mayer-Gutter, Marga. Brief aan ouers, 19 September 1933.
- Mayer-Gutter, M. Dagboek.
- Mayer-Gutter, M. Bandopnames.

STAATSDEPARTEMENTE

REPUBLIEK VAN SUID-AFRIKA

- Departement van Statistiek. Bevolkingsensus, 6 Mei 1970.
- Departement Bantoe-administrasie en -ontwikkeling. Odendaalrapport. Tuisnywerheid. Lêer L.191/1281, p.459, mnr. S. Velsich.
- Departement Onderwys. Spesiale Skole.

REGERINGSPUBLIKASIES VAN DIE REPUBLIEK VAN SUID-AFRIKA

- Departement van Bantoe-administrasie en -ontwikkeling. Tuisnywerheid, Lêer L.191/1281, mnr. S. Velsich.
- Wetenskaplike en Nywerheidsnavorsingsraad. Redaksiekomitee vir tekstielterminologie. Tekstielterme, Pretoria, 1973.
- Departement van Buitelandse Sake. South West Africa Survey, 1974. Pretoria, 1975.
- Departement van Inligting. Onder redaksie van W.J. le Roux. Groote Schuur - Woning van Suid-Afrika se Eerste Minister. Kaapstad. Gothic-Drukkery, 1970.
- Departement van Inligting. 'n Staat in wording - vooruitgang in die Transkei. Kaapstad. Gothic-Drukkery.
- Sybokhaar Raad. D.S. Uys. The Lesotho Mohair Industry. Port Elizabeth, Februarie 1971.

REGERINGSPUBLIKASIES VAN DIE REPUBLIEK VAN BOTSWANA

- Campbell, A. "Republic of Botswana". Departement Handel, Industrieë en Waterwerke, p.5.
- Mamashela, L.D. "Bushman Paintings of the Tsodilo Hills". Departement van Inligting, vol.1, nr.2, p.34, 1974.
- Departement Inligting. "Facts about Botswana". Augustus 1972.
- Departement Inligting. "Facts about Botswana". B.D.P. Konferensie, Francistown, 1 April 1972.
- Departement Inligting. "Handicraft Industry", vol.1, nr.2.

REGERINGSPUBLIKASIES VAN DIE KONINKRYK VAN LESOTHO

- Departement Inligting. "The pre-historic art treasures of Lesotho."

REGERINGSPUBLIKASIES VAN DIE KONINKRYK VAN SWAZILAND

- Departement Inligting. Ongedateerde Inligtingspublikasie.
 Departement Inligting. "Welcome to Swaziland", Maart 1973, p.14.

DOKUMENTE IN PRIVAATBESIT

- Battiss, W. Openingsrede. Tentoonstelling: E.L.K. Kuns- en Kunshandwerksentrum, Pretoriase Kunsmuseum, Arcadiapark, September 1970.
- Mayer-Gutter, M. Bedanking aan dr. en mev. P. Koornhof tydens die opening van die Erich Mayer gedenk tentoonstelling. Suid-Afrikaanse Nasionale Taal- en Letterkunde Museum, Bloemfontein, 13 April 1976.
- Gowenius, P. Ongedateerde memorandum. Lentswe La Oodi.
- Gowenius, P. Memorandum. E.L.K. Kuns- en Kunshandwerk= sentrum, 1969.
- Lundböhm, M. Memorandum. "Some facts about Rorke's Drift", 1970.
- Matigot, M. Brief aan Susan Moolman, Frankryk, 10 April 1975.
- Moolman, S. Lesing. Tegnieese aspekte van tapisserie= weef. Kunsmuseum, Arcadiapark, Pretoria, 1975.
- Inligtingstuk. "Royal Lesotho Weaving Co." Dokument insake kunstenaarstapis= serieë.
- Rouillard, G.B. Dagboek. Afskrif: Verslag aan die Rege= ring van Basoetoland (die Koninkryk van Lesotho) insake weefnywerhede.
- Sauer, E. Dokument. "Handweef in Suid-Afrika." Fotokopie in besit van mev. A. Viljoen, Pretoria.
- "Stamtavle over Familien Götzsche." Familiestamboom in besit van mnr. Eric Götzsche, Durban.
- Steyn, adv. G.S. Brief aan mev. Hester Hoek, 27 Julie 1973.
- Steyn, adv. G.S. Brief aan mev. Hester Hoek, 21 Oktober 1975.
- Van der Merwe, H.W. Openingsrede. E.L.K. Kuns- en Kunshand= werksentrum. Suid-Afrikaanse Nasionale Galery, Kaapstad, Junie 1967.

GEPUBLISEERDE BRONNE

- Aalders, G.C.H., Van Gelderen, C., Greijdanus, S., Grosheide, F.W., Noordtjiz, A. en Ridderbos, J. Korte Verklaring der Heilige Schrift met nieuwe vertaling. Amsterdam, J.H. Kok N.V. Kampen, 1963.
- Allison, P. African stone sculpture. London, Humphries, 1968.
- Battiss, W.W. Art in South Africa - The amazing Bushman. Pretoria, Red Fawn press, 1939.
- Battiss, W.W., Franz G.H., Grossert, J.W. en Junod, H.P. The Art of Africa. Pietermaritzburg, Shuter en Shooter, 1958.
- Berman, E. Art and artists of South Africa. Kaapstad, A.A. Balkema, 1970.
- Beutlich, T. The technique of woven tapestry. London, B.T. Batsford, 1974.
- Biryukova, N.Y. The Hermitage Leningrad - Gothic and Renaissance tapestries.
- Binns, C.T. The Warrior People. Kaapstad, Timmins, 1974.
- Blommaert, W. en Wiid, J.A. D.G. van Reenen se Joernaal. Kaapstad, Van Riebeeck Vereniging (18), 1937.
- Böeseken, A.J. Simon van der Stel en sy Kinders. Kaapstad, Nasou, 1964.
- Campana, M. European carpets. London, Hamlyn, 1969.
- Collingwood, P. The technique of rug weaving. London, Faber en Faber, 1968.
- Davison, M.P. A handweavers pattern book. (9e druk), Swarthmore, Davison, 1971.
- De Villiers, M. Borduur byderwets met wol. Honeydew Transvaal, Janssonius en Heyns vir die Suid-Afrikaanse Wolraad, ± 1974.
- Du Toit, S.J. Ou Testament en ou Ooste. Potchefstroom, Pro Rege, 1971.
- Engelbrecht, prof. S.P. Pretoria 1855 - 1955. Stadsraad van Pretoria, 1955.
- Forman, W. en Forman, B. Tapisseries de la Jeune Egypte. Parys, Gründ, 1972.
- Fuller, F. Louis Trichardt's trek. Kaapstad, Van Riebeeck Vereniging (13), 1932.

- Gemser, B., Geyser, A.S., Groenewald, E.P., Kroeze, J.H., Müller, Jac. J., Van Selms, A., Snyman, W.J., Du Toit, S., Verhoef, P.A. Weiss, P.F.D. en Geldenhuys, J.N. Die Bybel met verklarende aantekeninge. I en III, Kaapstad, Verenigde Protes=
tantse uitgewers, 1958.
- Hanekom, A.J. Die Suid-Afrikaanse wolnywerheid. Johan=
nesburg, Hayne en Gibson vir die Suid-
Afrikaanse Wolraad, 195-
- Holt, B. Place names in the Transkeian territories.
Johannesburg, Africana Museum, 1959.
- Hutton, H. en Lewes, K. Rug weaving. Massachusetts, Charles T.
Branford, 1962.
- Jacobson, C.W. Oriental rugs - a complete guide. (3e druk)
Japan, Charles E. Tuttle, 1964.
- Jacobson, E. An illustrated world history of the sheep
and wool industry. Pretoria, Suid-Afri=
kaanse Wolraad, 1970.
- Jobe, J. The art of tapestry. London, Thames en
Hudson, 1965.
- Junod, H.A. The life of a South African tribe, I en II,
(2e druk), London, Macmillan, 1927.
- Kroeze, J.H. Handboek - Bybelse geskiedenis - die Ou
Testament, (2e druk) Kaapstad, Interkerk=
Tike uitgewerstrust, 1969.
- Kybalová, L. Die alten Weber am Nil - Koptische Stoffe.
Praag, Knihitisk, 1967.
- Landreau, A.N. en Pickering, W.R. From the Bosphorus to Samarkand - flat
woven rugs. Washington, The textile
museum, 1969.
- Levy-Bruhl, L., vertaal deur Lilian A. Clare. Primitive mentality. London, Allen en
Unwin, 1923.
- Levy-Bruhl, L., vertaal deur Lilian A. Clare. How natives think. London, Allen en Un=
win, 1926.
- Mead, S.M. The Art of Taaniko weaving. London, Reed,
1968.
- Oberholzer, C.K. Vyftig jaar in die Onderwys, 1901 - 1951,
Feespublikasie, 1951.
- Pendleton, M. Navadjo and Hopi weaving techniques.
London, Studio Vista, 1974.

- Robinson, S. A history of dyed textiles. London, Studio Vista, 1969.
- Spies, M. Skaapboerdery in Suid-Afrika. Boerdery= publikasies, Heyns en Gibson, vir die Suid-Afrikaanse Wolraad, Pretoria, 1962.
- Stayt, H.A. The Bavenda. (2e druk) London, Frank Carr, 1968.
- Thom, H.B. Willem Stephanus van Ryneveld se aanmerkingen over de verbetering van het vee aan de Kaap de Goede Hoop - 1804. Kaapstad, Nasionale pers vir die Van Riebeeck Vereniging (nr.23), 1942.
- Thom, H.B. Die geskiedenis van die skaapboerdery in Suid-Afrika. Amsterdam, N.V. Swets en Zeitlinger, 1936.
- Tyrrell, B. Tribal peoples of Southern Africa. Kaapstad, Books of Africa, 1968.
- Underwood, L. Bronzes of West Africa. London, Alec Tiranti, 1949.
- Underwood, L. Figures in wood. London, Tiranti, 1964.
- Van den Berg, J.H. De Dingen. Nijkerk, Callenbach, 1966.
- Van den Berg, J.H. Het menselijk lichaam, deel I en II (4e druk) Nijkerk, G.F. Callenbach N.V., 1965.
- Van der Westhuyzen, H.M. Erich Mayer album. Kaapstad, H.A.U.M.-J.H. de Bussy, 1952.
- Van Paassen, W.J.C., Rugrok J.H. en Klinkenberg, C. Eenvoudige Textielwarenkennis Groningen, Wolters.
- Van Reenen, R. Heldin uit die vreemde. (4e druk), Kaapstad, Tafelberg, 1973.
- Wassing, R.S. The arts of Africa. London, Thames en Hudson, 1968.
- Westermann, D. The African today and tomorrow. (2e druk) London, Oxford University Press vir die "International Institute of African Languages and Cultures", 1939.

BRIEWE AAN M.C. VAN DER WALT

- Barnard, J.P. Brief aan M.C. van der Walt, Alicedale, Junie 1976.
- Berner, V. Briewe aan M.C. van der Walt, Dordabis, 28 Augustus 1974, 28 April 1976.

- Berner, D. Brief aan M.C. van der Walt, Dordabis, 8 April 1976.
- Gebhardt, F. Brief aan M.C. van der Walt, 11 September 1975.
- Götzsche, E. Brief aan M.C. van der Walt, Durban, 16 Junie 1976.
- Gowenius, P. Briewe aan M.C. van der Walt, November 1975, 12 Augustus 1975.
- Direkteur van Kultuurbetrekkinge, Departement Inligting, London. Brief aan M.C. van der Walt, London, 1975.
- Krafft, S. Brief aan M.C. van der Walt, Augustus 1974.
- Lundböhm, M. Brief aan M.C. van der Walt, 27 November 1973.
- Malan, A. Brief aan M.C. van der Walt, 13 Junie 1976.
- McClelland, L., Vakkundige, S.A. Nasionale Kunsgalery, Kaapstad. Brief aan M.C. van der Walt, Kaapstad, 8 Julie 1976.
- Monyako, V. Brief aan M.C. van der Walt, Mazenod, 7 Mei 1974.
- Rouillard, G.B. Ongedateerde brief aan M.C. van der Walt, ontvang Julie 1976, Red Cross Home, Graaff-Reinet.
- Stephens, C. Briewe aan M.C. van der Walt, Piggs Peak, September 1976, 29 Julie 1976.
- Theiss, C. Brief aan M.C. van der Walt, 30 Augustus 1975.
- Weavind, M. Brief aan M.C. van der Walt, Johannesburg, 15 April 1976.
- Bestuurder Thabana Li-Mele Koöperatiewe Handwerksentrum, Lesotho. Brief aan M.C. van der Walt, 23 Augustus 1975.

ONDERHOUDE

- Badenhorst, dr. C.H. Sendingkantoor, Johannesburg, 23 April 1976.

- Basson, J. Departement Inligting, Pretoria, Februarie 1976.
- Barnard, J.P. Barcor, Alicedale, Mei 1974.
- Berner, D. Dorka, Johannesburg, Mei 1974.
- Berner, V. Dorka, Dordabis, 24 Maart 1976.
- Brown, G. Johannesburgse Kunsmuseum, Joubertpark, Johannesburg, 5 Maart 1976.
- Cilliers-Barnard, B. Pretoria, Maart 1976.
- Cronjê, B. Tactile, Mielietuinshoek, 6 April 1974.
- Cronjê, R. Tactile, Mielietuinshoek, 6 April 1974.
- Diederiks, R.J. Brits, 6 September 1975, 26 Mei 1975, 15 Februarie 1975.
- Dijkstra, S.J. Pretoria, 6 November 1975.
Sekretaresse, S.A. Wewers=
gilde.
- Eloff, prof. H. Departement Argeologie, Universiteit van Pretoria, 1975.
- Fourie C. St. Cuthberts Weaving School, Tsolo, 1972.
- Fowler, J. Pretoria, Augustus 1973.
- Gowenius, P. Lentswe La Oodi, Codi, Augustus 1975.
- Gowenius, U. Lentswe La Oodi, Gaborone, Augustus 1975.
- Graf, eerw. A. Pretoria, 2 Julie 1975.
- Grimston, J.M. Johannesburg, 6 Augustus 1976.
- Hodi, F. Hillmond Weavers, Umtata, Desember 1972, 1974.
- Hoek, H.J.A. S.A. Wewersgilde, Pretoria, 6 Maart 1976, 7 Mei 1976, 10 November 1975.
- Hoffmann, C. Hoffmann Handweaving, Pinetown, 3 Junie 1973.
- Höhn, G. Line D. Mazana Rug, Bosbokrand, Augustus 1974.
- Jubase, E. Tsolo, 1972.
- Koorzen, H. Kaapstad, 6 Maart 1976.
- Krige, M. Stellenbosch, 10 Mei 1976.

- Louw, D. Kunsinspekteur, Departement Bantoe-onderwys Pretoria, Augustus 1969.
- Lyons, H. Hillmond Weavers, Umtata, 1972.
- Mahamane, A. Maseru, Februarie 1974.
- Mamola, S. Maseru, 6 Februarie 1974.
- Mapetla, M. Thabong, 6 Februarie 1974.
- Marjory, suster Jean. Leribe, 12 Februarie 1974.
- Mayer-Gutter, M. Lady Clarendon Weaving School (stigterslid), Pretoria, September 1975, 10 November 1975, 28 Julie 1976.
- Mohapi, C. Skakelbeampte, Lesotho Nasionale Ontwikkelingskorporasie (L.N.D.C.) Maseru, 9 Februarie 1974.
- Moolman, S. Pretoria, 31 Maart 1976, 22 Januarie 1976.
- Ndebele Khumalo, A. E.L.K. Kuns- en Kunshandwerksentrum, Rorkesdrift, Julie 1974.
- Ndlele, A. Marjory Pope Ellis School of Weaving, Sobantudorp, Pietermaritzburg, Mei 1974.
- Nkambule, M. Swaziland, Mei 1975.
- Pembe, A. Swaziland, Mei 1975.
- Pitso, G. Teyateyaneng, Februarie 1974.
- Romanowicz, C. Johannesburg, Mei 1976.
- Sauer, D. Stellenbosch, 10 Mei 1976.
- Skolimosska, S. S.A. Wewersgilde, Pretoria, April 1976.
- St. John Ward, E. Marjory Pope Ellis School of Weaving, Sobantudorp, Pietermaritzburg, 6 Mei 1975.
- Taola, W.L. Leribe Craft Centre, Leribe, 10 Februarie 1974, 12 Februarie 1974.
- Theiss, suster C. Vukuzensele weefskool, Burgersfort, 6 Oktober 1975.
- Theron, dr. J.P., Sendingsekretaris. Pretoria, April 1976.
- Thogersen, E. Royal Lesotho Weaving Co., Maseru, 6 Februarie 1974.

- Van der Merwe, prof. H.W. Rorkesdrift, Julie 1974.
- Veldsman, dr. D.P. Direkteur, Port Elizabeth, Februarie 1976.
Wol- en Tekstielnavorsings=
instituut, W.N.N.R.
- Visser Ekonomiese Ontwikkelingskorporasie,
Pretoria, April 1976.

KATALOGI

- Hedendaagse Franse tapisserieë - aange=
bied deur die Peter Stuyvesant Stigting.
- Bokhorst, M. Hedendaagse Suid-Afrikaanse tapisserieë.
1972 - Suid-Afrikaanse Nasionale Kuns=
galery, Kaapstad. Katalogus van kuns=
werke in die Provinsiale-gebou, Pretoria.
- Susan Moolman en Waltraud Hindloev, aan=
gebied deur Saambou, Pretoria.
- Katalogus van voorwerpe in die Engelen=
huis Kunsversameling, Pretoria, 1953.
- Marguerite Weavind. Desember 1968,
Goodman Gallery, Sandton.
- 1973 - Winterkuntentoonstelling van
Groep 51, Johannesburg.
- Suid-Afrikaanse Kuns. 1975 - Nasionale
Galery, Athene.
- Gowenius, P. E.L.K. Kuns- en Kunshandwerksentrum,
Arnott, B.M. (voorwoord) Rorkesdrift. 1968 - Kunsgalery, Durban.
- Greenwood, E. E.L.K. Kuns- en Kunshandwerksentrum,
Rorkesdrift. September 1970 - Kunsmuseum,
Arcadiapark, Pretoria.
- E.L.K. Kuns- en Kunshandwerksentrum,
Rorkesdrift. April 1974 - S.A. Kunsver=
eniging, Pretoria.
- Katalogus van kunswerke in die Nico
Malan Skouburg, Kaapstad.

PRYSLYSTE

- Coral Stephens, 1975.
- Hillmond Weavers, 1975.
- Thabong Cooperative Society, 1974.

Kopana Cooperative Society, 1974.
 Tullycraft, 1974.
 Shera Weaving Co., 1974.
 Afro Weaving Co., 1974.
 Thorkild, 1974.
 Royal Lesotho Weaving Co., 1974.
 Dorka Teppiche, 1974.
 Marjory Pope Ellis School of Weaving,
 1974.
 Barcor, 1976.
 Lullana Angora, 1975.
 Hoffmann Handweaving Co., 1974.
 Tufftex, 1974.

UITNODIGINGSKAARTJIES NA TENTOONSTELLINGS

Marguerite Weavind, Coral Stephens.	Goodman Gallery, Sandton, Maart 1976.
Ingebruikneming Stadsaal Springs.	Springs, 1974.
Dorka Teppiche.	Windhoek, November 1970.
Dorka Teppiche.	Pretoria, Oktober 1971.
Dorka Teppiche.	Johannesburg, Mei 1974.

B Y B E L

Genesis 30:40.
 Genesis 37:3.
 Samuel 13:18.
 Exodus 28:4-8, 33-35.
 Johannes 19:23.
 Psalm 147:16.
 Spreuke 27:23-26.

TYDSKRIFTEANGORABOK- EN SYBOKHAARBLAD

- Januarie 1971. Uys, D.S., Bokhaarproduksie in Lesotho, vol.13, (nr.1),p.1.
- Julie 1972. Grobler, M.C., Spin en weef van sybokhaar in Suid-Afrika, vol.14, (nr.2), p.41-43.
- Januarie 1976. Grobler, M.C., Angorabokproefplaas, vol.18, (nr.1), p.13.
- Julie 1976. Kritzinger, G., Sybokhaar as tekstielvesel, vol.18, (nr.2), p.17-23.
- Julie 1976. Rautenbach, A., Angora-bokboerdery in Suid-Afrika, vol.18, (nr.2), p.24.
- Januarie 1977: Outram, E.H.G., Sybokhaar en die mode, vol.19, (nr.1), p.7-15.

ARTLOOK

- Oktober 1968. Eglington, H., The E.L.C. Art and Craft Centre at Rorke's Drift, vol.23, p.14-15.
- April 1975. Eglington, H., The Sandton Municipal Art Collection, vol. 8, (nr.2), p.8-10.

BANTU

- Maart 1969. Friede, dr. E.P., Rotsgraverings in Suid-Afrika, vol.XVI, (nr.3), p.29.
- Desember 1971. Sonnekus, K., Lesotho Weefkuns, vol.XVIII, (nr.12), p.16-17.
- Mei 1973. Sonnekus, K., From Kraal to Gallery, vol. XX, (nr.5), p.16-19.
- Junie 1974. Raath, Essie., Zulu art in Florence, vol.XXI, (nr.6), p.3-7.
- Julie 1974. Van der Westhuyzen, Vincent., (Redakteur) foto, vol.XXI, (nr.7), binneblad.
- Augustus 1974. Raath, Essie., Gewaarborg vir vyftig jaar, vol.XXI, (nr.8), p.2-5.
- Januarie 1975. Basson, Jenny., Europa kyk na Kwa-Zulu, vol.XXII, (nr.1), p.2-7.
- Desember 1975. Van der Westhuyzen, Vincent., (Redakteur) Groot stoot vir tuisland-ekonomie, (erkenning aan "The Star"), vol.XXII, (nr.12), p.19-21.

DIE CHRISTELIKE VROU

Junie/Julie 1974. Hoek, H.J.A., Spin en weefwerk, vol.XXXI, (nr.9), p.9.

EXPORT NEWS

Desember 1975. Kemsley, D., Karakul garments the status symbol, (erkenning aan "Swakara S.A."), vol.1, (nr.6), p.5-6.

FAIR LADY

19 Februarie 1969. Gathering the threads of time, vol.4, (nr.26), p.76-79.

DIE GOUE VAG

Oktober 1972. Aktueel., Xhosas knoop nou Turkse wol=matte, vol.2, (nr.8), p.20-21.

GRAPHIS (ZURICH)

Desember 1976. Mason, Stanley., The blankets of the Navadjo Indians, vol.31, (nr.182), p.578-581.

HABITAT

1975. Katz, Dina., Dina Katz talks to Valmai Edwards, vol.13, p.5.

HANDHAAF

November 1976. Kriel, dr. J.D., Emily Hobhouse en die naweë van die Engelse Oorlog, vol.14, (nr.2), p.16.

HUISGENOOT

17 April 1964. Moolman, J.H., Begin van 'n nuwe kuns? Ons land se eerste groot tapisserie, vol.XLII, (nr.2195), p.75.

14 November 1969. Potgieter, O., Antieke kunsvorm herleef in die Transkei, vol.XLII, (nr.2485), p.56-59.

19 Julie 1974. Spaarwater, E., Van weef wis hy niks nie, vol.29, p.12-13.

16 April 1976. Scholtz, J.J.J., Die ongewone Sauers, vol.15, p.40-45.

DIE HUISVROU

Desember 1974. Spaarwater, E., Die prag van sybokhaar, vol.53, (nr.8), p.46.

KUNST UND HANDWERK

- Februarie 1975. Heider, I., Kunsthandwerk in der Bewahrung - Weberei Ludwig Weinberger, vol.19, (nr.2), p.48.
- 4 April 1975. Holger, D., Deutsche Tapisserie, vol.19, p.140-147.

LANDBOUWEEKBLAD

- 17 Julie 1973. Burgers, R., Matmakery hou ledige hande besig, vol.29, (nr.55), p.84-87.
- 12 Desember 1975. Strydom, A., Wolkunswerk onthul, vol.49, (nr.58), p.102.

LANTERN

- Januarie/Maart 1959. Von Geyso, R., Ons huldig 'n skilderpionier - Erich Mayer, vol.8, (nr.3), p.200-213.
- September 1971. Stead, Rinie., Marga Mayer-Gutter - ons baasweefster, vol.XXI, (nr.1), p.14-21.
- Maart 1976. Katz, Dina., Warp and weft, vol.XXV, (nr.3), p.40-51.

NAWEEKPOS

- Oktober 1966. Vercueil, S., Die engel van die liefde, vol.13, (nr.150), p.16-17.

PATRYS

- Maart 1963. Die Engel van die liefde, vol.10, (nr.120), (Laerskooluitgawe), p.26.

PERSONALITY

- 12 Februarie 1970. Parker, Aida., Wynand van Graan - National Builder, p.115-121.
- 9 April 1970. Parker, Aida., South Africa's greatest art find, p.128-135.

PUBLIC WORKS OF SOUTH AFRICA

- Februarie 1971. Artwork - Nico Malan Opera House, p.17.

SARIE MARAIS

- 10 April 1968. Esmonde-White, Eleanore., Die nuwe tapisserietaal, vol.19, (nr.20), p.68-69. Sien ook Welkom se "Goud" en "Diamante", p.66.

SIGNATURE

- Mei 1975. Cartwright, A.P., Coral Stephens and her Swazi weavers, p.5-9.
- Februarie 1976. Chester, C., Tapestries, p.10-11.

SOUTH AFRICAN GARDEN AND HOME

- Mei 1973. Gent-White, C., Happiness is a family affair, p.5-13.
- November 1974. Barrett, R. en Barrett, T., An artist in wool, vol.13011, p.87-90.
- Februarie 1975. Barrett, R. en Barrett, T., Art and craft in the bush, vol.14002, p.37-41.
- Mei 1975. Gardener, N., A vision woven into reality, vol.14005, p.40-42.
- Januarie 1976. Barrett, R. en Barrett, T., Mohair fabrics from the Swazi mountains, vol.15001, p.98-106.

SUID-AFRIKAANSE OORSIG

- 8 September 1972. Wandtapyte in kunsmuseum, (erkenning aan "Die Burger"), vol.7553, p.13.

SUID-AFRIKAANSE PANORAMA

- 11 November 1963. Nel, Hans J., (Redakteur), In hul soektog na 'n land, vol.8, (nr.11), p.22-23.
- Maart 1973. Dellatola, Lesley., Geweefde kunswerke, vol.18, (nr.3), p.48-49 en agterblad.
- Junie 1974. Van Wyk, E., (Redaktrise), Knoopkuns, vol.19, (nr.6), p.28-31.
- Julie 1974. Van Wyk, E., (Redaktrise), Kunsprestasie, vol.19, (nr.7), p.20-21.
- Februarie 1975. De Jager, E.J., Michael Zondi, vol.20, (nr.2), p.8-9.
- September 1977. Dellatola, L., Paarl in tapisserie, vol.22, (nr.9), p.36-37.

KOERANTEALLGEMEINE ZEITUNG

- 23 April 1969. Foto., vol.54, (nr.78), p.3.

- 19 Maart 1973. Windhoek verteenwoordiger., Behnsen - Kunstpreis für Dörte Berner, vol.58, (nr.55), p.2.
- DIE BEELD
- 12 Oktober 1969. Kunsvorm herleef., (Fotobeeld), vol.4, p.21.
- 12 November 1974. Bruwer, Johan., In Diakonia-huis - getrou aan karakter, voll, p.14.
- 7 Mei 1976. Jacobsz, S., Oorgenoeg wandtapyte maar g'n vertoonplekke, (Vroueblad), vol.2, p.7.
- 6 Augustus 1976. Bruwer, J., In die Lidchi Kunssaal - kuns om in te woon, vol.2, p.11.
- 23 Mei 1978. Tapisserieë vir S.A., vol.4, p.7.
- THE BETHLEHEM EXPRESS
- 29 Augustus 1969. Uitstalling van tapisserieë., vol.65, p.5.
- DIE BURGER
- 8 Junie 1950. Kunssoort wat maklik gered kan word - net 'n handjie vol vroue ken dit nog., vol.35, p.8.
- 9 Februarie 1960. A.F.V., Ou kuns herleef in ons tyd. Franse tapisserieë vir toeskouer 'n fees vir die oë, vol.45, p.2.
- 11 Augustus 1960. Sapa., Erich Mayer oorlede, vol.46, p.2.
- 11 November 1961. Grobbelaar, J.A., Agt en veertig myl wol in grootse taferele - vyftien tapisserieë in Monument gevier, vol.47, p.38-39.
- 26 Junie 1963. Alexander, F.L., Interessante verskeidenheid van kunsambagswerk, vol.48, p.3.
- 27 November 1963. F.B., Nuwe Provinsiale gebou - aan versiering is R280 000 deur provinsie bestee, vol.49, p.2.
- 11 Februarie 1964. De Wit, G., Middeleeuse kunsvlyt het in Vlaandere herleef, vol.49, p.2.
- 23 Februarie 1966. Bouws, J., Jean Lurçat - hy het tapisserieë in ons eie tyd laat herleef, vol.51, p.2.

- 9 Mei 1966. Groot prys vir Kaapse kunstenaars, vol.51, p.2.
- 27 Februarie 1969. Stellenbosch se verteenwoordiger., Moenie prulle by die deur koop, vol.54, p.17.
- 28 Februarie 1969. Kühne, W.O., Van sulke moderne kuns hou mnr. Fouché ook, vol.54, p.6.
- 8 Maart 1969. F.L.A., So kom hierdie tapisserieë nie tot hul reg.
- 2 Oktober 1969. Foto., vol.55, p.2.
- 9 Januarie 1970. Mesman, E., Die Franse tapisserieë - kleurerykdom oorweldig die besoeker, vol.55, p.2.
- 7 Februarie 1970. Kunsredakteur., Vier kosbare wandtapyte "ontdek" in premierswoning, vol.55, p.1.
- 26 Februarie 1970. Eckert, dr. Irma., Maria von Habsburg (1505-1559) - sy is 'n waardige simbool van die hele Europa, vol.55, p.2.
- 7 Julie 1972. Foto's., vol.57,p.2.
- 11 Julie 1972. Baasweefster skrik nie vir reuse take., (Vroueblad), vol.57,p.8.
- 26 Julie 1972. Mesman, E., Wandtapyte vertoon in kuns= museum, vol.58, p.2.
- 18 Maart 1975. Foto., vol.60, p.14.
- THE CAPE ARGUS
- 26 Junie 1950. Home weavers from a guild - Mrs. P. Sauer president, vol.94, p.4.
- 15 Desember 1969. Green, Eldred., Gaiety, pleasure in tapestries, p.13.
- 10 Julie 1972. Green, Eldred., Strong S.A. flavour in tapestries, p.11.
- 13 Februarie 1973. Beljakova, Vera., Tapestry Trove, p.19.
- 29 November 1977. Art-foto., p.21.
- THE CAPE TIMES
- 7 Julie 1972. Weavers dash to bring "VIP" tapestry to the city., p.12.
- 4 Desember 1975. Beljakova, Vera., South African tapestries, p.11.

10 Maart 1976.

Botswana weaving exhibition., p.6.

THE CITIZEN

29 September 1976.

Haliburton, Krystyna., Creating with fibre, p.21.

DAGBREEK

8 Desember 1963.

Botha, A., G'n masjien kan by hulle kers vashou nie, (Vrouebylaag), vol.17, (nr.22), p.5-8.

DIAMOND FIELD ADVERTISER

15 Desember 1970.

Robinson, Brenda., Indigenous art delights visitors to the Transkei, vol.93, p.7.

EASTERN PROVENCE HERALD

9 Desember 1970.

Herald Reporter., Artists express themselves in tapestry, vol.126, (nr.292), p.21.

EIKESTAD NUUS

14 Maart 1969.

Baie sien tapisserieë., vol.17, (nr.9), p.2.

17 Maart 1978.

Uitstalling van Franse tapisserieë., vol.28, (nr.10), p.6.

FRÄNKLICHER SONNTAG

13 Maart 1976.

Reiche Gestaltung skraft aus Südlichen Breiten., vol.28, (nr.10).

HOOFSTAD

5 November 1969.

Steyn, Joey., Weefwerk uit die blou-blou berge van Lesotho, vol.2, (nr.180), p.35.

14 Desember 1970.

Kunsredakteur., Kunsblad-foto, vol.3, (nr.221), p.15.

9 Februarie 1971.

De Villiers, A., Die wewerskuns - 'n skool van geduld, vol.3, (nr.268), p.16.

4 November 1971.

De Villiers, A., Twee vroue weef hul eie materiale, (Madelief), vol.4, (nr.188), p.1.

17 November 1972.

Vir die kieskeuriges., vol.5, (nr.197), p.17.

4 Desember 1972.

Van Zyl, Anton., Uiteenlopende tegnieke te sien in wandtapyte, vol.5, (nr.211), p.16.

14 Desember 1972. De Villiers, A., Tapisserieë en haar tuin is Susan se groot voorliefdes, vol.5, (nr.220), p.1.

24 Augustus 1973. Elk van dié matte is 'n kunswerk., vol.6, (nr.127), p.16.

23 Junie 1975. Shangaanweefkuns by Barclayplein., (Vroueblad), vol.8, (nr.68), p.15.

NATAL DAILY NEWS

11 Junie 1971. M.F., Geometric tapestries, (Woman's Daily News), p.19.

8 September 1971. M.H., Exhibition of Kopana rugs, p.17.

4 Oktober 1976. Verster, Andrew., Unusual exciting exhibition (N.S.A.) Gallery, (bylae tot Natal Daily News), p.5.

6 Julie 1978. Tonight Reporter., Sunday song at N.S.A., (Natal Daily News Tonight), p.1.

13 Julie 1978. Verster, Andrew., Exhibition of craft - work from Swaziland, (Natal Daily News Tonight), p.5.

DIE NATALLER

3 Julie 1970. Franse tapisserieë., vol.15, (nr.39), p.4.

NATAL MERCURY

13 April 1970. Woman on the scene. The fourteen stations of the cross in tapestry., vol. 118, (nr.32 365), p.15.

11 Junie 1971. Maritz, Barry., Exhibition of rare Lesotho tapestries, vol.119, (nr.32 726), p.16.

28 Junie 1972. Pietermaritzburg korrespondent., Sisters from the Tyrol bring art to Marianhill, vol.120, (nr.33 051), p.9.

1 Oktober 1976. O'Connor, Marie., Art, vol.124, (nr.34 373), p.18.

14 Julie 1978. Nero, Daryl., Art, vol.126, (nr. 34 923), p.14.

NATAL WITNESS

7 Augustus 1970. Professor opens tapestry exhibition., vol. 125, (nr.30 603), p.8.

- 15 Junie 1972. Pietermaritzburg korrespondent., Exhi=
bition of Natal weaving, vol.127,
(nr.31 178), p.6.
- THE NORTHERN TIMES
- 26 Maart 1971. Kunswerke uitgestal., vol.67, (nr.
p.20.
- OGGENBLAD
- 27 Junie 1975. Weefwerk in Stad te koop aangebied.,
vol.3, (nr.819), p.12.
- DIE OOSTERLIG P.E.
- 24 Augustus 1973. Steynberg, Yvonne., Stories van matte
na Amerika, vol.37, p.4.
- DIE PERDEBY
- 9 Junie 1972. Besondere huis met 'n besondere vrou.,
vol.XXVIII, (nr.540), p.9.
- PRETORIA NEWS
- 14 Julie 1971. Foto., p.4.
- 20 Julie 1971. Foto., p.5.
- 4 Desember 1972. Tapestry in S.A. today., p.15.
- 30 September 1974. Cave, N., Black artist wins fame with
his lino-cuts, (Pretoria News tweede
seksie), p.1.
- 12 Junie 1975. Wayfarer's Capital talk - African
motifs catch the eye., p.15.
- 10 Februarie 1976. Anderson, P., U.S. showing for Rorke's
Drift art, (Pretoria News Town), p.1.
- RAND DAILY MAIL
- 26 Augustus 1921. Reuter., Slump in mohair industry,
vol.15, (nr.5801), p.5.
- 18 November 1967. Sack, Joe., Emperor's Hoard in tapestry
exhibits., p.4.
- 22 November 1967. H.E.W., Art Show, (Rand Daily Mail
second edition), p.10.
- 17 September 1971. H.E.W., Craftsmanship, p.13.
- 8 Oktober 1973. Windner, H.E., Pristine freshness, p.12.
- 9 Junie 1976. Windner, H.E., Some marvals of the weavers
art, p.15.

RAPPORT

- 7 Desember 1975. Slabber, C., Rondom die wêreld van kuns en lettere, vol.6, (nr.2), p.18.
- 9 Mei 1976. Met twee koffers en R14 na Suid-Afrika, (Foto Rapport), vol.6, (nr.24), p.16-20.

RUSTENBURG HERALD

- 6 Junie 1969. Wêreldberoemde uitstalling., vol.42, p.4.

SANDTON CHRONICLE

- end Mei 1976. Sculpture and rugs at Goodman Gallery., vol.7, (nr.10), p.16.

S.A. DIGEST

- 8 September 1972. Mural tapestries praised., p.13.

S.A. FINANCIAL GAZETTE

- 3 April 1969. Everard, Kenelm., Exciting colourful tapestries at show, p.4.

S.A. JEWISH TIMES

- 10 Maart 1972. Feldberg, Leon., (Redakteur), Royal Lesotho Weavers exhibition, vol.33, (nr.26), p.17.

THE STAR

- 22 November 1967. Packer, Mary., The weavers inspiration, p.16.
- 29 Julie 1971. An ancient craft takes on an African flavour., p.B8.
- 28 Oktober 1971. Dewar, John., Tapestries bring warmth to walls, p.24.
- 20 Maart 1972. Cheales, Richard., Lyrical beauty, p.22.
- 18 Julie 1972. Comfort under foot helps poor village., p.13.
- 29 Augustus 1972. South African tapestries to be exhibited., (Woman's News), p.B4.
- 14 September 1972. Hovenden, Pat., The agony and ecstasy of weaving a tapestry, p.B6.

- 12 Maart 1973. Dellatola, Lesley., Modern tapestry bold and free, p.15.
- 1 Maart 1974. Windner, H.E., Ceramics, weaving team up, p.20.
- 18 Januarie 1975. Mackey, G., "Mediaeval fort" has modern interior, (Property Star), p.11.
- 10 April 1975. Baneshik, Percy., City to see tapes=tries, p.23.
- 20 Februarie 1976. Baneshik, P., Home of arts and victoria crosses, p.7.
- 2 Junie 1976. Prendini, Hilary., The girls who got weaving, (bylae Woman), p.4.
- 2 Mei 1978. Dewar, John., From Natal to New York, (The Star Tonight), p.3.

SUIDWES-AFRIKANER

- 25 April 1969. Uitstalling van duur tapisserieë in Hoofstad., vol.42, (nr.52), p.13.

DIE SUIDWESTER

- 18 November 1970. Tapyte sal vroue se harte steel., vol. 26, p.2.
- 27 Maart 1973. Kuns in die son in Verwoerdpark., vol. 28, p.2.

SUNDAY EXPRESS

- 17 September 1972. Express Reporter., History-making tapes=try show, (Sunday Express Today), p.1.
- 10 Maart 1974. Joubert, J., Crafty arts, (Sunday Ex=press Town), p.1.
- 12 Mei 1974. Gilligan, B., Crafty couple, (Sunday Express Journal), p.8.
- 1 Desember 1974. Raphaely, R., Weaving their way to fame, (Sunday Express Journal), p.3.

SUNDAY TIMES

- 28 Oktober 1973. Aschman, G., Anton Rupert's world of art, (Sunday Times Colour Magazine), (nr.3520), p.11.
- 5 Januarie 1975. Ogilvie, G., She weaves wall-carpet at home, (Sunday Times Magazine - Mainly for Woman), p.8.

DIE TRANSVALER

- 25 Augustus 1953. Foto., vol.16, (nr.271), p.5.
- 27 Augustus 1953. Spin-en-weefuitstalling., vol.16, (nr.279), p.10.
- 29 Augustus 1953. Muurtapisserie 'n bron van besieling., vol.16, (nr.281), p.8.
- 2 November 1955. Mevrouw Jansen wens wewersgilde geluk., vol.19, (nr.26), p.10.
- 21 Mei 1965. Benade, Sarah., Tapisserieë bly altyd nuut, vol.28, (nr.196), p.10.
- 1 Desember 1967. Richter, Anton., Treffende werke uitgestal, vol.31, (nr.53), p.4.
- 31 Maart 1969. Van Lingen, Claude., Patroon en kleur vir "koue", vol.32, (nr.152), p.4.
- 7 Desember 1970. Wêreldwyd gewild., vol.34, (nr.58), p.10.
- 14 September 1972. Tapisserieë so warm soos musiek., vol.35, (nr.295), p.14.
- 5 Desember 1972. Foto., p.11.
- 7 Desember 1972. Wandtapyte gewilder., p.11.
- 29 April 1975. Franse kuns in Johannesburg., p.10.
- 30 April 1975. Breytenbach, Phillippa., 'n Nuwigheid uit Frankryk, p.10.
- 24 Julie 1975. Moriati, L., Kunswerke uit gras, brak=hare, p.8.
- 23 Januarie 1976. Schmidt, Leonie., (Ritsgids bylaag), p.4.
- 13 Julie 1976. Sybokhaar en jou huis is anders., (Transvaler Vroueblad), p.10.

DIE VADERLAND

- 5 Desember 1967. Cheales, Richard., Tapisserieë getuig van groot trefkrag, vol.XXXII, (nr.9607), p.2.
- 8 April 1969. Van Rensburg, Nico., Fantasiewêreld van kleur, vol.XXXIII, (nr.10 019), p.2.
- 17 Mei 1971. Hulle het geweef vir sop en brood., vol.XXXV, (nr.10 655), p.10.
- 9 Maart 1972. Davidtz, Bonnita., Sotho's se "Engel"-mat is pragtig, vol.XXXIV, (nr.10 852), p.12.

- 21 Desember 1972. Oeroue vorm gewild., vol.XXXIV, (nr.10 795), p.13.
- 3 Desember 1973. Vermaak, K., Twee plaasvroue wys wat gedoen kan word, vol.XXXVIII, (nr.107 422), p.18.
- 5 Desember 1973. Davidtz, B., Inheemse matuitstalling skep gunstige indruk, vol.XXXVII, (nr.107 424), p.15.
- 25 Junie 1974. Davidtz, B., Portway haal nuwe hoogtes in wandtapyt, vol.XXXVII, (nr.107 695), p.15.

V.N. BIJLAGE (Nederlandse blad)

- September 1974. Kaal, Ron., De opwindende wereld van Peter Stuyvesant, (V.N.-bijlage - uitknipsel in Pretoriase Kunsmuseum), p.27.

THE WINDHOEK ADVERTISER

- 19 November 1970. Lincoln, Doug., Karakul wool carpets to be exhibited in Windhoek, vol.31, (nr.7023), p.2.

ZIONIST RECORD AND JEWISH CHRONICLE

- 28 Mei 1976. B.M., Stunning carpets and sculptures, vol.22, p.11.

VERHANDELINGS

- Uys, D.S. Merinovagwol soos in Suid-Afrika geproduseer. M.Sc., Universiteit van Pretoria, 1966.
- Roos, N.C. Die skilderkuns van Suidwes-Afrika. D.Phil. (Kunsgeskiedenis), Universiteit van Pretoria, 1974.
- Werth, A.J. Die invloed van primitivisme op die beeldende kunste met besondere verwysing na Suidelike Afrika. D.Phil. (Kunsgeskiedenis), Universiteit van Pretoria, 1973.
- Van Rensburg, S.J. Sydney Kumalo en ander bantoe kunstenaars van Transvaal. M.A. (Kunsgeskiedenis), Universiteit van Pretoria, 1970.

S U M M A R Y

WEAVING ART IN SOUTHERN AFRICA
WITH SPECIAL REFERENCE
TO CARPETS, RUGS AND TAPESTRIES

by

MARIA CATHARINA VAN DER WALT

Leader: Professor F.G.E. Nilant

Degree: Magister Artium
(Art History and Fine Arts)

UNIVERSITY OF PRETORIA

--- oOo ---

This treatise gives a complete outline of the history of the weaving art in Southern Africa. It traces the origins and development thereof up to the present day tendencies and tries to evaluate its technical and aesthetic value in the light of the handweaving art in the rest of the world.

For the purpose of this treatise the historical development is divided into the following three main periods which are treated separately — although in outlying places their development was carried on concurrently:

- 1 *Period of traditional indigenous weaving (up to ± 1830).*
- 2 *The transitional period (± 1830 onward).*
- 3 *Twentieth century textile weaving (1904 onward).*

--- oOo ---

AFBEELDINGSAfkortings

a.	-	agterkant.
afb.	-	afbeelding.
a.r.o.	-	agter regs onder.
Bpk.	-	Beperk.
cm.	-	sentimeter.
Co.	-	Company.
Edms.	-	Eiendoms.
k.	-	karton.
l.o.	-	links onder.
nr.	-	nommer.
r.o.	-	regs onder.
st.	-	standerd.
vgl.	-	vergelyk.
w.	-	weefster.

2. DIE GESKIEDENIS VAN SKAPE IN SUIDER AFRIKA

1. Merinoskaap.
2. Sybokke.
3. Karakoelskaap met lam.

DIE TOTSTANDKOMING VAN DIE HANDWEEFBEDRYF IN SUIDER AFRIKA3. HISTORIESE OORSIG3.1 TYDPERK VAN TRADISIONELE INHEEMSE WEEFKUNS TOT ± 1830

GRAS EN BIESIES

4. WILDE KATOENGARING WAT IN NOORD-TRANSVAAL GEVIND IS. Vergunning, Kultuur Historiese en Opelugmuseum, Pretoria.
5. DIE VOORBEREIDING VAN PALMBLARE.
6. JAGNET, BAVENDA, NOORD-TRANSVAAL, ± 250 cm. x 620 cm.
7. VLEISMAT, ZOELOE, BIESIES, 40 cm. x 35 cm. natuurlike kleurstof.
8. GRAANMANDJIE EN MAT, ZOELOE. Vergunning, Zoeloelandse Historiese Museum.
9. VLEISMATTE, ZOELOE, ± 40 cm. x 35 cm., biesies.

10. BIRSIF, 60 cm. x 15 cm., biesies.
11. GRASSLAAPMAT, onvoltooid, gras en tou.
12. MANDJIES MET STYFPASSENDE DEKSEL, BAVENDA, palmlare, keperbinding. Vergunning, Kultuur Historiese en Ope-lugmuseum, Pretoria.
13. MANDJIE, onvoltooid, Bavenda, palmlare.
14. ZOELOEHUT EN AFSKORTING VAN STOKKE. Zoeloelandse His-toriese Musuem.
15. VISNET, stokke en boombas, Zoeloelandse Historiese Museum.

3.2 OORGANGSTYDPERK VANAF + 1830

INHEEMSE WEEFKUNS MET AANDUIDINGS VAN WESTERSE INVLOED — GLASKRALE, CHEMIESE KLEURSTOWWE EN WOL

16. TAFELMAT, 20 cm. x 35 cm., Romoua Ntshingila, 'n der-tienjarige st. 5 leerling, Colenso. Hierdie tafelmat is onder skool-toesig van voorafgevegte gras geweef en is vir die gedekte tafel van 'n Westerse woonhuis bedoel.
17. BIERLEPELS, ongeveer 60 cm. x 15 cm., gedroogde palm-blare. Skolekunsvlyt, Departement Bantoe-onderwys.
18. KRALE-KLEDINGSTUK, Zoeloe.
19. HOOFTOOISEL, krale, Zoeloe.
20. VERSKEIDENHEID VERSIERDE KLEDINGSTUKKE en kleiner persoonlike gebruiksartikels, Zoeloe.
21. VERSIERDE KLEDINGSTUKKE, Zoeloe.
22. NDEBELEVROUE, Transvaal. Eers sedert 1830 toe krale in groot hoeveelhede deur handelaars aan inheemse bevol-kingsgroepe beskikbaar gestel is, is uitgebreide dekora-sies met ikonologiese inhoud op kleding aangebring. 'n Nuwe rigting het in die inheemse kunshandwerk ontwikkel. Dit het veral 'n uitwerking op die kleding van die Zoeloe en die Ndebele gehad. Gedurende die pre-Westerse tydperk is glas en porselein krale slegs onder enkele vroue, wat dit as kosbare erfstukke bewaar het, aangetref.
23. BASOETOHOEDE word vandag op industriële basis gemaak.
24. MANDJIES, riet, vir gebruik in Westerse wonings.
25. INKOPIESAKKE, plastiek.
26. SITMAT, + 45 cm. x 60 cm., biesies en wol, Departement Bantoe-onderwys.
27. DEURMAT, 90 cm. x 15 cm. x 60 cm., gras, chemiese kleur-stof.
28. SITMAT, + 45 cm. x 60 cm., biesies en wol, Zoeloelandse Historiese Museum.
29. DEURMAT en SLAAPMAT, gras, tou en wol.

30. MANDJIE, riet, Zoeloeland.
31. GORDELS, + 60 cm. x 5 cm., krale, Zoeloe, Killie Campbell-versameling, Durban.
32. KRALE VOORWERPE vir die toeristemark, Noord-Natal.

3.3 TWINTIGSTE EEU-TEKSTIELWEEFKUNS GEBASEER OP DIE BEGINSELS VAN DIE EUROPESE WEEFBEDRYF

3.3.1 DIE WEEFSKOLE VAN EMILY HOBHOUSE VANAF 1905

33. GEDULD EN MOED, tapisseriebinding, 5 skering, 15 inslaggarings per 1 cm.², sybokhaar, 170 cm. x 50 cm., Nasionale Museum, Bloemfontein. Katalogusinligting: G.3058, skenking: mev. Gillet op 22 November 1966.
34. GEDULD EN MOED, detail.
35. VANDAG IS 'N DAG, detail, tapisseriebinding, 5 skeringgarings, 15 inslaggarings per 1 cm.², sybokhaar, 170 cm. x 50 cm., Nasionale Museum, Bloemfontein. Katalogusinligting: G.3059, skenking mev. Gillet op 22 November 1966.
36. MÔRE IS OOK 'N DAG, detail, tapisseriebinding, sybokhaar, 5 skeringgarings, 15 inslaggarings per 1 cm.², 170 cm. x 50 cm., Nasionale Museum, Bloemfontein. Katalogusinligting: G.3060, skenking mev. Gillet op 22 November 1966.
37. WAG 'N BIETJIE-TAPYT, turkse knoop, sybokhaar, 78 cm. x 135 cm., karton: Emily Hobhouse, Nasionale Museum, Bloemfontein. Katalogusinligting: G.3166.
38. WOLKOMBERS, detail, Oorlogsmuseum, Bloemfontein.
39. WOLKOMBERS, detail, Oorlogsmuseum, Bloemfontein.
40. TWEEDKLEEDSTOF, Oorlogsmuseum, Bloemfontein.
41. MANTEL, effebinding, 6 skeringgarings, 7 inslaggarings per 1 cm.², sybokhaar, Nasionale Museum, Bloemfontein. Katalogusinligting: G.3063.
42. MANTEL, detail.
43. DAMESBAADJIEPAK, Oorlogsmuseum, Bloemfontein.
44. Mejuffrou Trichardt by die spinwiel in die Langlaagte weefskool. Bloemfonteinse argiefbewaarpark.
45. TAPYT, effebinding, dubbeldrade wol op wol, trougeskenk aan mnr. en mev. G. Radloff, Pretoria.
46. TAPYT, oorskietstroke tekstielstof op hessiën geknoop. Hierdie kunsvorm is gedurende die Anglo-Boereoorlog deur Emily Hobhouse aan vroue in die konsentrasiekampe geleer en het tot ongeveer die dertigerjare boerehuise op die platteland versier. Mevrouw S. Bolt, Brits.

3.2.2.2 DIE LADY CLARENDON WEAVING SCHOOLGESTIG DEUR MARGA MAYER-GUTTER 1933-1939

47. KARTON VIR TAPYT, ink op grafiekpapier, Erich Mayer, Suid-Afrikaanse Nasionale Taal- en Letterkunde Museum, Bloemfontein.
48. KARTON VIR TAPYT, ink op grafiekpapier, Erich Mayer, Suid-Afrikaanse Nasionale Taal en Letterkunde Museum, Bloemfontein.
49. JAGTONEEL-TAPYT, sybokhaar op Hollandse katoen, 2 knope per 1 cm², Turkse knoop, 186x124 cm., 1930, K: Erich Mayer, Suid-Afrikaanse Nasionale Taal en Letterkunde Museum, Bloemfontein, katalogusinligting: 472/118. Die karton vir hierdie tapyt is vir die eerste keer geknoop in opdrag van advokaat Charles te Water vir Suid-Afrikahuis in London.
50. KARTON VIR TAPYT, ink op grafiekpapier, Erich Mayer, Suid-Afrikaanse Nasionale Taal- en Letterkunde Museum, Bloemfontein.
51. KARTON VIR TAPISSERIE, ink op grafiekpapier, Erich Mayer, Suid-Afrikaanse Nasionale Taal- en Letterkunde Museum, Bloemfontein.
52. TAPYT, tapytbinding, 2 skeringgarings, 3 inslaggarings per 1 cm.², karakoelwol op Hollandse katoen.
53. TAPYT, Turkse knoop, 2 knope per 1 cm.², sybokhaar op Hollandse katoen, 196x111 cm., K: Erich Mayer, Suid-Afrikaanse Nasionale Taal- en Letterkunde Museum, Bloemfontein, katalogusinligting: 472/139.
54. SWARTWITPENS-TAPYT, karton, ink op grafiekpapier, Erich Mayer, Suid-Afrikaanse Nasionale Taal- en Letterkunde Museum, Bloemfontein. Hierdie tapytontwerp is vir die eerste keer vir Suid-Afrikahuis in London geknoop.
55. TAPYT, Turkse knoop, sybokhaar op Hollandse katoen, 2 knope per 1 cm.², 170x95 cm., K: Erich Mayer 1930, Suid-Afrikaanse Nasionale Taal- en Letterkunde Museum, Bloemfontein, katalogusinligting: 472/119. Hierdie tapytontwerp is vir die eerste keer as trougeskenk vir die Hertog van Kent en prinses Marina van Griekeland in opdrag van Lady Clarendon geknoop.
56. TAPISSERIE, tapisseriebinding, wol op katoen, 3 skeringgarings, 6 inslaggarings per 1 cm.², 44x110 cm., K: Erich Mayer. Hierdie tapisserie-ontwerp is vir die eerste keer as trougeskenk vir die Hertog van Kent en prinses Marina van Griekeland geweef.

57. ALBUTAPISSERIE, tapisseriebinding, wol op katoen, K: Cythna Letty, versameling mev. Julia Grimston, Johannesburg.
58. MARGA MAYER-GUTTER tydens uitstalling in Johannesburg, koerantfoto, Kunsargief, Raad vir Geesteswetenskaplike Navorsing, Pretoria.
59. BAADJIE VAN ERICH MAYER, tweedstof in keperbinding, gewef deur Marga Mayer-Gutter in Swede. 'n Weefgetou met 8 trappers is gebruik.

3.3.2.3 DIE STIGTING VAN DIE SUID-AFRIKAANSE WEWERSGILDE 1951.

ELSABE SAUER, HESTER HOEK, ESTER GREENWOOD, WALTRAUD HINDLOEV

60. DIE PAARLSE BURGERSENTRUM IN AANBOU.
61. Ester Greenwood by onvoltooide gedeelte van die tapisserie KAAPSE LANDSKAP wat sy in samewerking met Waltraud Hindloev en Lynda Brothers gewef het en wat deur die argitekthe Munnik, Visser, Black en Fish ontwerp is. Voltooide panele beslaan altesame 145 M.².
62. PIERNEEF LANDSKAP, tapisseriebinding, 5 skeringgarings, 8 inslaggarings per 1 cm.², wol op katoen, 112x102 cm., voor 1960, K: Verwerking van Pierneef skildery in besit van mev. Anna Preller, W: Elsabé Sauer, ongeteken, ongedateer, versameling van mev. Mary Krige, Pretoriase Wewersgilde, Silwerjubeleumuitstalling, Universiteit van Pretoria 1976.
63. DIE HAND VOL VERE, tapisseriebinding, 4 skeringgarings, 12 inslaggarings per 1 cm.², wol op katoen, 103x86 cm., voor 1960, K: Bettie Cilliers-Barnard, W: Elsabé Sauer, ongeteken, ongedateer, versameling van mev. Mary Krige, Stellenbosch, Pretoriase Wewersgilde, Silwerjubeleumuitstalling, Universiteit van Pretoria 1976.
64. ABSTRAKTE TAPISSERIE, tapisseriebinding, 5 skeringgarings, 6 inslaggarings per 1 cm.², wol op katoen, 70x155 cm., voor 1960, K: Bettie Cilliers-Barnard, W: Elsabé Sauer, ongeteken, ongedateer, versameling van mev. Mary Krige, Stellenbosch, Pretoriase Wewersgilde, Silwerjubeleumuitstalling, Universiteit van Pretoria 1976.
65. DIE VROU, tapisseriebinding, 10-14 inslaggarings, 5 skeringgarings per 1 cm.², suiwer wol, geheel: 213x547 cm., afsonderlike panele: 244x183 cm., K: Bettie Cilliers-Barnard, geteken, kartonkunstenaar: l.o. weefkunstenaar r.o. Versameling Transvaalse Provinsiale Administrasie, Pretoria.

4 HANDWEEFWERKWINKELS IN SUIDER AFRIKA VANDAG

4.1 HANDWEEFWERKWINKELS IN TRANSVAAL

4.1.1 DIE ATELJEE VAN SUSAN MOOLMAN

66. BOESMANTEKENINGE, tapisseriebinding, 4 skeringgarings, 5 inslaggarings per 1 cm.², sybokhaar op katoen, 40x74 cm., 1948, K: Erich Mayer, W: Susan Moolman, geteken, r.o. S.M., Pretoriase Wewersgilde, Jubeleum-uitstalling, Universiteit van Pretoria 1976.
67. DIE FONTEIN, tapisseriebinding, 5 skeringgarings, 10-14 inslaggarings per 1 cm.², 75% corridalewol en 25% sybokhaar op suiwer wol, 150x173 cm., 1969, K: Bettie Cilliers-Barnard, geteken, kartonkunstenaar, l.o., weefkunstenaar, r.o. Jasmyn Dameskoshuis, Universiteit van Pretoria.
68. SOMER, tapisseriebinding, 6-10 inslaggarings op 3 dubbel-skeringgarings per 1 cm.², 75% corridalewol en 25% sybokhaar op suiwer wol, 600x150 cm., Julie 1972, K: Christo Coetzee, geteken: kartonkunstenaar, r.o., weefkunstenaar, l.o. Versameling Departement van Vervoer, Jan Smuts lughawe, (sitkamer vir baie belangrike persone).
69. NAG IN DIE KAROO, tapisseriebinding, 10-14 inslaggarings, 5 skeringgarings per 1 cm.², 75% corridalewol en 25% sybokhaar op suiwer wol, 224x168 cm., 1975, K: Cecily Sash, geteken kartonkunstenaar, r.o., weefkunstenaar, l.o., Suid-Afrikaanse Wolraad, Merinogebou, Raadsaal, Pretoria.

4.1.2 DIE ATELJEE VAN MARGUERITE WEAVID

70. FAMILIE, tapisseriebinding, 4 skeringgarings, 5 dubbel-inslaggarings per 1 cm.², sybokhaar op linne, 150x90 cm., 1967, K: Cecil Skotnes, geteken: a., Skotnes, M.W., uitstalling Goodman galery, Johannesburg, Desember 1968, versameling Coral Stephens, Piggs Peak, Swaziland.
71. LIGGENDE FIGUUR, tapisseriebinding, 4 skeringgarings, 5 dubbelinslaggarings per 1 cm.², sybokhaar op linne, 113x186 cm., 1971, K: Cecil Skotnes, geteken: a., Skotnes, M.W., Suid-Afrikaanse Nasionale Kunsgalery Kaapstad.
72. AFRIKA KARNAVAL, tapisseriebinding, 4 skeringgarings, 5 dubbelinslaggarings per 1 cm.², linne en sybokhaar, 125x162 cm., 1971, K: Bettie Cilliers-Barnard, M.W., uitstalling Goodmangalery, September 1971.
73. AFRIKA, tapisseriebinding, 4 skeringgarings, 5 dubbelinslaggarings per 1 cm.², sybokhaar op linne, 480x330 cm., 1966, K: Cecil Skotnes, geteken: a., Skotnes, M.W., versameling Hotel President, Johannesburg.

74. KOMPOSISIE, tapisseriebinding, 4 skeringgarings, 5 inslaggarings per 1 cm.2, sybokhaar op linne, 185x123 cm., 1963, K: Edoardo Villa, geteken: a., Villa, M.W., versameling mnr. I.R. McLennon, Johannesburg.
75. NOKTURNE, tapisseriebinding, 4 skeringgarings, 5 dubbelinslaggarings per 1 cm.2, sybokhaar op linne, Suid-Afrikaanse Nasionale Kunsgalery, Kaapstad. Hierdie tapisserie is omraam met 'n weefsel van groen effebinding sybokhaarstof uit die werkwinkel van Coral Stephens.
76. WOOD, tapisseriebinding, 4 skeringgarings, 5 dubbelinslaggarings per 1 cm.2, 190x123 cm. (1970), K. Cecily Sash, Geteken: a., Sash, M.W., versameling mev. H. Schmit, Sandton.
77. KOMPOSISIE, detail, tapisseriebinding met borselwerk, 4 skeringgarings, 5 dubbelinslaggarings per 1 cm.2, sybokhaar op linne, 250x120 cm., karton: Johan van Heerden, geteken: a., Johan van Heerden, M.W., versameling Marguerite Weavind, Johannesburg.
78. TAPISSERIE B., tapisseriebinding en bykomende tegnieke van oop skeringgaring, 4 skeringgarings, 5 inslaggarings per 1 cm.2, sybokhaar op linne, 120x240 cm., 1973, K: Douglas Portway, geteken: r.o. Portway, uitstalling Goodmangalery, Junie 1974.
79. TAPISSERIE B., detail.
80. HIERDIE FRAGMENTE, tapisseriebinding driedimensioneel met appliekwerk, 4 skeringgarings, 5 dubbelinslaggarings per 1 cm.2, sybokhaar op linne, 270x210 cm., 1975, K: Judith Mason, geteken: a., Mason, M.W. versameling Marguerite Weavind, Johannesburg.

4.1.3 DIE ATELJEE VAN KRYSZYNA ROMANOWICZ

81. KRYSZYNA ROMANOWICZ BY KANGOGROTTE II, detail, tapisseriebinding, hekelwerk en fraaings, 3 skeringgarings, 8 inslaggarings per 1 cm.2, Shephardtapytwol en sisal op Poolse linne, 140x150 cm., geteken a.r.o. Krystyna Romanowicz, r.o.: monogram gedateer 1972. Uitstalling Lidchi kunsgalery 1976.
82. GOPLANA, detail, tapisseriebinding, 3 dubbelskeringgarings, 10 inslaggarings per 1 cm.2, merinowol, sybokhaar, sisal, 150x300 cm., geteken: r.o. monogram, 1975, uitstalling Lidchi kunsgalery, Johannesburg, Augustus 1976.
83. GENESIS, detail.
84. GENESIS, Koptiese lusse, macramé en tapisseriebinding, 2 dubbelskeringgarings per 1 cm.2, sisal, koperdraad, bronsplaat, 1975, uitstalling Lidchi kunsgalery, Johannesburg, Augustus 1976.

4.1.4 MAZANA RUG, LINE D-WERKWINKEL

85. MASKER, tapisseriebinding, 0,5 skeringgaring, 1 inslaggaring per 2 cm.2, karakoelwol op vlas, 70x50 cm, K: G. Höhn, 1974. Die bonkiggespinde karakoelgaring is kenmerkend.
86. TAPYT, tapytbinding, 0,02 skeringgaring, 0,5 inslaggaring op 1 cm.2, vlas en karakoelwol, 300x400 cm., K: G. Höhn, 1975, Kraalgalerie.
87. RENOSTERS, tapisseriebinding, 0,5 skeringgaring, 1 inslaggaring per 1 cm.2, vlas en karakoelwol, 60x40 cm., 1974 (vergunning Departement Inligting).
88. Bonkiggespinde karakoelgaring word met behulp van bakstene uitgerek.
89. Fraaingafwerking (vergunning Line D).
90. Oppervlakafwerking van tapyt. Growwe tekstuur is opvallend.
91. Vertikale weeframe in die werkwinkel.
92. Genretoneel, tapisseriebinding, 1 skeringgaring, 2 inslaggarings per 1 cm.2, karakoelwol op vlas, 200x300 cm., 1975.
93. KRAALGALLERY, die verdeling van die tapisserie-agtergrond in kompartemente en die uitbeelding van bome met takke en blare is 'n verskynsel wat sedert 1975 by die wewery opgemerk word. Hierdie neiging toon 'n sterk ooreenkoms met tapisserieë uit werkwinkels wat invloed van die Gowenius egpaar ondergaan het.
94. KOMPOSISIE, tapisseriebinding, 1 skeringgaring, 1,5 inslaggaring per 1 cm.2, karakoelwol op vlas, 150x90 cm., K: Hannes Harrs, geteken: l.o. H.H.
95. KOMPOSISIE, tapisseriebinding, 1 skeringgaring, 2 inslaggarings per 1 cm.2, 155x97 cm., karakoelwol op vlas, K: Hannes Harrs, geteken: l.o.: H.H.

4.1.5 IPOPENG WEEFSENTRA

4.1.5.1 VUKUZENZELE WERKWINKEL

96. GORDYNSTOF, inlegweeftegniek, 4 skeringgarings, 6 inslaggarings per 1 cm.2, vlas op katoen, 110x16 cm., 1975.
97. VRYE WEEFSEL, effebinding, 2 skeringgarings, 3 inslaggarings per 1 cm.2, 50x30 cm., 1975. Hierdie stuk is hoofsaaklik 'n oefenstuk vir beginners. Oorskiet wol is vir die doel op 'n droë boontak geweef. Vergelyk ook Afb.369.

98. EKSPERIMENTELE OEFENSTUK, effebinding, 3 skeringgarings, 0,5-3 inslaggarings per 1 cm.2, wol, droë flora, op katoen, 200x200 cm., 1975.
99. GEBED, tapisseriebinding, 2 skeringgarings, 3 inslaggarings per 1 cm.2, karakoelwol op katoen, 250x140 cm., K: Suster Cassian Theiss, W: Patience Mgogola, 1974. Versameling Vukuzenele werkwinkel.
100. MADONNA EN KIND, tapisseriebinding, 3 skeringgarings, 4 inslaggarings per 1 cm., karakoelwol op katoen, 238x182 cm., K & W: Anastasia Mnisi, 1975, versameling Vukuzenzele werkwinkel.
101. DAWID BESPEEL DIE HARP VIR SAUL, tapisseriebinding, 3 skeringgarings, 4 inslaggarings per 1 cm.2, karakoelwol op katoen, 210 x180 cm., K & W: Anastasia Mnisi, 1975, versameling Vukuzenzele werkwinkel.
102. DIE HEILIGE STEFANUS, tapisseriebinding, 3 skeringgarings, 4 inslaggarings per 1 cm.2, karakoelwol op katoen, 140x250 cm., K & W: Anastasia Mnisi, 1974, versameling Vukuzenzele werkwinkel.
103. DIE POORTE VAN DIE HEMEL, tapisseriebinding, 3 skeringgarings, 4 inslaggarings per 1 cm.2, karakoelwol op katoen, 100x130 cm., K & W: Cathrine Mahubane, 1975, Vukuzenzele werkwinkel.
104. ELIËSER SE ONTMOETING MET REBEKKA, tapisseriebinding, 3 skeringgarings, 4 inslaggarings per 1 cm.2, karakoelwol op katoen, 115x192 cm., K & W: Patience Mgogolo, 1975, Vukuzenzele werkwinkel.
105. DIE GOEIE HERDER, tapisseriebinding, 3 skeringgarings, 4 inslaggarings per 1 cm.2, karakoelwol en sybokhaar op katoen, 70x92 cm., 1975, Klaus Wasserthal, Pretoria.
106. BOSKAT, tapisseriebinding, 1 skeringgarings, 2 inslaggarings per 1 cm.2, karakoelwol op katoen, 70x110 cm., K & W: Patience Mgogolo, 1975, uitstalling Klaus Wasserthal, Pretoria 1975.

4.1.5.2 MAPUSHA WERKWINKEL

107. Eerwaarde Anthony Graf voor 'n lengte tekstielstof, effebinding met inlegweef, 6 skeringgarings, 10 inslaggarings per 1 cm.2, wol op katoen, 1975, uitstalling Klaus Wasserthal, Pretoria 1975.
108. TEKSTIELSTOF, effebinding, wol op katoen, uitstalling Klaus Wasserthal, Pretoria 1975.

4.1.5.3 OLIFANTSRIVIER WERKWINKEL

109. ONVOLTOOIDE DIERETAPYT, tapisseriebinding, 1 skeringgaring, 2 inslaggarings per 1 cm.2, karakoelwol op katoen, 250 cm. wyd, wewer se eie ontwerp, 1974, Olifantsrivier werkwinkel.
110. DIE LAASTE AVONDMAAL, tapisseriebinding, 2 skeringgarings, 3 inslaggarings per 1 cm.2, karakoelwol op katoen, 72x115 cm., wewer se eie ontwerp, uitstalling Klaus Wasserthal, Pretoria 1975.
111. TAPYT, tapytbinding, 1 skeringgaring, 2 inslaggarings per 1 cm.2, karakoelwol op katoen, 152x100 cm., wewer se eie ontwerp, 1975, Olifantsrivier werkwinkel.
112. TAPYT, tapytbinding, 1 skeringgaring, 2 inslaggarings per 2 cm.2, karakoelwol op katoen, 184x194 cm., wewer se eie ontwerp, 1974, Olifantsrivier werkwinkel.
113. WEEFRAAM MET ONVOLTOOIDE TAPYT.

5 HANDWEEFWERKWINKELS IN DIE KAAPPROVINSIE

5.1 BARCOR WERKWINKEL

5.2 LULANA ANGORA HANDWEWERS

5.3 SADA WERKWINKEL

114. LIEFDESBRIEF, tapisseriebinding, sisal, 100x35 cm., 1975, Sada werkwinkel.
115. THOORYD, Smirnaknoop, 4 knope per 1 cm.2, kruisteling tapytwol op sintese gaas, 152x213 cm., 1974, Sada werkwinkel, werkwinkel nr: 54/73/9/5.
116. MAROCCAN, Smirnaknoop, 4 knope per 1 cm.2, kruisteling tapytwol op sintese gaas, 122x183 cm., Sada werkwinkel, werkwinkel nr: 31/73/4.
117. CARDINAL, Smirnaknoop, 4 knope per 1 cm.2, akriliese garing op sintese gaas, 122x175 cm., 1974, Sada werkwinkel, werkwinkel nr: 19/73/8/2.
118. TAPYT, Smirnaknoop, 4 knope per 1 cm.2, kruistelingwol op sintese gaas, 183x229 cm., 1974, Sada werkwinkel, werkwinkel nr: 60/73/6/1.

6 HANDWEEFWERKWINKELS IN NATAL

6.1 EVANGELIESE LUTHERSE KERK (E.L.K.) KUNS EN KUNSHANDWERKSENTRUM

6.1.1 GEOMETRIESE TAPYTE: ANIMISTIESE, CHRISTELIKE EN SEKULêRE MOTIEWE

119. TAPYT, tapytbinding, 3 dubbelskeringgarings, 4 inslaggarings per 1 cm.2, karakoelwol op vlas, 230x168 cm.,

- K & W: Philda Majozi, 1974, E.L.K. Kuns en Kunshandwerk-sentrum.
120. TAPYT, tapytbinding, 3 dubbelskeringgarings, 4 inslaggarings per 1 cm.2, karakoelwol op vlas, 240x175 cm., K & W: Philda Majozi, 1974, E.L.K. Kuns en Kunshandwerk-sentrum.
121. TAPYT, tapytbinding, 3 dubbelskeringgarings, 4 inslaggarings per 1 cm.2, karakoelwol op vlas, 208x180 cm., K & W: M. Ndebele en J. Memela, versameling Suid-Afrikaanse Nasionale Kunsmuseum, Kaapstad, museum nr: 72/37.
122. TAPYT, tapytbinding, 3 dubbelskeringgarings, 4 inslaggarings per 1 cm.2, karakoelwol op vlas, 190x148 cm., K & W: T. Xaba, E.L.K. Kuns en Kunshandwerksentrum, Rorkesdrift.
123. TAPYT, tapytbinding, 3 dubbelskeringgarings, 4 inslaggarings per 1 cm.2, karakoelwol op vlas, 198x152 cm., K & W: T. Xaba, versameling Suid-Afrikaanse Nasionale Kunsmuseum, Kaapstad, museum nr: 72/35.
124. TAPYT, tapytbinding, 3 dubbelskeringgarings, 4 inslaggarings per 1 cm.2, karakoelwol op vlas, 196x150 cm., K & W: M. Ndebele en J. Memela, 1975.

6.1.2 TAPISSERIEë

6.1.2.1 DIE VOLKSMITOLOGIE EN VOLKLORE

DIE VERHAALINHOUD VAN TAPISSERIEë WORD SOVER MOONTLIK IN DIE WEWER SE EIE WOORDE WEERGEGEE

125. DIERE IN DIE BOS, tapisseriebinding, 4 skeringgarings, 5 inslaggarings per 1 cm.2, karakoelwol op vlas, 156x170 cm.2, (1968), K & W: Regina Buthelezi, Kunsmuseum, Durban.
126. DIE LUI LEEU, tapisseriebinding, 4 skeringgarings, 5 inslaggarings per 1 cm.2, karakoelwol op ongebleikte linne, 250x190 cm., 1975, K: Philda Majozi, Mary Sabalala, werkwinkel nr: 123/75, vergunning Departement van Inligting.

"Eendag was daar 'n baie lui leeu wat in die woud gestap het en baie diere teegekom het. Hy het 'n vergadering belê en al die diere moes kom. Hy het aan hulle vertel dat hy hulle koning is en dat hulle moet uitgaan om te jag sodat hy kos kan hê om te eet. Almal het gaan jag behalwe die haas. Eendag het die haas in die bos rondgeloop. Toe die leeu hom sien, was hy baie kwaad dat hy geen kos vir hom bring nie. Maar die haas sê vir die leeu: 'O my koning, ek het net gekom om aan jou te vertel dat daar 'n ander groot dier soos jy is wat sê hý is ons koning.' Die leeu was baie kwaad en sê: 'Gaan

wys daardie dier vir my sodat ek hom kan verslaan' en die haas sê: 'Kom en sal jou wys.' So kom hulle toe by 'n groot diep watergat en die haas sê: 'Daardie dier is hier in my Koning.'" Die leeu het ingezyk en 'n ander leeu in die water gesien. Hy het nie geweet dat dit hyself is nie en so kwaad geword dat hy in die water gespring het en verdrink het. En dit was die einde van die sorge van die diere in daardie woud."

127. EENDAG HET DAAR 'N VERSKRILIKE DIER GEKOM, tapisseriebinding, 3 skeringgarings, 5 inslaggarings per 1 cm.2, karakoelwol op ongebleikte linne, K & W: Regina Buthelezi, Kunsmuseum, Durban.

"'n Koning het naby 'n rivier gewoon. Sy onderdane het in die rivier water geskep en hulself gebad. Ook sy dogter het haar altyd daar gaan bad. Eendag het die koning se dogter haarself weer gaan bad. Terwyl die jong meisies gesit en gesels het oor hul bemindes, het 'n verskrilike dier uit die bos gekom en hulle almal verslind."

128. DIE LEEUJAG, tapisseriebinding, 3 skeringgarings, 5 inslaggarings per 1 cm.2, karakoelwol op ongebleikte linne, 200x285 cm., 1969, K: Esther Nxumalo, Philda Majozi, Mary Shabalala, werkwinkel nr: 68/69, vergunning Departement van Inligting.

"Eendag was daar 'n koning wat naby 'n groot woud gewoon het. Hy het twee mooi dogters gehad. Die koning het 'n leeuvel en -hart begeer en besluit toe dat hy een van sy mooi dogters aan die soldaat sal gee wat 'n leeu kon doodmaak. Een van die soldate het dit reggekry en het toe met die koning se mooi dogter getrou."

129. DIE GROOT ROOI VOËL, tapisseriebinding, 3 skeringgarings, 4 inslaggarings per 1 cm.2, karakoelwol op ongebleikte linne, 190x190 cm., 1970, K: Esther Nxumalo, Philda Majozi, Victoria Mnxube, werkwinkel nr: 452/70, vergunning Departement van Inligting.

"Daar was 'n groot rooi voël wat in 'n diep skeurvallei gewoon het. Niemand kon naby sy woonplek kom nie. Die koning van daardie land het die voël so lief gehad dat hy besluit het om 'n lang leer te maak om die voël mee te bereik. Toe die leer klaar was, het hy drie van sy manskappe uitgestuur om die voël te gaan haal. Toe hulle daar kom, het die voël hulle almal opgeëet. Toe het die koning tien van sy soldate uitgestuur om met hulle spiese teen die voël te gaan veg. Nadat hulle hom verslaan het, het hulle hom opgeëet."

In hierdie uitbeelding is die dekoratiewe element oorheersend. Geen verhaaldetail word aangebied nie. Die voor- en agtergrond is ten volle geïntegreer, en is 'n duidelike voorbeeld van die Lundbohm-invloed aan die sentrum.

130. DIE SKILPAD VRA KOS VAN DIE VOËLS, tapisseriebinding, 4 skeringgarings, 5 inslaggarings per 1 cm.2, karakoelwol op ongebleikte linne, 150x200 cm., 1968, K & W: Esther Nxumalo, vergunning Departement van Inligting.

Hierdie tapisserie verbeeld 'n fabel waarin 'n skilpad kos van die voëls gevra het en dit ook ontvang het.

131. OLIFANTE, tapisseriebinding, 4 skeringgarings, 5 inslaggarings per 1 cm.2, karakoelwol op ongebleikte linne, 196x214 cm., 1970, K: Philda Majozi, W: Philda Majozi, Esther Nxumalo, Victoria Mnxube, werkwinkel nr: 81/70, vergunning Pretoriase Kunsmuseum.

"Eendag was daar 'n koning wat baie olifante besit het. Hy het 'n groot plek gehad waar hulle baie mooi groen gras geëet het. Naby hierdie plek was 'n mooi groot rivier waar hulle water gedrink het. Eendag toe dit gereën het, was die rivier vol en toe die olifante gaan drink het, het hulle almal verdrink."

Die verhaal wat by hierdie tapisserie aangebied word, het geen betrekking nie op die tapisserie wat 'n dekoratiewe uitbeelding is wat sterk in die Egiptiese kindertapisserieekuns gegrond is. Vgl. Afb.370.

132. IN DIE WILDTUIN, tapisseriebinding, 4 skeringgarings, 5 inslaggarings per 1 cm.2, karakoelwol op ongebleikte linne, 190x300 cm., 1974, K: Josephine Memela, W: Josephine Memela en Mary Shabalala, werkwinkel nr: 478/74, vergunning Departement van Inligting.

"In die Wildduin is daar baie verskillende soorte diere. In hierdie tapisserie kan jy baie verskillende soorte diere sien wat op en af gaan. Hulle soek almal kos."

133. AL DIE VOËLS HET SAAM IN DIE BOS GAAN SLAAP EN BAIE MOOI GESING, tapisseriebinding, 4 skeringgarings, 5 inslaggarings per 1 cm.2, karakoelwol op ongebleikte linne, 140x150 cm., 1970, K & W: Regina Buthelezi, werkwinkel nr: 252/70, vergunning Departement van Inligting.

"Eendag lank gelede was daar 'n plek waar duisende voëls in 'n groot woud gewoon het. Eendag het hulle 'n vergadering belê. Verskillende soorte voëls het na die vergadering gekom. Op die dag het hulle besluit dat die verskillende soorte voëls bymekaar moet eet en slaap."

134. DIE ALLERMOOISTE, tapisseriebinding, 4 inslaggarings, 4 skeringgarings per 1 cm.2, karakoelwol op ongebleikte linne, 400x200 cm., 1973, K: Goodness Mdluli, W: Ester Nxumalo en Philda Majozi, werkwinkel nr: 17/73, E.L.K. Kuns en Kunshandwerksentrum.

Is 'n ontwerp wat oorspronklik vir die tekstieldrukwerkwinkel gemaak is en verbeeld 'n bos met diere en voëls. Die dekoratiewe element oorheers die verhalende element. Hierdie tapisserie het in 1974 die rekordaanbod van R6 000 van 'n Skotse toeris ontvang. Dit is 'n goeie voorbeeld van die nuwe rigting wat onder die leiding van Malin Lundbohm en die tekstieldrukwerkwinkel deur die weefwerkwinkel ingeslaan is.

135. DIE ALLERMOOISTE, detail. Vgl. tekstielontwerp op rok van weefster. Vgl. Afb.363 en 365.
136. MASKERS, tapisseriebinding, 4 skeringgarings, 5 inslaggarings per 1 cm., karakoelwol op ongebleikte linne, 200x280 cm., 1975, K: Alina Ndebele, W: groepwerk van al die wewers in die werkwinkel, werkwinkel nr: 241/65, vergunning Departement van Inligting.

Verbeeld die verloop van die menslike lewe. Die eerste twee maskers toon 'n seun en 'n dogter. Die middelste maskers toon die seun en dogter wat opgegroeï het en besluit watter beroep hulle gaan volg. Sommige is toordokters en ander is fortuinvertellers. Die laaste twee maskers toon die seun en dogter op hul oudag.

137. DIE LEEUS IN DIE VUUR, tapisseriebinding, 2 dubbelskeringgarings, 4 inslaggarings per 1 cm.2, karakoelwol op ongebleikte linne, 158x183 cm., 1967, K & W: E. Mdluti, werkwinkel nr: 67/37, Suid-Afrikaanse Nasionale Kuns-museum.

6.1.2.2 DIE VOLKSGESKIEDENIS

138. GISTER, VANDAG EN MÛRE, tapisseriebinding, 4 skeringgarings, 5 inslaggarings per 1 cm.2, karakoelwol op ongebleikte linne, 155x310 cm., 1968, K & W: Regina Buthelezi, werkwinkel nr: 251/68, vergunning Departement van Inligting.
139. KALBASMENSE, tapisseriebinding, 4 skeringgarings, 5 inslaggarings per 1 cm.2, karakoelwol op ongebleikte linne, 72x84 cm., K & W: Paulus Mncune, werkwinkel nr: 130/72, vergunning Departement Inligting.
140. DIE OWAMBOVERHAAL, detail.
141. DIE OWAMBOVERHAAL, tapisseriebinding, 4 skeringgarings, 6 inslaggarings per 1 cm.2, karakoelwol op ongebleikte linne, 172,7x246,3 cm., K & W: John Muafangejo.
142. KONING TJAKA SE REGEERTYD, tapisseriebinding, 3 dubbelskeringgarings, 4 inslaggarings per 1 cm.2, karakoelwol op ongebleikte linne, 220x300 cm., 1974, K & W: Philda Majozi.

6.1.2.3 GENRE TONELE

143. IN DIE BEGIN, tapisseriebinding, 2 dubbelskeringgarings, 4 inslaggarings per 1 cm.2, 274x152 cm., 1967, K: L Mahlaba, W: W. Mahlaba en V. Mncube, werkwinkel nr: 67/38, Suid-Afrikaanse Nasionale Kunsmuseum, Kaapstad.

Verbeeld die skepping met berge, bome, asook mense en voëls in beweging.

6.1.2.4 BYBELSE TAFERELE

144. IN ONS KERK, tapisseriebinding, 4 skeringgarings, 5 inslaggarings per 1 cm.2, karakoelwol op ongebleikte linne, 264x217 cm., 1970, K: John Muafangelo, W: Ellinah Xaba, Anna Mogubane, werkwinkel nr: 263/70, Pretoriase Kunsmuseum.

"Ons het 'n groot kerk in ons plek. Binne in die kerk is 'n groot altaar met kerse daarop. Ons het mooi blou banke om op te sit en agter die altaar hang 'n baie mooi tapisserie. Dit handel oor Jesus wat mense gesond maak. Dit lyk baie mooi in ons kerk wanneer die gemeente vol-talig is en sit en luister na die preek."

Die dekoratiewe karakter word verhoog deur die lewendige liniëre patroon en die ritmiese herhaling van vorms. Van die oë en koppe in die kerkbyeenkoms bou Muafangejo 'n sterk dekoratiewe patroon op. Die verhaaldetail in hierdie werk stam uit die invloedstyd van die Gowenusegpaar. Grondvorme kan in die Egiptiese kindertapisseriekuns teruggevind word. Vgl. Afb.366.

145. IN DIE OU DAE, tapisseriebinding, 3 dubbelskeringgarings, 5 inslaggarings per 1 cm.2, karakoelwol op linne, 100x300 cm., 1967, K: P. Majози, W: P. Majози, E. Mkhize, werkwinkel nr: 67/39, Suid-Afrikaanse Kunsmuseum, Kaapstad.

Hierdie tapisserie vertel dat die mense lank gelede baie diere gehad het. Die kraal, die inwoners en vee, asook wilde diere is uitgebeeld.

146. DIE LAASTE AVONDMAAL, tapisseriebinding, 4 skeringgarings, 5 inslaggarings per 1 cm.2, karakoelwol op ongebleikte linne, 142x136 cm., 1973, K & W: Regina Buthelezi, werkwinkel nr: 147/73, vergunning Departement van Inligting.

"Jesus sê aan sy dissipels: Ek het gewag om hierdie maaltyd saam met julle te eet. Die tyd van my lyding is naby. Ek sal nie weer die pasga eet voordat alles wat dit beteken, volbring is nie. Hy het die brood geneem en gedank en Hy het gesê: Neem dit, eet, doen dit en dink aan My en Hy het gesê: Dit is My bloed, dit sal vir julle uitgestort word, drink dit en dink aan My."

6.2 OTTO HOFFMANN HANDWEAVING CO.

147. TAPYT MET HANDELSMERK VAN FIRMA, tapisseriebinding, 2 skeringgarings, 3 inslaggarings per 1 cm.2, karakoelwol op linne, 200x180 cm., 1968, Hoffmann Handweaving Co.
148. TAFELMAT, oorslagpatroon, 6 skeringgarings, 3 inslaggarings per 3 cm.2, repe wit nylon afvalstof, 30x45 cm., 1974, Hoffmann Handweaving Co.
149. LOPER, effebinding en oorslagpatroon, 4 skeringgarings, 6 inslaggarings per 1 cm.2, dralon, 33x92 cm., 1973, Hoffmann Handweaving Co.
150. TAPISSERIE, tapisseriebinding, 2 skeringgarings, 5 inslaggarings per 1 cm.2, dralon, 90x40 cm., 1973, Hoffmann Handweaving Co.
151. TAPISSERIE, tapisseriebinding, 2 skeringgarings, 4 inslaggarings per 1 cm.2, dralon, 100x45 cm., 1974, Hoffmann Handweaving Co.
152. TAFELMATTE, tapisseriebinding, 2 skeringgarings, 6 inslaggarings per 1 cm.2, dralon, 50x20 cm., 1974, Hoffmann Handweaving Co.
153. TAPISSERIE, tapisseriebinding en bykomende tegnieke van vleg en knoopwerk, 2 skeringgarings, 5 inslaggarings per 1 cm.2, 100x50 cm., 1974, Hoffmann Handweaving Co.

6.3 TUFTEX (EDMS) BPK.

154. TAPYT, tapytbinding, 1 skeringgaring, 5 inslaggarings per 1 cm.2, karakoelwol op linne, 85x145 cm., 1974, Tuflex Handweaving Co.
155. TAPYT, tapytbinding, 1 skeringgaring, 2 inslaggarings per 1 cm.2, akrieliesegare, 85x145 cm., 1974, Tuflex Handweaving Co.
156. TAPYT, tapytbinding, 1 skeringgaring, 3 inslaggarings per 1 cm.2, karakoelwol op linne, 185x145 cm., 1974, Tuflex Handweaving Co.

6.4 SAINT JOSEPH'S WEAVING SCHOOL

157. DIE LAASTE AVONDMAAL, tapisseriebinding, 3 skeringgarings, 5 inslaggarings per 1 cm.2, suiwer wol, 100x150 cm., 1973, K: Suster Cassian Theiss.
158. DIE ENGEL GABRIEL, tapisseriebinding, 4 skeringgarings, 7 inslaggarings per 1 cm.2, wol op katoen, 120x65 cm., (1970), K: Suster Cassian Theiss.

159. DIE VLUG NA EGIPTIE, tapisseriebinding, 4 skeringgarings, 5 inslaggarings per 1 cm.2, merinowol op katoen, 100x150 cm., (1970), K: Suster Cassian Theiss.

6.5 MARJORIE POPE-ELLIS SCHOOL OF WEAVING

160. ZULU HOOFMAN, tapisseriebinding, 4 skeringgarings, 6 inslaggarings per 1 cm.2, merinowol op katoen, 100x100 cm., K: Barbara Tyrrell, 1974.
161. ZULUVROU, tapisseriebinding, 4 skeringgarings, 6 inslaggarings per 1 cm.2, merinowol op katoen, 100x100 cm., K: Barbara Tyrrell, 1974.
162. BASOETOEMAN, onvoltooid, tapisseriebinding, 4 skeringgarings, 7 inslaggarings per 1 cm.2, merinowol op katoen, K: Barbara Tyrrell, 1974.
163. DIERETAPISSERIE, tapisseriebinding, 4 skeringgarings, 6 inslaggarings per 1 cm.2, merinowol op katoen, 150x100 cm., 1974.
164. ONVOLTOOIDE LIEFDESBRIEF (LINKS) DIERETAPISSERIE (REGS)
165. HANDGESPINDE EN HANDGEKLEURDE MERINOWOL. MOELINEë-GARING IS KENMERKEND VAN HIERDIE SKOOL.

6.6 LOTENI BERGWEWERS

166. TAPYT, tapytbinding, 2 skeringgarings, 3 inslaggarings per 1 cm.2, karakoelwol op katoen, 200x121cm., wewer se eie ontwerp, 1975, Loteni bergwewers.
167. TAPYT, tapytbinding, 2 skeringgarings, 3 inslaggarings per 1 cm.2, karakoelwol op katoen, 200x136 cm., wewer se eie ontwerp, 1975, Loteni bergwewers.
168. TAPYT, tapytbinding, 3 skeringgarings, 4 inslaggarings per 1 cm.2, sybokhaar op katoen, 220x120 cm., K: mnr. Notcutt, 1975.
169. TAPYT, tapytbinding, 3 skeringgarings, 4 inslaggarings per 1 cm.2, sybokhaar op katoen, 210x112 cm., K: mnr. Notcutt, 1975, Loteni bergwewers.

6.7 ZULU VALLEY RUGS (EDMS) BPK.

170. IBAXA, Smirnaknoop, 36 knope per 10 cm.2, masjienvoorbereide cirdartapytwol op gaas, 183x122 cm., 1974, Carpet Boutique, Pietermaritzburg.
171. AMAWINDI, Smirnaknoop, 36 knope per 10 cm.2, masjienvoorbereide cirdatapytwol op gaas, 685x137 cm., 1974, Carpet Boutique, Pietermaritzburg.

172. IGWINGI, Smirnaknoop, 36 knope per 10 cm.2, masjien-voorbereide cirdatapytwol op gaas, 685x137 cm., 1974, Carpet Boutique, Pietermaritzburg.

6.8 TACTILE RUGS

173. TAPYT, turkse knoop, 4 knope per 1 cm.2, sybokhaar op linne, 200x152 cm., K & W: Ria Cronjé, 1970, Tactile Rugs.
174. GOOSEBERRY, turkse knoop, reliefpool, 4 knope per 1 cm.2, 137x213 cm., sybokhaar en karakoelwol op linne, K: Valmai Edwards, 1975, Tactile Rugs.
175. PANZA, turkse knoop, reliefpool, 4 knope per 1 cm.2, sybokhaar en karakoelwol op linne, 152x213 cm., K: Valmai Edwards, 1975, Tactile Rugs.
176. BALLENSHINE, turkse knoop, 4 knope per 1 cm.2, sybokhaar op linne, 183x183 cm., K: Valmai Edwards, 1975, Tactile Rugs.
177. ONVOLTOOIDE TAPYT.
178. SMILER, turkse knoop, 4 knope per 1 cm.2, sybokhaar op linne, 152x152 cm., K: Valmai Edwards, 1975, Tactile Rugs.
179. BRUNO, turkse knoop, 4 knope per 1 cm.2, sybokhaar op linne, 122x183 cm., K: Valmai Edwards, 1974, Tactile Rugs.
180. BEEBA, turkse knoop, 4 knope per 1 cm.2, sybokhaar op linne, 122x183 cm., K: Valmai Edwards, 1974, Tactile Rugs.
181. RIA RUG, turkse knoop, 4 knope per 1 cm.2, sybokhaar op linne, 183x183 cm., K: Valmai Edwards, 1975, Tactile Rugs.
182. VISTA, turkse knoop, 4 knope per 1 cm.2, sybokhaar op linne, K: Valmai Edwards, 1975, Tactile Rugs.
183. DARQUIN, turkse knoop, 4 knope per 1 cm.2, sybokhaar op linne, 122x183 cm., K: Valmai Edwards, 1974, Tactile Rugs.

7 HANDWEEFWERKWINKELS IN SUIDWES-AFRIKA

7.1 IBENSTEIN TEPPICHE

184. GEOMETRIESE DAMATAPYT, tapytbinding, 2,5 skeringgarings, 1,5 inslaggarings per 1 cm.2, karakoelwol op katoen, 120x240 cm., 1974, K & W: Alphäus Anchab, vergunning Ibenstein Teppiche.

185. GEOMETRIESE DAMATAPYT, tapytbinding, 2,5 skeringgarings, 1,5 inslaggarings per 1 cm.2, karakoelwol op katoen, 120x240 cm., K & W: Alphäus Anchab, vergunning Ibenstein Teppiche.
186. GEOMETRIESE OVAMBOTAPYT, tapytbinding, 2,5 skeringgarings, 1,5 inslaggarings per 1 cm.2, katoen en karakoelwol, 100x180 cm., O & W: Shilas Mattäus, vergunning Ibenstein Teppiche.
187. DIERETAPISSERIE, tapytbinding, 2,5 skeringgarings per 1 cm.2, katoen en karakoelwol, 200x75 cm., vergunning Ibenstein Teppiche.
188. DIERETAPISSERIE, tapytbinding, 2,5 skeringgarings, 1,5 inslaggarings per 1 cm.2, katoen en karakoelwol, 350x401 cm., 1975, vergunning Ibenstein Teppiche.
189. DIERETAPISSERIE, tapytbinding, 2,5 skeringgarings, 1,5 inslaggarings per 1 cm.2, katoen en karakoelwol, 200x300 cm., vergunning Ibenstein Teppiche.
190. DIERETAPISSERIE, detail, 2,5 skeringgarings, 1,5 inslaggarings per 1 cm.2, katoen en karakoelwol, 200x300 cm., vergunning Ibenstein Teppiche.
191. TAPYT, Smirnaknoop, knoopdigtheid is 2,5 per 1 cm.2, katoen en karakoelwol, 120x200 cm., 1953, K: Marianne Krafft, vergunning Ibenstein Teppiche.
192. TAPYT, Smirnaknoop, knoopdigtheid is 2,5 per 1 cm.2, katoen en karakoelwol, 120x200 cm., 1955, K: Marianne Krafft, vergunning Ibenstein Teppiche.
193. TAPYT, Smirnaknoop, knoopdigtheid is 2,5 per 1 cm.2, katoen en karakoelwol, 250x300 cm., 1965, vergunning Ibenstein Teppiche.
194. SKANDINAWIESE TIPE TAPYT, tapytbinding, 2,5 skeringgarings, 1,5 inslaggarings per 1 cm.2, katoen en karakoelwol, 120x200 cm., 1955, vergunning Ibenstein Teppiche.
195. RHOBEN TAPYT, tapytbinding, 2,5 skeringgarings, 1,5 inslaggarings per 1 cm.2, katoen en karakoelwol, 150x300 cm., 1965, vergunning Ibenstein Teppiche.
196. TAPYT, tapytbinding, 2,5 skeringgarings, 1,5 inslaggarings per 1 cm.2, katoen en karakoelwol, 300x200 cm., 1968, vergunning Ibenstein Teppiche.
197. TAPYT, tapytbinding, 2,5 skeringgarings, 1,5 inslaggarings per 1 cm.2, katoen en karakoelwol, 250x350 cm., 1974, K: Berenike Gebhardt, vergunning Ibenstein Teppiche.

198. TAPYT, tapytbinding, 2,5 skeringgarings, 1,5 inslaggarings per 1 cm.2, katoen en karakoelwol, 250x370 cm., 1974, K: Berenike Gebhardt, vergunning Ibenstein Teppiche.
199. TAPYT, tapytbinding, 2,5 skeringgarings, 1,5 inslaggarings per 1 cm.2, katoen en karakoelwol, 200x300 cm., 1975, O: Berenike Gebhardt, vergunning Ibenstein Teppiche.
200. TAPYT, tapytbinding, 2,5 skeringgarings, 1,5 inslaggarings per 1 cm.2, karakoelwol op katoen, 250x290 cm., 1974, K: Berenike Gebhardt, vergunning Ibenstein Teppiche.
201. TAPYT, tapytbinding, 2,5 skeringgarings, 1,5 inslaggarings per 1 cm.2, karakoelwol op katoen, 80x130 cm., 1975, vergunning Ibenstein Teppiche.
202. TAPYT, tapytbinding, 2,5 skeringgarings, 1,5 inslaggarings per 1 cm.2, karakoelwol op katoen, 200x250 cm., 1975, K: Berenike Gebhardt, vergunning Ibenstein Teppiche.

7.2 DORKA TEPPICHE

203. BINNENHUISEVERSIERING MET DORKATAPYT.
204. DIERETAPYT, tapytbinding, 3 skeringgarings, 3-4 inslaggarings per 1 cm.2, karakoelwol op katoen, 150x234 cm., 1975, Namawewer se eie ontwerp.
205. KINDERLANDTAPYT, 1 (detail), tapytbinding, 3 skeringgarings, 3-4 inslaggarings per 1 cm.2, karakoelwol op katoen, 200x300 cm., 1974, uitstalling aan huis van Meike Sweatman, Johannesburg.
206. KINDERLANDTAPYT, 2 (detail), tapytbinding, 3 skeringgarings, 3-4 inslaggarings per 1 cm.2, karakoelwol op katoen, 200x150 cm., 1970, versameling dr. J. Fassler, Johannesburg.
207. KINDERLANDTAPYT, detail.
208. DRIEHOEKTAPYT, tapytbinding, 3 skeringgarings, 3-4 inslaggarings per 1 cm.2, karakoelwol op katoen, 60x100 cm., 1974, uitstalling aan huis van Meike Sweatman, Johannesburg.
209. DRIEHOEKTAPYT, 2 (detail), 1971, uitstalling, Pretoria.
210. OËTAPYT, tapytbinding, 3 skeringgarings, 3-4 inslaggarings per 1 cm.2, karakoelwol op katoen, 150x280 cm., 1974, in Johannesburg uitgestal.

211. VOETETAPYT, tapytbinding, 3 skeringgarings, 3-4 inslaggarings per 1 cm.2, karakoelwol op katoen, 150x280 cm., 1974, K: Volker Berner.
212. MIELIETAPYT, tapytbinding, 3 skeringgarings, 3-4 inslaggarings per 1 cm.2, karakoelwol op katoen, 150x234 cm., 1974, K: Volker Berner.
213. SIRKELTAPYT, tapytbinding, 3 skeringgarings, 3-4 inslaggarings per 1 cm.2, karakoelwol op katoen, 300x240 cm., 1971, in Pretoria uitgestel, 'n variasie van die ontwerp is in 1976 in Bamberg uitgestal, K: Volker Berner.
214. VISSETAPYT, tapytbinding, 3 skeringgarings, 3-4 inslaggarings per 1 cm.2, karakoelwol op katoen, 200x317 cm., 1974, in Johannesburg uitgestal, K: Volker Berner.
215. BANTOESKILDETAPYT, tapytbinding, 3 skeringgarings, 3-4 inslaggarings per 1 cm.2, karakoelwol op katoen, 300x240 cm., K: Volker Berner. Hierdie tapyt is in 1974 in Johannesburg en in 1976 in Bamberg in Duitsland uitgestal.

8 HANDWEEFWERKWKINKELS IN DIE KONINKRYK VAN LESOTHO

8.1 ROYAL LESOTHO TAPESTRY WEAVERS (PTY) LTD.

216. TAPYT, tapytbinding, 3 skeringgarings, 6 inslaggarings per 1 cm.2, sybokhaar op ongebleikte linne, 300x175 cm., 1974.
217. TAPYT, tapytbinding, 3 skeringgarings, 6 inslaggarings per 1 cm.2, sybokhaar op ongebleikte linne, 350x140 cm., 1974.
218. TAPYT, tapytbinding, 3 skeringgarings, 5 inslaggarings per 1 cm.2, sybokhaar op ongebleikte linne, 200x150 cm., 1975.
219. TAPYT, tapytbinding, 3 skeringgarings, 6 inslaggarings per 1 cm.2, sybokhaar op ongebleikte linne, 350x150 cm., 1973.
220. TAPYT, tapytbinding, 3 skeringgarings, 6 inslaggarings per 1 cm.2, sybokhaar op ongebleikte linne, 350x140 cm., 1974.
221. TAPYT, tapytbinding, 3 skeringgarings, 5 inslaggarings per 1 cm.2, sybokhaar op ongebleikte linne, 350x170 cm., 1974.
222. LIEFDESBRIEF, tapytbinding, 3 skeringgarings, 6 inslaggarings per 1 cm.2, sybokhaar op ongebleikte linne, 150x70 cm., 1973, THORKILD DASSE (REGS).

223. BASOETOETAPISSERIE, tapisseriebinding, 3 skeringgarings, 6 inslaggarings per 1 cm.2, sybokhaar op ongebleikte linne, 250x200 cm., 1974.
224. BASOETOETAPISSERIE, tapisseriebinding, 3 skeringgarings, 6 inslaggarings per 1 cm.2, sybokhaar op ongebleikte linne, 250x200 cm., 1974.
225. KONING GEORGE SE BESOEK AAN LESOTHO, tapisseriebinding, 3 skeringgarings, 6 inslaggarings per 1 cm.2, sybokhaar op ongebleikte linne, 250x200 cm., 1973.
226. BOESMANTAPISSERIE, tapisseriebinding, 3 skeringgarings, 6 inslaggarings per 1 cm.2, sybokhaar op ongebleikte linne, 100x130 cm., 1975.
227. VICTOR VASARILY-TAPISSERIE, tapisseriebinding, 3 skeringgarings, 5 inslaggarings per 1 cm.2, sybokhaar op ongebleikte linne, 200x280 cm., K: Victor Vassarily, 1974.
228. TAPISSERIE, tapisseriebinding, 3 skeringgarings, 5 inslaggarings per 1 cm.2, sybokhaar op ongebleikte linne, 200x280 cm., K: Kumi Sugai, 1975.
229. TAPISSERIE, tapisseriebinding, 3 skeringgarings, 5 inslaggarings per 1 cm.2, sybokhaar op ongebleikte linne, 175x220 cm., K: Karel Appel, 1974.
230. TAPISSERIE, tapisseriebinding, 3 skeringgarings, 5 inslaggarings per 1 cm.2, sybokhaar op ongebleikte linne, 200x185 cm., K: Josef Lacasse, 1974.
231. TAPISSERIE, tapisseriebinding, 3 skeringgarings, 5 inslaggarings per 1 cm.2, sybokhaar op ongebleikte linne, 300x200 cm., K: Agam, 1974.
232. AFRIKA-KLIPPE, tapisseriebinding, 3 skeringgarings, 5 inslaggarings per 1 cm.2, sybokhaar op ongebleikte linne, 120x250 cm., K: Christo Coetzee, 1975.
233. TAPISSERIE, tapisseriebinding, 3 skeringgarings, 5 inslaggarings per 1 cm.2, sybokhaar op ongebleikte linne, 300x200 cm., K: Alexander Calder, 1975.

8.2 THORKILD

8.3 AFRO (PTY) LTD.

234. TAPYT, tapytbinding, 1 skeringgaring, 0,5 inslaggaring per 1 cm.2, karakoelwol op vlas, 180x220 cm., 1974, K: Solomon Momola, W: Anna Sekoena.

8.4 SHERA WEAVING CENTRE

235. MNR. G.B. CARTER vertoon 'n rol boekleestof wat in 1974 in die werkwinkel vervaardig is.
236. TAFELMAT, detail, 8 skeringgarings, 12 inslaggarings per 1 cm.2, Skotse wol op linne, 24x28 cm., 1974.

8.5 TULLYCRAFT

237. TAPYT, turkse knoop, 36 knope per 10 cm.2, sybokhaar op linne, 200x100 cm., 1974, W: Gladys Pitso, Tullycraft.
238. TAPYT, turkse knoop, 36 knope per 10 cm.2, sybokhaar op linne, 250x170 cm., 1973, W: Gladys Pitso, vergunning mnr. D.S. Uys, Port Elizabeth.
239. ONVOLTOOIDE TAPYT, turkse knoop, 36 knope per 10 cm.2, sybokhaar op linne, 350x200 cm., 1974, W: Mastiti Khati. Hierdie tapyt is as trougeskenk aan prinses Anne en Mark Phillips van Engeland geweef.
240. TAPYT, turkse knoop, 30 knope per 10 cm.2, sybokhaar op linne, 100x75 cm., 1974, W: Mastiti Khati, Tullycraft.
- TAPYT, turkse knoop, 34 knope per 10 cm.2, sybokhaar op linne, 200x100 cm., 1973, W: Gladys Pitso, Tullycraft.

8.6 KOÖPERATIEWE HANDWERKSENTRA IN LESOTHO

8.6.1 KOPANA WEAVERS CO-OPERATIVE SOCIETY

241. DIE LANDSVLAG VAN LESOTHO, tapisseriebinding, 2 skeringgarings, 3 inslaggarings per 1 cm.2, sintesegaring op katoen, 70x90 cm., 1974, K & W: Mary Shabalala, Kopana.
242. TAPISSERIE, tapisseriebinding, 2 skeringgarings, 3 inslaggarings per 1 cm.2, sintesegaring op katoen, 75x95 cm. 1974, K & W: Mary Shabalala, Kopana.
243. TAPYT, tapytbinding, 2 skeringgarings, 3 inslaggarings per 1 cm.2, sintesegaring op katoen, 75x95 cm., 1974, K & W: Anna Sekoene, Kopana.
244. TAPYT, tapytbinding, en turkse knoop, 2 skeringgarings, 3 inslaggarings per 1 cm.2, sybokhaar op linne, 80x110 cm., K & W: Mary Shabalala, Kopana.

8.6.2 THABONG

245. ONVOLTOOIDE TAPISSERIE, tapisseriebinding, 3 skeringgarings, 5 inslaggarings per 1 cm.2, sybokhaar op linne, K & W: Ruth Sekune, 1974, The Basuthu Hat.

246. TAPYT, tapytbinding, 3 skeringgarings, 5 inslaggarings per 1 cm.2, sybokhaar op linne, 200x300 cm., K & W: M. Mapetla, 1974, Thabong.
247. TAPYT, tapytbinding, 4 skeringgarings, 7 inslaggarings per 1 cm.2, sybokhaar op linne, 175x230 cm., K & W: Ruth Sekune, 1974, The Home Scene, Umhlanga Rocks.

8.6.3 LERIBE CRAFT CENTRE

248. DUBBELBEDKOMBERS, effebinding, 6 skeringgarings, 8 inslaggarings per 1 cm.2, suiwer sybokhaar, 200x250 cm., W: Mary Mosnychi, werkwinkel nr: 105, Leribe Craft Centre.
- DEKEN, rosegangpatroon, 6 skeringgarings, 10 inslaggarings per 1 cm.2, sybokhaar op katoen, 180x250 cm., 1974, W: Mary Mosenychi, werkwinkel nr: 237, Leribe Craft Centre.
249. KNIKOMBERS, keperbinding, 6 skeringgarings, 8 inslaggarings per 1 cm.2, suiwer merinowol, 110x110 cm., 1974, W: Maphoka Nuso, werkwinkel nr: 109, Leribe Craft Centre.
250. TAPISSERIE, tapisseriebinding, 4 skeringgarings, 6 inslaggarings per 1 cm.2, merinowol op katoen, 100x100 cm., 1974, Maphoka Nuso, Leribe Craft Centre.
251. TAPYT, tapytbinding, 2 skeringgarings, 4 inslaggarings per 1 cm.2, sintesegaring op katoen, 100x65cm., 1974, K & W: Mary Mosenychi, Leribe Craft Centre.

8.6.4 THABANA LI MELE CO-OPERATIVE HANDICRAFT CENTRE

252. TAPISSERIE, tapisseriebinding, 2 skeringgarings, 1 inslaggaring per 1 cm.2, sybokhaar op linne, 90x120 cm., 1976, Kingdom of Lesotho.
253. TAPISSERIE, tapisseriebinding, 2 skeringgarings, 1 inslaggaring per 1 cm.2, sybokhaar op linne, 95x125 cm., 1975.

9 HANDWEEFWERKWINKELS IN DIE TRANSKEI

9.1 ST. CUTHBERT'S WEAVING SCHOOL

254. TAPYT, tapytbinding, 3 skeringgarings, 5 inslaggarings per 1 cm.2, wol op linne, 300x150 cm., 1972, K & W: Flora Malanga-bi, St. Cuthbert's Weaving School.
255. GORDYNSTOF, effebinding, 6 skeringgarings, 8 inslaggarings per 1 cm.2, suiwer katoen, 200x300 cm., 1970, K & W: Suster Anna, St. Cuthbert's Weaving School.

256. BELE-BERG, tapisseriebinding, 4 skeringgarings per 1 cm.2, 10 knope per 1 cm.2, wol op katoen, 75x110 cm., 1971, K: Coral Fourie, St Cuthbert's Weaving School.
257. TAPYT, tapytbinding, 3 skeringgarings, 5 inslaggarings per 1 cm.2, linne op wol, 300x150 cm., 1972, K & W: Flora Malangabi, St Cuthbert's Weaving School.

9.2 HILMOND WEAVERS

258. DIE HOUTDRAER, dubbelweef, 4 skeringgarings, 5 inslaggarings per 1 cm.2, sybokhaar op katoen, 100x50 cm., K: R. Lyons, 1974, Hilmond Weavers.
259. TAPYT, tapytbinding, 2 skeringgarings, 3 inslaggarings per 1 cm.2, sybokhaar op linne, 300x150 cm., K: Rossina Owalana, 1975.
260. DIE KRAGTIGE WERKMAN, detail, 3 skeringgarings, 5 inslaggarings per 1 cm.2, sybokhaar op linne, 250x175 cm., K: Frans Hodi, 1974, Hilmond Weavers.
261. TAPYTONTWERP OP GRAFIEKPAPIER is van wolmonsters voorsien en word so deur die weefster gekopiëer.
262. DIE VOLLEDIGE TAPISSERIEKARTON is aan die agterkant van die skering vasgeheg en word so deur die weefster gekopiëer.
263. TEMBULAND-IMMIGRANTE, tapisseriebinding, 3 skeringgarings, 5 inslaggarings per 1 cm.2, 300x175 cm., K: Rossina Owalana, 1975, Hilmond Weavers.
264. BEESWAGTERS, tapisseriebinding, 3 skeringgarings, 5 inslaggarings per 1 cm.2, sybokhaar op linne, 300x150 cm., K: Frans Hodi, Hilmond Weavers.

10 HANDWEEFWERKWKINKELS IN SWAZILAND

10.1 CORAL STEPHENS

265. GORDYNSTOF, effebinding, 1975.

10.2 ENQUABENI MISSION

266. DORPSTONEEL, tapisseriebinding, 1 skeringgaring, 2 inslaggarings per 1 cm.2, sybokhaar op linne, 1973, K & W: Afra Pembe, versameling gastehuis, Enquabeni Mission.
267. DIE HOUTDRAER, tapisseriebinding, 3 skeringgarings, 4 inslaggarings per 1 cm.2, merinowol op katoen, 1974, K & W: Esther Pembe, Enquabeni Mission.
268. HUISHOUDELIKE ARTIKELS, deken, kussingsloop, gastehandoek, handsak, tapyt, Enquabeni Mission.

11 HANDWEEFWERKWINKELS IN DIE REPUBLIEK VAN BOTSWANA

11.1 LENTSWE LA OODI WEAVERS

11.1.1 KLEEDSTOWWE

269. KLEEFSTOF, effebinding, 4 skeringgarings (S-TWYN), 4 inslaggarings (Z-TWYN) per 1 cm.2, cheviotwol op katoen, 150cm. wyd, Lentswe La Oodi Weavers.
270. DEKEN, dubbelweef, 3 skeringgarings, 5 inslaggarings per 1 cm.2, cheviotwol op katoen, 350x250 cm., W: Feke Tlhagnane, K: Peder Gowenius, 1975, Lentswe La Oodi.

11.1.2 GEOMETRIESE TAPYTE

271. TAPYT, tapytbinding, 2 skeringgarings, 3 inslaggarings per 1 cm.2, karakoelwol op linne, 150x222 cm., W: Mogale Mogapi, K: Peder Gowenius, 1975, versameling Botswana Nasionale Museum, Gaborone.
272. TAPYT, tapytbinding, 2 skeringgarings, 3 inslaggarings per 1 cm.2, karakoelwol op linne, 150x190 cm., W: Semele Rantabe, K: Peder Gowenius, 1975, uitstalling Botswana Nasionale Museum, Gaborone.
273. TAPYT, tapytbinding, 2 skeringgarings, 3 inslaggarings per 1 cm.2, karakoelwol op linne, 140x170 cm., W: Mogopodi Mogopodi, K: Peder Gowenius, 1975, Botswana Nasionale Museum, Gaborone.
274. TAPYT, tapytbinding, 2 skeringgarings, 3 inslaggarings per 1 cm.2, karakoelwol op linne, 146x160 cm., W: Poka Ngube, K: Peder Gowenius, 1975, uitstalling Botswana Nasionale Museum, Gaborone.

11.1.3 VERHALENDE TAPISSERIEë

VERHALE WORD SO GETROU MOONTLIK IN DIE WEWERS SE EIE WOORDE WEERGEGEE

275. DIE SKOONMAAK VAN DIE NUWE LAND, detail, tapisseriebinding, 2 skeringgarings, 3 inslaggarings per 1 cm.2, cheviotwol op linne, 160x140 cm., K & W: Mosire Morake en Joyce Nkwe, 1975, Botswana Nasionale Museum.

Hierdie tapisserie vertel hoe 'n nuwe land skoongemaak en dan bewerk word. Onder aan die stuk is 'n man besig om bosse uit te kap; dit word op 'n hoop gestapel en verbrand. In die middel van die tapisserie ploeg hy met 'n trekker wat hy gekoop het van geld uit die ontwikkelings-trust van die dorp. Hoër op skoffel vroue en heel bo is vroue en voëls besig om te oes.

Die oorskakeling van gebeurtenisse in die verhaaltrant

is vloeiend en die balans is in die geheel goed. Die groen en rooi is diep en helder.

Peder Gowenius slaan hierdie tapisserie besonder hoog aan. Die detail toon voëls wat uit die bos wegvlieg om 'n nuwe tuiste te soek.

276. DIE SKOONMAAK VAN DIE NUWE LAND, detail.
277. DIE SKOONMAAK VAN DIE NUWE LAND, detail.
278. DIE EERSTE INWONERS KOM 1903 IN OODI AAN, tapisseriebinding, 2 skeringgarings, 3 inslaggarings per 1 cm.2, cheviotwol op linne, 130x135 cm., K & W: Seka Semele en Lebogang Sekolo, 1975, uitstalling Botswana Nasionale Museum.

In 1903 kom Tsonkabong, vader van die huidige hoofman van Oodi, hier aan en besluit om hom hier te vestig. Die tapisserie beskryf die verskillende families wat saam met hom hier aangekom het en hul verhoudinge tot mekaar in skrif.

Hierdie beskrywing is in Engels en vorm 'n besondere eenheid met die hutte, die beeste en bokke onderaan die werk en die berge bo-aan. Ook die mense is op 'n soortgelyke geometriese wyse geweef. 'n Rustige, kalm gevestigde en onverstoorbare indruk word deur die swaar vorms gemaak.

279. DIE EERSTE INWONERS KOM 1903 IN OODI AAN, detail.
280. BOTSWANA, DIE GRENS EN DIE REPUBLIEK VAN SUID-AFRIKA, detail, tapisseriebinding, 2 skeringgarings, 3 inslaggarings per 1 cm.2, cheviotwol op linne, 150x250 cm., K & W: Naomi Semele, 1974, uitstalling Botswana Nasionale Museum.

Die tapisserie is in drie verdeel. Die onderste gedeelte vertel van Tswanawerkers diep onder die grond in Suid-Afrikaanse myne. Die middelstrook beskryf die lewe wat 'n Tswana in die Republiek te beurt val. Hoë geboue, 'n bank, besige motorverkeer en reuse reklameborde is uitgebeeld. Ook die Republiek van Suid-Afrika se platteland word beskryf in 'n tafereel waar die blanke boer oor sy plaasarbeiders toesig hou. Die Suid-Afrikaanse polisie neem ook 'n Tswanaman in hegtenis wat oor die draad probeer klim wat die grens voorstel.

In teenstelling met bogenoemde taferele word 'n landelike Botswana met sy parlamentsgebou en hutte in die boonste derde gedeelte uitgebeeld. Die vertolking is dat die lewe in die Republiek van Suid-Afrika ongelukkig is teen-

oor die gelukkige lewe in Botswana - hierdie onderskeid blyk nie uit die vrolike veelkleurige aanbiedingswyse nie maar slegs uit die verhaalinhoud self. 'n Donker streep omraam die hele tapisserie.

Die detailfoto 9b toon 'n speelpark met die kennisgewing "White only".

281. BUFFELS EN WILDEHONDE VAN AANGESIG TOT AANGESIG IN DIE MAANLIG, detail, tapisseriebinding, 2 skeringgarings, 3 inslaggarings per 1 cm.2, cheviotwol op linne, 150x 200 cm., K & W: Naomi Semele en Josephine Mogatusi, 1974, uitstalling Botswana Nasionale Museum, Gaborone.

Hierdie tapisserie rig 'n waarskuwing aan die herders om die kudde bymekaar te hou sodat die wildehonde nie een van hulle diere kan vang nie. Die lewensgetroue uitbeelding van die buffels en wildehonde en veral die driedimensionele plasing van die diere, is onbekend in tradisionele Tswanakuns en word toegeskryf aan sterk Westerse beïnvloeding. Dit is baie waarskynlik dat hierdie werk 'n verwerking van 'n foto kan wees. Die delikate kleure asook die plasing van los, hangende blare en takkies teen die maan, herinner aan die Sjinese hantering van soortgelyke onderwerpe.

282. EK HET BAIE KINDERS GEHAD, tapisseriebinding, 2 skeringgarings, 3 inslaggarings per 1 cm.2, cheviotwol op linne, 162x336 cm., K & W: Mmaphala Tshwenw, Monyana Moloi en Odidile Ntsatsi, 1974, uitstalling Botswana Nasionale Museum, Gaborone.

Dit is die verhaal van 'n vrou wat sewe kinders gehad het maar almal verloor het. Die verhaal ontvou in drie horisontale verdelings oor die werk. Die verskillende geleenthede waarby sy kinders verloor het, volg mekaar op deur kleurafwisselings in agtergrond, 'n definitiewe omraming, of deur die plasing van 'n boom wat 'n losse skeiding tussen taferele vorm.

Die volgorde waarin sy haar kinders verloor het, is soos volg en lees van onder na bo.

1. Dood in 'n muilkarongeluk.
2. Die seun het gaan beste oppas en is nooit weer gesien nie.
3. In die tronk.
4. Sy word 'n prostituut in Seliwe Pikwe.
5. As klein kind in die hospitaal oorlede.
6. Doodgesteek in Soweto.
7. Dood in 'n motorongeluk.

Maar die ou vrou kla nie want sy het nog sewe kleinkinders oor om haar op te pas.

Detail 11b toon die muilkarongeluk. Geen tekens van dood is te bespeur nie. So ook in detail 11c wat 'n gedeelte van die dood van die veewagter uitbeeld. Die veewagter verlaat die kraal op 'n drafstap agter sy beeste aan. 'n Boom skei hom van sy gesinslede. Hulle staan in 'n groepie voor die huis en kyk strak voor hulle uit. Dit is die enigste geleentheid waar die moeder self teenwoordig is. Die hantering van die boom en die ligte kleur van blaarharte, herinner sterk aan 'n soortgelyke hantering by Egiptiese kindertapisserieë. Dit is opvallend dat by elke geleentheid slegs vertel word wat gebeur het - geen somber kleure of grillerige lyne om die gevoel van die moeder, of die doodsmoment uit te beeld nie. Die innerlike element bly steeds 'n verborge geheim en die werk weerspieël in die geheel deurgaans 'n aangename stemming soos duidelik blyk uit Afb.11b. Die tragiese lê slegs in 'n besinning oor die verhaal self opgesluit, hoegenaamd nie in die aanbieding nie wat suiwer die uiterlike gebeure beskryf. Die werk is met swart omraam soos die meeste tapisserieë van groot afmetings uit hierdie werkwinkel.

283. EK HET BAIE KINDERS GEHAD, detail.

284. WANNEER ONS BOU WERK MANS EN VROUENS SAAM, tapisseriebinding, 2 skeringgarings, 3 inslaggarings per 1 cm.2, cheviotwol op linne, 200x180 cm., K & W: Kereng Nkwe en Mantle Ndaba, 1974, uitstalling Botswana Nasionale Museum, Gaborone.

Die verhaal ontvou hom in vyf taferele wat met swart omraam is. In die onderste tafereel maak vroue gras bymekaar. In die tweede tafereel kap mans hout en berei daklatte voor. Daarna word die raamwerk vir die hut aanmekaar gesit. Die vroue pleister die moddermure en die mans dek die dak. Heel bo is die huis voltooi. Die huis staan in 'n geometriese omraming wat die grondplan voorstel van 'n ringmuur wat die lapa vorm. Die vader sit binne op 'n stoel. Sy dogter bied hom 'n koppie tee aan. Sy vrou is buite besig om koring te stamp om 'n maaltyd vir haar gesin voor te berei.

285. DIE PARTYTJIE WAT ONS VIR MY JONGSTE KIND GEGEE HET, tapisseriebinding, 2 skeringgarings, 3 inslaggarings per 1 cm.2, cheviotwol op linne, 139x161 cm., K & W: Mmatsela Dintwe en Mmaphala Tshwene, 1975, uitstalling Botswana Nasionale Museum, Gaborone.

Die kind word uitgebring na die vader. Die familie en dorpsmense is almal teenwoordig by die viering van sy geboorte. Voor die partytjie kon slegs sy ma en 'n paar vroue hom sien, maar nou, uiteindelik, mag almal kom kyk. Hierdie fees vind gewoonlik tussen drie en vier maande na die geboorte plaas.

Detail 18a en b toon die stromende onstuimige gevoel in die bome en lug. Hierdie tapisserie is van regs na links

geweef. Alle weefstukke wat dwars geweef is, is geneig tot 'n vertikaal swewende styl.

Die tapisserie is deur twee vroue geweef en die weefster van die boonste gedeelte was meer geneig om haar aan bogenoemde neiging oor te gee - daarom die opvallende verskil in styl van die boonste en onderste dele. Dié besondere stylkenmerk het sy oorsprong dus geheel en al in 'n tegniese aspek. Vergelyk die swewende beweeglikheid van hierdie werk met die statiese kwaliteit van die tapisserie "Mnr. Modise in sy Tuin". Laasgenoemde werk is horisontaal geweef.

Verdere tekens hiervan is die vertikale voëlvlug asook die motor links onder wat op sy sy staan. Die beweeglikheid wat hierdeur verkry word, kan 'n aantrekklike eienskap wees, veral in plantvorms waarvan die natuurlike arabesqueagtige lyne daardeur verhoog word en dit by uitstek as motief in tekstielontwerp geskik maak.

286. DIE PARTYTJIE WAT ONS VIR MY JONGSTE KIND GEGEE HET, detail.
287. DIE VLAG VAN BOTSWANA, tapisseriebinding, 2 skeringgarings, 3 inslaggarings per 1 cm.2, cheviotwol op linne, 150x170 cm., K & E: Naomi Semele, 1975, Botswana Nasionale Museum, Gaborone.

Teen die agtergrond van die Botswanavlag beeld Naomi Semele die verhaal van die ontvolking van die platteland en die verstedeliking van mense in die naam van vooruitgang uit. In die boonste derde word die landelike Botswana van die verlede uitgebeeld. In die middelstrook beweeg 'n stroom mense vorentoe: Tswelelopele - "werk dat jy vorentoe kan gaan." Almal beweeg saam vorentoe in die ontwikkeling van die land. In die onderste derde word die Botswana van die toekoms uitgebeeld. Groot myne, geboue, vragmotors en 'n bedrywige Tswana-volk vertel van 'n ideaal wat verwesenlik is. Deur die monotone - blou en wit agtergrondbehandeling - omring 'n atmosfeer van onwerklikheid die tapisserie. Die simboliese waarde van die gedagte Tswelelopele word hierdeur verhoog.

288. DIE KINDERS EN DIE KALF MOET MELK KRY, tapisseriebinding, 2 skeringgarings, 3 inslaggarings per 1 cm.2, cheviotwol op linne, 133x143 cm., K & W: Fridah Mosala en Salome Tshako, 1975, Botswana Nasionale Museum, Gaborone.

Die koei word gemelk, die kalf wag vir sy maat, die kinders moet ook nog kry. 'n Verskeidenheid eienskappe verraaie sterk Westerse beïnvloeding in hierdie werk. Die fokus op 'n enkele afsonderlike gebeurtenis, losgeruk uit die geheel van die gemeenskap, is 'n ongewone beleving onder Tswanawewers. Hulle beleef tradisioneel

gebeure in verwantskap tot die hele gemeenskap en behou 'n respekterende afstand van hul onderwerpe. In hierdie werk word na 'n portretstudie beweeg - 'n onderwerp wat nie in tradisionele Tswanakuns bekend is nie. Die perspektiefwerking deur die plasing van die melker se kop teen die koei se lyf, is eweneens 'n nie-tradisionele hanteringswyse. Die kalf se posisie is daarenteen tradisioneel. Hierdie kombinasie van perspektief en gebrek aan perspektief, skep 'n indruk van ongemak. Indien die hele werk sonder 'n perspektiefwerking uitgevoer sou gewees het, sou die gevoel van onbeholpenheid afwesig gewees het. Die spanning wat voortvloei uit die toepassing van dubbele maatstawwe word hier ervaar.

289. DIE HUWELIKSFEES, tapisseriebinding, 2 skeringgarings, 3 inslaggarings per 1 cm.2, cheviotwol op linne, 130x205 cm., K & W: Mmatsele Dintwe, 1975, uitstalling Botswana Nasionale Museum, Gaborone.

Die wit vlag, teken van die huweliksfees, wapper. Die bruidspaar, westers geklee, staan in die middelpunt van die tapisserie wat die hele dorp, selfs die perde en landerye uitbeeld. Vroue dra bier aan en almal is gelukkig, behalwe die klein mannetjie in die regterhoek wat hartseer is omdat hy nie die bruid kon kry nie.

290. DIE VERHAAL VAN MOJANAGA DIE ONGELUKKIGE EEN, tapisseriebinding, 2 skeringgarings, 3 inslaggarings per 1 cm.2, cheviotwol op linne, 280x140 cm., K & W: Mmule Moguthsi en Mmatsela Dintwe, 1975, uitstalling Botswana Nasionale Museum, Gaborone.

Eendag besluit Mojanaga om sy land te verlaat en oor die grens na die Republiek van Suid-Afrika te gaan. Hy klim toe op die trein en vertrek na die "Golden City." Daar raak hy verlief op 'n vrou by wie hy toe gaan bly en wat hom versorg. Na 'n ruk kom sy moeder hom opsoek. Skaam vir sy moeder, sê Mojanaga aan haar: "Gaan weg, ek ken jou nie, en ons wil geen bedelaars om ons hê nie." Die ou vrou gaan toe weg. Dit was nie lank daarna nie toe sy vriendin vir hom sê: "Gaan weg, jy is 'n slegte minnaar. Ek het 'n beter een gekry." Mojanaga gaan toe weg en kry werk op 'n hoenderplaas. Hy is honger maar het nie geld nie. Hy slag toe 'n hoender, eet dit op en hardloop weg. Die boer klim op sy perd, haal hom in en kap sy hande af. Daar was niemand in die omgewing wat 'n minnaar of 'n arbeider sonder hande wou hê nie en Mojanaga gaan toe terug na sy moeder. Sy groet hom met die woorde: "Welkom my seun, ek sal jou oppas en versorg."

Die tapisserie is in twee dele verdeel. Die deel van die verhaal wat hom in Botswana afspeel, word in die onderste gedeelte vertel. Hierdie gedeelte beeld die rustige landelike wêreld van die gelukige Mojanaga uit.

Die boonste gedeelte is die Republiek van Suid-Afrika met die rumoerige stadstoneel en hoër op die hoenderplaas. Hierdie gedeelte beeld die wêreld van die ongelukkige Mojanaga uit.

In die aanbiedingswyse word geen onderskeid tussen die gelukkige en ongelukkige tye in Mojanaga se lewe gemaak deur byvoorbeeld morbiëde en vrolike kleure nie. Die uiterlike werklikheid word slegs getrou weergegee: 'n landelike Botswana en 'n verstedelike, geïndustrialiseerde Republiek van Suid-Afrika.

Afgesien van die gebrek aan liniêre vaardigheid herinner die stadstoneel sterk aan hedendaagse Amerikaanse popkuns, veral deur die wyse waarop reklameborde, winkelvasters en helderkleurige tweedekkerbusse, uitgebeeld word.

291. MNR. MODISE IN SY GROENTETUIN - 'N NUWE VERBETERING IN ONS DORP, tapisseriebinding, 2 skeringgarings, 3 inslaggarings per 1 cm.2, cheviotwol op linne, 134x150 cm., K & W: Kereng Nkwe en Monyana Moloi, 1975, uitstalling Botswana Nasionale Museum, Gaborone.

Mnr. Modise het geld van die ontwikkelingstrust van ons dorp geleen om hierdie groentetuin aan te lê. Hy plant kool, uie en tamaties en verkoop dit aan die dorpenaars. Hy werk baie hard en ons eet nou altyd vars groente.1)

291. MNR. MODISE IN SY GROENTETUIN, detail.
292. HOSPITAAL - DIE KIND WAT GEBRAND HET, tapisseriebinding, 2 skeringgarings, 3 inslaggarings per 1 cm.2, cheviotwol op linne, 80x265 cm., K & W: Mmaphala Tshwenw, 1975, vergunning Departement van Inligting, Republiek van Suid-Afrika.

Vier tonele vertel die verhaal vanaf die moment toe die kookwater die kind brand, hy per fiets hospitaal toe geneem is, deur die susters en dokters daar verpleeg is totdat hy gesond was en sy ma hom weer kom haal het.

293. MOEILIKHEID IN DIE KHOTLA, tapisseriebinding, 2 skeringgarings, 3 inslaggarings per 1 cm.2, cheviotwol op linne, 230x230 cm., K & W: Kereng Nkwe en Mantle Ndaba, 1975, vergunning Departement van Inligting, Republiek van Suid-Afrika.

Die verhaal lees van onder na bo. 'n Buurman se vriendelikheid vir sy buurvrou laat hom in die Khotla beland waar die stamhoof hom bestraf. Die vrou is uiteindelik weer met haar man verenig en bied hom 'n koppie koffie aan. Links bo staan die beeste wat die buurman as deel van sy straf moes betaal.

1) Memorandum., Lentswe La Oodi.

294. DIE BEESTE GAAN HUISTOE IN DIE AAND, tapisseriebinding, 2 skeringgarings, 3 inslaggarings per 1 cm.2, cheviotwol op linne, 135x145 cm., K & W: Kereng Nkwe en Monyana Moloi, 1974, vergunning Departement van Inligting, Republiek van Suid-Afrika.
295. GENRE TONEEL, tapisseriebinding, 2 skeringgarings, 3 inslaggarings per 1 cm.2, cheviotwol op linne, 250x125 cm., 1974, vergunning Lentswe La Oodi Weavers. Hierdie tapisserie verbeeld 'n prosaïese genre toneel in die dorpe Oodi uit.
296. TOKOZA LOKASIE, tapisseriebinding, 2 skeringgarings, 3 inslaggarings per 1 cm.2, cheviotwol op linne, 150x300 cm., 1976, vergunning Departement van Inligting, Republiek van Suid-Afrika.

"In stede, dorpe en huise vind jy baie mense besig om te werk. Op en af, op en af, al die tyd. Selfs as jy na die kleiner dorpies en lokasies gaan, vind jy dieselfde. Sommige dans en sommige drink soos wat jy kan sien in hierdie tapisserie wat lewe in Tokozalokasie uitbeeld. Selfs in die tuislande wat in die linkerkant van die tapisserie uitgebeeld word kan jy die beweging sien."

Die verdeling van die komposisie in vlakke en die weef van woorde in tapisserieë van die aard, is stylkenmerke wat ook in Rorkesdrift-tapisserieë opgemerk word en dus aan die onderrigmetodes van die Goweniusegpaar toegeskryf kan word.

GRONDVORME VAN DIE SUID-AFRIKAANSE WEEFNWERHEID

297. DIE EGIPTIESE PIRAMIEDE-grondvorm van die vernaamste primêre geometriese motief in Afrikakuns naamlik die driehoek. Die ikonografiese inhoud van sowel die Egiptiese piramide as die driehoek motief soos dit ondermeer in die Suid-Afrikaanse weefkuns aangetref word, verbeeld die lewenssimbool.
298. DIE HEILIGE PAULUS KERK IN EGIPTIE, een van die vroegste voorbeelde van die koepel in Afrika-argitektuur wat ondermeer in die Suid-Afrikaanse Zulu byekorfhut na vore tree.

299. SIMBOLIESE VOORSTELLING VAN DIE GODIN VAN DIE LEWE UIT KARTAGO, een van die vroegste gepersonifiseerde geometriese motiewe in Afrikakuns.
300. AKU'BA VRUGBAARHEIDFIGUUR, HOUT EN BOONTJIES, ASHANTI, GHANA, 295 cm.
301. POTKLEIPOP, 5-6de eeu, Koptiese museum, Kaïro. Daar bestaan 'n sterk ooreenkoms tussen vrugbaarheidsfigure wat dwarsdeur Afrika aangetref word. Dit is opvallend dat hierdie figure meestal eenvoudige samestellings van die driehoek, sirkel en kruis is. Dit wil voorkom asof hierdie primêre motiewe verband met die lewenssimbool gehou het.

KOPTIESE WEEFKUNS

302. HINGSELKRUIS, (crux ansata), 980x227 cm., 4de eeu, Pushkin-Museum, Moskou. Hierdie kruis het die Koptiese wewers uit uitbeeldings van die Farao's en die antieke gode geken. Dit was 'n lewenssimbool en het as die "Nylsleutel" bekend gestaan. Die oorgang van 'n heidense betekenis na 'n christelike betekenis in hierdie grondvorm is opvallend. Dit wil voorkom asof die primêre motief 'n ornamentele karakter aanneem sodra die oorspronklike betekenis verlore raak. Dit is waarskynlik die rede waarom geometriese motiewe in die Suid-Afrikaanse kulturele erfenis tot onlangs 'n primêre karakter behou het.
303. CHRISTUS MET VIER HEILIGES, 180x197 cm., 7-8ste eeu, N'aprstek-Museum, Praag.
304. TRAPMOTIEF MET ROSETTE, 18x55 cm., 4-5de eeu, Kunshandwerk-Museum, Praag. Die opbou van die rosettemotief van opeenvolgende herhaling herinner sterk aan ou Egiptiese ornamentasie. Die sinryke en pragtige opbou en oneindige herhaling toon eweneens 'n sterk ooreenkoms met muurskildering- en kralewerkmotiewe van die Suid-Afrikaanse inheemse volke. Hierdie tipe ornamentasie kom in tapyte oor die hele wêreld voor. Vgl.Afb.310, 317,323,9,52,124,218,216 en 222.
305. VLEGBANDMEDALJON MET DRUIWEBLAAR, 51x35 cm., 4-5de eeu, Nordbohmsches Museum, Liberec. Die gekompliseerde perkamentkrulmotief waaruit die ritmies opeenvolgende agtkantige rosette opgebou is, toon 'n sterk ooreenkoms met Maori weefkuns uit die vroeë klassieke tydperk van hulle kuns (vgl.Afb.321). Die Suid-Afrikaanse geometriese motief onderskei homself van hierdie tipe krulmotief weens die gebrek aan die gekurfde lyn en uitgebreide ornamentasie wat in die Suid-Afrikaanse motiewe opvallend is.

306. LEEU VEGTEND MET ANDER DIERE, 268x304 cm., 6-7de eeu, Pushkin Museum, Moskou. Die algehele afwesigheid van Persiese en Klein-Asiatiese ornamentasie in die Suid-Afrikaanse inheemse motief word duidelik geïllustreer wanneer Suid-Afrikaanse inheemse motiewe met hierdie weefsel vergelyk word. Hierdie tipe versiering kom wel in 'n mindere of meerdere mate oor die hele wêreld voor. Dit is opvallend dat ons dit in ander relatief primitiewe weefkunste, soos ondermeer die Navadjo en Maori-weefkunste in 'n mate aantref maar dat dit geheel en al afwesig is in die Suid-Afrikaanse inheemste motief. Die blaarvormige versiering wat op die leeu se maanhare voorkom word weliswaar in weefwerkinkels aangetref waar die Gowenius-invloed sterk na vore tree. Hierdie motief kom ook vrylik in hedendaagse Egiptiese kinder-tapisserieë voor. Vg. ook Afb.353,365,224,126 en 134.
307. GRANATE, 153x184 cm., 4de eeu, Pushkin Museum. Die antieke simbool van vrugbaarheid wat in die middeleeue as beeld van die lyding van Christus gedien het is nog 'n voorbeeld van 'n heidense motief wat verchristelik het. Hierdie weefsel is vir ons slegs van historiese belang aangesien figuratiewe uitbeeldinge wat soos hierdie granata van naby gesien word nie in die Suid-Afrikaanse weefkuns voorkom nie. Volgens die Bybel is granaatmotiewe reeds voor Christus op priesterklede aangebring. Hierdie weefsel is eweneens oorspronklik deel van 'n Koptiese priesterkleed. Dit is dus die oudste weefsel met 'n granaatmotief wat aan ons bekend is en hou in hierdie sin verband met die allervroegste aanduidings in die literatuur van die moontlike bestaan van die tapisserie-weeftegniek.

OOSTERSE TAPYTE

308. ANTIEKE BERGAMO TAPYT VAN DIE TURKSE FAMILIE, 270x200 cm., die sentrale kruismotief asook die getrapte diamantmotief is by uitstek motiewe wat in hulle primêre vorm in die Suid-Afrikaanse tapytweefkuns na vore tree.
309. ANTIEKE KAZAK TAPYT, VAN DIE KAUKASIESE FAMILIE, 140x290 cm., die pylmotief wat in hierdie tapyt voorkom kom eweneens in die Suid-Afrikaanse tapytweefkuns sterk na vore. Die komposisie van die sentrale motief toon 'n sterk ooreenkoms met motiewe in die Navadjo weefkuns wat ook 'n aanklank by sekere Ndebele motiewe vind. Hierdie tipe motief vertoon 'n sterk liniêre karakter wat in teenstelling met ander Suid-Afrikaanse motiewe is wat eerder 'n soliede voorkoms vertoon. Vgl. ook Afb.120,314 en 326.
310. ANTIEKE YOMUD BOKHARA TAPYT VAN DIE TURKOMAN FAMILIE, 50x110 cm., versameling mnr. en mev. John Colburn, Oneida, New York. Die besondere samestelling van hierdie motief toon 'n sterk ooreenkoms met motiewe van die Transvaalse Ndebele. Vgl. ook Afb. 222,325,302,124,29,329 en 326.

311. ANTIEKE KAZAK TAPYT VAN DIE KAUKASIESE FAMILIE, 140x 110 cm., die primêre voorkoms van die kruismotief in hierdie tapyt kan vergelyk word met die aanbieding van die kruismotief in die Suid-Afrikaanse tapytweefnywerheid. Vgl. ook Afb.312,324,327 en 322.
312. ANTIEKE BERGAMO TAPYT VAN DIE TURKSE FAMILIE, 140x 110 cm., in teenstelling met die uitgebreide dekorasie in Oosterse tapyte kom motiewe in die klassieke Suid-Afrikaanse kunste en die Suid-Afrikaanse tapyt-nywerheid hoofsaaklik in 'n primêre onversierde vorm voor. Vgl. ook Afb.19 en 122.

NAVADJO TAPYTE VAN DIE SUID-AMERIKAANSE INDIANE

313. NAVADJO TAPYT MET KRUIS- EN DIAMANTMOTIEF IN DIE SENTRALE MOTIEF, vgl. die aanwending van hierdie motiewe in die Suid-Afrikaanse tapyt-nywerheid soos wat dit in Afb.122 voorkom, die getrapte rand van die piramide kan vgl. word met Afb.326,311 en 319.
314. NAVADJO TAPYT MET VRUGBAARHEIDSFIGURE, vgl. ook 309 en 326.
315. NAVADJO TAPYT MET VRUGBAARHEIDSFIGURE.
316. NAVADJO TAPYT MET AFGEPLATTE DIAMANTMOTIEWE, hierdie motiewe is tipies van die Suid-Amerikaanse Navadjo maar kom nie in die Suid-Afrikaanse inheemse motief voor nie, vgl. ook Afb.170.
317. NAVADJO TAPYT, die opeenstapeling van die diamantmotief met gevlerkte sye, kom nie onder die tradisionele Suid-Afrikaanse motiewe voor nie. Dit kom wel by die E.L.K. Kunshandwerksentrum te Rorkesdrift voor, vgl. ook Afb. 9,216 en 222.
318. NAVADJO TAPYT, vgl. Afb.7 en 29.
319. NAVADJOTAPYTMOTIEWE, vgl. Afb.324 en 331.
320. NAVADJOTAPYTMOTIEWE, toon 'n sterker geneigdheid tot dekorasie. Die perkamentkrulmotief wat in hierdie tapyt voorkom, kom behalwe vir 'n enkele uitsondering nie in die Suid-Afrikaanse tapyt-nywerheid voor nie. Vgl. Afb.260.

SISALWEEFKUNS UIT NIEU-SEELAND

321. MAORI WEEFWERK UIT DIE KLASSIEKE TYDPERK, die perkamentkrulmotief wat 'n teken van sterk Oosterse invloed is, is totaal afwesig in die Suid-Afrikaanse ontwerp-kuns. Vgl. Afb.305.

322. MAORI WEEFKUNS UIT DIE OORGANGSTYDPERK, die kruis is hier 'n teken van die Christelike geloofsaanname.
323. MAORI WEEFWERK UIT DIE MODERNE TYDPERK, hierdie weefsel toon 'n buitengewoon sterk ooreenkoms met Suid-Afrikaanse Zoeloe kralewerk.

MUURSKILDERKUNS VAN DIE TRANSVAALSE NDEBELE

324. NDEBELEKRAAL, Pretoria omgewing, vergunning Departement van Inligting.
325. NDEBELEKRAAL, Pretoria omgewing, vergunning Departement van Inligting.
326. NDEBELEKRAAL, Pretoria omgewing, vergunning Departement van Inligting.
327. NDEBELEHUT, Pretoria omgewing, vergunning Departement Van Inligting.
328. NDEBELEHUT, Pretoria omgewing, vergunning Departement van Inligting. Lappale en argitektoniese fasades uit die hedendaagse stadsgesig het opvallende invloed op die moderne Ndebele hutversierkuns.
329. NDEBELEHUT, Pretoria omgewing, vergunning Departement van Inligting. Vgl. motiewe uit die hedendaagse stadsgesig soos ondermeer die haarsnyers kenteken.
330. NDEBELEKRAAL, INGANGSPOSTE, Pretoria omgewing, vergunning Departement van Inligting.
331. NDEBELE VROU VOOR HAAR HUIS, vergunning Departement van Inligting.

DIE KONINKRYK VAN LESOTHO - DIE LAND EN SY MENSE-GRONDVORME

332. BASOETOMAN MET 'N TIPIESE BASOETOHOED, -KOMBERS EN PONIE.
333. HEDENDAAGSE BASOETOWONING.
334. BASOETOLANDSKAP.

BOTSWANA: TRADISIONELE HANDWERKKUNSTE-GRONDVORME

335. TSWANA BEESWAGTER, vergunning Departement van Inligting, Botswana.
336. BOESMANTEKENINGE IN DIE TSODILOBERGE, BOTSWANA, vergunning Departement van Inligting, Botswana.

337. TRADISIONELE BOESMANKUNSHANDWERK UIT WES-KALAHARI, harp met houtklankkas verseël met byewas, k!uq.Qangwa. Skilpaddophouer versier met volstruiseierdopkrale en gebruik om 'n aromatiese poeier in te bêre, Nharo-Ghanzi. Halssnoer deur jong meisies gedra, gemaak van skilpaddop en gekerfde hout- en eierdopkrale, Glwi-Xade. Volstruisdop waterhouer versier met 'n ingesnyde gestileerde akkedis, !x -Thakatswane. Tabakpyp gemaak van 'n steenbokbeen en gebind met 'n sening, G//ana-Khutswe, vergunning Departement van Inligting, Botswana.

TRADISIONELE TSWANA KUNSHANDWERK UIT BOTSWANA

338. TRADISIONELE HOUTHOUER UIT BOTSWANA, wat gebruik is om graan, meel en suiker te stoor. Die sagte hout van die Morula Sclerocarya Caffraboorn is met 'n warm yster lig gebrand en daarna is tradisionele motiewe met 'n mes op die houer uitgekerf. Mbukushu Etsha, Ngamiland, vergunning Departement van Inligting, Botswana.
339. HOUT KOMBUISGEREEDSKAP, is deur mans met 'n mes of dissel gekerf en tradisionele motiewe is met 'n warm metaal in die hout gebrand. Die lepers is afkomstig uit Tlokweg, Ramotswa en Molepolole en die houer kom uit Mochudi, vergunning Departement van Inligting, Botswana.
340. TWEE ERDEWERKPOTTE, gebruik om water, melk en bier in te stoor. Die potte is gemaak van 'n kleimengsel wat 'n bietjie as bevat en is in 'n put wat met warm kole uitgevoer is, gebak. Die motiewe is met 'n sterk stokie ingegraveer en later met hematiet (bloedsteen) gevul. Subiya-Kasane, vergunning Departement van Inligting, Botswana.
341. BOTSWANA LANDSKAP, vergunning Departement van Inligting, Botswana.
342. SWAZIVROU MET SWAZI BIESIEMANDJIE, SWAZILAND EN SY MENSE - GRONDVORME
- DIE TRANSKEI EN SY MENSE - GRONDVORME.
343. XHOSAKRAAL.
344. XHOSAVROUE, Ciskei.
- ZOELOELAND EN SY MENSE - GRONDVORME
345. JONG ZOELOEVROUE.
346. ZOELOEMEISIES VOOR TRADISIONELE ZOELOEHUT.

347. GETROUDE ZOELOEVROUE MET TRADISIONELE BYEKORF HOOF-TOOISELS MET KRAAL OORVERSIERINGS, onder Suid-Afrikaanse inheemse stamme word die Zoeloe tradisioneel as 'n aristokraat erken. Die hooftooisels wat die getroude vroue dra, vertoon 'n opvallende ooreenkoms met die hooftooisels van die ou Egiptiese Farao's.

SUIDWES-AFRIKA, DIE LAND EN SY MENSE - GRONDVORME

348. SUIDWES-AFRIKAANSE WOESTYNLANDSKAP, vergunning Departement van Inligting.
349. HERERO VROUE IN TRADISIONELE KLEDING, vergunning Departement van Inligting.
350. HERERO VROUE, vergunning Departement van Inligting.

DIE ARGITEKTUUR VAN DIE SUID-SOTHO VAN DIE OOS-VRYSTAAT

351. SUID-SOTHO HUT, tradisioneel word die Sotho met dekoratiewe argitektoniese kunstenaarskap geassosieer. Die kuns van die Suid-Sotho van die Oos-Vrystaat het egter eers gedurende die afgelope dekade 'n sekere kompleksiteit in kleurgebruik wat sterk aan die Ndebele-kuns herinner, ontwikkel. Die Westerse invloed kom veral in die gebruik van die geboë lyn sterk na vore.
352. SUID-SOTHO HUT.

WEEFKUNS EN ANDER GRONDVORME NOORD VAN DIE LIMPOPORIVIER UIT SENTRAAL-, OOS- EN WES-AFRIKA

353. GRASVLEGWERK, SENTRAAL-AFRIKA, hierdie besondere leeu-motief word ondermeer in Mazana Rug-tapyte aangetref.
354. KASAIFLUWEL, biesies, Sentraal-Kongo.
355. SENUFO-KATOENSTOF, Ivoorkus.
356. TAFELDOEK, katoen en wol, Nigerië.
357. SLAAPMAT, hierdie weefsel word deur die Chopi-stam, wat Noord-Oos van die Limpopo-mond woon, uit die bas van die "mphama", 'n soort wildeveboom, geweef.
358. GEGRAFEERDE KALBASKRUIK, Ashanti, Ghana.
E.L.K. KUNS EN KUNSHANDWERKSENTRUM, RORKESDRIFT.
359. TEKSTIELDRUKWERK, die ooreenkoms met pre-historiese motiewe uit die Kaapprovinsie is opvallend. Vgl. Afb. 363.
360. DIE OPENBARING VAN DIE HEILIGE JOHANNES, linoosnee, Azaria M. Mbatha, versameling Suid-Afrikaanse Nasionale Kunstgalerie, Kaapstad. Die Romaanse kwaliteit van die komposisie in hierdie werk is opvallend en kan met 'n

soortgelyke kwaliteit in Afb.364 en 100 vergelyk word. Die ooreenkoms wat daar tussen tradisionele houtkerf- en pokerwerk tegnieke van klassieke Afrikakunste en die nuut aangeleerde lino-tee-tegnieke bestaan is veral in die dekoratiewe hantering van die agtergrond opvallend. 'n Sterk teksturele effek word verkry. Vgl. Afb.358,361,338 en 357.

361. ADAM EN EVA, lino-tee, John Muafangejo. Hierdie Ovambo-kunstenaar het ondermeer die bekende tapisserie DIE OVAMBOVERHAAL en IN ONS KERK ontwerp en geweef. Grondvorme kan in tradisionele figuratiewe kunste uit Afrika teruggevind word. Vgl. Afb.358, wat 'n soortgelyke barokagtige aktiwiteit en sterk frontale aanbiedingswyse vertoon. Dit wil egter voorkom asof die barokagtige aktiwiteit sterker is in Muafangero se werk terwyl die frontale aanbieding minder staties is en neig om meer beweging in die figure self te weerspieël as wat die geval in Afb.358 is. Hierdie neiging tot 'n toename in beweeglikheid kan in 'n mate veralgemeen word met betrekking tot die uitbeelding van die menslike figuur in nuiewe tapisserie-weefkuns in Suider-Afrika vandag. Vgl. Afb.114, 102 en 109.
362. ONTWERP WAT OORSPRONKLIK VIR DIE TEKSTIELDRUKWERKWINKEL gemaak is en later in die tapisserie DIE ALLERMOOISTE, Afb.134 en 135 gebruik is. Hierdie ontwikkeling wat die uitbeelding van die menslike figuur sedert die tydperk van tradisionele inheemse Afrikakuns ondergaan het moet geheel en al apart van pre-historiese rotsskilderkuns beskou word. Beweeglikheid in Dama- en Nama-wewers se diere-figure vind hierteenoor 'n nouer aansluiting by pre-historiese rotsskilderkuns. Vgl. Afb.187 en 204.

KAAPPROVINSIE - PRE-HISTORIESE ROTSGRAFERINGS

363. MOTIEWE wat op rotse van die Laer-Rietrivier, Douglas, Kaapprovinsie aangetref word. Vgl. Afb.359.

TRANSKEI - HEDENDAAGSE KERKKUNS

364. DIE GEBOORTE VAN CHRISTUS, houtkerf-paneel, gekleur, Frans Hodi, (kartonkunstenaar, Hilmond weavers), Rooms Katolieke Kerk, Qumbu, Transkei. Vgl. Afb.100 en 264.

EGIPTIESE KINDERTAPISSERIEë, HARRANIA

365. DIE VROU WAT MAAL, 80x65 cm., 1963, Rawhia Ali, versameling Wissa Wassef. Vgl. die dekoratiewe motiewe op die vrou se rok met motiewe in Afb.128-130,143 en 138.
366. SODOM EN GOMORRA, 150x250cm., 1964, Miriam Hermina, versameling Wissa Wassef, vgl. die komposisie van hierdie werk met die komposisie in Afb.144.

367. PALMSONDAG, Rawhia Ali, versameling Wissa Wassef, vgl. die uitbeelding van die gesigte met Afb.139,140,144, 146 en 303.
368. SONSONDERGANG BY DIE SEE, detail, 150x225 cm., Chehata Hamza, vgl. die uitbeelding van die boom met Afb.226, 279, 283 en 294. Vgl. ook Afb.141,294 en 143 vir die uitbeelding van die lug, water en agtergrond in klein gebroke vlakke.
369. STAMHOOF, 90x80 cm., 1957, Rawhia Ali, versameling Wissa Wassef. Vgl. die dekoratiewe motiewe op die saalsak met motiewe op die leeu se maanhare in Afb. 306. Vgl. ook Afb.143 en 134. Vgl. Afb.286 vir die uitbeeldings van die voëls.
370. ESELS, 130x80 cm., 1962, Hanem Moussa, versameling Wissa Wassef. Vgl. Afb.125, 131.

HEDEENDAAGSE AMERIKAANSE TAPISSERIEë

371. ROOI GEBEDE TAPYT, Sheila Hick, 1964. Vgl. Afb. 153.
372. PLASTIEK-MANDJIES, Ed Rossbach, 1970. Vgl. Afb.12 en 342.
373. HOND, Dorian Zachai, 1962. Vgl. Afb.97.

HEDEENDAAGSE POOLSE TAPISSERIEë

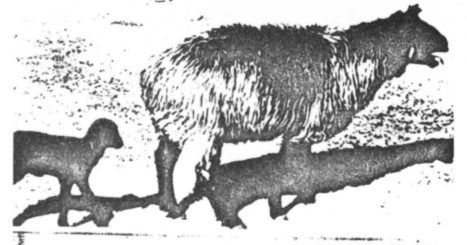
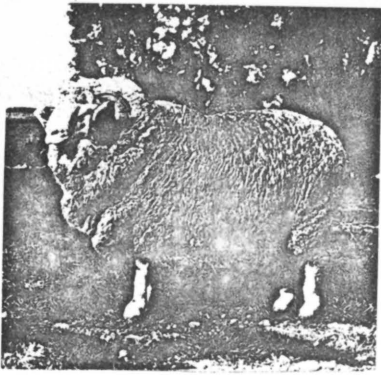
374. WARSKOU UITSTALLING, 1968, Zofia Butrymowicz. Vgl. Afb.83 en 84.

HEDEENDAAGSE FRANSE TAPISSERIEë

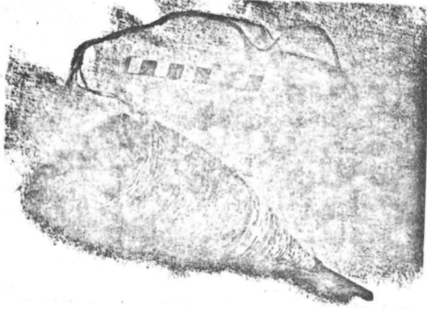
375. DIE WILDE WESTE, Dom Robert, 195x215 cm., 1955, versameling Peter Stuyvesant-Stigting. Onderskei die uiteenlopende uitbeeldings van dieselfde onderwerp ook in Afb.370 en 125.
376. TUIN VAN DIE SIRENE, Dom Robert, 196x283 cm., 1961, versameling Peter Stuyvesant-Stigting, vgl. Afb.68.
377. KOMPOSISIE, Sonia Delaunay, wol, 280x410 cm., 1967, Gobelin werkwinkel, Parys, Hedendaagse Franse tapisserie-toonstelling, Pretoriase Kunsmuseum.
378. ROOI SON, Alexander Calder, vgl. Afb.78 en 79. Afgesien van die sterk ooreenkoms in die komposisies van hierdie werke word die verskil in grondstofverwerking tussen die Suid-Afrikaanse en Franse tapisseriewerkwinkels sterk deur die tekstuuroppervlak van die onderskeie werke beklemtoon.

379. HEELAL, Michel Seuphor, Gobelinateljee.
380. TOROPEGASE, Jean Lurçat, 150x200 cm., 1964.
- TAPISSERIEË DEUR SUID-AFRIKAANSE KUNSTENAARS ONTWERP EN
IN FRANKRYK GEWEEF
381. ORPHEUS, Eleanor Esmonde-White, 1064x608 cm., Feletin, Frankryk, versameling Nico Malan Teater, Kaapstad.
382. DIAMANTE, Eleanor Esmonde White, 600x270 cm., 1967, Pinton Frere, Aubusson, Frankryk, versameling Ernest Oppenheimer Skouburg, Welkom.
383. GOUD, Eleanor Esmonde White, 600x270 cm., 1967, Pinton Frere, Aubusson, Frankryk, versameling Ernest Oppenheimer Skouburg, Welkom.
384. DIAMANTE, detail.
385. DIAMANTE, detail.
386. BOSBOU, BOKKE EN VOËLS, Eleanor Esmonde-White, Raadsaal, Afdelingsraad, Kaapprovinsie, Kaapstad.
387. MONOLIET (LOURDES), Herman van Nazareth, 1969, 283x 259 cm., Pinton Frere, Aubusson, Oorsigtentoonstelling, Pretoriase Kunsmuseum, Mei-Junie 1976.
388. DIAMANTE, Cecil Skotnes, 1967, Pinton Frere, Aubusson, Ernest Oppenheimer Skouburg, Welkom.
389. GOUD, 300x138 cm., Cecil Skotnes, 1967, Pinton Frere, Aubusson, Ernest Oppenheimer Teater, Welkom.
390. GEWASTE MERINOWOL, om karteling in wol aan te toon.
391. ONVERWERKTE MERINOWOL, karakoelwol.
392. SYBOKHAAR.
393. SISALPLANT.
394. MIKROSKOPIESE BEELD VAN MERINOWOLVESEL, om skubbe wat s-syfer aandui te toon.
395. MIKROSKOPIESE DEURSNIT VAN WOLVESEL.
396. MIKROSKOPIESE BEELD VAN SYBOKHAAR.
397. DIE KARDERINGSPROSES MET HANDKARDEERDERS.
398. DIE SPINPROSES, E.L.K. Kuns en Kunshandwerksentrum, Rorkesdrift.

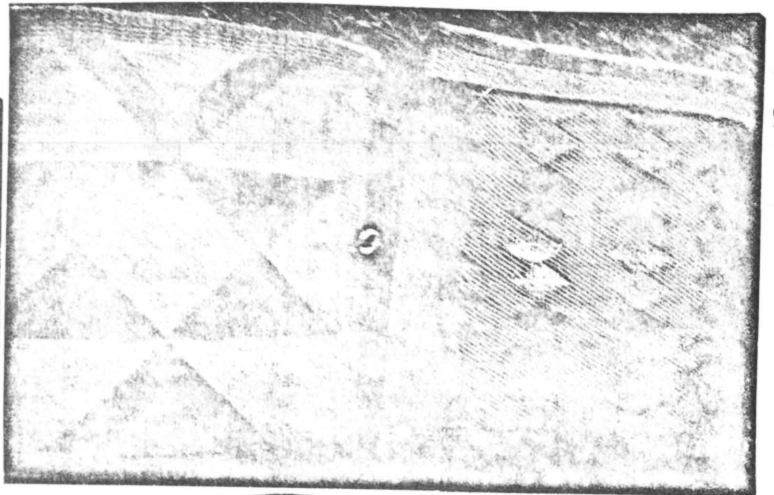
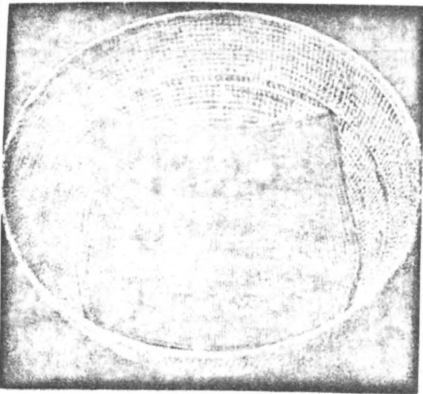
399. DIE SPINPROSES, Dorka Teppiche, Omitara.
400. KLEURING IN DIE BUITELUG OP OOP VUUR, Volker Berner, Dorka Teppiche, Omitara.
401. KLEURING IN DIE BUITELUG OP OOP VUUR, E.L.K. Kuns en Kunshandwerksentrum, Rorkesdrift.
402. DROOGMAAK VAN GEKLEURDE WOL IN DIE BUITELUG, Dorka Teppiche.
403. TAPISSERIEWEEF OP VERTIKALE WEEFGETOU, E.L.K. Kuns en Kunshandwerksentrum, Rorkesdrift.
404. TAPISSERIEWEEF, Dorka Teppiche, Omitara.
405. PRIMêRE TAPISSERIE-WEEFTEGNIEKE WAARDEUR KLEURE MET
&
MEKAAR
406. VERBIND WORD:
1. Vorms met onreëlmatige randte.
 2. Diagonale gebroke lyne en reguit gebroke lyne.
 3. Vorms op gemarmerde of gevlekte agtergrond.
 4. Afskaduwingsvlekke.
 5. Gekurfde vorms.
 6. Eweredig-kontrasterende strepe.
 7. Afskaduwingsstrepe.
 8. Vlampaatrone.
 9. Inlegging.
 10. Semi-diagonale lyne.

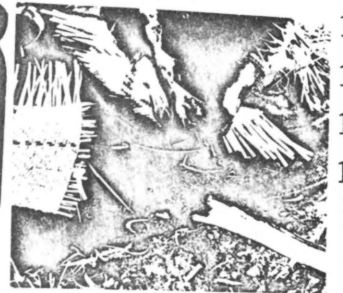
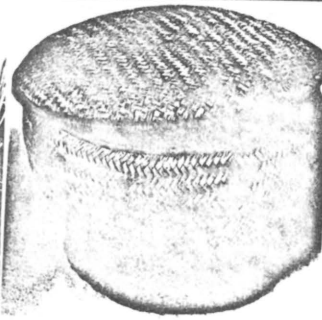
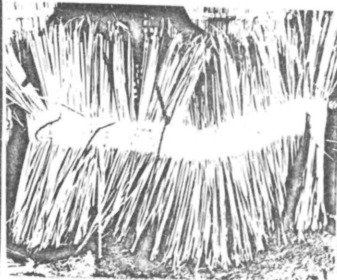
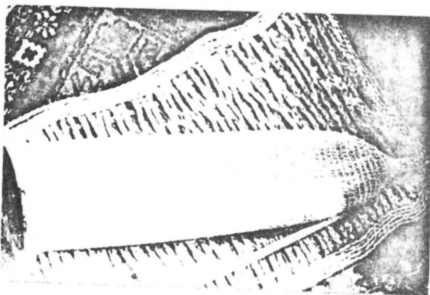
1
2
3

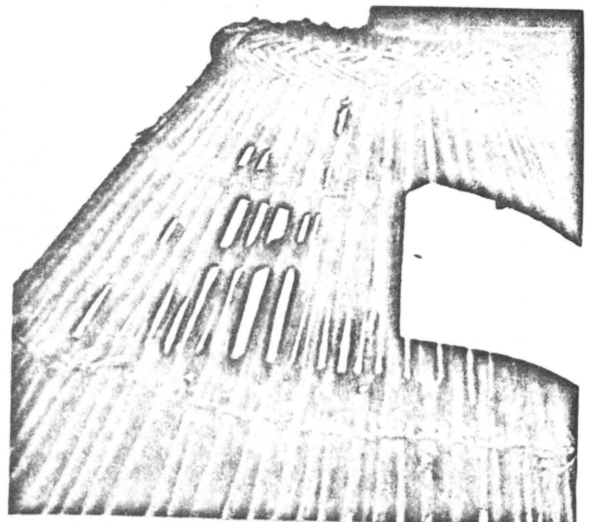
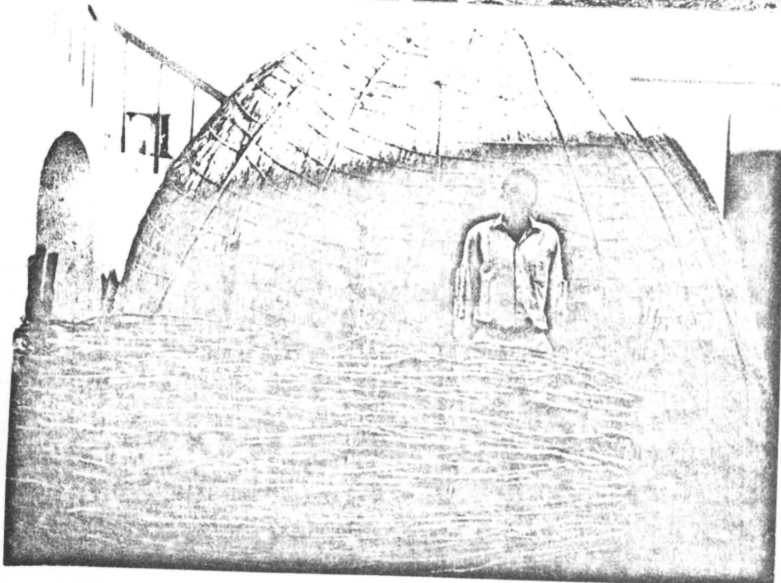
4
5
6

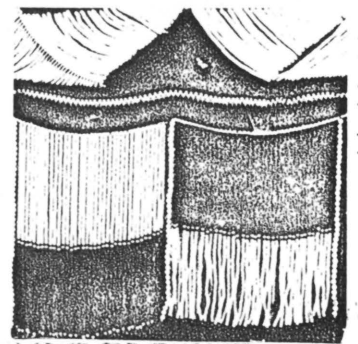
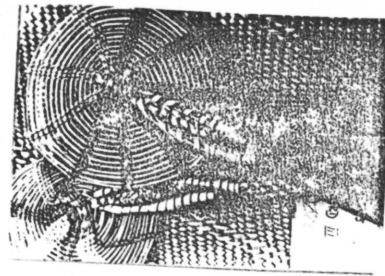
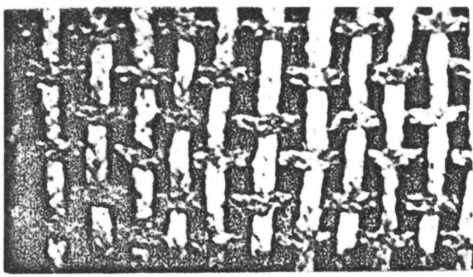
7
8
9

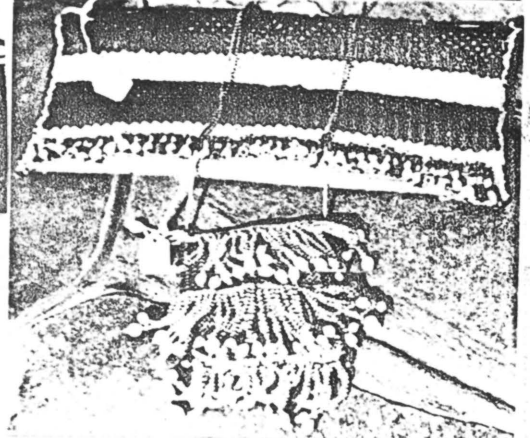
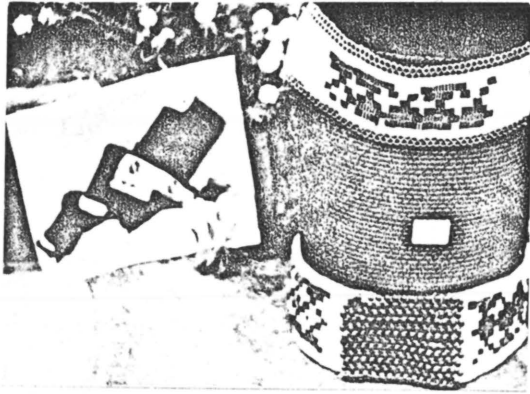
10
11
12
13

14
15

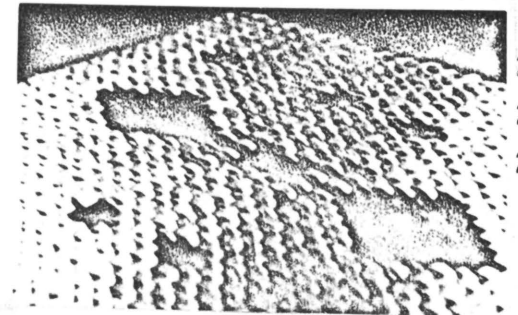
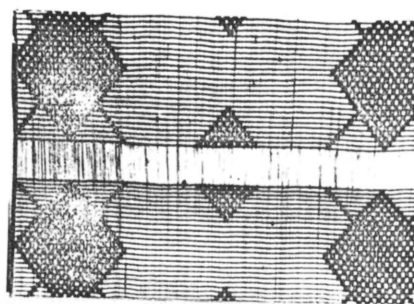
16
17
18

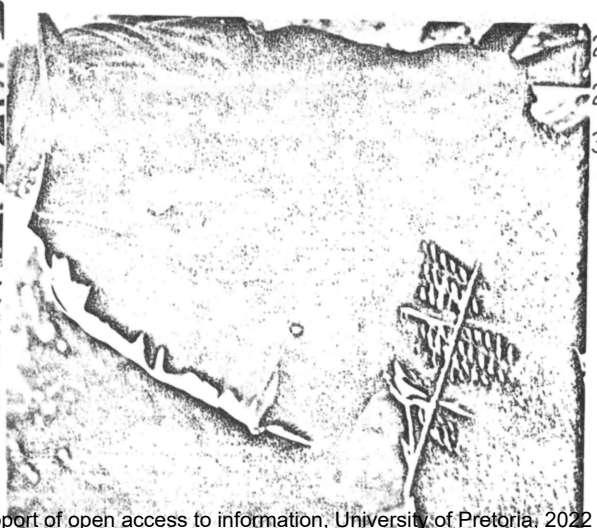
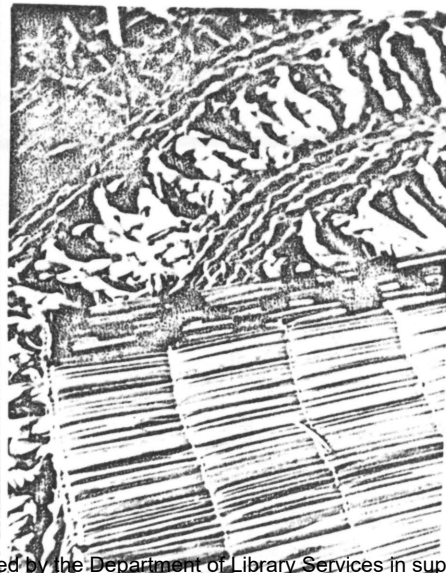
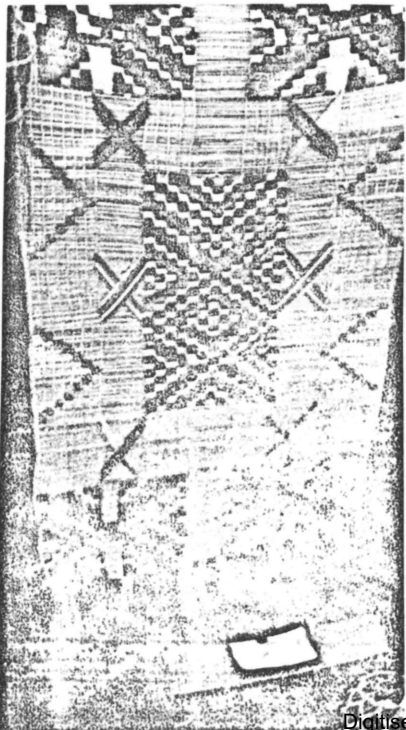
19
20
21

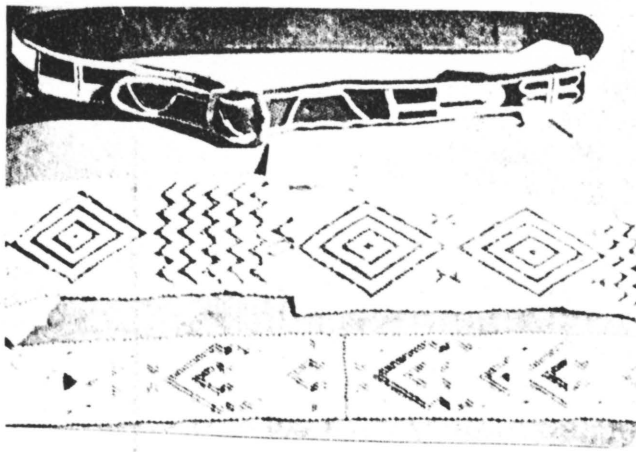
22
23
24

25
26
27

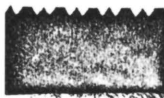
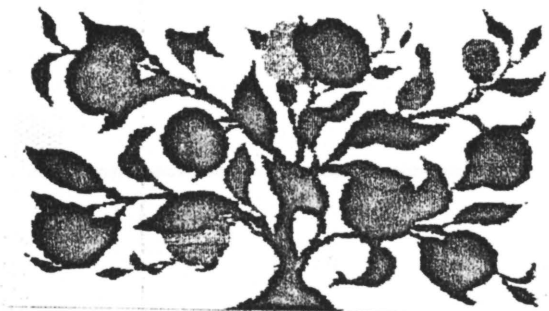

28
29
30

31

32

33

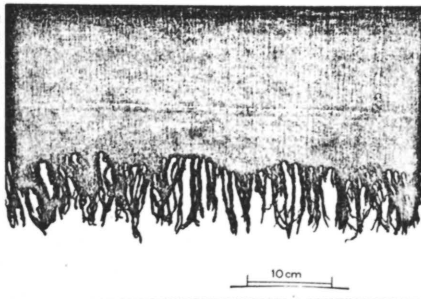
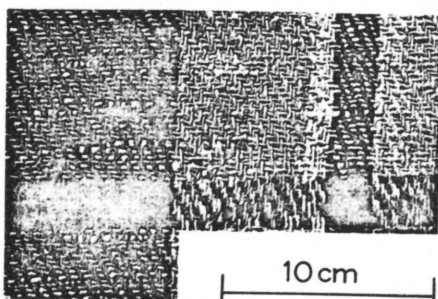
34

35

36

37

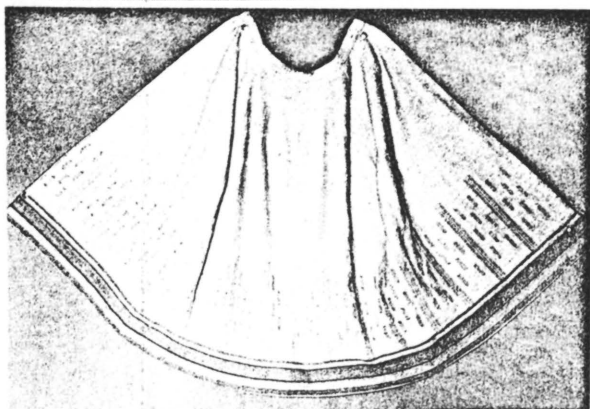
38

39

40

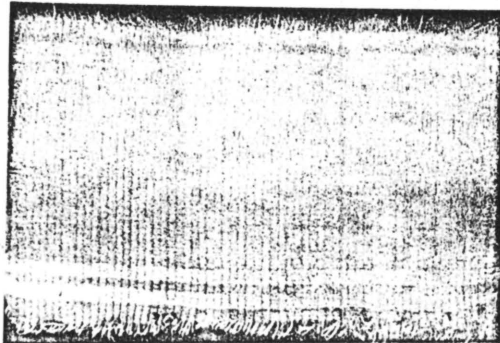
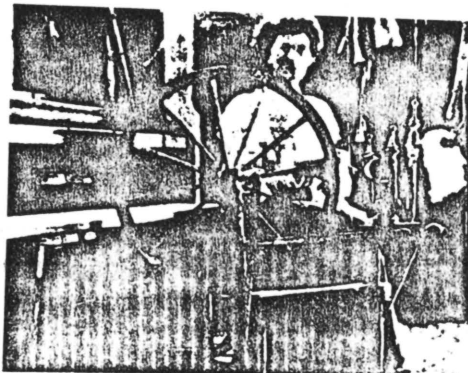
10 cm

10 cm

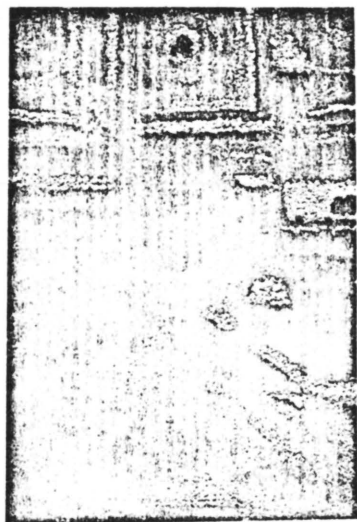

41

42

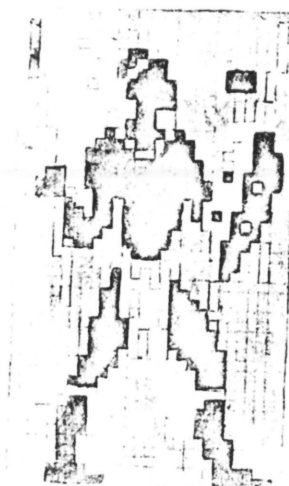
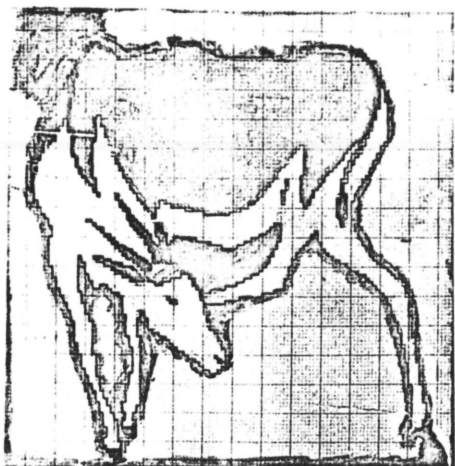
43
44
45

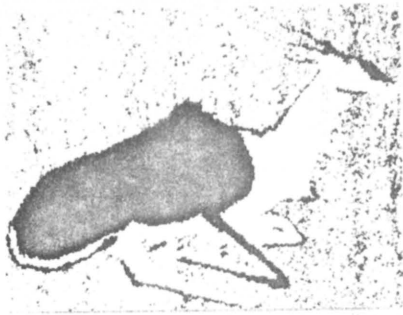
46

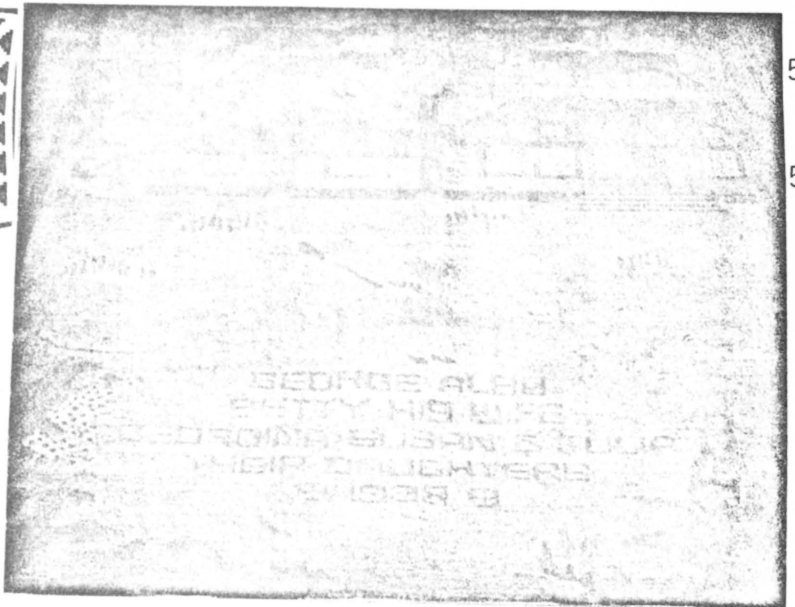
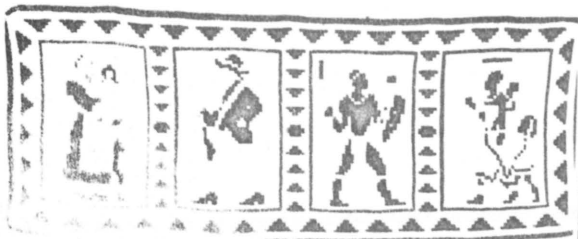
47
48
49

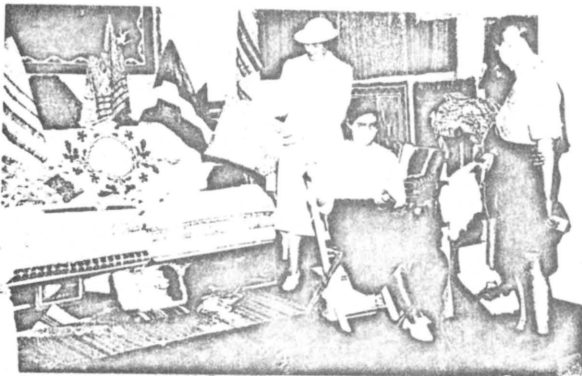
50
51
52

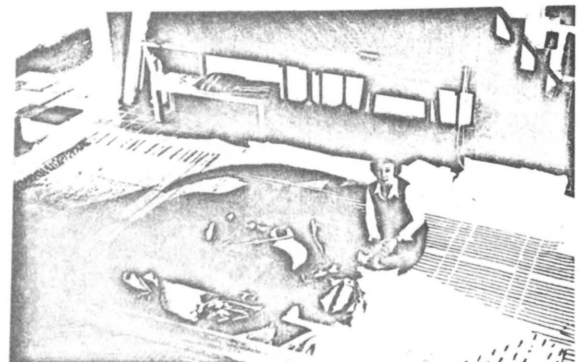
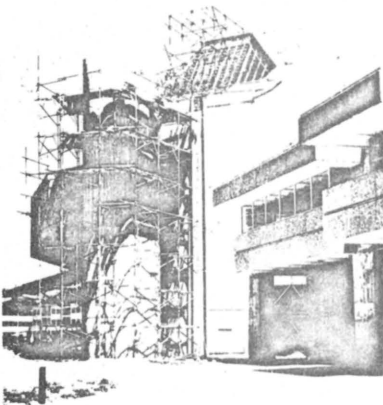
53
54
55

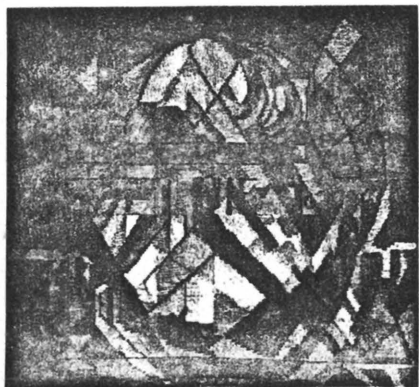
56
57
58

59

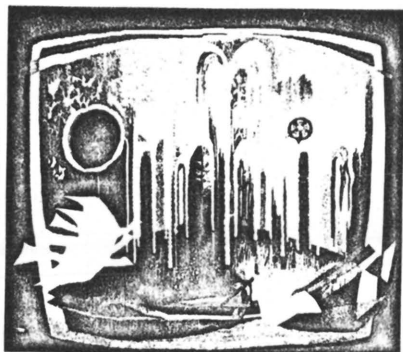
60
61

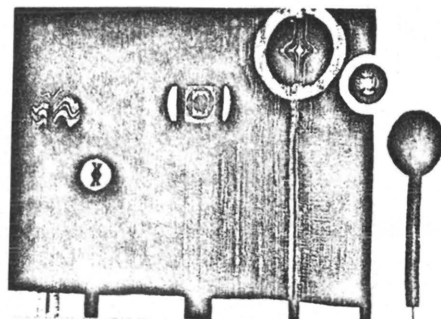
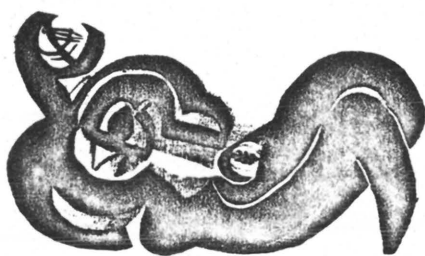
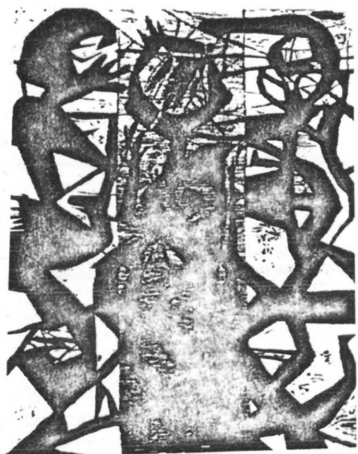
62
63
64

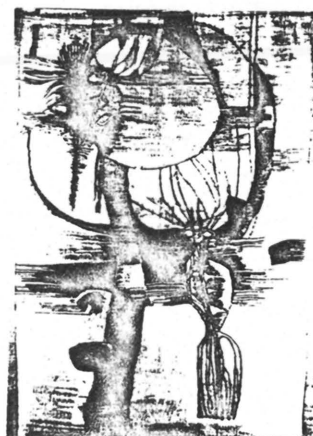
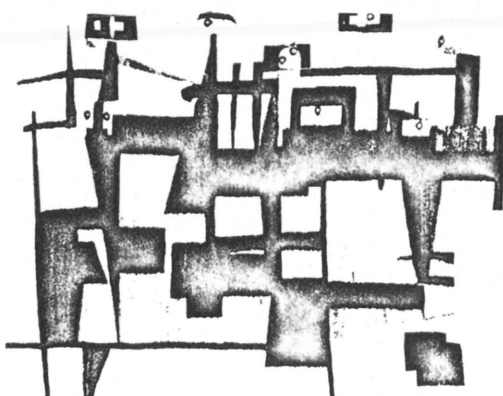
65

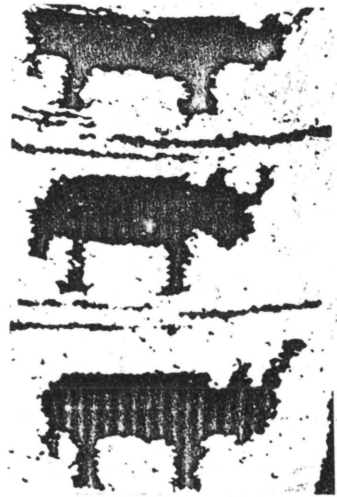
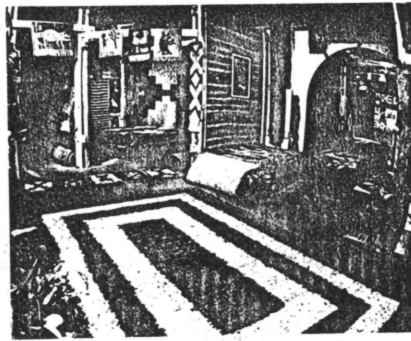
66
67
68
69

70
71
72

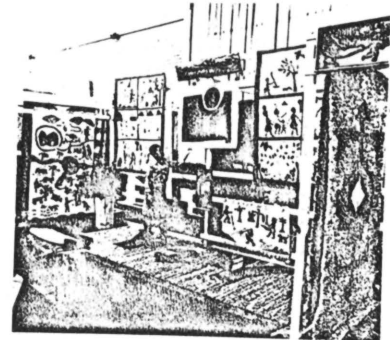
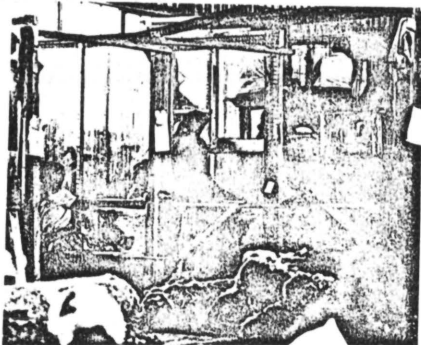
73
74
75

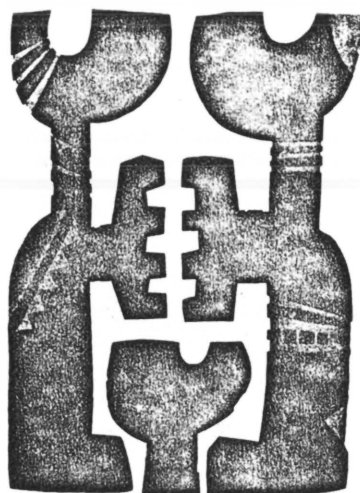
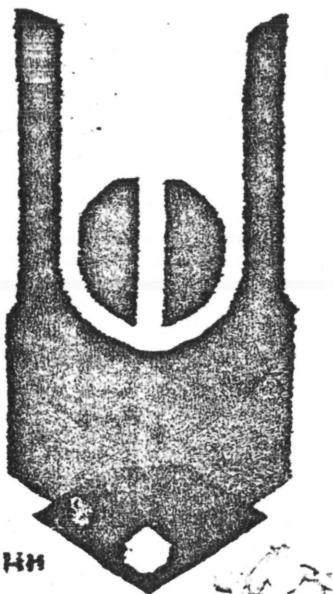
85
86
87

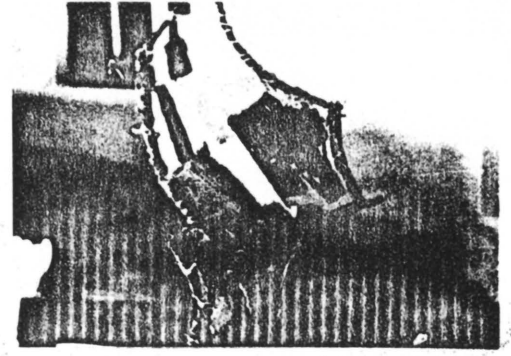
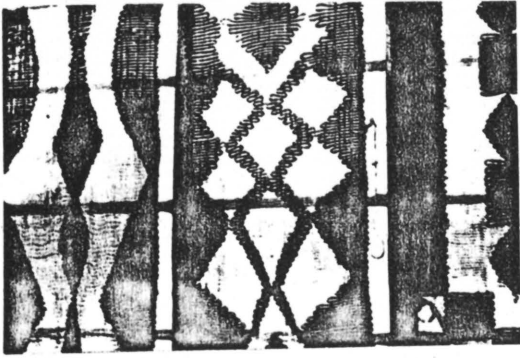
88
89
90

91
92
93

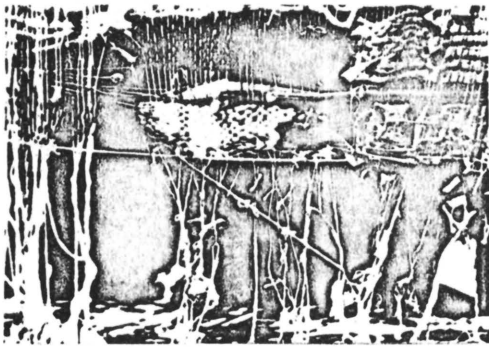

94
95

96

97

98

99

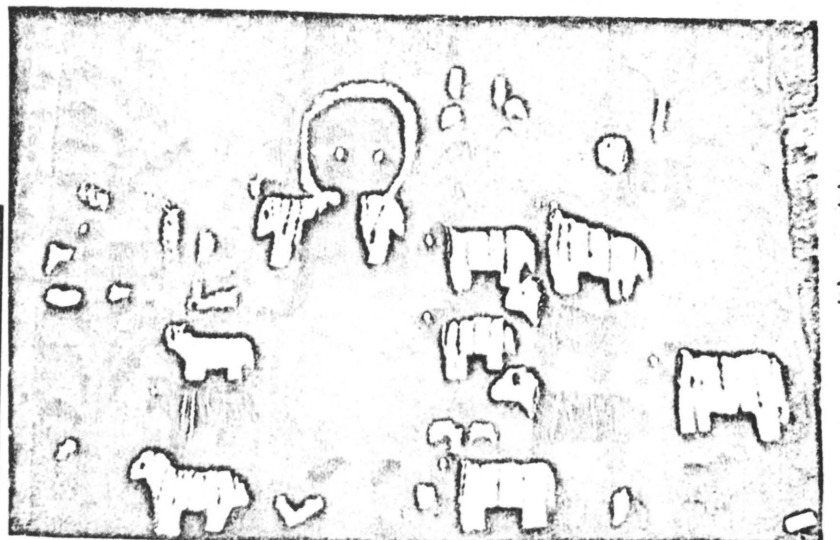
100

101

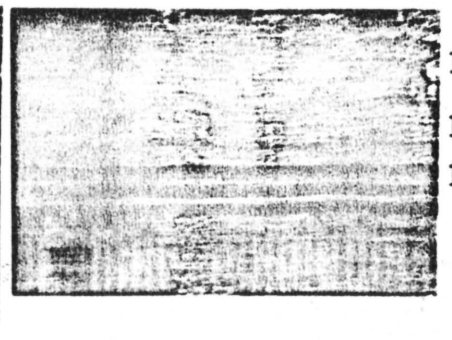
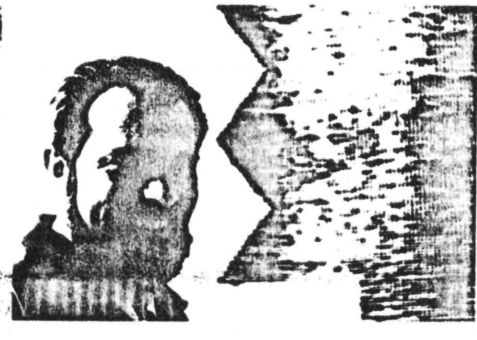
102

103

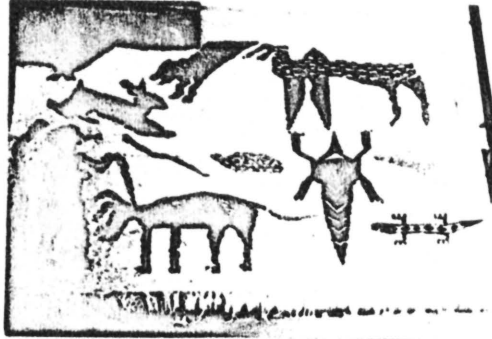

104

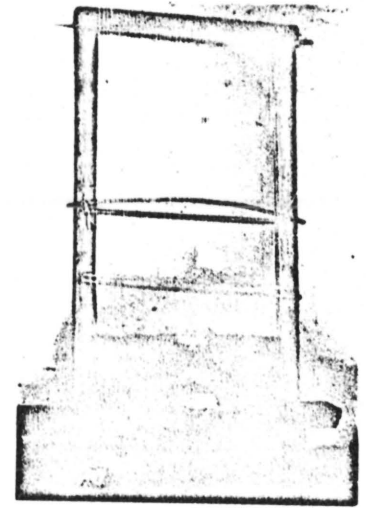
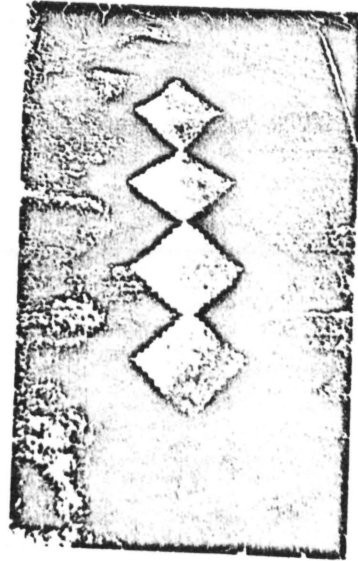
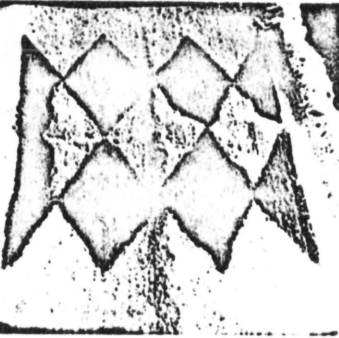
105

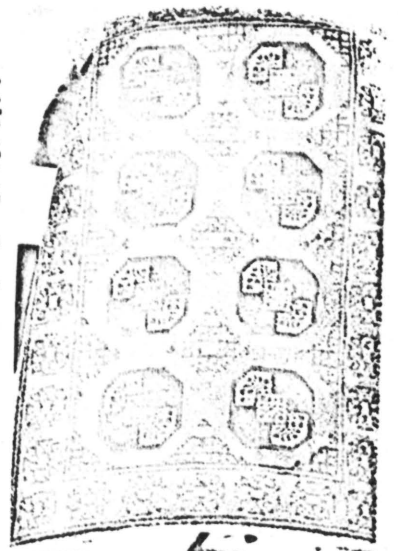
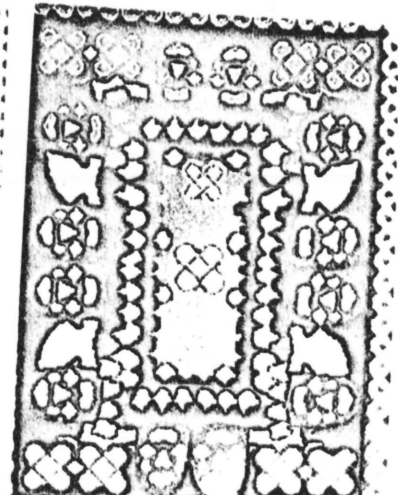
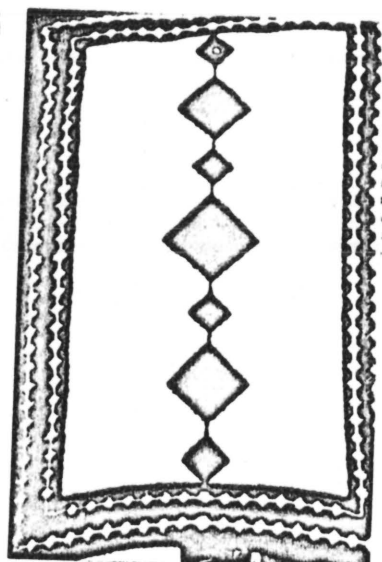
106
107
108

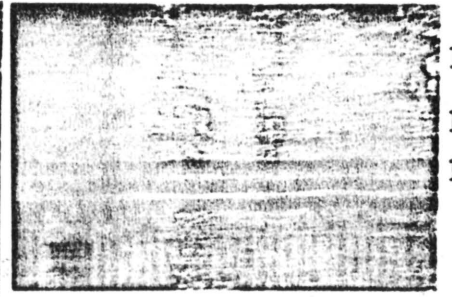
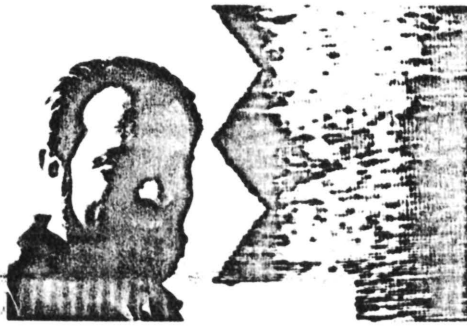
109
110

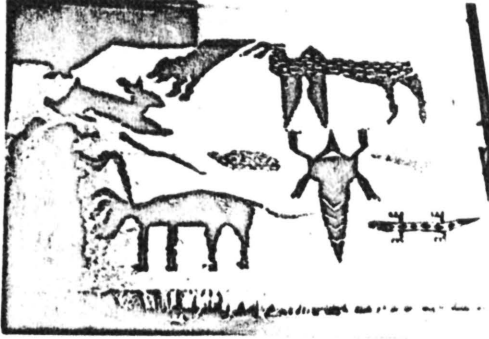
111
112
113

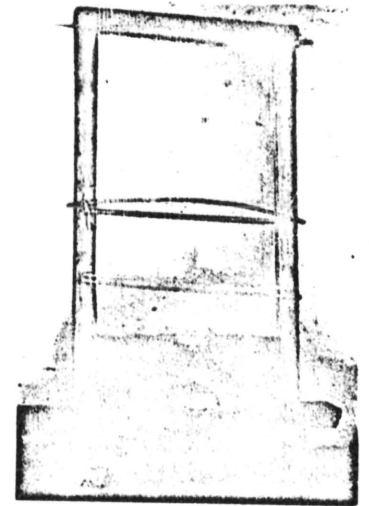
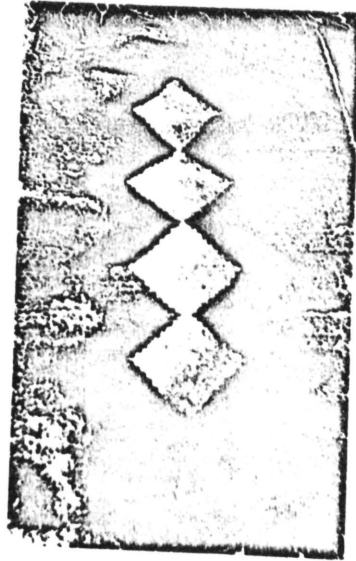
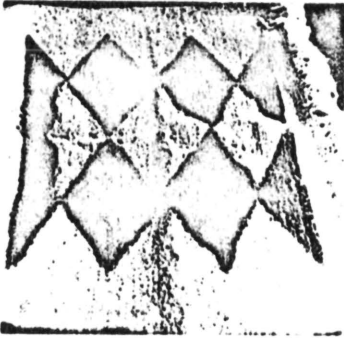
114
115
116
117

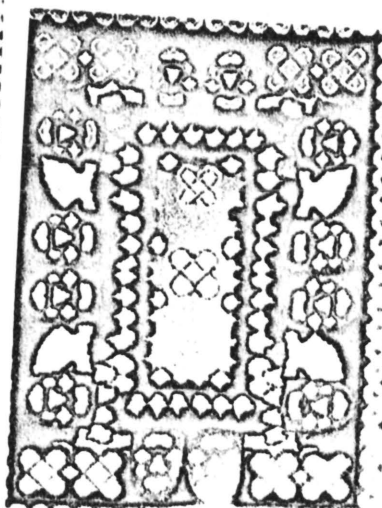
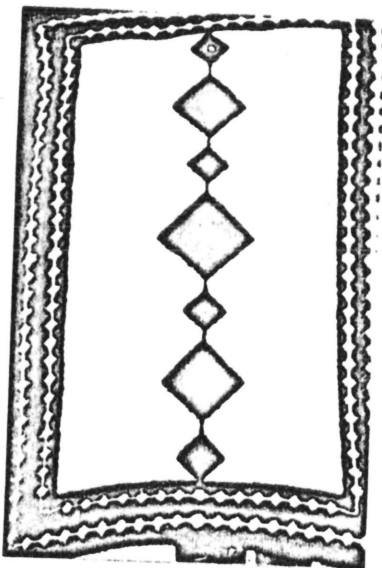
106
107
108

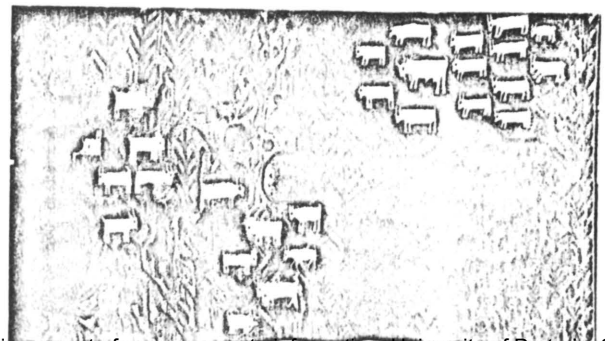
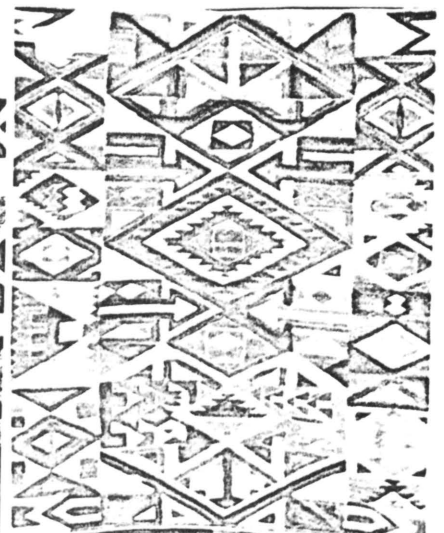
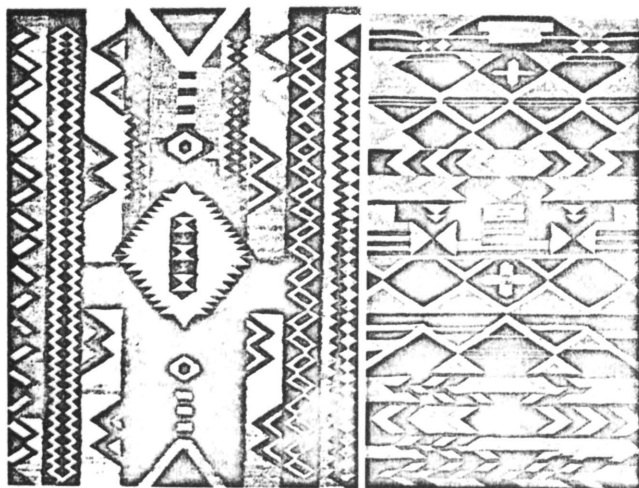
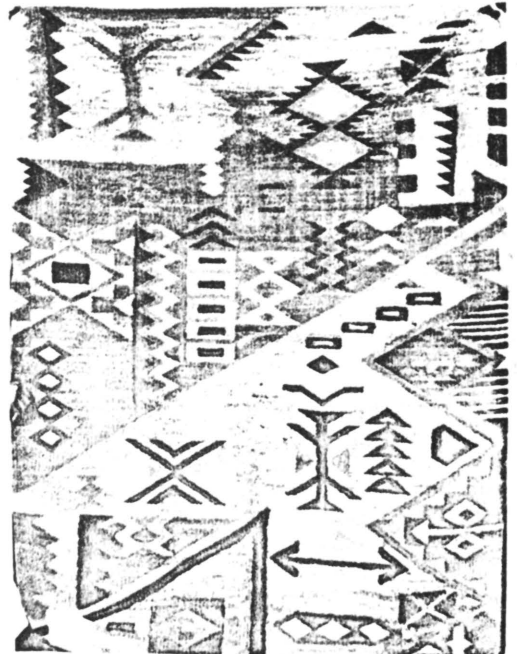
109
110

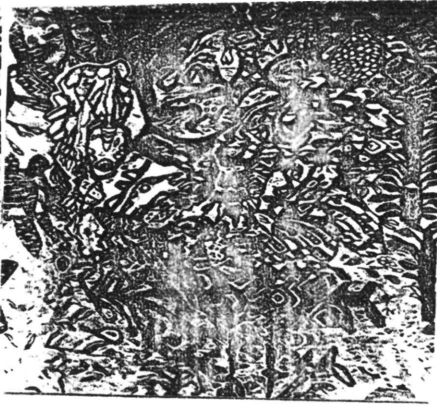

111
112
113

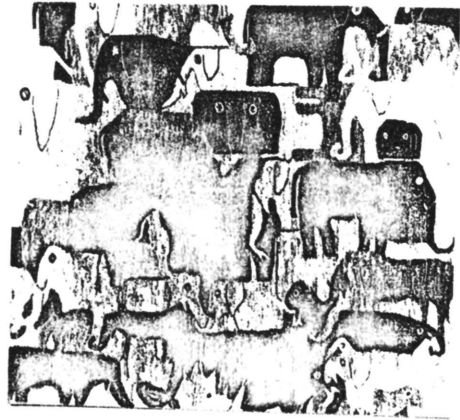

114
115
116
117

128
129
130

131
132
133

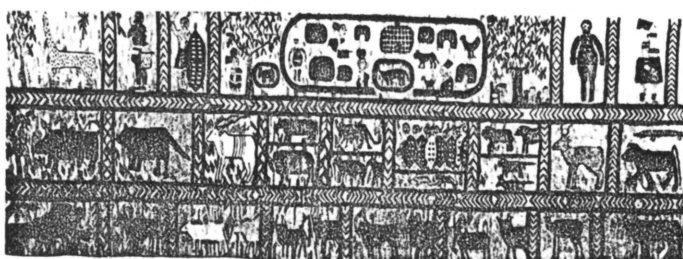
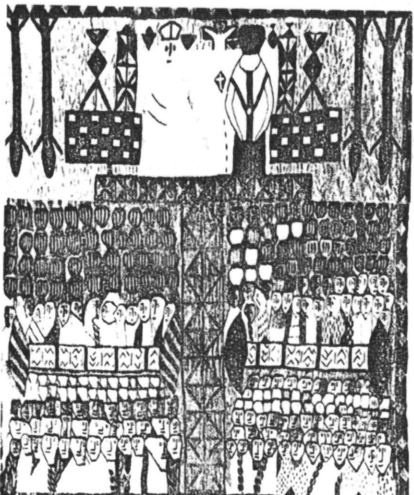
134
135
136
137

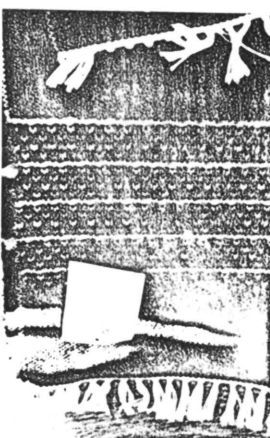
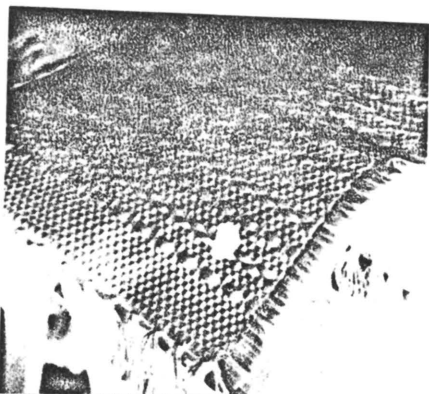
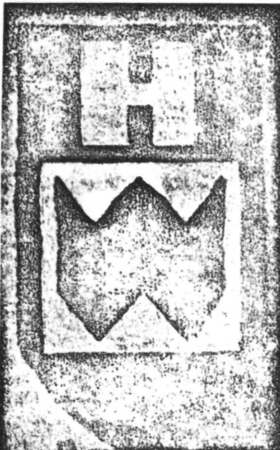
138
139
140

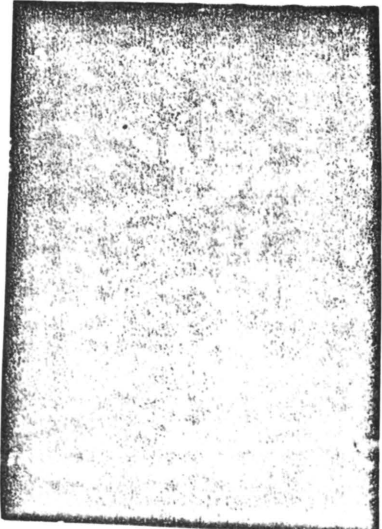
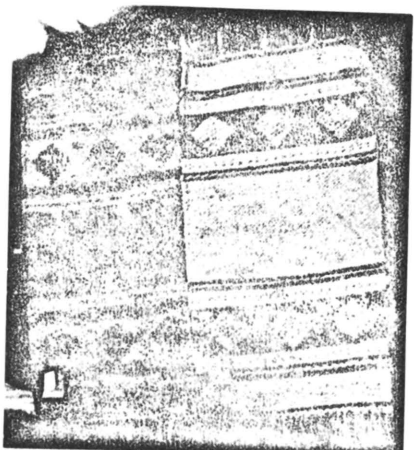
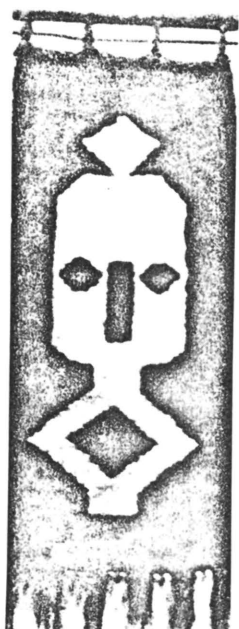
141
142

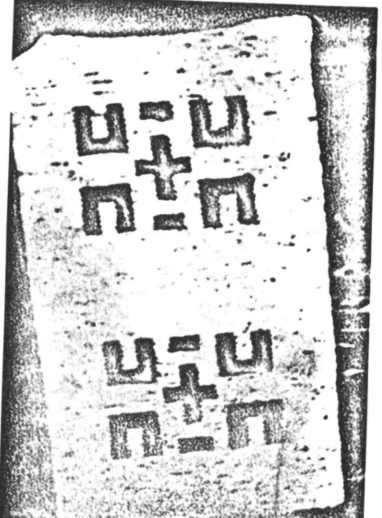
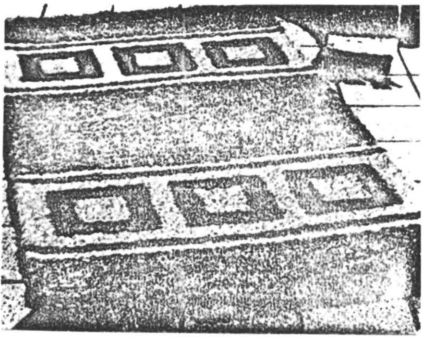
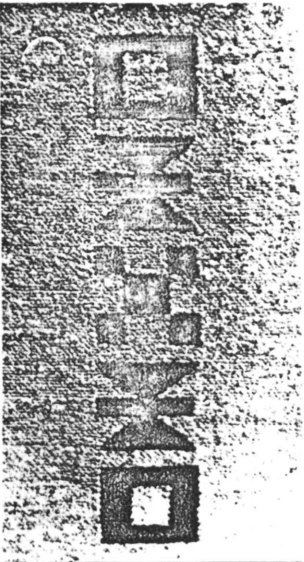
143
144
145
146

147
148
149

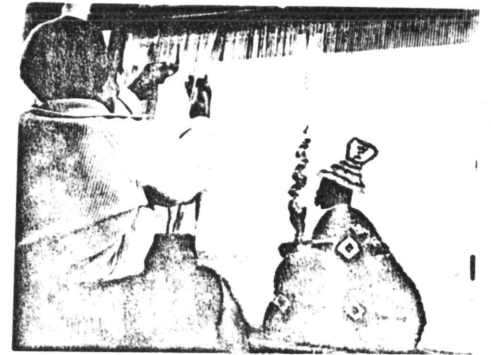
150
151
152
153

154
155
156

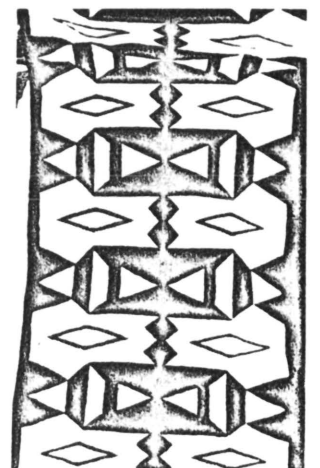
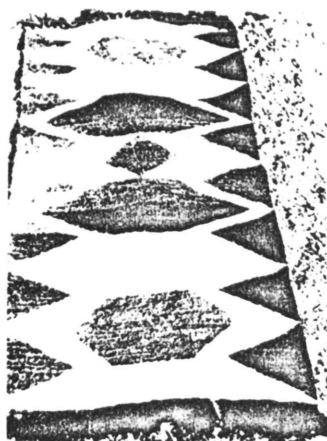
157
158
159

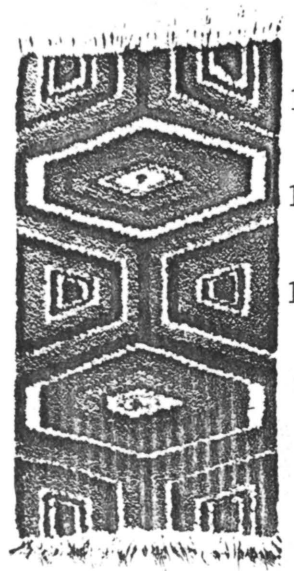
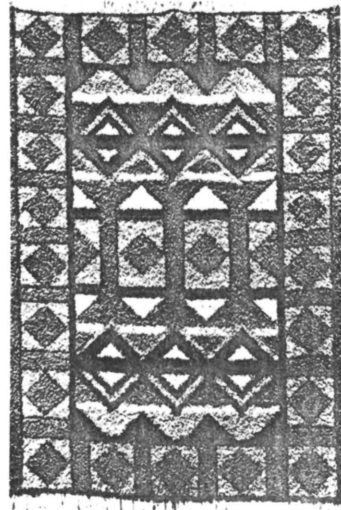
160
161
162

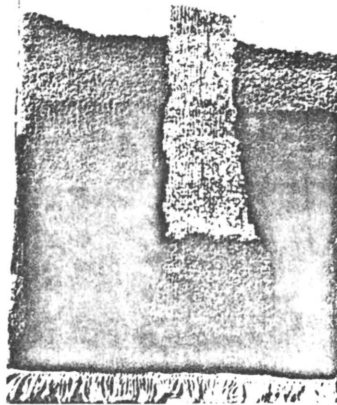
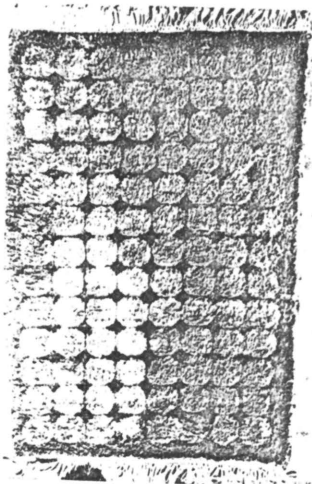
163
164
165

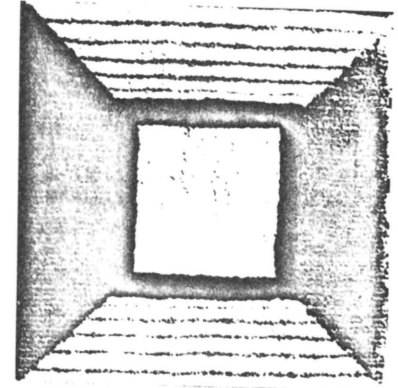
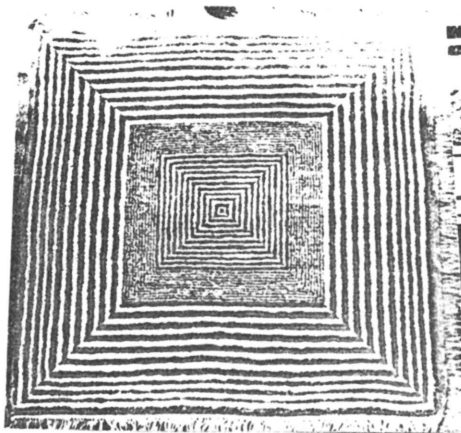
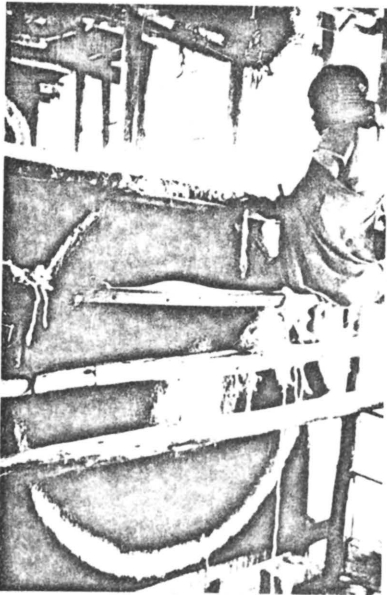
166
167
168
169

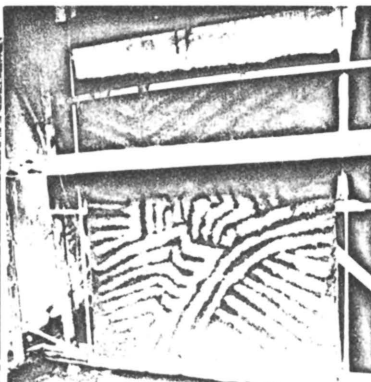
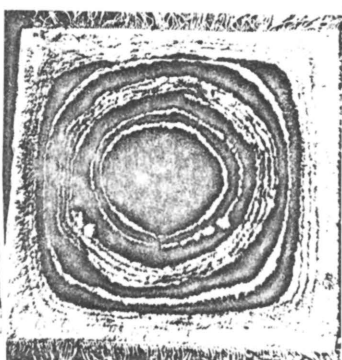
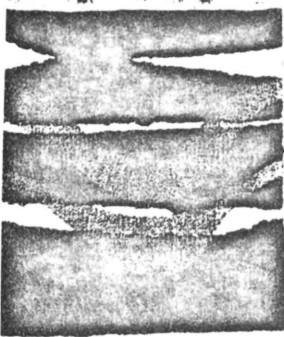
170
171
172

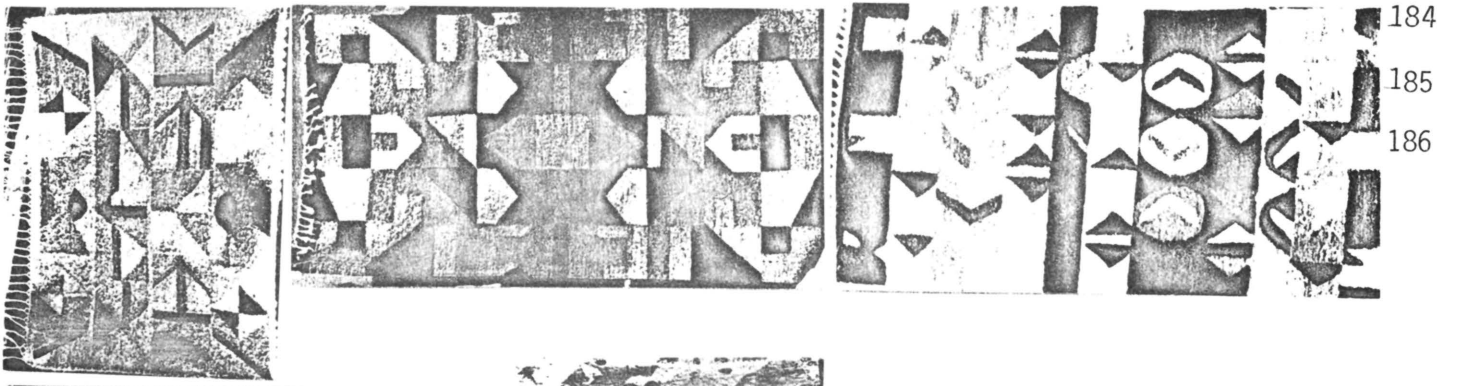
173
174
175
176

177
178
179

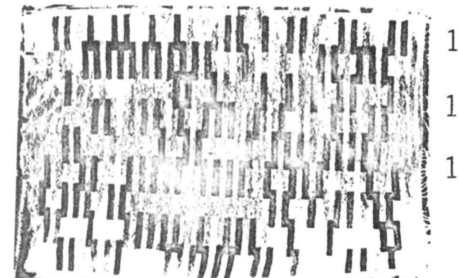
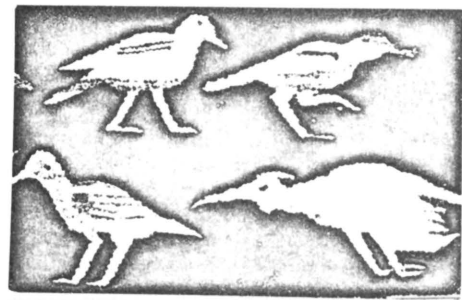
180
181
182
183

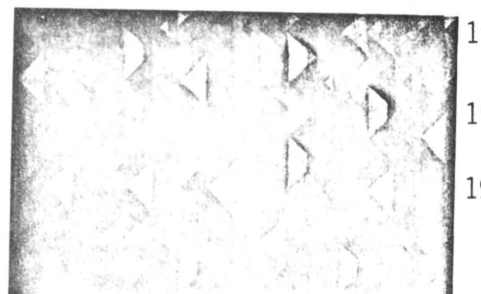
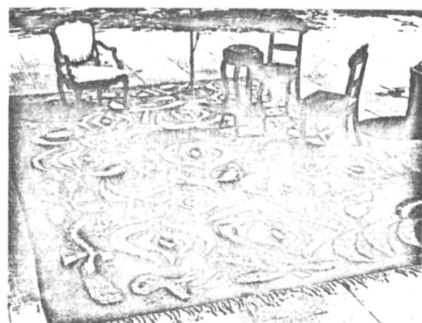
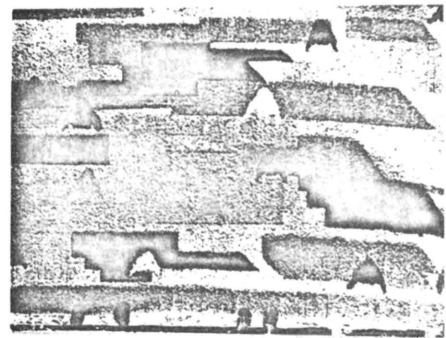
184
185
186

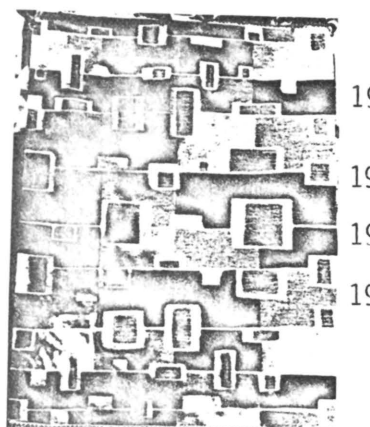
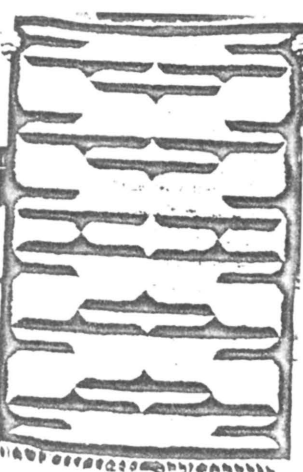
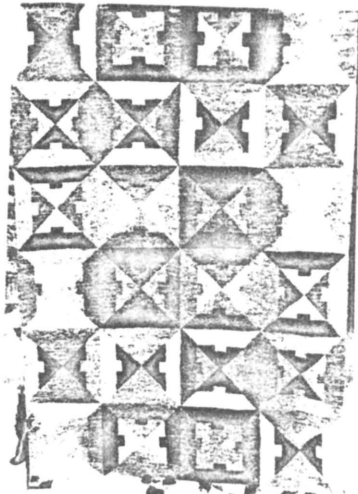
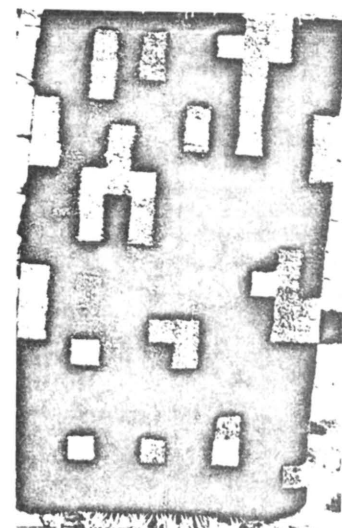
187
188
189

190
191
192

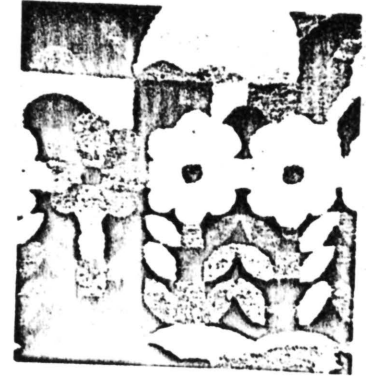
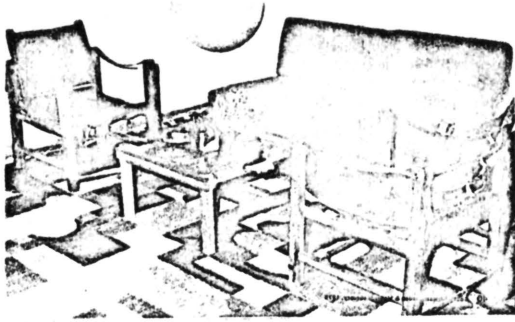
193
194
195

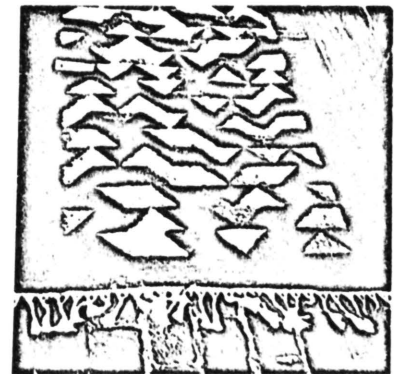
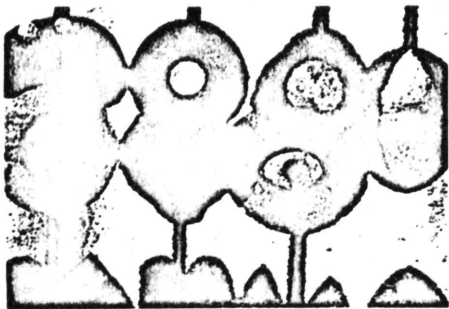
196
197
198
199

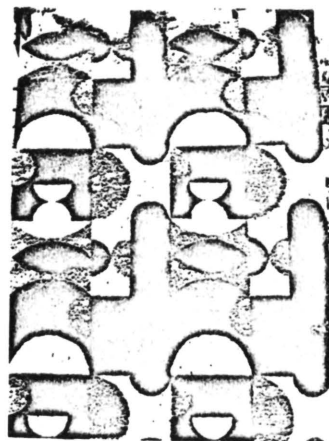
200
201
202

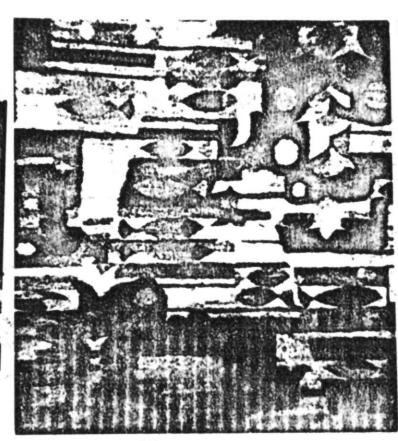
203
204
205

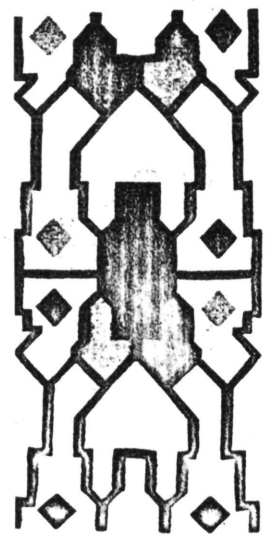
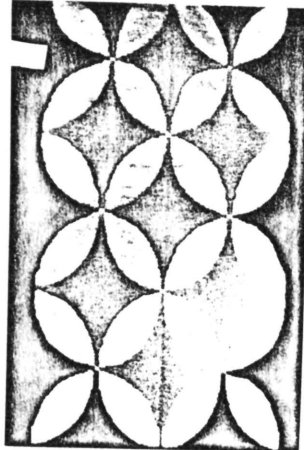
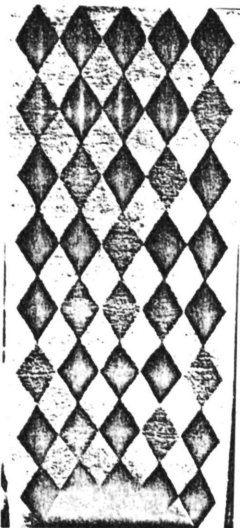
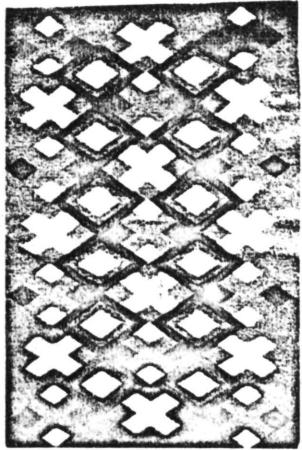
206
207
208

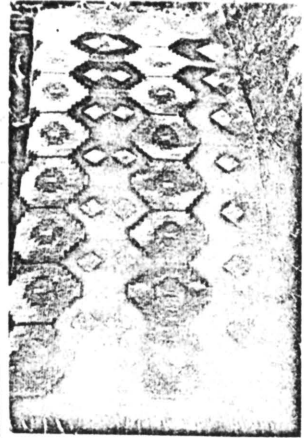
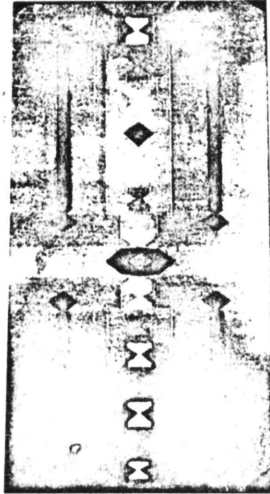
209
210
211

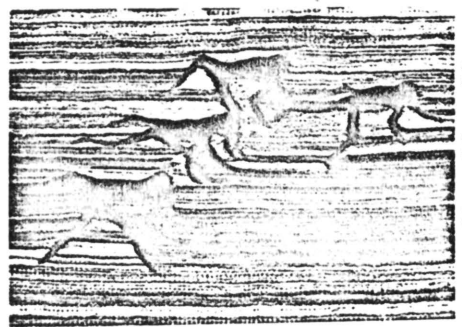
212
213
214
215

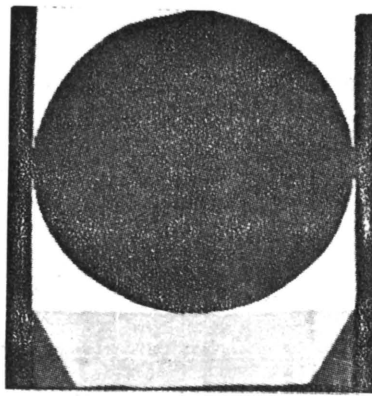
216
217
218
219

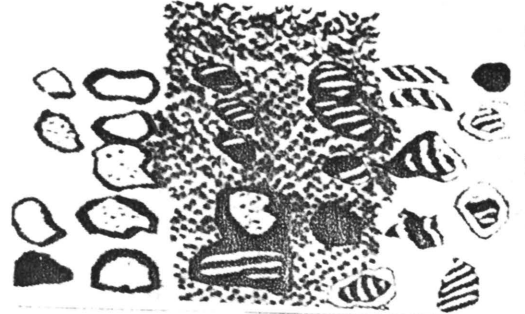
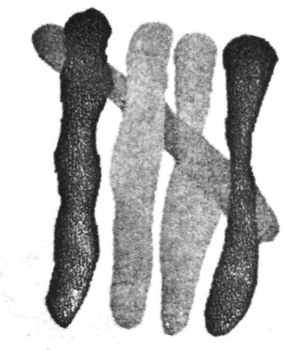
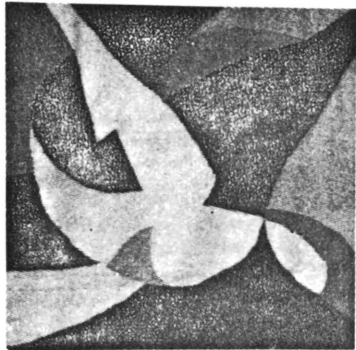
220
221
222
223

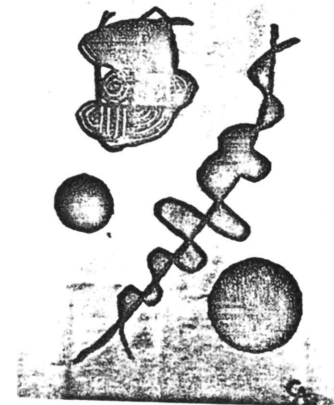
224
225
226

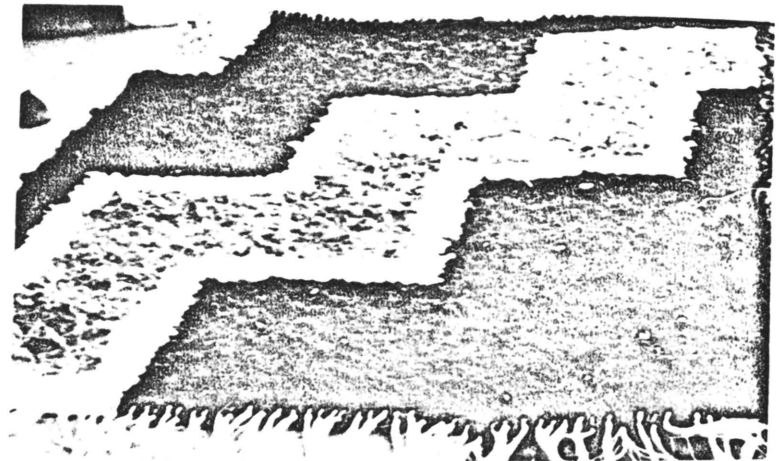
227
228
229

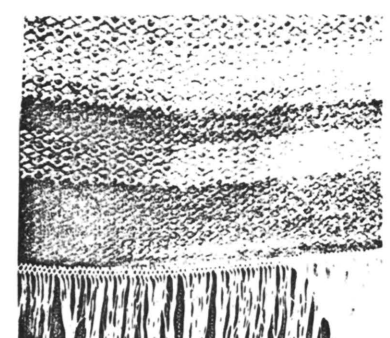
230
231
232

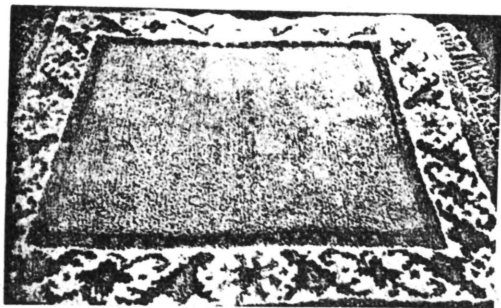
233

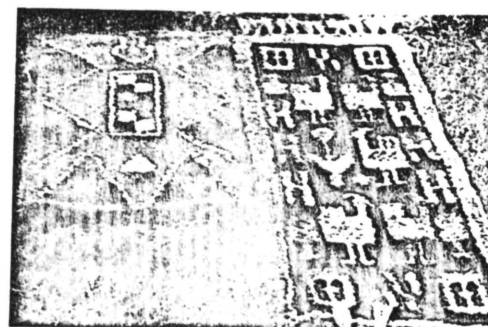
234

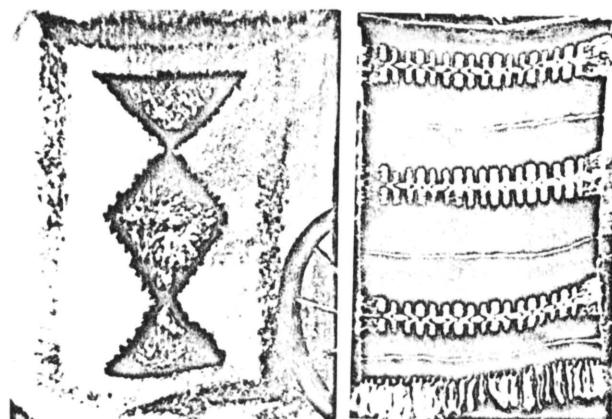
235
236

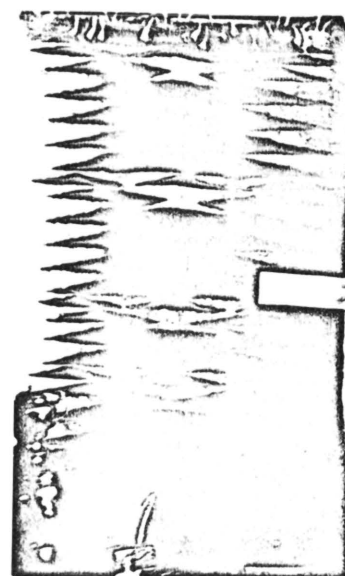
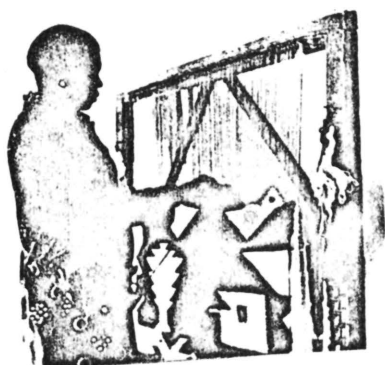
237
238
239

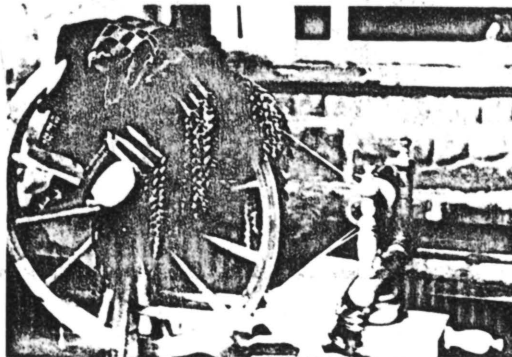
240

241
242
234
244

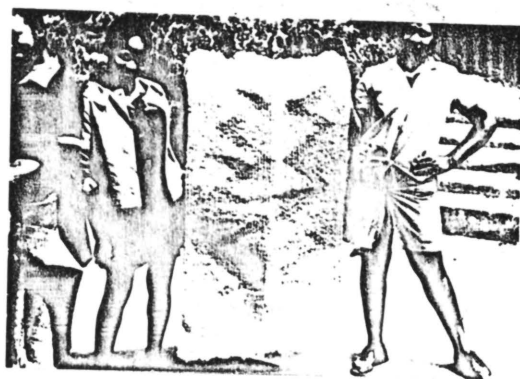
245
246
247

248

249

250

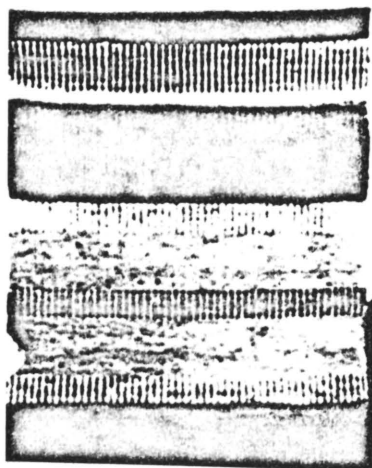
251

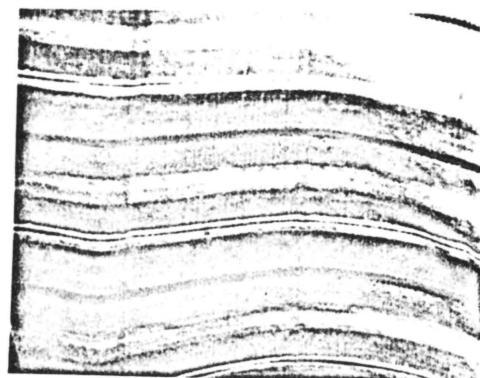
252

253

254

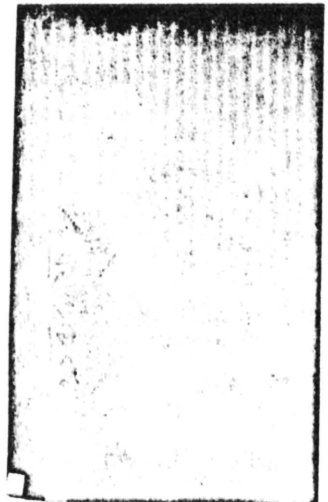
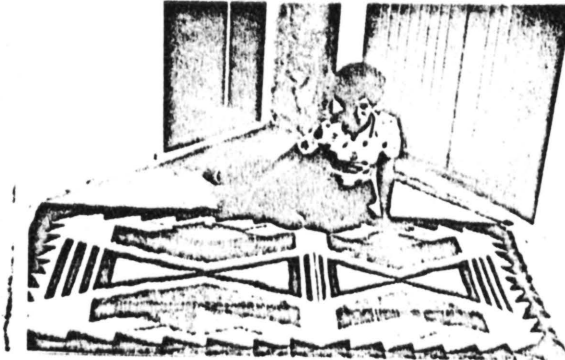

255

256

257

258

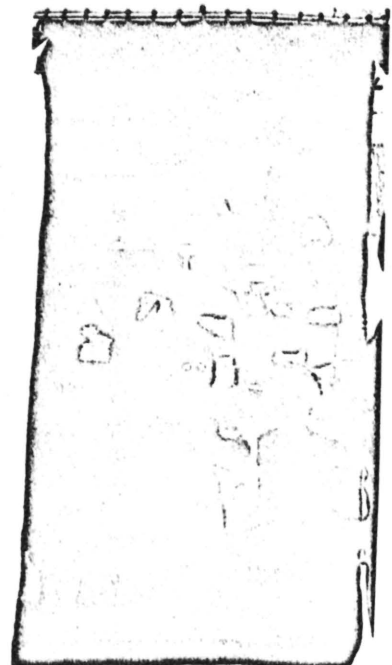
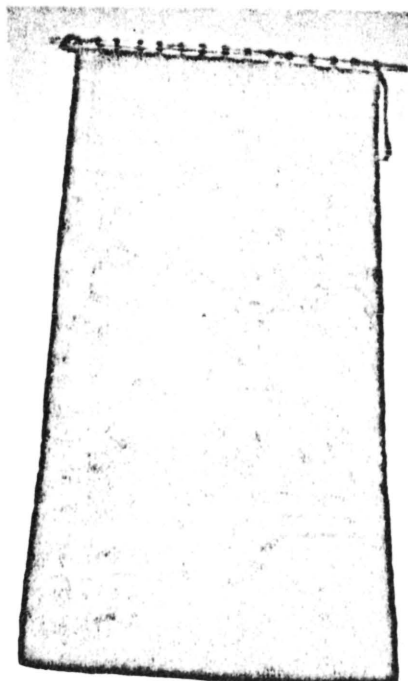
259

260

261

262

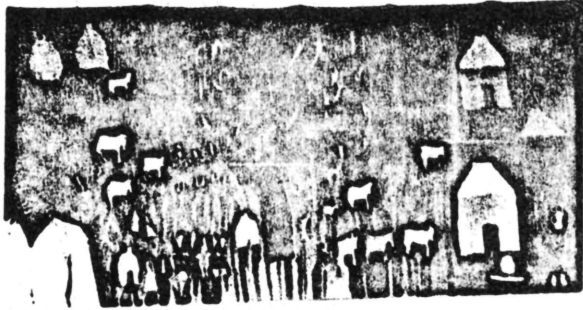

263

264

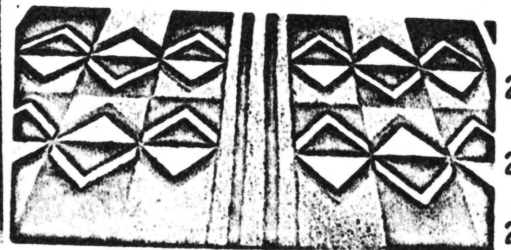
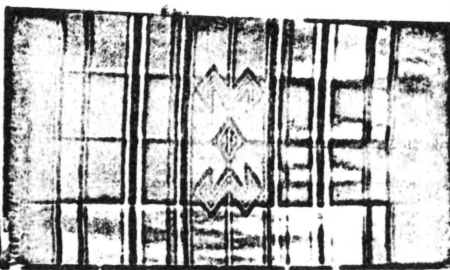
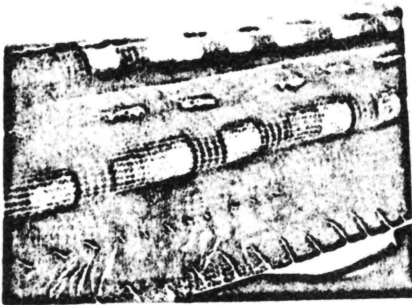
265

266

267

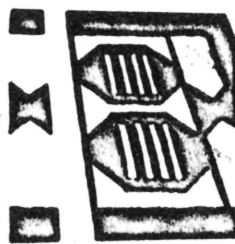
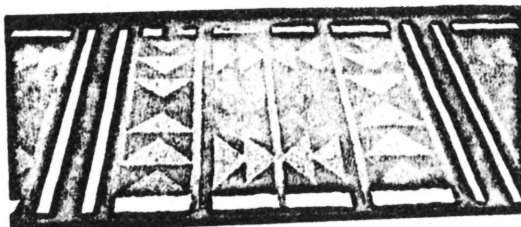
268

269

270

271

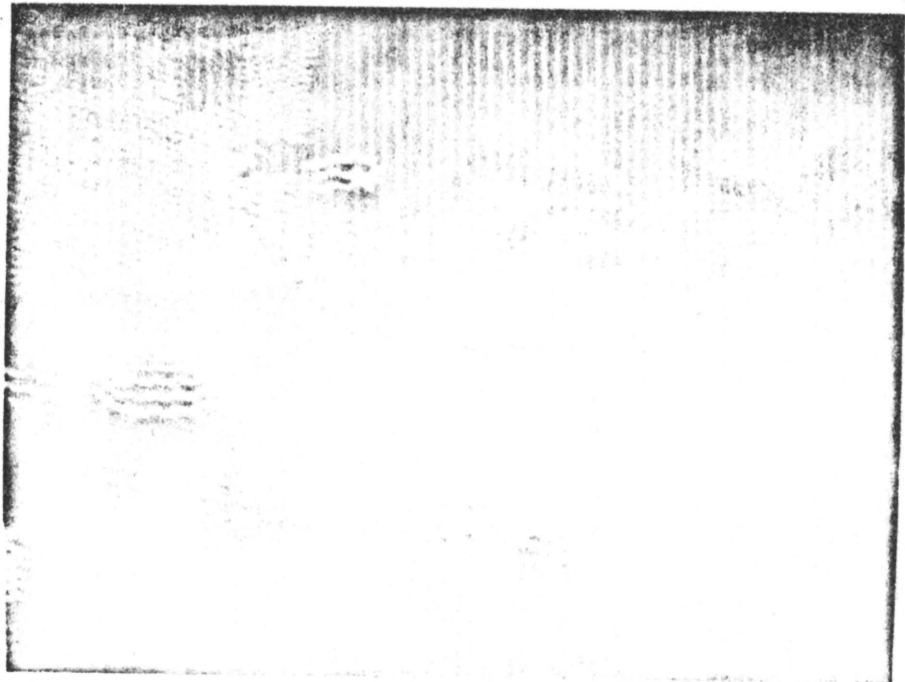

272

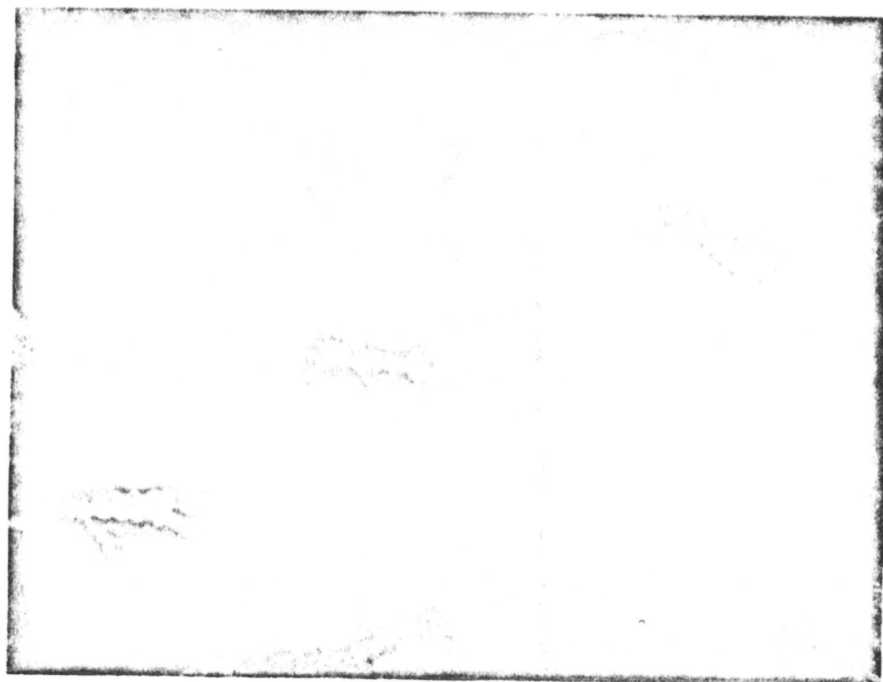
273

274

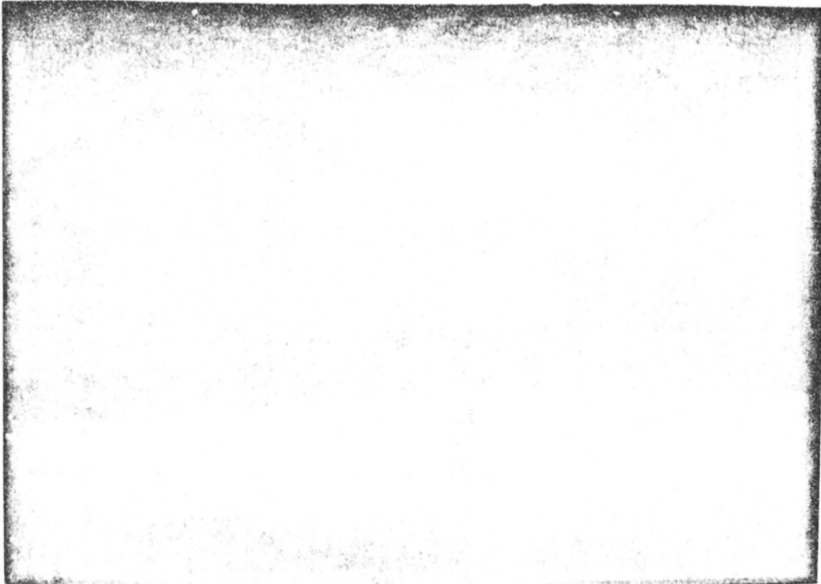
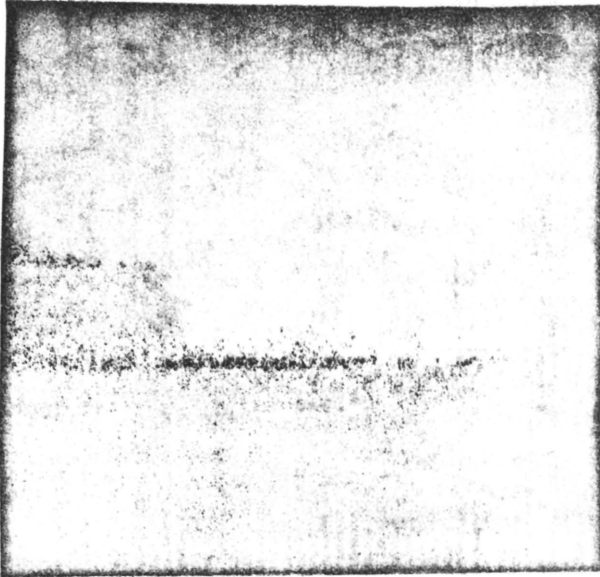

276

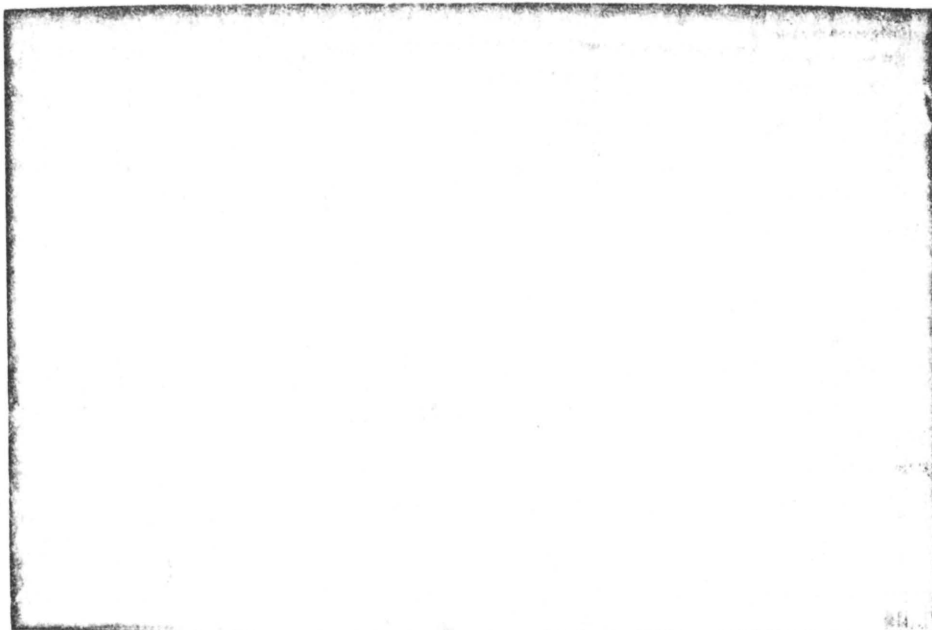

277

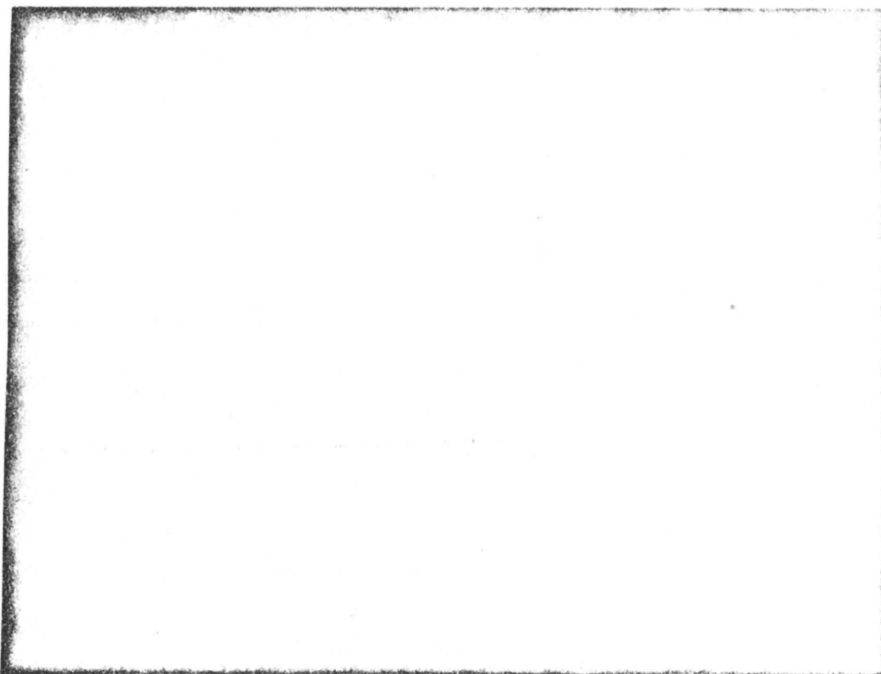

278

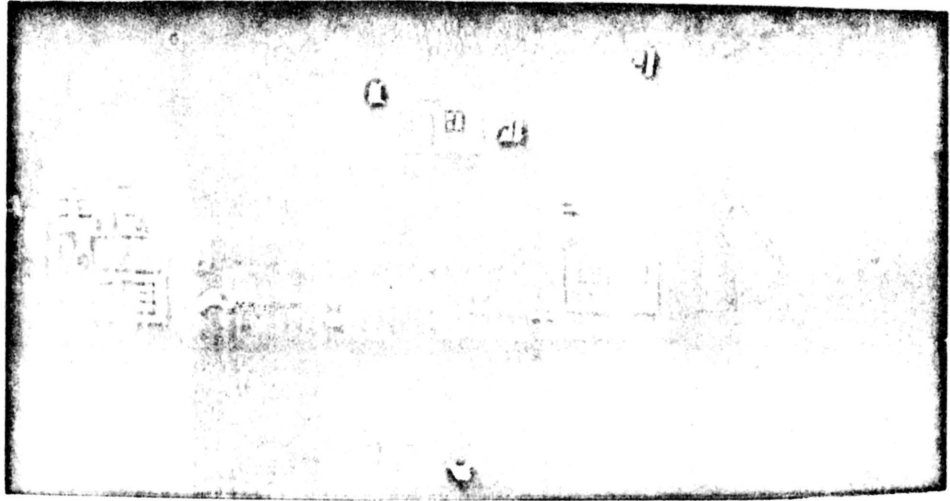
279

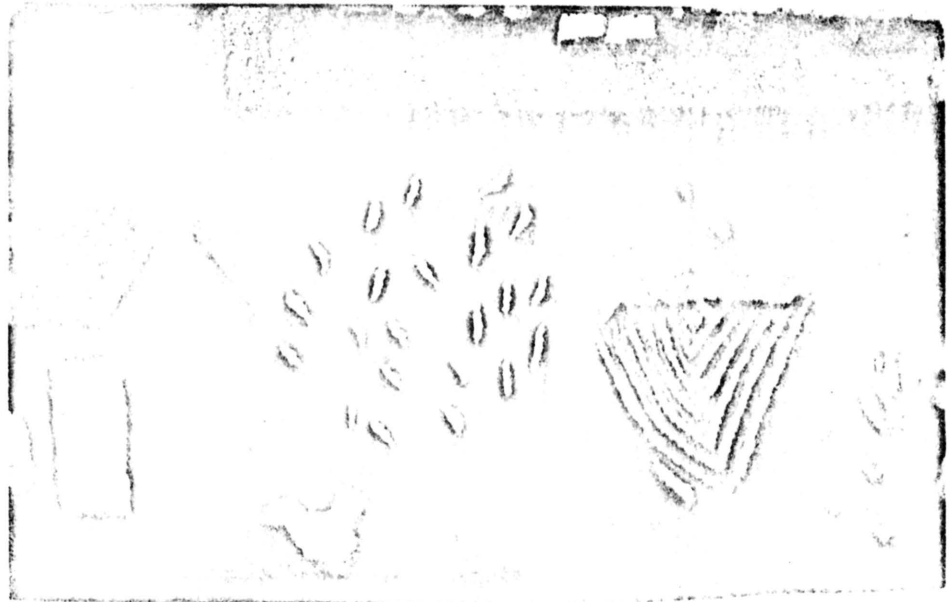
280

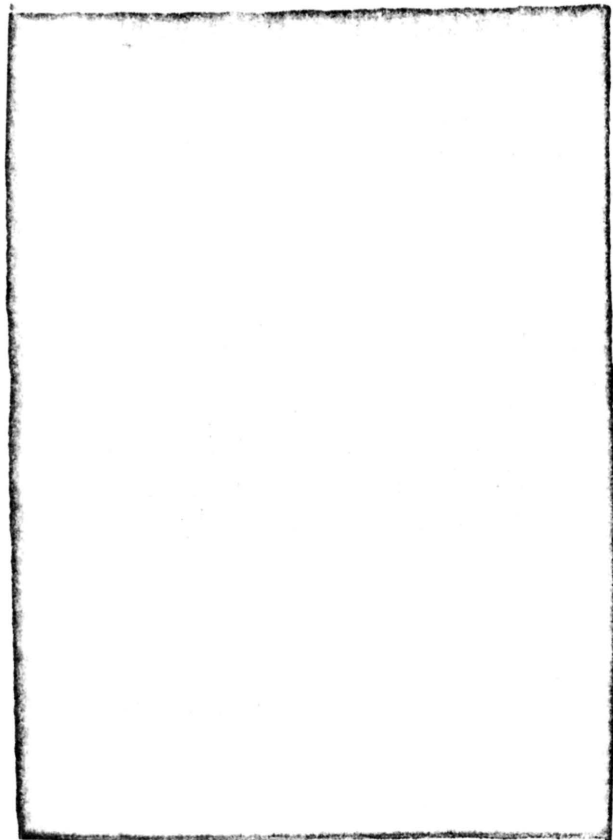
281

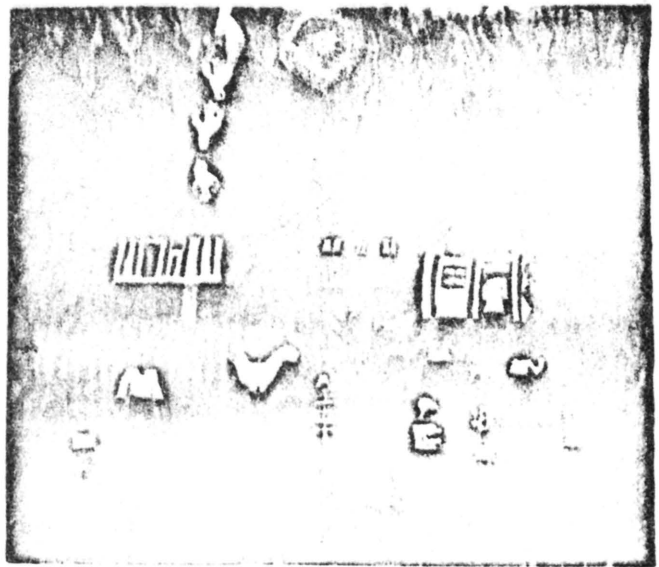
282

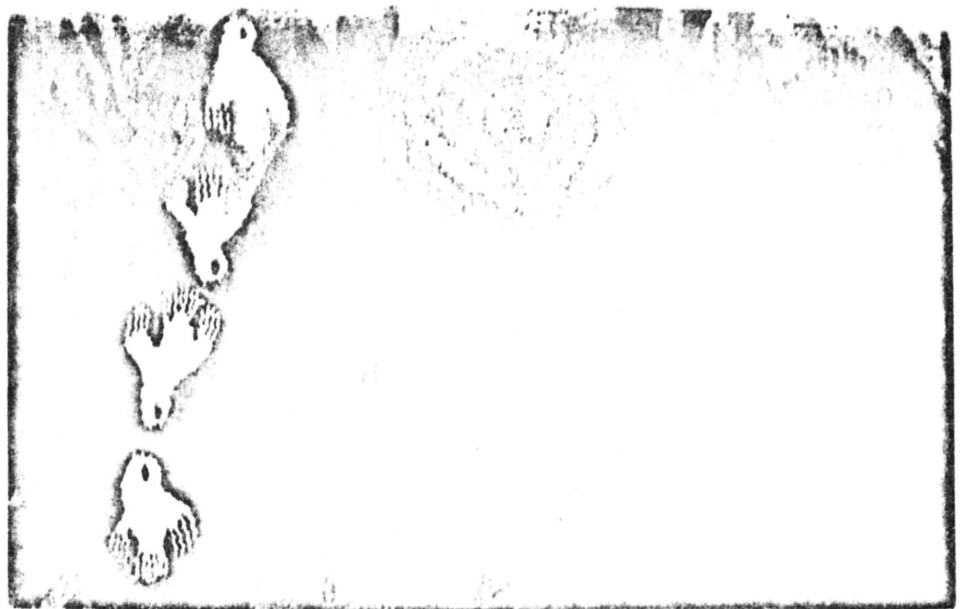
283

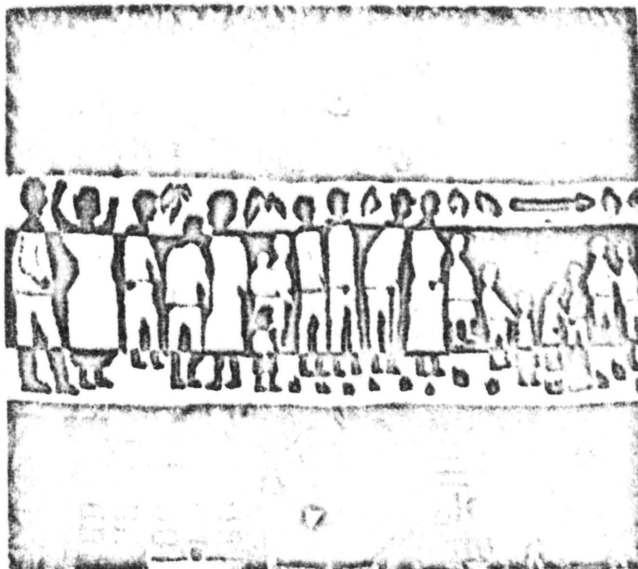
284

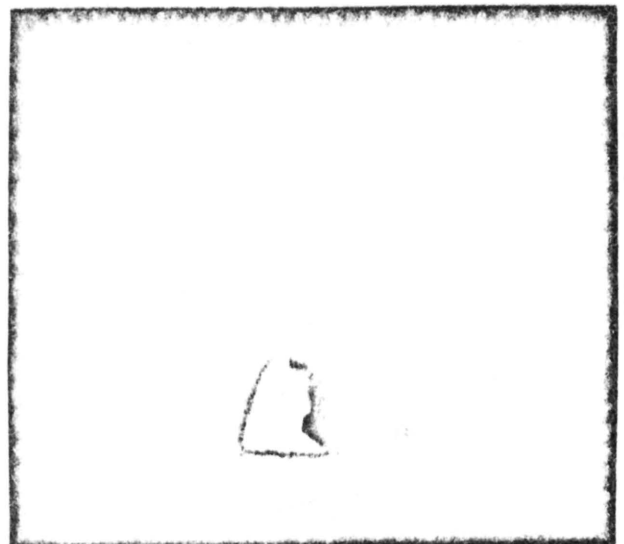
285

286

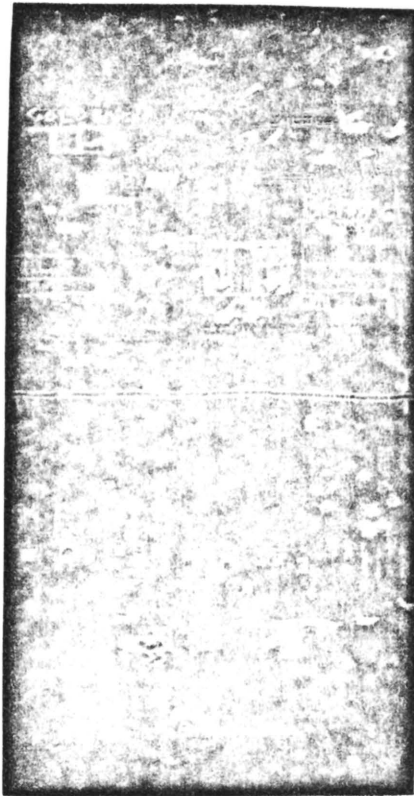
287

288

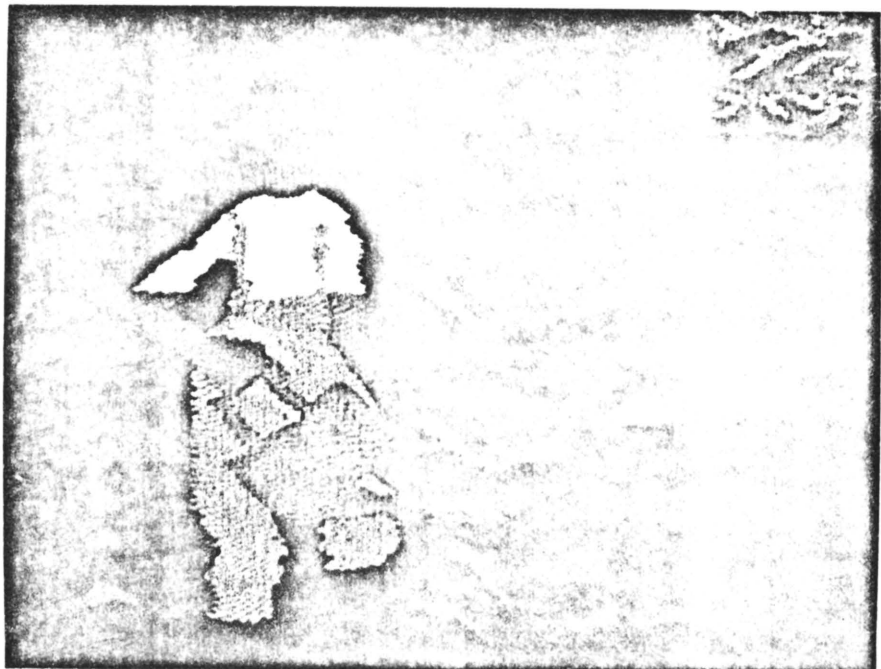

289

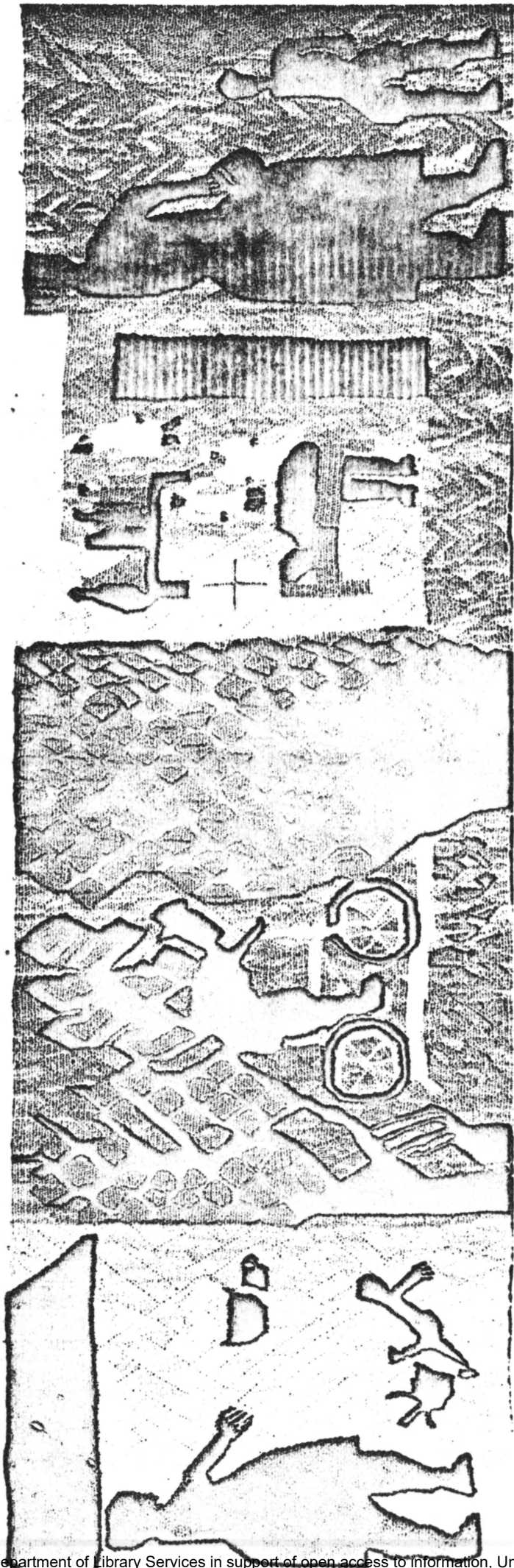

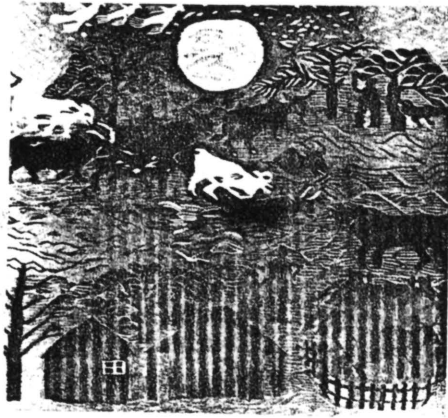
290

291a

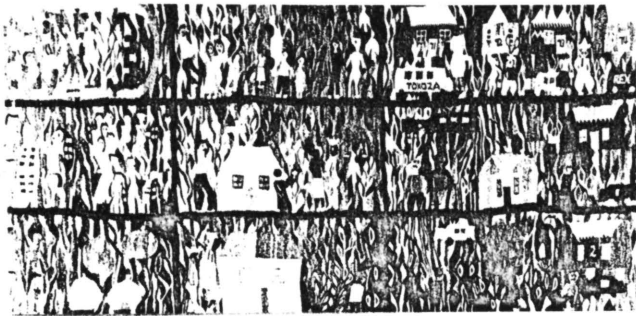

291b

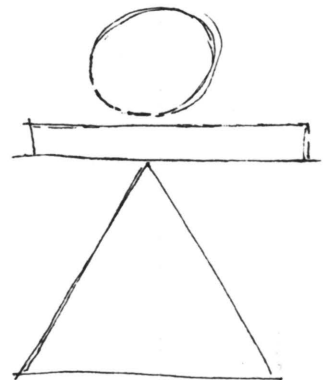
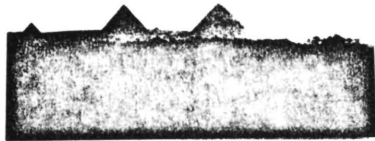

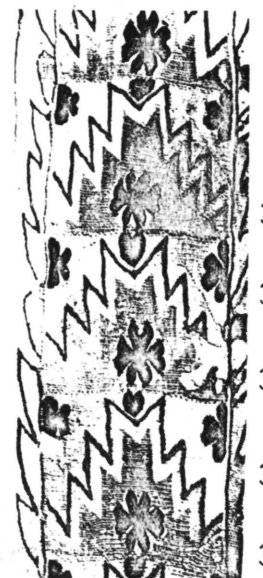
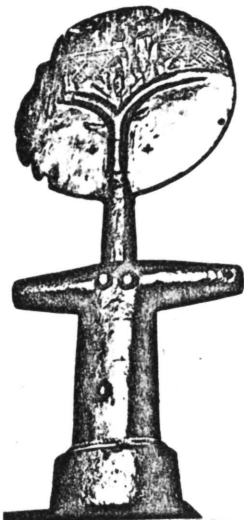
293
294
295

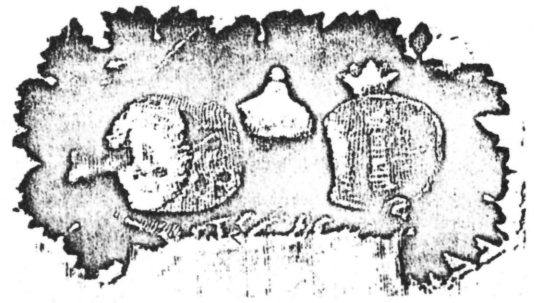
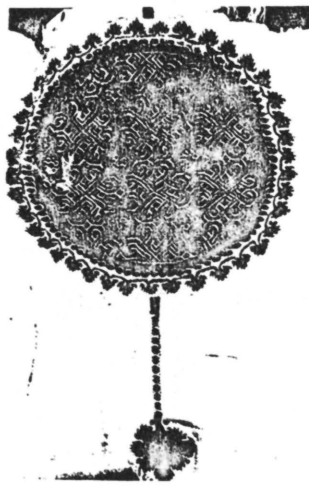
296

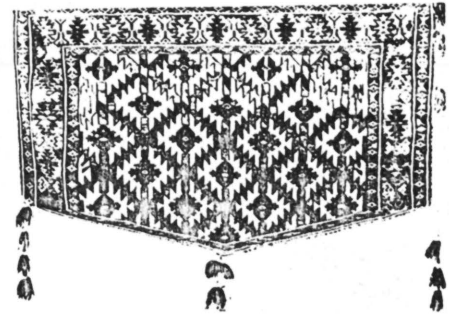
297
298
299

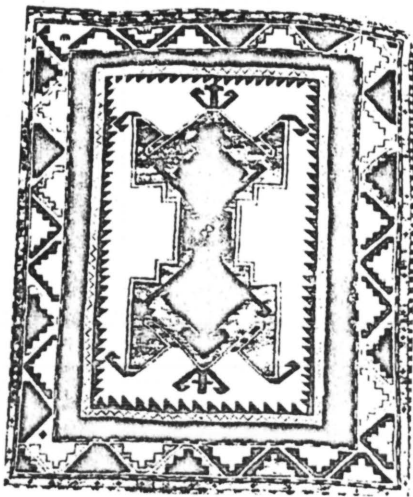
300
301
302
303
304

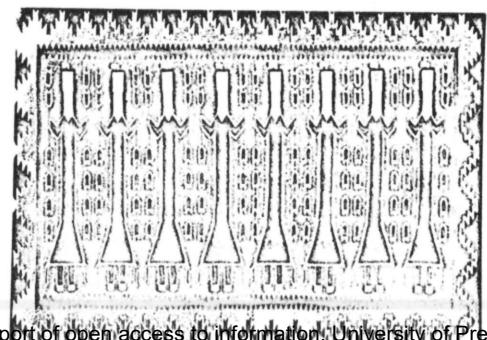
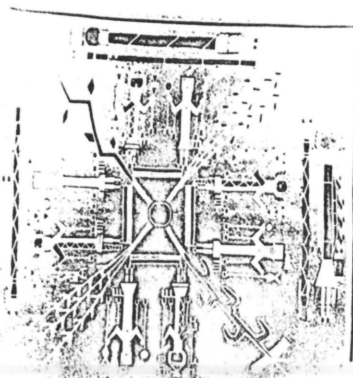
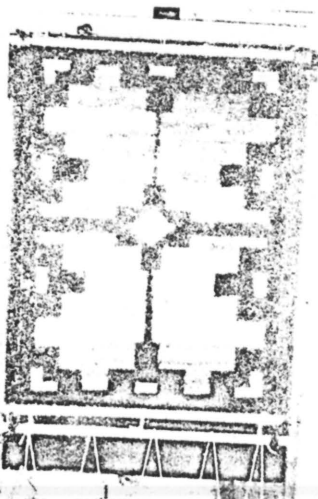
305
306
307

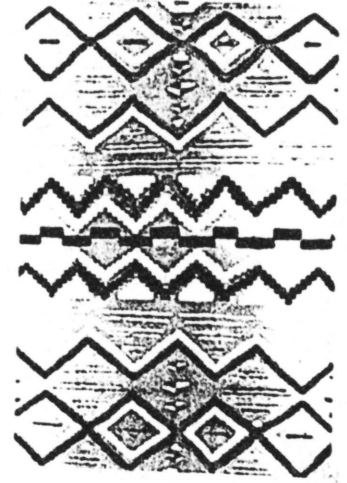
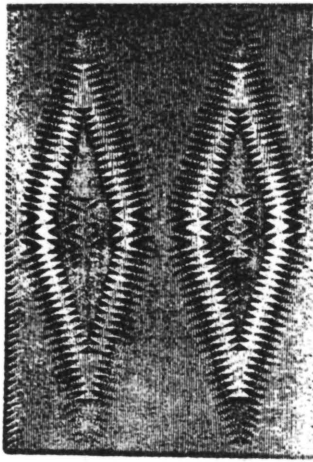
308
309
310

311
312

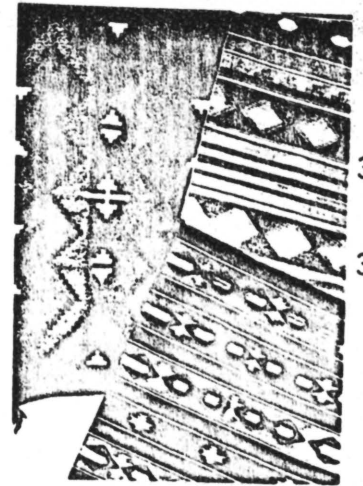
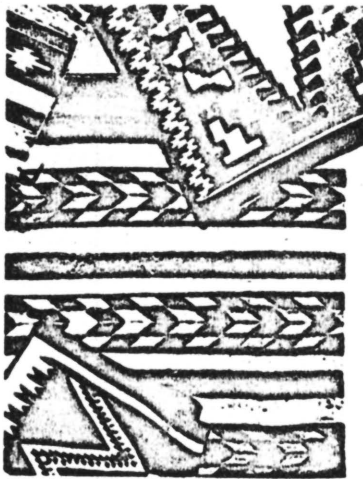
313
314
315

316

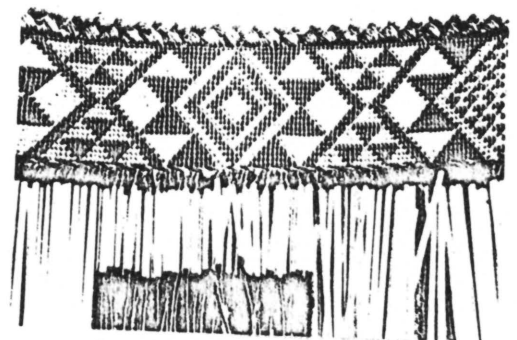
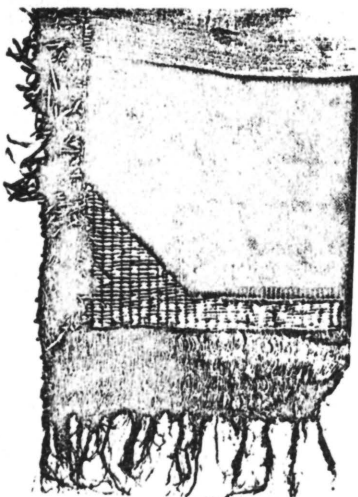
317

318

319

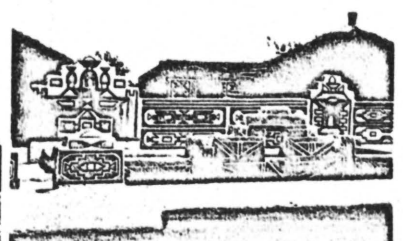
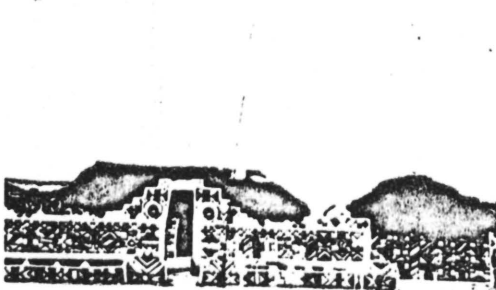
320

321

322

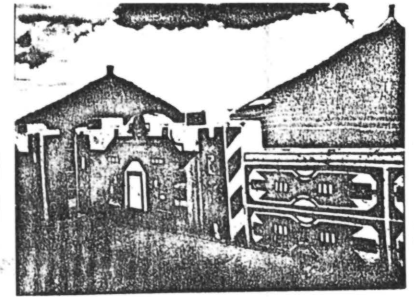
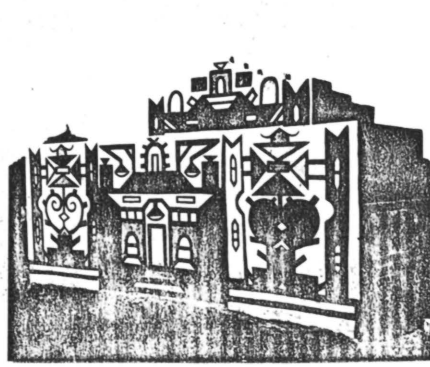
323

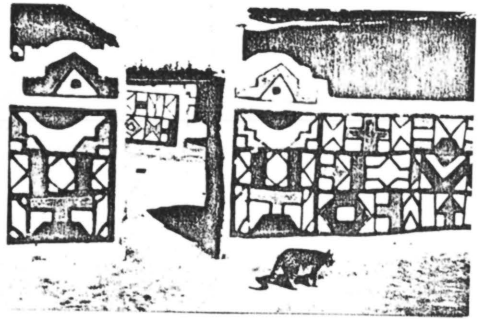
324

325

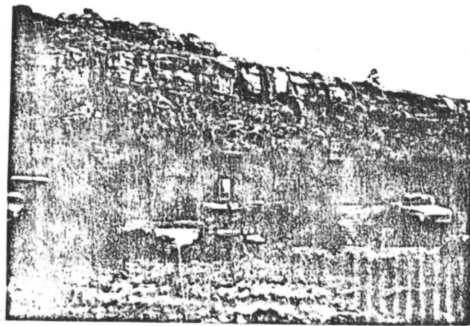
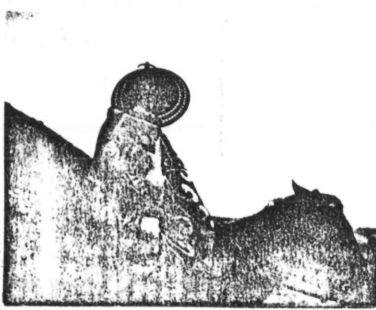
326

327
328
329

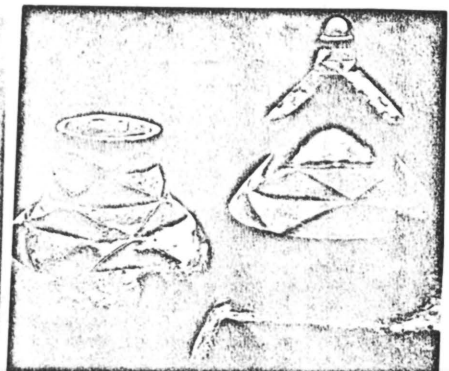
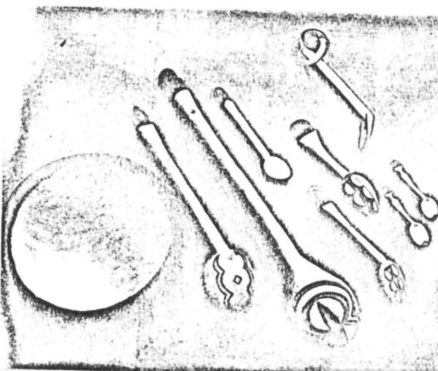
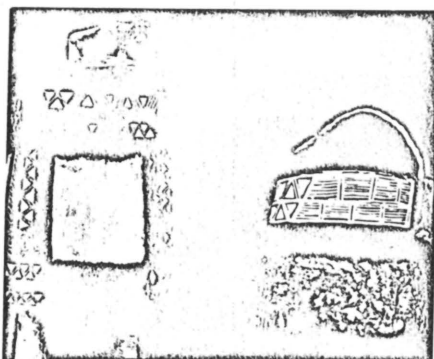
330
331

332
333
334

335
336
337

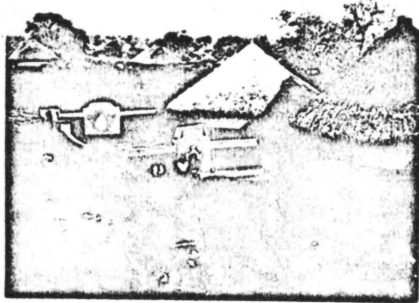

338
339
340

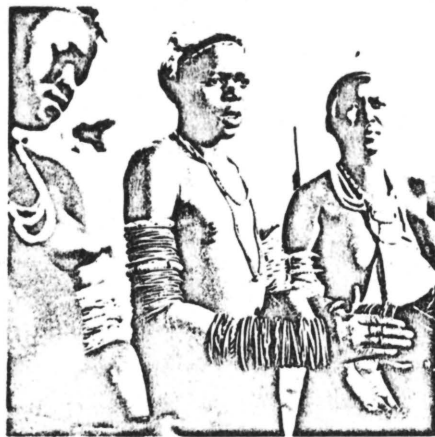
341

342

343

344

345

346

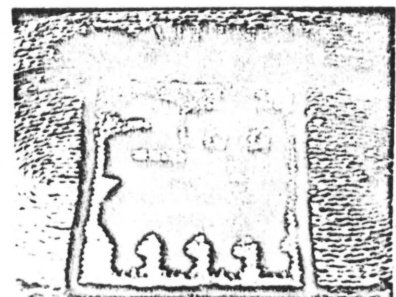
347

348

349

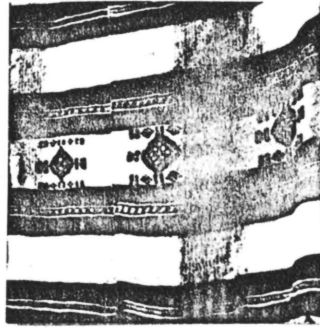
350

351

352

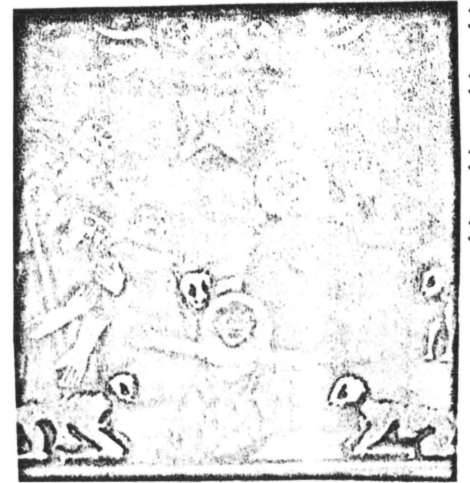
353

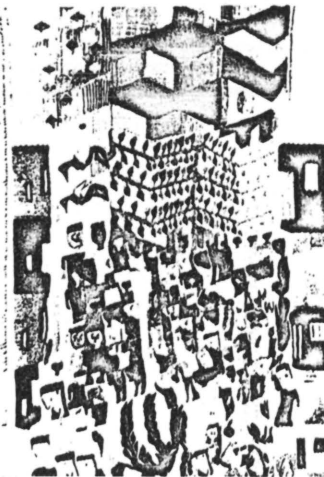
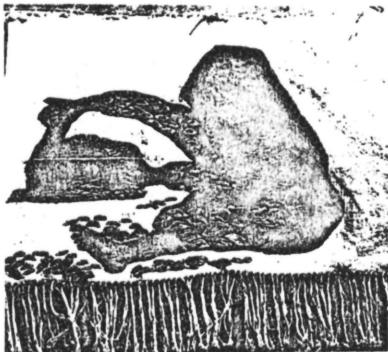
354
355
356
357

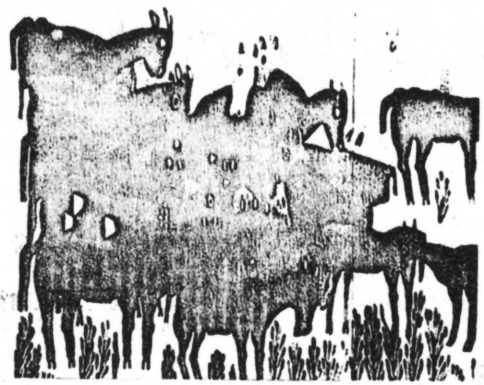
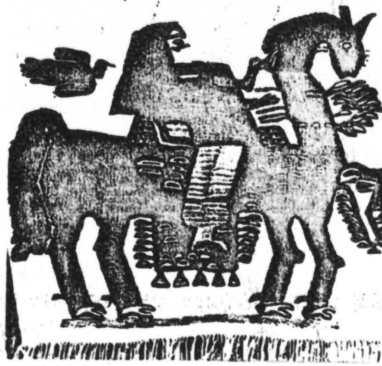
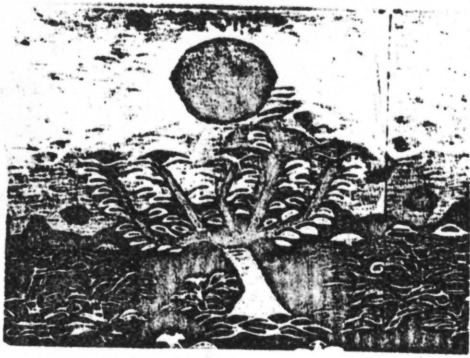
358
359
360

361
362
363
364

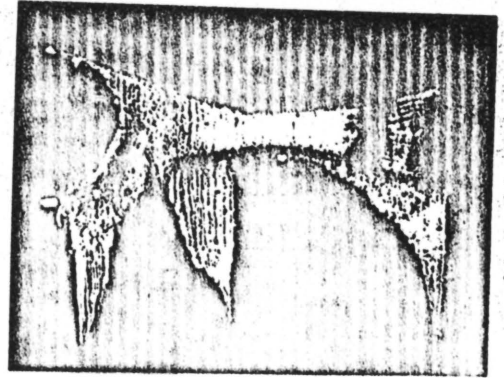
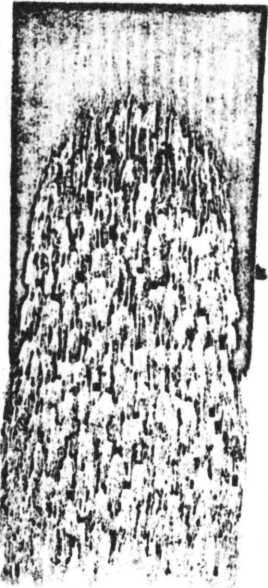
365
366
367

368

369

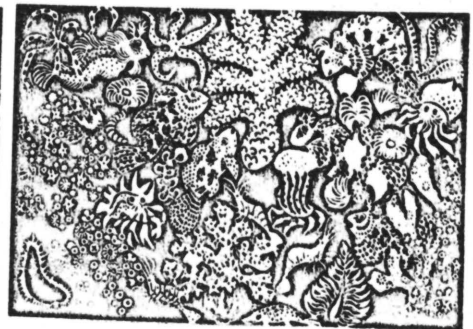
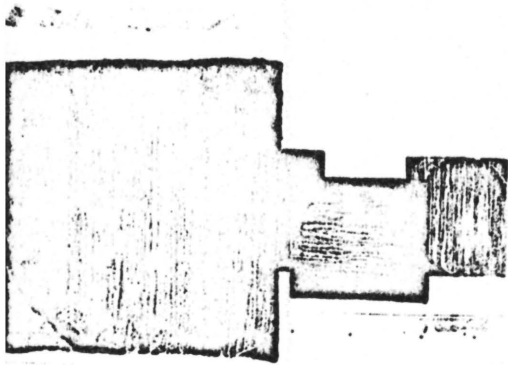
370

371

372

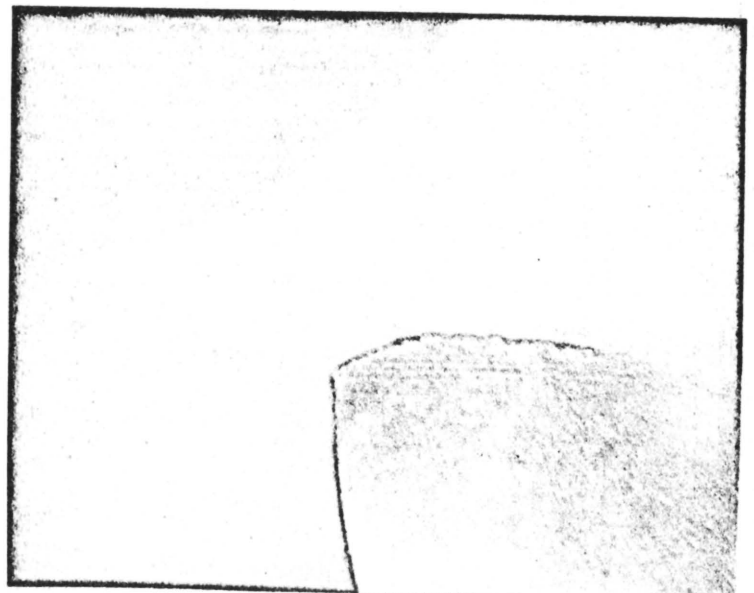
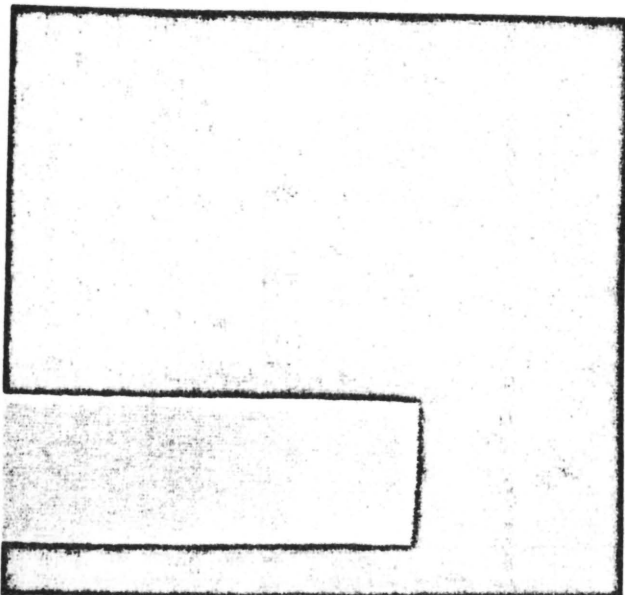
373

374

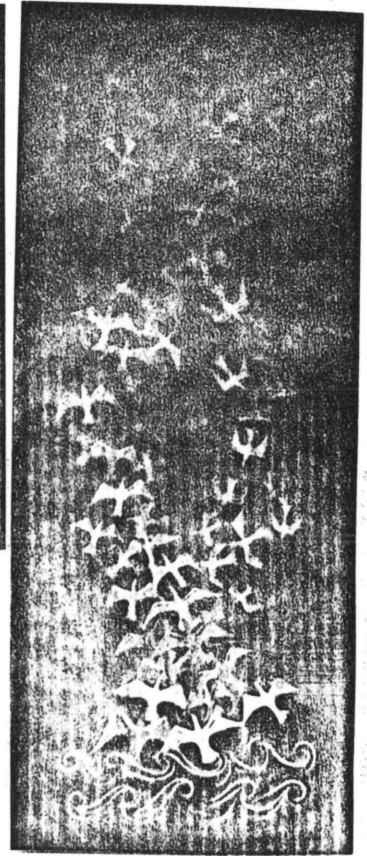
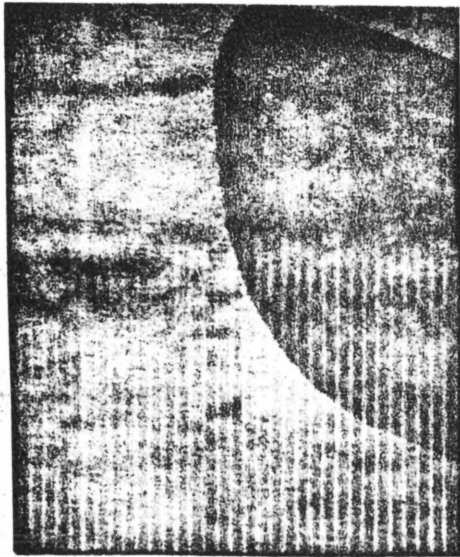
375

376

377

378

379

380

381

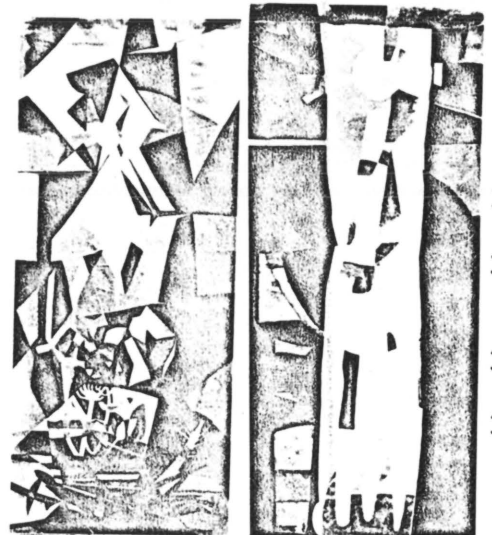
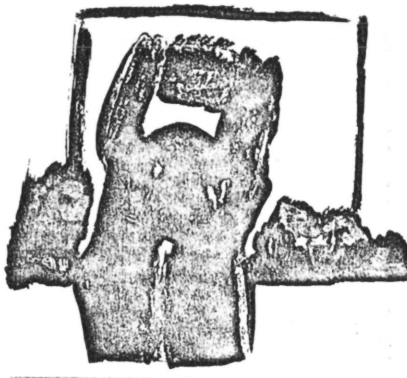
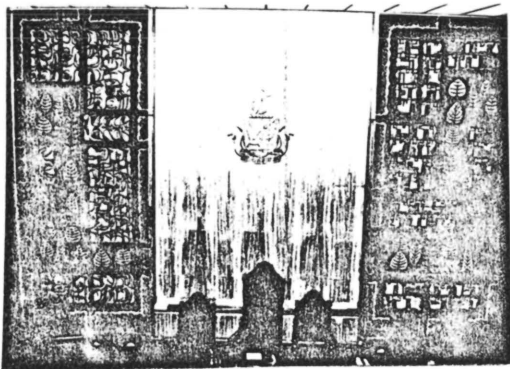

382

383

384

385

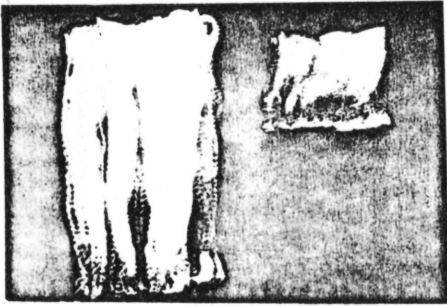

386

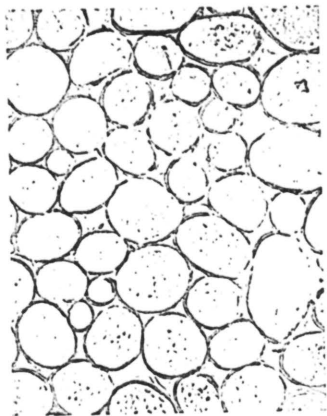
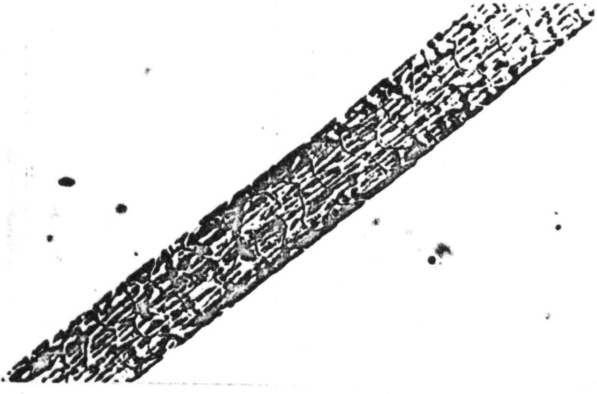
387

388

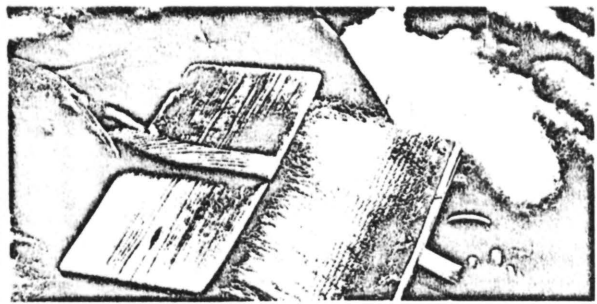
389

390
391
392
393

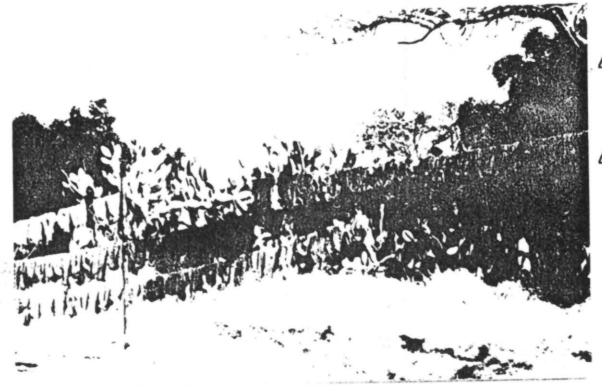
394
395
396

397

398
399
400

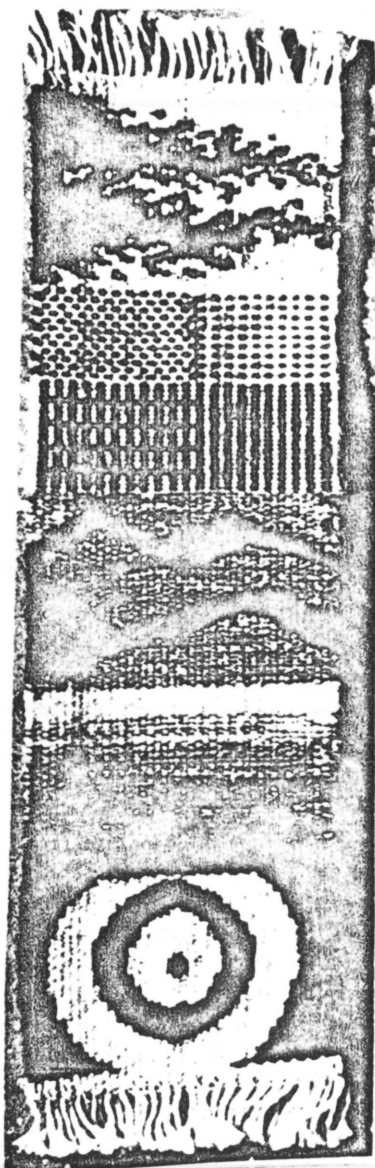
401

402

403

404

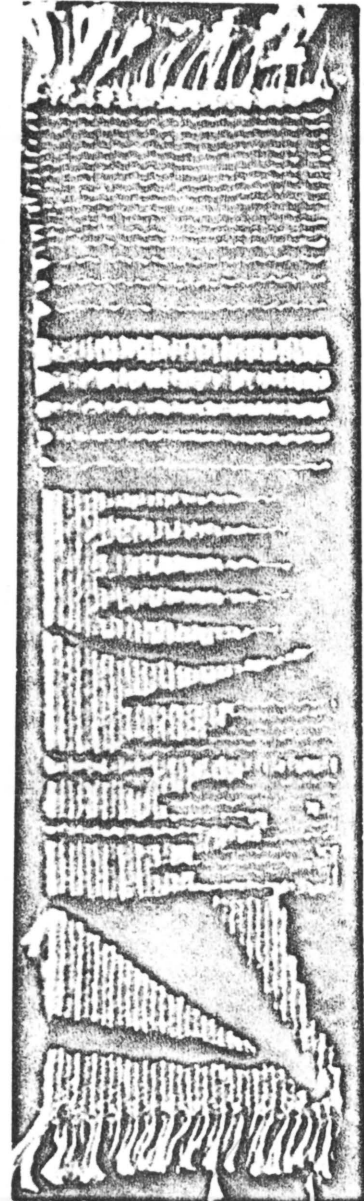
1

2

3

4

5

6

7

8

9

405

406

BYLAAG 1

KAAPSE ARGIEFBEWAAARPLEK
KATALOGUS NR: C87, P.413 - 420

Hierdie bylaag bevat twee briewe.

In die eerste brief rig die here Jan Andries Bam en Carel Martheze 'n versoek aan die Goewerneur van die Kaap, Cornelis Jacob van de Graaf, om sekere stene te gebruik ten einde hul afgebrande sypinnery te herbou.

In die tweede brief stel die Goewerneur hulle in kennis dat hy hulle versoek toestaan.

Geen verdere korrespondensie met betrekking tot hierdie aangeleentheid kon opgespoor word nie, en dit is gevolglik nie bekend of die sypinnery wel herbou is of nie, en hoe lank dit in produksie was nie.

Daar is wel 'n Spinstraat in Kaapstad wat na alle waarskynlikheid na hierdie spinnery vernoem is.

17 & 19 Januarie 1790

oppermilloed zynen, zyn
inverzoek en drie bindaten
met het ymaginatie schip de
Therese Therese na de hant
dun vrees te nemen.

Waarop, in aanmerking vandenolde
van by voorsch. Request ten needer
gesteld, gaadgeranden is, den lijft
inaccolge sijn verzoek te accorderen,
omme sijn Huwraam en drie kinden
dezen met sijn anders Schip de Maria
Therese, met zich te nemen en,
mits gaders zoo ten dien einde, als de
vereffening van sijn Particuliere
affaires accidentaal te moogen scoo-
oren.

waters op het Request
van de Theresen

Vervolgens werd door Jan
Andries van den Broek en Hendrik
Karlheer advocaat van het vlgende
Request:

Van den H. H. G. G. G. G. G.
G. G. G. G. G. G. G. G. G. G.
G. G. G. G. G. G. G. G. G. G.
G. G. G. G. G. G. G. G. G. G.

Labo de Goede Hoop, en den
Respecte van dien, de de de
Eenereus den Edele. Heere.

Raade van Politie.

M. C. de J. Fr. M. C.
en
S. de Stb. Heeren.

Geft met alle vier schiedige Edele
te kennen. Over M. C. de J. Fr. M. C.
deur marica en a. doordaan. Minna.

Jan. Andrius Bam. en la. de. Marth.

hoe zij Supplianten door de hulps in at
tentis van vele braave Ingevelenen niet

in staat vinden gesteld, de Eren. de. van
Heusen Inachtis tuschen den 18 en 19 Jan.

zij Singolleden, benereus de zij de. de.
merij afgebrand, mederom te beboven.

de de daarin ver. Sincert de. de. de. de.

de de

het gebrek aan ordinair gebakken
Steenen die geen der Steenbakkers
hen voor het looft van dit loopende
jaar kan leveren en waar
door zij zich soude verplicht zien,
hünne reeds begonne werken te
staan en uitlopende bereijde, niet
alleen voor de natie. Saaren van
behoorlike toezigt, maar ook van
het vermitsicht om enige de minste
affaires tot onderhoude van hünne
huusgezinnen bij de hand te nemen!

Deenen om welke de Sijglijanten
zich noodig seeren tot de Middelen
en de Sijglijanten met verveke niet ge
günstig te willen, permitten van de
Steenen die zich op de Groet van de
de Sijglijanten berinden te mogen ge
bruiken tot den opbouw van de

Präsident

huyzen, zyn de zy bereid om daarvan over
tullen zyn vollooyd, ieder voor zich zynen
aan de Comp^{te} voor dezelve een gelyk getal
nuwe deugdraame Steenen te leveren.
Onderstandt; *Isak Poende 86.* *Van*
getekend: Jan Andries Barm,
St. St. Martine.

inleid^{ing} op het Bericht van
de Heer Gilquin.

Waarby de Heer Gouverneur advise
en te leggen een Bericht over zyn te lande
subiecte van den jil land en Directeur van
Fortification de Heer *Philippus Hermannus*
Gilquin gerondt en Suidance.

Den ondergeschreeve *Vindende* de
Fortification opere van den Heer
Edele *Col. Geedr. Heer Gouverneur*
hier nevensgaande *Requiest* van
Jan Andries Barm en *Jan*
Martine geexamineert hebende
heeft de *Cor* daaromtrent te veriglen

dat

dat onder gunstia gaderenden zand
 Hoog gemelde Heer Gouverneur,
 Beijlen schaafe des Ed: Oostenrijkschen
 pagnie het verzoeken der Supplianten
 Goede kunnen worden toegestaan, mits
 in bepaalde voorwaarden aangehouden
 mijne Soevereine Heeren, in eenaan
 den December of Januarij eerst toe-
 komende aan de "Ed: pagnie" te resti-
 tueren. — In overblijven:
 Jube de Goede Hoopden toe Maart
 1799. Wils Gedeputeerde. J. P. H. G. G. G.

van de... metten...
 ...
 ...
 ...
 ...

Over welken en andere gele-
 segheeden, is geoordeeld de
 Suppl: te permitteren, ommede steun-
 vanden afbract van de zogenante
 Tijde Spinnerey, tot een op loot d'harer
 afgebranden Heeren te Employeeren,
 mits:

mits zij voordie stenen even zoo veel sijn
kalken in de maanden December of Januar
verlokomende aan de Comp. restitueren, en
dereloe op zoodanig plaats in dit jaare en in
brenge, als voorst. Meer sijn die Indigien
worden dienst der Comp. zal nodig geve
in aan hen doen indigueren.

Aan de in overlegde van
Hijer. comit. Coad. v. Saer,
dinari de Bedin. v. per,
mitteid zunde enige kas,
nu voor het Cabinet v. v.
sine. Soortlichtige v. v.
heid overte zonden.

Voorts is ten verjare van een Koosman.
Mr Jacob Juler de v. v. den Secretaris
der Kamer, Tobias Christiaan Kemmer
kamp, in qualiteit als raderaar der Natol
Schap alhier, van wylen den Meer. Raad v.
ordinair van Neederlandt India, Sibius
harcus de Bruin, aan derelven toegestaan
om, onder Comp. goederen naar v. v.
te mogen overzenden enige kassies, goud
voorhet Cabinet van zyne Doorlugtige
Hoogheid den Heere Prince van Oranje en
Nassau.

J. J. v. v.

Wijden aan den Capit:
van het Schip den Spania
aan de Heer van de
Kamer te nemen.

Wijders is goedgevonden aan den Capit:
van 't Schip den Spania Nicolaas Klapper,
op zijn aaromne gedaan verzoek te
vermiltessen, om zyne alhier gehuwde
hijverrouw, gme. Maria Elisabeth Burch,
onder betaling van daer toe staande trans-
port en kostgeld, naar Nederland te moge
mede nemen!

Wijden aan den Capit:
van het Schip den Spania
aan de Heer van de
Kamer te nemen.

Wijders daer en tegeen aan den
mel voor 't Schip den Spania alhierge,
arriverenden Capitain Inaenieur & Bistromy
Johannes, mits deszelfs indispositien,
toegeklaan 'is, om benevoent den Zuid
vrijen, zoon, en aangenaemen dogter tij-
ter zoner ter helling, alhier een vyfdeels
over te blijven!

Wijden aan den Capit:
van het Schip den Spania
aan de Heer van de
Kamer te nemen.

En is voorts, ter verrijting vande
door het arruement van den 'ogeeen.

Werdia
v. d.

wordige adjunt Secretaris dezer laads
Jarel Mappa, opengevallene plaats
van Geheim Schryver van den Heer
Verneur, op voordragt van het gen. Heer
Gouverneur goedgevonden, dezzin te be-
aan de Assistent Secretariaan Tebbe
Mokke, met de qualiteit en gagie van
Boekhouder à 100... Incomen
rang van ender koopman.

Item van Assistent Boek
houder Clert, en Secretaris
bij Commisseries van den
laad van de Westindien

Tezelve ook in stede van den tot
Secretaris der Colonie Amstellendam ge-
geerden Willem Sudoloff van de Star-
bergh, tot Secretaris bij het collegie van
Commissarissen tusschen Raade van justie
is aangesteld, de toer Secretarij van de
dienst doende. Assistent en Junior Boek-
houder met qualiteit en Gagie van Boekhouder

à 100...

BYLAAG 2

Hierdie bylaag bevat twee briewe wat advokaat Gladys Steyn aan mevrou Hester Hoek geskryf het.

In die eerste brief beskryf advokaat Steyn haar reis-herinneringe aan boord van die "Kronprinz", toe sy in die geselskap van haar ouers, President en mevrou Steyn na Suid-Afrika teruggekeer het na die beëindiging van die Anglo-Boere-oorlog.

In die tweede brief skryf advokaat Steyn van die afsterwe van mejuffrou Maynie Fleck¹⁾ in Augustus 1975. Sy was sekretaresse van die Vrystaatse Huisvlytraad nadat Emily Hobhouse finaal na Engeland teruggekeer het.

27 Desember 1973

21 Oktober 1975

1) Vide. Bylaag 5, p.2.

14 Ruyk, weg,
Orangezicht
Kaapstad
8001

27-12-73

My liefste Mrs Hoek,

U brief van 16 Nov. het- sl.

hier in Kaapstad ontvang - Dit het gekora

net toe sl. druk bereg was met my leers

○ kennte en de van my swester Mrs. de Toet

waan sl. op bakswaie was + bene we met

verpanddag wuree aan my! Sl. het dit toe

opsey ghed en toe sl. dit wau kneul woord kon

sl. dit me summer kry me. Sl. het eyle nou

deeglike my papiere deus gegaan en geludich

het sl. dit gevond en nan hees sl. my op

dit te beantwoord.

Sl. was, na dat sl. 'n jaar wuree

○ ontvang' het van die Pretoria wewersgilde

(waarin sl. baie belang stel - die sekere kareer

tu kennis stel dat die eerste sform-en wreef

skone in Philippopolis geelig was en dit

in 1905. My vader en moeder met my

swester en wyseef het Antwerpen kulaad

^{Kroonprins} in 'n Duitse skip heen die ende van Jan

1905. Op die skip was Mrs. E. Hobhouse.

Margaret Clanti (later Mrs. G. H. G.) en h^{er}
s domme - Hulle het gedurende reis w^{er}
gelcam en gespin - Margaret Clanti moes leas
om te etem - Philippolis was gelies om
de eerste skool omdat my goetraden
W^o Palm Fraser daan predikant was
en kennis gedra wat Mrs. Hobhouse beoog
het, en hy het ook die vroeë geken wat
handig en knap was en goeie leerling,
zon uitmaste - Dus het my Feb m Kaapste
aangeleem en s^o k^o men dat Mrs. Hobhouse
yon na haar aankomst met Philippolis
gegaan het -

Ek is nou weg van Mrs. Fieck wat
in Bloemfontein is en van ons argief s^o
kan s^o k^o die v^{er}de besonderheid
ge wat de belang me - Maar s^o
men dat van Philippolis het Mrs. Hob^o
en d^ont gesig in langlaagje w^{er}
en met h^{er} was -

Ek het in die jare ± 1930 het geword
van die spien w^{er} Raad in Bloemfontein - Mrs
Fieck was sekretarisse en t^o was daan
en aantal skole in die mynskaat en in
ons kantoor het ons bestelling geleen en

en goed verloop en vermeerdering van
die wêreld te leer - Eke weet dat toe die
Draage Staat gesels, was om 1907 daar
later van die meesters by ons to-geen het
Eke het ook die ongelukkige plig om gehai
om die wêreld te sluit. Dit het myns insiens
toe helemaal sy doel verloor deus dat dit
me meer 'n kuismyverheid was nie - en Eke
het gemeen dat die wêreld was om oplyf
toe hulle van om weg was me 'n bestaan
kon maake nie - Die regering het ook
die perzid wat ons gehai het geelodp
'n groot gebou wat hulle behaalle aan
gehad het en dat my. Ekeke toe geuzig
was om alle hie en van haan gratuity
gebruite kon maake - Die wone kon heel
meer wendee in die fabriek wat toe
opgenig was - Mr. Hobhouse wou dit
as 'n kuismyverheid be - soos julle dit
nou 'n die wemers gelde het - Eke sal
teu die einde jan wem in Bloemfontein
was. Eke sal jan bouel goed bewaan
en met ^{my stads} alles bespreke - My

Die is van 96 maar kan gebeur
is nog betreklike goed en ek sal die
die ver antwoord uitvind wat hier
in die verskeid gebeur het.

Die vra verwagging dat dit met
reder beantwoord het nie -

'n getelinge nuwe paar word pulk
gilde van hante bevestig -

C. S. Steyn

Plekk is van 96 maar kan gebeur
is nog betreklike goed en ek sal die
20 verskeie uitvind wat hier
in die vyfde deel gebeur het.

Die vrou se naam is dat 51. met
reder kom word het nie -

'n getelinge nuwe jaar word pulk
gilde van hante begeras -

C. S. Steyn

BYLAAG 3

VRYSTAATSE ARGIEFBEWAAARPLEK
SMUTS-CLARKVERSAMELING
AANWINS NR. 357

Brief van Emily Hobhouse aan Lady Charlotte Graham
Toler.

9 MAART 1905

In hierdie brief beskryf Emily Hobhouse haar eerste
indrukke en ervarings op Phillippolis waar die eerste
spin- en weefskool gestig sou word.

March 9 1905.

Philippolis O. R. C
South Africa

Dear Lady Charlotte

I had hoped by this mail to have been able to say we had actually begun teaching, but I think that will hardly be possible. For a whole week I have never left the house, but have struggled with the work and the difficulties. These have been, and still are, very great, though I begin to hope they are getting gradually conquered. I am really obliged to rest my feet today, and consequently take this opportunity to write, sitting in the doorway of the big workroom where I can overlook all my workers.

These are, Miss Clark, who has finished setting up her knitting machines, & is now occupied in sorting & storing her wools, Sister Adeline, whose 6 looms are set up, & who is now dressing one for immediate work, Widow Boshoff, my housekeeper, who comes every few minutes to ask direction, Moses, who disappears if he is not called for & inspected every $\frac{1}{2}$ hour, David the carpenter, who mends all our broken goods, & they are many, and needs a fresh job provided every few minutes, and six convicts and their warden, who are carting away earth for me

you would like to see our great work room
 it really is pleasant & pretty too, with the 16'
 spinning wheels & the looms placed about it.
 It is very large, light, & lofty - four great
 windows & a door on one side, two, and a
 door on the other, & gets the morning &
 evening sun, but not the noonday sun.
 I do not think it could be better, & the
 "Wastemere & London Weaving Schools" are
 not in it"! a clean and quiet corner
 will be consecrated to the lace workers.
 The difficulty has been to choke off our too
 numerous applicants, and to appease their
 impatience to begin. I am determined to
 begin very small with very few, & as six
 girls are to come on Saturday afternoon to
 have everything explained to them, &
 to choose their special avocation. In a few
 days we shall be able to double the
 number & so proceed.

Mr. Fraser, the minister, is so sure that the
 thing is to be a great success, and it is
 most encouraging to work with a person
 so full of faith in one's experiment. He
 gave us a kitten to keep the mice away
 and we named it "Experiment", and
 Perry for short. It stayed happily with us

one night, & then vanished, no one knows where. Is it a bad omen?

My real trouble is the housekeeping. This wants very close personal attention in South Africa, & I find if I do it myself, I have no mind, leave alone strength, left to apply to teaching & organizing my work which really should absorb all my energy. In despair I appealed to my friend Miss (Loete, (Mrs Sauer's sister) to come to our rescue, & take over the housekeeping entirely, & for three days we have lived in suspense as to her reply. Now we rejoice, for since I began this paragraph, a telegram has come assuring us that she will be with us next Wednesday at mid-day. I feel we can struggle on till then, & I shall be free to work properly. If only I had money enough for my lace teacher, we should steam ahead.

March 11.

We have got through this heavy week at last. Today I set the convicts to scrub out the big room, & it took the party the entire morning. We could not spare our precious bath water from the tank - for alas no rain comes to fill it ere winter sets in so water had to be brought from a distance.

Thus it is plain that washing the room will be a rare luxury. At last it was ready, & then I dusted it, and by 4 o'clock we were ready to receive by appointment our first batch of pupils. They were immensely interested, & we carefully explained our methods, & exhibited our samples, and showed our machinery. At 8 a.m. on Monday all will come to begin, and our hours will be 8. to 12. and 4 to 6.30. In three or four days we shall take on another batch, & so till we are full. They seemed intelligent, & very grateful for the opportunity. Already the fathers have sent to ask if they may come & copy the wheels & looms, & this is most satisfactory. I think we are getting fairly acclimatized now, & are falling into the ways of life of the residents here! - I am up daily at 5.30, and have drunk my early tea which I make by 6 a.m. Miss Clark joins me with a glass of milk, and we enjoy sitting in our dressing gowns at the open door in the cool fresh air. Fortunately our room is quite secluded so we can do this but most suddenly the sun jumps up, and the rays at once are fierce, and black shadows

appears round the corner, and off we dart to our rooms & our baths. - When Moses forgets - as usually - to draw the water for these overnight, we have to draw it ourselves in the dawn.

This evening we went for our first walk, and meeting the Resident Magistrate, he marched us all round the town, & showed us his Offices & Court House, & indeed, all the lions of Philippolis. He detailed his grievances, the worst being that they wont pay his compensation, so he cant afford to send his daughter to school.

The lights on the kopjes morning and evening are glorious, but last so short a time and always come at our meal times that we do not get the full benefit of the beautiful colouring.

So the very day this letter leaves, we begin our actual teaching, namely 12 days after our arrival, & if to some the interval seems long, I must ask them to remember we had 50 cases to unpack, and a new house to furnish & settle in to, and new servants to cope with, and more difficulties than can be put into a letter. After Miss Coete's arrival, all will go easier and with far less fatigue.

It has been very hot, which has made it all rather harder.

Widow Boshoff is already improving. She says she could cook far better for me if the English had not burnt her receipt book in their destruction of all her goods. Poor soul! she was in that dreadful Bethulie Camp where her six youngest children died, & where she said they were starved, & since her return she has never been able to earn more than for dry bread, & not enough to buy furniture, & begs a packing case to make a table of. Eating our food has already brought colour to her cheeks, and she moves more briskly about her work, and I hope she will soon lose the "camp look", which is so unmistakable.

I am too tired to write more we are glad to go to bed towards 9. P.m. for I get bad toothache in both my feet

Footache

(signed)

Yours very sincerely
Emily Boshoff

BYLAAG 4

VRYSTAATSE ARGIEFBEWAAARPLEK
BLOEMFONTEIN

Boere Tuisnywerheid en Hulpvereniging. Tesourier se
verslag.

JUNIE 1907

BYLAAG 5

VRYSTAATSE ARGIEFBEWAARPLEK
SMUTS-CLARKVERSAMELING

Brief van Emily Hobhouse aan Lady Charlotte Graham
Toler, een van die ondersteuners van die Boere
Tuisnywerheid en Hulpvereniging in Engeland.

22 JUNIE 1908

so now those knitters are gone to Worcester. But isn't it wonderful? I saw him work it.

When I got to Bloemfontein I found the Spinning School in full swing with about 15 pupils under Kottie van der Merwe, an old Philippolis girl who has just finished planting spinning at Bethlehem. Wilroy met me there on his way down from the Transvaal and we worked in that school a couple of days. Some pupils had known me in the Camp 7 years ago and Miss Fleck the Secretary was my chief helper in those old war days.

Hertzog, the Minister, came and spent a long evening with me, he is so nice and so interested and full of ideas. The result of my talks with him and the Premier last February was that the Government at once took over our Premises at Philippolis, besides authorizing immediate help to each of the schools in the State.

The immediate result of this recent talk with Hertzog was A. That he is dressed in a tweed suit. B. That they have given me a nice building in Bloemfontein for a Central Depot for all our goods - with Maggie Fleck for Saleswoman. I hope this will work. This week the estimates are before each of the Parliaments.

My friends and I spent the week chasing de Wet who it is well known is as difficult to find in Peace as in War. Now and then we caught him on the telephone only to lose him again by a subsequent message, but he came down to the Station to see me off - friendly and cordial as ever. His shadow doesn't grow less with Office work. Mrs. de Wet has succumbed before the horrors of town life and the

prominent position of a Minister's wife, and has retired to her farm and her fowls.

By the time I got back to Pretoria two months had elapsed and the work here had been passing through various phases.

Mrs. Göttsche is lasting out to the end of term, but obviously with great effort - her state of health is a serious matter. Nearly all the girls (day workers) spinning in this school can now spin 1 lb. of yarn per day of 8 hours. The whole school was busy weaving the orders from Capetown.

The Basket-making under Kalk and superintended by Miss Herd is succeeding well. He is a first-class workman and teaches thoroughly. We not only make but mend for laundries, firms, fruiterers, Post Offices and so on where baskets are used.

I found a very marked improvement in Miss Herd's leather pupils.

She was much disappointed about her feather girl. We began with only one to experiment and after a month's patient teaching she began to do very well and succeed with the best feathers. Then suddenly she vanished into thin air and cannot be traced. Evidently she thought she knew it well enough to practise the trade on her own account. We are looking out for some more suitable girls.

Hobger and Green came up and bore away all our tweeds in stock here and are pushing them in their shop in Church Street.

General Smuts has been wearing his suit, but says he feels like a female ostrich in it. The men are too silly - they have never worn tweed and can't somehow feel at home in it. In reality they

all look extremely handsome in it, which I go about telling them all day long and I know it's comfortable, because I wear it myself, but they insist it scratches their skin - quite absurd you know. So it is worn in the Transvaal as a patriotic duty with a very bad grace, far different from the Cape where even the Editor of the Cape Times walks proudly about preening himself and saying "I am dressed in Boer tweed".

We are turning out a good deal for at Philippolis a girl weaves from 7 to 9 yards a day.

Milroy reports well upon Philip Strauss and his work at Philippolis during Milroy's 2 months' absence. We have now sent him to Winburg for a month to help Cato Bosman who can't quite manage her school.

Minnie Yooste has 18 pupils at Smithfield. Bultfontein has begun.

I have 30 Swiss Cases waiting to be unpacked, and I have to do them all - one a day.

Yours sincerely,

E. Hobhouse.

BYLAAG 6

VRYSTAATSE ARGIEFBEWAAARPLEK

Verslag van meneer M.A. Ruane van die Transvaalse Raad vir Tuisnywerhede aan die Direkteur van Opvoeding.

10 MAART 1911

Meneer M.A. Ruane was 'n tekstiëdeskundige wat deur die toedoen van Emily Hobhouse na Suid-Afrika gekom het en nadat die Transvaalse weefskole aan die Departement van Opvoeding oorgedra is, as tekstiëdeskundige aan die Departement van Verdediging verbonde was.

Meneer Ruane het min vertroue in die industriële waarde van die handweefbedryf in Suid-Afrika gehad, veral in die lig van die opkomende industrialisasie en het graag beklemtoon dat handweefkuns onder hierdie omstandighede hoofsaaklik opvoedkundige waarde besit.

Dit is waarskynlik deur sy toedoen dat die handweefskole in Transvaal heelwat vroeër as dié in die Vrystaat doodgeloop het en dat oorblywende skole uiteindelik aan Tegniese Kolleges, wat onder die Departement Opvoeding ressorteer, opgedra is.

Verskeie Tegniese Kolleges in Suid-Afrika het vandag nog 'n leerstoel vir handweefkuns.

10th March 1911

The Director of Education

Pretoria.

I have the honour to present the subjoined report upon the development and present state of Transvaal Home Industries so far as they have been entrusted by the Government to the Board.

INITIATION BY MISS HOBHOUSE

Before proceeding to a full statement of the work accomplished up to the present time, I propose to review the Transvaal Home Industry movement from the beginning, so as to clear away possible misconceptions with regard to the aims and methods pursued, firstly by Miss Hobhouse, the founder of the industry, and later by the Home Industries Board upon whom was laid the duty of furthering the work so ably initiated by that lady.

HER INSIGHT INTO NEEDS OF COUNTRY

The motive by which Miss Hobhouse was prompted, was in every sense philanthropic and national. She was imbued with a sense of the natural aptitude of South African girls for the finer occupations of life. She saw that their opportunities for self culture in manual dexterity were very few; that in many cases, as in other countries with similar histories this lack of opportunity and encouragement had with other inevitable factors, induced disinclination for industrious habits. She further keenly appreciated the natural resources of the country, and above all, the home conditions and lives of those whom she wished to infuse with a love of artistic industries and to educate up to a sense of the dignity of labour.

HER AIM EDUCATIONAL RATHER THAN INDUSTRIAL

Having thus realized these needs of the country, Miss Hobhouse saw that her aim was educational rather than industrial, that is to say she sought to put within reach of the girls whom she gathered around her the means of steady and useful occupation, believing that by de-

grees the habits and skill gained under steady supervision and good

teaching would react upon the homes of the girls, and thus spread influence over a widening circle.

ESTABLISHMENT OF SCHOOLS

The Spinning and Weaving industry was then established ^{he} shortly after the war, and pupils collected for instruction at various centres. These industries were looked upon as natural to the country and as having the supreme advantage of providing a ready means of economy in the home. The girls were to learn the technique at the training school, to see something of colour work and design, and to use their skill afterwards in making rugs, tweeds and other articles for household use, or in teaching other girls in small district schools.

It will thus be seen that the special industries fostered so far, have lent themselves to the realization of the original aims, and have further had an economic value, at least within the home.

WEAVING SCHOOLS NOT FACTORIES.

The idea that a weaving school can be a commercial success must disappear. The weaving school, no more than the elementary school or trades school, can pay its way. Its work is mainly educational. It does not aim at creating competition nor does it aim at planting factories throughout the country. In so far as a thoroughly good hand made rug of pure wool will be thought more of and outlast a poor machine made rug of shoddy, and will bring to the girl who makes it in spare moments in her own home a substantial sum for her work, and thus supplement the family income, we may view the work of a weaving school as of more direct economic import than that of purely educational institutions. It is probably not safe to predict much beyond this under the present economic conditions obtaining in the Transvaal. The day has yet to come for proving whether a co-operative hand-loom association of girls in a village of the Transvaal would be an economically satisfactory undertaking. An inspection of goods

the girls very soon provides materials of which they need not be ashamed in the home or in the market.

PRESERVATION OF ORIGINAL AIMS.

The past may now be connected with the present by saying that the aims of Miss Hobhouse have been pursued by the Home Industries Board since the year 1907 when her undertakings were transferred to the care of the Government.

There is now one minor instance of departure from the principles laid down by Miss Hobhouse, of which mention will be made later.

MEASURES OF SUCCESS.

It will now be necessary to scrutinise the work of these years, and set down at any rate the apparent extent of the success aimed at when the industries were established.

HISTORY OF SCHOOLS.

In October 1907 Miss Hobhouse handed over to the Board the Spinning and Weaving school at Belle Vue, Johannesburg, with the stock and plant, she retaining her connection with it as adviser to the Board. The school was at once removed to Pretoria, and housed in a large hall at Sunnyside, with a boarding department nearby hand.

PRETORIA WEVERIJ.

This central training school has been maintained since that time, at first in the hall leased by the Board, but now in a building specially erected. All the operations allied to spinning and weaving are taught at this school, e.g. wool washing, hand carding and dyeing, with the elements of design. The following table represents the state of attendance during the last quarter of 1910, and shows details of one or two minor industries taught in the same building.

Pretoria Weverij

	Spinning & Weaving	Leather work	Basket work.
Day pupils	4	1	2
Resident pupils	15		

The original aim of training teachers at the Weverij for district schools has been modified during the past two years, owing to the supply being in excess of demand; for whilst such appointments are still made from among the most skilful workers of the Weverij, the majority of pupils are learners intending to return home.

These girls are under agreement with the Board whereby as they become expert in the various branches they refund by sales of work the cost of their maintenance.

OUTPUT OF WORK.

The output of work at the Weverij may be judged from the following data. During the years 1908, 1909, 1910, goods to the value of £1444:5:5 have been sold in the Spinning and Weaving department, and £267:12:9 in the Basket and Leather department. These include trek rugs, floor rugs, curtains, tweeds, dress lengths, easerent cloths, baskets, leather belts, bags, cases etc.

COMPLETION OF GOVERNMENT ORDER

An experiment in carrying out a Government order ~~for~~ for the new buildings at the Normal College was very successful, all the rugs, curtains etc for these buildings having been supplied by the Weverij.

The beauty of the design, colour arrangement and workmanship in addition to the superior durability as compared with cheap machine made goods, justify the somewhat higher initial cost to the Government; and it is expected that further orders will be given.

CARDING PLANT.

It may be well here to allude to a new departure at the Pretoria Weverij in a direction somewhat at variance with first intentions. It has always been, and continues to be the policy of the Board, to insist upon every pupil learning all the operations connected with work as she will have to carry them out in her own home.

Of these operations, carding by hand is the most tedious and also

Yet a hand carder is the only piece of apparatus procurable by the individual. At the same time it has been realized that the actual output of yarn and consequently of woven material has been very seriously checked by the slowness of the hand carding process, not only at the Weverij, but in the district schools, and that in consequence the spread of the industry has been seriously retarded. The Board have therefore installed a small carding plant driven by electric power, at the Weverij, with the intention of supplying carded wool to the spinners there as well as those in the districts; and it is now hoped that a fresh impetus will thereby be given to the industry.

DISTRICT SCHOOLS.

Several district schools had been opened by and were working under the care of Miss Hebbouse, and instructed by her ~~own~~ own trained teachers. By degrees, as demand came from various centres, other schools were opened. The following summary presents the facts for ready reference :-

SCHOOLS AND NUMBER OF PUPILS FROM JUNE 1907 to DECEMBER 1910.

see over

SCHOOLS AND NUMBER OF PUPILS FROM JUNE 1907 to DECEMBER 1910

School	Date	to	number passed through school	no. on reg. Dec. 1910	no. teachers trained
BLOEMHOF	Jan. 09	June 09	12		
BELFAST	July 08	Aug. 09	20		
ROMANSVLEI	June 08	July 08	8		
BALMORAL	Aug. 08	Oct. 08	11		
HARENBERGJEFONTEIN	Oct. 08	June 09	11		
HONINGHOUT KRANZ	JULY 08	June 09	19		
PLATRAND	Apr. 09	Nov. 09	10		
BERGLO	Mar. 08	Mar. 09	30		1
HEIDELBERG	Aug. 08	Dec. 09	20		
ROSEVILLE	Feb. 08	Oct. 10	55		
MICHELSBURG	Oct. 08	Mar. 10	14		
VREDEBORG Sp. & Weav.	Feb. 08	Oct. 10	95		
VREDEBORG BASKET	Feb. 08	Dec. 10	58	7	
SCHMIDT BASKET	Mar. 08	Dec. 10	22	9	
LYDENBURG	Apr. 09	Dec. 10	37	15	
VOLLSBURG	July 09	Dec. 10	32	10	
DAVEL	Oct. 10	Dec. 10	7	7	
LA GLAAGTE	Oct. 10	Dec. 10	10	10	
WYVERIJ Sp. & Weav.	June 07	Dec. 10	127	(14 resident 4 non "	28
" BASKET & LEATHER	Feb. 08	Dec. 10	24	8 non "	1
IO_CHEP. LEATHER, SPIN.	Sep. 09	Dec. 10	22	22	
" BASKET	Nov. 10	Dec. 10	14	14	
			675	115	30

Schools opening in January 1911 :- Middleburg felting, Potchefstroom weaving.

Numbers of girls and women learnt to spin from above pupils after they

returned to their homes after leaving school.

It will be noticed that many of the spinning and weaving schools thus started, have been closed, and the suggestion may be made that these have been failures. In some cases there is no doubt that local interest has flagged, and schools have closed which otherwise might have continued with enthusiastic recruiting of pupils. On the other hand, the existence of many schools for a comparatively short time only has been fully justified. All the pupils available and of fitting age, have been adequately taught, for the requisite skill ~~has~~^{is} quickly gained. If however, the actual school instruction were the end and not means, the fulfilment of the original aim would be speedily realized.

The vital issue is the continuation by the girls of their new habits and industry at home when they return. Steps are taken to keep in touch with the pupils after they leave the district schools, and accurate statistics showing the actual numbers in the various districts working at home will assist very much in estimating ~~the~~ the permanence of the efforts which have been made.

So far as it is possible to put down reliable data, the following table shows the extent of home work at the present time, directly attributable to the efforts of Miss Hobhouse and since to the fostering and furthering of that work by the Government.

74 spinners have sent in yarn to the ~~weverij~~ during the past year from the following districts :-

Belfast	3 spinners
Abelskop	3 "
Schweizer Reneke	17 "
Bloemhof	22 "
Balmoral, dist. Schw. Reneke	8
Platrand, dist. Standerton	4 "
Paardekop	1 "
Roode Kop, dist. Heidelberg	3 "

Spinning is being taught and yarn sent in from the ~~Sixth~~ ~~1914~~ Rescue Home of the South African Womens Federation.

In addition to the above spinners we know of the following who are spinning and weaving for their home use :-

Spinners and Weavers

Ernselo	7
Platrand	5
Davel dist. Ernselo	1
Devon " Standerton	2
Amsterdam "	1
Belfast	1
	<hr/>
	17
	<hr/>

The history of two of the weaving schools in the eastern Transvaal may serve to show in the concrete how in some instances at least the industries are being perpetuated.

The Ernselo school was started by Miss Hobhouse in the year 1907, and though never large, was well maintained. Being in the centre of one of the wool growing districts, it never lacked supplies of high class material. The pupils were daughters of the local farmers.

When all the available pupils had been trained, the Committee applied for the closing of the school; but added a request that the Board would lend the wheels and looms to the girls for working at home. This was agreed to. The Committee continued to hold office and to interest themselves in the work.

After a lapse of time, a detailed visit was paid by the Inspector of the Board, who reported as follows .

MR RUANE'S REPORT ON ERNSELLO. 16/8/1910

To the Chairman, Home Industries Board,

last week, I found that most of the girls who have looms there are very keen on buying cotton from the stores, from which they make pretty towels, shirtings etc. Of course I discouraged this system, and advocate the spinning and weaving of wool. The girls who have ^{only} spinning wheels only, ceased work entirely, because they did not know what to do with the spun yarn, and some of the poorer ones complained that they could not buy wool to spin.

I saw Miss du Floy making a beautiful warp of white and natural brown wool. Miss Fourie had a warp of cotton 20 yds long put into her loom, from which she was going to make towels, the weave effect being a pretty honey comb. This girl got prizes for spinning at the local show.

Miss Laffnie was engaged in weaving a costume length for herself. The colouring of this material was pretty, she had various shades of natural brown, nicely blended. I find that the better class of girls take most interest in the work. Miss Laffnie promised to take an interest in the poorer girls around her, and to get them to take up spinning.

When I got to Miss du Toit's place I found three girls at work. She has a nice comfortable workshop in a large room, in which she has five wheels, one loom, and a warping frame. She gets large orders for blankets, etc. Her home is prettily furnished with everything that it is possible for her to make on a loom, window hangings, table covers etc. This girl is anxious to start a school there, I would strongly recommend that she be encouraged. She told me she can get a number of pupils to attend school regularly.

Miss Uys is engaged at work in a fruit store.

Miss van Oudtshorn and Miss Rabie have no looms and ceased spinning for reasons stated above. Some of the girls have married, others have left the district. I offered prizes for the best 5 lbs of yarn to

PLATRAND.

In April 1909 in response to the wish of local farmers a small firm spinning and weaving school was opened at Platrand near Standerton, under a teacher trained at the Weverij. In due time the school had done its work, and the girls returned home with wheels and looms.

A house to house inspection of the results was made in June 1910 and the following report was received :-

MR DEAN'S REPORT ON PLATRAND 21/3/1910.

The Chairman, Home Industries Board.

I have the honour to report that I have recently visited the Platrand district, and I am well pleased with the work carried on in the honor of the girls who attended the spinning and weaving school there. I found Miss Jooste working at a pile rug, Miss ^{Louis} Jooste was engaged in spinning some natural brown wool, having finished some little time before the weaving of a trekrug. She also teaches a young girl a Miss van Rensburg, to spin when she return from the elementary school in the afternoon. Mrs Cronje had a piece of material on her loom, some three or four yards of which was woven. In this home I saw Basenjong mats etc, which she had made. This woman has very little spare time having a young family to look after.

At the home of the Misses Bass there is a pretty little work shop, where the two girls carry on their operations. Two wheels and a loom can be seen here in full work. On entering the house pile rugs, table covers, trekrugs etc. are in evidence, all of which were made by these girls.

Miss van Reenen is doing quite a lot of work, assisted by her two sisters, the latter of course are learning at the same time. I have offered three prizes of £1. 10/. & 5/. to the girls of this district, for the best 5 lbs of yarn, time to be allowed to the end of September. I should like to express here my warm appreciation of the kindness I received from Mr and Mrs Brits at this farm.

FELTING.

Towards the end of 1910 it came to the notice of the Board that there was a gentleman in the Middleburg district, a Mr Taute of the farm Bosmanspoort, who is well versed in the felting of wool, and who occupied himself in his spare time with making very good and serviceable felt hats for the neighbouring farmers, for which hats the demand was greater than he could supply. His operations were conducted in a rather primitive manner, but the principles he worked on were those applied in the felting industry in other parts of the world. It may be interesting to mention that Mr Taute had learnt the art from his late father, who in turn had acquired ^{it} from an emancipated slave, who came into the Transvaal in the early days with the Voortrekkers.

After a full and careful consideration, the Board came to the unanimous conclusion that ^{there} was a promising industry in felt making and decided to take it up as a branch of their operations. The services of Mr Taute were secured and a school started in Middleburg for applying instruction to youths in this industry, which they could afterwards carry on in their own homes and ^{from} whom, those who evinced the necessary aptitude and qualification could be selected as teachers in other centres as occasion demands.

RESULTS OF FELTING SCHOOL.

Though this school was only started on the 5th of January 1911 the result so far amply justifies the experiment. About 150 very good and serviceable hats have been made by the 6 pupils, in addition to some saddle cloths. These hats are now being dyed various colours, and the necessary bands and lining attached, and will thus soon be ready to be put upon the market. The bands and lining are being put on by women and girls in Middleburg, the leather for the lining being supplied by the ~~Government~~ ^{Government} from South African made leather.

REPORT OF THE ORGANIZING INSTRUCTOR FOR THE YEAR 1910.

The Chairman, Home Industries Board,

Sir,

In terms of section 14 (c) of the regulations of the Transvaal Home Industries Board, I have the honour to submit to you a report of the nature and extent of the work done during the past year in connection with spinning and weaving.

1. In the central school established in Pretoria and known as "The Transvaal Weverij" fifteen girls are going through a two years course of training in

- (a) Hand-carding of wool,
- (b) Spinning,
- (c) Weaving,
- (d) Dyeing and finishing.

The primary object in training these girls is to provide expert ~~of~~ workers from whose ranks the Board will select teachers for district schools as required. They are awarded free board and lodging in the Rosenhof Boarding House for the first six months of the two years course, after which time they are paid by piece for the work they do and are required to contribute £2:10. per month out of their earnings towards the cost of their board and lodging.

In addition to the trainees mentioned above, a further number of from 12 to 20 girls are employed locally as workers and are paid by piece work and according to the quality of the work turned out.

11.

In the course of the year there were eight district schools, two of which *have* been closed by the Board on account of insufficient attendance, namely at Heidelberg and Lichtenburg. In both these cases the girls offering themselves for instruction in spinning had gone through their course, and pupils from the districts are ~~unable~~ ~~to~~ ~~attend~~ ~~the~~ ~~schools~~ ~~for~~ ~~want~~ ~~of~~ ~~means~~ ~~to~~ ~~provide~~ ~~for~~ ~~their~~ ~~unables~~ ~~to~~ ~~attend~~ ~~the~~ ~~schools~~ ~~for~~ ~~want~~ ~~of~~ ~~means~~ ~~to~~ ~~provide~~ ~~for~~ ~~their~~

board and lodging.

The remaining six schools, namely Volkerust, Roseville, Schweizer Rencke, Langlaagte, Lydenburg, and Knaydaar are working very satisfactorily.

In these schools about 90 girls are being trained to spin, dye and weave. Further there are about 70 girls who are carrying on spinning in their own homes and they send their yarn to the Weverij, where it is purchased and woven into material of various kinds, which serves to encourage home spinning and enables the spinners to earn something.

A further number of about 20 girls are spinning and ~~weaving~~ weaving in their own homes, making rugs, tweeds, mats etc., for home use and for friends and relations.

For the spread of the woollen industry as a home industry, it is very essential that I frequently visit the workers, who after being trained return to their homes and carry on spinning and weaving. This I have up to the present not been able to do, because I have had to give so much time to the Weverij, where I centered most of my attention for the past year. The erection of the machines, which are now complete, demanding a good deal of my time. Next year however I shall be able to visit those workers more frequently and have no doubt that will largely contribute to the realization of the aim which the Board has in view.

During the preceding year the number of home spinners was greater, and the decrease in that number is due to my having refused to purchase the quality of yarn supplied, which was altogether too coarse and thick to allow of good and saleable material being woven therefrom. I insisted on a much finer spun yarn, and am glad to report that the 70 spinners readily responded to my instructions and directions, with the result that a good quality of yarn is now being spun and supplied to the Weverij, from which good material is woven, and finds

a much more ready sale. In the district schools too I gave instruct-

instructions for the spinning of a thinner yarn, with satisfactory results.

In other countries, notably Ireland, where spinning and weaving flourish as a home industry, experience taught that to wash and card wool by hand took so much time and was such a monotonous and mechanical operation that it not only deterred girls from engaging in spinning but occupied so much time that not much time was left for the more useful, instructive and remunerative occupation of spinning. The system now followed there with excellent results is to have a central washing and carding machine, and to distribute carded wool from that centre.

I am convinced that the hand-carding and washing of wool operated very seriously against the spread of the industry here, and that the adoption by the Board of the system in vogue elsewhere will be instrumental in furthering the industry here to a very marked extent.

The washing and carding machine purchased by the Board has now been erected and will be put into operation forthwith. There is no doubt that the Board's being able to supply carded wool will give a great impetus to the spinning already going on, and will encourage great numbers of other girls to learn. The advantage to a spinner of carded wool is evident from the fact that approximately half the time required to produce 1 lb of yarn is taken up in washing and carding the wool therefor.

During the course of the year I inspected all the schools, visiting some of them two or three times. I also visited as many of the girls carrying on spinning and weaving in their homes in the country as I could reach, with the object of instructing and encouraging them, and pointing out and remedying any defects in their work.

In conclusion I may say that this work is only in its infancy in the Transvaal, and that I see an almost indefinite scope for its successful development.

I have the honour to be

Sir,

Your obedient servant,

signed M.A. Ruane.

BYLAAG 7

SENTRALE ARGIEFBEWAAARPLEK
PRETORIA
DEPARTEMENT MYNE EN INDUSTRIEë
LêER 60/2

Verslag van meneer M.A. Ruane, tekstielkenner verbonde
aan die Departement Verdediging aan die Ordonansie Of-
fisier. .

30 JULIE 1918

Hierdie verslag maak melding van die eerste privaat
ondernemer wat beoog het om van die arbeid van inheemse
Swart bevolkingsgroepe gebruik te maak.

30/7/18.

SENIOR ORDNANCE OFFICER.

Sir,

With reference to the Chief Ordnance Officer's minute No. Q. 18368/27 dated the 12/7/18 I have the honour to state that I proceeded to Drivers Drift, via Queenstown and interviewed a Mr. Handley there. He shewed me a building that the Natives were putting up to house a spinning and weaving plant, which was stored some distance away, and would be installed when Handley's Motor Car was repaired and able to transport same.

I asked Mr. Handley how the idea of spinning and weaving originated among the Natives, and he replied that the Natives of the Glen Grey District held a meeting some time ago at his place, and they asked him to assist them to provide employment for their children. They said their children were being educated to a certain standard after which they had to leave school, and then they simply drifted into the old channels. Handley then suggested spinning and weaving, and they immediately grasped the suggestion and set to work in building a School, at their own expense, for this purpose.

Handley told them that he was one of a syndicate that started spinning and weaving some time previously and added that he had some spinning wheels and looms, and that he would give them for use in the school on the understanding that the whole thing would be worked under his

supervision/.

supervision.

I met the Magistrate - Mr. Apthorp there and he informed me that they had a Council composed of Natives, with him (Magistrate) as chairman, and added that they had some £10,000 per annum at their disposal, and if they considered the venture deserving they might give it some financial assistance. I then explained the usefulness of hand spinning and hand weaving as a Home Industry, but that as a Commercial undertaking hand manufacture is obsolete.

Mr. Handley wants to engage an Instructress, and he has been in communication with a Miss Girdwood of Cape Town. He shewed me the correspondence and I saw she wanted £120 per annum. Handley could not see his way to give her that amount, but he is prepared to pay £60 per annum with free board and lodging and then he suggested the advisability of getting one of the Transvaal Weverij trained girls, as a matter of fact he said he would not do anything further by way of getting a Teacher until I reported, and he was advised by the Department of Industries if it were possible to get one of the old Transvaal Weverij pupils.

I interviewed Miss Malan, - Instructress - Central Prison, Pretoria, and enquired the whereabouts of these girls, and she says the only one she knows is Sannie Scholtz - Nurse - Mental Hospital, Pretoria. I beg to suggest that Handley may be given this lady's address, and then he may arrange to either get her or Miss Girdwood as Instructress. Personally I think the latter would be more successful among Natives, although perhaps possessing less practical knowledge of spinning and weaving as I understand her Father was a Missionary and that she lived in the Native Territories for some considerable time and in consequence must be acquainted with native peculiarities.

school, St. Cuthberts, Tsolo. I may say at once that this is a large Church of England Mission Station, situated approximately 45 miles from the Rail Terminus of Umtata. In addition to Agriculture, there is Stock Raising, Wood-work, Lace-making, Crochet, Spinning, Weaving and Dyeing carried on at this place.

The original Church is now a Spinning and Weaving School and it may be described as a large airy building lighted by six large windows. The

Plant consists of:

- 17 Spinning Wheels
- 7 Hand Looms
- 1 Pile Rug Loom
- 1 Miniature Table Loom
- 1 " Carding Machine
- 3 Warp Mills
- 1 set of Drying Stakes with Tenter Hooks
- 7 Bobbin Winders.
- 1 Dye Vat

The lady Principal, Miss Wigan, seems to have a good knowledge of weaving, and her assistant Miss Athorpe, is very keen on designing, and the specimens of work shewn to me clearly demonstrate excellent taste. There are twelve Native girls at present engaged in weaving and about fifty others have passed out of school, some of whom are working in their homes. The principal told me that most of the cloths they manufactured hitherto were made from ready made yarns (cotton and silks) which they purchased, and the products of the looms, shewn to me confirm this statement. I have seen several Church vestments and Altar Cloths there, and they really demonstrate an aptitude for colour in woven design that a Textile Designer would describe as polychromatic blends tastefully toned and tented.

There are about twenty different kinds of Church garments made in this School, and a somewhat

similar number of other types of cotton and woollen goods.

In the past they were able to procure manufactured yarns ready for the looms, but such yarns are unobtainable to-day, so that now they are anxious to work into yarns South African wools and cotton, and for this purpose they want an Instructress that thoroughly understands Carding and Spinning. Miss Wigan is fully occupied in watching the construction of the fine fabrics above described, as Natives require to be watched, and cannot give her personal attention to Carding and Spinning, I fear there will be difficulty in procuring the services of a suitable person for this post, as someone possessing a Missionary spirit is needed. I can only suggest the Miss Gordon may do, provided Handley succeeds in getting Miss Scholtz to accept his offer.

They could ^{not} work the miniature Carding Machine so I set to work and got it going, but I found it was too hard to turn by hand, I then got the wood-working Instructor and asked him to make a wood pulley, this he promised to do, I then shewed him where to place it, and explained the size in order to get 100 revolutions per minute from the Main Cylinder, and then the Machine may be driven by the engine they work on the premises for sawing and thrashing.

I also put the Fife Rug Loom in order and taught them how to work it.

I understand St. Cuthberts Spinning and Weaving School gets a grant of £50 per annum from the Cape Education Department, and the Principal suggested that she would like that a copy of my

Report be furnished to the Superintendent General of Education Cape Province.

I must express my appreciation of the assistance given me, by way of arranging transport, etc., by the Magistrates of Queenstown, Umtata and Tsolo. The latter suggested that Magistrates might in future, be furnished with copies of the "Industrial Journal" so that they may keep in touch with the industrial development of the country.

I have the honour to be,

Sir,

Your obedient Servant,

(Sgd.) M. A. RUANE

Textile Expert.

BYLAAG 8

SENTRALE ARGIEFBEWAAARPLEK
DEPARTEMENT MYNE EN INDUSTRIEë
LêER 60/2

Brief van mejuffrou E.M. Wiggan, prinsipale van die "St Cuthbert's Weaving School", Tsoło, Transkei, aan die Direkteur van Industrieë.

15 OKTOBER 1921

Hierdie brief beskryf die vroeë aktiwiteite in die oudste Sendingweefskool, en ook die oudste weefskool in Suider Afrika.

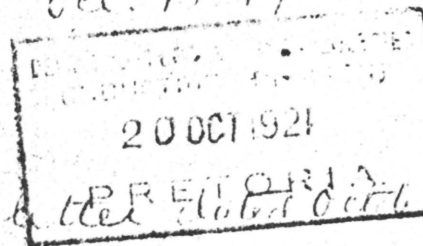
Die "St Cuthbert's Weaving School"¹⁾ vir Kôsa-meisies is aan die begin van 1904 gestig. Die Phillippolis Weefskool vir Boeremeisies is eers die daaropvolgende jaar deur Emily Hobhouse gestig.

1) Vide. p.232.

The Officer in Charge
Tees Division
Pretoria.

St Cuthbert, Mission
Tsole

Oct. 15 1921

Sir.

In answer to your letter

No. I.P. 60/4 - 19.

This Native Weaving School was started in the beginning of 1904.

1. Financially. The School came under the Cape Education Dept in July 1905. When a Salary of £25 per year was granted to the Lady Principal with twelve girls in School, this was afterwards increased to £50. in 1918. Since the latter date Teachers salaries have all been raised, and the Education Dept now also pays one Assistant.

The School has never had any working capital, and it has in consequence been very uphill work, always being kept back for want of plant etc. at present ^{Teacher's} Salary is paid by the School earnings, the third Teacher is receiving his board and salary from a private source. The School earnings pay all the repairs of the building and plant, the Mission's small wages, and the apprentices pocket money. The School has also paid one passage for a Teacher out from England, and it is also paying £150 towards the addition to the present School building, which is now going up. The Mission lends the building free of rent.

2. Educationally. It is of course difficult to estimate the educational and moral value of a work of this kind, but in as much as it gives employment to girls at a time when many of them would be idle, it would seem to be an important asset for their future usefulness, and moreover it has been found that when the girls leave school to be married or to go into service, a certain amount of method, tidiness, cleanliness, industry and self-respect is taken with them to their Kraals, and to their work. After the three years apprenticeship, some of these girls use their spinning wheels fairly well at home, and bring in their spun wool for sale at the end of each quarter. Several of these older girls are also employed at home with sewing and finishing off the woven goods.

I think I may say that some quite good work is now being turned out by the Native girls.

3. Staff and Students. We are three on the staff with thirty girls. There is a waiting list of 40 girls who have passed Standard V or higher, and 24 others who have only passed Standard IV or less. I am mainly drawing girls from the higher standards, as they are usually the most suitable.

The present School is over full and an addition is now being built, we hope to be able to accommodate 45 to 50 girls. The pupils come on probation for one quarter and then sign an agreement for three years, some stay on as

Improvement, and hope to become Teachers, two are
now definitely training for Nurses -

We work the usual School hours, and spend a
good deal of sewing and making up of our
own materials and embroidery is also carried
on in this School - With larger numbers we
should in the future get on better financially.

A good many of our girls come from outside
and a year ago we opened a Hostel (to hold 10 girls)
under the charge of an English lady - These girls
pay £2.10.0 per quarter for their board - There
are no fees for learning.

I enclose a price list which will give you
some idea of what we make -

It was I think your Department who so
kindly sent Mr Kean to see our School some
three years ago; if he should be in those parts
again, we should welcome another visit
from him. He would I think find we have
progressed a little along his lines, and are
ready for more suggestions.

I wonder if you can tell me if there is any
Cotton Spinning Factory near the Lovelocks
near Cape Town one, there they do not seem to be able
to supply us, and we still have to import from
England, and of course customs and freight add
greatly to the expenses.

I am yours faithfully.

(Miss) E. M. Wigan Lady, Principal.

St. Cuthbert's Training School,

TSOLO, GRIQUALAND EAST.

Church Vestments, Etc.

Frontals and Supers	from	25 0 0	Changeable Lengths cut out from	
Copes	"	4 0 0	Orphreys	"
Pediatric and Tunicles	"	2 0 0	Laces	"
Chasubles	"	1 10 0	Stoles	"
Apparels	"	3 0 0	Maniples	"
Stoles	"	2 6	Burses	"
Maniples	"	9 6	Veils	"
Burses	"	15 6	Ear Linen Cloths	£ 1 10 0
Veils	"		Albs	1 10 0
Alms Bags	"	5 0	Surplices	1 10 0
Book Markers	"	7 6	Amices	5 0
Antependiums	"	7 6	Circles	12 6
Banners	"	£ 2 10 0	Purificators	1 0
Dossals and Wings	"	2 10 0	Etc., Etc.	

Cotton Goods.

Bags--embroidered and plain	from	2 0	Quilts	from	£ 1 10 0
Bath Mats	"	5 6	Scarves (Wool & wool)	from	16 0
Carriage Dust Rugs	£	2 0 0	Shirtings		
Curtains--coloured and white		1 12 0	Shelboard Cloths	"	7 6
per pair			Table Cloths	"	7 0
Cushion Covers--embroidered		15 0	Tea Cloths--embroidered borders		17 6
and plain	from	10 6	and corners		
Dress & Blouse Materials	per yd.	4 6	Tea Cosy Covers	from	17 6
Dusters			Toilet Covers	"	7 6
Night Dress and Pyjama Cases		6 6	Toilet Towels	"	4 0
Pantry Cloths			Tray Cloths	1/3	4 3
Pin Cushions	from	9			

Striped Skirt Lengths.		Woollen Goods.	
Blackboard Dusters	1 0	Caps	from 5 6
Door Curtains	from £ 1 10 0	Foot Muffs	from £ 1 10 0
Flax Rugs Travelling	2 10 0	Pile Rugs and Mats	from { 2 10 0
		Sofa Covers	{ 1 5 0

Orders to be addressed to THE LADY PRINCIPAL.

BYLAAG 9

SENTRALE ARGIEFBEWAAARPLEK
PRETORIA
LÆER 60/2

Ongedateerde poskaart van Suster Marion van die "St Mary's Home"¹⁾ Leribe, Basoetoland, aan die Sekretaris van die Departement Myne en Industrieë.

Hierdie poskaart is op 20 November 1916 deur die Departement ontvang.

Hierdie is die tweede oudste Sendingweefskool wat in Suider Afrika gestig is, en is vandag nog produktief.

1) Vide. p.220.

S. Mary's Home
Leithe

Basutoland

Could you please let me know whether you either stock or could make for me "Cards" or spinning wheels if you do not do so, can you advise me where to write. I want one set at once & it might be I should want a number bye & bye. They are such as are used by the spinning & weaving school in Fountains - etc.

Sister Maria.

Handwritten scribbles and marks on the left side of the stamp area.

DEPARTMENT OF MINES AND INDUSTRIES.
Industries Section.
20 NOV 1916

BYLAAG 10

SENTRALE ARGIEFBEWAARPLEK

PRETORIA

LÆER 60/2

Brief van die Sekretaris van die Departement Myne en Industrieë aan Suster Marion van die "St Mary's Home", Leribe, Basoetoland.

23 NOVEMBER 1916

DEPARTMENT OF MINES AND INDUSTRIES

INDUSTRIES SECTION

Pretoria 23rd November, 1916.

Madame,

With reference to your postcard received at this Office on the 20th instant, I regret that I am unable to assist you in the matter of the carders and spinning wheels. These articles are not, as you are doubtless aware, made in the Union, and I fear that so far as wheels are concerned it will be difficult to secure them from Europe at the present time. Switzerland is the principal centre of this industry.

What I would suggest is that you write to Mr. Van Velden, of the Transvaal Provincial Council, Pretoria, who was formerly Secretary of the Transvaal Weavery, and who might afford you information as to whether there are any spares in existence. Mr. J. de V. Roos, Secretary for Justice and Director of Prisons, Pretoria, might also be in a position to afford you information on the subject.

I am, Madame,

Your obedient servant,

Sister Marion,
St. Mary's Home,
Leribe,
BASUTOLAND.

ACTING SECRETARY FOR MINES AND INDUSTRIES.

BYLAAG 11

MEJUFFROU GERMAINE ROUILLARD
GRAAFF-REINET

Verslag van mejuffrou Germaine B. Rouillard insake die
tuisweefbedryf in Basoetoland (vandag Die Koninkryk van
Lesotho) wat sy opgestel het na 'n ondersoek wat sy in
opdrag van die Basoetolandse regering ingestel het.

SEPTEMBER 1950

new ... of Her ... ed at ... with local ... resolutions in Sept 1950

WEAVING REPORT OF BASUTOLAND HOME INDUSTRIES

SEPTEMBER, 1950

A craftsman is an Independent, Prosperous and Happy Man.

The original proposal, was that Mrs. Thamae, and the organiser Mr. Mosala, should come to me at the Cape to be given a refresher course in weaving. Owing to my full time, work and lack of equipment, it was found to be impossible to arrange this. I was again approached and asked if I could ^{come} to Basutoland during my holidays (three weeks) to help and teach at the Home Industries.

I considered that three weeks was too short a time to be of any value. My Head-Mistress, ^{Miss H. H. ... was at Training College Maseru} however, made it possible for me to take terms leave, in order to come to Maseru to teach the Organiser and the teachers of Basutoland Home Industries so that they improve their craft.

The following report will show the course I followed.

I would like to emphasise that having only been asked to improve the technique and quality of the craft and to suggest practical and economic improvement. I did not enter, or interfere, with the present organisation of the Home Industries.

At my suggestion it had been arranged that the teachers of the five different Centres should come to Maseru from the 1st July, 1950, to follow a refresher course in weaving. They were all present except for Miss Faro (who was on holiday). I regret her absence as Miss Faro is very good teacher, with good training from St. Cuthberts.

I must thank all the teachers for their collaboration and help. They made my work possible by their keenness and eagerness to learn a new way in the craft they already possessed.

I regret that the Organiser Mr. Mosala was unable to take a technical and active part in the course, due to his heavy office work and Organisation. *[it was his day - did nothing but sit]*

If I feel and know by experience that a teacher-in-charge or an Organiser should know more about the craft than his staff.

Mr. Mosala was a great help to me when I needed any spare parts for looms ect.

COMPARING TWO WAYS OF SPINNING.

WOOL SPUN BY HOME INDUSTRIES BEFORE JULY 1950
(DOUBLE TWISTED)

1 Skein of $2\frac{1}{4}$ oz. = 90 yards.

1 " " $2\frac{3}{4}$ oz. = 73 yards.

WOOL SPUN DURING COURSE JULY 1950
(1 Ply)

1 Skein of $2\frac{1}{4}$ oz. = 126 yards.

I actually arrived & found no yarn at all in the stone room - I still think that it was a challenge & make my work almost impossible. -

PROBLEMS OF YARN

I am pleased to say that I found technical improvement in Maseru in the cotton warp weaving, since my short holiday in Basutoland last year.

I am sorry to say, that I did not expect to have to start from scratch with a new wool yarn, as I know that some of the teachers in Maseru had completed a three year course at St. Cuthberts, and there, their knowledge of spinning is excellent and the use of correct wool thread is perfect.

A. I found myself faced with a yarn made of pure fine merino fleece (double twisted) as it is called, meaning that two lots of yarn have to be spun separately, rolled into balls, then put together again. The samples attached will demonstrate the waste of time to produce that unsuccessful yarn for weaving. I also found that the fine merino fleece gave a very elastic yarn, suitable for articles such as scarves, but not for the utilitarian, and practical articles, that the Home Industries are aiming to produce; for example, Blankets, Cloths etc. etc.

B. The other yarn was made from pure mohair, very finely spun and used only for wefts on cotton warp.

The articles made on cotton warp, are curtains, bedspreads, table mats, handbags, etc., very gay articles for European Market but of no practical use for the people of the country. *very bad articles*

I then started to spin a single yard, of mixed merino and mohair of different proportions and thicknesses, and all these samples were ~~as~~ studied carefully by the Organiser, Mr. Mosala and the teachers; some criticisms were unfavourable saying that weaving with one single yarn would not be strong enough; others on the contrary, approved entirely of the new yarn, and each teacher started spinning enough yarn for a small article.

I must congratulate every one of them for their perseverance; it was not always easy as they were aiming at completely new texture and so experiments and testing had to be done.

The final results proved most successful and beyond expectation, and the articles produced were:

- A. lengths of cloth suitable for sports coats, skirts, and shawls.
- B. Travelling Rugs of different sizes and textures suitable for African use .

RESULTS AND ADVANTAGES OF NEW YARN.

- a. Spinning time shortened by half so that the spinning costs could be lowered.
- b. For the same amount of fleece you get nearly double yardage of yarn, so more cloth is produced for the same amount of fleece. (compare woven articles No. 2 and No. 4).
- c. The yarn being lighter and softer, the woven article is warmer.
- d. Cost is brought down considerably and more profit can be made. The enclosed woven samples will illustrate the statement. compare No. 1, No. 2 and No. 4.

The different wools and mixtures used were -

- for blankets - Pure merino. (very soft)
- " " - merino 90%. mohair 10% (stronger and better)
- " " - X.M. pure ----- (also very good)
- " Materials - Merino 90% Mohair 10% (soft for skirts)
- " " - Merino 50%. Mohair (black) 50% (good cloth)
- " " - X.M. pure ----- (strong, excellent)
- Carpeting - X.M. pure -----
 50% Merino. 50% Hair) both very
 White. gray) good.

MASERU WEAVING SCHOOL.

There are too many teachers. they ~~all~~ all overlap each other in their duties - no one is made responsible for any one department -

- 1. Spinning.
- 2. Dying.
- 3. Three looms and Table looms.
- 4. Foot Power Looms.
- 5. Finish and mounting
- 6. Costing and selling -

the results in chaos in each department.

WASHING OF WOOL

Fleeco should be well washed with soap before spinning otherwise grease remains inside the yarn and the dying will be uneven. A good supply of washed fleece should always be kept in school. It ~~xxx~~ should not be ~~xxxx~~ necessary to wash small quantities daily.

If yarn is dyed that way there is no excuse for patchy dying; or colours running when articles are washed. I have more than once seen here a student weaving an article, and finding that her weft was finished, the teacher had to light a fire, dye 3 or 4 skeins of wool using three packets of dyes (costing 2/-) and throw away the colour left over.

The waste is enormous, not only in money, but in time and the articles are most of the time irreparably damaged, as the new dyed yarn is never exactly the same as the one previously used; the result is patchiness in the cloth, *in colour*.

LOOMS. MASRU.

The eight foot power looms we used during the course were all in very bad working order. Only one of these eight looms was in order, and most of them were in shocking state of neglect and disrepair; heddles cut off and added on in different heights. The result was that a 4 yd. 12 inch piece of curtaining on cotton warp took a student over five weeks to weave. So bad was the state of heddles that sheds were almost non-existent so the student could not use a throwing shuttle and almost had to darn his weft in. It is interesting to note that during the Teachers' Course, a teacher found he could weave 1½ yds. of material (with no effort) in a day with a properly set loom.

A loom set properly and kept in working order is an asset to any weaver, or school; more articles can be woven in a shorter time, with more pleasure for the weaver, and a bigger income for the school.

If a student is kept a month on a loom to produce four or five yards of cloth, it means a loss to the school or to any weaving organisation as the loom should be considered a transition period, between the preparing of cloth and the finishing of it; so the time on a loom should be short.

Everything should be ready before attempting to set a loom. The whole work should be planned and all yarn ready and dyed then the expert working time on a loom is short and not costly as proved by our experiment. 1½ yds. woven in a day, and a rug 43 x 74 woven in three days.

A loom should never remain empty as the teacher in charge will soon realise that an empty loom means a minimum loss of five to six shillings a day. The next warp for a loom should be ready before that loom is empty. It is really quite simple; the teacher has only to plan a little ahead. In many cases the warp can be reattached; this means a great saving of time; in a school 3 students should learn to thread and set a loom together, then in turn reattach their warp - then a new set of 3 students start on a new setting;

PRICING AND FINISH.

I also suggest that in a school like at Maseru the Organiser should take charge of all articles as they come from the loom. These articles should be inspected, and remarks made to the teacher in charge, compliments or criticisms; it helps the production of better articles. Then the students, under the supervision of the Organiser or of a teacher, are taught the further stages of the craft:-

- (a) A proper finish.
- (b) A good mounting.
- (c) Washing and shrinking the cloth.
- (d) Pricing and filing the finished article for sale.

A great deal of importance should be attached to the finish of all articles produced; they should all be washed and shrunk before leaving the school. This is a guarantee and a test for the work so that the client knows that that article will not shrink nor the dyes run in a normal washing.

I also think that hand washing and shrinking for any hand woven articles is better than the use of a washing machine. I saw many ruined articles at Maseru that had been shrunk and washed in a washing machine.

Only a small proportion of teachers could give me a clear statement of how to price an article with a profit according to the quality. The usual pricing was 1/- per 1 oz. irrespective of quality. In some centres articles are often sold under cost price. If properly supervised no article should be sold under cost price.

If an article is so bad that it cannot be sold at cost price the fault is:-

- (a) due to incompetence of the student;
- (b) that the teacher himself did not supervise the work conscientiously;
- (c) that the

A weaver can dye 25 lbs. per day (and more)

Dye per lb. of wool (8d packet)	25/-
Salt and fuel for 25 lbs.	2/6d
Labour for rolling wool ready for warping	3/-
six days at 6d	
	<u>21.10. 6d</u>
	=====

£1.10. 6d for 25 lbs. = 1/3d per lb.
 So a weaver can get her wool ready for warping at 8/3 per lb.

Wool and spinning - washing	7.10
Dyeing	<u>1. 3</u>
	<u>8. 3</u>
	=====

HOW THE WEAVERS TIME IS EMPLOYED (WITH THE LEARNER'S HELP)

DYING	1 day
<u>1st warp</u> 9 yards for 3 rugs 47 x 79	½ day
1st reed.	½ day
beaming, threading 2nd reed, correcting ...	2 days
Weaving time 3 days per one rug	<u>9 days</u>
	<u>12 days</u>

2nd Warp: 9 yards for 3 rugs

warping	½ day
re-attaching ward	½ day
beaming	½ day
Weaving time 3 days per 1 rug	<u>9 days</u>
	<u>10½ days</u>

The Weaver's time: Dying 1 day
 1st loom 12 days
 2nd loom 10½ days
22½ days

The learner's time: Dying 1 day
 Rolling of wool 6 days
 Helping threading 6 days
 finish and fringing 6 days
 winding shuttles 5 days
 24 days @ 6d. = 12/-

Each rug finished
 weighs 21 lbs. 6 ozs. = 6 rugs 14 lbs. 4 ozs.
 = 6 rugs 14 lb. 4 oz. at 8/3 £5.17. 7.
 per lb. of wool 2. 5
 Other expenses _____
 Cost of 6 rugs £6.12. 0d

page 9.

These rugs sold at £2.18.0d as priced during course for only one rug.

See Mrs. Thamae, Maseru No. 1

6 rugs £17.8s 0d

cost £6.12. 0d

Profit £10.16s 0d.

/These rugs.....

So the weaver at a Home Unit would get a net profit of £10.16s 0d.

SUGGESTIONS AND REMARKS.

After the one month refresher course at Maseru I spent ten days at each of the five centres - Maseru - Lafeteng - Guthing - Teyateyaneng, and Batha-Luthe.

I contacted many Africans who possessed foot power looms, spinning wheels, scarve looms. I also visited many Missions and schools where crafts are taught. I saw many potters and grass weavers.

My remarks and suggestions are as follows:-

THE PRESENT ORGANISATION.

The present weaving organisation is unsatisfactory for the following reasons:-

A. There is a complete lack of competent teaching.

The students visiting these centres do not possess a utilitarian craft after they leave the schools. They are not taught how to understand and reason the craft - so that they could use it in their own home and earn a living through it.

B. Lack of organisation and drive.

I am convinced that weaving as a home craft can live and develop in this country and is of vital economic importance to the Africans.

ONLY ONE CENTRAL SCHOOL.

I strongly recommend that only one centre should remain open. That this school should be placed in the country, amongst the country people who are the true craftsmen.

Of the places I have visited, I suggest that the most suitable would be Teyateyaneng, as I think that the North is more craft minded than the South - and also Teyateyaneng is a short distance from Maseru and a pleasant car drive for tourists.

This centre would be run by a competent teacher with a good sense of organisation, artistic knowledge, and culture. I think a woman teacher would give more satisfaction. This school should start with not more than 25 pupils (carefully selected) with a reduced staff.

- 1 teacher organiser,
- 1 clerk, who also could help with wood-work etc.
- 2 teachers.

The course should be a comprehensive and progressive course, over a period of two years and covering every aspect of the craft - not only the technical side as well as the business side. The final test or examination should be over a period of three months when the student should be made to run at the school her own "Home Unit" - employing and paying her staff etc.

Each "Home Unit" which is a self supporting and profitable concern would employ and teach four people and this would spread a living craft in the country.

To each student leaving the school and starting a "Home Unit" the centres should provide a complete set of equipment at half price.

The Centre should also be able to sell in the Union all products of these "Home Units" demanding a standard quality - as all articles woven should be now of marketable quality.

The Centre should keep a stock of, and be able to sell at cost price, all equipment and spare parts required for the craft.

Home Units should be visited periodically and encouraged. Touring exhibitions could be organised in conjunction with the "Home Makers" and eventually a Guild started.

The Centre should also encourage private outside spinners to sell their yarn to the Centre.

All Teachers of the existing "Home Industries" should be offered a six month refresher course. They should also be offered equipment at half price to start a Home Unit. They also should be allowed to use their existing weaving school free of rent for a period of six months so as to allow them to establish their businesses.

/Remarks.....

Remarks on the four country weaving schools after spending ten days at each school.

All centres had adopted the new yarn finding it very popular among the spinners and successful for weaving with.

I found no student capable of planning and setting a loom correctly.

The teachers have not had long enough training, in weaving, organising and running their schools.

The waste of material and the bad craftsmanship (due to ignorance) is shocking.

A centre with one teacher should not have more than twelve students.

Mafeteng. Mr. Seroli (22 students)

A keen craftsman, has a good control over his students. His school is clean and tidy - would benefit with a little more training.

Had only 3 No. 10 Reeds) Should have for his four looms Reeds
1 No. 14 Reed) Nos. 6,10,12,14, 16.

Should convert his three puller looms to pulley looms.

Should make a bench for his big foot power loom and also make a warper.

Guthine. Mr. Motanyane (9 students)

Found his one month' course at Mosera a help, and benefits by it, but should have further training. His weaving is sold at under cost price. Had his looms in good repair and had started to alter his pulley loom. Had no dues in store and no wood for repairs. Had only three no. 12 reeds whereas he should have for his three looms reeds no. 6,10,12,14, 16.

Teyatoyaneng. - Mr. Masapo (10 students)

Very willing but is not a craftsman nor an organiser. Has no control over his students - allows material to be wasted. His equipment incomplete except for a warper.

Should also convert his power loom to pulley loom.

Zutho-Zitho.....

Mr. Tsoeli

First teacher

He lost 2 pages

ARTICLE MADE DURING COURSE JULY 1950.

MATERIALS: WOOL, TRAVELLING RUG.

Material all wool Travelling rug: 47" x 79" = 2 lb. 5 1/2.
 Carp = 27 1/2 oz. / 1.11.1
 Yarn = 9 1/2 oz.
 = 2 lbs. 5 1/2 oz. 3 1/4

Cost of material (saving time 3 days)

Spinning 3d per oz. = 4/- per lb.	9/3d
Weaving 3d " " = 4/- " "	9/3d
Wool: 3 lbs. fleece @ 3/6d per lb.	10/6d

Other expenses:-

Wool		
Wool cost	10/6d	
Waste wool and string	4/-	9/3d
settling of loom	1/-	
Yarns of Article		
		<u>21.18. 6d</u>
Benefit		= <u>19. 5d</u>
Sale Price		<u>22.17. 9d</u>

*If article perfect - 20% profit
 if not include benefit
 according quality of
 article.*

If made in Home built the owner
 (weaver) will get 50 % benefit = 19/3d
 weaving = 9/3d = 1. 8. 6d

his expenses are only

Spinning	9/3d
Wool	10/6d
Other expenses	3/6d
	<u>1. 9. 3d</u>
	<u>22.17. 9d</u>

Kat. X. ✓
ZA 746.1409.68

1003809
1003804

SANSO: 71 : R28,45.
N Beveilig.

location Africana. ✓
van: Van der Walt? ✓ (fiche verskil)
univ. v. Pret. (Notes) ✓